

**SMART**



E-ISSN:2630-631X

International

**Social**

**Mentality And**

**Researcher**

**Thinkers Journal**



**Vol: 8 Issue: 62 AUGUST**

**Editor**

Prof.Dr. E.Muge CETINER

**2022**

**COMMUNICATION**



[www.smartofjournal.com](http://www.smartofjournal.com)



[editorsmartjournal@gmail.com](mailto:editorsmartjournal@gmail.com)





## FROM THE EDITOR / EDİTORDEN / ОТ РЕДАКТОРА

### English

JOURNAL of SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL (SMARTJOURNAL) journal began its publication in 2015. SMARTJOURNAL is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

### Türkçe

JOURNAL of SOCIAL MENTALITY AND RESEARCHER THINKERS JOURNAL (SMARTJOURNAL) dergisi 2015 yılında yayın hayatına başlamıştır. SMARTJOURNAL, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan uluslararası, hakemli ve e-dergidir.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizlerle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyarız.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

### Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНОЙ ПСИХИАТРИИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ» (SMARTJOURNAL) начал свою публикацию в 2015 году. SMARTJOURNAL - это международный, справедливый и электронный журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые разделяют вашу работу с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в социальных науках с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы гордимся тем, что видим вас в наших вещательных, консультационных или судебных советах.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение. Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Prof. Dr. E.Müge ÇETİNER

**GENERIC PAGE / JENERİK / ОБЩАЯ СТРАНИЦА****JOURNAL ADMINISTRATION / DERGI YÖNETİMİ / УПРАВЛЕНИЕ ЖУРНАЛА**

<b>Editor / Editör/Редактор</b>		
Prof. Dr. E.Müge ÇETİNER	Istanbul Kultur University, Istanbul/Turkey	
<b>Disciplines Editor / Disiplin Editörleri / Редактор дисциплин</b>		
Prof. Dr. Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Prof. Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Prof. Dr. Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir Un.
Prof. Dr. Nauşabayeva HEKİMOĞLU	International Relations	Bitlis Eren University
Prof. Dr. Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Prof. Dr. Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Prof. Dr. Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Prof. Dr. Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel Un.
Prof. Dr. Sabahat GOK	Business Management	Pamukkale University
Prof. Dr. Abdikalık KUNİMJAN	Pedagogy	Kazakh State University
Prof. Dr. Fikret SOYER	Sports Science	Sakarya University
Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Prof. Dr. Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Prof. Dr. H.Secil FETTAHLIOĞLU	Marketing	Kahramanmaraş S.U.
<b>Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраный язык Лингвист</b>		
Dr. Anna KAMINSKI	Vladivostok State University	
Dr. ZHI Huan Menc Huang	Minzu University of China	
<b>Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса</b>		
Tatiana KORLOVA		

**ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU/ КОНСУЛЬТАТИВНАЯ КОЛЛЕГИЯ**













Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Ablimanat ZHOLDASBEKOV	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Dr. Afaq SADIKOVA	Baku State University
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA	Eurasian Research Institute
Dr. Akhan BİZHANOV	Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Dr. Alia R. MASALİMOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Abdikalık KUNİMJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Amanbay MOLDİBAEV	Taraz State Pedagogical University
Dr. Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. A.S. KİDİRŞAYEV	Western Kazakhstan State University
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Dr. Badriddin MAKSUDOV	Tajik National University
Dr. Bahit KULBAEVA	S.Baybeşev Aktobe University
Dr. Bakit OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA	Al-Farabi Kazakh National University
Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Cynthia CORREA	Sao Paulo University
Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics
Dr. Elena Belik VENİAMİNOVNA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Fujimaki HARUYUKI	Tottori University
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Hasan KAYA	Erciyes University
Dr. Jenishbek DUYSHEYEV	Toktomamatov International University
Dr. Jun NAGAYASU	Tohoku University
Dr. Kalemkas KALİBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Karligash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Latkin A. PAVLOVIC	Vladivostok State University of Economics
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogical University
Dr. Maha Hamdan ALANAZI	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh
Dr. Mahbub Ul ALAM	Bangladesh Islami University
Dr. Maira ESİMBOLOVA	Kazakhstan Narkhoz University
Dr. Maira MURZAHMEDOVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Maryash KADRALİNOVA	Kostanay College of Social Adaptation
Dr. Merina B. VLADİMİROVNA	Vladivostok State University of Economics
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR	Kyrgyzstan Elaralık University
Dr. Muhabbat KURBANOVA	Tashkent State University
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ	University of Eurasia

Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sungayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEV	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vlademir VISLIVİY	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZITONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
<b>PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU/ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ</b>	
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shigeke KAMISHİMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi
Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMİN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KİYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
<b>REFEREE LIST / HAKEM LİSTESİ / СУДЕЙСКИЙ СПИСОК</b>	
Prof.Dr. Banu Hatice Gürcüm	Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof.Dr Bülent Özkan	Mersin University
Prof.Dr. Erhan Bütün	Beykoz University
Prof.Dr. Melis Minisker	Hatay Mustafa Kemal University
Prof.Dr. Özlem Demirel Dönmez	İnönü University
Prof.Dr. Serdar Öztürk	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Associate Prof.Dr. Adem Bayar	Amasya University
Associate Prof.Dr. Bengü Batu Ertung	Ankara University
Associate Prof.Dr. Betül Altay Topcu	Kayseri University
Associate Prof.Dr. Deniz Özyakışır	Kafkas University
Associate Prof.Dr. Esmе Hacıeminoğlu	Akdeniz University
Associate Prof.Dr.Mehmet Safa Çam	Aksaray University
Associate Prof.Dr. Mehtap Bingöl	Ankara Hacı Bayram Veli University
Associate Prof.Dr. Naile Çevik	Ankara Hacı Bayram Veli University
Associate Prof.Dr. Neslihan Usta	Bartın University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan Fetahloğlu	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Associate Prof.Dr. Senar Alkın Şahin	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. Sevgi Kınır	Hacettepe University
Associate Prof.Dr. Yıldız Bilge	University Of Health Sciences
Assistant Prof.Dr. Banu Küçükşaraç	Kocaeli University
Assistant Prof.Dr. Burcu Özcan Türkkan	Kocaeli University
Assistant Prof.Dr. Ceren Börüban	İstanbul Topkapı University



Assistant Prof.Dr. Coşkun Dikbıyık	Tekirdağ Namık Kemal University
Assistant Prof.Dr. Esra Çıkmaz	Gaziantep University
Assistant Prof.Dr. Fatih Yaman	İstanbul Medeniyet University
Assistant Prof.Dr. Marziye Memmedli	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assistant Prof.Dr. Nazım Aksoy	Burdur Mehmet Akif University
Assistant Prof.Dr. Önder Baltacı	Kırşehir Ahi Evran University
Assistant Prof.Dr. Tuğra Karademir Coşkun	Sinop University
Assistant Prof.Dr. Turgay Oyman	İğdır University
Assistant Prof.Dr. Umay Bilge Baltacı	Kırşehir Ahi Evran University
Lect. Dr. Elif Acar	Adana Alparslan Türkeş Science And Technology University
Dr. Burcu Üzümlü	Kocaeli University
Dr. Serap Gürsel	Kocaeli University
Dr. Sevim Koçer	Kocaeli University

## NAİLE ÇEVİK

	Internation Scientific Indexing (ISI)
	Google Scholar (Academic Google)
	SOBIAD Atıf Dizini
	Scientific Indexing Services (SIS)
	Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
	Cite Factor Academic Scientific Journals
	ResearchBible (Academic Resource Index)
	Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
	Root Society for Indexing and Impact Factor Service
	I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)
	Active Search Results Engineer (ASR)
	OCLC WorldCat

**CONTENTS / İÇİNDEKİLER / СОДЕРЖАНИЕ****Burak Ören & Muamber Yılmaz**The Effect Of Aesthetic Listening On The Listening Skills Of Primary School 4th Grade Students  
Estetik Dinlemenin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerilerine Etkisi

1291-1301

**Esra Teke; Coşkun Arslan & Selahattin Avaroğlu**

Automatic Thoughts, Narcissism and Computer Game Addiction in Children

1302-1313

**Leyla Şenol & Okan Şeneldir**A Study On The Relationship Between Career Management, Organizational Commitment And Intention To Leave  
Job: Izmit Korfez Industrial Window Enterprises Example

1314-1326

**Vesile Şemşek**Обзоры Исторического Процесса Развития Турецкого Культурного Наследия- Организация "Ахилик"  
Reviews Of The Historical Development Process Of The Turkish Cultural Heritage-"Ahilik" Organization

1327-1338

**Sinan Akseki**

Evaluation Of Social Media Campaigns In Implementation Of Environmental Sustainability Policies

1339-1354

**Mehmet Bora Özkaya & Turgay Alakurt**

Teachers' Attitudes Towards Distance Education After The Emergency Remote Teaching Period

1355-1363

**Kübra Nur Yıldızbaş & Kafiye Özlem Alp**Zeynep Tosun'un "Apasas; The City Of The Mother Goddess" İsimli Koleksiyonundan Seçilen Giysilerin  
Göstergebilimsel Analizi

1364-1378

Semiotic Analysis Of The Clothes Selected From Zeynep Tosun's Collection Named "Apasas: The City Of The  
Mother Goddess"**Bilge Çipe**

Finansal İstikrar Bağlamında Faust, La Casa De Papel Ve Para

1379-1388

Faust, La Casa De Papel And Money In The Context Of Financial Stability

**Ahmet Üstün & Murat Aydın**

Öğretmenlik Meslek Kanununa İlişkin Okul Yönetici Görüşleri

1389-1396

Opinions Of School Administrators On The Teaching Profession Law

**Şahap Bulak**

Türkiye Türkçesinde İsmi Doğru Belirlenememiş Bir Kelime Grubu: Kişi İsmi Grubu

1397-1408

A Word Group Of Which Name Not Determined Correctly In Turkey Turkish: Person Name Group

**Arzu Şahin**Türk Gıda Üreticileri Sektörünün E7 Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Finansal Analizi, 2010-2020 Dönemi Oran Analizi  
Comparative Financial Analysis of Turkish Food Producers Sector with E7 Countries, Ratio Analysis for 2010-2020  
Period

1409-1421

**Nureşan Kuçlu**

Türkiye'de Kredi Kullanımı-İktisadi Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi

1422-1434

The Relationship Between Loan Use And Economic Growth In Turkey: Causality Analysis

**Şule Bayraktar; Samet Yavuz Büyüktürzi; Hatice Yalçınkaya; Recep Aymak; Yavuzhan Kılıç & Ebru Gündoğdu**

İlkokul Düzeyinde Fen Eğitimi Alanında Bilimsel Süreç Becerilerine Yönelik Araştırmalarda Güncel Eğilimler

1435-1448

Current Trends In Primary School Science Studies On Science Process Skills

**Ensar Yılmaz**

Yapısal Özellikleri Açısından Antik Mezopotamya'da Kent ve Kentleşme

1449-1453

City and Urbanization in Ancient Mesopotamia in Terms of Structural Characteristics

**Mehmet Tura; Abdullah Dağtekin; Abdulkadir Akdemir; Muhammet Yavuz; Emrah İriz & Mürvet Aslan İriz**

Öğretmenlerin Öğretmenlik Mesleğinden Okul Yöneticiliğine Geçişte Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1454-1461

Problems And Solutions Provided By Teachers In Transition From Teaching Profession To School Management

**Ayşegül Babaoğlu & Ömer Faruk Aydemir**Covid-19 Sürecinde Siyasilerin Sosyal Medya Paylaşımları: İstanbul, Ankara Ve İzmir Büyükşehir Belediye  
Başkanlarının Instagram Hesaplarının Analizi

1462-1474

Social Media Postings Of Politicians In The Covid-19 Process: Analysis Of The Instagram Accounts Of The  
Mayors Of Istanbul, Ankara And Izmir Metropolitan

<b>Hakan Rodoplu</b> Finansal Liberalizasyonun Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Etkilerinin Değerlendirilmesi Evaluation of the Effects of Financial Liberalization in Developing Countries	1475-1483
<b>Serap Çoban &amp; Nurten Ulusay</b> Türkiye’de Bölgesel Düzeyde İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: Yaş Ve Cinsiyet Asimetrisi Var Mı? Analysis Of The Relationship Between Unemployment And Economic Growth At The Regional Level In Turkey: Is There Age And Gender Asymmetry?	1484-1493
<b>Shahin Jafarov &amp; Fatma Kamiloğlu</b> Cam Tavan Sendromunun Kadınların Çalışma Hayatına Etkisi: Türkiye ve İngiltere Örneği The Effect Of Glass Ceiling Syndrome On Women’s Working Life : The case of Turkey and England	1494-1504
<b>Meram Tath</b> Gerasimov Doktrininin Hibrit Savaş Olgusu İle İlişkiselliğinin Rus Savaş Algısına Yansıması: Gürcistan Krizi Reflection Of The Relationship Of The Gerasimov Doctrine To The Hybrid War Event On The Russian War Perception: The Georgian Crisis	1505-1517
<b>İsa Çakır &amp; Yusuf Bilge</b> Çocukluk Çağı Travmaları ve Kişilik Bozuklukları: Davranışsal İnhibisyon ve Aktivasyon Sistemlerinin Aracı Rolü Childhood Traumas and Personality Disorders: Mediator Role of Behavioral Inhibition and Activation Systems	1518-1527
<b>Döne Arısoy &amp; Zeliha Kayahan</b> Monobaskı Üzerine Bir Uygulama Örneği An Application Example On Monoprint	1528-1535



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Classroom EducationVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1291-1301Arrival  
21 May 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63659  
Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smyj.63659>How to Cite This Article

Ören, B. &amp; Yılmaz, M. (2022). "The Effect Of Aesthetic Listening On The Listening Skills Of Primary School 4th Grade Students", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1291-1301



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

# The Effect Of Aesthetic Listening On The Listening Skills Of Primary School 4th Grade Students

Estetik Dinlemenin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerilerine Etkisi

Burak Ören<sup>1</sup> Muamber Yılmaz<sup>2</sup> <sup>1</sup> Teacher, Karabük Yenice İlköğretim Okulu, Bartın, Turkey<sup>2</sup> Assoc. Prof. Dr., Bartın University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Bartın, Turkey

## ABSTRACT

Listening; is a process that includes hearing understanding Listening does not mean hearing the sounds that come to the ear. what is heard, interpreting what is understood in the mind with past experiences and finding answers to these heard. Listening is the taking, perceiving and making sense of the sounds that are useful to the person from the sounds that come to his ears voluntarily. Hearing is the ability of a person to hear all sounds coming from outside. According to the listening purpose of the individual, listening types can be classified as follows: distinctive listening, aesthetic listening, follower listening, critical listening, selective listening and dialogue-based listening. Aesthetic listening, which is one of these listening styles; It is a type of listening for pleasure, fun and relaxation.

Purpose of study: This study was conducted to examine the effect of aesthetic listening training on the listening skills of primary school 4th grade students.

Design/Methodology/Approach: The study group of the study consists of 28 students who were chosen from the 4th grade students in a primary school in Yenice district of Karabük province through unbiased assignment. Each of the experimental and control groups was composed of 14 students. In the research, quasi-experimental model with pretest-posttest control group was used. Aesthetic listening training was given to the students in the experimental group, and the listening training was given to the students in the control group in accordance with the traditional method (current program). The research continued for 8 weeks. Mann-Whitney U Test and Wilcoxon Signed Ranks Test were used to analyze the data obtained in the study.

Findings: As a result of the study, the scores of the students in the experimental and control groups were compared, and it was found that there was a significant difference in favor of the experimental group.

Highlights: In the light of the findings obtained from the research, it can be said that aesthetic listening is effective in improving students' stening skills.

**Keywords:** Listening Skills, Listening Education, Aesthetic Listening, Student

## ÖZET

Dinleme; işitme, işitilenleri anlama, anlaşılmasını geçmiş yaşantılarla zihinde anlamlandırma ve bu işitilenlere cevap bulmayı içeren bir süreçtir. Dinleme, kulağa gelen sesleri işitme demek değildir. Dinleme kişinin kendi isteğiyle kulağına gelen birçok sestene işine yarayanların alınması, algılanması ve anlamlandırılmasıdır. İşitme ise kişinin dışarıdan gelen bütün sesleri duyabilme becerisidir. Bireyin dinleme amacına göre dinleme türleri şöyle sınıflandırılabilir: Ayırt edici dinleme, estetik dinleme, takip edici dinleme, eleştirel dinleme, seçici dinleme ve diyalog kurmaya dayalı dinleme. Bu dinleme türlerinden biri olan estetik dinleme; haz almak, eğlenmek ve rahatlamak için yapılan dinleme türüdür.

Çalışmanın amacı: Bu araştırma, ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin dinleme becerilerinde estetik dinleme eğitiminin etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Materyal ve Yöntem: Araştırmanın çalışma grubunu Karabük ili Yenice ilçesinde bir ilköğretim okulunda 4. sınıf öğrencilerinden yansız atama yoluyla seçilen 28 öğrenci oluşturmaktadır. Deney ve kontrol grubunun her biri 14 öğrenciden oluşturulmuştur. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel model kullanılmıştır. Deney grubundaki öğrencilere estetik dinleme eğitimi, kontrol grubundaki öğrencilere ise geleneksel yöntemle (mevcut programa) uygun olarak dinleme eğitimi verilmiştir. Araştırma 8 hafta devam etmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde Mann-Whitney U Testi ve Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma sonucunda deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin dinleme becerilerinden aldıkları puanlar karşılaştırılmış, deney grubu lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Önemli Bulgular: Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında estetik dinlemenin öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmede etkili olduğu söylenebilir.

**Anahtar Kelimeler:** Dinleme Becerisi, Dinleme Eğitimi, Estetik Dinleme, Öğrenci

## INTRODUCTION

Listening is an essential part of human life. People are in constant interaction with each other. While interacting, people communicate with each other and this communication constitutes the speaker and the listener. A disruption in any of their speaking and listening skills will cause communication problems between people. According to Tüzel (2014, p. 17) listening is the foundation of both human communication and interaction and a skill that pioneers learning.

Different definitions of listening, which is one of the comprehension skills, have been made in the literature. Demirel (1999, p. 33) defines listening as the ability to understand the message the speaker wants to give without barriers and to give feedback as a result of this interpretation. Kırbas (2010, p. 11) defined listening as; "Hearing the voices of the speaker on any subject, understanding what is heard, taking and storing what we can use and what we need from the newly heard, focusing our attention on the sounds heard". In another

definition, listening is the act of hearing and understanding the verbal messages that the speaker or sound source wants to give without error (Özbay, 2005, p. 11).

Listening; is a process that includes hearing understanding what is heard, interpreting what is understood in the mind with past experiences and finding answers to these heard (Wolff, Marsnik, Tacey, & Nichols 1983; cited in Doğan, 2011, p. 5). Listening is the task of hearing the voices spoken in a haphazard expression and paying attention to understand and deduce what is said (Calp, 2005). Based on these definitions, it can be said that listening is the process of making sense of what is heard.

Listening does not mean hearing the sounds that come to the ear. According to Yalçın, (2006) a person listens voluntarily while he/she hears involuntarily. Listening is the taking, perceiving and making sense of the sounds that are useful to the person from the sounds that come to his ears voluntarily. Hearing is the ability of a person to hear all sounds coming from outside.

It can be expressed based on the definitions made in the field in which the listening skill has a close relationship with the comprehension skill. Because listening appears not only as hearing the sounds, but also as the interpretation of these sounds. According to Özbay (2012), if any meaning can not be established as a result of listening, this is an indication that listening cannot go beyond hearing.

Listening is an important skill both in terms of its function in daily life and its place in the education and training process. Raising individuals who can use this skill well is an important goal for all societies. It is known that there are studies indicating that listening is a teachable and improvable skill and that this skill must be included in education and training curricula (Doğan, 2007).

Listening is a sensory skill that continues from birth to death (Cemiloğlu, 2005). Listening is a process that begins in the mother's womb and continues in the family, school and business life, respectively. Listening is a skill that needs to be developed starting from preschool. Especially in the primary school first grade reading and writing process, the recognition of sounds and listening skills have an important place in letter teaching.

It is stated in the Primary Education Turkish Course Curriculum (MEB, 2009) that the language learning process of children starts with listening. Speaking, reading and writing, learning domains follow listening skills, respectively. The development of listening skill can be gained through a planned and systematic listening education. In the activities to be carried out to develop this skill, the individual should actively participate in the process and the individual should activate his mental skills around this goal.

Mackay (1997) mentions that listening is the key to success and learning. He stated the necessity of being a good listener in order for a good learning to take place. He also argues that a good learning cannot be achieved without a good listener.

Since students who do not receive listening training and do not know effective listening techniques will not be able to listen to the teacher and the lesson effectively, listening will not be efficient. Contrary to this situation, the student will be successful in the lesson and he / she will not be faced with the problem of breaking away from the lesson as long as he / she passes from passivity to active (Kocaadam, 2011).

Listening skill has emerged as an individual skill. However, it has an important place in the life of society as it affects the social aspect of the person in terms of its results. Individuals with advanced listening skills understand each other's feelings and thoughts. At the same time, they appear as individuals with advanced problem-solving skills, self-confidence, perception and interpretation in the face of events (Tayşi, 2014, p. 22). This situation creates individuals who can understand each other, empathize, tolerant and have strong communication in social life.

Listening skill is very important for a person's personal development. This skill plays an important role in organizing social life and ensuring communication between individuals. Learning this skill well affects the life of society as a whole.

Today, the most important reason for the violence we frequently encounter in society and in our schools is communication problems arising from the inability to develop listening skills. People can stay away from these frictions and violence only by listening to each other (Umagan, 2007).

Considering the rapidly changing dimensions of technology in our age and the advancements in connection with this change, the importance of listening becomes apparent. Smartphones, televisions, tablets, computers, etc. Communication provided by internet service with technological devices has become an indispensable part of today. Listening emerges as an important skill in artistic events such as cinema, theater, music, meetings, panels, and conferences. It can be said that the importance of listening skill is an indisputable reality in daily



life at home, workplaces, public transportation, schools, cafes and restaurants, briefly in all areas where individuals live.

Listening progresses in a process, and in this process, a wide variety of listening activities may appear before the audience. Tompkins (2009, p. 211-214) stated that listening processes progressed towards certain goals by the audience. For this purpose, the listener is trying to find an answer to this questions: "What is the reason for me to listen to this?" Thus, the individual determines the type of listening appropriate for him and as a result improves his listening skill.

According to the listening purpose of the individual, listening types can be classified as follows: distinctive listening, aesthetic listening, follower listening, critical listening, selective listening and dialogue-based listening. Aesthetic listening, which is one of these listening styles; It is a type of listening for pleasure, fun and relaxation.

In aesthetic listening, the messages given by the speaker are expected to evoke emotions, curiosity and excitement in the opposite side (Doğan, 2017). Aesthetic listening is an enjoyable activity for the listener, an enjoyable listening. Because a listener who does aesthetic listening with his own life establishes a relationship between what they listen to and enjoys and relaxes (Kaya, 2018, p. 26). From the listener who aims to listen aesthetically; They are expected to establish connections between what they listen to and their lives, to get excited about what they listen to, to enjoy them, to relax and to reach new expectations freely (Tüzel, 2014, p. 25).

Aesthetic listening; It consists of guessing, visualizing, making connections, reviewing and rearranging the established meaning, effective use of language and organizing ideas.

Prediction Stage: Students make predictions about what might happen in the future

while listening to stories, songs, poems, fairy tales and watching movies. As time progresses, they check and rearrange their predictions. The teacher stops at the designated pause points in the listened text and takes his guesses from the students. At these pause points, the teacher encourages students to make predictions by asking questions (Akyol, 2016). The teacher can ask the questions before listening, or at the time of listening. At this stage, students should be able to express their thoughts freely (Tüzel, 2014). In the guessing phase, listeners make their predictions according to the flow of meaning by using their general and specific knowledge. Predictions can be made based on the meaning, purpose and generality of what is described. There is no certainty in these predictions, there may be limitation of semantic units with flexible expressions. In the prediction phase of the student; Using their prior knowledge, they are expected to make sense of the text from the title, keywords and images of the listened text (Güneş, 2013). If the guessing phase is implemented effectively, it can become a skill that is intriguing and keeps the audience interested in the text.

Visualization Phase: During listening, students should draw the events, details, heroes, places, environmental elements, living and non-living beings that take place in the listening activity in their minds by using their imaginations. Students are asked to paint this image they create in their minds in order to be able to record and evaluate. Students show the text they create in their own world with this visual work they draw (Akyol, 2016). Especially this stage is an effective step that can be used before texts that require aesthetic listening. At this stage, students will also activate their feelings about the subject of listening through the mental pictures they will create. Students should be provided with the necessary free thinking environment at this stage. Students should not be expected to visualize the details, but to make personal symbols and drawings that make it easier to remember the text (Tüzel, 2014, p. 30-34). Listeners must provide mental stimulation in order to make sense of what is being told. For this purpose, they should create a visual about what is told in their minds. This will contribute to their listening skills (Özbay, 2005, p. 139). If students can extract important clues from what is explained in the text, create mental meanings and visualize them, they will have used this stage effectively.

The Stage of Making Connections: Students are expected to establish a connection between what is told in activities such as stories, songs, poems, fairy tales that they listen and movies, puppets, etc they watch and their own lives. Students may have completed a successful listening process to the extent that they can establish a relationship between what they listen to through the learning they have created in their own world based on their prior knowledge. In creating these relationships, teachers can lead their students with reminder questions (Akyol, 2016, p. 11). If children can establish a relationship with the information they have stored in their minds with new information in texts such as stories, songs, films, poems, and fairy tales, they make the most of the meaning (Özbay, 2005). Copywriters can encourage students to make connections with the text by mentally leaving gaps in the text. Students evaluate these connections with their past lives and make mental interpretations and inferences about the text (Tüzel, 2014). At this stage, students can make a connection

between what is explained in the text and their own knowledge and if they can transfer their knowledge, they can make sense.

*Organizing Ideas Phase:* This stage is of reflecting students' thoughts on the subject by using their prior knowledge about the subject listened to (Coşkun & Yılmaz, 2018). Students should be able to make mental organizations about what they listen to in activities such as stories, poems, fairy tales, songs and movies they watch. They should establish relationships between the main elements of the text in the organizations they listen to and the organizations they create in their minds. The main elements of the text; A story map consisting of place, time, character, event, main idea and title can be used in the organization of ideas (Akyol, 2016). The story map is prepared before the text to be listened to and distributed to the students after the text is listened to. Students fill this map according to the text scheme they have created in their minds.

*Reviewing and Rearranging the Established Meaning:* Reviewing the information created in the mind is an important process. In order to make these preparations, the topics and thoughts to be discussed should be determined, and keywords, concepts, events and images should be selected (Güneş, 2013). Listeners with low proficiency in listening skills create meaning in their minds with the first thing they hear. However, this may lead to misunderstandings at some points as the listening progresses. At this moment, the established understanding is reviewed and the meaning can be rearranged by rearranging the troubled areas (Akyol, 2016). Teachers use various types of graphic organizers to evaluate whether there are differences between students' views on the subject before listening and their views after listening (Tüzel, 2014, p. 37). It can increase the effectiveness of this stage by allowing teachers to check their students' understanding and correct their wrong information with necessary feedback. This stage can be evaluated by the teacher's own skill and the success of directing his students.

*The Stage of Using Language Effectively:* At this stage, the teacher, that is, the speaker, has a great responsibility. Because the teacher is the determining factor of this process. The more developed the teacher's rhetoric, the more the student will enjoy it. Students generally imitate their teachers, enriching their mental meanings by imitating the words they use (Akyol, 2016). In the speeches of the teachers; They should pay attention to intonation, pronunciation, sound events, gestures and mimics, cultural language, candor and sincerity, eye contact with the audience, pauses with punctuation, rules of courtesy, clear and understandable speech, and the duration of the speech (Taşkaya, 2014). In addition, teachers' use of idioms and proverbs in their speeches and including jokes can have a positive effect on listening to the audience.

In order for aesthetic listening to be effective, a number of elements must be realized. These; It is the teacher's activating the students' prior knowledge, being a model for the students, giving the students time to express their thoughts and concentrating the attention on the listened text. An aesthetic listening education, which is done by paying attention to these strategies and elements, plays an important role in the development of listening skills. (Tompkins, 2009, p. 210-220).

People devote 2/3 of their daily lives to listening and 1/3 to other learning areas (Maxvell & Dornan, 2001: 106; Buzan, 2001: 97; as cited in Özbay, 2012). When the studies are examined, it is seen that listening education is not focused on as much as necessary. The fact that this skill is not sufficiently developed is due to the fact that listening is considered an innate skill.

This misconception is starting to change day by day. The fact that more detailed and more time is allocated for listening skills in Turkish teaching programs shows the importance of listening (Çiftçi, 2001).

Aesthetic listening, which is frequently used in daily life and can be applied at all levels of education starting from the pre-school years, is a type of listening that should be emphasized by teachers in primary education (Tüzel, 2014). It can be said that aesthetic listening, which students do to get pleasure, have fun, relax and have a good time, increases the motivation of students towards the text to be listened to.

When domestic researches are examined, there is no study on aesthetic listening. When researches abroad are examined, it is seen that studies are mostly conducted in the field of music and art education related to aesthetic listening. (Wilson et al., 1997; Müller et al., 2010; Kornysheva et al., 2010; Juslin, 2013; Paul, 2008).

This study was carried out in order to develop listening skills through activities prepared using narrative texts determined in accordance with aesthetic listening education. In the study, aesthetic listening training was given to 4th grade students and as a result, activities prepared in accordance with the aesthetic listening stages were applied to the students. It can be said that this study will contribute to the field in terms of applying aesthetic listening to a different discipline.

## Purpose of the Research

Purpose of the research; The aim of this study is to examine the effect of aesthetic listening on students' listening skills in primary school 4th grade Turkish lesson. For this purpose, answers to the following sub-problems were sought:

- ✓ Is there a significant difference between the pre-test scores of the experimental and control group students regarding aesthetic listening skills?
- ✓ Is there a significant difference between the pre-test and post-test scores of the control group students regarding aesthetic listening skills?
- ✓ Is there a significant difference between the pre-test and post-test scores of the experimental group students' aesthetic listening skills?
- ✓ Is there a significant difference between the post-test scores of the experimental and control group students regarding aesthetic listening skills?

## METHODOLOGY

### Model of the Research

In this study, in which the effect of aesthetic listening on the listening skills of 4th grade students was examined, one of the real experimental models, "Pretest-posttest quasi-experimental model with control group" was used.

This model is a powerful design that provides a high statistical power to the researcher regarding the examination of the effect of the experimental application on the dependent variable, allows the interpretation of the findings in the context of cause-effect relationship and is frequently used in behavioral sciences (Büyüköztürk, 2011, p.24). Experimental research aims to reveal cause and effect relationships about a subject. In this model, the behavior desired to be observed under the control of the researcher is directly observed and relevant findings are obtained. Judgments about the reasons of the events can be reached from the practices and observations made in the light of these findings (Karasar, 2010, p. 87).

### Study Group of the Research

The study group of the research was formed with the easily accessible sampling method in line with the purpose of the research. This method is an advantageous method in terms of providing time and practicality to the research in situations that are problematic in terms of time and cost. In addition, this method enables to create a working group that is close to the researcher and can be reached easily (Yıldırım & Şimşek, 2013, p. 141).

The research was carried out in a primary school in Yenice district of Karabük province in the 2018-2019 academic year. The research was conducted on 28 primary school 4th grade students who were chosen through unbiased assignment. 14 of these students formed the experimental group and 14 of them formed the control group.

In experimental studies, the researcher has to impartially assign one of the existing groups as the experimental group and the other as the control group (Creswell, 2003, 2005; Clark & Creswell, 2008; as cited in Yıldırım, 2010).

### Data Collection Tools

In order to ensure the validity of the listening texts to be used in the research, the primary school 4th grade Turkish textbooks, approved by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline, were scanned by the researcher. As a result of the scans, the selected narrative listening texts were collected in a pool. At the next stage, 12 texts were selected from among the narrative texts collected in the pool to be used in practice by taking the opinions of researchers who are experts in the field. Of the listening texts, two texts were determined for pre-test and post-test, and ten texts were determined to be used in the implementation phase.

The data of the research were obtained from the Listening Skill Assessment Rubric. In the process of creating the rubric, the literature was scanned and expert opinion was used. The researcher created questions by using the teacher's guide books in the process of determining pretest and posttest listening skills. These questions were determined as 23 questions for the pre-test and 19 questions for the post-test. From these questions, the opinions of academicians who are experts in the field of Turkish were taken and 13-item listening skills

questions were created for both the pre-test and the post-test. Listening skill assessment rubric ranges are shown in Table 1:

Table 1. Listening Skills Assessment Rubric

Question criteria	Point
Wrong answer or Unanswered	1
Missing Answered	2
Correccet Answered	3

As seen in Table 1, the rubric is evaluated over 1, 2 and 3 points. In the pre-test and post-test listening skills rubric, questions that were answered incorrectly or that were left blank were scored with 1 point, incompletely answered questions with 2 points, and correctly answered questions with 3 points.

According to data that are obtained from the research, 13 questions of pre-test and post-test questions werw used to measure the listening skills of the students. The answers given to these questions were evaluated and recorded by the researcher and a classroom teacher according to the listening skill rubric. For the pre-test application of the research, the text "İp Bacaklı Uzaylı Çocuk" (Yıldız, 2017, p. 40-43) was determined from the 4th grade Turkish textbook approved by the Board of Education. The text named " Paylaşmayı Öğrenen Sincap" (Yıldız, 2017, p. 11-14) was chosen for the final test application of the study.

The texts selected in the applications were read to the students by the researcher in an appropriate tone of voice and by paying attention to emphasis and intonation. Then, the students were asked to answer the questions about the pre-test and post-test listening texts. In the selection of the texts, the level of the students was taken into account and care was taken to ensure that the texts were not encountered by the students before.

### Experimental Process

The research lasted 8 weeks. 2 weeks of this period is reserved for pre-test and post-test studies, 1 week for aesthetic listening theoretical training, and 5 weeks for application studies. Aesthetic listening theoretical training was given in 3 course hours. Implementation studies were carried out in 2 sessions per week. Each session consists of 3 lesson hours. A total of 30 hours of application was made, 6 hours a week.

The control group students and the researcher studied the listening texts within the scope of the General Curriculum of the National Education at different class times in the same weeks as the experimental group. In these studies, aesthetic listening training and aesthetic listening activities were not applied to the control group students. The students continued the listening activities with the traditional teaching method (curriculum). The experimental group students were given theoretical aesthetic listening training for 3 hours at first by the researcher. In this training, listening, listening skills, types of listening, what aesthetic listening is, the elements to be considered in aesthetic listening, aesthetic listening strategies are emphasized and its characteristics are explained.

In order to improve the listening skills of the experimental group students, in the application phase (Komşu Kunduzlar, Pazar Yeri, Şenlikli Bir Akşam Yemeği, En Büyük Takım Bizim Takım, Ölümsüzleşen Bahçe, Şekerci Güzeli, Cambaz Ali, İstanbul Dünyam, Babaanne ve Ihlamur Ağacı, Oyuncakların Öfkesi) were listened to in accordance with the listening skill stages. The texts selected in the applications were read to the students by the researcher in an appropriate tone of voice, paying attention to emphasis and intonation.

Before or during listening, the researcher tried to make the students focus their attention on the text by using questions and visuals that stimulate their prior knowledge. At the stage of reading the text, the researcher tried to be a model for them both as a good reader and a good listener. Care was taken to give students the opportunity to freely present their ideas.

From the aesthetic listening stages to the students in the application phase; guessing, making connections, organizing ideas and visualizing applications were made by students. At the stage of reviewing and editing the established meaning, which is another stage, the researcher gave the students the opportunity to correct the meaning according to the answers they received through the questions about the text they listened to. In the phase of using the language effectively, the researcher tried to keep the student within the meaning of the text by giving place to emphasis and intonation, sound characteristics of words, punctuation marks and spelling rules, and jokes without going beyond the purpose.

Practice sheets were distributed to the students just before the listening text to be applied that day. Students filled their answers and studies about the text in these worksheets. Aesthetic listening skill was tried to be measured through the worksheets prepared in accordance with these criteria by emphasizing all the stages of aesthetic listening in the applications. In these working papers; The steps of predicting, connecting, organizing ideas and visualizing were used. In the other two stages, the researcher was involved in the process and taught



the lesson in accordance with the aesthetic listening stages. No corrections were made on the application worksheets in the study. In addition, all students were evaluated on all stages of aesthetic listening.

### Data Analysis

The data of the research were obtained as a result of the answers given by the students to the pre-test and post-test questions created from the narrative texts they listened to. The examination of the answers given to these questions was evaluated according to the scoring rubric created by the researcher. In the scoring rubric; 1 Point: incorrect or unanswered question, 2 Points: incompletely answered question, 3 Points: scored as a correctly answered question. These obtained scores were saved into the SPSS 22 package program as pre-test and post-test scores, and then the data were analyzed.

The scores of the students in the pre-test and post-test were analyzed by both the researcher and a classroom teacher from the practice school where the research was conducted. As a result of the scoring made by both people, the reliability analysis of the questions was calculated as Cronbach's Alpha .806.

Due to the small number of participants in the experimental and control groups (experimental group = 14 students, control group = 14 students), the Mann Whitney U Test and the Wilcoxon Signed Ranks Test, which are non-parametric statistical processes, were used in the analysis of the data.

### FINDINGS

The findings obtained as a result of the research are shown in tables:

#### Findings and Comments Regarding the First Sub-Problem

The related findings about the first sub-problem of the study "Is there a significant difference between the pre-test scores of the experimental and control group students regarding their listening skills?" are given in Table 2.

Table 2. Mann-Whitney U Test Results Of Experimental And Control Group Students' Pre-Test Scores

Group	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	z	p
Experimental	14	15,82	221,50	79,50	-,853	,394
Control	14	13,18	184,50			
Total	28					

When Table 2 is examined, no significant difference was observed between the mean rank of the students in the experimental group and the control group of the pre-test scores ( $U= 79.50$ ,  $p>0.05$ ).

#### Findings and Comments Regarding the Second Sub-Problem

The related findings about the second sub-problem of the study "Is there a significant difference between the pre-test scores of the control group students and their post-test scores of listening skills?" are given in Table 3.

Table 3. Wilcoxon Signed Rank Test Results Of The Pre-Test And Post-Test Scores Of The Control Group Students

Control Group Post-Test Control Group Pre-Test	N	Mean Rank	Sum of Ranks	z	p
Negative Ranks	4	7,63	30,50	-1,389	,165
Positive Ranks	10	7,45	74,50		
Indifferent	0				

When Table 3 is examined, no significant difference was observed between the mean rank of the control group students in the pre-test and post-test scores ( $z= -1.389$  and  $p>0.05$ ). Accordingly, it can be said that the listening skills of the control group students before and after the research were at the same level.

#### Findings and Comments on the Third Sub-Problem

The related findings about the third sub-problem of the study "Is there a significant difference between the pre-test scores of the experimental group students' listening skills and their post-test scores?" are given in Table 4.

Table 4. Wilcoxon Signed Ranks Test Results Of The Experimental Group Students' Scores They Got From Pre-Test And Post-Test

Experimental Group Post-Test Experimental Group Pre-Test	N	Mean Rank	Sum of Ranks	z	p
Negative Ranks	1	1,00	1,00	-3,236	,001
Positive Ranks	13	8,00	104,00		
Indifferent	0				

When Table 4 is examined, it has been observed that there is a significant difference between the mean rank of the experimental group students in the pre-test and post-test scores ( $z= -3.236$  and  $p<0.05$ ). The fact that the difference scores are in favor of positive ranks shows that aesthetic listening has a significant effect on the



listening skills of 4th grade students. Accordingly, it can be said that the aesthetic listening training applied to the experimental group students has a positive effect on the students' listening skills.

### Findings and Comments on the Fourth Sub-Problem

The related findings about the fourth sub-problem of the study "Is there a significant difference between the post-test scores of the experimental and control group students' listening skills?" are given in Table 5.

Table 5. Mann-Whitney U Test Results Of Experimental And Control Group Students' Post-Test Scores

Group	N	Mean Rank	Sum of Ranks	U	z	p
Experimental	14	20,43	286,00	15,00	-3,826	,000
Control	14	8,57	120,00			
Total	28					

When Table 5 is examined, it is seen that there is a significant difference between the mean rank of the experimental group and the control group in favor of the experimental group ( $U= 15$ ,  $p<0.05$ ). Accordingly, it has been determined that aesthetic listening education is more effective on students' listening skills than the education given with the traditional method (current curriculum). In this case, it can be said that aesthetic listening has a positive effect on the development of students' listening skills.

### DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

As a result of the research, it was concluded that the aesthetic listening activities had a positive effect on the listening skills of the 4th grade students in the Turkish lesson. The results from the research are:

1. It was observed that there was no significant difference between the pre-test scores of the students in the experimental and control groups in their listening comprehension skills before starting the research. This indicates that both groups were equivalent to each other in terms of listening skills before the research was started.
2. It was observed that there was no significant difference between the listening skills pre-test scores of the control group students before the research and the listening skills post-test scores obtained after the research. This situation reveals the conclusion that the traditional education applied to the control group students did not make a significant progress in the listening skills of the students.
3. A significant difference was found between the listening skills pre-test scores of the experimental group students before the research and the listening skills post-test scores obtained after the research. This result shows that aesthetic listening education is more effective than the current teaching method for students' ability to understand what they listen to.
4. As a result of the research, a significant difference was found between the listening skills posttest scores of the experimental and control group students. This result shows that aesthetic listening education contributes to students' understanding of the texts they listen to.

In the study, it was determined that aesthetic listening education and activities improved students' listening skills. When this result is compared with the results of the previous research, it is seen that similar results have been reached.

Pilonieta & Hancock (2012) found in their research that students who took an aesthetic stance while listening to the stories they listened to and included their personal lives in the process got higher scores in understanding the text. In aesthetic listening, it provides an important advantage in understanding that the person takes credit from the listeners and establishes a relationship with their lives. Listeners want to see traces of themselves when they listen. Aesthetic listening is a type of listening that is done in line with one's own tastes, desires, entertainment and wishes. It can be said that there is a similarity between the results of this research and the results obtained from the research. Because in the research, it was determined that aesthetic listening has a positive effect on the development of students' listening skills.

Shih (2018) in his study, stated that the importance of aesthetic education is well known by teachers and that it is used in accordance with its purpose is an important element of early childhood education. Aesthetic listening is an important type of listening that children should encounter at an early age. It is an important listening skill that teachers should focus on, especially in pre-school and primary school ages. For this purpose, teachers should focus on listening activities and aesthetic listening activities in their lessons. The results obtained from this research show similarity with this result. In the research, results were obtained on the importance of aesthetic listening.

Choi J. & Sojer T. (2016) in their study; They concluded that there is a strong relationship between aesthetic education and humanism when morality and individuality are accepted as the classical humanist values of education. In aesthetic listening, the individual should be at the center of listening and the activities should be designed to meet his interests and needs. The listener aims to find answers to their individual needs in listening. It shapes the purpose of listening around these purposes. These results and the results of the research show similarity.

In the study conducted by Paul (2008), it was concluded that aesthetic musical experiences for children contribute to their development of positive feelings towards music. Aesthetic listening is a type of listening that the individual does to get pleasure and have a good time. At this point, there are more studies on music education. Kornysheva et al. (2010), in their study, determined that musical rhythm activities were effective on people's skills. Likewise, Reybrock et al. (2018) determined in their study how aesthetic experiences affect certain regions of the human brain. Based on this result, it can be emphasized that aesthetic experiences can have a positive effect on the behavior of individuals. Wilson et al. (1997) in their research; They investigated the effect of intonation on children between the ages of 7 and 9 on 80 children. As a result of the research, a developmental progress was recorded in children who were applied toning.

Aesthetic listening includes activities that give pleasure to the individual as a result of listening, such as listening to stories, fairy tales, poetry and music. In this respect, listening to music is fun for the individual and is included in aesthetic listening. By using these fun activities, individuals can be directed to gain the desired behaviors and skills. In this respect, it can be said that there is a similarity between the results of the research conducted by Paul (2008), Kornysheva et al. (2010), Reybrock et al. (2018), and Wilson et al. (1997). Because in the research, it was observed that aesthetic listening activities improved students' listening skills.

Listening is the most used learning area among learning areas. In this respect, it is necessary to focus on how listening skills should be taught to students. For this, it is useful to know the genre, method, technique and strategies that improve listening skills. When the researches on the subject are examined; There are many studies on listening education (Karabacak, 2014; Kocaadam, 2011; Melanlıoğlu, 2011; Aksu, 2013; Keleş, 2013; Tayşi, 2014; Çiğerci, 2015; Yıldız, 2015; Aytan, 2011; Fidan, 2012; Yıldırım, 2007; Çakır, 2015; Doğan, 2017; Atila, 2018; Dunder, 2018; Kılınc, 2015). In order for children to acquire correct and effective listening skills, listening education should be given starting from an early age.

Based on the findings of the study, the following recommendations can be made:

- ✓ As a result of the research, it has been concluded that aesthetic listening education has a positive effect on understanding what students listen to in the 4th grade Turkish lesson. For this purpose, aesthetic listening studies should be given more place in Turkish lessons, especially in primary school years.
- ✓ Listening is one of the most used learning areas. In this regard, more place should be given to the acquisition of listening skills in the Turkish curriculum.
- ✓ Classroom teachers should engage in activities aimed at improving aesthetic listening in students (student telling the cartoon watched, listening to the poem, story, fairy tale and song sung).
- ✓ Informative seminars can be given to classroom teachers on how to apply aesthetic listening in the classroom.
- ✓ Teachers should do all the practices in listening studies together with their students.
- ✓ The texts chosen for the listening exercises should be chosen considering the level and interest of the students. Especially for primary school students, entertaining texts (story texts, nursery rhymes, riddles, poems, poems, etc.) should be preferred.

## REFERENCES

1. Aksu, D. (2013). *Bütünleştirici dinleme modeli uygulamalarının ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin dinleme becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
2. Akyol, H. (2016). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
3. Atila, B. A. (2018). *Ceza infaz kurumlarında uygulanan eğitim-iyileştirme faaliyetlerinde tartışma türleri kullanımının hükümlü/tutukluların dinleme becerisi üzerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
4. Aytan, T. (2011). *Aktif öğrenme tekniklerinin dinleme becerisi üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

5. Büyüköztürk, Ş. (2011). *Deneyisel desenler öntest- sontest kontrol grubu desen ve veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
6. Calp, M. (2005). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayıncılık.
7. Cemiloğlu, M. (2005). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Bursa: Alfa Yayınları.
8. Choi J., & Sojer T. (2016). Aesthetic education: A Korean and an Austrian perspective. *Current Issues in Comparative Education (CICE)*, 19(1), 63-75.
9. Ciğerci, M. F. (2015). *İlkokul dördüncü sınıf Türkçe dersinde dinleme becerilerinin geliştirilmesinde dijital hikâyelerin kullanılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
10. Coşkun İ., & Yılmaz M. (2018). Dinleme eğitimi. M. Yılmaz (Ed.) *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi içinde* (s.128). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
11. Çakır, A. (2015). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde video kullanımının dinleme becerisine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
12. Çifçi, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2):165-177.
13. Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
14. Doğan, B. (2017). *Strateji temelli dinleme etkinliklerinin yedinci sınıf öğrencilerinin dinleme becerisiyle strateji kullanma düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
15. Doğan, Y. (2007). *İlköğretim ikinci kademe dil becerisi olarak dinlemeyi geliştirme çalışmaları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
16. Doğan, Y. (2011). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
17. Dundar, E. (2018). *ELVES tekniğinin 5. sınıf öğrencilerinin dinlemeye yönelik tutumlarına ve dinleme başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
18. Fidan, M. (2012). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin Türkçe dersinde kullandıkları dinleme stratejilerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
19. Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi ve yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
20. Juslin P. N. (2013). From every day emotions to aesthetic motions: towards a unified theory of musical emotions. *Physics of Life Reviews*, 10, 235–266.
21. Karabacak, E. (2014). *Seçici dinleme eğitiminin 6. sınıf öğrencilerinin dinleme becerisi üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
22. Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
23. Kaya, D. (2018). Dinleme eğitimi. Muammer Yılmaz (Ed.) *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi içinde* (s.17-40). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
24. Keleş, E. (2013). *Dinleme öncesi ve dinleme sonrası verilen soruların 5. sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama beceri düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
25. Kılınç, K. (2015). *Aktif öğrenme tekniklerinin 4. sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerisine yönelik tutumlarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
26. Kırbuş, A. (2010). *İşbirlikli öğrenme yönteminin ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin dinleme becerilerini geliştirmesine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
27. Kocaadam, D. (2011). *Not alarak dinleme eğitiminin ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin dinleme becerisi üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
28. Kornysheva, K., Cramon D. Y., & Jacobsen T. (2010). Tuning-in to the beat: Aesthetic appreciation of musical rhythms correlates with a premotor activity boost. *Human Brain Mapping*, 31, 48–64.
29. Mackay, I. (1997). *Dinleme becerisi*. (Çeviri: Aksu Bora ve Onur Cançolak). Ankara: İlknur Kültür ve Sanat Ürünleri Ltd. Şti.
30. MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu* (1-5. Sınıflar). Ankara: Milli

Eğitim Bakanlığı Yayınları.

31. Melanlıoğlu, D. (2011). *Üstbiliş strateji eğitiminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin dinleme becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
32. Müller, M., Hofel, L., Brattico E., & Jacobsen T. (2010). Aesthetic judgments of music in experts and laypersons — An erp study. *International Journal of Psychophysiology*, 76, 40-51.
33. Özbay, M. (2005). *Bir dil becerisi olarak dinleme eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
34. Özbay, M. (2005). *Bir dil becerisi olarak dinleme eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
35. Özbay, M. (2012). *Anlama teknikleri II dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
36. Paul, P. M. (2008). Using verbal reports to investigate children's aesthetic experiences with music. *Journal of Music Therapy*, XLV (4), 427-442.
37. Pilonieta P., & Hancock S. D. (2012). Negotiating first graders' reading stance: the relationship between their efferent and aesthetic connections and their reading comprehension. *Current Issues In Education*. 15 (2), 1-10. ISSN: 1099-839X.
38. Reybrouck, M., Vuust, P., & Brattico E. (2018). Brain connectivity networks and the aesthetic experience of music. *Brain Sci.*, 8, 107. DOI:10.3390/brainsci8060107.
39. Shih Y. H. (2018). Aesthetic education for young children in Taiwan: importance and purpose. *International Education Studies*, 11(10), 91-95.
40. Taşkaya, S. M. (2014). Dinleme eğitimi. M. Yılmaz (Ed.) *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi*, 47-48. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
41. Tayşi, E. K. (2014). *Öğrenme stiline dayalı eğitimin ortaokul öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerine ve dinlemeye yönelik tutuma etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
42. Tompkins, G. E. (2009). *Language arts patterns of practice*. (7 th. ed.). Pearson Education, NJ: Upper Saddle River.
43. Tüzel, S. (2014). Dinleme eğitimi. M. Yılmaz (Ed.), *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi içinde* (s.17-40). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
44. Umagan, S. (2007). Dinleme eğitimi. A. Kırkkılıç, H. Akyol (Ed.) *İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde* (s.149-163). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
45. Wilson, S. J., Wales R. J., & Pattison, P. (1997). The representation of tonality and meter in children aged 7 and 9. *Journal of Experimental Child Psychology*, 64, 42–66.
46. Yalçın, A. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
47. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
48. Yıldırım, H. (2007). *İlköğretim 3. sınıf öğrencilerinin dinleme becerileri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
49. Yıldırım, K. (2010). *İşbirlikli öğrenme yönteminin okumaya ilişkin bazı değişkenler üzerindeki etkisi ve yöneme ilişkin öğrenci-veli görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi).Gazi Üniversitesi, Ankara.
50. Yıldız, H. H. (2017). *İlköğretim 4.sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: Doku Yayıncılık.
51. Yıldız, N. (2015). *Dinleme stratejileri öğretiminin beşinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.





e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Psychological Counseling

Vol: 8 Issue: 62

Year: 2022 August

Pp: 1302-1313

Arrival

29 May 2022

Published

31 August 2022

Article ID 63788

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63788>How to Cite This Article

Teke, E.; Arslan, C. &amp; Avşaroğlu, S. (2022). "Automatic Thoughts, Narcissism and Computer Game Addiction in Children", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1302-1313



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Automatic Thoughts, Narcissism and Computer Game Addiction in Children

Esra Teke<sup>1</sup> Coşkun Arslan<sup>2</sup> Selahattin Avşaroğlu<sup>3</sup> <sup>1</sup> Expert Psychological Counselor, Necmettin Erbakan University, AK Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Konya/Turkey<sup>2</sup> Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Konya, Turkey<sup>3</sup> Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Konya, Turkey

### ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the relationship between automatic thoughts, narcissism and computer game addiction in children. In this context, the relational survey model, which is one of the quantitative research approaches, was used. The measures were applied 306 4th grade students studying at different primary schools which are in a city in Central Anatolia Region in Turkey. "Computer Game Addiction Scale for Children", "Children's Automatic Thoughts Scale" and "Childhood Narcissism Scale" were utilized to collect data. The relationships between variables, which are automatic thoughts, narcissism and computer game addiction, were tested through correlation analysis on SPSS v18. The model and predictive relationships were analyzed via the structural equation model on AMOS v24. The results of the analysis showed that fit index values of the model reflecting the relationships between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism, are within acceptable range and the model was accepted. It was found that there were positive and significant relationships between computer game addiction, automatic thoughts and narcissism. It was also found that computer game addiction positively predicted automatic thoughts and narcissism. The results of the research were discussed in the light of the literature and suggestions were made.

**Keywords:** Child, Computer Game Addiction, Automatic Thoughts, Narcissism

## INTRODUCTION

Computer games are defined as activities that arouse the curiosity of those who play games with visual and auditory stimuli in the virtual environment, encourage their struggle and make them have enjoyable time (Tüzün et al., 2013). Previous studies showed that computer games can have negative effects (Griffiths et al., 2012) as well as positive ones (Cole & Griffiths, 2007).

Some studies showed that games improve visual and attention skills in children, and increase behavioral performance in perceptual tasks (Green & Bavelier, 2003; Green et al., 2010). However, some other studies emphasized that these games greatly affect the presence of ADHD and other anxieties such as suicide, self-harm and aggressive behavior, and increase sensitivity in signals of sadness, happiness, pain and aggression (Pichon et al., 2021; Sunil et al., 2021). These negative effects led to the development of concepts such as pathological internet use, internet addiction, and computer game addiction (Sim et al., 2012).

Computer game addiction can be defined as excessive and compulsive gaming and the inability to control it, which can cause social and/or emotional problems in many areas of life (Lemmens et al., 2009; Vollmer et al., 2014). Considering the historical process of computer game addiction, it can be seen that the first case studies on the subject were documented in 1983, and the first scientific studies were published in the middle of 1990. In that period, pathological gambling criteria included in DSM-4 were adapted to computer game addiction studies (Gentile, 2009). In the companion of DSM-5 published in May 2013, it was evaluated within the internet game playing disorders (APA, 2013).

Advances in technology, developments in the field of computers and the internet have affected children's computer gaming behavior (Horzum et al., 2008; Gentile et al., 2011). Recently, due to the restrictions of the COVID-19 epidemic, children's use of communication technologies, internet and computer have increased intensively. Since this increase also results in computer game addiction, it has risks especially for children (King et al., 2020).



The gradual increase in computer game addiction behaviors and the fact that they cause many risks has led to an increase in the studies on the subject. Studies have revealed various negative effects of computer game addiction (Gonzalez-Bueso et al., 2018). Studies conducted in this context have revealed that computer game addiction damages the prefrontal cortex (Mori et al., 2015) by causing a lack of empathy (Bartholow et al., 2005), problems in social relationships (Liu & Chang, 2016). In addition, studies have shown that computer game addiction causes hostile behaviors (Chiu et al., 2004), attention problems (Swing et al., 2010), marked differentiation in the structural features of the brain (Han et al., 2012), impulsivity (Oh, 2004), automatic thoughts (Öztürk & Sarıkaya, 2021) and narcissistic personality traits (Kim et al., 2008; Nawaz et al., 2020; Pantic et al., 2017; Zandi Payam & Mirzaeidoos, 2019).

Narcissism is the orientation of one's pleasure to oneself, overconfidence on oneself rather than others (Duss & Chiodo, 1991). Besides, narcissism refers to the individual's sense of grandeur and the need to be seen and admired by others (Thomaes et al., 2013). Researchers indicate that childhood narcissism and adult narcissism have similar psychological and interpersonal relationships (Thomaes et al., 2008).

Studies on childhood narcissism support the social learning theory perspective on narcissism. According to this theory, childhood narcissism arises with the internalization of parents' inflated views about their children (Brummelman et al., 2015). However, there are different perspectives on narcissism in the literature.

Freud defines two types of narcissism as; primary narcissism that manifests itself in an explicitly dominant way in the individual's object selection and a secondary narcissism superimposed on it (Freud, 1998). Besides Freud, Heinz Kohut took narcissism as a pause in the developmental process in the Self Psychology theory (Kohut, 1998). Fromm classified narcissism in two groups as social narcissism and individual narcissism (Fromm, 2014). In recent studies, narcissism is considered in two dimensions as grandiose and fragile (vulnerable) narcissism, and studies are carried out in this direction.

When studies on narcissism are examined in the literature, narcissism has been found to be associated with hostile interpersonal relationships (Thomaes et al., 2008), low self-esteem and behavioral problems (Thomaes et al., 2009) in children. Besides, the studies on narcissism revealed that narcissism is associated with low self-esteem and behavioral problems (Barry et al., 2003), aggression (Ang & Yusof, 2005; Lobbestael et al., 2014), social media use (Andreassen et al., 2017), and game addiction (Kim et al., 2008; Nawaz et al., 2020; Zandi Payam & Mirzaeidoos, 2019). Furthermore, studies have shown that narcissistic individuals post attractive photos on social media to present themselves, update their status more on social media (Wang et al., 2012), follow others' comments and likes frequently (Lee & Sung, 2016) and use Facebook extensively (Ryan & Xenos, 2011). In addition to their egocentrism, narcissistic individuals attach great importance to the thoughts of others (Boleli, 2018), they can make cognitive distortions, develop lack of love and imperfection, and have repetitive thoughts (Young et al., 2019).

Repetitive thoughts consisting of over-generalizations such as prejudice and logic errors can be defined as automatic thoughts. Automatic thoughts are the thoughts triggered by events (King & Delfabbro, 2020). These thoughts may appear involuntarily in the stream of consciousness as a reaction to negative emotional states (Leahy, 2015) as the end products of core beliefs and intermediate beliefs (Beck, 1976). There is a relationship between the automatic thoughts and beliefs of individuals, as well as between these thoughts and their behaviors and emotions. As a matter of fact, it is believed that when individuals' negative automatic thoughts can be changed, their behavioral and emotional distress can also disappear (O'Donohue & Fisher, 2009).

Studies showed that automatic thoughts are associated with anxiety disorders, dysfunctional attitudes (Iancu et al., 2015; Şoflâu & David, 2017; Weck et al., 2012), aggression (Calvete & Connor-Smith, 2005; Schniering & Rapee, 2004), negative self-expressions (Schniering & Rapee, 2002) and anxiety (Nolen-Hoeksema, 2000). Besides studies revealed that among children there is a significant relationship between negative automatic thoughts and depression (Kercher et al., 2009), aggression (Martin & Dahlen 2004).

The aim of this study is to examine the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children. Öztürk and Sarıkaya (2021) found that there is a significant relationship between game addiction and automatic thoughts in their study held with secondary school students. Nawaz et al. (2020) found a significant relationship between game addiction and narcissistic tendencies in their study with PUBG players. Basha (2021) found a significant relationship between game addiction and tender-mindedness personality traits and neuroticism. Kim et al. (2008) emphasize that game addiction and narcissistic personality traits were positively related in their study. Zandi Payam and Mirzaeidoos (2019) found a significant relationship between game addiction and narcissistic personality traits and cognitive disturbance. The findings suggest that there might be a significant relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism. In addition, these findings suggest that computer game addiction may predict

automatic thoughts and narcissism. Indeed, there is relationship between addictive behaviors and personality traits (Wang et al., 2015). In this context, the similarities between addictive behaviors and narcissistic behaviors are striking. In both cases, individuals focus on meeting their own needs and neglect to develop responsibility and commitment to other people (Knipe, 2018). Both conditions are assumed to be accompanied by negative automatic thoughts.

In this research, the coexistence of computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children was examined. Reviewing the literature, no study was found that examined these three variables simultaneously. Besides, it was noticed that the direction and level of the relationship between these variables were not clearly stated. Therefore, in this study, it is evaluated that the SEM application to investigate the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children can shed light on the gap in this area.

Studies have shown that computer game addiction may include many risk factors in the child's development process (Bartholow et al., 2005; Chiu et al., 2004; Di Blasi et al., 2020; Gonzalez -Bueso et al., 2018; Han et al., 2012; Hazar & Ekici, 2021; Liu & Chang, 2016; Mori et al., 2015). Especially computer game addiction can be associated with narcissistic personality traits, the first symptoms of which are seen in childhood and then manifest in adulthood. It can also be associated with negative automatic thoughts that make the child's perceptions of himself and others negative. Therefore, this study will facilitate the understanding of the population at risk for computer game addiction. Suggestions can be made to limit narcissistic development at an early age and to limit negative automatic thoughts. With this article, it will be possible to contribute to the functionality of prevention and intervention studies by making inferences for the families, friends, teachers and therapists of computer gamers.

Because of the coronavirus (COVID-19) epidemic, it is possible to say that staying at home and quarantines have greatly increased participation in computer games. This may pose risks, in particular for some vulnerable individuals (King et al., 2020). It is thought that this research conducted during the coronavirus (COVID-19) epidemic period will shed light on the current situation. Moreover, this study will draw attention to the negative effects of computer games on children and make suggestions for possible risks. So the purpose of the study is to investigate the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children. This research examines two hypotheses: The first one is that there is a significant relationship between automatic thoughts, narcissism and computer game addiction in children. The second one is that computer game addiction predicts automatic thoughts and narcissism.

## **METHODS**

### **Research Model**

In the current study, the relational survey model, which is one of the quantitative research approaches, was used. The target of the Relational survey model is to state the presence and /or degree of change between two or more variables (Karasar, 2009).

### **Sample of the Research**

The research was conducted using convenience sampling method, which is a technique of nonprobability sampling. The sample of this study is 306 4<sup>th</sup> grade students attending primary schools which are in a city in Central Anatolia Region in Turkey. Participants consisted of 148 female (48%) and 158 (52%) male students. Prior to applying, the participants were given information about the aim of the research and surveys. The parents of the students were asked to read, approve and sign the written consent forms with the support of the teachers of the students. Subsequently, the created pencil-and-paper surveys were filled by the children. The surveys were completed in approximately 30 minutes.

### **Data Collection Tools**

*Computer Game Addiction Scale for Children.* The sample of the scale, which was developed by Horzum et al. (2008) to measure children's computer game addiction, consisted of 460 students attending primary schools of different socioeconomic levels in the city of Trabzon. Expert opinion was consulted for the face validity and content validity. Exploratory factor analysis was performed for construct validity. The factor analysis conducted revealed a four-factor structure consisting of 21 items, which explained 45% of the total variance. Cronbach Alpha internal consistency coefficients were computed for the reliability of the scale. The internal consistency coefficient of the scale was found as .85. The obtained values showed that the psychometric properties of the scale were within acceptable limits.

In this study, which examined the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children, the Cronbach alpha reliability coefficient of the Computer Game Addiction Scale for Children was calculated as .82.

*Childhood Narcissism Scale.* Validity and reliability studies of the Turkish version of the Childhood Narcissism Scale (Thomaes et al., 2008) were conducted by Akın et al. (2015). In this context, the study was conducted on 238 primary school students between the ages of nine and 14. The confirmatory factor analysis conducted for the construct validity of the scale revealed that the one-dimensional model was a good fit ( $\chi^2=49.88$ ,  $sd=35$ ,  $p=0.04920$ ,  $RMSEA=.042$ ,  $NFI=.91$ ,  $IFI=.97$ ,  $CFI=.97$ ,  $GFI=.96$ ,  $SRMR=.050$ ). Internal consistency reliability coefficient of the scale was calculated as .72. It was found that the corrected item total correlations of the scale ranged between .29 and .52. It was concluded from the results of analysis that the Turkish version of the Childhood Narcissism Scale is a valid and reliable measurement tool.

In this study, which examined the relationship between computer game addiction in children and automatic thoughts and narcissism, the Cronbach alpha reliability coefficient was calculated as .77 for the Childhood Narcissism Scale.

*Children's Automatic Thoughts Scale.* Adaptation to the Turkish of the scale, the original form created by Schniering and Rapee (2002), was conducted by Ergin and Kapçı (2013). 40 items and four factors (social threat, personal failure, hostility, and physical threat) are available in the scale. For each item, the children are expected to consider how often the related item occur in their mind in the last week and to mark one of the “never”, “sometimes”, “counted frequently”, “often” and “always” options. The scores that can be obtained from the scale range between 0-160. Higher scores indicate an increase in negative automatic thoughts. Validity and reliability results of the scale indicate that the four-factor model of the proposed original form is compatible with the data ( $GFI=.90$ ,  $IFI=.95$ ,  $CFI=.95$ ,  $NFI=.92$ ,  $NNFI=.95$ ,  $RFI=.91$ ,  $RMR=.06$  and  $RMSEA=.07$ ). The internal consistency of the scale was evaluated using Cronbach alpha which was found as .94. Personal failure factor explains 8.32% of variance, physical threat factor explains 5.10% of variance, social threat factor explains 31.72% of variance, and hostility factor explains 5.80% of variance.

In the study, which examined the relationship between computer game addiction in children and automatic thoughts and narcissism, the Cronbach alpha reliability coefficient was found as .91 for the Children's Automatic Thoughts Scale.

## Data Analysis

Several data analyses were conducted to investigate the relationships between automatic thoughts, narcissism and computer game addiction in children. Preliminary analyses, including normality assumption, observed scale characteristics, and correlation analysis, were performed. Skewness and kurtosis scores and their cut-off values were utilized for normality assumption. Pearson correlation analysis was used to investigate the relationships between the variables.

Examining the preliminary analysis, the structural equation model (SEM) was utilized to test the structure formed by the variables as a whole. The results of the analyses were assessed using common data-model fit indices and their cut-scores: comparative fit index (CFI) values between .90 and .95 emphasize good data-model fit, while values  $\geq .95$  were accepted a close data-model fit; the root mean square error of approximation (RMSEA; with 90% confidence interval) values between .05 and .08 were viewed as a good data-model fit, whereas the values  $\leq .05$  were categorized as a close data-model fit (Hooper et al., 2008; Byrne, 2010; Meydan & Şeşen, 2015). SPSS version 18 and AMOS version 24 were applied for analyses.

## RESULTS

### Preliminary Analyses

As presented in Table 1 findings of the preliminary analyses stated that skewness and kurtosis scores were between -.732 and 1.99 (skewness and kurtosis scores  $< |2|$ ), suggesting that all variables of the study were relatively normally distributed (George & Mallery, 2010).

Table 1. Observed scale characteristics and correlation results

Scale	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Factor 1	1								
2. Factor 2	.49***	1							
3. Factor 3	.42***	.23***	1						
4. Factor 4	.24***	.40***	.20***	1					
5. Social Threat	.24***	.27***	.20***	.23***	1				
6. Personal Failure	.28***	.27***	.15**	.21***	.63***	1			
7. Hostility	.53***	.43***	.22***	.25***	.52***	.46***	1		
8. Physical Threat	.44***	.34***	.22***	.23***	.68***	.60***	.61***	1	
9. Narcissism	.32***	.38***	.12*	.23***	.24***	.24***	.47***	.27***	1
Mean	6.29	6.63	3.67	7.70	4.17	4.00	8.26	5.31	9.20
Standard Deviation	6.35	2.81	1.09	3.55	4.83	4.57	.61	5.36	6.03
Skewness	1.40	1.20	1.61	.94	1.52	1.50	.66	1.40	.28
Kurtosis	1.63	1.10	1.78	.34	1.77	1.81	-.36	1.99	-.73

Note. \* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$

There are significant positive relations between sub-dimensions of computer game addiction in children (factor 1: Inability to stop playing games on the computer and being uncomfortable when prevented, factor 2: Dreaming of playing computer games and associating it with real life, factor 3: Disrupting tasks due to playing computer games, factor 4: Preferring playing video games to other activities) and the sub-dimensions of automatic thoughts (social threat, personal failure, hostility, physical threat) and narcissism. In this context, there are moderate level relations between factor 1 (inability to give up playing computer games and being uncomfortable when blocked) and factor 2 ( $r = .49$ ,  $p < 0.001$ ), factor 3 ( $r = .42$ ,  $p < 0.001$ ), hostility ( $r = .53$ ,  $p < 0.001$ ), physical threat ( $r = .44$ ,  $p < 0.001$ ), and narcissism ( $r = .32$ ,  $p < 0.001$ ), and low level of positive significant relationships between factor 1 and factor 4 ( $r = .24$ ,  $p < 0.001$ ), personal failure ( $r = .28$ ),  $p < 0.001$ ) and social threat ( $r = .24$ ,  $p < 0.001$ ). It was found that there is a low-level relationship between factor 2 (living the computer game in imagination and associating it with real life) and factor 3 ( $r = .23$ ,  $p < 0.001$ ), social threat ( $r = .27$ ,  $p < 0.001$ ), personal failure ( $r = .27$ ,  $p < 0.001$ ) and moderate level positive relationships between factor 2 and factor 4 ( $r = .40$ ,  $p < 0.001$ ), hostility ( $r = .43$ ,  $p < 0.001$ ), physical threat ( $r = .34$ ,  $p < 0.001$ ), and narcissism ( $r = .38$ ,  $p < 0.001$ ). It was found that there are low-level relationships between factor 3 (disrupting tasks due to playing computer games), and factor 4 ( $r = .20$ ,  $p < 0.001$ ), social threat ( $r = .20$ ,  $p < 0.001$ ) personal failure ( $r = .15$ ,  $p < 0.01$ ), hostility ( $r = .22$ ,  $p < 0.001$ ), physical threat ( $r = .22$ ,  $p < 0.001$ ), narcissism ( $r = .12$ ,  $p < 0.05$ ). There are low-level relationships between factor 4 (preferring playing computer games to other activities) and social threat ( $r = .24$ ,  $p < 0.001$ ), personal failure ( $r = .21$ ,  $p < 0.001$ ), hostility ( $r = .25$ ,  $p < 0.001$ ), physical threat ( $r = .23$ ,  $p < 0.001$ ) and narcissism ( $r = .23$ ,  $p < 0.001$ ). There are moderate level relations between social threat and personal failure ( $r = .63$ ,  $p < 0.001$ ), hostility ( $r = .52$ ,  $p < 0.001$ ) and physical threat ( $r = .68$ ,  $p < 0.001$ ), a low-level relationship with narcissism ( $r = .24$ ,  $p < 0.001$ ). There is a moderate relationship between personal failure and hostility ( $r = .46$ ,  $p < 0.001$ ) and physical threat ( $r = .60$ ,  $p < 0.001$ ), and a low level positive significant relationship with narcissism ( $r = .24$ ,  $p < 0.001$ ). A moderate positive significant relationship was found between hostility and physical threat ( $r = .61$ ,  $p < 0.001$ ) and narcissism ( $r = .47$ ,  $p < 0.001$ ). In addition, there is a low level positive significant relationship between physical threat and narcissism ( $r = .27$ ,  $p < 0.001$ ). Observed scale characteristics and correlation results are presented in Table 1.

### Structural Equation Modeling

In the structural equation model, which examined the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children, the Computer Game Addiction Scale for Children, the Automatic Thoughts Scale of Children and Narcissism Scale for Children were used as the observed variables. Narcissism, automatic thoughts and computer game addiction were latent variables. As a result of the proposed modifications, analyses were carried out by making covariances between the error terms. The fit indexes of the model created between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children obtained by analysis are presented in Table 2. Accordingly,  $\chi^2 / df = 2.392$ ,  $p < .000$ , GFI = .90, CFI = .90, RMSEA = .07, SRMR = .07 values were obtained. It has been observed that all fit index values for the model are within acceptable range (Byrne, 2010; Meydan & Şeşen, 2015). This finding reveals that the model established for the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in the current study is acceptable.

Table 2. Fit Indices and Values for the Tested Model

Model Fit Indexes	Model Fit Values	Acceptable	Good/Very good
$\chi^2/sd$	2.392	$4 \leq \chi^2/sd \leq 5$	$\leq 3$
RMSEA	.07	$0.06 \leq RMSEA \leq 0.08$	$\leq 0.05$
GFI	.90	$0.90 \leq GFI \leq 0.94$	$0.95 \leq GFI \leq 1.0$



CFI	.90	$0,90 \leq CFI \leq 0,94$	$0,95 \leq CFI \leq 1,0$
SRMR	.07	$0,06 \leq CFI \leq 0,08$	$\leq 0,05$

Note. RMSEA: Root Mean Square of Approximate Errors, GFI: Goodness of fit index, CFI: Comparative fit index, SRMR: Standardized root residual squares mean

The results obtained from the structural equation model showed that computer game addiction predicted narcissism ( $\beta_1 = 0.031$ ,  $t = 3.785$ ,  $p < .001$ ) and automatic thoughts ( $\beta_1 = 0.688$ ,  $t = 7.300$ ,  $p < .001$ ). The results revealed that narcissism did not predict automatic thoughts ( $\beta_1 = 1.300$ ,  $t = 1.088$ ,  $p > .05$ ). Structural equation model on the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children is presented in Table 3 and Figure 1.

Table 3. Structural Equation Model on the Relationship Between Computer Game Addiction and Automatic Thoughts and Narcissism in Children

Predictive Variable	Dependent variable	$\beta_0$	$\beta_1$	S.E.	t	p
Computer Game Addiction	Narcissism	0.470	0.031	0.008	3.785	***
Computer Game Addiction	Automatic Thoughts	0.634	0.688	0.094	7.300	***
Narcissism	Automatic Thoughts	0.078	1.300	1.194	1.088	0.277

Note.  $\beta_0$ = Standard path coefficient,  $\beta_1$ = Non-standard path coefficient

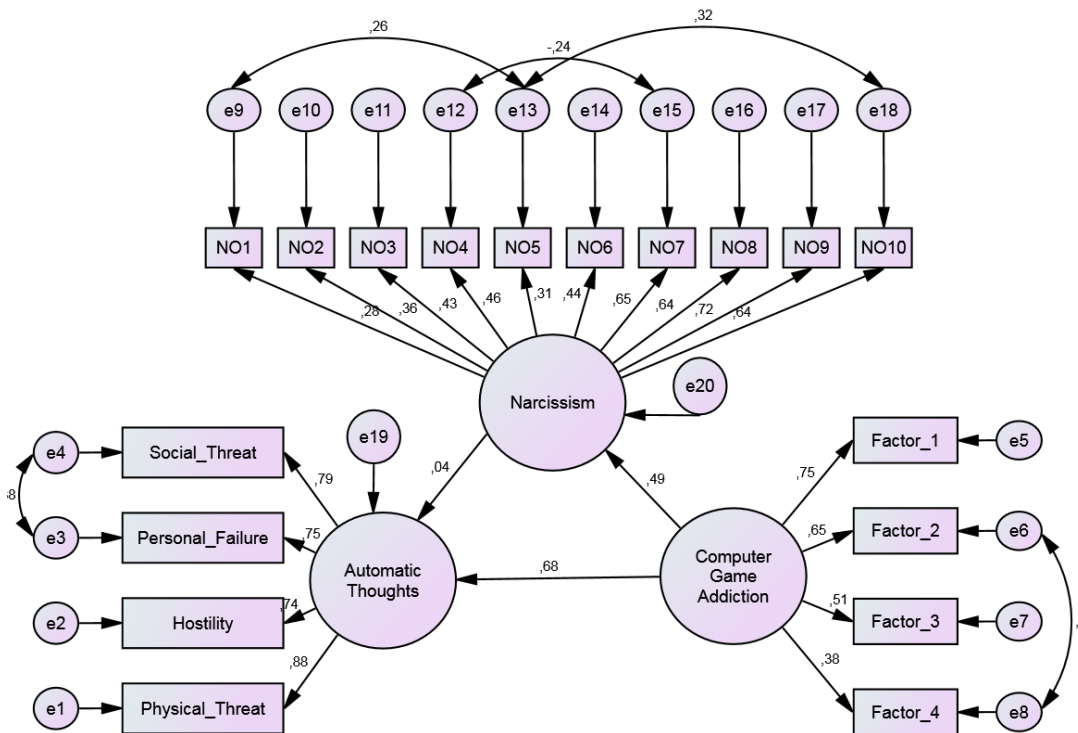


Fig. 1 Structural Equation Model on the Relationship Between Computer Game Addiction and Automatic Thoughts and Narcissism in Children

Accepting the model in the research shows that automatic thoughts and narcissism within this structure are related to computer game addiction. However, since narcissism does not predict automatic thoughts, mediation cannot be claimed. In addition, it was found in the study that computer game addiction positively predicted both narcissism and automatic thoughts. This finding indicates that as computer game addiction increased, narcissism and automatic thoughts also increased.

**DISCUSSION**

The purpose of this study is to examine the relationship between computer game addiction and automatic thoughts and narcissism in children. For this purpose, a structure model of the relationship between variables was created and tested with the structural equation model. It was found that all fit index values of the tested model were in acceptable range and the model was accepted. In this context, the studies in the literature were reviewed. Basha (2021) examined the association between children's game addiction and personality traits. His aim was to detect how children's game addiction levels differ significantly according to grade level age and gender. As a result of the research, a significant relationship was found between game addiction and tender-mindedness personality traits and neuroticism. Zandi Payam and Mirzaeidoos (2019) found a significant relationship between game addiction and narcissistic personality traits and cognitive discomfort in their study, which aimed to investigate the role of cognitive distortions, parenting style and narcissistic personality traits in



games. Similarly, in the related literature, there are studies reporting that computer game addiction damages the prefrontal cortex (Mori et al., 2015) by causing lack of empathy (Bartholow et al., 2005), problems in social relations (Liu & Chang, 2016), and significant differences in the structural features of the brain (Han et al., 2012), and it is associated with narcissistic personality traits (Kim et al., 2008). We can claim that these findings are consistent with those obtained from this research.

The findings of the present study indicates that there is a positive significant difference between all sub-dimensions of computer game addiction (inability to stop playing games on a computer and being uncomfortable when blocked, keeping the computer game alive and associating it with real life, disrupting tasks due to playing computer games, preferring playing computer games to other activities) and narcissism. In addition, the findings obtained from the structural equation model revealed that computer game addiction positively predicted narcissism. Kim et al. (2008) aimed to examine the relationship between aggression, self-control and narcissistic personality traits, which are known as psychological traits associated with populations at risk of game addiction. In their study, they found that game addiction and narcissistic personality traits were positively related. Nawaz et al. (2020) found a significant relationship between game addiction and social isolation and narcissistic tendencies in the study they aimed to examine the association between PUBG game addiction and narcissistic tendencies and social isolation in players. Pantic et al., (2017) found a positive relationship between internet addiction and narcissism in their study in which the existence and strength of the relationship between internet addiction, self-esteem and narcissism among students were tested. Besides, Wang et al. (2015) revealed in their study that there is a significant difference between addictive behaviors related to online activities and personality traits. These findings in the related literature are in agreement with the findings of the current study.

According to the results of this study, there is a significant relationship between sub-dimensions of computer game addiction and sub-dimensions of automatic thoughts (social threat, personal failure, hostility, physical threat). The acceptance of the model obtained as a result of the structural equation model fit index values also supports this finding. In addition, it was concluded from the study results that computer game addiction predicted automatic thoughts positively. Öztürk and Sarıkaya (2021) conducted their research to determine the serial mediator effect of negative automatic thoughts and self-regulation on the relationship between secondary school students' reasoning skills and video game addiction. In their study, they found that there was a significant relationship between reasoning and self-regulation, and between video game addiction and automatic thoughts. Şahan and Eraslan Çapan (2017), in their study examining the relationship between cognitive distortions associated with interpersonal relationships, social anxiety levels and problematic internet use, found that adolescents' cognitive distortions associated with problematic internet use and interpersonal relationships differ significantly according to the gender variable. Hazar and Ekici (2021), in their study examining the relationship between game addiction and bullying cognition of secondary school students, concluded that there was a positive and significant relationship between game addiction and bullying cognition. In addition, there are studies in the literature that there is a significant relationship between dysfunctional attitudes, which have a positive relationship with automatic thoughts, and game addiction (Iancu et al., 2015; Şoflău & David, 2017). These findings in the literature are coherent with the results of the current research.

The current study emphasized a positive significant relationship between narcissism and automatic thoughts sub-dimensions. Despite theoretical models in related studies, it has been noticed that this relationship has not been examined yet (Beck et al, 2004). Researchers have found that narcissists may have automatic thoughts that reflect their excessive competitiveness and need for excellence (Flett et al., 2014; Sherry et al., 2014), tend to think all-or-nothing (Perrotta, 2020), can be guided by automatic thoughts that undermine their adaptive behavior regulation (Lakey et al., 2008).

Moreover, studies have shown that narcissistic individuals can develop thoughts such as imperfection and lack of love (Young et al., 2019). Similarly, significant relationships were found between automatic thoughts and negative self-expression (Schniering & Rapee, 2002). However, it was noticed in the related literature that these two variables show similar results with the variables they are associated with. Studies report significant relationships between narcissism and aggression (Ang & Yusof, 2005; Lobbestael et al., 2014) and self-esteem (Barry et al., 2003). Similarly, significant relationships were found between automatic thoughts and aggression (Calvete & Connor-Smith, 2005; Schniering & Rapee, 2004) and self-esteem (Ergin & Kapçı, 2017). The explanations of the researchers for the theoretical models and the results of the studies with similar variables support this finding of the research that reveals the relationship between automatic thoughts and narcissism.

The findings obtained from the research support the hypotheses of the research. On the other hand, it is important that this study, which simultaneously examines the relationship between computer game addiction,

automatic thoughts and narcissism in children, should be supported by new studies. In this context, this research can be conducted with larger and different samples. Possible variables (gender, age, class, etc.) in the related literature that may affect the results can also be included in the research and the findings can be evaluated in different dimensions. This quantitative study can also be carried out with a qualitative design, and the results can be discussed in this framework.

Computer game addiction positively predicts narcissism and automatic thoughts according to the finding of the study. It also indicates that as computer game addiction increases, narcissism and automatic thoughts will increase as well. In this context, while conducting studies on narcissism and automatic thoughts, computer game addiction can be considered as another variable and studies can be planned accordingly. In addition, this study was carried out during the coronavirus (COVID-19) epidemic period. It is possible to claim that staying at home and quarantines have greatly increased participation in computer games. This can pose risks, particularly for some vulnerable individuals (King et al., 2020). Therefore, mental health professionals need to create safe social interaction alternatives, particularly for children and adolescents at risk of gaming disorders (Ko & Yen, 2020). In this context, experts and psychological counselors working with children can benefit from the findings of this study, plan individual or group-based studies, and conduct psychoeducational studies. Experts can conduct awareness studies on the effect of computer games on children. In order to prevent computer game addiction as well as benefit from the benefits of computer games, families can limit their children's playing time instead of completely removing them from their routines. Government policies can encourage the use of games in a non-addictive way and make the necessary controls and restrictions.

## REFERENCE

1. Akın, A., Şahin, M. & Gülşen, M. (2015). Çocukluk çağı narsisizm ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 203-215.
2. American Psychiatric Association (APA) (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5)*. American Psychiatric Association.
3. Andreassen, C., Pallesen, S. & Griffiths, M. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Finding from a large national survey. *Addictive Behaviors*, 64, 287-293. doi: 10.1016/j.addbeh.2016.03.006
4. Ang, R. P., & Yusof, N. (2005). The relationship between aggression, narcissism, and self-esteem in Asian children and adolescents. *Current Psychology*, 24(2), 113-122. doi: 10.1007/s12144-005-1010-0
5. Barry, C. T., Frick, P. J. & Killian, A. L. (2003). The relation of narcissism and self-esteem to conduct problems in children: A preliminary investigation. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(1), 139-152. doi: 10.1207/S15374424JCCP3201\_13
6. Bartholow, B. D., Sestir, M. A., & Davis, E. B. (2005). Correlates and consequences of exposure to video game violence: Hostile personality, empathy, and aggressive behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(11), 1573-1586. doi: 10.1177/0146167205277205
7. Basha, E. (2021). The relationship between game addiction and personality traits. *Erciyes Journal of Education*, 5(2), 149-160. doi: 10.32433/eje.871051
8. Beck, A. T. (1976). *Bilişsel davranışçı terapi ve ötesi* (Çev. M. Şahin). Nobel Yayınları.
9. Beck, A., Freeman, A., & Davis, D. (2004). *Cognitive therapy of personality disorders*. Guilford.
10. Boleli, M. (2018). Narsistik odak noktasına bağlılığa Etkileri: Örnek bir araştırma. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(3), 185-199. doi: 10.30855/tr.2018.4.3.005
11. Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., De Castro, B. O., Overbeek, G., & Bushman, B. J. (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(12), 3659-3662. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420870112>
12. Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Taylor and Francis.
13. Calvete, E. & Connor-Smith, J. K. (2005). Automatic thoughts and psychological symptoms: A cross-cultural comparison of American and Spanish students. *Cognitive Therapy and Research*, 29(2), 201-217. doi: 10.1007/s10608-005-3165-2

14. Chiu, S. I., Lee, J. Z. & Huang, D. H. (2004). Video game addiction in children and teenagers in Taiwan. *CyberPsychology & Behavior*, 7(5), 571-581. doi: 10.1089/cpb.2004.7.571
15. Cole, H. & Griffiths, M. D. (2007). Social interactions in massively multiplayer online role-playing gamers. *Cyberpsychology & Behavior*, 10(4), 575-583. doi: 10.1089/cpb.2007.9988
16. Di Blasi, M., Giardina, A., Coco, G. L., Giordano, C., Billieux, J., & Schimmenti, A. (2020). A compensatory model to understand dysfunctional personality traits in problematic gaming: The role of vulnerable narcissism. *Personality and Individual Differences*, 160, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109921>
17. Duss, D. M. & Chiodo, L. (1991). Narcissistic act in everyday life. *Journal of Personality*, 59(2), 179-215. doi: 10.1111/j.1467-6494.1991.tb00773.x
18. Ergin, D. A. & Kapçı, E. G. (2017). Çocuklarda olumsuz otomatik düşüncelerin yaygınlığı ve olumsuz otomatik düşüncelerin sosyodemografik ve psikolojik değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 24 (2), 105-115.
19. Ergin, D. A., & Kapçı, E. G. (2013). Çocuk ve ergenlerde olumsuz bilişlerin değerlendirilmesi: Çocukların otomatik düşünceleri ölçeğinin uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2, 72-77.
20. Flett, G. L., Sherry, S. B., Hewitt, P. L., & Nepon, T. (2014). Understanding the narcissistic perfectionists among us: Grandiosity, vulnerability, and the quest for the perfect self. A. Besser (Ed.), *Handbook of the Psychology of Narcissism*, 43-66. Nova Science Publishers.
21. Freud, S. (1998). *Narsizm üzerine ve Schreber vakası* (Çev. M. B. Büyükkal & S. M. Tura). Metis Yayınları.
22. Fromm, E. (2014). Bireysel ve toplumsal narsisizm. (Çev. Y. Salman & N. İçten), *Sevgi ve şiddetin kaynağı* (ss. 62-97). Payel Yayınevi.
23. Gentile, D. (2009). Pathological video-game use among youth ages 8 to 18: A national study. *Psychological Science*, 20(5), 594-602. doi: 10.1111%2Fj.1467-9280.2009.02340.x
24. Gentile, D. A., Choo, H., Liau, A., Sim, T., Li, D., Fung, D., & Khoo, A. (2011). Pathological video game use among youths: A two-year longitudinal study. *Pediatrics*, 127(2), e319-e329. <https://doi.org/10.1542/peds.2010-1353>
25. George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 Update*. Pearson.
26. Gonzalez-Bueso, V., Santamaría, J. J., Fernández, D., Merino, L., Montero, E. & Ribas, J. (2018). Association between internet gaming disorder or pathological video-game use and comorbid psychopathology: a comprehensive review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(4), 668. doi: 10.3390/ijerph15040668
27. Green, C. S., & Bavelier, D. (2003). Action video game modifies visual selective attention. *Nature*, 423(6939), 534-537. <https://doi.org/10.1038/nature01647>
28. Green, C. S., Li, R. & Bavelier, D. (2010). Perceptual learning during action video game playing. *Topics in Cognitive Science*, 2(2), 202-216. doi: 10.1111/j.1756-8765.2009.01054.x
29. Griffiths, M. D., Kuss, D. J. & King, D. L. (2012). Video game addiction: Past, present and future. *Current Psychiatry Reviews*, 8(4), 308-318. doi: 10.2174/157340012803520414
30. Han, D. H., Lyoo, I. K. & Renshaw, P. F. (2012). Differential regional gray matter volumes in patients with on-line game addiction and professional gamers. *Journal of Psychiatric Research*, 46(4), 507-515. doi: 10.1016/j.jpsychires.2012.01.004
31. Hazar, Z., & Ekici, F. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile zorbalık bilişleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 26(1), 1-15. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gbesbd/issue/59393/787712>
32. Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.

33. Horzum, M. B., Ayas, T. & Balta, Ö. Ç. (2008). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 76-88. Erişim adresi: <http://www.turkpsdr.org/index.php/pdr/article/view/248>
34. Iancu, I., Bodner, E., Joubran, S., Lupinsky, Y. & Barenboim, D. (2015). Negative and positive automatic thoughts in social anxiety disorder. *The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 52(2), 129. Retrieved from <https://search.proquest.com/openview>
35. Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
36. Kercher, A. J., Rapee, R. M., & Schniering, C. A. (2009). Neuroticism, life events and negative thoughts in the development of depression in adolescent girls. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(7), 903-915. <https://doi.org/10.1007/s10802-009-9325-1>
37. Kim, E. J., Namkoong, K., Ku, T. & Kim, S. J. (2008). The relationship between online game addiction and aggression, self-control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 23(3), 212-218. doi: 10.1016/j.eurpsy.2007.10.010
38. King, D. L., & Delfabbro, P. H. (2020). Video game addiction. C. A. Essau & P. H. Delfabbro (Ed.), *Adolescent addiction* (pp. 185-213). Academic Press.
39. King, D. L., Delfabbro, P. H., Billieux, J., & Potenza, M. N. (2020). Problematic online gaming and the COVID-19 pandemic. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(2), 184-186. doi: 10.1556/2006.2020.00016
40. Knipe, J. (2018). *EMDR toolbox: Theory and treatment of complex PTSD and dissociation*. Springer Publishing Company.
41. Ko, C. H., & Yen, J. Y. (2020). Impact of COVID-19 on gaming disorder: Monitoring and prevention. *Journal of Behavioral Addictions*. doi: 10.1556/2006.2020.00040
42. Kohut, H. (1998). *Kendiliğın çözümlenmesi* (Çev. C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal & C. İşcan). İstanbul: Metis Yayınları.
43. Lakey, C. E., Rose, P., Campbell, W. K., & Goodie, A. S. (2008). Probing the link between narcissism and gambling: the mediating role of judgment and decision-making biases. *Journal of Behavioral Decision Making*, 21(2), 113-137. <https://doi.org/10.1002/bdm.582>
44. Leahy, R. L. (2015). *Bilişsel terapi ve uygulamaları* (Çev. H. Hacak, M. Macit & F. Pilavcı). Litera Yayıncılık.
45. Lee, J. A. & Sung, Y. (2016). Hide-and-seek: Narcissism and “selfie”-related behavior. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 19(5), 347-351. doi: 10.1089/cyber.2015.0486
46. Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*, 12, 77-95. <https://doi.org/10.1080/15213260802669458>
47. Liu, C. C. & Chang, I. C. (2016). Model of online game addiction: The role of computer-mediated communication motives. *Telematics and Informatics*, 33(4), 904-915. doi: 10.1016/j.tele.2016.02.002
48. Lobbestael, J., Baumeister, R. F., Fiebig, T. & Eckel, L. A. (2014). The role of grandiose and vulnerable narcissism in self-reported and laboratory aggression and testosterone reactivity. *Personality and Individual Differences*, 69, 22-27. doi: 10.1016/j.paid.2014.05.007
49. Martin, R. C., & Dahlen, E. R. (2004). Irrational beliefs and the experience and expression of anger. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 22(1), 3-20. <https://doi.org/10.1023/B:JORE.0000011574.44362.8f>
50. Meydan C. M. & Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi Amos uygulamaları*. Detay Yayıncılık.
51. Mori, A., Iwate, M., Minakawa, N. T., & Kawashima, S. (2015). Game addiction. *Nihon Rinsho. Japanese Journal of Clinical Medicine*, 73(9), 1567-1573.
52. Nawaz, M. W., Nadeem, T., Rao, S. L., Fatima, T., & Shoaib, S. (2020). Impact of PUBG game addiction on social isolation and narcissistic tendencies among gamers. *Asian Journal of Social Sciences and Management Studies*, 7(3), 166-172. doi: 10.20448/journal.500.2020.73.166.172
53. Nolen-Hoeksema, S. (2000). The role of rumination in depressive disorders and mixed anxiety/depressive symptoms. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(3), 504. doi: 10.1037/0021-843X.109.3.504



54. O'Donohue, W. T. & Fisher, J. E. (2009). *General principles and empirically supported techniques of cognitive behavior therapy*. New Jersey: John Wiley & Sons.
55. Oh, W. O. (2004). Computer Game Addiction and it's Predictors of Korean Elementary School Children. *Korean Journal of Child Health Nursing*, 10(3), 282-290. Retrieved from <https://www.e-chnr.org/journal/view.php?number=827>
56. Öztürk, M., & Sarıkaya, İ. (2021). The relationship between the mathematical reasoning skills and video game addiction of Turkish middle schools students: A serial mediator model. *Thinking Skills and Creativity*, 40, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100843>
57. Pantic, I., Milanovic, A., Loboda, B., Błachnio, A., Przepiorka, A., Nesic, D., Mazic, S., Dugalic, S. & Ristic, S. (2017). Association between physiological oscillations in self-esteem, narcissism and internet addiction: A cross-sectional study. *Psychiatry Research*, 258, 239-243. doi: 10.1016/j.psychres.2017.08.044
58. Perrotta, G. (2020). Narcissism and psychopathological profiles: Definitions, clinical contexts, neurobiological aspects and clinical treatments. *J Clin Cases Rep*, 4(85), 12-25. <https://doi.org/10.46619/joccr.2021.S5-1003>
59. Pichon, S., Bediou, B., Antico, L., Jack, R., Garrod, O., Sims, C., Shawn Green, C., Schyns, P. & Bavelier, D. (2021). Emotion perception in habitual players of action video games. *Emotion*, 21(6), 1324-1339. doi: 10.1037/emo0000740.
60. Ryan, T. & Xenos, S. (2011). Who uses Facebook? An investigation into the relationship between the big five, shyness, narcissism, loneliness, and Facebook usage. *Computers in Human Behavior*, 27(5), 1658-1664. doi: 10.1016/j.chb.2011.02.004
61. Şahan, M., & Çapan, B. E. (2017). Ergenlerin problemlı internet kullanımında kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların ve sosyal kaygının rolü. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 887-913. doi: 10.12984/eggefd.336391
62. Schniering, C. A. & Rapee, R. M. (2002). Development and validation of a measure of children's automatic thoughts: the children's automatic thoughts scale. *Behaviour Research and Therapy*, 40(9), 1091-1109. doi: 10.1016/S0005-7967(02)00022-0
63. Schniering, C. A. & Rapee, R. M. (2004). The relationship between automatic thoughts and negative emotions in children and adolescents: A test of the cognitive content-specificity hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology*, 113(3), 464. doi: 10.1037/0021-843X.113.3.464
64. Sherry, S. B., Gralnick, T. M., Hewitt, P. L., Sherry, D. L., & Flett, G. L. (2014). Perfectionism and narcissism: Testing unique relationships and gender differences. *Personality and Individual Differences*, 61, 52-56. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.007>
65. Sim, T., Gentile, D. A., Bricolo, F., Serpelloni, G. & Gulamoydeen, F. (2012). A conceptual review of research on the pathological use of computers, video games, and the Internet. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 10(5), 748-769. doi: 10.1007/s11469-011-9369-7
66. Şoflău, R. & David, D. O. (2017). A meta-analytical approach of the relationships between the irrationality of beliefs and the functionality of automatic thoughts. *Cognitive Therapy and Research*, 41(2), 178-192. doi: 10.1007/s10608-016-9812-y
67. Sunil, S., Sharma, M. K., & Anand, N. (2021). Impact of PlayerUnknown's Battlegrounds (PUBG) on mental health. *Medico-Legal Journal*, 89(2), 99-101. doi: 10.1177/0025817220981817
68. Swing, E. L., Gentile, D. A., Anderson, C. A. & Walsh, D. A. (2010). Television and video game exposure and the development of attention problems. *Pediatrics*, 126(2), 214-221. doi: 10.1542/peds.2009-1508
69. Thomaes, S., Brummelman, E., Reijntjes, A., & Bushman, B. J. (2013). when narcissus was a boy: Origins, nature, and consequences of childhood narcissism. *Child Development Perspectives*, 7(1), 22-26. <https://doi.org/10.1111/cdep.12009>
70. Thomaes, S., Bushman, B. J., Castro, B. O. D., Cohen, G. L., & Denissen, J. J. (2009). Reducing narcissistic aggression by buttressing self-esteem: An experimental field study. *Psychological Science*, 20(12), 1536-1542. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02478.x>



71. Thomaes, S., Stegge, H., Bushman, B. J., Olthof, T., & Denissen, J. (2008). Development and validation of the Childhood Narcissism Scale. *Journal of Personality Assessment*, 90(4), 382-391. <https://doi.org/10.1080/00223890802108162>
72. Tüzün, H., Akıncı, A., Yıldırım, D. & Sırakaya, M. (2013). Bilgisayar oyunları ve öğrenme. K. Çağıltay & Y. Gökteş (Ed.), *Öğretim teknolojilerinin temelleri: Teoriler, araştırmalar, eğilimler* (ss. 597-612). Pegem Akademi.
73. Vollmer, C., Randler, C., Horzum, M. B., & Ayas, T. (2014). Computer game addiction in adolescents and its relationship to chronotype and personality. *Sage Open*, 4(1), 1-9. <https://doi.org/10.1177/2158244013518054>
74. Wang, C. W., Ho, R. T., Chan, C. L., & Tse, S. (2015). Exploring personality characteristics of Chinese adolescents with internet-related addictive behaviors: Trait differences for gaming addiction and social networking addiction. *Addictive behaviors*, 42, 32-35. doi: 10.1016/j.addbeh.2014.10.039
75. Wang, J. L., Jackson, L. A., Zhang, D. J. & Su, Z. Q. (2012). The relationships among the Big Five Personality factors, self-esteem, narcissism, and sensation-seeking to Chinese University students' uses of social networking sites (SNSs). *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2313-2319. doi: 10.1016/j.chb.2012.07.001
76. Weck, F., Neng, J. M., Richtberg, S. & Stangier, U. (2012). Dysfunctional beliefs about symptoms and illness in patients with hypochondriasis. *Psychosomatics*, 53(2), 148-154. doi: 10.1016/j.psych.2011.11.007
77. Young, J. E., Klosko, J. S. & Weishaar, M. E. (2019). *Şema terapi* (Çev. T. V. Soylu). Litera Yayıncılık.
78. Zandi Payam, A., & Mirzaeidoostan, Z. (2019). Online game addiction relationship with cognitive distortion, parenting style, and narcissistic personality traits in students. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 25(1), 72-83. Retrieved from <http://ijpcp.iums.ac.ir/article-1-2864-en.html>



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Business

Vol: 8 Issue: 62

Year: 2022 August

Pp: 1314-1326

Arrival

09 June 2022

Published

31 August 2022

Article ID 63996

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smyj.63996>**How to Cite This Article**

Şenol, L & Şeneldir, O. (2022). "A Study On The Relationship Between Career Management, Organizational Commitment And Intention To Leave Job: Izmit Korfez Industrial Window Enterprises Example", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1314-1326



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## A Study On The Relationship Between Career Management, Organizational Commitment And Intention To Leave Job: Izmit Korfez Industrial Window Enterprises Example

Leyla Şenol<sup>1</sup> Okan Şeneldir<sup>2</sup> <sup>1</sup> Lecturer Dr., Kocaeli University, Ali Rıza Veziroğlu Vocational School, Department of Wholesale and Retail, Kocaeli, Turkey<sup>2</sup> Assistant Prof.Dr., Kocaeli University, Ali Rıza Veziroğlu Vocational School, Department of Management and Organization, Kocaeli, Turkey

### ABSTRACT

The aim of this research is to determine the relationships between organizational commitment, turnover intention and career management. The realization of organizational commitment can enable the effective implementation of career management. It can be thought that career management practices will reduce the intention to leave the job. A career is a learning process that encompasses the progress and development of a person's entire life. When the employee is satisfied with the learning process in the organization he is working in, he adopts working towards the goals of the organization, otherwise his commitment to the goals of the organization decreases and he considers leaving the job.

Since it was aimed to determine the relationships between the variables in the research, the relational survey method was applied as a type of causal research. In line with the preferred method, data were collected by arranging a questionnaire. A questionnaire was applied to the employees of the glass producing business located in Kocaeli-İzmit Körfez industrial zone. Participants were selected with the convenience sampling method. The number of participants included in the analysis is 198. Organizational career management scale, organizational commitment scale, and turnover intention scale were used as data collection tools. The obtained data were analyzed with the 20th version of the IBM SPSS package program and the AMOS24 program. The analyzes started with exploratory factor analysis and the suitability of the sample size for factor analysis was determined. After the exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis was applied to the data. Normality test, mean, standard deviation and parametric tests were applied in data analysis. According to the results of the analysis, it was concluded that organizational career management affects intention to leave positively, organizational career management affects emotional commitment negatively, and emotional commitment affects turnover intention negatively.

**Keywords:** Career Management, Organizational Commitment, Intention To Leave Job, Window Enterprises

## INTRODUCTION

In the developments regarding globalization, competition, and technology, change of organizations has become a necessity. During this process of change, the human elements, human-oriented working systems, and human-oriented management approach have gained priority and importance. In the face of the changing environment and the crisis processes, people in organizations and customers in businesses have turned into priority targets. The importance of having quality human resources has increased for a business to be different from others. That is why, organizations need to create environments that increase motivation for employees. Organizational commitments can be increased by meeting the expectations of employees and customers. The time spent in the working place affects an employee's both psychological and economic situation. The concept of organizational commitment which can be examined together with the demographic characteristics of employees is among the important research topics of organizational behaviour and work psychology. Career management, which is one of the practices that ensure organizational commitment, includes career planning by combining individual and organizational goals (De Vos, Dewettinck & Buyens, 2008). An employee applies career management by taking their characteristics, experiences, strengths and weaknesses, interests and opportunities into account. Having a positive perception of the career future increases the employee's probability of success (Özçınar & Esen, 2020). According to Barnard, individuals need organizations, and organizations need individuals. When the groups forming the organization leave, organizational balance may deteriorate. Therefore, it is necessary to provide employee motivation so that they can continue to contribute to the organization they work for (Aydın, 2016). According to the Barnard-Simon Organizational Balance Model, which Simon developed by being influenced by Barnard's work, the continuation of the contribution of the employee to the organization is possible by giving sufficient organizational incentives to the employee. Employees compare what they give to the organization with what they receive from the organization. If the result is not found satisfactory, an intention to leave the job occurs (Mano, 1994). The economic fluctuations



experienced all over the world and in our country have increased the importance of ensuring the motivation of the employees in the production sector, as in other sectors. Based on the idea that organizational career management, which is one of the elements that increase employee's commitment to the organization by providing motivation, will negatively affect the intention to leave, a research on manufacturing enterprises has been designed. In the study, firstly, with the definition of organizational commitment, personal and intra-organizational factors related to organizational commitment were explained. Moreover, achievements gained as a result of organizational commitments were indicated. Then, a literature search was carried out and the method used in the research was emphasized. Finally, in the conclusion part of the research, comments and evaluations were made regarding the findings. As a result of the field writing research, in manufacturing enterprises; No other study has been found in which career management, organizational commitment and turnover intention are investigated together. In order for the attitudes and behaviors of the employees, which have a significant effect on the success of the organizations, to be formed in favor of the organization, the workforce turnover rate to be low and the satisfaction of the employees to increase; determining the relationship between organizational career management, organizational commitment and turnover intention is important in terms of organizational policies to be created. In this context, it is thought that it will fill the gap in the literature and make an important contribution to the field. Also, it is thought that conducting the research for manufacturing enterprises will fill the gap in the literature.

## CONCEPTUAL FRAMEWORK

In this section, the conceptual framework related to career management, organizational commitment, and turnover intention variables will be emphasized. Whereas, in the following section, the relations between the variables and hypotheses were presented.

### Career Management

Career is a learning process that encompasses the progress and development of a person throughout their lives (Akman, 2022). With the increase in specialization options in business life, it has become difficult to make career-related decisions. Career decision also includes the environment in which the person will spend his/her life and the people with whom one will interact during his/her life. There are criteria that enable the career decision to be made correctly. These criteria are; people's focus on the concept of career since childhood, their motivation in planning their careers, their ability to adapt to their possible careers, and their hopefulness and knowledge about career stages. These steps related to career decision emphasize the career future of individuals (Duru, Bayraktar & Gültekin, 2020).

The professional personality of a person, which includes his/her career-related skills, needs and interests is shaped by the role they play in their private life, daily chores, habits, hobbies, and activities. Hence, an employee's abilities regarding their career can be considered as the effects of social life (Kaya, 2018).

Career which is an important concept within the scope of human resources management is to reach positions in an organization step by step during business life (Baruch, 2004). The concept of career management, which can be examined in two dimensions as organizational and personal, is a process in which the employee increases their ability to understand their environment, shapes career goals and methods, and directs career development with feedback (Eby, Allen & Brinley, 2005). The fact that people can develop their careers and take action with their own will can be explained with the concept of personal career management (Ozan & Yolcu, 2021). The planning of organizational career management is carried out by the management of the organization (Öncül et al, 2009). In the global world, the number of employees continuing their careers abroad is increasing. Therefore, international career management has gained importance. The need to manage the difficulties encountered in the international arena can be seen as a motivation that enables an employee to realize himself/herself in terms of career management. The placement of employees from abroad in the necessary positions according to their own countries is carried out through career management. The placement of foreign employees in the necessary positions is carried out through career management. (Üzüm, 2021).

Uncertainties, variability and uncontrollable factors in career problems can confuse employees. In the face of changes, people can use career adaptability, which is concerned with how careers are built (Savickas, 2005). Adaptation preparation, which indicates wanting and being ready for change, positively affects career compatibility. Career compatibility, consisting of interest, control, curiosity, trust and cooperation, positively affects career adaptation responses. Adaptation reactions, which take the changing career conditions into account and makes the behavior of choosing a profession happen, ensure that the result of the harmony between personal and professional situation is positive (Rudolph, Lavigne & Zacher, 2017).

### **Career and Expectation**

According to the expectation theory presented by Vroom (1964) and developed by Porter and Lawler (1968), expectation is expressed as a person's initial belief in the possibility of obtaining the result of a particular attitude and behavior. The factors affecting this belief are self-efficacy, the difficulty of the job, employee's dominance over the job, and organizational and environmental factors other than the employee (Tağ & Çetinkaya, 2019).

Career satisfaction can be defined as the sum of the level of satisfaction with the experiences learned so far and the job expectations that will be provided in the future. According to the findings obtained in a study conducted by Eddleston (2001) on 434 managers, it was determined that socio-emotional factors and gender were effective in career satisfaction and career expectation (Kaya, 2018).

Employees should evaluate their expectations regarding work-life balance, set attainable goals, and manage the career management strategy and process themselves. It is possible for an individual to meet their expectations by working in areas where they can use their individual skills. An employee who does not meet their career expectations may consider leaving the job. For this reason, information regarding the expectations of the employees should be collected at certain intervals within the organization (Aytaç, 2005). It is primarily their responsibility for a person who has career expectations to be able to carry out these expectations. An employee should train and develop themselves and manage their mind well towards the difficulties they experience. If one does not meet their expectations at the first employment, they should be able to manage this crisis period well. If the employee has high expectations for the future, it is likely that they will increase their efforts towards their career.

An employee who does not meet his/her career expectations may show negative and destructive behaviors, which is explained by the concept of negative careerism. Due to the limited opportunities for promotion within the organization, the employee may try any means for his/her goals. In order to advance in the stages of career development, an employee may display behaviors that are unethical and disrupt the organizational climate (Üzüm, 2018). Negative careerism can lead to results that can reduce organizational commitment and increase the intention to leave.

### **Organizational Commitment**

Organizational commitment can be divided into three important types that continue to be relevant: affective, continuation and normative (Meyer & Allen, 1991). The desire of an employee to continue working in the organization voluntarily is emotional commitment. If an employee leaves the organization, the possibility of encountering more problems leads to continuance commitment. If an employee sees continuing their job as a duty of loyalty, it leads to normative commitment (Meyer & Allen, 1997). An employee's organizational commitment is formed by the interaction of these three important types.

Some of the definitions of organizational commitment in the literature are as follows (Kurtut & Kayacan, 2022):

- ✓ It is a concept that indicates the level of an employee's desire to continue working in the organization (Stephen & Judge, 2013).
- ✓ It can be defined as the tendency of a person to integrate with the organization voluntarily. When an employee is satisfied with the organization they work for, they adopt working towards the goals of the organization and exhibits an attitude compatible with the organizational identity. (Bakan, 2018).
- ✓ Defined as a strong desire to strive towards organizational goals (Luthans, 1992).

It is highly likely for employees with organizational commitment to be adaptable, productive, responsible, motivated, self-disciplined, career-oriented, loyal to the organization, and persistent. High organizational commitment can sometimes lead to negative consequences. The creativity, development and learning of the employee may slow down. As a result of resistance to change, work and family life imbalance, consequences such as individual and social alienation may occur (Taşçı, 2022). Emotional commitment, one of the types of organizational commitment, increases with positive work experiences. It can be said that the type of commitment that organizations want from their employees is emotional commitment.

### **Intention to Leave Job**

The intention to leave job, which has a high relationship with organizational commitment, can be caused by various reasons that lead to the negative perceptions of the person's job (Lum et al., 1998). There are variables affecting the intention to leave job. According to Gül (2008), an employee's intention to leave the job is



influenced by such variables as organizational climate, relations with colleagues, expectations from the organization, career development and free will.

In the study, which included 24,829 employees in the tourism and entertainment sectors in the USA, 12 factors related to the intention to stay were identified (Hausknecht et al., 2008). These factors are; the level of loving the job, wages and opportunities provided, ties with internal and external customers, level of relevance to the organization, level of recognition of the organization, lack of alternative jobs, personal service investment in the organization, career opportunities within the organization, workplace proximity to home, level of organizational justice, appropriate working hours, responsibilities outside of work. These factors affect an employee's intention to stay in the job or leave.

According to Perez (2008), psychological, economic, and demographic factors affect the intention to leave job. The psychological factors affecting the intention to leave job can be listed as job satisfaction, organizational commitment, emotional state, poor quality of work life, and organizational injustice. Economic factors are work-related effort-reward evaluation, job options in other organizations, and market conditions. Demographic factors are the factors such as age, gender, education level, marital status, which indicate the social class of the employee. In the study conducted by Souza-Poza and Henneberger (2004), it has been claimed that as the education level of the person increases, the job options that can be accessed and the intention to leave the job increase. It is an increasing possibility that the employee, whose intention to leave the job increases, decreases in their commitment to their current organization and continues their career in another organization.

### **The Relationship Between Career Management and Organizational Commitment and The Intention to Leave**

Personally, the concept of a career is not just about having a job. Career, in a broad sense, is associated with the need for achievement, a focus on opportunities, spiritual gains, better quality work and lifestyle (Demirbilek, 1994). Career management, as a continuous cycle, is both the planning of the employee's work life and the implementation of the plans. More information is obtained with the feedback provided as a result of the implemented plans. As they reach the right information, an employee understands himself/herself and his/her environment, develops strategies and goals (Yurdakök, 1999).

Organizational commitment is the employee's desire to continue working in his/her organization and his/her belief in the goals of the organization. It is the emotional attachment of the employee to the organization, even though it does not fully satisfy him/her (Atay, 2006). If the organization is compared to a whole, all of its parts can be considered as organizational commitment. Therefore, every change, small or large, in parts affects the organization. Organizational commitment is important for the continuity of the organization and employee performance. The concept of organizational commitment is associated with concepts such as organizational citizenship, intention to leave job, and job satisfaction (Serinkan & Yurtseven, 2021).

The fact that an employee realizes the importance of the work he/she is working on and to do it with pleasure enables him/her to do the work by owning it. The employee may intend to leave the job due to reasons such as job stress, internal communication problems, lack of organizational support and job incompatibility. Intention to leave the job, which is one of the reasons for the behaviour of quitting the job, may not lead to the termination of the organization-employee relationship (Dirik, 2019). The intention to leave job which can be defined as an employee's planning to leave the job is a possibility related to the future process (Sökmen & Aydıntan, 2021).

In a study conducted by Engiz (2009), it was found that the harmony between the career plans of the employees and their organizational plans led to an increase in organizational commitment and a decrease in turnover. Ensuring job satisfaction and providing job-related information increase organizational commitment. Thus, making career plans becomes easier.

According to Arabacı's (2019) study, when the career management and development of the employees are supported, and when the thoughts and economic status of the employees are given importance, organizational commitment increases. Thus, the intention to leave the job is reduced.

According to the results of the research conducted by Dirik (2019), a medium-high negative relationship was found between the intention to leave and job satisfaction. Besides, there is a moderately positive relationship between intention to leave job and job stress. In addition, there is a high correlation between affective commitment and intention to leave job, which is one of the dimensions of organizational commitment.

In a study conducted in Thailand on whether today's leadership behaviours affect organizational commitment and intention to leave, quantitative data were collected and analysed on a sample of 450 civil engineers.



Subsequently, a qualitative examination was made by interviewing 10 civil engineers. Finally, qualitative findings were compared with quantitative findings in these investigations in the sequential explanatory mixed method group. Quantitative findings showed that today's leadership affected organizational commitment directly and positively and had a negative effect on the intention to leave job. The results of the qualitative and quantitative findings were found to be compatible (Kerdngern & Thanitbenjasith, 2017).

Another study investigating the relationship between job satisfaction and organizational commitment and intention to leave job was conducted on 105 workers from the construction industry of Telangana, India. According to the results of the research in which the hypotheses were examined using the Pearson correlation, it was shown that job satisfaction was positively related to organizational commitment, continuance commitment and normative commitment. The other findings of the research are that there are meaningful relationships between organizational loyalty and recognition, job satisfaction, job security satisfaction, and promotion satisfaction (Koundinya & Sundararajan, 2019).

In a study on 138 employees of a company established in Istanbul, which produces in the chemical industry, it was determined that there was a positive and moderately significant correlation between individual and organizational career management and emotional commitment and continuance commitment (Karavardar, 2014).

According to the research of 571 state hospital nurses in the TR61 region, which includes Antalya, Isparta and Burdur provinces, the negative effect of intention to leave job performance is regulated by Covid-19 burnout. According to this result, when the nurses' sense of burnout due to Covid-19 increases, the negative effect of the intention to leave the job on the job performance is felt more (Bayrakçı, 2022).

In the process of change and competition, there is a need for employees who are loyal to their organization, successful and can be organizational citizens. For this, the career and financial management of the organization should support the employee (Karmakar, 2020). The realization of organizational commitment can enable the effective implementation of career management. It can be thought that career management practices will reduce the intention to leave the job.

## **METHOD OF THE RESEARCH**

### **Purpose, Scope, and Method of the Research**

The aim of this research is to determine the relationships between organizational commitment, intention to leave job and career management.

### **Hypotheses and Research Model**

#### ***Career Management***

One of the important changes experienced today is related to the quality level of human resources. New management and leadership approaches have been developed that will increase the productivity of employees working in both production and non-production departments. New approaches have prioritized spiritual needs along with economic needs (Erdöl, 2000). Changes in the demands of the employees have increased the importance and priority of career management applied in organizations. Employees with high performance are supported by the organization's management for key positions. Career management studies have gained importance for the motivation of the employees (Varol, 2001).

As a result of a research on 54 students, consisting of two equal parts as the experimental and control groups, it was found that the career intervention program, which was created by taking Career Construction Theory into account, increased the career adaptability and career adaptation reactions of the students (Korkmaz & Kırdök, 2022).

According to a study conducted in Adana, a positive relationship was found between career commitment and organizational commitment. Career commitment is the motivation that the employee has in his/her chosen career (İnan, 2017).

In the study carried out in enterprises in Konya province, it was concluded that organizational career management is effective on emotional commitment. In addition, job satisfaction was found to have a partial mediating role in this relationship (Büyükyılmaz et al., 2018).

In the research on the employees of three companies with A Group Work License operating in Istanbul, Ankara, Muğla and Adana, it was determined that the organizational commitment of the employees who were offered career development opportunities increased (Kaya, 2018).

According to the research on generation Z students born in 1990 and later, continuing their education at four universities in Kayseri, unlimited career orientation was found to be the determining factor on entrepreneurship (Aslan, Yayla & Ünlüoğlu, 2022). The classical career approach emphasizes the commitment of the employee to an organization. According to this understanding, the employee completes his/her entire career as a member of one or two organizations (Seymen, 2004). Boundless career orientation is a career journey that transcends an organization or even a country. In this context, the following hypothesis was formed.

H1: Organizational Career Management Affects Intention to Leave.

### ***Organizational Commitment***

Mowday, Porter and Steers defined organizational commitment as a concept first in 1979 (Zencirkıran & Keser, 2018). Becker (1960) defined organizational commitment as a conscious advocacy behavior in his study. There are different perspectives on organizational behaviour, organizational psychology, and social psychology in the definitions of organizational commitment (Bakan, 2018).

Organizations, for many reasons, want employees to increase their commitment to the organization they work for. As organizational commitment increases, the desire to reach organizational goals and continue working increases, and the intention to leave decreases (Stroh et al., 2002). Studies have found that as organizational commitment increases, the sense of organizational loyalty develops and the intention to leave the job decreases despite job dissatisfaction. Moreover, although job dissatisfaction is felt, thanks to organizational commitment, employees can make sacrifices for the organization (Stephen & Judge, 2013). For these reasons, the increase in organizational commitment reduces the employee turnover rate.

Mowday, Steers and Porter explained organizational commitment with a dual grouping as attitudinal and behavioral (Bakan, 2018). With a more common classification, organizational commitment was divided into three important dimensions that include affective commitment, continuance commitment, and normative commitment (Meyer & Allen, 1997).

Affective commitment is a type of commitment to the organization due to the employee's acceptance of organizational values (Bakan, 2018). It can be stated that the most preferred type of commitment preferred by managers is emotional commitment. Because of their satisfactory experience in the organization, employees do not think of leaving the job or exhibiting behaviours that are not suitable for productivity. An employee with a high emotional commitment to his/her organization performs better than other employees and continues to work in the organization voluntarily (Zencirkıran & Keser, 2018). Based on the idea that career management provides organizational commitment by providing motivation of employees, the following hypothesis has been developed in order to examine the emotional dimension:

H2: Organizational Career Management Affects Emotional Commitment.

### ***The Intention to Leave Job***

The fact that an employee leaves his/her job causes both loss of experience and the cost of finding new employees for the organization. Therefore, it is necessary to consciously manage the attitudes and behaviours of leaving the job (Aydn, 2016). Intention to leave job is the possibility of an employee to terminate the employment process in the organization and the intention to seek other job opportunities. Intention to leave the job which can cause an increase in the quitting behaviour and the employee turnover rate is defined as an employee's self-conscious and willing search for other organizational options outside the organization he/she works for (Tett & Meyer, 1993). On the other hand, the intention to stay at work is the employee's conscious and willing desire to stay in the organization.

As a result of the research conducted on employees working in food businesses between November 2021 and January 2022, it has been shown that organizational commitment is important for food and beverage businesses. Organizational commitment has a mediating effect in the influence of emotional labour on intention to leave job (Polat, 2022). Emotional labour causes stress on employees and increases their intention to leave. As a solution to this, it is suggested to increase the level of organizational commitment.

In another study on teachers working in Tunceli, perceptions of emotional commitment were found to be high. On the other hand, significant, negative and moderate correlation results were obtained between the levels of emotional commitment and the levels of intention to leave. Accordingly, an increase in emotional commitment decreases the intention to leave (Karaca & Şenel, 2022).

In a research on the employees working in tourism establishments operating in the Cappadocia region, as a result of the data analysis collected by questionnaires, it has been found that corporate reputation affects

emotional commitment positively while it affects the intention to leave negatively (Çağlar & Akça, 2022). In line with this result, it can be said that the increase in the affective commitment variable may cause a decrease in the intention to leave the job variable.

A research on the relationship between organizational commitment and intention to leave job was conducted on 122 employees working in automotive supply industry enterprises in Bursa. As a result of the research findings, a significant and opposite relationship was found between the two mentioned variables (Acar, 2017). In the researches conducted, it can be said that the increase in the level of organizational commitment reduces the intention to leave the job.

Variables such as decrease in social capital, decrease in employee morale, cost of completing social capital, cost of training in the workplace, decrease in employee commitment, incompleteness of current projects, inefficiency in teamwork due to the inadequacy of qualified employees were found to be associated with the intention to leave job (Bodla & Hameed, 2008). Intention to leave the job can cause negative consequences within the organization. In this context, the following hypothesis was formed.

H3: Emotional Commitment Affects Intention to Leave Job.

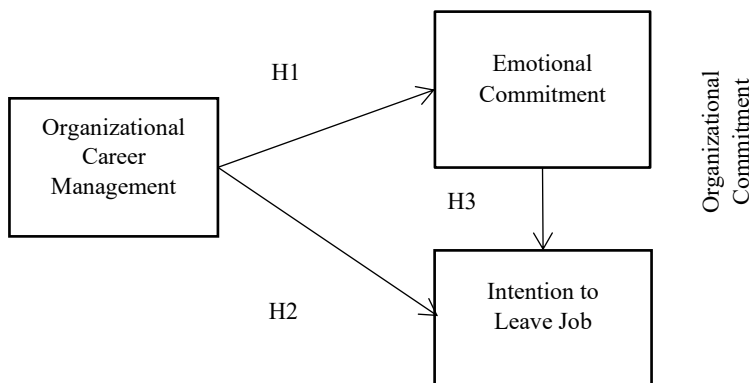


Figure 1. Research Model

### Population and Sample

Since it is aimed to determine the relationships of the variables in this research, the relational screening method is applied as a type of causal research. Data were collected by arranging a questionnaire in line with the preferred method. The research population consists of glass-producing business employees in Kocaeli-İzmit Körfez Industrial Zone. Volunteer participants were included in the study in accordance with the convenience sampling method. Of the 250 questionnaires sent for the research, 220 questionnaires were returned. The return rate of the surveys is 88%. Since 20 questionnaires were empty, 12 questionnaires were not included in the analysis due to lack of data. The number of participants included in the analysis is 198. There are different opinions about the adequacy of the sample size (Büyüköztürk, 2002). According to the generally accepted view, the number of samples is at least five times the number of statements in the questionnaire (Aksu et al., 2017).

As in any research, the limitations of this research are that it is based on voluntariness, that employees were reluctant to fill out the questionnaire and time.

### Data Collection Tool

The questionnaire, which was prepared to determine the relationship between organizational career management, emotional commitment, and intention to leave job, consists of four parts and contains 21 items in total. In the first part of the questionnaire, organizational career management, in the second part, the emotional commitment dimension, in the third part, the intention to leave the job, and in the last part, the demographic characteristics of the participants (gender, age, marital status, education level and working time in the institution) were included. For organizational career management, the organizational career management scale with 13 items, the emotional commitment scale with 5 items for emotional commitment, and the intention to quit job scale consisting of 3 items were used for intention to leave job. A 5-point Likert scale was used in the scales, and the highest agreement was "strongly agree" and the lowest agreement was "strongly disagree". For the application of the survey of this study, ethics committee permission was given by Kocaeli University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision dated 27.05.2022 and numbered E.237300. The explanation about the scales used in the research is below.

**Organizational Career Management Scale:** Considering the scales used in the studies of Küçük (2012), Dinçer (2015), Albayrak (2007), Atlıkan (2015) and Çörtük (2009), the scale adapted by Yurtseven (2019) was used. The Cronbach Alpha Coefficient of the scale is 0.92. Six items were removed from the 13-items Organizational Career Management Scale. Therefore, the analysis was continued with 7 items.

**Organizational Commitment Scale:** Considering the items in the Meyer-Allen Organizational Commitment scale used by Dağlı and Akdoğan, the scale adapted by Yurtseven (2019) was used (Akdoğan, 2014: 142; Dağlı, 2018: 1777). The scale consists of two dimensions: affective commitment (n=5) and continuance commitment (n=4). The Emotional Commitment Scale was used in the study. The Cronbach Alpha Coefficient of the scale is 0.74. Two items were removed from the 5-items Emotional Commitment Scale. Therefore, the analysis was continued with 3 items.

**Intention to Quit Job Scale:** The scale was developed by Cammann, Fichman, Jenkins, and Klesh in 1983. The scale, which was adapted into Turkish by Mimaroglu in 2008, was used in the research. The Cronbach Alpha coefficient of the scale is 0.85.

It can be said that Organizational Career Management Scale, Organizational Commitment Scale and Intention to Quit Job Scale used in the research are reliable (Hair et al., 2010).

### Analysis of Data

Descriptive statistics regarding the demographic characteristics of the sample group included in the study are given in Table 1. Of the participants, 155 (78.3%) were men and 43 (21.7%) were women. Regarding the marital status; the number of married people was 118 (59.6%) and the number of singles was 80 (40.4%). In terms of the age group; the highest number of individuals in the age group was between the ages of 34-40 (n=60; 30.3%), and the lowest number was in the age group of 20-26 (n=38; 19.2%). Regarding the working time in the institution; it has been found out that maximum is between 2-4 and 5-10 years at most (n=77; 38.9%) and minimum is between 0-1 years (n=19; 9.6%).

Table 1. Distribution of Participants by Demographic Characteristics

Variable	Group	Number (f)	Percentage (%)	Variable	Group	Number (f)	Percentage (%)
Gender	Man	155	78,3	Working Time	0-1	25	12,6
	Woman	43	21,7		2-4	77	38,9
Marital Status	Married	118	59,6		5-10	77	38,9
	Single	80	40,4		11 and more	19	9,7
Age	20-26	38	19,2	Education	High School	99	50
	27-33	48	24,2		Associate Degree	37	18,7
	34-40	60	30,3		Undergraduate	36	18,2
	41 and above	52	26,3		Postgraduate	26	13,1

Before testing the model of the research, the compliance of the data with the assumption of normality and whether it was homogeneously distributed were examined. In this context, normality test was applied to the data for the assumption of normality. According to Kline (2016), if the skewness and kurtosis values are between  $\pm 3.0$ , the data is assumed to have a normal distribution. According to the results of the analysis, it has been seen that the skewness/kurtosis values of the organizational career management scale are ,110/,807, the skewness/kurtosis values of the affective commitment scale are -,208/-,373, the skewness/kurtosis values of the turnover intention scale are -,102/-1.375, and that the values in question of the data are within the defined limits. Therefore, it was concluded that parametric tests can be applied in the analysis of the data. Data were analysed with IBM SPSS 20 and AMOS 24 program. The significance value used in the analyses was accepted as 0,05.

### Findings

Analyses were started with exploratory factor analysis (EFA). As a result of the EFA, the 2nd, 4th, 7th, 9th, 10th, and 11th items were excluded from the analysis due to the factor loads value in the organizational career management scale. Based on the statements that one of the scales with multiple factor structures can be represented by at least three items, and that the eigenvalue difference between the two factors should not be more than three, the analyses continued and (Schermelleh et al., 2003; Hu & Bentler, 1999) it was determined that the factor load ranges are between .869- .571. It was observed that the scale items in the emotional commitment scale were distributed over two factors, that the 2nd and 5th items were excluded from the analysis due to the factor load value, and that the factor load ranges were found to be between .950-.479 as a result of the repeated EFA.

It was observed that the scale items in the intention to quit job scale were distributed over a single factor, and factor load ranges were determined to be between .922 and .823. It is expected that the variance ratio explained by the scales is greater than .40 (Büyüköztürk, 2002), and the factor loads are expected to be .50 and above (Tabachnick & Fidell, 2019).

According to the final EFA, it has been determined that organizational career management scale is (KMO=0.903,  $\chi^2 = 141270.534$ ,  $df=78$ ,  $p=0.00$ ), emotional commitment is (KMO=0.654,  $\chi^2 = 16.746$ ,  $df=1$ ,  $p=0.00$ ), intention to leave job is (KMO=0.737,  $\chi^2 = 352.930$ ,  $df=3$ ,  $p=0.00$ ), and that the sample size was suitable for factor analysis.

In addition, it was determined that the total variance rate explained by the scales was 53,446 for organizational career management, 42,149 for emotional commitment, and 73,997 for intention to leave job.

Table 2. Mean, Std.Error., Correlation,  $\alpha$ , Values

Variables	1	2	3	$\alpha$	Mean	Std.Error
Organizational Career Management	1			.92	3,03	,04
Emotional Commitment	,511**	1		,71	3,07	,05
Intention to Leave Job	-,384**	-,294	1	,89	3.04	,06

N=198; \*\* $p<.01$ ;  $\alpha$ =Cronbach's Alpha

The mean and standard deviation values of the scales are given in Table 2. Considering the correlation values, it has been indicated that organizational career management affects affective commitment ( $r=.51$ ;  $p<.01$ ), emotional commitment affects intention to leave job ( $r=-.29$ ;  $p<.01$ ), and organizational career management affects intention to leave job ( $r=-.38$ ;  $p<.01$ ). The correlation value can be between -1/+1. The “-” sign indicates that the correlation is in the opposite direction, and the “+” sign indicates that the relationship is in the right direction. The values between 0.00-0.29 indicate low correlation, 0.30-0.69 indicate moderate correlation, and 0.70 and above indicate a high level of correlation (Çam & Tümkaya, 2008). In addition, it was observed that the Cronbach Alpha ( $\alpha$ ) coefficients of the scales were greater than the minimum limit ( $\alpha \geq .70$ ) (Hair et al., 2010).

Table 3. CFA Fit Values of the Research Model

Model	CMIN( $\chi^2$ )	df	$\chi^2/df$	RMSEA	CFI
	180,312	62	2,908	.09	.90

Before testing the model of the research, Confirmatory Factor Analysis (CFA) was applied to the data after EFA. It is aimed to verify the structure obtained in the EFA of each scale by using the maximum likelihood method in CFA. Scale structures were confirmed with the fit values suggested by Kline (2016). Among the specified values, “absolute fit value” is shown with ( $\chi^2/df$ ), “mean square of approximation error” is shown with (RMSEA), and “comparative fit value” is shown with (CFI). The fact that RMSEA value is  $<.05$ ; A CFI value is  $>.90$  and a  $\chi^2/df$  value is  $<3-5$  indicate that the model is compatible with its original structure (Byrne, 2016). In addition, as a result of CFA, it is seen that organizational career management factor loads are between .82-.52, factor loads of emotional commitment sub-dimension are between .80-.55, and intention to leave job factor loads are between .91-.82.

Table 4. SEM Findings

Hypotheses	Standardize $\beta$	Standard Deviation	t	p
OKY $\rightarrow$ İAN	.51	.06	3,41	.01**
OKY $\rightarrow$ DB	-.38	.04	3.42	.01**
DB $\rightarrow$ İAN	-.29	.07	3,08	.01**

\*\* $p<.01$  \*\*\* $p<.001$

According to the structural equation modeling made for testing the proposed hypotheses, the goodness of fit values of the proposed model were  $\chi^2/df=2.98$ ; RMSEA=.09; CFI=.90, standardized path coefficients, standard deviation, t values are presented in Table 4. It has been concluded that organizational career management affects intention to leave job ( $\beta=-0.51$ ;  $p<0.01$ ) positively, organizational career management affects emotional commitment ( $\beta=-0.38$ ;  $p<0.01$ ) negatively, emotional commitment affects intention to leave job ( $\beta=-0.29$ ;  $p<0.01$ ) negatively. Hypotheses were confirmed by SEM results (H1, H2 and H3).

## CONCLUSION AND SUGGESTIONS

Today, employees take more responsibility for personal career planning. They increase their skill levels by choosing more than one organization and field. With the changes experienced, organizations have focused more on career management. As a result of the research, it has been revealed that organizational career



management affects intention to leave positively and emotional commitment negatively. On the other hand, it was concluded that emotional commitment negatively affects the intention to leave. H1, H2 and H3 hypotheses were confirmed.

The discovery that organizational career management affects intention to leave job supports the research findings of 193 five-star hotel employees in Istanbul. The research conducted by Ece (2016) revealed that career planning studies decreased the intention to leave the job.

As a result of the research, it was uncovered that organizational career management affects emotional commitment. This result is consistent with the research conducted on ground handling services in the aviation sector and applied to 307 employees. As a result of Demirer and Kaya's (2020) research, it has been determined that it is effective for employees to benefit from career development opportunities. Career development opportunities provide career satisfaction and increased organizational commitment.

It has been concluded that organizational career management affects intention to leave job. Emotional commitment, on the other hand, affected the intention to leave. This result was similar to the result of the research conducted on 142 lecturers at state universities in Kahramanmaraş and Elazığ. According to Taşlıyan, Özyaşar and Gökçar's (2020) research, a decrease in work alienation increases organizational commitment and career satisfaction. Work alienation can be thought of as a parallel concept with intention to leave.

A similar conclusion regarding the conclusion that organizational career management affects intention to leave job was reached in a study conducted on 196 employees in a state enterprise. According to the research conducted by Sökmen and Aydın (2021), the dimensions of perception of career future were found to have a significant and negative effect on intention to leave.

When all findings are evaluated, suggestions for researchers and practitioners can be presented. It is important for organizations to fulfill the requirements to ensure organizational commitment. At the same time, practices aimed at reducing intention to leave job should be examined in the context of career management. Managers should provide more feedback and correct mistakes in order to realize career expectations. To determine career expectations, systematic studies should be carried out by human resources management. The success of the organization occurs with the increase of organizational commitment of employees and managers. That is why, the necessary strategies should be implemented by the management of the organization.

Further research can be conducted by focusing on the differences in findings between demographic variables. It can be suggested to investigate the relationships between the main variables in the research in sectors other than the glass sector. By choosing different populations and sample sizes and applying different analysis methods, the relationships between the variables can be examined. Research should be conducted to identify career anxieties, obstacles, and expectations. It may be recommended to conduct studies in provinces other than Kocaeli. In addition, the findings of private and public institutions can be compared.

## REFERENCES

1. Acar, H. (2017). "Örgütsel Bağlılık Türleri İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin Araştırılması", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
2. Akman, A. (2022). "Yetersizlik Duygusunun Kariyer Geleceğine Etkisi", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(1):121-135.
3. Arabacı, M. (2019). "Bireysel Ve Örgütsel Kariyer Yönetiminin Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
4. Aslan, M. Ü., Yayla, E. N. & Ünlüoğlu, D.Ü. (2022). "Z Kuşağı Bağlamında Girişimcilik Tutumu ve Sınırsız Kariyer Yöneliminin İncelenmesi", İşletme Araştırmaları Dergisi, 14(1):919-930.
5. Atay, S. (2006). "Kariyer Yönetiminin Örgütsel Bağlılığa Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
6. Aydın, R. (2016). "Otel İşletmelerinde Psikolojik Sözleşmeler Ve İşgörenlerin İşe Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi: Antalya 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma", Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
7. Aytaç, S. (2005). Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Gelişimi ve Sorunları, Ezgi Kitabevi, Bursa.
8. Bakan, İ. (2018). Örgütsel Stratejilerin Temeli Örgütsel Bağlılık Kavram, Kuram, Sebep ve Sonuçlar, Gazi Kitabevi, Ankara.

9. Baruch, Y. (2004). *Managing Careers Theory And Practice*, Prentice Hall, London.
10. Bayrakçı, E. (2022). “Hemşirelerde İşten Ayrılma Niyeti ve Performans İlişkisi: Covid-19 Tükenmişliğinin Düzenleyici Rolü”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1):835-845.
11. Becker, H.S. (1960). “Notes On The Concept Of Commitment”, *The American Journal of Sociology*, 66(1):32-40.
12. Bodla, M.A. & Hameed, A. (2008). “Factors Affecting Employee Turnover Intentions: Empirical Evidence From Textile Sector Of Pakistan”, *The International Journal of Knowledge, Culture and Change Management*, 9(8):53-64.
13. Büyüköztürk, Ş. (2002). “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Güz(32):470-483.
14. Büyükyılmaz, O.; Karakulle, İ. & Karataş, İ. (2018). “Örgütsel Kariyer Yönetiminin Duygusal Bağlılık Üzerindeki Etkisinde İş Tatmininin Aracılık Rolü”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1):1-29.
15. Çağlar, İ. & Akça, C. (2022). “Kurumsal İtibar, İş Tatmini, Duygusal Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(2):854-867.
16. Çam, S. & Tümkaya, S. (2008). “Kişilerarası Problem Çözme Envanteri Lise Öğrencileri Formu’nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2):1-17.
17. Cammann, C.; Fichman, M., Jenkins, D. & Klesh, J. (1983). *Assessing Organizational Change: A Guide to Methods, Measures, and Practices*, Assessing the attitudes and perception of organizational members, (Derl.: Seashore, S.; Lawler, E., Mirvis, P. & Cammann; C.), John Wiley & Sons., New York.
18. De Vos, A.; Dewettinck, K. & Buyens, D. (2008). “To Move Or Not To Move? The Relationship Between Career Management And Preferred Career Moves”, *Employee Relations*, 30(2):156-175.
19. Demirbilek, T. (1994). “Örgütlerde Kariyer Danışmanlığı Hizmetleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2):71-85.
20. Demirer, Ö. & Kaya, A. (2020). “Kariyer Gelişim Sürecinin Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: Yer Hizmetleri Çalışanları Örneği”, *BMIJ*, 8(5):4175-4210.
21. Dirik, D. (2019). “Ulusal Yazın Bağlamında İşten Ayrılma Niyetinin Öncüllerine İlişkin Bir Meta-Analiz Çalışması”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1):131-155.
22. Duru, H.; Bayraktar, M. & Gültekin, F. (2020). “Öğretmen Adaylarının Kariyer Kararlarının Algılanan Kariyer Engelleri Ve Kariyer Geleceği Açısından İncelenmesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(2):613-629.
23. Eby, L.; Allen, T.D. & Brinley, A. (2005). “Cross-Level Investigation of the Relationship Between Career Management Practices and Career-Related Attitudes”, *Group & Organization Management*, 30(6):565-596.
24. Ece, Ş. (2016). “Kariyer Planlamanın Örgüte Bağlılık Ve İşten Ayrılma Niyetine Olan Etkisi”, *Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
25. Engiz, G. (2009). “Çalışanlarda Kariyer Tatmini Ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi”, *Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya*.
26. Erdöl, C. (2000). “Kariyer Planlama Sistemi, Kariyer Yönetimi, Kariyer Geliştirme, Kariyer Sorunları Ve Koçluk Uygulamaları”, *Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi (Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze*.
27. Hair, J.; Black, W., Babin, B. & Anderson, R. (2010). *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall, Upper Saddle River, N.J.
28. Hausknecht, J.P.; Hiller, N.J. & Vance, R.J. (2008). “Work-unit Absenteeism: Effects Of Satisfaction, Commitment, Labor Market Conditions, And Time”, *Academy of Management Journal*, 51(6):1223-1245.

29. Hu, L.T. & Bentler, P.M. (1999). "Cut Off Criteria For Fit Indexes In Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives", *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1):1-55.
30. İnan, İ. (2017). "İşyükü Algısı ve Kariyer Bağlılığının Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1):184-198.
31. Karaca, A. & Şenel, E.S. (2022). "Duygusal Bağlılık İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Örgütsel Kimliğin Aracı Rolü: Devlet Okullarında Bir Alan Araştırması", *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1):19-42.
32. Karavardar, G. (2014). "Kariyer Yönetimi ve Örgütsel Bağlılık İlişkisini Belirlemeye Yönelik Görgül Bir Araştırma", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (Uludağ Journal of Economy and Society)*, 33(2):87-101.
33. Karmakar, R. (2020). "Redefining Organisational Commitment: Theory and Applications In Today's Organization", *ITI HAS The Journal of Indian Management*, 10(3):24-30.
34. Kaya, A. (2018). "Kariyer Gelişim Sürecinin Örgütsel Bağlılık Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisinin Yapısal Eşitlik Modellemesi İle Test Edilmesi", *Doktora Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum*.
35. Kerndgen, N. & Thanitbenjasith, P. (2017). "Influence Of Contemporary Leadership On Job Satisfaction, Organizational Commitment, and Turnover Intention: A Case Study Of The Construction Industry In Thailand", *International Journal of Engineering Business Management*, 9:1-8.
36. Korkmaz, O. & Kırdök, O. (2022). "Kariyer Yapılandırma Kuramına Göre Geliştirilen Kariyer Müdahale Programının Etkililiğinin İncelenmesi", *TEBD*, 20(1):230-255.
37. Koundinya, V.A. & Sundararajan, C. R. (2019). "Examining The Relationship Between Job Satisfaction, Organisational Commitment and Turnover Intention Among Employees of Construction Industry", *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, 10(2):1739-1751.
38. Kurkut, M & Kayacan, E. (2022). "İş Tatmini İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Analizi: Bir Otomotiv Firmasında Alan Araştırması", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 20(1):464-485.
39. Luthans, F. (1992). *Organizational Behavior*, McGraw Hill Company, New York.
40. Mano, H. (1994). "Risk Taking, Framing Effects, and Affect", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 57:38-58.
41. Meyer, J.P. & Allen, N.J. (1991). "A Three-Component Conceptualization Of Organizational Commitment", *Human Resource Management Review*, 1(1):61- 89.
42. Meyer, J.P., & Allen, N.J. (1997). *Commitment In The Workplace: Theory, Research, And Application*, Sage Publications, USA.
43. Mimaroglu, H. (2008). "Psikolojik Sözleşmenin Personelin Tutum Ve Davranışlarına Etkileri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma", *Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana*.
44. Öncül, M.S.; Akın, A. & Yüksel, İ. (2009). "Kariyer Yönetimi ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Analizine Yönelik Bir Görgül Çalışma", 17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 21-23 Mayıs 2009, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İşletme Bölümü, 710-715, Eskişehir.
45. Ozan, M.S. & Yolcu, F.S. (2021). "Örgütsel ve Bireysel Kariyer Yönetimi Üzerine Bir İnceleme", *Al - Farabi 9th International Conference on Social Sciences*. 2-4 Mayıs 2021, Nakhchivan University, 768-771, Azerbaijan.
46. Özçınar, B. & Esen, E. (2020). "Kariyer Geleceği Algılamalarının İşveren Çekiciliği Algısına Etkisi", *Business and Economics Research Journal*, 11(4):1097-1117.
47. Perez, M. (2008). "Turnover Intent", *Yüksek Lisans Tezi, University of Zurich, Human Resources Management, Zurich*.

48. Polat, M. (2022). “Duygusal Emeğin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü: Yiyecek İçecek İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma”, GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 5(2):145-162.
49. Rudolph, C.W.; Lavigne, K.N. & Zacher, H. (2017). “Career Adaptability: A Meta-Analysis Of Relationships With Measures Of Adaptivity, Adapting Responses, And Adaptation Results”, Journal of Vocational Behavior, 98:17–34.
50. Savickas, M.L. (2005). “The theory and practice of career construction” (Ed. S. D. Brown & R. W. Lent), Career development and counseling putting theory and research to work, ss. 42-70, John Wiley, Hoboken, NJ.
51. Schermelleh-Engel, K.; Moosbrugger, H. & Müller, H. (2003). “Evaluating The Fit Of Structural Equation Models: Tests Of Significance And Descriptive Goodness-Of-Fit Measures”, Methods of Psychological Research Online, 8(2):23-74
52. Serinkan, C. & Yurtseven, S. (2021). Örgütsel Kariyer Yönetimi ve Örgütsel Bağlılık, Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, Çanakkale.
53. Seymen, O.A. (2004). “Geleneksel Kariyerdan, Sınırsız ve Dinamik / Değişken Kariyere Geçiş: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Yazımsal Bir İnceleme”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(1):79-114.
54. Sökmen, A. & Aydınhan, B. (2021). “Kariyer Geleceği Algısının İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Bir Kamu Kurumunda Araştırma”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 8(3):251–263.
55. Souza-Poza, A. & Henneberger, F. (2004). “Analyzing Job Mobility and Job Turnover Intentions: An International Comparative Study”, Journal of Economic Issues, 38:113-137.
56. Stephen, R. & Judge, T. (2013). Organizational Behavior, Prentice Hall, New Jersey.
57. Stroh, L.; Northcraft, G. & Neale, M. (2002). Organizational Behavior, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
58. Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2019). Using Multivariate Statistics, Pearson, NY.
59. Tağ, M.N. & Çetinkaya, B. (2019). “Öznel İyi Oluş Hali, Başkasına Güven ve İş Motivasyonu Arasındaki İlişki: Beklenti Teorisi Çerçevesinde Çok Düzeyli Analiz”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15(3):858-888.
60. Taşçı, M.O. (2022). “İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Çankırı İli Örneği”, Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
61. Taşlıyan, M.; Özyaşar, K. & Gökyar, A. (2022). “Pandemi (Covid-19) Döneminde, Kariyer Tatmini, Kariyer Platosu, Örgütsel Bağlılık ve İşe Yabancılaşma Değişkenlerinin Etkileşimi: Akademisyenler Üzerine Bir Alan Araştırması”, İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 7(17):141-158.
62. Tett, R.P. & Meyer, J.P. (1993). “Job Satisfaction, Organizational Commitment, Turnover Intention, and Turnover: Path Analyses Based on Metaanalytic Findings”, Personnel Psychology, 46(2):259-293.
63. Üzüm, B. (2018). “Kariyerizm Bir Davranış Eğilimi Olarak Negatif Midir? Pozitif Midir?”, International Social Sciences Studies Journal, 4(25):5351-5354.
64. Üzüm, B. (2021). “Uluslararası İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi”, (Ed. Emel Burak), Uluslararası İşletmecilik, ss. 91-109, Eğitim Yayınevi, Konya.
65. Varol, E.S. (2001). Kariyer Yönetimi, Planlaması ve Yeni Gelişmeler, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
66. Yurdakök, F. (1999). “Kariyer Yönetimi: Banka Ve Sigorta Sektöründe Bir Uygulama Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi (Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü), Gebze.
67. Yurtseven, S. (2019). “Örgütsel Kariyer Yönetimi Ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, Yüksek lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
68. Zencirkıran, M. & Keser, A. (2018). Örgütsel Davranış, Dora Basım Yayın, Bursa.





e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Islamic History and  
ArtsVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1327-1338Arrival  
17 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 64136Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.64136>**How to Cite This Article**Şemşek, V. (2022).  
“Обзоры  
Исторического  
Процесса Развития  
Турецкого  
Культурного  
Наследия-  
Организация  
“Ахилик”,  
International Social  
Mentality and  
Researcher Thinkers  
Journal, (Issn:2630-  
631X) 8(62): 1327-  
1338Social Mentality And  
Researcher Thinkers is  
licensed under a  
Creative Commons  
Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.**Обзоры Исторического Процесса Развития Турецкого Культурного Наследия- Организация “Ахилик”****Reviews Of The Historical Development Process Of The Turkish Cultural Heritage-“Ahilik” Organization**Vesile Şemşek<sup>1</sup> <sup>1</sup> Доцент Др. Весиле ШЕМШЕК, Университет Ахи Эврен, факультет исламских наук, кафедра истории и искусства ислама, кафедра истории ислама, Кыршехир, Турция / Associate Prof.Dr., Ahi Evren University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic History and Arts, Department of Islamic History, Kırşehir, Turkey**Резюме**

Основатель организации Ахи в Анатолии, ремесленники, а также считается основателем Общества художников, разносторонних и интеллектуальных людей Ахи Эвран, ахилик организация с социальной, экономической и политической жизнью дает направление, ватанласмас Анатолия, Османская империя и основание всемирной империи сыграли большую роль в, Тафсир, Хадис, Фихк, теология и глубокий ученый в области медицины, суфийский мыслитель высокого ранга, который является ученым на пути. Братство, великодушные, доблесть, самопожертвование, мораль, Разум, Наука и искусство, качественное производство и справедливое распределение на основе организации ахилик в Анатолии единство, единство и братство формируют дрожжи, понимание “Хакка Сервис, государственная служба” в Анатолии на протяжении многих лет в развитии отраслей торговли и искусства мир и спокойствие играли важную роль в создании. Организация Ахилик сыграла важную роль в становлении и становлении многих социальных и экономических организаций сегодня, а также в руководстве социальной и экономической жизнью в прошлом.

Ахилик, один из важных институтов турецкой культурной истории, является организацией солидарности торговцев, основанной Ахи Эвреном по рекомендации Хаджи Бекташи Вели. Ахи Эвран, хорасанец по происхождению, коснулся жизни туркменских мусульманских племен, которые мигрировали в Анатолию в период сельджуков и османской империи, и дал им различные профессии, такие как искусство, торговля и экономика. Моральные ахи, обладающие духовными ценностями в различных сферах социальной и экономической жизни, организовали свою жизнь на основе хороших человеческих качеств на всех этапах жизни. Ахис, чья основная профессия- “Даббаклык”, выполняет функции, аналогичные сегодняшним палатам торговцев, у которых есть свои собственные приказы и доски. Организация Ахи как социально-экономический институт, в котором сочетаются хорошая мораль, честность, братство, доброжелательность, короче говоря, все добрые добродетели, внесла важный вклад в историю Турции. Принятые ими религиозно-нравственные ценности позволили анатолийцам продолжать свою жизнь, сохраняя все эти ценности вместе в своей социальной, культурной и экономической жизни.

Основная цель этого исследования- подчеркнуть и оценить важность нашей организации культурного наследия-ахилик, выявив ее разносторонние функции, преимущества, социальные эффекты и характеристики в историческом процессе, а также донести до народов важность истории культуры Турции. живущие в русской географии.

**Ключевые слова:** турецкая культура, ахилик, история, Анатолия, организация.

**ABSTRACT**

Founder of the Ahi organization in Anatolia, artisans, and regarded as the founder of the Society of artists, versatile and intellectual people of Ahi Evran, Ahilik organization with social, economic and political life gives direction, vatanlasmas Anatolia, the Ottoman Empire and the foundation of a world-wide empire played a great role in, Tafsir, Hadith, Fiqh, theology and a profound scholar in the fields of Medicine, Sufi thinker of high rank, who is a scholar in the path. Brotherhood, generosity, valor, sacrifice, morality, Reason, Science and art, quality production and fair sharing based on the Ahilik organization in Anatolia unity, unity and brotherhood form the yeast, "Hakka Service, Public Service" understanding in Anatolia for many years in the development of trade and art branches, peace and tranquility have played an important role in the establishment. Organization Ahi has played an important role in the formation and formation of many social and economic organizations today, as well as direct social and economic life in the past.

Ahulik, one of the important institutions of Turkish cultural history, is a tradesmen's solidarity organization founded by Ahi Evren upon the recommendation of Hacı Bektaşî Veli. Ahi Evran, who is of Khorasan origin, touched the lives of the Muslim Turkmen tribes that migrated to Anatolia during the Seljuk and Ottoman periods and gave them various professions such as art, trade, and economy. Moral Ahis, who have spiritual values in different areas of social and economic life, have organized their lives on the basis of good human qualities at every stage of life. Ahis, whose main profession is "Dabbaklık", has a function similar to today's chambers of tradesmen who have their own orders and boards. The Ahi Organization, as a socio-economic institution where good morality, integrity, brotherhood, benevolence, in short, all good virtues are combined, made important contributions to Turkish history. The religious-moral values that they brought in enabled the Anatolian people to continue their lives by keeping all of these values together in their social, cultural, and economic lives.

The main purpose of this study is to emphasize and evaluate the importance of our cultural heritage-Ahulik organization by revealing its versatile functions, benefits, social effects, and characteristics in the historical process, and also to convey the importance of Turkish cultural history to the peoples living in the Russian geography.

**Keywords:** Turkish Culture, Ahilik, History, Anatolia, Organization.





## ВВЕДЕНИЕ

Учитывая этимологическое происхождение понятия ахилик, слово ахи оценивается в двух разных значениях.<sup>1</sup> Во-первых, ахи означает “мой брат”<sup>2</sup> по-арабски. Во-вторых, оно имеет великодушное, доблестное значение, которое происходит от слова “поток” в турецком “Диван-и Люгатют-Тюрк”.<sup>3</sup> Если мы посмотрим на оба значения, то увидим, что они подходят для философии организации Ахи.<sup>4</sup>

Ахи Эврен, который считается основателем Анатолийской организации Ахилик- это шейх Хасе Насиру ад-дин Махмуд эль-Хой. Ахи Эврен, родившийся в 1171 и 1175 годах, по некоторым данным, в городе Хой, Азербайджан, брал уроки у выдающихся ученых своего времени. Ахи Эврен, знаток суфизма, приехавший в Анатолию из Средней Азии, посетил другие регионы Анатолии, особенно Кайсери, и провел наставничество. Чтобы достичь этой цели, он сначала организовал торговцев, куда бы он ни пошел. Ахи Эвран, один из наших духовных архитекторов, внес значительный вклад в формирование культуры Анатолии. Организация Ахи, которую он основал в Анатолии, внесла значительный вклад в формирование наследия исламской цивилизации с точки зрения культуры, морали и экономики, которая сохраняет свое имя и влияние до сегодняшнего дня, будь то в контексте суфизма - науки, искусство - профессия. Кроме того, Ахи Эвран обогатил мир исламской науки, служа своими работами, благодаря своему глубокому созерцанию. Он построил его в своем путешествии знаний и мудрости, отражая структуру исламской мысли в целостности веры, практики и морали. Учитывая, что это будет способствовать развитию турецкой культуры, во-первых, после краткой информации о жизни автора произведения, Ахи Эврена, настоящее имя Ахи Эврена, основателя организации Ахи в Анатолии, шейха ахис и мастер кожевников- Махмуд б. Это Ахмет. Он родился в 567/1175 году в Азербайджанском городе Хой, туркменском поселении.<sup>5</sup> Имя “Вселенная” было дано Ахи Эврену, который был известен как Шейх Насыруддин Махмут в ранние периоды, как легендарное имя через два столетия после его смерти.<sup>6</sup> Ахи Эврен, получивший свое первое образование в Хорасане и Трансоксиане, получил большую пользу от ашаристского теолога Фахреттина Рази (ум. 1209) и много лет служил его учителем. Он получил свое первое суфийское образование от учеников Ахмед-и Йесеви (ум. 1066), когда он был в Хорасане и Трансоксиане. Он стал последователем Евхадуддина Кирмани (ум. 1238), одного из учеников Фахреттина Рази, которого он встретил в Багдаде в начале 13 века, и учился у него знаниям и мудрости до самой его смерти. Ахи Эврен, который позже женился на Фатьме Хатун Ана, дочери Евхадуддина Кирмани, поселился в Кайсери со своим учителем и основал мастерскую по дублению. Ахи Эврен, который основал организацию Ахи, занимающуюся профессией кожевника, видя покровительство и поддержку государства, распространил свою организацию от Кайсери по всей Анатолии. В то время как Ахи Эврен был в Кайсери, он также сформировал организацию “Бачьян-и Рум / Анатолийские сестры” через свою жену Фатьму Хатун.

Ахи Эврен, который приехал в Конью в 1228 году по приглашению анатолийского сельджукского султана И. Алаеддина Кейкубата (ум. 1237), также работал профессором Ханиках-и Лала и Ханиках-и Зия, наряду со своей основной профессией, в Ханиках-и Зия. Он преподавал науку хадисов. Ахи Эвран, который поселился в Кыршехире после непродолжительного пребывания в Конье, прожил там до последних лет своей жизни и умер в Кыршехире в 1262 году. Важным моментом об Ахи Эвране является то, что он не использовал такаллус в своих работах. Ученый-мыслитель, написавший около двадцати с лишним работ, не упомянул своего имени ни в одном из своих произведений. Можно сказать, что основная причина этого- понимание меламета, существующее в суфизме. Как известно, в меламизме это делается на основе того, чтобы держать в секрете свои успехи и добрые дела, избегать комплиментов и милостей людей. Ахи Эвран, посвятивший себя философии мысли, не видел себя автором своих произведений. Например, он четко объяснил эту идею во введении к своей работе Табсыра. Несмотря на все это, стиль выражения, схожесть сюжета и метода свидетельствуют о том, что его работы принадлежат ему.

<sup>1</sup> Мой брат происходит от أخ "брат". Это слово является синонимом ах пх, что означает одно и то же на иврите и арамейском / сирийском языках. Буквально это имя дано членам группового стиля, уникального для Анатолии.

<sup>2</sup> Мехмет Чекер, Социальная, культурная и экономическая жизнь Анатолии согласно Ибн-и Батуте и Ахилику, Анкара 1993, 71,72

<sup>3</sup> Себахаттин Гюллюлю, Союзы Ахи, Стамбул 1977, 18.

<sup>4</sup> Каракас, А. «Многогранная неправительственная организация: Ахилик». Международный социально-гуманитарный журнал западной части Черного моря 1 (2017): 1-20, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baksoder/issue/33150/368867>

<sup>5</sup> Михаил Байрам, «Кто такой Ахи Эврен? (Его настоящая личность и работы)», Журнал Диянет, Том XVII, стр. 1, январь-февраль 1978 г., стр. 24-32, с. 29.

<sup>6</sup> Гёкменоглу, «Ахи Эврен», стр. 19. Подробную информацию о том, что Ахи Эврен не является мифологическим персонажем и его реальной личностью, см. Михаил Байрам, Ахи Эврен и создание организации Ахи, Конья, 1991 г., стр. 76-77.

## История Ахизма

Племена огузов, правившие в Средней Азии в период Сельджуков, начали мигрировать в Анатолию с 1040 года. Преимущественно кочевые огузско-туркменские племена, населявшие анатолийские земли, были связаны с тем, что этот регион был похож на среднеазиатские степи, от которых они отделились. По этой причине они в основном предпочитали селиться в сельской местности Центральной Анатолии. Таким образом, процесс исламизации и тюркизации Центральной Анатолии ускорился. Кроме того, процесс исламизации туркмен-кочевников ускорился из-за некоторых аспектов религии ислама, которые требовали оседлой жизни. С другой стороны, процесс трансформации в городах продвигался очень медленно. Чтобы конкурировать с армянскими и греческими купцами, живущими в городах, и обеспечить процветание экономической жизни, Хаджи Бекташ-и Вели стал пионером в создании организации Ахи в Анатолии. Таким образом, можно сказать, что создание организации Ахилик, которая внесла значительный вклад в превращение Анатолии в турецкую родину, и ее организация вплоть до деревень было вызвано политической и экономической необходимостью.

Настоящее имя Ахи Эвраана, который родился в городе Хой в Азербайджане, было записано как Насируд-дин Эбу'и-Хакайик Махмуд Эль-Хой. По слухам, он получил прозвище "Эвран" в честь большой змеи по имени "евран", которую люди боятся и убегают, когда он ее видит, успокаивается, когда видит его, и подчиняется ему. Ахи Эвран, получивший свое первое суфийское образование в юности у известного суфийского ученого Ахмета Есеви, позже брал уроки у Фахреттина Рази и других важных ученых того периода.<sup>7</sup> По этому поводу он заявляет одному из западных востоковедов Клоду Кахену, что турки взяли футувва из ислама и переосмыслили его по-своему.<sup>8</sup>

## Размышления Об Ахи-Организации От Истории До наших Дней

С 13 века ахизм выступает как система мира и загробной жизни, которая повлияла на сельджукскую и османскую географию в социальных, политических, экономических, культурных, религиозных и военных аспектах. Сегодняшняя Организация Ахи - это социальный институт, который гарантирует, что Анатолия, где вера превратилась в практику, стала родиной, что эта география стала тюркской и исламизированной, а Османская империя стала мировым государством. Это один из самых многообещающих и важнейших проектов турецко-исламской цивилизации. Ахи наполнены знаниями, их формируют трудовая этика и учеба. Под влиянием организации Fütüvvet, основанной арабами, он впервые основал организацию Ахи в Кайсери вскоре после своего приезда в Анатолию в 1205 году.<sup>9</sup>

Исторические источники раскрывают представление о том, что учреждения Ахи, возникшие в городах и поселках Анатолии во времена Ахи Эвраана, могли быть центральной организацией, связанной с Ахи Эврааном. По крайней мере, эти учреждения подобны отделениям большой организации, возглавляемой Ахи Эврааном, придерживаясь установленных им принципов. Однако после его смерти, несмотря на большое сходство в принципах, которым придерживались, между этими учреждениями нет никакой органической связи, которая распространилась на самые дальние уголки Анатолии, как показывает Ибн Баттута.<sup>10</sup> Согласно другой точке зрения, организация "Футувва", которая выражается в том же смысле, что и Ахилик, является именем идеала героизма, храбрости и щедрости в исламском мире. Подобно тому, как рыцарство является идеалом, принадлежащим средневековому западному миру, Организация "Футувва" является идеалом, принадлежащим средневековому исламскому миру. Подобно тому, как арабы развили и продолжили понимание футувва, существовавшее в их культуре до ислама, с исламскими ценностями, точно так же персы таким же образом отфильтровали понимание "каванмерди" через ислам, а турки продолжили свое "знание". идеал, развивая их с исламскими моральными ценностями и ценностями. Имя Футувва, идеального героя в арабской культуре, воплощение самоуспокоенности и храбрости - "Фета" в иранской культуре, "Чеванмерд" в иранской культуре и «Аки» в турецкой культуре. Турецкая мудрость находилась под влиянием ислама и арабского девиза футувва. Из-за братского отношения Аки друг к другу слово Аки уступило место слову Ахи, а с концом государства Аббасидов слово Фютюввет уступило место Ахи.<sup>11</sup>

Организация Ахилик - основанная на понимании футувва у Аббасидов. Его начали использовать в анатолийском Сельджукском государстве во время правления I Алаэддина Кейкубата. Его основал Ахи Эвран, настоящее имя которого Шейх Насируддин. Ахи Эвран написал книгу "Летайф-и Хикмет", в которой содержится важная информация об организации, чтобы передать и объяснить

<sup>7</sup> Шахин И. "AHİ EVRAN" TDV Encyclopedia of Islam (1988) 1. 529-530 <https://islamencyclopedia.org/tr/ahi-evran>

<sup>8</sup> Докру, Халиме (1991). ЭКИНЧИ, Юсуф (1991). Ахилик, Анкара.

<sup>9</sup> Микаил Байрам, Ахи Эвран и создание организации Ахи, Конья 1991, 82.

<sup>10</sup> Салих Озкан, История турецкого образования, Анкара, 2010, 46.

<sup>11</sup> Байрам, 130.

основанную им организацию ахилик. Эта работа, которую он представил Иззеттину Кейкавусу, представляет собой произведение типа "Сиясетнаме", которое дает советы султанам и администраторам. Под патронажем Союзов Ахи со стороны султана I Алаеддина Кейкубата эти подразделения начали быстро создаваться во многих частях Анатолии. Этот период был наиболее экономически ярким периодом анатолийского государства сельджуков.

Торговые организации в Ахиликской организации; портные, сапожники, шорники, дубильщики (обработка кожи) делятся на классы. Вначале- лидеры, которых мы называем пир или ахи баба. Его ареалом распространения, особенно в центре Киршехира, были Невшехир, Аксарай, Нигде, Кайсери, Конья, а затем и вся Анатолийская география.

Основная профессия в Ахилик- дубильщик. Это обработка кожи. У них есть такие официальные лица, как Шейх, Кетхуда, Йигитбаши. Торговцы оставляли часть своих доходов фонду под названием "средние сундук" в Ахилике, и с помощью, полученной из этого фонда, торговцам, которые хотели открыть магазин, предоставлялись кредитные возможности. Мы видим, что в Ахилик нет таких функций, как собирание товаров или размышления о себе. Фактически, братья, соседи и бедняки считались своими нафами. Мы видим, что они живут так, как верят. Что бы они ни говорили, они воплощают в жизнь. Они сделали это своим образом жизни, живя им, они сделали ислам своей философией жизни. Он основан на именах футувва. Имена Футувва- это религиозно-мистические произведения. Его суть основана на сунне нашего пророка. Он также основан на Коране. Такие характеристики, как храбрость, доброта, альпинизм, организованность, солидарность и гостеприимство, проявляются в принципах футувва. Всего в именах футувва Ахизма содержится 740 правил, но все эти правила были предупреждены пророками, учеными и святыми. Для общественности существует 124 правила. Существуют правила, которые охватывают все сферы жизни: от питья воды до еды, от приема гостей до покупок на базаре. Вот несколько основных правил, которые выходят на первый план:

- ✓ Связывая дверь скупости, открывая дверь благодати
- ✓ Соединяя дверь угнетения и жестокости, открывая дверь знания и образования
- ✓ Связывая дверь амбиций, открывая дверь удовлетворения и согласия
- ✓ Соединяя дверь сытости и вкуса, открывая дверь благочестия
- ✓ Чтобы закрыть дверь для людей, чтобы открыть дверь справа
- ✓ Соединить дверь герца и заблуждения, открыть дверь изобретательности<sup>12</sup>

Когда мы смотрим на них, мы можем понять, что они являются основными правилами, и мы видим, что в Ахилике существует система, которая отдает приоритет мышлению о других. Они приняли принцип любить своего брата больше, чем себя. Ахи берут то, что достаточно для себя, и распределяют излишки среди нуждающихся, не накапливая богатства. На ум приходят следующие слова Юнуса Эмре: Купи собственность, солги собственность и солги какое-то время. Это основная философия ахизма. Они не очень привязаны к миру. Об ахи сказано, что "они не были благодарны за мирские блага, которые исходят от истины и идут к истине". Из этих слов мы можем легко понять философию и систему мышления ахизма. Главное в Ахизме- правильное слово, честность и доверчивость. Потому что они св. Они приняли прозвище Пророка "эль-Амин" до пророчества как образец для подражания.

В системе Ахи в главном центре находится Ахи Шейх. Он был в центре, в Кыршехире. В каждом городе есть три основных элемента: Йигит-ахи-шейх. Это были люди, которые распространяли ахизм. В каждом городе был Ахи Баба. Он также был связан с Кыршехиром. Диплом, который мы называем дипломом, был получен от Ахи Шейха в Кыршехире. Есть два основных требования, чтобы быть ахи.<sup>13</sup>  
 1- Быть мусульманином 2- Иметь профессию. В то же время профессиональное обучение проходило в организации Ахи. Самая низкая единица- лоскутное одеяло. После этого человек становился учеником, затем подмастерьем, а затем мастером, и в результате этот человек получал диплом с точки зрения диплома. Были запрошены определенные критерии, и если бы они были, то выдали бы лицензию. Например, будет честным, не обманет потребителя, не будет продавать бракованный товар, продавать качественный товар.

<sup>12</sup> Джейлан К. Мирские И Потусторонние Системы В Ахиликской Турецко-Исламской Цивилизации, 2013, 65.

<sup>13</sup> Балджи Д. Эрджиес Университетский журнал Института социальных наук XLVI, 2019/1, 363-384

В ахизме очень важно качество в связи с этим в нашем языке есть выражение, которое мы используем до сих пор: "надеть обувь в шашку". Что это за идиома, В период сельджуков и османской империи на обувного лавочника жаловались, если он не делал туфли должным образом. Первого предупредили этого сапожника: если он продолжит производить поддельные гнилые товары, организация Ахи закроет магазин, снимет с его ног туфли и бросит их на крышу. Чем больше обуви у человека на крыше, тем лучше можно понять качество его работы. В Османской империи это продолжила гильдия смакеров. В другом примере торговцы, торгующие кислой патокой, надевали кубик патоки на голову и водили их по базару. Опять же, они объявили человека, сделавшего свою трость так, будто она сделана из черного дерева, хотя и не из черного дерева, коррумпированным. Таким же образом дровосек перегрузил древесину, ему вылили 60 унций дегтя на спину и водили по базару.

Мы видим, что жульничество недопустимо в Ахиликской организации с жестким отношением. Ахис помогал бедным бедным. Столь сурово наказывались те, кто склонялся к хараму. Следующие таблички, вывешенные в магазинах ахи, содержат рекомендации по коммерческим принципам общины ахи.

- ✓ Наш магазин открывается каждое утро с басмалы.
- ✓ Мы верим в бога, мы мусульмане
- ✓ Если у нас есть кривая, правда, конечно, твоя
- ✓ Никакого баракла за чистерство нет, у нас есть халяльные товары
- ✓ Наши клиенты - наш благодетель, благодетель - наша половина
- ✓ Это приносит больше вреда, наша прибыль-довольство''<sup>14</sup>

Ахилик- это система, регулирующая торговлю. Если товар должен был быть продан торговцам, определялся ценовой диапазон, что называлось фиксацией цены. Таким образом, было бы невозможно купить один товар на более высоком уровне, чем другой, или купить его дешево. Это контролировалось. Ахилик регулировал также отношения между ремесленниками и государством. Если у торговцев была проблема с государством, община ахи должна была передать ее государству. Сегодня его можно рассматривать как Палату ремесленников Турции. Сообщество ахи также имеет религиозную структуру, регулирующую общественную и экономическую жизнь. Владельцы магазинов должны быть мусульманами. Они несут ответственность за принятие, сохранение и распространение ислама. Джихад по приказу ахи привел к развитию и укреплению взаимопонимания. По словам нашего учителя Галипа Демира, община Ахи- это эпоха Возрождения ислама. Короче говоря, Ахилик- это организация солидарности, которая влияет и развивает всю жизнь во всех смыслах.

Организация Ахи- это цивилизационный проект, охватывающий все слои общества. Вход в ахизм был путем употребления шербета, ношения седой или набедренной повязки и ношения шальвара. До правления Мехмета Завоевателя все османские визиры были ахи, одетыми в сарай. В ахизме очень важны церемонии экипировки шадов. Османский Акхис варьировался от ученика до подмастерья; Обряды сарая (набедренной повязки) проводились для тех, кто переходил от подмастерья к мастеру, а церемонии, организованные особенно в летние месяцы, проходили в праздничной атмосфере.<sup>15</sup> В целом, Организация Ахи, можно рассматривать как очень хорошую модель развития. Его философия заключалась в максимальном производстве для людей и минимальном потреблении для души. Путешественник Ибн Батута, который прибыл в Анатолию в 1330-х годах для организации ахиликов, имевшей большое значение в тюркификации и исламизации Анатолии, говорит: "Группы ахи были созданы почти повсюду в Анатолии, где жили туркмены, они делали туркмен-кочевников. есть профессия".

В Ахиликской организации такое понимание было преобладающим. Они пытались сделать его красивым, чтобы угодить Аллаху, а не потому, что это нравится покупателю. Потому что Бог совершенен. Они действовали, понимая, что Аллах прекрасен и любит красоту. И они производили ради Аллаха, чтобы производимые товары были красивыми.

<sup>14</sup> Татлылыоглу, Касым, Обзор современных социально-экономических проблем в контексте учения Ахи Эвраана ». Саммит мудрецов тюркского мира: встреча султанов сердец. 26-28 мая 2014 г. Эскишехир, 2013, Агентство мировой столицы Турции (TDKB) .ss.555-567 Эскишехир, (<http://bilgelerzirvesi.org>).

<sup>15</sup> Шахин И. Энциклопедия ислама TDV '2AHİ EVRAN'' (1988) 1. 529-530 <https://islamencyclopedisi.org.tr/ahi-evran>



## Анатолийская Женская Организация

Ахи тренировали не только мужчин, но и женщин. "Баджыян-и Руми", первую в мире женскую организацию, основанную Фатьмой Бачи, женой Ахи Эвран Вели, сегодня можно определить как Союз женщин Анатолии. Основная цель этого учреждения заключалась в обучении женщин, обучении их приверженности своей работе своим супругам. Таким образом, они вывели женщин на "продюсерские позиции", сделав их профессией. По этой причине "Баджыян-и Руми", вошел в историю как первая женская неправительственная организация в мире.<sup>16</sup>

Слово "Баджыян-и Руми", которое широко используется во многих регионах Анатолии на современном турецком языке, является выражением, исходящим от этой организации, а слово "греческий" - это термин, используемый для региона "Анатолия". Следовательно, "Баджыян-и Руми" организация - это имя анатолийских женщин, независимо от того, защищают ли они свою родину или своих супругов. В этом контексте Союз анатолийских женщин сыграл важную роль в широком распространении гостеприимства, честности и сострадания среди людей, а также турецкий язык, турецкая культура. Они также оказали значительную поддержку развитию Исламских моральных ценностей и развитию исламских моральных ценностей. Женщины также поддерживали сирот и сирот как свою руку, помогая им получить образование и основать семью, и воплотил их в жизнь.

Историк Ашык Пашазаде рассказал о "Баджыян-и Руми", еще одной социальной группе в Анатолии, и сказал, что на промышленной территории, созданной айхи в Кайсери, были частные рабочие места для женщин, и что женщины из организации Васуян-и Рум занимались своими ремеслами. Он объясняет, что они способствуют изготовлению палаток, валянию, вышивке, вязанию, ковроткачеству и ковроткачеству, производству шелковой и хлопчатобумажной пряжи. Таким образом, профессиональная подготовка, необходимая в то время, предоставлялась женщинам через эту организацию.

## РОЛЬ АХИСА В ТУРЕЦКОМ И ИСЛАМИЗАЦИИ АНАТОЛИИ

### Вклад Ахи в Социальную, Экономическую и Культурную Жизнь Тюркизации Анатолии

Понимание Ахи-порядка пыталось достичь своей цели, объединив как экономические цели, так и идею социальной ответственности на основе хорошей морали. Следовательно, в ахизме и деловая этика, и коммерческая этика основаны на хороших моральных установках и поведении и на воздержании от плохих моральных взглядов и поведения. Это понимание в ахизме ссылается на аяты Корана и Пророка. Он взят из хадисов Пророка. Поскольку, по мнению организации Ахи, мусульмане должны демонстрировать моральное отношение и поведение, которые они должны проявлять в других сферах жизни, а также в торговле. А также, работая в экономической сфере, она внесла значительный экономический вклад в процесс исламизации. Анатолии. С одной стороны, он отвергал конфронтационизм, спекуляцию, свободную конкуренцию и сверхприбыли. С другой стороны, он действовал примирительно и стремился установить социальные и экономические отношения. Таким образом, он создал порядок социальной справедливости в обществе в гармонии с правилами религии, морали и традиций.

Ахи Эвран, основным занятием которого является кожевенный бизнес, продемонстрировал важность, которую он придает своей религиозной жизни в своей профессиональной деятельности. По этой причине дисциплинированные и честные рабочие принципы были на первом плане в основанной им организации Ахи. Таким образом, объединяя понимание мистицизма с организацией торговцев, твердые правила в этой области. Ахи Эвран, создавая философию сообщества ахи, не только извлек выгоду из имен футувва, но и путешествовал по городам, поселкам и деревням Анатолии, решая проблемы людей и ища решения. Позже, чтобы воплотить эти мысли в жизнь, он при поддержке государства основал промышленную площадку в Кайсери.<sup>17</sup> Ахи Эвран является примером своей жизни, а также своей профессии. Потому что он дервиш-мягкий "шелк", пытаюсь основать и расширять ложи Ахи с тоской по обществу, состоящему из честных, трудолюбивых и щедрых людей; Хотя он не поддержал вторжение в Анатолию и поднял флаг против монгольского вторжения с помощью сил, которые он сформировал из окружавших его ахи, он был противником татар, воинственной сталью".<sup>18</sup> Он удерживал турецких ремесленников, ремесленников и торговцев в своей

<sup>16</sup> Сирим В. «Эффективное участие османских женщин в экономической жизни: пример Бачиян-и Рум» <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84825> Şahin İ. "AHİ EVRAN" TDV İslâm Ansiklopedisi (1988) 1. 529-530 <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahi-evran>

<sup>17</sup> Али Кузу, Ахи Эврен. Анкара: Paraf Publications, 2013, 33.

<sup>18</sup> Мехмет III, Место ахизма и Fütüvvetnames в турецко-исламской цивилизации, Стамбул: Ötüken Publications, 2011, 56.

структуре на протяжении веков и руководил деловой и профессиональной жизнью в соответствии с изложенными в нем принципами. Организация Ахи, социальное содержание которой со временем изменилось, после 17 века начала превращаться в гильдии. В период упадка Османской империи подразделения Ахи были в значительной степени распущены. Союзы ахи, превратившиеся в ложи в результате роспуска, позже превратились в гедики (монополию-концессию) и были ослаблены нововведениями конституционного периода.<sup>19</sup>

Организации Ахи, просуществовавшие до второй половины 19. века, прекратили свое существование с открытием художественных школ. Факторы, вызывающие распад союзов Ахи, делятся на два: внешние и внутренние факторы: внешние факторы; С открытием Америки и развитием торговли в открытом море турецкие торговцы не могли конкурировать с иностранными торговцами. Как внутренние факторы; Стремление производить много, много продавать и много зарабатывать стоит перед идеей качества и надежности, избирательная система заменяется системой назначений, на работу приходят непопулярные и неквалифицированные люди, незапланированные и незапланированные миграции из села в город и т. д. счетный.

Он играл важную роль для анатолийского народа в политическом, военном, социальном, экономическом и культурном аспектах на протяжении примерно пяти веков.<sup>20</sup> Ахилик имеет большое значение в формировании и развитии многих социальных и экономических институтов, созданных в период анатолийских сельджуков. На самом деле известно, что он был достаточно эффективным, чтобы направлять социальную, культурную и экономическую жизнь общества, в котором он жил, в историческом процессе. Будь то в сельджукский или ранний османский периоды, организация ахи, имевшая широкий спектр деятельности, рассматривается как многогранная организация. Сообщество ахи, сформированное в соответствии с социальными и экономическими потребностями людей, также привлекает внимание тем, что придает большое значение духовным ценностям. В этой гармонии он уделял первостепенное внимание концепции морали и искусства при создании профессиональных союзов. Его главная цель- создать прочную и надежную связь между производителем и потребителем и обеспечить социальную справедливость. Ахи, которые распространились в самые отдаленные уголки Анатолии, прошли глубокий и глубоко укоренившийся образовательный процесс для достижения своих целей. Поддерживая турок, которые пришли в Анатолию разделенными племенами, чтобы жить в единстве, ахи позволили им обрести сознание национального и религиозного единства под единым флагом вместо племенного и племенного понимания. Таким образом, племенные структуры турок в Анатолии в период сельджуков были фрагментированы, и защитные связи, обеспечиваемые этой структурой, исчезли. Кроме того, организация ахи обеспечивала мир в обществе, неся ценности, подходящие для оседлого образа жизни, вместо племен и племен, ослабленных во время миграции.<sup>21</sup>

Одним из важных моментов исламизации Анатолии, несомненно, является то, что, помимо завоеваний, в регионах широко распространилась коммерческая деятельность. Благодаря коммерческой деятельности, осуществляемой местными и иностранными торговцами на открытых и закрытых рынках, в гостиницах и ярмарках за пределами города, мусульмане встречались и смешивались с представителями различных религий и культур. Таким образом, благодаря духовному образованию ахи, хорошее впечатление мусульманского народа о христианах оказало значительное влияние на предпочтение немусульманами религии ислама. Ахи, которые уделяют внимание морали и порядочности в своей социальной и профессиональной жизни, также сделали Анатолию более безопасным регионом благодаря доверию и миру, которые они обеспечивали в сфере торговли. Рост благосостояния и экономического мира привели к увеличению турецкой миграции из Туркестана в Анатолию. Кроме того, видно, что ахи тщательно обучают молодых людей, вступающих в эту организацию, моральным и духовным ценностям во всех сферах жизни.<sup>22</sup> На самом деле, эти молодые люди, получившие образование по своим научным, военным и коммерческим профессиям, создали атмосферу мира и спокойствия по всей Анатолии и завоевали престиж в социальной и экономической жизни Анатолии, установив высокие качественные товары и установление доверия между покупателями и продавцами.

<sup>19</sup> Нешет Ч. Наблюдения за экономической жизнью анатолийских турок (Последствия ахилика в этой области), ТТК, материк, 1988, 45.

<sup>20</sup> Такие как торгово-промышленные палаты, палаты торговцев и ремесленников, профсоюзы, учреждения социального обеспечения, Турецкий институт стандартов, муниципалитет и различные учебные заведения ...

<sup>21</sup> Гюллю, Союзы Ахи С Точки Зрения Социологии 1992, 25

<sup>22</sup> Кайя, Роль и Значение Ахизма в Анатолии Как Турецкой и Исламской Родине'', 2006, 152

## Акхис и Распространение Религиозных и Моральных Ценностей в Анатолии

Говоря о значительном вкладе ахи в тюркизацию и исламизацию Анатолии, акхи серьезно сосредоточились на проблеме морали и придавали ей большое значение. Члены этого института, чьи основные цели всегда заключаются в том, чтобы ставить во главу угла моральные ценности, прожили свою жизнь, веря в такие моральные ценности, как свобода, справедливость, равенство, братство, любовь и справедливость там, где существует мораль. Фактически, таким образом ахи установили порядок единства и социальной справедливости, опираясь на моральные принципы. В частности, они выступали против господства класса, группы или индивида над другим и выступали за равенство. Также важно, чтобы они подавали пример людям, воспитанным в моральных ценностях. В этом направлении ахи были полны решимости распространять свои чувства щедрости, храбрости, доброжелательности и братства. Например, после закрытия рабочих мест в ложах Ахи открывали столы, проводились моральные беседы, а тем, кто приходил с такими просветительскими посланиями, велели контролировать свои руки, поясницу и язык. Таким образом, ахи сыграли важную роль в формировании нравственности общества и распространении ислама, и своим чистым и хорошим нравственным характером они подавали пример каждому человеку, независимо от того, являются ли они турками-мусульманами или нет.

После организации и развития ордена ахи шейхи ахи, особенно в крайних районах, расселили в этих регионах вновь прибывших туркмен и обеспечили тесноту турецкого и мусульманского населения. В целом ахи завес были закрыты для немусульман, что облегчало им внесение вклада в экономику города, поскольку различные привилегии предоставлялись в основном профессионалам-мусульманам. В дополнение к этому была оказана поддержка немусульманам, работающим в различных отраслях искусства и бизнеса, которые были исключены из союзов ахи и столкнулись с различными трудностями, чтобы добровольно принять ислам. На самом деле, при тюркизации Анатолии не было психологического давления, миграции и убийств, и не было применения силы, административной, военной или политической, при исламизации Анатолии. В этом контексте также известно, что политика принудительной исламизации никогда не проводилась во время турецкого господства в Анатолии, несмотря на то, что мусульмане и немусульмане жили вместе. Основной причиной этого также можно считать тот факт, что мусульмане занимают более привилегированные должности в государственном управлении, чем немусульмане.

Один из способов распространения Ислама Ахи- это "муллефетюль-кулуб" (согреть сердца к исламу). Отдавая закят ахи, он раздал некоторые из них немусульманам, чтобы согреть их сердца к исламу, и показал им аспекты ислама, такие как сотрудничество и братство, и это было фактором их добровольного выбора ислама. В то же время они избавились от вреда некоторых немусульман, которые причинили вред исламу и мусульманам. В своей книге Ахи Эврен определил следующим образом: "оппозиция- это три группы. Первый- это те, чьи мусульмане слабы. Есть опасения, что они оставят ислам. Если им дадут что-то в денежном выражении, это будет гарантировать, что они сосредоточат свое сердце на исламе. Второй- это те, кто не мусульмане, но интересуется исламом. Если они защищены, их обращение в ислам гарантировано. В-третьих, те, кто способен навредить мусульманам. Им также нужно что-то дать и предотвратить их вред".<sup>23</sup>

### Влияние Организации "Ахи" На Молодежь

Еще одна важная проблема в профессиональном и нравственном воспитании общины ахи - это футувветнамена ахи. В этих книгах написаны не только моральные правила, но и обсуждаются некоторые из основных правил этикета, действующих в обществе. Например, в этих произведениях было написано множество правил, которым должно следовать сообщество ахи, таких как еда и питье, разговоры, одевание, прогулки по дороге, покупки, посещение пожилых людей, посещение больных, соболезнования, гостеприимство и посещение кладбища, и эти вопросы также были основными правилами этикета.<sup>24</sup>

Организация Ахи, руководствуясь принципами, которые она претворяет в жизнь, также овладела молодежью и спасла ее от дурных привычек, таких как высокомерие, эгоизм, зависть и ложь, которые могут исходить от нафсов и дьявола. Вместо этого был заменен юноша с хорошими качествами и характеристиками, слово и сущность которого истинны, верны, щедры, улыбки, ласковы, выше всех и свободны от влияния всех видов дурных течений и праздности. Этим аспектом организация Ахи

<sup>23</sup> Ахи Эврен, 1340: 252–253; Байрам, 2003: 46; тот же автор, 1991: 139.

<sup>24</sup> Фейсал Чекер, «Ахилик как моральная и социальная организация», Журнал факультета экономики и административных наук Университета Дикле, 7/12 (2017): 9

направила своих членов к добру и красоте и, таким образом, помогла обществу вести жизнь в счастье и мире.<sup>25</sup>

Положение ахизма отличается от сегодняшних союзов, и это коммерческий, религиозный, военный, социальный культ, который поддерживает чувство сотрудничества, солидарности и единства в людях, а не просто предотвращает нарушения в торговле или просто организацию, состоящую из профсоюза предпринимателей.

### **Заключение**

Организации Ахи- многогранная неправительственная организация, которую мы не могли воспроизвести на протяжении всей истории и даже сегодня. Это сильная структура, сочетающая духовные ценности с материальным аспектом человека и влияющая на его религиозно-нравственное развитие. Ахис нашел убежище в правосудии Аллаха и действовал с пониманием того, что необходимо правильно взвесить весы справедливости в мире. Организация Ахи, в которой замешана древняя турецкая культура, играемая с закваской ислама, так сказать, представляет собой социальную, культурную и экономическую структурную систему, которая внесет свой вклад в историю мировой цивилизации и покажет пример. Короче говоря, в процессе исторического развития видно, что основная цель организации Ахи- это квалифицированный институт, который регулирует отношения человека с человеком и отношения человека с обществом. Порядок ахи учит, что людям дается, прежде всего, религиозно-нравственное образование, и что люди должны сначала исправить свою собственную мораль и делать свою работу правильно для Аллаха. Фактически, духовное измерение общества регулируется соответствующим образом.

Организация Ахи не только укрепляет социальную структуру, но и развивает структуру экономики. Обещали качественную социальную жизнь. Например; Проверено качество товара, за ненадлежащее выполнение работ наложены штрафные санкции. Таким образом, по заслугам руководили люди, действительно знавшие свою работу. Это также укрепило душу. В этом контексте государство приобретало прочную структуру как в человеческом, так и в социальном плане. У женщин также была система под названием причине Баджыян-и Руми. Таким образом, женщины также получили образование и сформировали сильную неправительственную организацию. Таким образом, система ахи достигла своей институциональной структуры с анатолийским государством сельджуков. Организация Ахи, которая развивалась и укреплялась в историческом процессе, приняла институциональную и систематическую форму, сформировав костяк общества и достигнув высокого статуса в социальном и культурном контексте.

### **Литература**

“Ахи Эвран”, (2016), Энциклопедия Ахилик, I-II, Анкара, 2014, с. 81. “Организация Ахи”, ”Орден Ахи и профессиональная этика”, Конья.

БАЙРАМ, Микаил (1991), Ахи Эврен и создание организации Ахи, Конья.

ЧАГАТАЙ, Несет (1997). Ахилик, Турецкое Учреждение, Анкара.

СЕКЕР, ФЕЙСАЛ, (2017). ”Ахилик Как Моральная И Социальная Организация”, журнал факультета экономики и административных наук Университета Дикле, 7/12

ЧАГАТАЙ, Нешет (1988). Наблюдения за экономической жизнью анатолийских турок (Последствия ахилика в этой области), ТТК, материк.

ЧАЛИШКАН, Яшар, М. Лютфи (1993). Культура, Искусство И Ахи-Порядок В Нашей Цивилизации, Анкара

ЦЕТИН, Осман, (1996). Ахис в институционализации Османского государства, Выводы симпозиума, Бурса, стр. 105-115. DEMİR, Ахмет (2002). Происхождение, Формирование И Положение Организации Fütüvvet В Турецких Сельджуках, Türkler, С.7, Анкара, с.7, pp.264-271.

ЭРДЕМ, Экрем (2009). Ахилик: модель организации ремесленников, где мораль встречается с качеством, Анкара. ЭРКЕН, Вейси (2008). Модель гражданской организации Ахилик, Анкара. - ЭРОГЛУ, Мехмет Акиф (2000) «АхилервеАхиЗавиелери в Анатолии», журнал Turkish WorldInvestigations Magazine, S.IV, Измир.

<sup>25</sup> Хюлаюгу, Ахи Эвран и Ахилик, 3.



ГЮЛЕНСОЙ, Тунцер (2005). "Ахими? Текущий?", Ахи Эвран-и Вели и Ахилик Материалы исследовательского симпозиума, Кыршехир.

ГЮЛЕРМАН, Аднан Таштекин (1993). Севда, Влияние организации ахи на социально-экономическую структуру турецкого общества, Анкара.

ГЮЛЛЫ, Сабахаттин (1992), Ахи юнионы, Стамбул.

ГЮЛЬВАХАБОГЛУ, Адиль (1991). Пионер социального обеспечения Ахи Эвран и Ахилик, материк. ДЕНЬ, Ахмет (2005). Политическая и военная роль ахи в княжествах и создании Османского государства, Ахи Эвран-и Вели и исследовательский симпозиум Ахи-Ордена (12-13 октября 2004 г., Кыршехир, 465-491).

ГУНАЙ, Унвер (1998). "Ахилик Как Религиозное Социальное Учреждение", Вестник теологического факультета Университета Эрджиес, стр.10, Кайсери.

ЧАХИН, Илкан, (1988), "Ахи Эвран", Энциклопедия ислама турецкого религиозного фонда, Access; 529-530. <https://islamencyclopedisi.org.tr/ahi-evran>

КАРАКАШ, Айхан (2017), "Многогранная неправительственная организация: "Ахилик". Международный западно-черноморский журнал социальных и гуманитарных наук, 11-20 <https://dergipark.org.tr/pub/baksoder/issue/33150/368867>

КАЗИМ, Джейлан, (2013), Мирская и потусторонняя система в ахиликской турецко-исламской цивилизации, Анкара: публикации Министерства таможи и торговой культуры.

ОЗКАН, Салих, (2010), История турецкого образования, Анкара.

ШАХИН, Ильхан (1988). "Ахи Эвран", TDVIA, С.І, Стамбул, стр. 530.

ШАХИН, Ильхан, (1988), "Ахи Эвран", Энциклопедия ислама турецкого религиозного фонда, Access; 529-530. <https://islamencyclopedisi.org.tr/ahi-evran>

ШЕКЕР, Мехмет (2011). Место Ахизма и Fütüvvetnames в Турецко-Исламской цивилизации, Стамбул: Otuken Publications.

ШЕКЕР, Мехмет (2001). Согласно Ибн Батуте, Социально-культурная и экономическая жизнь Анатолии, и Ахилику, Издания Министерства культуры, Анкара.

КАЯ, Абдулла. "Роль и значение общины ахи в становлении Анатолии Турецкой И Исламской родиной", Международный журнал социальных исследований, 7/29, 547-561.

КАЗІСІ, Зия. Энциклопедия Ислама Турецкого религиозного фонда "Ахилик". 1: 540. Стамбул: Публикации TDV, 1988.

ОЗТЮРК Хусейн (2019 г.), Ахи-культура и профессиональная этика, редактор Nobel Publications, Анкара.

КЫЗЫЛЕР, Хамди. "Институт Ахилик, одна из социальных динамик османского общества". Журнал исследований в области гуманитарных и социальных наук 4/2 (2015): 408-423.

КОКСАЛ, М. Фатих. Ахи Эврен и Ахилик. Кыршехир: Публикации культурных услуг губернаторства Кыршехир, 2008.

КУЗУ, Али, Ахи Эврен. Анкара: Paraf Publications, 2013

## **BIBLIOGRAPHY**

1. AHİ EVREN, Dimensions of Faith (Metâli'u'l-îmân), Translation with Additional Notes. Mikail Bayram, Damla Printing
2. BAYRAM, Mikail, (1991), Ahi Evren and the Establishment of the Ahi Organization, Konya.
3. "Ahi Evran", Ahilik Encyclopedia, I-II, Ankara 2014, p. 81. "Ahi Organization", Ahi Order and Professional Ethics, Konya 2016.
4. ÇAĞATAY, Neset (1997). Ahilik, a Turkish Institution, Ankara
5. SEKER, Faisal, (2017). "Ahilik as a Moral and Social Organization", Journal of Dicle University Faculty of Economics and Administrative Sciences, 7/12

6. ÇAĞATAY, Neşet (1988). Observations on the Economic Lives of Anatolian Turks (The Effects of Ahilik in This Field), TTK, Mainland.
7. ÇALIŞKAN, Yaşar- TWO, M.Lütfi (1993). Culture, Art and Ahi-Order in Our Civilization, Ankara.
8. CETIN, Osman, (1996). Ahis in the Institutionalization of the Ottoman State, Symposium Conclusions-, Bursa, pp.105-115 DEMİR, Ahmet (2002). "The Origin, Formation and Situation of the Fütüvvet Organization in the Turkish Seljuks", Türkler, C.7, Ankara, c.7, pp.264-271.
9. ERDEM, Ekrem (2009). Ahilik: A Craftsman Organization Model Where Morality Meets Quality, Ankara. ERKEN, Veysi (2008). A Civil Organization Model Ahilik, Ankara.- EROĞLU, Mehmet Akif(2000)"Ahiler ve AhiZaviyeleri in Anatolia",Turkish WorldInvestigations Magazine,S.IV,İzmir.
10. GÜLENSOY, Tuncer (2005)."Ahimi?Current?","I-AhiEvraniVeliveAhilikResearchSymposium Papers,Kırşehir.
11. GÜLERMAN, AdnanTAŞTEKİN(1993). Sevda, The Effects of Ahi Organization on the Social and Economic Structure of Turkish Society, Ankara
12. GÜLLÜ, Sabahattin, (1977), Ahi Unions, Istanbul.
13. GÜLLÜ, Sabahattin (1992)., Istanbul.
14. GÜLVABOĞLU, Adil (1991). Social Security Pioneer Ahi Evran and Ahilik, Mainland. DAY, Ahmet (2005). The Political and Military Role of the Ahis in the Principalities and the Establishment of the Ottoman State, Ahi Evran-ı Veli and Ahi-Order Research Symposium, (12-13 October 2004, Kırşehir, 465-491).
15. GUNAY, Unver (1998). "Ahilik as a Religious Social Institution", Erciyes University Journal of Theology Faculty, P.10, Kayseri.
16. SHAHİN, İlkan, (1988), "Ahi Evran", Turkish Religious Foundation Encyclopedia of Islam, Access; 529-530.<https://islamencyclopedia.org.tr/ahi-evran>
17. KAZIKCI, Ziya(1988)"Ahilik" Turkish Religious Foundation Encyclopedia of Islam, Access; On pages 540-542 .<https://islamencyclopedia.org.tr/ahilik>
18. KARAKASH, Ayhan (2017), "A Multifaceted Non-Governmental Organization: Ahilik" . International Western Black Sea Journal of Social and Human Sciences, 1 1-20 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baksoder/issue/33150/368867>
19. KAZIM, Ceylan, (2013), Worldly and Otherworldly System in Ahilik Turkish-Islamic Civilization, Ankara: Ministry of Customs and Trade Culture Publications.
20. OZKAN, Salih, (2010), History of Turkish Education, Ankara.
21. SHAHİN, İlhan (1988). "Ahi Evran", TDVIA, C.I, Istanbul, p.530.
22. SHAHİN, İlhan, (1988), "Ahi Evran", Turkish Religious Foundation Encyclopedia of Islam, Access; 529-530. <https://islamencyclopedia.org.tr/ahi-evran>
23. SHEKER, Mehmet (2011). The Place of Akhism and Fütüvvetnames in Turkish-Islamic Civilization, İstanbul: Ötügen Publications.
24. SHEKER, Mehmet (2001). According to Ibn Batuta, Anatolia's Social-Cultural and Economic Life and Ahilik, Ministry of Culture Publications, Ankara.
25. TAESCHNER, Franz (1955). "Fütüvva Organization in the Islamic Middle Ages", (Trans.Fikret Işıltan), ÜİFM,C.XV, No:1-4, İstanbul, pp.3-32
26. KAYA, Abdullah, " The Role and Importance of Ahi community in Anatolia's Becoming a Turkish and Islamic Homeland", International Journal of Social Research 7/29, 547-561.
27. KAZICI, Ziya. "Ahilik" Turkish Religious Foundation Encyclopedia of Islam. 1: 540. İstanbul: TDV Publications, 1988.
28. KIZILER, Hamdi. "Ahilik Institution, One of the Social Dynamics of Ottoman Society". Journal of Human and Social Sciences Research 4/2 (2015): 408-423.
29. OZTURK Huseyin, (2019), Ahi culture and Professional Ethics, editor, Nobel Publications, Ankara.

30. KOKSAL, M. Fatih. Ahi Evren and Ahilik. Kırşehir: Kırşehir Governorship Cultural Service Publications, 2008.
31. KUZU, Ali, Ahi Evren. Ankara: Paraf Publications, 2013.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
AdvertisingVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1339-1354Arrival  
18 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 64161Doi Number  
[http://dx.doi.org/10.29228/  
smryj.64161](http://dx.doi.org/10.29228/smryj.64161)**How to Cite This Article**Akseki, S. (2022).  
"Evaluation Of Social  
Media Campaigns In  
Implementation Of  
Environmental  
Sustainability Policies",  
International Social  
Mentality and Researcher  
Thinkers Journal,  
(Issn:2630-631X) 8(62):  
1339-1354Social Mentality And Researcher  
Thinkers is licensed under a  
Creative Commons Attribution-  
NonCommercial 4.0 International  
License.

## Evaluation Of Social Media Campaigns In Implementation Of Environmental Sustainability Policies

Sinan Akseki<sup>1</sup> <sup>1</sup> Assistant Professor Dr., Iğdır University, Faculty Of Applied Sciences, Department Of Public Relations And Advertising, igrdir, Turkey**ABSTRACT**

In terms of the development and implementation of environmental policies, the media, in particular, provides the opportunity to convey ideas and thoughts by ensuring the participation of actors at each stage, as well as raising awareness of new generation communication tools. As a matter of fact, the political power and public officials, who are in the position of deciding on environmental policies, form their policies by taking into account the proposals and suggestions they get from traditional or new generation mass media. Social media, which has become widespread especially recently, provides an unhindered flow of information between the individual and society, and , those who hold political power and those who make political decisions. In a similar situation, with the increase of communication opportunities among other actors who are effective in the formation, development and implementation of environmental policies, it becomes faster and easier to realize policies in line with their own goals and objectives.

Especially in Political Science and Communication discipline studies, it is frequently emphasized that the media has turned into a tool that ensures the continuation of the existing social structure and functioning, since the developments in the field of science and technology do not receive sufficient response in the social and individual fields. Similarly, in the face of these developments, the media has a direct and indirect effect on the determination of environmental problems and the creation and implementation of necessary policies. In some studies, it is emphasized that the media is used as a tool in terms of maintaining the ideological structure and continuity of political power due to its effects on social regulation and public policies, which are accepted as one of its concrete outputs. On the other hand, media has been used as an effective tool to criticize the environmental pollution, excessive consumption of natural resources, and the disagreement, injustice and inequality between countries in this regard in terms of duties and responsibilities in recent years. In addition, studies claiming that the media and mass media help decision makers and the society to be more sensitive and conscious about environmental problems and lay the groundwork for not questioning the modern social structure legitimized by science and technology are not to be underestimated.

**Keywords:** Environmental policies, Sustainability, Social Media, Campaign, Analysis

## INTRODUCTION

While the environment is a necessary element for the survival of humanity and all other living things; environmental problems prevent the environment from renewing itself and its continuity. Environmental problems have ceased to be local and have grown too large to be solved by nations alone; It has reached a level that will destroy not only humanity, but all living species and world life. Environmental problems have moved from the micro dimension to the macro dimension and have become global disasters that threaten the future of the world. Loss of life and property, material and moral damages began to be expressed in billions. At this point, not only a peaceful world is enough, but also a safe, livable and sustainable world is desired. In order to ensure the sustainability of the environment and to solve the existing problems, it has become necessary to take steps to establish an international dialogue (Taytak and Meçik, 2009: 252).

It has been a positive development that people, who aim to maintain their existence in the world, started to produce policies for today and the future. The developments in science and technology in the modern age have revealed the causal relationship of existing lifestyles on human health, and have caused an important value to be attributed to the environment, which has physical and social dimensions. After the 1970s, these values became more permanent with the integration of other economic, social and cultural values.

The attention of the environmental issue in our country has shown international cyclical parallels. The emergence of social sensitivities about the environment in Turkey emerged especially after the United Nations Environment Conference held in 1972 (Ulucak and Erdem, 2012: 82). It was only in the late 1980s that the issue entered the political agenda. The reflection of global environmental protection trends was discussed for the first time in Turkey in the 3rd Five-Year Development Plan (Egeli, 1996). The 9th Development Plan is the most up-to-date development policy in our country that directs environmental studies in terms of the European Union (EU) adaptation process. The most important factor determining the framework of the environmental movement in Turkey is the cooperation with international platforms, which is a result of the geography it is in. In addition to globally operating platforms such as the United Nations (UN), World Trade





Organization (WTO), Organization for Economic Cooperation and Development (OECD); Regional formations such as the EU, the UN Economic Commission for Europe 'Environment for Europe' Process, the UN Mediterranean Action Plan, and the UN Black Sea Environment Program are the most important of these collaborations (Kacar, 2014: 26).

As the interest in the environment increased, it was thought that there should be policies regarding the environment in order to make the problems harmless before they occur and to manage them somehow. Environmental problems, which are getting more and more complex and waiting for solution, have brought the environmental policy approach forward and given importance (Sencar, 2007: 53). Before any intervention can be made regarding the environment, it is necessary to make an arrangement that will make this intervention possible. Making regulations is related to political and legal processes. As important as it is to make environmental policies, the types of politicians who will implement them are also important. In addition to the holistic intellectual contribution that the media and mass media have created on the society regarding environmental problems, it is necessary to understand what differences they cause in terms of the causes, effect levels and results of the problems at the individual level. In other words, in addition to the social structure on a micro scale, the media also enables individuals to become conscious and more sensitive about social problems and their environment. Because the media is an effective tool for individuals to comprehend and interpret social problems faster thanks to advanced technological opportunities. At the same time, the media also causes the social opinion to be shaped in a certain direction by blending the information and comments about social events with the existing technology opportunities and transferring them to the society. As a result of these developments, individuals have the opportunity to participate in environmental policies and to play an active role in the development of public opinion in a certain direction. (Yalçın, 2009:298).

## **ENVIRONMENTAL POLICIES DEVELOPED ON THE BASIS OF ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY**

In general, environmental policy is defined as the determination of a country's environmental preferences and goals. Environmental policy, in a broad sense, constitutes the whole of the measures to be taken for the future and the principles adopted for the solution of environmental problems. The first examples of the emergence of the concept of environmental policy, which plays a key role in environmental practices in the cities of developed countries, but which is newly understood in our country, emerged within the framework of public policies in the USA. The basic starting point in the implementation of an environmental policy directed towards the determined targets is undoubtedly to determine the level of environmental quality that is desired to be achieved by the society. Since the 1960s, initiatives for measures related to environmental problems have begun to take place on the agenda of societies and to be effective in determining environmental policies at the international level (Çınar, 2001: 265).

Global environmental policy is defined as the determination of the environmental preferences and targets of the world countries (Budak, 2000; 31). Environmental policies are about how to share the costs of the measures that need to be taken in order to secure the global environment, maintain environmental values, determine and implement the targets that will eliminate the damages caused by production and consumption activities (Mutlu, 2006: 13). The new approaches, caused by the changes that have emerged since the World War II, have created the conditions that prepare the emergence of environmental policy.

While environmental policies tend to achieve different goals in each country, they also have common goals that are agreed upon. These targets are; to ensure that people live in a healthy environment, to protect and sustainably develop social environmental values, and to ensure compliance with the principles of social justice in sharing the burden required by the implementation of environmental policies (Keleş and Hamamcı, 2005: 328). The aim of global environmental policies is to secure an environment where people can live in health and well-being, to protect the air, water and soil, the plant and animal kingdom from the harmful effects of humans, and to eliminate the damages caused by human activities (Budak, 2000: 31).

## **PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL POLICIES**

Environmental policy principles can be considered as four main groups; These are the “polluter pays principle, the principle of care, the principle of prevention and the principle of cooperation”. The polluter pays principle; It means that the responsibility of protecting the environment and the costs of protecting the environment are imposed on the pollutant, that is, on the person or organization that harms the environment. It was first introduced by the OECD in the early 1970s. This principle is the cornerstone of environmental policy, as stated in the European Union Environmental Action Plan, and is economically based (Turgut, 1995: 620). The principle of care includes the aim of predicting and taking action, thus preventing possible environmental damage, and securing both natural resources and ecological structure for a long time through careful use

(Karacan, 2002:5). The principle of prevention is to prevent an activity that is likely to cause environmental pollution or damage at the earliest stage, that is, to take precautions against a danger to the environment. It is important among the practices developed by the EU regarding the environment and requires intervention in environmental problems at the stage of their occurrence (Mutlu, 2006:14-15; Suskin et al., 2002:49). The principle of cooperation, on the other hand, adopts the need for the state and society to act jointly in solving environmental problems, and everyone's contribution and share in finding a solution. Particularly, it highlights the participation of the public in terms of planning and implementation of legislation (Budak, 2000; 32-34).

### **PROBLEMS IN IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICIES**

The fact that the environment is a subject that needs to be evaluated at an international level has made it necessary to establish institutions or organizations operating for this purpose. In this context, world countries have established environmental organizations and departments within international organizations such as the United Nations, European Union, Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), World Bank in order to reduce and even eliminate the effects of environmental problems. In the 2008 annual report of the United Nations Environment Program, it can be said that sustainability is the most striking concept. In the 2009 Report of the Program, it was emphasized how the new global green order should be created in order to carry out sustainable development and the policies that should be implemented for an environmentally friendly economy (UNEP, 2009).

The Global Environment Facility (GEF), which was established by the World Bank to provide funding support to projects focusing on biodiversity, climate change, international waters, soil degradation, ozone depletion and persistent organic pollution, carries out the important task of providing financial support during the fight against environmental problems. (GEF, 2009). However, leaving an institution that will play a role in the solution of environmental problems under the control of economy-oriented institutions such as the United Nations Development Program and the World Bank is subject to criticism. This situation results in the developed countries having a say in the determination of the policies to be followed by the organization and may lead to the formation of an unfair structure in the prevention of environmental problems (Duru, 2009).

The inadequacy of environmental treaties and agreements is still among the most debated issues. Looking at the applications made; The contributions of each country to national environmental treaties and international cooperation vary greatly. It is envisaged that the countries will resolve the problems by mutual negotiation in the presence of an independent arbitrator board; but the probability of achieving a solution through 'consensus of the parties' is very low. The fact that the activities and agreements created for the solution of basic problems were not effective in fulfilling their duties and responsibilities for the protection and management of the environment, has led to serious concerns and worries for the future (Başol and Gökalp, 2009). The implementation of common environmental policies becomes difficult due to the lack of 'sanction' powers of the United Nations and similar international organizations (Mutlu, 2006). At the stage of ensuring the "sustainability of the environment", the most fundamental criticism directed at the current international cooperation efforts; activities or organizations created are far from applying the necessary sanctions and keeping the countries of the world under full control (Karluk, 2007:26-31).

In this context, it would not be wrong to say that there is a need for a global environmental authority that will operate on all countries of the world, depending on objective criteria, for the sustainability of the environment and the solution of its problems. In order to avoid a major disaster such as global climate change that the world is facing, it is aimed to create a new global authority that is desired to play a role in international decision-making processes and to be in a position to impose sanctions on the states that are in the position of the greatest power in this regard. One of the main shortcomings in today's world is to have an international environmental organization that will represent the states of the countries of the world, which can continue its activities in order to protect the environment and ensure its continuity, by addressing the environment at an international level. To date, there has been no organization established as an international authority, apart from existing agreements and programs on the environment. This situation leads to a weakness in the international struggle against environmental problems.

At this stage, which has been reached with developments, there is a need for the global environmental organization to 'be ethical, not commercial' and rule-making for everyone, whether it is a developed or a developing country, while determining environmental policy. Since environmental problems have become a global problem, the cooperation institution to be established will not only stay within the borders of a nation, but also the coordination and execution of the works by many participating nations will contribute to the success of the principle of cooperation. In order for the global environmental authority to transform international differences into cooperation and coordination in the solution of borderless environmental

problems; It is necessary to create an environment of mutual cooperation and trust, intensive exchange of information and transparent environmental programs, and provide economic support for necessary research and development studies when opportunities are scarce.

## **THE CONCEPT OF SUSTAINABILITY AND THE FUNDAMENTAL ELEMENTS CONSTITUTING SUSTAINABILITY**

Socially, sustainability can be expressed as meeting the needs of today's human generation without harming the possibilities of future generations. When the concept is evaluated in terms of economy, it can be considered together with the concept of sustainable development, and it can be defined as turning to renewable resources in the production process and being responsible for the negative effects of production activity on the environment. (V. Alpagut Yavuz, "The Concept of Sustainability and Sustainable Production Strategies for Businesses", Journal of Mustafa Kemal University Social Sciences Institute, Vol:7, No:14, (2010): 64.).

While the classical development approach is based on a perspective that can meet the unlimited and increasing human needs, the concept of sustainability and other common, social and economic based needs have also been taken into account. The definition of the concept of sustainability in the economic, social or political field is continuity without disturbing the balance.

Sustainability can be called the ability to be permanent. According to the definition of the United Nations Commission on Environment and Development in 1987: Humanity has the ability to make development sustainable by meeting their daily needs without compromising the ability of future generations to meet their needs. (Sustainability, 22.06.2012, <http://tr.wikipedia.org/wikipedia.sustainability>).

Although the understanding of sustainability, which includes the efforts to maintain the continuity of the existing values in the world we live in, dates back a few centuries, the multi-faceted efforts towards the concept have been more conscious in recent years.

While the concept of sustainability took place in the literature in 1712, with the definition of a German forester, Carl Von Carlowitz, regarding how forests will maintain their long-term existence; As of 1980, it catches its contemporary equivalent (Scoones, 2007: 590). In 1972, the first environmental issues and environmental policies were discussed at the Stockholm United Nations Conference. The steps taken to find solutions to environmental problems were integrated with environmental movements and development problems over time, bringing the concept of sustainability to the global arena with the Brundtland report titled "Our Common Future" in 1987.

In general, three components of sustainable development are mentioned: environmental, economic and social. In the future, balanced environmental, societal/social and economic considerations are gaining importance for development and an improved quality of life. In other words, there is a binding relationship that passes into each other. (McKeown et al., 2002: 8).

Environmental sustainability; healthy environment for the individual, rational use of renewable natural resources, protection of non-renewable natural resources, ecosystem integration, carrying capacity. economic sustainability; growth, development/progress, productivity and stability. Social sustainability; cultural identity, empowerment, accessibility, stability, justice, full employment and equality.

## **SUSTAINABILITY APPROACH IN ENVIRONMENTAL POLICIES**

In the Brundtland Report, sustainability is defined as development efforts that meet the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs (Bendor, 2019: 165; UNWCED, 1987: ch.2). While the Brundtland Report of the World Commission on Environment and Development (WCED, 1987) presented to the United Nations and the meeting at the Earth Summit held in Rio de Janeiro in 1992 formed the basis of sustainable development discussions and talks, the principles that will guide countries on sustainable development. The "Agenda 21" decisions, covering the issue, are among the results of this meeting (Portney, 2015: 32).

Centers in the world that take the environmental issue and sustainable development as their mission play a pioneering role in helping governments, institutions, communities and individuals implement sustainability. They contribute to the planning processes of the institutions, the creation of analysis frameworks, measurement indicators, audit mechanisms and evaluation protocols (Scones, 2007: 591).

These decisions; the development of sustainable housing and living spaces of individuals at the Habitat II Summit in 1996, the creation of their own National Agenda 21 and the preparation of development action plans with the Rio +5 Summit in 1997, the Johannesburg Summit (Rio +10) in 2002. as a whole with the emphasis on social participation in, contributes to how it will be handled (Özmehmet, 2008: 1858). Decisions

taken on behalf of sustainable development include the integrity of action plans and reporting system processes to be prepared on sustainable development.

With the participation of 179 countries that are members of the United Nations and more than 35,000 non-governmental organizations, the Rio Conference has the opportunity to include sustainable development in environmental, economic and social issues in participatory mechanisms and business processes, together with the global action plan titled "Agenda 21" (Emrealp, 2005: 15). While the understanding of sustainability aims to protect, improve and develop institutions in the long term, it takes a big step towards creating a social value.

Institutions especially benefit from social media platforms in order to better explain themselves to the institutions and individuals they are in contact with, namely their stakeholders or the society. In addition to their corporate web pages, institutions have Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram and YouTube accounts that stand out as social media channels. It is observed that institutions use these social media accounts in order to establish an effective and interactive communication with their stakeholders while announcing their sustainability efforts (Ulaş, 2020: 47).

Institutions aim to both create a positive impact on their stakeholders and show them that their rhetoric is not just words, with content that reflects social responsibility practices, especially on social media (Luca et al., 2022:1-15).

In this study, the stakeholder relations of Akbank, which constitutes the sample of the research on YouTube as a social media tool, are evaluated. At the same time, they respond to the needs and expectations of the target groups, and while doing this, they can convey their activities for the purposes they have adopted within the scope of sustainable development goals. At the end of the day, they use social media environments by transforming the effects and results of their business models into tangible values.

### **SUSTAINABILITY AS A COMMUNICATION STRATEGY: USE OF SOCIAL MEDIA IN ENVIRONMENT AND HUMAN COMMUNICATION AND APPLICATION EXAMPLES**

The media and mass media are shown as the main factors that affect the determination of environmental problems and their inclusion in the political agenda. Especially in the last quarter of the 20th century, developments in the field of science and technology have led to the diversification of communication tools, and its use in the political and administrative field has made the information flow between the individual and the state easy and fast. Similarly, the increase in the level of economic welfare experienced in this period made it easier to access the media and mass media. Universal culture and social problems can be carried to every part of the world thanks to the new generation communication tools that are easily accessible by every segment of the society. This situation has made the media one of the most important power centers in the fight against environmental problems. As explained in the following parts of the study, communication tools and media have become an effective tool in shaping the attitudes and behaviors of the society towards social events such as environmental problems, and in the formation of ideas and thoughts. The media's orientation to environmental issues has increased especially after the 1970s.

After these years, issues such as unemployment and inflation as well as environmental issues have been the focus of media attention. As a result of the developments in information and communication technologies, the media has made it possible to recognize local environmental problems in the national and international arena and to support the necessary policies for their solution. In a way, individual local groups were able to be influential in the political arena through the media and had the opportunity to share their thoughts and views with the public (Lowe and Morrison, 1984:79). More importantly, with the media turning to environmental problems, industrialization, which was tried to be legitimized in the political, administrative and scientific fields, and the social structure it brought with it began to be questioned (Lowe and Morrison, 1984: 88-89).

The basic idea of this study is based on the implementation of the adopted environmental policies, and it is based on the idea that social problems are included in the political and social agenda and are shaped by values and ideas created and defined by social media. In this respect, considering social media as an open space with no clear boundaries can lead to false results and evaluations. At the same time, social media platforms, which raise awareness of the elements who take on the task of opinion leaders, who play an active role in the determination of environmental policies, which are the basic assumptions of the study, and the adoption of these policies by social groups, or that provide mutual information flow between these circles and the society, can be used by a certain institutional structure, person or community constrained by the ideas and thoughts adopted by the decision maker. The aim of this study is to examine the reasons why certain environmental problems are considered appropriate and taken into account in policy making in the political and social agenda, while others are not taken into account. This study also evaluates the problem of whether



environmental problems are adopted by the society or whether they persist to the extent that they are adopted. Although the answer given to this question is one of both options: it aims to answer the question of the importance of the role and impact of social media and communication tools in this process.

Regarding the influence of the media in shaping environmental policies, Bernard C. Cohen's (2015) study titled "The Press and Foreign Policy" can be evaluated as an important finding that the media "...determines what individuals should think about rather than what they think". Cohen (2015: 13), who tries to make sense of the relationship between the issues considered important by the media and the issues on the public's agenda, has drawn a lot of attention in the literature, claiming that the media is especially effective on what readers should think about. Another fundamental question here is why politicians take the media into account when bringing social issues to the agenda. In this regard, especially for politicians and bureaucrats, when making decisions, the content of the information presented by the media (information effects) is as important as the mode of transmission (media channel effects). At first glance, it is shown that the main reason for policy decision makers to consider the media is to gain information about social problems that they cannot obtain through other channels. On the other hand, it is claimed that politicians consider the issues presented by the media in terms of reflecting social views rather than just being a source of information (Sevenans, 2018:3).

The question is whether the media is a tool to bring the ideas and views of the individual and society to the political agenda regarding environmental problems? Or is it the catalyst that allows the ideas and views of the social groups with which it is closely related to enter the social agenda? Because the way the media presents information and the way it is transmitted have an impact on the political decision makers' putting the issue on the agenda and keeping it. Sorokko (2002:268) analyzes the dynamic and multidimensional relationship between the media, society and political decision makers.

### **Case Study: WWF World Hour Application Facebook Campaign**

The Wildlife Conservation Association (WWF), which has been operating in Turkey since 1975, has been instrumental in the emergence of the environmental movement in the 1970s and has been the pioneer of various environmental movements since then. One of the most important works of the association is the World Hour event, which started in Australia in 2007 and gives the message that "we all must take urgent steps to combat environmental problems, especially climate change, that our only home, our planet, is facing" ([http://www.wwf.org.tr/ne\\_yapiyoruz/kampanyalarimiz/dunyasati/](http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/kampanyalarimiz/dunyasati/)).

Individuals and institutions that want to participate in the event must go to [www.dunyasati.org](http://www.dunyasati.org) to confirm their participation, and then turn off their lights for an hour on 19 March. Bringing the light-off event to the digital environment this year, World Hour participants invite five automatic posts from their Facebook accounts and invite them to use their power in social media. Institutions and individuals who want to show their support for Earth Hour can change their profile photos on their Facebook pages after registering at [dunyasati.org](http://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/basin_bultenleri/?5220). ([http://www.wwf.org.tr/basin\\_bultenleri/basin\\_bultenleri/?5220](http://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/basin_bultenleri/?5220)).

The purpose of the World Hour event is to perform the act of turn off the lights and not using electricity on a Saturday evening, determined every year in March, to draw attention to global climate change. World Hour, which started in Australia with the participation of more than 2 million people and more than 2,000 institutions, reached thousands of people from 7 continents, more than 150 countries, and more than 7,000 cities in a short time and became the name of the largest environmental movement in the world today. Many symbols of global importance, such as the Sydney Harbor Bridge, the CN Tower in Toronto, the Golden Gate Bridge in San Francisco, the Colosseum in Rome, and the Great Wall of China, have remained in the dark as symbols of hope for a rapidly growing campaign. World Hour campaign has been carried out in Turkey since 2008. The campaign was supported by the 15 July Martyrs Bridge under its new name in 2010, and the Ankara Opera House and Kastamonu Castle in 2011. More than 75,000 people and more than 400 institutions participated in the record-breaking campaign in Turkey in 2012. In the same year, Fatih Sultan Mehmet Bridge, Dolmabahçe Palace and Clock Tower, Beylerbeyi Palace, Küçüksu Pavilion, Galata Tower, Hagia Sophia Museum turned off their lights for the first time for World Hour. In 2013, the Maiden's Tower turned off its lights for the first time and took its place among the symbols of the World Hour. ([http://www.wwf.org.tr/ne\\_yapiyoruz/kampanyalarimiz/dunyasati/](http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/kampanyalarimiz/dunyasati/)).

It is the first social media PR strategy used within the World Hour campaign. In 2016, 4 press releases were shared with the press for the campaign. One of them is the bulletin titled "Historical Support for Climate Struggle" on February 25, 2016, and the other is the bulletin titled "The World Hour is 10 Years Old" on March 10, 2016. In the bulletin dated February 25, the date of the event that year will be stated and the structures that have recently joined the event are included.

Again, the main message of the event, "You Hold a Light", was underlined. "World Hour, where millions of people draw attention to global climate change by turning off the lights for an hour every year, will take place this year on Saturday, March 19, between 20.30-21.30. In 2016, the Ancient City of Ephesus, Selimiye Mosque and Fairy Chimneys were added to the monumental structures just like the Bosphorus bridges, Dolmabahçe Palace and Blue Mosque, which participated in the event in Turkey in the past years. The important historical buildings of Turkey, which has hosted thousands of years of civilizations, will draw attention to the problem of climate change and will shed light on the future for a healthy and clean environment. ([http://www.wwf.org.tr/basin\\_bultenleri/basin\\_bultenleri/?5200](http://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/basin_bultenleri/?5200)).

The press release titled "You Hold a Light" gives a message by shedding a light for individuals to take action and participate in the event. The bulletin dated 10 March 2016 deals with the activities carried out in the digital environment for participation in the action: "The World Hour, which has become one of the largest mass environmental movements in history, is also supported by Turkey's important historical sites and monumental structures this year. 38 governorships, municipalities and 188 institutions from Turkey have announced that they will participate in World Hour by turning off the lights in nearly 2,000 buildings in total. Individuals also support the campaign by turning off the lights in their homes.

In addition, in the graphic design of the messages to be given for the effectiveness of the campaign and the effective transmission of the messages, "Colors also carry the messages of the culture in which they live. Color perception is also effective in cultural and regional concepts. In the research study, if the color preferences in the sectoral sense are not in the nature of a continuation or representative of individuals, institutions or a company, it has been seen that the preferences of the people are in the direction of the colors they like. It has been concluded that it is necessary to influence people by using the effects of colors on human perception and to connect them to the pages and the messages they want to give. (Kısa.M, Cıvık.L, (2019), The Effects of Colors Used in Layout Design on Human Perception. THE PURSUIT OF HISTORY - INTERNATIONAL PERIODICAL FOR HISTORY AND SOCIAL RESEARCH, Number (21), 369-370).

### **Case Study: Environmentally Problematic Nature Application Instagram Campaign**

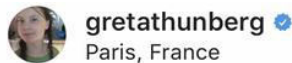
These are the photos about environmental problems and their solutions, which are in the minority in nature-themed photos on Instagram and allow users to simulate environmentalism. In this context, the appearance of climate activists, led by Greta Thunberg, on social media is remarkable. 16-year-old Swedish Greta Thunberg has been holding a one-man protest in front of the Swedish Parliament on Fridays since August 2018 to attract the attention of politicians and the world against climate change. Attracting worldwide attention with her actions, Greta was invited to the meetings of the UN and other international organizations and made speeches to take action against global warming. (<https://www.bbc.com/news/science-environment-46582265> (08.03.2019)).

She criticized the ineffectiveness of leaders and politicians and emphasized that they tried to make their voices heard in order to save the future of their peers. As these speeches spread on social media and attracted attention, she participated in programs in international news channels, appeared on the cover of Time magazine in May 2019 and was able to convey her message to wider audiences. The continuity, clarity and simplicity of Greta's actions increased the interest both for her and for the climate strike event. In 2018, her peers, inspired by her, started climate strikes on Fridays in various cities of the world, especially in Europe and America, and organized joint protests on a global scale on March 15 and May 24, 2019. (<https://edition.cnn.com/videos/tv/2019/02/01/amanpour-greta-thunberg.cnn> (08.03.2019)).

Greta participates in these marches with her own self-identified banner. On her personal Instagram page, she presents the climate strikes and preparations she organizes in front of the Swedish parliament every Friday, as well as her participation in the marches in European cities, with photos and stories (daily photos) on her Instagram page. She also shared her long train journey from Sweden to Davos to attend the World Economic Forum held in January 2019 to her followers on Instagram. (Instagram account name: gretathunberg, 1.5 million followers. Photo date: 22/02/2019. "Paris! They said between 5000-8000 students are marching here today. And tens of thousands around the world").

Thus, more than a million Instagram users witness the preparation and realization moments of climate action tens of thousands of kilometers away and over their mobile phones. Users who follow Greta's photos, captions and stories and leave likes and comments support climate action on the virtual platform. In the fast flow of life and Instagram, they enter into an environmentalist interaction, albeit for a moment. Mass action, created by the power of traditional and social media, exists as long as one-day stories on Instagram. However, activists and their followers on social media have to renew their environmental identities with new actions, photos, likes, comments and shares every day in accordance with Bauman's fluid life understanding. In fact, according to

Baudrillard, with virtual interaction, followers pretend to participate in climate action. In reality, they continue to overuse natural resources as a part of the consumer society. (<https://edition.cnn.com/2019/01/25/europe/greta-thunberg-davos-world-economic-forum-intl/index.html> (08.03.2019).



Photograpg 1

Source: Virtual World in terms of Environmental Constructivism: Environmental Identity Presentation on Instagram, Instagram account name: gretathunberg, 22.02.2019, 1.5 million followers.

In photo 1, Greta is at the forefront of the climate change march organized by school-age youth in Brussels, with her iconic black and white banner. As in traditional and social media tools, Greta and her banner on Instagram have become the symbol of the world's youth, especially European ones, who take action against climate change. Looking at the comments, both the number of comments and the interaction in the comments draw attention, unlike other nature photos. In terms of content, support and admiration for Greta and the marches come to the fore. Users who say that Greta inspires them can see hope for the emergence of a global movement against the emerging environmental problems caused by climate change. For example, the post containing the photo 1', published by Greta on February 21, 2019, addressed the sensitivity of Instagram users to climate change and environmental problems for a few days; In total, more than 70 thousand people liked or commented. Thus, people living in different parts of the world have relieved their conscience by performing an environmentalist interaction on and on Greta's Instagram page. Greta is seen as an environmentalist, pioneer and determined activist in the hustle and bustle of urban life, instant interactions on Instagram. As a result, Greta is among the hundreds of Instagram accounts that users follow, with her identity as a climate activist, and she attracts more attention in the virtual world than in the real world (F.Ü. Journal of Social Sciences 2020-30/1).

15-year-old Greta Thunberg, who made a sincere, effective and regular protest in front of the Swedish Parliament by not going to school on Fridays against climate change, managed to attract the attention of the world with her traditional and social media appearance. The photos on the Instagram page that Greta uses effectively and the "stories" that are only published for one day are followed, liked, commented and shared by more than one million followers. When the demonstrations held in the city squares and streets against the climate change experienced in the physical reality of the world are carried to the virtual environment, they allow the environmental concerns of the followers to be satisfied and their environmental identities to be presented. The interaction of Greta's climate struggle for a few seconds between hundreds of photographs flowing in minutes, enables the presentation of an environmentalist identity within the framework of Bauman's fluid life understanding. In the last example, Central Park in New York, which "pretends to be nature", gives the citizens living in the world's largest metropolis the opportunity to "pretend to be in nature" in the city and to use this in the process of building and presenting their environmentalist and athlete identities in the virtual environment. While Central Park, which was established as an unnatural landscape area, is one of the most successful "nature simulations" in the world, the citizens of the city are in an effort to "pretend to be in nature" and carry their sportive and environmentalist identities to the virtual environment.



## Case Study: TEDX Talk Application Youtube Campaign of Bhutan Prime Minister Tshering Tobgay in 2016



Photograph 2: Tshering Tobgay's TEDX Talk in 2016

Source: Ted.com/youtube

Explaining the philosophy of their national clothes at the beginning of his speech, Tobgay underlines that their country produces oxygen, not carbon dioxide like other countries, and that it is a privileged country because it even has an air of -0 carbon value. Stating that they are of critical importance among other countries in the world, Tobgay underlines that Bhutan is the world's most powerful oxygen reservoir as the only carbon neutral country in the world. Other highlights of the speech are summarized as follows.

They launched the “Bhutan for Life” project. In order to raise funds to protect natural parks, this project seeks to create a transition fund from individuals as well as communities and partnerships. For 15 years, the state has run the money to pay for the maintenance of the parks. In this process, the World Wildlife Fund has been their biggest supporter. The government has promised full funding to protect natural areas 15 years later.

## Case Study: Extinction Rebellion's Innocent Drink's Ad Ban App Twitter Campaign



Photograph 3: Little Drinks, Big Ideas campaign

Source: Mother London/twitter

Plastics Rebellion, the sister group of Extinction Rebellion, a global environmental movement, following the release of the commercial last summer, wrote a letter to the brand to remove the film, arguing that the plastic bottles featured in the film contrasted with Innocent Drinks' mission to be a good brand for the planet. The group, who did not receive a response to this letter, first held a sit-in in front of the company's office in London, then accused it of greenwashing through advertising. Arrests were also made during these actions. As you can see in the Plastics Rebellion post below, the protests outside the office also featured a guitar-playing singer dressed like the otter in the ad.

Plastics Rebellion, which took the process one step further because it could not get results from the brand, filed a complaint with the Advertising Standards Authority. In the application, it was emphasized that it is misleading to create an image as if buying Innocent products in single-use plastic will not have a negative impact on the environment. After more than five months of investigation, the ban was decided.

Innocent Drinks said in its defense that the campaign contained a purposeful message and encouraged consumers to work for a healthier planet. They also said that the plastic bottles in the advertisement are not compared with different bottles and that there is no claim in the advertisement regarding this issue. They



explained that they emphasized this situation with environmental references. But they didn't answer the question about how people would make a positive impact on the environment by buying their products. In this case, the people at the end of the commercial and walking around happily in a green environment holding a drink in their hands contain the wrong message.

Advertising was banned because there was no connection between choosing Innocent and taking positive actions to help the environment. Innocent Drinks also included its work on developing more sustainable packaging during the litigation process. The company has a goal of being carbon neutral by 2025. In its Rotterdam factory, it is making various initiatives, including renewable energy, to make it the most sustainable factory in the world. While aiming to reduce the amount of plastic in each bottle by 2023, the brand promises to gradually increase the recycling rate of bottles between 2025 and 2030 and to use 50 percent recycled plastic and 50 percent plant plastic in production.

In its final decision, the Advertising Standards Authority concluded that although Innocent has taken several actions aimed at reducing the environmental impact of its production and distribution process, these products do not have a net positive impact on the environment throughout their lifecycle. It explained that there was an impression in the ad that purchasing Innocent products would have a positive environmental impact, but that this was not true.



Photograph 4: Little Drinks, Big Ideas campaign  
Source: Mother London/twitter

While Innocent interpreted the Advertising Standards Authority's decision as disappointing, they explained that their campaigns have always focused on important global environmental issues. Besides, they claimed that banning advertising would also have a deterrent effect on startups and companies that want to make environmentally friendly changes.

Brands should think twice before delivering inspiring messages. The fact that more and more people are voicing their concerns about the environment and sustainability every day causes brands to react quickly. While brands are in a hurry to give messages that show that there can be a solution to this problem, misleading content is inevitable.

It's a complex but important issue for brands to support their environmental claims. They need to take steps in this direction by considering the entire value chain and make their plans accordingly. That the Advertising Standards Authority took a similar decision against Oatly, a plant-based dairy offering, for violating lifecycle rules and creating a misleading environmental impact shows that this situation will neither be the first nor the last. In line with these decisions, it can be said that brands will need to think more about whether they are misleading when conveying their messages in the competitive market, especially on environment and sustainability.

## **FUNCTION AND IMPORTANCE OF SOCIAL MEDIA IN IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICIES**

Due to the political, economic and social changes experienced in recent years and the accepted national and international regulations, the decisive influence of the media on environmental policies has increased day by day. Because in current life, individuals do not have the chance to experience all of the environmental problems that occur outside of their own life geography. With the recent developments in science and technology, television, newspaper, radio, etc. in addition to traditional mass media, new generation communication tools such as Facebook, Twitter, Youtube, Whatsapp offer an environment that encompasses almost all of the society. Platforms have been created for local groups where they can discuss the

environmental problems they have encountered, and they have achieved significant gains in bringing their own social agenda to the political agenda (Yıldırım and Ayna, 2018: 421-422).

As in other policies, many formal and informal entities such as political parties, governments, parliaments, bureaucracy, non-governmental organizations, pressure and interest groups and the media are effective in the development and implementation of environmental policies. In particular, social media acts as a catalyst between decision makers and the individual and society in the formation of public policies related to environmental problems. Researchers who adopt the positivist approach state that the main purpose of the messages presented by the media about the environment is to inform, raise awareness and sensitize the society, and make them responsible. On the other hand, researchers who adopt a critical or structuralist approach describe this process as an extension or component of the system in order to maintain the current political, economic and cultural structure. In other words, it is observed that the media is considered as a tool that either legitimizes the policies implemented by the power holders and policy decision makers, or informs the society (propaganda) about the political initiatives carried out within the framework of the ideas and opinions of the decision makers. In this context, the question that needs to be answered is what is the role and importance of social media in the development of environmental policies developed for environmental problems.

In his study, Downs (1972: 38) investigates the factors that were effective in the tendency of American citizens to ecological problems in the 1970s. In his study, he states that most of the public policies developed within the scope of the solution of social problems pass through certain stages (a-before the problem, b-discovery, c-determination of costs, d-decrease of interest and e-post-problem). He argues that from the said cyclical process (issue attaiion cycle), social problems are shaped by certain criteria, such as which of the stages will be experienced and how, the size of the affected social segment, the size of the benefit to be generated by the solution of the problem, and the interest of the media. In this context, he states that environmental problems, among other social problems, continue to attract the attention of the public because of their visible and tangible consequences, and that the cyclical process has not come to an end (Downs, 1972:47). The institutionalization necessary for the solution of environmental problems, the creation of programs and policies takes place in the discovery phase, when the need to respond to the issues that cause concern in the media and the public, which are mostly involved in the cyclical process of the Downs.

Similarly, in the study of McCombs and Shaw (1972) on the capacity of the media to set the political agenda, it is noteworthy that the media determines the priority level of voters regarding social issues. The frequency and duration of social issues on the agenda by the media, in a way, also shaped the interest of the society on that issue. In the light of all this information, environmental problems, which are among the social problems, media raise the awareness of the society in the local, national and international arena, develop alternative solutions, and play a conciliatory role in the formation of social support for the implemented environmental policies. On the one hand, it raises awareness of the society about preventive environmental policies, on the other hand, it assumes a partial control and supervision role on the policies implemented.

Mikami et al. (1999: 96) argue that the general terminology and expression style of media and mass media about environmental problems provide social awareness about global environmental problems, but they do not contribute much thematically about sub-titles. It is thought that the media's indoctrination more about cause and effect, historical background, necessary policies and actions by providing a continuous flow of information on environmental problems in special and sub-titles will lead to a significant increase in the level of social awareness. On the other hand, since continuity is important in raising social awareness about environmental problems, it is necessary to keep the issues on the agenda with the participation and support of the media, scientists, civil initiatives, government officials rather than short-time and event-based news.

## **PUBLIC RELATIONS ON THE BASIS OF SUSTAINABILITY**

The types of communication channels determined by Kotler and Lee (2008) were taken as the source in ordering the media types. After the analysis, it was determined that public relations, personal selling and social media were used in all of the examined campaigns. It has been observed that public relations tools are used extensively by NGOs (Non-governmental Organisation). Personal selling is considered as a tool that is facilitated with the help of volunteers. Social media is a type of media used by almost every institution and organization at this point. It is thought to be one of the effective ways of spreading the campaigns by word of mouth. Printed materials were used in 88% of the campaigns. The most prominent printed materials are brochures and posters. Special events are another type of media that is heavily used. For example, in the 'World Hour' campaign, an action is taken to turn off the lights on a certain day. It is seen that advertising is not preferred by NGOs. Advertising was designed and published in only 40% of the campaigns. Concrete product promotion was used by 40% of the campaigns. Generally, souvenirs are used in campaigns for

fundraising. Certificates are given in afforestation campaigns. Popular media and markups/exhibitions are the least used media type.

In a way, it can be said that individuals who have passed from a passive structure to an active structure gain the opportunity to act jointly with organizations operating in the field of environment through communication tools, especially social media. The communication between the individual and the society and the political power is provided through the media at a significant level in the stages of determining environmental problems, putting them on the agenda, determining alternative options, applying and controlling them. As a matter of fact, the media, which influences the written and visual press and the official and informal institutions of the society, fulfills important functions such as spreading information and awareness in the public sphere. It is thought that the media, which plays an important role in the development of democracy in democratic systems, is considered as a tool to shape the society intellectually in authoritarian and totalitarian systems (Toplu, 2018: 355).

The principle of transparency and openness of public relations increases the trust and image of the institution. The fact that institutions act consistently and in integrity in the relationship between the state and society affects their interactions. Activities carried out to increase corporate belonging ensure stakeholder participation (Özüpek, 2010: 38-44). Therefore, the steps that institutions will take in order to strengthen their existence, maintain their long-term power and overcome adversities more easily in their life cycles necessitate stakeholder communication.

Corporate sustainability communication is the result of how and in what sense the communication between the institution and the target audience is carried out. Combined with the principles of openness, transparency, accountability and social responsibility that institutions have adopted in their communication strategies; provides information sharing, creates consciousness and awareness. With the establishment of social trust, it creates a change in emotion and behavior in line with the expectations in the target audiences (Kuşay, 2020: 30-31).

Table 1: Communication Channels Used

	Frequency	Percent
public relations	25	100
personal selling	25	100
social media	25	100
printed materials	22	0,88
special events	21	0,84
advertisement	10	0,4
concrete product promotion	10	0,4
popular media	6	0,24
markings and displays	2	0,08

**Source:** Content Analysis of Social Marketing Campaigns of Environmental Non-Governmental Organizations in Turkey

Among the analyzed campaigns, average citizens come first among the prominent roles in terms of message source. The average citizen identity is used in the advertisements of some campaigns, public relations activities, and in the word-of-mouth marketing efforts of some campaigns. The use of the animal figure is in second place. Animal figures are frequently encountered, especially in campaigns to protect animal rights or in studies on the protection of endangered species. It is in question that people who have experienced the campaign-related behavior first hand are used as a message source. It is thought that these people will support behavior change. One of the most used roles is community leader.

Table 2: Role of Message Source

	Frequency	Percent
average citizen	9	0,36
animal	8	0,32
first hand experience	7	0,28
community leader	7	0,28
famous	5	0,20
expert	4	0,16
uncertain	3	0,12
victim/sufferer	3	0,12
political figure	2	0,08
cartoon character	2	0,08
other	2	0,08
authority figure	0	0
state	0	0

Source: Journal of Marketing and Marketing Research, Issue: 14, July 2014, p. 47-74

## CONCLUSION AND EVALUATIONS

While the media contributes to the formation of general opinions about social problems, it also makes it possible to create a democratic political and administrative structure by conveying the ideas and opinions to the power holders and policy decision makers. At the same time, the media is considered as an intermediary between the political system and the citizens, and it is thought that cultural products and services have important contributions to the delivery of opinions to the citizens. Because the media, which is important because it mutually provides information flow between the political system and the citizens, and affects the wide social segment, will lead to the enrichment of the civil structure, which contributes to the further development of the democratic system (Kılıç, 2009: 157). At this point, especially thanks to new generation communication channels such as social media, individuals who are the main source of thought and the most basic source of democratic systems find the opportunity to share their views on environmental problems and related policies with the majority of the society.

While the new media not only supports social movements in organizing their various actions, they are also the main source for such activities. Some events are held online only. Among them, piracy, viruses and worms, virtual sit-ins, culturally corrupt websites, protest websites, alternative media sites, e-mail bombardment and online signature campaigns draw attention.

It is claimed that environmental pressure groups apply to media organs for three main reasons. First of all, they use the media as a tool to increase the motivation of the group members and to ensure the legitimacy of the adopted goals. Secondly, environmental pressure groups want to use the media as a means of pressure to enable actors that play an important role in the formation of policies such as politicians, bureaucrats and the business world regarding the subjects they operate in, to make decisions for their own purposes. Finally, they prefer mass media in order to raise awareness of the society about the environment and to put pressure on individuals and institutions (Lowe and Morrison, 1984:82-84).

The framing effect of the media on environmental problems and the pressure it creates for policy decision makers, its causes and consequences seem to need further explanation. Undoubtedly, it can be said that the loser in this case is again nature and ultimately the current and future generations who need it.

It is observed that the public policies developed for the protection and development of environmental values vary on a wide ideological and intellectual basis, from radical proposals to free market approaches. The role and importance of the media in the process from the definition of environmental problems in the social and political field to their introduction to the agenda is becoming more and more decisive with each passing day.

Opposition groups support social movements that arise in relation to many environmental problems such as the excessive destruction of natural resources, the use of fossil fuels, the formation of acid rain, deforestation, climate change, the depletion of the ozone layer, pollution of air and water resources, the increase of radioactive and hazardous wastes.

The aforementioned segment strives to benefit from the media and mass media in order to criticize and suppress the negativities brought about by political and social changes such as industrialization and capitalism.

The formation of social demands on environmental problems is possible, first of all, with sufficient knowledge. Since a certain part of the information that society needs about the environment is provided by mass media, it is ensured that the public is shaped in a certain direction with the way, technique and method of presenting information about the environment. The most important privilege of the media in shaping environmental policies is that it has the potential to convey the necessary information to a large part of the society in a very short time thanks to the development in the field of information and technology and the advantages offered by the new generation communication tools. The media encourages the society in the face of environmental problems, ensures that the problems are understood and causes them to take action towards their solution.

Stamm et al. (2000:234) find that mass media (such as television, newspapers, magazines and books) have important contributions to social awareness about climate change, which is one of the top global environmental problems. It is stated that with all these breakthroughs, initiatives aimed at solving environmental problems (such as less vehicle use, energy saving, use of energy efficient technologies) are cause to encourage.



**REFERENCES**

1. Akdoğan, M. Ş., Çoban, S. ve Öztürk, R. (2012). Consumer Evaluations of Social Marketing Campaigns in the Media: An Application in Konya, Erciyes University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal, No.39, 1-18.
2. Akdur, Recep. (2005). Environmental Protection Policies of the European Union and Türkiye: Türkiye's adaptation with the European Union. Ankara University European Community Research and Application Center Publication: Ankara. p. 233.
3. Aksoy, Metin and Şentürk, Suat Hayri. (2013). Environment Chapter and Legislation in the Framework of Türkiye-European Union Relations. Environmental Symposium Proceedings with International Participation, Gümüşhane.ss. 253-261.
4. Alım, Mete. (2006). Environment in Turkey in the European Union Membership Process and Environmental Education in Primary Education. Kastamonu Journal of Education, Vol: 14, Issue: 2. p. 599-616.
5. Altaweel, M. and Bone, C. (2012). Applying Content Analysis for Investigating The Reporting of Water Issues. Computers, Environment and Urban Sys-tems, Vol.36, 599–613.
6. Althusser, L. (2003) Ideology and the ideological apparatus of the state, A. Tümertekin (Trans.), Istanbul, Ithaki Publications.
7. Altunbas, D. (2004). A Look at Institutional Changes in Turkey on the Axis of International Sustainable Development, Çanakkale Onsekiz Mart University. Biga FEAS Journal of Management Sciences, Issue 1-2, 103-118.
8. Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. and Yıldırım, E. (2010). Research Methods in Social Sciences: SPSS Applied,. Istanbul: Sakarya Publishing.
9. Anderson, J. E. (2003). Public policymaking: an introduction, Houghton Mifflin College, 5th Ed.
10. Anstoetter, Mark D. and McDonough, M.(2012). Environment Action Program To Address Nanomaterials and Endocrine Disruptors. Shook Hardy and Bacon LLP. ss. 1-10.
11. Anstoetter, Mark D. and McDonough, M.(2012). Environment Action Program To Address Nanomaterials and Endocrine Disruptors. Shook Hardy and Bacon LLP. ss. 1-10.
12. Arat, Güzin ve Türkeş, Murat. (2002). International Conventions Preliminary Report. Vision 2023: Science and Technology Strategies Technology Foresight Project Environment and Sustainable Development Panel. Ankara.
13. Argan, M. T. (2007). Social Marketing Approach to Increasing Organ Donation: An Attitude Study Towards Organ Donation. Doctoral Thesis, Anadolu University, Institute of Social Sciences.
14. Argan, M. Tokay, Akyıldız, Müge (2010). Social Marketing Approach as a Tool to Disseminate Sports (From the Perspective of Sports for All). Pa-mukkale Journal of Sport Sciences, Vol. 1, no. 3, 39-51.
15. Arikan, Y. (2006). United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol: Texts and Basic Information. Access Date: 17.07.2009, <http://www.ttg.org.tr/UserFiles/File/REC.pdf>.
16. Ay, C. and Satı, Z. E. (2011). Focusing on Environmentally Conscious Consumers. Journal of Marketing and Communication Culture, No.3, 5–11.
17. Barker, M. R. (2003). Issue Brief: Case Management, Missouri Foundation for Health, <http://www.mffh.org/mm/files/casemanagement.PDF>, Date of access: 22.10.2011.
18. Başol, K. and Gökalp, M. Faysal (2009). A Look at the Relationships Between Economy and Environmental Problems-I. Access Date: 28.07.2009, <http://www.ekolojidergisi.com.tr//1-9.pdf>.
19. Baumgartner, F. and Jones, B. (1993). Agendas and instability in American politics. University of Chicago Press.
20. Baumol, William J. and Oates Wayne E. (1998). The Theory of Environmental Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 2nd Edition.
21. Bayın, G., Akbulut, Y. (2012). The Use of Social Marketing in the Health Sector. Ankara Journal of Health Sciences, Vol.1, No.1, 53-71.

22. Bayraktaroğlu, G., İlter, B., (2007). Social Marketing: Barriers and Recommendations. *Ege Academic Review / Ege Academic Review*, No.7, Vol.1, 117-132
23. Bayram, Tuba, Altıkat, Aysun ve Torun, Fatma. (2011). Environmental Policies in the European Union and Turkey. *Journal of Iğdır University Institute of Science and Technology*, Volume: 1 Issue: 1. pp. 33 - 38.
24. Birkland, T. A. (2011). An introduction to the policy process: theories, concepts, and models of public policy making, M.E. Sharpe, 3rd Edt.
25. Budak, S. (2000). *European Union and Turkish Environmental Policy*. Istanbul: Büke Publications.
26. Carter, N. (2007). *The politics of the environment: ideas, activism, policy*. Cambridge University Press. 2nd Edt. Chasek, P. S. (2018). *Global environmental politics*, Routledge.
27. Castells, Manuel. "The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks and Global Governance", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 2008, 78–93. *Communication Power*, Oxford University Press. New York 2009.
28. Cheng, H., Kotler, P. and Lee, N. R. (2009). *Social Marketing for Public Health*, Canada: Jones & Bartlett Publishers.
29. Clapp, J. and Dauvergne, P. (2005). *Paths to a green world: the political economy of the environment*. Massachusetts Institute of Technology Press. Cohen, B. C. (2015). *Press and foreign policy*. Princeton University Press.
30. Clow, K. E. and Baack, D. E. (2007). *Integrated Advertising Promotion and Marketing Communications*, New Jersey: Pearson Prantice Hall.
31. Coffman, J. (2003). *Public Communication Campaign Evaluation: An Environmental Scan of Challenges, Criticisms, Practice, and Opportunities*, Harvard Family Research Project, May.
32. Commission of the European Communities (1998). *Sustainable Urban Development in the European Union: A Framework for Action*, Brussel.
33. Coşkun, G. (2012), *Social Marketing and Social Marketing Mix: Antalya Police Department Neighbor Watching Project Example*, Celal Bayar University Journal of Social Sciences, Vol.10 No.2, 226-246.
34. Çevik, H. H. and Demirci, S. (2012). *Public policy*, Ankara, Seçkin Publishing, 2nd Edition.
35. Della Porta, Donatella; Massimiliano Andretta; Lorenzo Mosca; Herbert Reiter. *Globalization From Below: Transnational Activists and Protest Networks*, University of Minnesota Press, Mineapolis 2006.
36. Demir, F. (2011). Theoretical framework of public policy and policy analysis studies, *Dumlupınar University Journal of Social Sciences*, (30), 107-120.
37. Downs, A. (1972). Up and down with ecology-the "issue-attention"; cycle", *Public Interest*, 28, 38-50.
38. Dursun, Ç. (2005). Thinking about news and reporting/journalism. *Newspapering and Journalism*, 69-90.
39. Environment and Sustainable Development Thematic Panel, *Vision 2023: Science and Technology Strategies Technology Foresight Project-Vision and Foresight Report*, Ankara, January 2003,
40. Environmental law. No. 2872. Published in the Official Gazette, Date: 11.08.1983, No: 18132, Amended with the Law No. 5491 dated 26.04.2006.
41. Erturk, H. (2018). *Environmental policy*, Bursa, Ekin Publishing House. 2nd Edition.
42. Eryılmaz, B. (2012). *Public administration*, Kocaeli, Umuttepe publish. 5th Edition.
43. Fuchs, Christian. *Social Media: A Critical Introduction*, Sage, London 2014.
44. Güçdemir, Yeşim. *Communication in Virtual Environments A Public Relations Perspective*. 1st Edition, Istanbul: Derin Publications, 2012.
45. Güner, U. (2020). *Environmental Sustainability*, Google Books, Version1.0.1.Trakya University, Edirne-Turkey.
46. <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/cevresurdurulebilirlikkalkinma/raporlar/rapor-cevre.pdf>, (01.06.2006).

47. Keser, Ivana. (2011). The Common Maritime Transport Policy Of The European Union-The Protection And Preservation Of The Marine Environment. *Poredbeno Pomorsko Pravo*, No: 50. pp. 269-304.
48. Kısa.M, Civcik.L, (2019), The Effects of Colors Used in Layout Design on Human Perception. *The Pursuit Of History -International Periodical For History And Social Research*, Number (21), 369-370
49. Kılıç, Selim. (2001). A Study on the Development of International Environmental Law. *Cumhuriyet University Journal of Economics and Administrative Sciences*, Volume: 2, Issue: 2. pp. 131-149.
50. Kotler, P. and Zaltman, G. (1971). *Social Marketing: An Approach to Planned Social Change*, *Journal of Marketing*, Vol. 35, July, 3–12.
51. Kotler, P. ve Lee, N. R. (2008). *Social Marketing: Influencing Behaviors for Good*, Third Edition, Los Angeles: Sage Publications.
52. Krajhanzl, J. (2010). *Environmental and Proenvironmental Behavior*. *School and Health*, Vol. 21, 251-274.
53. Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, Second Edition, Sage Publications Inc., Thousand Oaks.
54. Kurtoğlu, S. (2007), Analysis of the Concept of Social Marketing, *Journal of Social Sciences*, No.1, 125-134
55. Lex, M. G. (2005). *Environmental Decision Making of High School Students*, Master of Arts in Education: Natural Science and Environmental Education, Capstone Project for Master of Arts in Education, Minnesota: Hamline University, Lincoln, Y., Egon S. and Guba, G. (1985). *Naturalistic Inquiry*, Beverly Hills: Sage Publications Inc.
56. McKeown, R., Hopkins, C., Rizzi, R. and Chrystalbride, M. (2002). *Education for Sustainable Development*
57. Özmehmet, E. (2008). *Sustainable Development Approaches in the World and in Turkey*. *Journal of Yaşar University*, 3(12), 1853-1876.
58. Preston L.E, Post J.E. (1981). *Private Management and Public Policy*. *California Management Review*. 1981;23(3):56-62. doi:10.2307/41172602.
59. Rang Wang & Sylvia Chan-Olmsted (2020). Content marketing strategy of branded YouTube channels, *Journal of Media Business Studies*, 17:3-4, 294-316, DOI: 10.1080/16522.354.2020.1783130.
60. Responsibility, ed. CRANE Andrew, MCWILLIAMS Abigail, Matten Dirk, Moon Jeremy, Siegel Donald S., Oxford, Oxford University Press, ss. 47-82.
61. Scoones, I. (2007). *Sustainability, Development in Practice*, Volume 17, Oxfam GB: Routledge Publishing, Numbers 4–5, August 2007, (589-596). DOI: 10.1080/096.145.20701469609.
62. Signitzer, Benno ve PREXL Anja (2008). “Corporate sustainability”, *Journal of Public Relations Research*. 20,p.1-19.
63. Toolkit. Knoxville: Energy, Environment and Resources Center, University of Tennessee., 1-142.
64. Torunoğlu, Ethem, Koparal, A.Savaş, Tezcan, Ümran,Göncü, Serdar, *Environmental Issues and Policies*, Anadolu University Press, Eskişehir, 2013.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Education ManagementVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1355-1363Arrival  
01 May 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63405Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smyrj.63405>**How to Cite This Article**  
Özkaya, M.B. & Alakurt, T. (2022). "Teachers' Attitudes Towards Distance Education After The Emergency Remote Teaching Period", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1355-1363

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

# Teachers' Attitudes Towards Distance Education After The Emergency Remote Teaching Period <sup>1</sup>

Mehmet Bora Özkaya <sup>1</sup> Turgay Alakurt <sup>2</sup> <sup>1</sup> Teacher, Remzi Doğan Primary School, İzmir, Turkey<sup>2</sup> Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Kütahya, Turkey

## ABSTRACT

Distance education, especially after COVID-19, is becoming more and more important all around the world. Many countries are trying to offer a richer learning environment to students with blended learning that include the combination of face-to-face and distance education. Attitude is an important factor closely related to the success of distance education. In Türkiye, from the cessation of face-to-face education on March 16, 2020, to the resumption of face-to-face education on September 6, 2021, teachers faced many changes and new practices in their educational activities. This research aims to examine the attitudes of teachers working in public schools in Türkiye after this extraordinary period. In this study, a survey research design was employed. A total of 253 teachers volunteered to participate in the study. Findings showed that teachers have an indecisive attitude towards distance education after this unusual situation they experienced. In addition, it was determined that there was no significant relationship between the attitude towards distance education and gender, professional seniority, or the type of profession. These variables are not significant predictors of attitude towards distance education. On the other hand, it was found that the attitudes of the participants towards distance education differ significantly in favour of those with postgraduate education according to their educational level. The results of the research revealed that the educational level significantly predicts the attitude towards distance education.

**Keywords:** Distance education, Emergency remote teaching, Attitude, Teacher.

## INTRODUCTION

Moore and Kearsley (2011) define distance education as a teaching and planned learning activity that takes place in environments where the learner and the teacher are physically separated from each other, requiring communication technologies as well as institutional organizations. It is seen that the concept of distance education and distance learning, which date back to the 1800s, are widely used as synonyms in the literature. However, since the learning activity is carried out only by the student, distance education stands out as a more inclusive naming. In distance education, where different technologies (printed, audio/radio-based, video/television-based, or computer-based) are used regardless of time and place, it is a basic criterion that the teachers and the students are physically separated from each other. This distinguishes distance education from all other traditional face-to-face education approaches (Schulte, 2011). It is still a controversial issue whether distance education, which is seen as an alternative approach to face-to-face education, is as effective as the traditional classroom environment. However, there are various research findings that it is as effective as face-to-face learning when appropriate methods and technologies are used (Phipps & Merisotis, 1999; Shachar & Neumann, 2003; Zhao, Lei, Yan & Tan, 2004; Simonson, Schlosser & Orellana, 2011). Distance education as an education model contains different structures. These are technological infrastructure, organizational structure, teaching structure, social structure, and psychological structure (Yıldız, 2015: 6). The technological structure includes all kinds of software and hardware to provide time and space flexibility in distance education systems and to support the educational process. Organizational structure focuses on the institutional structure that should be in an education system, the functioning of the structure, and cooperation within the organization. The social structure includes the people (teacher, student, administrator, etc.) who are in the distance education system, who are directly or indirectly exposed to the system, their roles, responsibilities, and communication with each other. The teaching structure consists of teaching techniques and activities that teachers use to convey the content they planned within the framework of the learning process in the most effective way. The psychological structure is one of the core components that play an important role in the

<sup>1</sup> "This study was produced from the term project conducted by the first author under the supervision of the second author."





success of the distance education process. It covers the psychological states of individuals participating in the distance education process, such as attitudes and beliefs. The interaction of all these structures with each other constitutes the distance education system.

A national education project was implemented in 2011 to provide equal opportunities in education and improve the technological infrastructure in schools in Türkiye. The project called the Movement of Enhancing Opportunities and Improving Technology (FATİH) has five basic components. These are (1) providing hardware and software infrastructure for schools, (2) creation and management of educational digital content, (3) in-service training of teachers, (4) conscious, safe, and measurable use of ICT, and (5) effective use of ICT in teaching programs. The project does not focus only on strengthening the technical infrastructure. In addition to strengthening the management and organizational structure, it is focusing on the correct and effective use of quality educational content and information technologies by teachers. Within the scope of the project, it is aimed to provide VPN and high-speed Internet access to every school by creating an "information technology class" in all schools and as well as an interactive whiteboard, and wired/wireless Internet access for every classroom. In addition, there are separate project goals for every teacher (EBA applications, EBA market, cloud accounts, sharing course notes) and every student (EBA Market, cloud accounts, digital identity, homework sharing, and individual learning materials) (MEB, 2022). The development of the technological literacy skills of teachers and their ability to integrate new technologies into their classrooms are gaining more and more importance today. Teachers' attitudes play an important role in realizing this change and adopting the new roles they have acquired (Çelen, Çelik, & Seferoğlu, 2013).

Following the World Health Organization's (WHO) declaration of the COVID-19 outbreak as a pandemic on March 11, 2020, face-to-face education was suspended in schools in Türkiye as of March 16, 2020, and emergency remote teaching (ERT) was implemented. According to the Hodges et al. (2020) ERT is "a temporary shift of instructional delivery to an alternate delivery mode due to crisis circumstances". It includes specific emergency solutions to teaching and learning under unusual and unpredictable situations. The main goal of ERT is to provide temporary access to instruction during a crisis. The Turkish Education System, which has invested heavily in technology integration and teacher training with the FATİH project in the last decade, has found a unique opportunity to evaluate its ability to respond to unusual and unpredictable situations, as with the closure of schools all over the world due to the COVID-19 pandemic. Steps taken by the Turkish Ministry of National Education (TMoNE) during the pandemic in Türkiye are as follows (Deniz, 2021):

Table 1. Reflections of COVID-19 on the Turkish Education System (Adapted from the study of Deniz, 2021)

<b>March 23, 2020</b> - TV supported distance education started (10 lessons at primary and secondary school level, 22 different lessons at high school level).	<b>October 9, 2020</b> - It was decided to conduct face-to-face education by the TMoNE in primary school 1 <sup>st</sup> , 2 <sup>nd</sup> , 3 <sup>rd</sup> , and 4 <sup>th</sup> grades and secondary school 8 <sup>th</sup> grades, 6 + 6 lesson hours twice a week, and in high school prep classes and 12 <sup>th</sup> grades, 8+8 lesson hours two days a week.
<b>March 31, 2020</b> - TMoNE, High School Entrance Examination (LGS) and University Entrance Examination (YKS) dates have been postponed. LGS and YKS exams were exempted from the subjects in the second semester because the second-semester courses could not be taught in schools.	<b>October 14, 2020</b> - 500 thousand tablets purchased for students who have difficulties in accessing distance education started to be distributed.
<b>April 3, 2020</b> - Live classes started with the "Live Classroom" application (for 8 <sup>th</sup> and 12 <sup>th</sup> -grade students who are preparing for LGS and YKS exams).	<b>November 02, 2020</b> - Face-to-face education started in the 5 <sup>th</sup> grade in secondary schools and 9 <sup>th</sup> grade in high schools.
<b>April 29, 2020</b> - The holiday period for schools has been extended until May 31, 2020.	<b>November 16, 2020</b> - The first-semester break has begun. It has been decided that the teachers' professional study program of 16-20 November 2020 will be made online.
<b>May 14, 2020</b> - TMoNE opened certified distance education programs to be organized simultaneously and asynchronously to improve the knowledge, skills, and expertise of teachers and administrators.	<b>November 19, 2020</b> - From Friday, November 20 <sup>th</sup> to Monday, January 4 <sup>th</sup> , it has been decided to continue all formal, private, formal, and non-formal education activities through distance education.
<b>May 6, 2020</b> - The opening date of all public and private schools has been postponed from 30 April to 31 May.	<b>December 15, 2020</b> - Depending on the request of the parents, it was decided to switch to face-to-face education in public and private kindergartens, and application classes.
<b>June 10, 2020</b> - It was announced that schools in primary and secondary education will be closed, and distance education will end on June 19. School reports will be given remotely in the form of e-report cards.	<b>December 19, 2020</b> - It has been announced that distance education, which will last until January 4, has been extended until January 25, 2021. The semester break of the 2020-2021 academic year has been extended for one more week.
<b>June 18, 2020</b> - It has been announced that the professional work activities for the 22-30 June period, in which teachers will participate, will be carried out remotely via distance education methods.	<b>February 15, 2021</b> - It was decided to switch to face-to-face education 5 days a week in primary and secondary schools and all kindergartens in villages and similar sparsely populated settlements.

<b>June 19, 2020</b> – By closing schools in primary and secondary education within the TMoNE distance education ended.	<b>March 1, 2021</b> - Face-to-face education started 2 days a week in all public and private primary schools and kindergartens, special education classes, 8 <sup>th</sup> grades of all public and private secondary schools, and 12 <sup>th</sup> grades in high school.
<b>June 29, 2020</b> - At the end of the academic year, summer school programs were launched on TRT-EBA TV for primary, secondary, and high school students.	<b>March 3, 2021</b> - A country map was created according to the number of patients in the provinces across the country. According to this map, the provinces in Türkiye were divided into four groups as low, medium, high, and very high-risk provinces. TMoNE has decided to implement different practices according to risk situations.
<b>August 31, 2020-</b> The new academic year has started via distance education using TRT EBA, EBA, and live lessons. Lesson content videos of the critical topics and curriculum objectives of the lessons of the second semester in the last academic year were broadcast on TRT EBA (Primary-Middle School-High School) TV channels, and make-up class began.	<b>March 30, 2021-</b> With the announcement of the country risk map, the decision to switch to face-to-face education across the country, taken by the TMoNE, was stopped again.
<b>September 21, 2020</b> - One-day face-to-face education was started in preschools and primary school 1 <sup>st</sup> grades.	

With the improvement of the pandemic conditions in Türkiye, it has been announced that on September 6, 2021, face-to-face learning will begin at all levels, five days a week. The Turkish education system, which gained a strong infrastructure with the FATİH Project, tried to benefit from this infrastructure at the highest level at all levels (primary school, middle school, high school). More than one million teachers work in public and private schools. Like many countries in the world, Türkiye has initiated an emergency remote teaching (ERT) period during COVID-19. ERT is an effort to keep education alive rather than to make it sustainable. Many educators around the world have shifted their practice from in-person to remote teaching. The COVID-19 pandemic has brought to light a considerable number of gaps in teacher training for ERT. When we look at the table above, we see that many changes and new practices have been implemented in schools depending on the pandemic conditions. At the center of all these developments are teachers who try to adapt to the new decisions taken and the distance education process. Attitude is defined as the possible behavior that an individual is expected to display in the face of a situation, event, or phenomenon (İnceoğlu, 2010). Attitudes have a directing effect and impressive power on the emotional states and behaviors of individuals as a result of their experiences. This extraordinary situation experienced with COVID-19, which has deeply affected the Turkish education system as it is all over the world, has led teachers to have different experiences in their professional lives. In this study, the attitudes of teachers working in public schools towards distance education after the COVID-19 pandemic were examined in terms of various variables. For this purpose, the following questions were addressed:

1. What are teachers' attitudes towards distance education?
2. Do teachers' attitudes towards distance education differ significantly according to gender, professional seniority, educational level, and type of profession?
3. Do teachers' gender, professional seniority, educational level, and type of profession predict their attitudes towards distance education?

## METHOD

### Research Model

This study employed a quantitative survey method to investigate the attitudes of teachers towards distance education after COVID-19.

### Study Group

In the Turkish educational system, teachers working for 1-4 grades are regarded as classroom teachers, and those teaching in 5-8 grades are considered as branch teachers. Each school has school administrators (one school principal, one or more vice-principals for every school). School administrators are selected from among those who fulfill certain criteria and are still working as teachers. The study group of the current research consists of 253 teachers. Of the participants, 71 (28.1%) stated that they are working as school administrators (school principal or vice principal), 82 (32.4%) branch teachers, and 100 (39.5%) classroom teachers. The majority of the participants (n=158, 62.5%) were female. A total of 30 (11.9%) of the teachers participating in the study were 0-10 years, 53 (20.9%) were 11-15 years, 59 (23.3%) were 16-20 years and 111 (43.9%) had 21 years and more professional seniority. While 216 (85.4%) of the teachers have undergraduate degrees, 37 (14.6%) have postgraduate education.

## Data Collection Tools

In this research, the scale developed by Ağır (2007) was used to determine the teachers' attitudes towards distance education. The construct validity of the scale was tested with exploratory factor analysis. Principal components were used as a factorization method. As a result of the analysis, it was found that the factors affecting the attitudes of teachers towards distance education consisted of two dimensions called the advantages of distance education (14 items) and the limitations of distance education (7 items). The scale consists of 21 items on a 5-Likert type scale and explains 60.1% of the total variance. Items related to the dimension of limitations of distance education (negative statements) are reverse coded. To determine the reliability of the scale, item-total correlations and Cronbach's alpha internal consistency coefficient were examined. The internal consistency coefficient for the overall scale was 0.835. Within the scope of this study, the reliability analysis of the overall scale was recalculated, and the Cronbach's alpha internal consistency coefficient was found to be as 0.919.

## Data Collection and Analysis

To determine whether the teachers' attitudes towards distance education differ according to various variables, the skewness/kurtosis values for each variable, Shapiro-Wilks test scores, Q-Q, and histogram graphs over the subscales and total score were examined. It was observed that the data exhibited a normal distribution. For this reason, parametric tests were used for the variables of gender, professional seniority, educational level, and type of profession. Within the scope of this study, whether independent variables predict teachers' attitudes towards distance education was tested with multiple linear regression analysis. The predicted variable of the study is the attitude towards distance education. Predictive variables are gender, professional seniority, educational level, and type of profession. In this context, autocorrelation between variables (Dublin Watson=1.84), multicollinearity (VIF values between 1.02 and 1.07), and normality values ( $p>.05$ ) were examined. The results of the carried-out analysis showed that the values met all the assumptions within the acceptable range.

## FINDINGS

In this section, the findings obtained in line with the research questions are given.

### Findings Regarding Teachers' Attitudes Towards Distance Education

Descriptive statistics regarding the scores obtained from the scale regarding the attitudes of the participants towards distance education are given in Table 2 based on the whole scale and subscales.

Table 2. Descriptive statistics of scale scores.

Dimensions	N	K (Number of items)	Min.-Max.	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}/K$
Advantages of distance education subscale	253	14	14 – 66	36.3	9.62	2.59
Limitations of distance education subscale	253	7	7 – 29	14.6	4.13	2.09
Whole scale	253	21	21 – 91	50.8	12.8	2.42

When teachers' attitudes towards distance education are examined, it is seen that the average scores regarding the advantages of the distance education subscale are 36.3, and 14.6 for limitations. As can be seen in Table 2, the participants' attitude scores regarding the advantages of distance education are slightly above the medium level ( $\bar{X}/K=2.59$ ) and below the medium level regarding its limitations ( $\bar{X}/K=2.09$ ).

### Findings Concerning the Comparison of Attitudes Towards Distance Education According to Various Variables

#### Gender

The results of the independent samples t-test, which were conducted to examine whether the teachers' attitude scores towards distance education differed significantly according to gender, are presented in Table 3.

Table 3. T-test results of attitudes towards distance education scores by gender.

Dimensions	Gender	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Advantages of distance education subscale	Male	95	36.3	10.84	251	0.00	.994
	Female	158	36.3	8.84			
Limitations of distance education subscale	Male	95	14.8	4.31	251	0.66	.506
	Female	158	14.4	4.02			
Whole scale	Male	95	51.1	14.18	251	0.22	.826
	Female	158	50.7	11.98			

As seen in the table, teachers' attitudes towards distance education subscale scores and total scores do not show a significant difference according to gender ( $p>.05$ ).

### Professional Seniority

Since there are few participants ( $n=5$ ) with a professional seniority of “between 0-5 years”, this category was combined with an upper category (between 6-10 years) and the analysis continued. The results of the single-factor ANOVA test, which was conducted to examine whether the teachers' attitude scores towards distance education differ significantly according to professional seniority, are presented in Table 4.

Table 4. One-factor ANOVA results by professional seniority

Dimensions	Groups	N	$\bar{X}$	SS	sd	F	p
Advantages of distance education subscale	0-10 years	30	39.6	9.44	98	1.801	0.152
	11-15 years	53	36.8	9.28			
	16-20 years	59	34.9	8.96			
	+21 years	111	35.8	10.05			
Limitations of distance education subscale	0-10 years	30	14.6	4.11	98.6	0.568	0.638
	11-15 years	53	14.4	3.91			
	16-20 years	59	14.1	3.66			
	+21 years	111	14.9	4.47			
Whole scale	0-10 years	30	54.2	54.2	98.6	1.185	0.320
	11-15 years	53	51.2	51.2			
	16-20 years	59	49.0	49.0			
	+21 years	111	50.7	50.7			

When Table 4 is examined, it has been revealed that teachers' subscale scores and total scores do not differ according to professional seniority ( $p>.05$ ).

### Educational Level

Table 5 presents the results of the independent samples t-test conducted to examine whether the teachers' attitude scores towards distance education differ significantly according to their educational level.

Table 5. T-test results of attitude scores towards distance education according to educational level.

Dimensions	Educational Level	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Advantages of distance education subscale	Graduation degree	216	35.6	9.56	251	-2.80	<b>0.005*</b>
	Postgraduation degree	37	40.3	9.06			
Limitations of distance education subscale	Graduation degree	216	14.5	4.15	251	-1.15	0.251
	Postgraduation degree	37	15.3	3.99			
Whole scale	Graduation degree	216	50.0	12.81	251	-2.47	<b>0.014*</b>
	Postgraduation degree	37	55.6	12.01			

\* $p<.05$

It is seen that the advantages of distance education subscale scores and the total scale scores for distance education differ according to educational level. The attitude scores of teachers with postgraduate education towards the advantages of distance education ( $\bar{X}=40.3$ ) are higher than teachers with undergraduate education ( $\bar{X}=35.6$ ). Similarly, when the general attitude scores of the participants towards distance education are examined, it is seen that teachers with postgraduate education ( $\bar{X}=55.6$ ) have higher scores than teachers with undergraduate education ( $\bar{X}=50.0$ ).

### Type of Profession

The attitudes of the teachers working at the public schools towards distance education were examined under three different categories as school administrators (school principal and vice principals), branch teachers, and classroom teachers. The results of the single-factor ANOVA test, which was conducted to examine whether the teachers' attitude scores towards distance education significantly differ according to the types of duties, are presented in Table 6.

Table 6. One-Factor ANOVA results by type of profession.

Dimensions	Groups	N	$\bar{X}$	SS	sd	F	p
Advantages of distance education subscale	School administrator	71	37.2	9.12	162	0.562	0.571
	Branch teacher	82	36.1	9.34			
	Classroom teacher	100	35.7	10.21			
Limitations of distance education subscale	School administrator	71	15.1	4.10	157	0.749	0.474
	Branch teacher	82	14.3	4.46			
	Classroom teacher	100	14.4	3.87			



Whole scale	School administrator	71	52.3	11.81	162	0.729	0.484
	Branch teacher	82	50.5	12.93			
	Classroom teacher	100	50.1	13.45			

It has been revealed that teachers' subscale scores and total scores do not differ according to the task of the profession ( $p > .05$ ).

### Findings on Predicting Teachers' Attitudes Towards Distance Education

Multiple regression analysis results for teachers' attitudes towards distance education are presented in Table 7.

Table 7. Multiple regression analysis results in predicting attitudes towards distance education.

Variables	B	Standart Error <sub>B</sub>	$\beta$	t	p
Gender					
Female – Male	0.267	1.77	0.0208	0.151	0.880
Professional seniority					
11-15 years – 0-10 years	-3.729	2.93	-0.2908	-1.271	0.205
16-20 years – 0-10 years	-6.200	2.91	-0.4836	-2.127	0.034*
+21 years – 0-10 years	-3.734	2.67	-0.2912	-1.401	0.162
Educational Level					
Postgraduate – Graduate	5.609	2.31	0.4374	2.423	<b>0.016*</b>
Type of Profession					
Branch – School administrator	-2.034	2.18	-0.1586	-0.935	0.351
Classroom – School administrator	-1.642	2.16	-0.1280	-0.761	0.447

$R=0.209$ ,  $R^2=0.0436$ ,  $F_{(7,245)}=1.60$ ,  $p=0.137$

\* $p < .05$

Gender, professional seniority, educational level, and type of profession related to the attitude towards distance education were included in the analysis. As can be seen in Table 7, no significant relationship was found between gender, professional seniority, educational level, type of profession, and attitude towards distance education ( $R=0.209$ ,  $R^2=0.0436$ ,  $F_{(7,245)}=1.60$ ,  $p > .05$ ). According to the results of the t-test for the significance of the regression coefficients, the variables of gender, professional seniority and type of profession do not have a significant predictive effect. On the other hand, it was determined that the educational level positively predicted the attitude towards distance education.

### DISCUSSION

In Türkiye, from the cessation of face-to-face education on March 16, 2020, to the resumption of face-to-face education on September 6, 2021, teachers faced many changes and new practices in their educational activities. In this study, the attitudes of teachers working at public schools towards distance education after this extraordinary period in Türkiye were examined.

Research findings showed that teachers have an indecisive attitude towards distance education. In addition, it was determined that there was no significant relationship between the attitude towards distance education and gender, professional seniority, and type of profession. These variables did not have a significant predictive effect. On the other hand, it was determined that the attitudes of the participants towards distance education differed significantly in favor of those with postgraduate education according to their educational level. The results of the research revealed that the educational level significantly predicts the attitude towards distance education.

Studies are showing that teachers have a positive (Ağır, Gür, & Okçu, 2008; Baran, 2008; Çelen, Celik & Seferoğlu, 2013; Kocayığıt & Uşun, 2020) attitude towards distance education before the pandemic. Studies conducted during the COVID-19 pandemic also showed that teachers' attitudes towards distance education differ according to various variables. Akyürek (2021) stated that teachers' attitudes towards distance education differed significantly according to gender, educational level, and professional seniority, while Aksoy Kökosmanlı (2022) stated that there was no significant relationship between teachers' attitudes towards distance education, gender, and professional seniority. In the study carried out by Moçoşoğlu and Kaya (2020), it was determined that there was a significant difference between teachers' attitudes towards distance education and the variables of age and professional seniority. While there were studies indicating that teachers' attitudes towards distance education do not differ according to gender (Yahşi & Kırkıç, 2020), there were also studies that found a significant relationship between attitudes towards distance education and gender, professional seniority, and educational level (Yassıbaş, 2021). In Türkiye as well as in the whole world, distance education has started to be implemented as an obligation rather than a necessity during COVID-19. In the last decade, Türkiye has invested heavily in its technological infrastructure, digital content, and teacher training with the FATİH project. The Turkish education system had the chance to test the results of this great

investment in the COVID-19 pandemic. Many administrators and teacher training were carried out within the scope of the FATİH project with the protocols signed between the Ministry of National Education and various institutions. The fact that attitudes towards distance education do not differ according to gender, professional seniority, and type of profession, which is a finding of this research, maybe the result of these training sessions. The aim of teacher training in the form of face-to-face and distance education is to increase the knowledge and skills of teachers on technology-supported education and the conscious use of technology (MEB, 2022). Therefore, it can be considered as an expected and intended situation that teachers' attitudes do not differ according to gender, professional seniority, and type of profession.

Another important finding of the study revealed that the general attitudes of teachers towards distance education are at an unstable level, and this attitude differs only in favor of postgraduate teachers according to their educational levels. Educational level is a significant and positive predictor of the attitude towards distance education. Undergraduate education includes a more general learning process related to a field; postgraduate education contributes to in-depth specialization in this field (Aydemir & Çam, 2015). Distance education, which matured at the primary, secondary, and higher education levels in the 1980s and 1990s in Türkiye, has become an important part of education, especially after the 2000s, with the new developing technologies. Distance education programs are generally found at the higher education level at associate degree, undergraduate, and non-thesis graduate levels (Bozkurt, 2017). The number of master's programs with thesis is limited (İzmirli, Şahin İzmirli, & Çankaya, 2019). Students gain the ability to access, compile, interpret and evaluate information during graduate education. In addition, they are introduced to new and different educational practices specific to their fields. The fact that postgraduate education is a meaningful and positive predictor of the attitude towards distance education. We consider this situation as the reflection of these new approaches experienced by teachers in the education process.

With the closure of schools, social distance rules, and changing personal/social sensitivities, emergency remote teaching has become the dominant educational activity during the COVID-19 pandemic all over the world (Sezgin, 2021). Emergency remote teaching (ERT) is not distance education. ERT took place as a result of COVID-19 to fit the online learning. It does not aim to establish a long-term sustainable learning ecosystem. ERT aims to provide temporary instructional support for learners. It is the process of assimilating learning activities with remote access to face-to-face education with the help of technological tools. As for teachers, the current pandemic which is neither the first nor last was a challenging process and the workload was increased. This situation has changed their perception of distance education radically (Bozkurt et al., 2020).

Attitude refers to a positive or negative reaction or tendency that cannot be directly measured against a situation or event. Positive or negative attitudes towards distance education have the power to affect the efficiency of the education and training process positively or negatively. This research is important in terms of revealing the attitudes of teachers who have experienced an extraordinary process such as the COVID-19 pandemic towards distance education. Today, distance education cannot be expected to replace face-to-face education. However, many countries are trying to offer a richer learning environment to students with blended (hybrid) learning that include distance education as well as face-to-face education. Distance education is a dynamic and constantly developing field. Teachers are one of the core elements of this process. We believe that examining the attitudes of teachers is a useful way to determine the possible problems encountered in such practices. Türkiye has made a great investment to eliminate the digital gaps and enhance the quality of education in the last decade with the FATİH project. The success of the FATİH project against extraordinary situations such as COVID-19 should be carefully examined. It was seen that teachers' attitudes towards distance education are at an undecided level in this research. This study revealed that there is a need for large-scale in-depth studies on the strengths, weaknesses, and components to be developed for the FATİH project.

## REFERENCES

1. Ağır, F. (2007). *Özel Okullarda ve Devlet Okullarında Çalışan İlköğretim Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Karşı Tutumlarının Belirlenmesi*. Unpublished Master's Thesis. Balıkesir University, Balıkesir.
2. Ağır, F., Gür, H. & Okçu, A. (2008). *Özel okullarda ve devlet okullarında çalışan ilköğretim öğretmenlerinin uzaktan eğitime karşı tutumlarını belirlenmesi*. International Educational Technology Conference (IETC-2008). Anadolu University, Eskişehir.
3. Aksoy Kökosmanlı, P. (2022). *Fen ve teknoloji öğretmenlerinin uzaktan eğitime yönelik algı ve tutumlarının incelenmesi*. Unpublished Master's Thesis. Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan.

4. Akyürek, M. İ. (2021). Öğretmenlerin Uzaktan Eğitime İlişkin Tutumlarının İncelenmesi: Şırnak İli Örneği. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 179-191.
5. Aydemir, S., & Çam Ş. S. (2015). Lisansüstü öğrencilerinin lisansüstü eğitimi almaya ilişkin görüşleri. *Turkish Journal of Education*, 4(4), 4-16. DOI: 10.19128/turje.00354
6. Baran, F. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı'nun uzaktan hizmet içi yöntemiyle bilgisayar eğitimi uygulamasına ilişkin öğretmen görüş ve önerileri*. Unpublished Master's Thesis. Yeditepe University, İstanbul.
7. Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *AUAd*, 3(2), 85-124.
8. Bozkurt, A., Jung, I., Xiao, J., Vladimirschi, V., Schuwer, R., Egorov, G., Lambert, S., Al-Freih, M., Pete, J., Olcott, D., Rodes, V., Aranciaga, I., Bali, M., Alvarez, A., Roberts, J., Pazurek, A., Raffaghelli, J., Panagiotou, N., & Paskevicius, M. (2020). A global outlook to the interruption of education due to COVID-19 pandemic: Navigating in a time of uncertainty and crisis. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), 1–126. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3878572>
9. Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2013). Analysis of teachers' approaches to distance education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 83, 388-392. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.076>
10. Deniz, S. (2021). *Öğretmenlere yönelik uzaktan eğitim tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Unpublished Master's Thesis. Gaziantep University, Gaziantep.
11. Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, (March 27, 2020). <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-differencebetween-emergency-remote-teaching-and-online-learning>.
12. Moore, M.G. & Kearsley, G. (2011). *Distance education: A systems view of online learning*. Belmont, CA: Wadsworth.
13. İzmirli, S., Şahin İzmirli, Ö. & Çankaya, S. (2019). Yöneticilerin gözünden Türkiye'de çevrimiçi uzaktan lisansüstü eğitim. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 13(2), 1216-1238. DOI: 10.17522/balikesirnef.643361
14. İnceoğlu, M. (2010). *Tutum algı iletişim*, Ankara: Beykent Üniversitesi Yayınevi.
15. Kocayığit, A., & Uşun, S. (2020). Milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumları (Burdur ili örneği). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(23), 285-299.
16. MEB (2022). Fatih Projesi. Available online at <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/about.html>
17. Moçoşoğlu, B., & Kaya, A. (2020). Koronavirüs hastalığı (COVID-19) sebebiyle uygulanan uzaktan eğitime yönelik öğretmen tutumlarının incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2(1), 15-43.
18. Phipps, R., & Merisotis, J. (1999). What's the difference? A review of contemporary research on the effectiveness of distance learning in higher education. Washington, DC. Available online at <http://www.ihep.com/Pubs/PDF/Difference.pdf>
19. Schulte, M. (2011) The Foundations of Technology Distance Education: A Review of the Literature to 2001, *The Journal of Continuing Higher Education*, 59:1, 34-44, DOI: 10.1080/07377363.2011.544981
20. Sezgin, S. (2021). Acil uzaktan eğitim sürecinin analizi: Öne çıkan kavramlar, sorunlar ve çıkarılan dersler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 273-296.
21. Shachar, M., & Neumann, Y. (2003). Differences between traditional and distance education academic performances: A meta-analytic approach. Available online at <http://www.agecon.ksu.edu/accc/kcdc/PDF/Files/differences.pdf>
22. Simonson, M., Schlosser, C. & Orellana, A. (2011). Distance education research: A review of the literature. *Journal of Computing in Higher Education*, 23(2-3), 124.
23. Yahşi, Ö., & Kırkıç, K. A. (2020). Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik

tutumlarının incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(5), 3827-3847.

24. Yassıbaş, E.C. (2021). *Sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim hakkındaki tutumlarının incelenmesi*. Unpublished Master's Thesis. Üsküdar University, İstanbul.
25. Yıldız, M. (2015). *Uzaktan Eğitim Programlarında Ders Veren Öğretim Elemanlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Bilgi, İnanç ve Uygulamaları Arasındaki İlişkiler*. Unpublished Master's Thesis. Hacettepe University, Ankara.
26. Zhao, Y., Lei, J., Yan, B., & Tan, S. (2004). What makes the difference? A practical analysis of research on the effectiveness of distance education. Available online at <http://ott.educ.msu.edu/literature/report.pdf>





e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Textile and Fashion  
DesignVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1364-1378Arrival  
27 May 2022Published  
31 August 2022  
Article ID 63747Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63747>**How to Cite This Article**

Yaldızbaş, K.N. &amp; Alp, K.Ö. (2022). "Zeynep Tosun'un "Apasas; The City Of The Mother Goddess" İsimli Koleksiyonundan Seçilen Giysilerin Göstergebilimsel Analizi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1364-1378



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Zeynep Tosun'un "Apasas; The City Of The Mother Goddess" İsimli Koleksiyonundan Seçilen Giysilerin Göstergebilimsel Analizi

Semiotic Analysis Of The Clothes Selected From Zeynep Tosun's Collection Named "Apasas: The City Of The Mother Goddess"

Kübra Nur Yaldızbaş<sup>1</sup> Kafiye Özlem Alp<sup>2</sup> <sup>1</sup> Doktora Öğrencisi., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tekstil Tasarımı ABD, Ankara, Türkiye<sup>2</sup> Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye**ÖZET**

Moda bireylerin giyinme ve estetik ihtiyaçlarının yanı sıra sosyolojik, psikolojik, kültürel ve tarihi kavramlara göndermeler yapan devingen bir olgudur. Moda göstergeleri olarak kabul edilen giysiler çeşitli olay ve olgulara, eski uygarlıklara, kültürel kodlara ve çeşitli sanatsal biçimlere gönderme yapmaktadır. Göstergebilim ise bu göstergeleri yeniden anlamlandırıp yorumlamaktadır. Bu çalışma ile Zeynep Tosun'un "Apasas" isimli koleksiyonundan seçilen giysilerin göstergebilimsel analizi ile bu giysilerin kültürel ve tarihsel açıdan ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile yapılmış olup, araştırma kapsamında; Zeynep Tosun'un Apasas; The City of The Mother Goddess adlı Haute Couture koleksiyonundan seçilen 5 adet görsel, çağdaş göstergebilimin önemli isimlerinden biri olan Roland Barthes'in gösteren (düz anlam), gösterilen (yan anlam) olarak belirttiği çözümleme ilkeleri esas alınarak incelenmiştir. Ayrıca görseller, Julia Kristeva'nın metinlerarasılık kuramının modaya uyarlanmasıyla Thomas. F. Broden tarafından öne sürülen giysilerarasılık kuramına göre de analiz edilerek incelenmiştir. Görsellerde inci, yılan, yıldız ve ay sembollerinin yanı sıra dantel, düğüm-püskül ve tel kırma teknikleri ile kültürel kodlara gönderme yapıldığı görülmüştür. Amazon kadınlarının erkeksi gücünü yansıtan maskülen ve kadınsı-dişil özelliğini ifade eden feminen giysiler tespit edilmiştir. Özellikle tasarımcı Apasas koleksiyonunda Antik Yunan ve Amazon uygarlığının giyim anlayışı ile Amazonların mitolojik öykülerden esinlenerek o dönemlere ait giysileri günümüz modasına uyarlayarak, doğrudan ve dolaylı yoldan kültürel bir aktarım gerçekleştirmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Göstergebilim, Moda, Amazon Kadınları, Giysilerarasılık**ABSTRACT**

Fashion is a dynamic phenomenon that the individuals' dressing and aesthetic needs as well as makes references to sociological, psychological, cultural and historical concepts. Clothing accepted as fashion indicators refers to events and phenomena, ancient civilizations, cultural codes and various artistic styles. Semiotics, on the other hand, reinterprets these indicators. With this study, it is aimed to make a semiotic analysis of the clothes selected from Zeynep Tosun's collection named "Apasas" and to reveal the cultural and historical relationship of these clothes. This study was carried out with the qualitative research method, and within the scope of the research; Zeynep Tosun's Apasas; 5 visuals selected from the Haute Couture collection named The City of The Mother Goddess were analyzed based on the analysis principles of Roland Barthes, one of the important names of contemporary semiotics, as signifier (denotation), signified (connotation). Also with the fashionable adaptation of Julia Kristeva's theory of it has also been studied according to the interclothing theory proposed by Thomas F. Broden. In addition to pearl, snake, star and moon symbols, it has been seen that references to cultural codes are made with lace, knot-tassel and wire breaking techniques in the images. Feminine garments that express the masculine and feminine-feminine characteristics of Amazon women have been identified. In particular, in the Apasas collection, the designer carried out a direct and indirect cultural transfer by adapting the clothing of Ancient Greece and Amazonian civilization and the mythological stories of the Amazons and adapting the clothes of those periods to today's fashion.

**Keywords:** Semiotics, Fashion, Amazon Women, Interclotthing**GİRİŞ**

İnsanlığın varoluşundan itibaren anlam bulma ve anlamlandırma çabası süregelmektedir. "İnsanın insan için ve dünyanın insan için taşıdığı anlamları" araştıran, bilimsel tasarı olarak adlandırılan göstergebilim tüm anlamlı dizgeleri kavrayıp yorumlamaya ve çözümlemeye olanak sunar. Göstergebilim, en basit ifadeyle "gösterge dizgelerinin işleyişini bilimsel bir yöntemle inceler ve betimler" (Rıfat, 2009: 7-12).

Göstergeler, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanmakta ve semboller, simgeler, işaretler gösterge olarak ele alınmaktadır. İnsan topluluğunun birbiriyle anlaşmak amacıyla oluşturduğu; diller, jest-mimikler, reklam afişleri, müzik, edebiyat, mimarlık ve moda vb. anlamlı dizgeler birer göstergedir. Bu dizgeler ses, görüntü, yazı ve hareket gibi gereçler ile gerçekleşerek, anlamlı bütünlerin birimleri olan göstergeleri meydana getirmektedir (Rıfat, 2009: 11-12).



Erkman (1987: 30) göstergebilimi, “Göstergebilim, gösterge dizgelerini inceleyen bilim dalı olduğuna (ve neredeyse çevremizdeki hemen her şeyi gösterge sayabildiğimize) göre, oldukça geniş bir alanı kapsar.” şeklinde ifade etmektedir. Öyle ki modanın da hem iletişimsel hem de zengin bir kültürel alana ve içeriğe sahip olması gösterge olarak incelenmesini mümkün kılmaktadır.

Çağdaş göstergebilimin önemli isimlerinden biri olan Roland Barthes, geliştirdiği özgün yaklaşımla daha çok popüler kültür çözümlenmeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yapısal çözümleme yöntemi, bildirişim amacı içermemekle beraber anlam taşıyan çeşitli olguları (giyim, mobilya vb.) içermektedir. Barthes bütün bunları anlamlama kavramı vasıtasıyla göstergebilime bağlar, göstergelerle ikincil gösterilenler ya da yan anlam gösterilenleri arasındaki bağıntılara vurgu yapar (Vardar, 1999: 88).

Roland Barthes’ e göre, moda, giysiden ayrı bir sosyal yapıdır. Moda, elbise “imge-giyim” vasıtasıyla temsil edilmesiyle oluşturulan soyut bir fikirdir. Dolayısıyla bu iki kavram, tüketicide arzu uyandırmak amacıyla modayı inşa etmek için birbirleriyle kesişmektedir (Calvert, 2012: 37 akt: Bayburtlu ve İşören, 2021: 986).

Moda sosyolojik, psikolojik, kültürel ve dinsel kavramlara gönderme yapan sembolik bir ifade tarzıdır (Waquet ve Laporte, 2011: 68). Bireylerin kültürel değerleri, yaşam şekli, toplumdaki statüleri hatta dünya görüşlerini yansıtan ayna niteliği taşımaktadır. Öyle ki moda tasarımcıları da toplumun eğilimlerinin yönünü tespit ederek toplum tarafından benimsenecek geçici yenilikler ortaya koymaktadırlar (Uzoğlu, 1999: 122). Guiraud (1994: 111)’a göre;

“Moda merkezci ve merkezkaç yönde, ikili bir devinimle işler. Gözde bir toplulukla özdeşleşme isteği, bu topluluğu belirleyen göstergeleri edinmeye iter insanları. Ama böyle bir özdeşliği yadsıyan (gözde) topluluğun bireyleri de, artık bu göstergeleri bırakır. Modayı, devingen ve yaratıcı kılan da budur(...).”

Bu bağlamda moda saygınlık, doyumsuzluk ve güç gibi toplumun çeşitli isteklerine yanıt vermekte onlara geçici yenilikler sunarak toplum tarafından benimsenmekte ve zamanla demode olarak kısır döngüye girmektedir.

Roland Barthes modayı kostüm olgusu içerisinde değerlendirmekte, giysi ile kostüm arasında yakın bir bağ olduğunu giysi ile bireylerin toplumsal uzlaşmaya varabildiğini ifade etmektedir. (Aktulum, 2019a: 8). Çeşitli toplumlardan bireyler yan yana geldiklerinde fiziksel görünümleri haricinde yerel ya da ulusal kıyafetleri yoluyla farklılıklarını ortaya koyarlar. Bireylerin salt giyim kuşamları ile onların hangi topluma ait olduklarını belirlemek mümkündür. Bu nedenle moda ulusal ya da toplumsal kültürü yansıtan ölçüt olarak da kabul edilmektedir (Turan, 2014: 231).

Roland Barthes “Moda Sistemleri” (1967) adlı eserini Mihail Baktin’in çalışmalarının henüz bilinmediği bir dönemde yazmıştır. Öğrencisi Julia Kristeva M. Baktin’in söylemcilik kuramından etkilenerek oluşturduğu metinlerarasılık kuramından önce Barthes modanın göndergeselliğine değinmiş, moda dizgesini yapısalcılığın ve göstergebilimin benimsettiği kapalı yapıt fikrine göre ifade etmeye çalışmıştır. Metinlerarasılık kavramı; sanatın farklı formlarında görülen göstergebilimsel sorgulamaların bir parçası olarak görülmekte, günümüzde çözümleme biçimi ve sanatsal türün yazınsallığının ölçütü olarak tanımlanmaktadır. Metinlerarası kavramı zamanla yerini açık yapıt anlayışına bırakmış, çeşitli sanatsal biçimlerden; müzik, tiyatro, sinema hatta az da olsa moda alanında söylemsel düzeyde çözümlenmelerde de kullanılmaktadır (Aktulum, 2019b: 2).

Metinlerarası kavramının ilk kez modaya uyarlanması Thomas F. Broden tarafından gerçekleşmiştir. Broden, M. Baktin’in söyleşimsellik, J. Kristeva ve R. Barthes’ın ise metinlerarasılık kavramlarının senteziyle “Giysilerarasılık” kavramını öne sürmüştür. Broden “Metin olarak kumaş: giysi modasının metinlerarasılığı” adlı eserinde, Barthes’ten farklı olarak kültürel bir nesne olarak tanımlanan giysinin metinlerarasılık durumundan bahsetmektedir. Giysilerarasılık kavramında, metinlerarasılıkdaki metnin yerini giysi almakta, böylece bir giysinin nereden öykülediği ve nasıl dönüştüğü hakkında bilgiler sunmaktadır (Aktulum, 2019a: 16).

Bir diğer ilişki türü olan üstgiyisellik, “bir giysiyi ya da giysi bileşenini değişik tip kostümlere ya da giysi bileşenlerine bağlayan kapsayım ilişkisini belirtir” (Aktulum, 2019a: 18). Üstgiyisellik ile giysinin içerik ve biçimsel özellikleri çözümlenerek o giysinin ait olduğu türün özellikleri göz önünde bulundurularak karşı tarafta yani alıcıda bıraktığı etkilerin ve beklentilerin tespitini yapar. Bu uygulama sıklıkla moda alanında görülmekte, üstgiyisellik ile giysi türleri sınıflandırılarak çeşitli adlandırmalar (Haute Couture, hazır giyim, gece elbisesi veya SS, FW gibi) yapılmaktadır.

Alexander McQueen, Coco Chanel, Christian Dior vb birçok tasarımcı tasarımlarında kültürel kodlara gönderme yaparak giysiler üretmektedir. Tasarımlarında geçmiş kültürlerle ait kodları kullanan bir diğer moda tasarımcısı da Zeynep Tosun’dur. Tasarımcı Anadolu’nun kültürel mirası olan motiflere ve Türk el işçiliğine

vurgu yapmaktadır. Etnik köken ile modern anlayışı harmanlayarak oluşturduğu birçok koleksiyonunda (SS19- Hazır giyim, FW18-Hazır giyim, SS18- Haute Couture, SS18- Hazır giyim, FW17-Hazır giyim, SS17 Hazır Giyim, FW16 Hazır Giyim ) Türk el sanatlarına yer verdiği görülmektedir. Anadolu genelinde birçok kadın grup ile çalışmakta ve güçlü, ayakları yere basan kadın kimliğine vurgu yapmaktadır. Öyle ki tasarımcı Haute Couture-2021: Apasas koleksiyonunda yaşadığı topraklardaki köklerine atıfta bulunarak, ilhamını mitolojinin en güçlü kadınları olarak anılan Anadolu’da yaşamış Amazon kadınları ve onların tanrıçalaşmış hikâyelerinden almıştır (Url 1). Giysiler bu anlamda kültürel bir hikâye ve kod olarak okunabilir.

Literatür taramasında; “Christian Dior’un New Look Akımı Corolle Koleksiyonu İçerisindeki Bar Modelinin Göstergebilim Çözümlemesi” isimli çalışmada Ronald Barthes’in göstergebilim yöntemi ile Christian Dior’un New Look (Yeni görünüm) akımı “Corolle” koleksiyonundaki “Bar” modelinin, tasarım özellikleri, kullanım biçimleri ve yansıtılan “anamlama” ve “anlama” evrelerinin çözümlenmesi hakkında bilgiler verilmiştir (Özdemir, 2020). “II. Dünya Savaşı Dönemi Vogue Dergi Kapaklarındaki Kadın İmgesi ve Giyim Anlayışı Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme” isimli çalışmada Vogue dergi kapaklarındaki görseller, Roland Barthes’in göstergebilimsel şemasına göre incelenmiş, görsellerin ve yazılı göstergelerin kültürel kodları ve yan anlamları incelenerek yorumlanmıştır (Tanyer ve Alp, 2020). “Moda ve Metinlerarasılık I: Roland Barthes’in Moda Dizgesi” isimli makalede daha çok R. Barthes’in yaklaşımı özetlenerek çeşitli çıkarımlar yapılmıştır. Tasarımcı Alexander McQueen’in çalışmalarıyla örneklendirilerek konu detaylı bir şekilde açıklanmıştır (Aktulum, 2019b). Moda ve göstergebilime dair bu değerli çalışmaların yanısıra, kültürel kodların moda ve giysi tasarımlarında kullanımı yaygın olmakla birlikte bu kodların göstergebilimsel çözümlenmesine ilişkin çalışmalar henüz yeterli düzeyde değildir.

Bu çalışmada; Zeynep Tosun’un “Apasas” isimli koleksiyonundan seçilen giysilerin göstergebilimsel analizi ile bu giysilerin kültürel ve tarihsel açıdan ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### Mitolojide Amazon Kadınları

Amazonlar ile ilgili en eski bilgiler antik dönem sanat eserlerinde ve yazılı kaynaklarda yer almaktadır. Yunan tarihçilerinden Herodotos’un tarihi eserlerinde Amazonlar hakkında çeşitli bilgilere ulaşmak mümkündür (Herodotos, 1973: 327). En basit tanımıyla Amazonlar; anaerki savaşçı bir topluluğa ait göğsüz kadınlar olarak bilinmektedir.

Amazon kelimesinin tarihi incelendiğinde bazı dilbilimcilerine göre; “A” harfi, “yok” kelimesine karşılık gelmekte, “mazon” ise göğüs anlamında kullanılmakta böylece Amazon kelimesi “göğsüz” ya da “göğsünü kesmiş kişi” olarak yorumlanmaktadır (Pekyürek, 2011: 11). Grekler bu savaşçı kadınlara Amazon ismini verirken, İskitler ise “oior” erkek, “pata”, öldürmek anlamında kullanılan sözcüklerinden türetilen “Oiorpata” yani “erkek öldürenler” anlamında bu terimi kullanırlar (Herodotos, 1973: 327). Halikarnas Balıkçısına göre “Maza” Eski Kafkas dilinde “ay” anlamına gelmektedir. Öyle ki Amazonların, Anatanrıça Kibele’ye, ay tanrıçasına ve on sekiz memeli Artemis’e taptıkları için de bu ismi aldıkları ifade edilmektedir (Gökovalı, 1974: 23).

Amazon kadınlarına göre sağ göğüs kol kaslarının gelişimini engellemekte ve yay çekmekte güçlüğe sebep olmaktadır. Bu nedenle Amazon kadınlarının savaşta daha iyi ok kullanabilmek amacıyla sağ göğüslerini kestikleri ya da dağladıkları bilinmektedir. Ancak ilk çağ eserlerinde Amazon kadınlarının her iki göğsünün de var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Amazon kadınlarının mit ya da gerçek olduğuna dair ortaya atılmış pek çok düşünce gelişmiştir. Öyle ki Avrasya’da Kafkaslardan Azov denizi arasındaki bölgelerde yapılan çeşitli arkeolojik kazılar doğrultusunda M.Ö 5-4 yüzyıla dayanan kadın savaşçılara ait mezar buluntuları tespit edilmiş ve Amazonların gerçekte var olan bir topluluk olduğu da kanıtlanmıştır (Bağdatlı Çam, 2015: 89-90).

Eski kaynaklardaki bilgilere göre; Herodotos, Amazonları Thermodon bölgesinde yaşayan Sarmat kavmine ait bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Sicilyalı Diodorus ise Amazonları Thermedon Nehri kıyısındaki Themiskyra (Samsun’un Terme ilçesi)’da yaşayan İskit topluluğunun bir üyesi olduklarını ifade etmektedir (Bağdatlı Çam, 2015: 73). Amazonların anayurtları hakkında yazılmış çeşitli tarihi ve mitolojik eserlerde yer alan bilgiler çerçevesinde “Anadolu, Libya, Bulgaristan, Yunanistan, Ermenistan ve Rusya” gibi farklı yerler de yaşadıkları ifade edilmektedir (Pekyürek, 2011: 43).

Hector’un ölümünden sonra Truva’ya giren kadın topluluğunun Penthesilea (Amazonların lideri)’nin öncülüğünde Karadeniz’in güneyinden gelen atlı genç kadın topluluğundan oluşan miğferli, zırhlı ve mızraklı birlikleri oldukları ve savaşta silah olarak balta, kılıç, yay ve ok kullandıkları bilinmektedir. Amazon kadınlarının en iyi bilinen özellikleri arasında at üzerinde ok atıp erkek gibi savaşmalarıdır (Rolle, 1980. akt: Durmuş, 2014: 46). Bir diğer özellikleri arasında tanrıları adına Karadeniz, Akdeniz ve Ege kıyılarında şehir

kurdukları ve bu şehirlere de kraliçelerinin isimlerini (Myrine, Gyrene, Sinope, Hippo, Araea, Elaea, Smyrna, Kyme, Ephesus ve Pyrrichos vb) verdikleri bilinmektedir (Pekyürek, 2011: 48-49).

Mitolojiye göre Amazonlar savaş tanrısı Ares'in kızlarıdır. Otrere'nin birlikteliğinden olan Amazon kraliçesi Penthesilea, güzellik kraliçesi olarak bilinir. Truva savaşında Yunanlılara karşı savaşırken Akhilleus tarafından öldürülür (Pekyürek, 2011: 17-18). En çok bilinen Helen efsanesine göre; Amazonlar çok sayıda bölgeye akın ederek Lykia (Antalya-Muğla) bölgelerini ele geçirirler. Bellerophon Lykia'ya gidip Amazonlarla savaşır ve onları yener. Phygia'ya saldıran Amazonlar Kral Priamos'u zor durumda bırakır. Amazon savaşçıları Anadolu'nun koruyucusu olarak Akha'lara karşı Troya'ya yardım eder ve cesurca savaşarak birçok kişiyi öldürürler. Ancak savaş esnasında Akhilleus, Amazon kraliçesi olan Penthesilea'yı yanlışlıkla öldürür ve bundan büyük keder duyar. Thersites, Akhilleus'un bu kederiyle alay ettiği için Akhilleus tarafından öldürülür. Akhilleus'un annesi deniz tanrıçası Thetis Amazonlardan korktuğu için Karadeniz kıyılarından sessizce geçer. Thetis'in bu korkusu yüreğini kabartır ve o yüreği yemek için gökten inen kartalın sesi bile duyulmaktadır (Gökova, 1974: 25-26).

Antiope ve Thaletis kraliçelerinin yansira bir diğer Amazon kraliçesi Hippolyt; babası Ares'in hediye ettiği sihirli kemere sahip güçlü bir savaşçıdır. Herkül (Herakles) bu sihirli kemere sahip olmak istemiş ve Hippolyt'ı ikna etmiştir. Ancak Hera Herakles'e karşı Amazonları kıskırtmış böylece Hippolyt'ın öldürülmesine sebep olmuştur. Son kraliçe olarak bilinen Amazon tarihinde önemli bir yere sahip olan Myrina ise ata çok bindiği için "Çok Sıçrayan Myrina" lakabına sahiptir. İzmir (Symira) şehrinin kurucusu olan Myrina Atlantislileri yenerek Libya ve Mısırı fethetmiş Anadolu'da Kilikyalılar ile savaşmıştır (Pekyürek, 2011: 18-20). Yunanlı mitoloji yazarları, Amazon kraliçelerinin güçlü özelliklerinden daha çok Yunan kahramanları Herkales (Herkül) ve Akhilleus'e karşı mağlup olduklarını vurgulamaya çalışmışlardır.

Amazonların, mitolojideki mücadele sahnelerinin çeşitli sanat eserlerine konu olduğu görülmektedir. Bağdatlı Çam (2015: 77-79)' a göre M.Ö. 6.yy'da Amazonların en erken vazo resmi örneklerinde Herakles ve Amazonların mücadelesi tasvir edilmiştir. Amazon kadın figürleri Grek ve Doğu olmak üzere iki tip olarak betimlenmiştir. Grek tipi savaşçı kadınlar kısa kiton kıyafetli, zırlı ve miğferli, Doğu savaşçı tipleri ise İskit, Anadolu ve Pers tipi olmak üzere sivri uçlu şapkalar ile betimlenmiştir.

Amazon kadınları daha sonraki dönemlerde bereket tanrıçası Artemis ve zekâ tanrıçası Athena şeklinde tanrıça figürleri gibi tasvir edilmiştir (Pekyürek, 2011: 48-49). Amazon kadınları Artemis'in rahibeleri olarak da bilinmektedir. Efsaneye göre Amazonlar, Ephesus'ta Artemis Tapınağı'nı inşa etmiş. Kin ve savaş tanrıçası olarak tanınan Artemis'i bakire olması nedeniyle kendilerine yakın hissederek Artemis kültürünü başlatmışlardır (Bergmann 1850. akt: Çelik, 2021: 9). Bu bağlamda Amazon topluluğunun doğurganlık ve bereketin temsilcisi olan ana tanrıçalar ile arasında yakın bir ilişki olduğunu ve bu kültürün gelişimine de katkı sağladıklarını söylemek mümkündür.

### **Ana Tanrıçaların Kültürel ve İşlevsel Kodları**

İnsanlığın varoluşundan itibaren bütün topluluklar için hayatta kalma ve yaşama arzusundan kaynaklı olarak gelişen kadın figürü tasvirleri; doğurganlık-bereket temalarının yansira mitoloji -inanç sistemleri ile ilişkili olmasının yansira kadını ayrıcalıklı bir konuma yükseltmektedir. Anadolu'da matriyarkal bir düzen içerisinde gelişen Ana tanrıça figürleri; genellikle üreme organları ön planda (hamilelik belirtisi olan şişkin göbekli, büyük kalçalı, iri veya çok sayıda göğüslere sahip) tasvir edilmiştir.

Dünyanın birçok bölgesinde yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkan kadın heykelcikleri "Venüs" olarak ifade edilirken (Demirdağ, 2017: 7), M.Ö. 6. Bin yıldan itibaren Anadolu'da çok sayıda toplum tarafından benimsenen Ana tanrıça figürleri ise; Kubaba, Kybebe, Kubile, Matar Kubile, Nana, Marienna, Dindymene, Sipyrene vb. çeşitli isimlerle anılmıştır (Oral, 2014: 157). Bu bilgilerin yansira Anadolu'da Kybele, Artemis, Demeter vb, gibi inanışlar Amazon topluluklarının ana tanrıça inancına bağlı olarak geliştiği ve Ay tanrısının, "Kibebe" ismi ile anıldığı hatta bu kelimenin zamanla "Artemis" kelimesine dönüştüğüne dair bilgiler yer almaktadır (Güngör, 2020: 225). Anadolu'da yapılan birçok arkeolojik kazıda bütün tanrı ve tanrıçaların anası olarak bilinen Kibebe tanrıçası heykelciklerine de sıklıkla rastlanmıştır.

Demirdağ (2017: 8) Anadolu'da Kültepe tabletlerinde "Kubada", Lidya'da "Kybebe", Frigya'da "Kibebe" ve Hititlerde "Hepat" isimleriyle anılan Kibebe ana tanrıça tasvirlerinin örneklerine Grek ve Roma'da bulunan kültürel anıtlarda rastlansa da gerçek ana yurdunun Anadolu olduğunu ifade etmiştir.

Ana tanrıça figürlerinin üzerinde yer alan şekillerin ve formların her biri farklı anlamlar barındırmaktadır. Anadolu Çatalhöyük'te rastlanan tanrıça figürlerinin göbeğinde yılan figürleri ve spiral formları görülmektedir (Ateş, 2001: 107). Bu bağlamda spiral formların aşılınmış yumurtayı, spermayı ve ana tanrıçanın doğurganlık gücünü temsil ettiğini söylemek mümkündür. Başka bir örnekte ise Anadolu'da Frig döneminde ait sanatsal



ürünler üzerinde betimlenen kuş figürlerinin tanrıçayı simgeleyen semboller olduğu bilinmektedir. Öyle ki Frig dönemine ait Kibele ana tanrıçasının genellikle avcı-yırtıcı kuşlar ile birlikte tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Böylece kuş tasvirlerinin ana tanrıça'nın gücünü ve koruyuculuk özelliklerini yansıttığına dair çıkarımlar yapılmıştır (Collins, 2002. akt: Oral, 2014: 157). Ayrıca Geç Hitit dönemine ait elinde nar tutan Kibele tanrıçasının da bolluk ve bereketin simgesi olarak benimsendiğini söylemek mümkündür (Oral, 2014: 159).

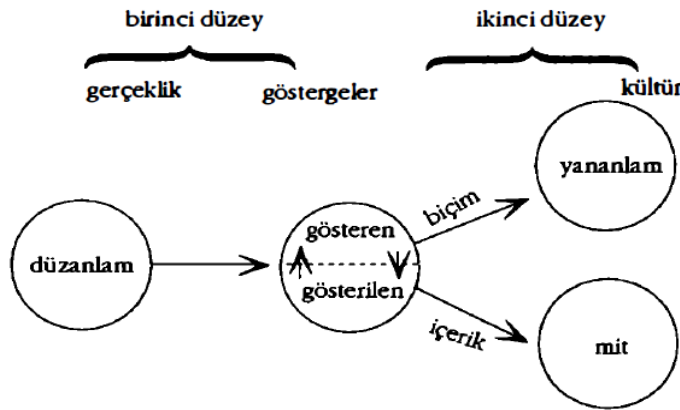
Anadolu'da görülen Ana Tanrıça kültürünün son izleri Efes'te yer almaktadır. Erhat (1996: 32)'a göre, dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı, Amazonlar tarafından inşa edilmiş ve burada ana tanrıçaya tapınımlardır. Öyle ki Artemis ana tanrıçasının çok sayıda göğüse sahip olması da Amazon kadınları ile ilişkilendirilmiştir. Efsaneye göre; Amazon kadınları bir göğsünü kesip tanrıça Artemis'e bağışlar ve böylece Artemis'in göğüsleri bolluk ve bereketin simgesi olarak kabul edilir (Sabol, 1999. akt: Çelik, 2021: 9).

Ana tanrıçalar Anadolu ve diğer toplumların dinsel ve sosyo-kültürel yapısı hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Tarihin çeşitli dönemlerinde farklı toplumlar tarafından benimsenen ve birçok isim ile anılan ana tanrıça figürleri; bereket, doğum, yaratıcılık ve annelik vb. gibi bazı anlamların yüklenmesiyle, çeşitli toplumların ve tarihin karanlık dönemlerine ışık tutması bakımından oldukça önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

## YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında; Zeynep Tosun'un Apasas; The City of The Mother Goddess adlı Haute Couture koleksiyonundan çalışmanın amacına uygun olan zengin kültürel ve sembolik kodların bulunduğu 5 adet görsel seçilmiştir.

Bu çalışmada seçilen görsellerin analizinde; Ronald Barthes'in anlamlandırma şemasında gösteren gösterilen, düz ve yan anlam olarak belirttiği göstergebilimsel çözümlene ilkeleri ve Julia Kristeva'nın metinlerarasılık kuramının modaya uyarlanmasıyla ortaya çıkan giysilerarasılık kuramı esas alınarak incelenmiştir.



Görsel 1: Barthes'in Anlamlandırma Şeması  
Kaynak: (Fiske, 2003: 120)

Barthes (1979:1) Göstergebilimin ilkelerini 1. Dil ve Söz, 2. Gösterilen ve Gösteren, 3. Dizge ve Dizim, 4. Düz anlam ve Yan anlam olmak üzere 4 büyük başlık altında sınıflandırmıştır. Gösterge, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiden anlamlama meydana gelmektedir. Barthes göstergebilimsel çözümlemeye anlamlandırmayı düz anlam (denotation), yan anlam (connotation) olmak üzere 2 düzeyde ele almıştır (Fiske, 2003: 115). Barthes'e göre düz anlam göstergenin neyi temsil ettiği, yan anlam ise göstergenin nasıl temsil edildiğini incelemektedir (Bircan, 2013: 25).

Anlamlandırmanın birinci düzeyi olan düz anlam, göstergenin ortak duyusal, açık ve belirgin anlamına gönderme yaparken, ikinci anlamlandırma düzeyinde belirttiği yan anlam ise göstergenin kullanıcıların duygularıyla veya kültürel değerleriyle birleştiğinde meydana gelen etkileşimi tanımlamaktadır. Barthes'e göre ilk düzeydeki gösteren yan anlamın göstergesidir. Gösterge-kültür arasındaki etkileşimin en etkili olduğu düzey ikinci düzey olarak kabul edilmektedir (Fiske, 2003: 115-123). Barthes'e göre giysinin gösteren düzlemi giysinin biçimiyle, gösterilen düzlemi ise içerik ile alakalıdır (Aktulum, 2019b: 6).

Bu çalışmada Barthes'in anlamlandırma şeması, düz anlam, yan anlam ve kültürel kodlar çerçevesinde ele alınmıştır. İncelenen 5 görsel; Giysilerin tüm parçaları, aksesuarlar ve saç olmak üzere ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Öte yandan görseller geçmişe ait, tarihsel ve kültürel kodları yoğun bir şekilde taşıdıkları için Julia Kristeva'nın Metinlerarasılık kavramından yola çıkarak Thomas F. Broden tarafından oluşturulan giysilerarasılık yaklaşımına göre analiz edilmiştir.

## BULGULAR

Julia Kristeva'nın, Mihail Bakhtin'in söyleşimcilik kuramından etkilenerek ortaya attığı Metinlerarasılık kavramı; bir metnin başka bir metinden alınan unsurlar ile yeni biçem ve anlama dönüşmesi olarak tanımlanabilir. Bu kavram günümüzde çözümlene biçimi ve sanatsal biçemlerin yazınsallığı olarak da kullanılmaktadır. Kristeva ve Barthes'in metinlerarasılık, Bakhtin'in ise söyleşimcilik yaklaşımından yola çıkan Thomas. F. Broden "metin olarak kumaş, giysi modasının metinlerarasılığı" adlı eseriyle giysilerarasılık yaklaşımını öne sürmüştür (Aktulum, 2019a: 10). Giysilerarasılık kavramında; metnin yerini giysi almakta böylece metinlerarasılık yaklaşımı modaya uyarlanmış olmaktadır.

Bir metin birden çok türsel kategoriyle bağlantılı olabileceği gibi bir giysinin de birçok sanatsal biçemlerle ilişki halinde olması mümkündür. Çünkü moda; içerisinde bulunduğu dönemden, olay-olgulardan etkilenen ve zamanla tekrarlanan devingen bir yapıya sahiptir. Tasarımcı birden çok sanatsal biçemi, toplumsal ve kültürel olay ve olguları, çeşitli dönemlere ait model ve trend özelliklerini, hatta öz yaşamsal öyküleri bile tasarımlara yansıtabilir. Bu nedenle tasarlanan giysinin gösterge olarak yorumlanabilmesi için tasarımcının ele aldığı dönemin özellikleri hakkında detaylı bilgi sahibi olunması gereklidir. Bu bakımdan bir giysiyi okumak, onun kültürel kodlarında yer alan sembolleri ve bu kültürün özelliklerini anlamakla eşdeğerdir.

Zeynep Tosun, markasının ilk kuruluşundan bu yana Türk el işçiliği ve el sanatlarını ön plana çıkarmaya ve etnik köken ile modern tasarım anlayışını birleştirmeye yönelik koleksiyonlar (SS19- Hazır giyim, FW18- Hazır giyim, SS18- Haute Couture, SS18- Hazır giyim, FW17-Hazır giyim, SS17 Hazır Giyim, FW16 Hazır Giyim) hazırlamaktadır (Url 2). Tosun, geçmişin kültürel izlerini günümüz çağdaş tasarımlarına yansıtmaktaki amacını "Bir tasarımcının geldiği yerdeki kültürünü kullanması ve yansıtması gerektiği" (Url 3) şeklinde ifade etmektedir.

Zeynep Tosun güçlü ve ayakları üzerinde duran kadın kimliğine vurgu yapmakta ve Anadolu'da birçok kadın grup ile çalışarak üretiminin en önemli kısmını buralarda gerçekleştirmektedir (Url 2). Sanatçı, tasarımlarında endüstriyel tekniklerin yanısıra kadın gruplarının el işçiliğine olan yeteneklerinden faydalanmakta ve onlara iş imkânı oluşturup hayatlarına destek olmaktadır.

Tosun, Anadolu kadınının güçlü ve kutsal kimliğini ön plana çıkaran "Apasas: The City of The Mother Goddess" isimli koleksiyonunda ilhamını mitolojide yer alan Amazon kadınları ve onların tanrıçalaşmış hikâyelerinden almaktadır.

### Zeynep Tosun'un "Apasas: The City Of The Mother Goddess" İsimli Koleksiyondan Seçilen Giysilerin Göstergebilimsel Analizi



Görsel 2: Apasas 2021 Yaz Couture koleksiyonundan bir fotoğraf  
Kaynak: Url 4

Tablo 1: Apasas koleksiyonunda yer alan Görsel.2'deki giysinin Barthes'ın anlamlandırma şemasına göre analizi

Gösterge	Düz anlam		Yan anlam
	Gösteren	Gösterilen	Kültürel Kodlar
'Fotoğraftaki kadın' figürü üzerindeki giysiler	1. Küpe ve kolye	1. Birbiriyle uyumlu üç sıra metal detaylı inci taş kolye ve kulak kelepçesi olarak adlandırılan (ear cuff) küpe	1. Kolye ve küpede kullanılan inci taşı saflığının, masumiyetinin, üreme ve çoğalmanın temsili olarak kabul edilir.
	2. Pazibent ve yüzük		2. Yüzük ve pazibentlerde görülen yılan: koruyuculuk, korkulan aynı zamanda saygı duyulan bir figür olarak kabul edilmekle birlikte pazibentler Amazonların kol ve bilek gücüne vurgu yapmaktadır.
	3. Etek		3. Yandan yırtmaçlı tül pareo eteğin iç gösteren, şeffaf yapısı ile feminen bir görüntü vurgulanmaktadır. Üzerine işlenmiş motifler koruyuculuk tılsımları, sevgi ve bereketi simgelemektedir.
	4. Büstiyer	2. Yılan formlarında metal pazibent ve yüzükler	4. Büstiyerin çapraz bandajları x formu oluşturmakta ve bu form tüm kültürlerde iptal etme, belirsizlik ve devre dışı bırakma anlamında kullanılmaktadır. Amazon kadınların da sağ göğüslerinin kesik olduğu düşüncesi göğsün iptal edilmesi ile ilişkilendirilebilir.
	5. Sandalet	3. Üzerinde motifler işlenmiş tül pareo etek	5. Sandalet dizim oluşturmada tamamlayıcı bir aksesuar olarak kabul edilmekte birlikte troklarla süslenmesi de Amazonların metal aksesuarların gönderme yapmaktadır.
	6. Saç	4. Çapraz bandajlı boyundan bağlamalı büstiyer	6. Arkadan bağlamalı saç modeli Antik Yunan dönemi kadınlarının saç modelini temsil etmenin yanısıra feminen ve güçlü kadın kimliğini simgelemektedir.
		5. Uzun ve metal troklarla süslü parmak arası sandalet	
		6. Ortadan ikiye ayrılan arkadan toplu saç modeli	

**Kültürel Kodlar ve Giysilerarasılık:** Apasas koleksiyonundan seçilen bu kıyafetin Amazon kraliçelerini temsil ettiği düşünülmekte, mankenin üzerindeki takılarda (kolye, küpe ve yüzük) ve kıyafette yer alan motiflerin tesadüfî olarak seçilmediği her birinin ayrı kültürel anlama sahip olduğu bilinmektedir. Takılarda kullanılan inci taşı ilk çağlara dayanan inci-istiridye kültüründe; doğum ve yeniden doğum temalarında üreme sembolü olarak kullanılırken, Sümer topluluğunda ise neslin üremesi ve çocuk oluşumunu simgelemektedir (Ateş, 2001: 62-131).

Amazon kadınlarının kıyafetlerine dair bilgiler genellikle Antik Yunan sanat eserleri üzerinden değerlendirilmektedir. Çelik (2021: 13)'ten alınan bilgiler ışığında Hellen sanatı eserlerinde Amazon kadınları kısa boyda khiton giysi ile savaşırken tasvir edilmiştir. Giysilerarasılık anlayışına göre görseldeki giyside nadiren de olsa drape detayların kullanılması Antik Yunan kıyafeti olarak bilinen "khiton" ile arasında ilişki kurmakta ve Amazon kadınlarını tasvir ettiği düşünülmektedir. İnce tül detaydan iç çamaşırın belirgin olması feminen bir görüntüyü oluştururken öte yandan tasarımcının Amazon kadının savaş sahnelerindeki giysisini çağrıştıran tam boy yırtmaç detayı kullanması da giysiye yüklenen feminenlik vurgusunu artırmaktadır.

Amazon kadınlarının aksesuar olarak göğüs zırhı kullandıklarına dair bilgiler de bulunmaktadır (Stellings 2011. akt: Çelik, 2021: 16). Aynı zamanda "X" sembolü kültürlerde genellikle bilinmeyen, belirsizliği ve devre dışı bırakıp iptal etmek gibi anlamlara gelmektedir (Çakmaklıoğlu-Kuru, 2020: 2278). Öyle ki büstiyerde kullanılan göğsü saran boyundan çapraz bağlamalı kalıp modeli Amazon savaşçıların kullandıkları göğüs zırhıyla ilişkilendirildiği çıkarımı yapılabilir. Ayrıca bazı kaynaklarda Amazonların kasları örten bir zırh kullandıkları da söylenmektedir. Eyüboğlu (1987: 77-78)'na göre yılan figürü eski çağ inançlarında kutsal bir varlık olarak kabul edilen korku ve saygının bir arada gösterildiği bir hayvandır. Dünyanın birçok yerinde kötülüklerden koruyan, ailenin ve evin bekçisi olarak kabul edilmektedir. Böylece zırhın koruyucu görevini kol kasında bulunan pazibentin üstlendiği düşünülmektedir. Tasarımcının dizim oluşturmada kullandığı sandalet Antik Yunan giyim kültüründeki sandalet türlerine atıf yapmaktadır.

Blank (1999: 111) Antikçağ eserlerinde Yunan uygarlığına ait saç modellerinden birinin kulakların arkasından enseden sırtta verilen saç modeli olduğu belirtmiştir. Böylece Görsel 2' de yer alan kadın figürüne ait saç modeli ile Antik Yunan kadın saç modeli arasında bağlantı kurulmaktadır. Aynı zamanda saçın arkadan sıkıca bağlı olması Amazon kadınlarının güçlü ve feminen özellikleri gibi yan anlamlarını çağrıştırmaktadır.

Bu bağlamda, tasarımcının Antik Yunan ve Amazon uygarlığı ile Apasas koleksiyonundaki giysiler arasında ilişki kurduğunu söylemek mümkündür.



Görsel 3: Apasas 2021 Yaz Couture koleksiyonundan bir fotoğraf  
Kaynak: Url 5

Tablo 2: Görsel 3'deki giysinin Barthes'ın anlamlandırma şemasına göre analizi

Gösterge	Düz anlam		Yan anlam Kültürel Kodlar
	Gösteren	Gösterilen	
'Fotoğraftaki kadın' figürü üzerindeki giysiler	1. Küpe	1. İnci taşlı ve metal detaylı kulak kelepçesi olarak adlandırılan (ear cuff) küpe	1. Küpede kullanılan inci taşı saflığının, masumiyetinin, üreme ve çoğalmanın temsili olarak kabul edilir. 2. Boyunluğun metalik, parlak renkten olması Amazon kadınlarının göz alıcı cazibesinin yanısıra metal madenin nitelikleri olan sağlamlık ve güçlülük özelliklerine de sahip oldukları anlamını çağrıştırmaktadır. 3. Giyside kullanılan tel kırma-sarma ve püskül detayları Kastamonu ve Bartın yörelerine ait el sanatlarıdır. Böylece Amazonların anayurdu olarak bilinen Karadeniz kıyıları ile giyside kullanılan el sanatı arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir. Yunan uygarlığında Amazonların kıyafeti olarak bahsedilen kısa kiton ile elbise boyu arasında benzerlik olduğu söylenebilir. Ayrıca pelerin ve elbise üzerinde yer alan motifler; ölümsüzlük, sonsuzluk, dişilik vb. anlamları da simgelemektedir. 4. Sandalet dizim oluşturmada tamamlayıcı bir aksesuar olarak kabul edilmekte birlikte troklarla süslenmesi de Amazonların metal aksesuarların gönderme yapmaktadır. 5. Arkadan bağlamalı saç modeli Antik Yunan dönemi kadınlarının saç modelini temsil etmenin yanısıra feminen ve güçlü kadın kimliğini simgelemektedir.
	2. Boyunluk (Choker)	2. Metalik parlak görünümlü yıldız aksesuarla süslü (choker) boyunluk	
	3. Pelerin ve elbise	3. Keten kumaşa benzer, beyaz tonlarında üzerinde çeşitli motifler yer alan tel kırma-sarma ve püskül teknikleri uygulanmış pelerin ve mini elbise	
	4. Sandalet	4. Uzun ve metal troklarla süslü parmak arası sandalet	
	5. Saç	5. Ortadan ikiye ayrılan arkadan toplu saç modeli	

**Kültürel Kodlar ve Giysilerarasılık:** Apasas koleksiyonundan seçilen Görsel 3'deki fotoğrafın Amazon uygarlığına ait savaşçı kadınların kıyafetlerini yansıttığı görülmektedir. Antik Yunan dönemi keten kumaştan yapılan kıyafetlerle bu giyside kullanılan keten kumaş türü benzerlik göstermektedir. Pelerin ve elbise üzerinde Anadolu'da yaygın olarak kullanılan kültürel değere sahip olan eşkenar dörtgen, hayat ağacı ve hun gülünü anımsatan motifler yer almaktadır. Eşkenar dörtgen ilk çağlarda ana tanrıça figürleri ve çeşitli eşyalar üzerinde görülmekte doğurganlık, dişilik ve yumurtanın temsili olarak da kullanılmaktadır (Ateş, 2001: 177-178). Hayat ağacı ise tanrıya ulaşma aracı olarak kullanılır, gök ile yeri birleştiren merdiven görevindedir (Alp, 2009: 57). Aksesuarlarda yer alan inci; doğum ve yeniden doğum temalarında üremenin yanısıra bilgelik, arılık ve dişilik simgesi olarak kullanılmaktadır (Wilkinson, 2021: 46). Boyunluğun (Choker) parlak ve metalik renkten olması Amazon kadınlarının göz alıcı cazibesinin yanı sıra savaşçı ve güçlü özelliklerini metal madenin dayanıklılığıyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca Anadolu'da nazara karşı parlak eşya (ayna-



altın) kullanılması bilgisinden yola çıkarak düşmana karşı kalkan görevi de üstlendiği çıkarımı yapılabilir. Giyside kullanılan motif ve aksesuarlar, tanrılaştırılan Amazon kraliçelerinin üstün güçlerine gönderme yapmaktadır.

Karacalar'dan (2010: 69) edinilen bilgiye göre New York Metropolitan Müzesinde bulunan Antik vazolar üzerindeki mücadele sahnelerinde Amazon kadınının boyundan bağlamalı ve omzuna dökülen desenli bir pelerin giydiği görülmektedir. Böylece Amazon uygarlığına ait kıyafetler ile Apasas koleksiyonundaki Görsel 3'deki bu giysi arasında yakın bir benzerlik görülmektedir. Ayrıca pelerinin üzerindeki kültürel motifler Kastamonu ve Bartın yörelerine ait tel kırma-sarma ve saçak bağlama teknikleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu el sanatlarının uygulandığı bölge Amazon uygarlığının yerleşim yeri olan Karadeniz bölgesini ele almaktadır. Giysi üzerinde kullanılan işleme teknikleri ile Anadolu'da yaşayan Amazon uygarlığı arasında yakından bir ilişki kurulduğunu söylemek mümkündür.



Görsel 4: Apasas 2021 Yaz Couture koleksiyonundan bir fotoğraf  
Kaynak: Url 6

Tablo: Görsel: 4'deki giysinin Barthes'ın anlamlandırma şemasına göre analizi

Gösterge	Düz anlam		Yan anlam
	Gösteren	Gösterilen	Kültürel Kodlar
'Fotoğraftaki kadın' figürü üzerindeki giysiler	1. Küpe	1. İnci taşı ve gümüş detaylı kulak kelepçesi olarak adlandırılan (ear cuff) küpe	1. Küpede kullanılan inci taşı saflığının, masumiyetinin, dişilik ve statü temsili olarak kabul edilir.
	2. Boyunluk	2. Fırfırlı tül kumaştan yapılmış yaka	2. Boyunluk modeli Rönesans döneminde Ruff yaka ya da fırfırlı yaka olarak isimlendirilmekte, ihtişamın göstergesi olarak düşünülmektedir.
	3. Elbise	3. Krem-Bej tonlarında tül kumaştan yapılmış fırfır detaylı elbise	3. Elbisenin kat ve fırfır detaylarla kabarık bir görüntü vermesi Amazon kraliçelerinin ihtişam ve yüce gücünü simgelemekte ve bel hattının altında yer alan ay formu genç kızlık ve tanrıça simgesi anlamına gelmektedir.
	4. Kemer	4. Değerli taş detayları olan gümüş kemer	4. Amazon kraliçesi olan Hippolyte'ın büyülü kemerini simgelemekte ayrıca kemerin gümüş madeni iffet, saflık, umut ışığının temsil etmektedir.
	5. Sandalet	5. Uzun ve metal troklarla süslü parmak arası sandalet	5. Sandalet dizim oluşturmada tamamlayıcı bir aksesuar olarak kabul edilmekte birlikte troklarla süslenmesi de Amazonların metal aksesuarların gönderme yapmaktadır.
	6. Saç	6. Ortadan ikiye ayrılan arkadan toplu saç modeli	6. Arkadan bağlamalı saç modeli Antik Yunan dönemi kadınlarının saç modelini temsil etmenin yanı sıra feminen ve güçlü kadın kimliğini simgelemektedir.

**Kültürel Kodlar ve Giysilerarasılık:** Apasas koleksiyonundan seçilen Görsel 4'deki giyside Amazon tanrıçalarını çağrıştıran aksesuar-giysi detaylarındaki göstergelerin tesadüfi olmadığını söylemek mümkündür.

Elbise üzerindeki kemerin altında bulunan aksesuar ay formundadır. Alp (2009: 41-42)'e göre ilk çağlarda çeşitli uygarlıklarda tapınma aracı olarak kullanılan ay figürü, Sümerliler döneminde tanrı ve tanrıçayı simgelemekte ve hilal forma sahip olan ay genç kızlığı temsil etmektedir. Ayrıca Tanrıça Kibele ve Artemis ay tanrıları olarak bilinmektedir. Bu giysinin de genç kızlara hitaben özel gün ve davetler için tasarlandığı ve giysiyi taşıyan kişinin kendisini tanrıçaymış gibi hissetmesinin amaçlandığı çıkarımı yapılabilir. Ayrıca Amazon kraliçelerine dair mitolojik bir efsaneye göre, Amazon kraliçesi Hippolyte'a babası Ares tarafından hediye edilen, üstün güçlere sahip değerli bir kemeri olduğu bilinmektedir. Giysi de kullanılan kemer aksesuarının tesadüfi olarak kullanılmadığı ve kraliçe Hippolyte'ı çağrıştırdığını söylemek mümkündür. Giyside kullanılan aksesuarlarda inci taşı Wilkinson'a (2021: 46-47) göre doğurganlık ve üremenin yanı sıra dişilik, bilgelik simgesi, gümüş madeni ise iffet, namus ve saflığın temsilidir. Bu gönderme Amazon kadınlarının bakire oldukları bilgisine karşıt doğurganlık, kadınsılık yönlerine de vurgu yapmaktadır. Genellikle lahitler üzerinde savaşırken tasvir edilen Amazon kadının kıyafeti omza dökülen formda, boydan tek bacağı açıkta ve yarı çıplak şekilde tasvir edilmektedir.

Bu bağlamda Apasas koleksiyonundaki giyside kullanılan omuz, yırtmaç ve aksesuarlar Amazon kadınının kıyafetindeki detaylar ile benzerlik kurmaktadır. Ayrıca Elbisenin yaka kısmında kullanılan detayda ise Rönesans dönemi etkilerini de görmek mümkündür. Rönesans döneminde kullanılan Ruff yaka statünün simgesi olarak kullanılırken günümüzde tasarımcının modern yorumuyla dikkat çekicilik ve ihtişamın göstergesi olarak da kabul edilebilir.



Görsel 5: Apasas 2021 Yaz Couture koleksiyonundan bir fotoğraf  
Kaynak: Url 7

Tablo 5: Görsel 5'teki giysinin Barthes'ın anlamlandırma şemasına göre analizi

Gösterge	Düz anlam		Yan anlam Kültürel Kodlar
	Gösteren	Gösterilen	
'Fotoğraftaki kadın' figürü üzerindeki giysiler	1. Küpe, kolye ve yüzük	1. Birbiriyle uyumlu üç sıra metal detaylı inci taş kolye, kulak kelepçesi olarak adlandırılan (ear cuff) küpe ve yılan formunda yüzükler	1. Küpe ve kolyede kullanılan inci taşı saflığının, masumiyetinin, ürem-çoğalma ve statünün, yılan formundaki yüzük ise koruyuculuğun ve nazarlığın göstergesidir.
	2. Ceket	2. Kol ve yakaya motifler işlenmiş beyaz blazer ceket	2. Blazer ceketin kalıp formu ve vatta detayları sayesinde dik ve heybetli duruşu Amazonların erkeksi gücüne gönderme yapmakta ve maskülen bir görünüm vermektedir.
	3. Pantolon	3. Bol kesim beyaz renk pantolon	3. Pantolonun bol kalıp olması rahatlık ve konforu, kenar detaylarındaki püsküller dikkat çekiciliği ve beyaz renk oluşu ise kutsallığı vurgulamaktadır.
	4. Çizme	4. Üzeri işlemeli körüklü beyaz çizme	4. Körüklü çizme dizim oluşturmada tamamlayıcı bir aksesuar olarak değerlendirilmiştir.
	5.Saç		

5. Ortadan ikiye ayrılan arkadan toplu saç modeli 5. Arkadan bağlamalı saç modeli Antik Yunan dönemi kadınlarının saç modelini temsil etmenin yanısıra feminen ve güçlü kadın kimliğini simgelemektedir.

***Kültürel Kodlar ve Giysilerarasılık:*** Apasas koleksiyonundan seçilen Görsel 5'te yer alan ceket-pantolon takımı beyaz tonlarındadır. Beyaz renk tonları Wilkinson'a (2021: 283) göre masumiyet saflık ve kutsallık simgesidir. Ceket, şal yaka modelinde blazer kesimden oluşan belden kemer detaylıdır. Ceketin yakasında bulunan işlemlerdeki motiflerde yaprak dalı ve kuş motifleri dikkat çekmektedir. Alp'e (2009: 56) göre bitki sembolizmi ilkçağlardan beri inanç, büyü, astroloji gibi birçok amaçla kullanılmıştır. Wilkinson'a (2021: 80) göre ise bitki yaşam döngüsü ve toprak anayla bağıntılı olarak bereketin aynı zamanda ölüm ve dirilişin de simgesidir. Kuş sembolü ise genellikle tanrı ile ilişkilendirilmekte, üstün güç ve ruhun simgesi olarak bilinmektedir. Ayrıca dal ve kuş sembollerinin yan yana kullanılması barış ve huzuru temsil ederken, hayat ağacı ile kuş figürünün birlikte kullanılmasının da ölümsüzlük simgesi olduğu söylenebilir. Ceketin göğüs ve kol detaylarında özellikle bu motiflerin işlenmiş olması Amazon savaşçılarının kol gücüne vurgu yaptığı düşünülürken, omuz vatkalari ve kemer detayları ile kararlı, cesaretli, heybetli bir duruş ve maskülen bir görüntü sergilemektedir. Tüm bu nitelikler Amazon kadınları ile analogi kurmaktadır.

Sicilyalı Diodorus Amazonların İskit topluluğunun bir kolu olduğundan bahsetmektedir. İskit savaşçılarının giysileri incelendiğinde Durmuş (2008: 70) vücudu saran ceket ve pantolon ayrıca bileği bağcıklarla saran çizme giydiklerini ve birkaç çift küpe, yüzük ve bilezik kullandıklarını belirtmektedir. Ayrıca Berlin Arkeoloji müzesinde Amazon-İskit sergisinde bulunan bir vazo üzerinde yer alan İskit savaşçısı figürünün pantolon-cekete takım giydiği görülmektedir.



Görsel 6: Antik vazo üzerine tasvir edilmiş İskit savaşçısı  
Kaynak: (Karacalar, 2010: 85).

Bu bağlamda ceket-pantolon takımı ve aksesuarların, Anadolu Amazonlarının at üstünde giydikleri kıyafetleri ve aksesuarları çağrıştırmaktadır. Özel gün ve davetler için tasarlanan bu takımda maskülen bir görünüm hâkimdir. Tasarımcı bu giysi ile Amazonların antik dönemde giydikleri giysilerine ve erkeksi güçlerine doğrudan bir gönderme yapmaktadır.



Görsel 7: Apasas 2021 Yaz Couture koleksiyonundan bir fotoğraf  
Kaynak: Url 8

Tablo 5: Görsel 7'deki giysinin Barthes'ın anlamlandırma şemasına göre analizi

Gösterge	Düz anlam		Yan anlam Kültürel Kodlar
	Gösteren	Gösterilen	
'Fotoğraftaki kadın' figürü üzerindeki giysiler	1. Küpe	1. İnci taşlı ve metal detaylı kulak kelepçesi olarak adlandırılan (ear cuff) küpe	1.Kolye ve küpede kullanılan inci taşı saflığın, masumiyetinin, üremenin ve statünün simgesi olarak kabul edilir.
	2.Boyunluk (Choker)	2. Parlak yıldız aksesuar detaylı (choker) boyunluk	2. Boyunluğun parlak metalik olması Amazon kadınlarının göz alıcı cazibesinin yanısıra metal madenin nitelikleri olan sağlamlık ve güçlülük özelliklerine sahip oldukları anlamlarını da çağrıştırmaktadır.
	3. Pelerin	3. Şifon kumaşa benzer, beyaz tonlarında üzerinde çeşitli motifler yer alan tel kırma ve dantel teknikleri uygulanmış pelerin	3. Kumaşta kullanılan tel kırma ve dantel teknikleri Türk el sanatlarında kullanılan işleme teknikleridir. Tel kırma tekniğinin Bartın yöresine ait olduğu bilinmekte ve Amazonların anayurdu olan Karadeniz kıyıları ile giyside kullanılan işleme teknikleri arasında ilişki kurulmaktadır.
	4. Etek ve büstiyer	4. Şifon kumaşı anımsatan etek ucu fırfır detaylı, tel kırma ve dantel teknikleri kullanılmış etek ve büstiyer	4. Giyside kullanılan parlak detaylar Amazonları düşmanlara karşı koruyan nazarlık görevindedir.
	5. Saç	5. Ortadan ikiye ayrılan arkadan toplu saç modeli	5. Arkadan bağlamalı saç modeli Antik Yunan dönemi kadınlarının saç modelini temsil etmenin yanısıra feminen ve güçlü kadın kimliğini simgelemektedir.

**Kültürel Kodlar ve Giysilerarasılık:** Apasas koleksiyonundan seçilen Görsel 7'de yer alan pelerin ve etek takımı incelendiğinde Amazon tanrıçalarının görünümünü çağrıştırmaktadır. Genç kadın kitlesi için tasarlanan bu giysinin, özel gün ve davetlerde giyen kişinin kendisini tanrıçaymış gibi hissetmesini amaçladığı ayrıca giyside kullanılan beyaz renk ile Amazonların saflık masumiyet ve kutsallığına da gönderme yaptığı düşünülebilir. Karacalar'a (2010: 69) göre antik vazolar üzerinde yer alan Amazon kadınlarının tasvirlerinde boyundan bağlamalı ve omuza dökülen desenli bir pelerin giydikleri görülmektedir. Tasarımcı bu giysi ile Amazonların giydikleri pelerinli kıyafetlere gönderme yapmaktadır. Pelerinin ve etek üzerinde Anadolu el işleme teknikleri olan dantel ve Bartın yöresine ait tel kırma teknikleri kullanılmıştır. Böylece bu teknikler ile Anadolu Karadeniz kıyılarında yaşayan Amazon uygarlığına gönderme yapılmaktadır. Lahitler üzerinde yer alan Amazon kadınlarının vücutlarının bazı kısımları açık bir şekilde tasvir edilmiştir. Böylelikle giyside kullanılan şifona benzer kumaşın şeffaflığı, özgürlük, cesaret ve feminenlik yan anlamlarını üretmektedir. Giysi üzerindeki aksesuarlarda kullanılan yıldız formu Wilkinson'a (2021: 288) göre bilgelik ve ruhsal yolun



göstericisidir. Bu bakımdan Apasas koleksiyonunda yer alan bu giysi ile Amazon kadınlarının giysileri arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkündür.

## SONUÇ

Moda bireyin giyinme ihtiyacının yanı sıra sosyolojik, psikolojik, kültürel ve tarihi kavramlara göndermeler yapan devingen bir olgudur. Moda sayesinde bireylerin hangi ulusa ve kültüre ait oldukları gibi çeşitli bilgiler elde edilebilir. Çağdaş göstergebilimin öncülerinden biri olan Barthes modayı giysiden ayrı bir yapı olarak değerlendirmenin yanı sıra bireylerin giysi ile toplumsal bir uzlaşmaya varabileceğini de öne sürmektedir. Moda bu yönüyle toplumsal kültüre ayna tutan bir ölçüt olarak benimsenmektedir. Anlam taşıyan ve kendi dışında bir şeyi temsil eden dizgeler birer gösterge olarak kabul edilmekte ve günümüzde bunu göstergebilim alanı incelemektedir. Geniş bir alanı kapsayan göstergebilim, moda alanında gösterge olarak giysiyi ele aldığı anda, giyside yer alan anlam kodlarını ve bu kodların nasıl kurulduğunu, ilişkilerini yorumlayıp, giysiyi yeniden anlamlandırmaktadır. Barthes göstergeleri düz ve yan olmak üzere iki boyutta ele almanın yanı sıra popüler kültür çözümlemelerinden de bahsetmekte böylece anlamlandırmanın kültür ile yakından ilişkili olduğunu öne sürmektedir.

Birçok moda tasarımcısının yanı sıra Zeynep Tosun da tasarımlarında dönemin olgu ve olaylarından, eski uygarlıklardan ve birçok sanatsal biçimden etkilenmiştir. Ayrıca tasarımlarıyla güçlü, ayakları yere basan kadın profiline, etnik kökene vurgu yapmakta ve tasarımlarında kültürel kodları kullanarak yeniden anlamlandırma yoluna gitmektedir. Zeynep Tosun, Apasas; The City Of The Mother Goddess isimli 2021 Yaz Haute Couture koleksiyonunun ilhamını; anaerkil, atlı savaşçı bir topluluğa ait göğsüz kadınlar olarak bilinen Amazon uygarlığından ve onların tanrıçalaşmış hikâyelerinden almaktadır. Bu bağlamda Apasas koleksiyonundan seçilen giysiler, Amazon uygarlığına ve Anadolu halk kültürüne gönderme yapması nedeniyle bu çalışmada birer gösterge olarak ele alınmıştır. Çalışmada zengin kültürel kodları içeren 5 adet giysi, Barthes'in anlamlandırma şemasında belirttiği düz (gösteren) ve yan (gösterilen) anlama göre analiz edilmiştir. Ayrıca görseller, Julia Kristeva'nın metinlerarasılık ve Baktin'in söyleşimsellik kuramından yola çıkarak Broden tarafından öne sürülen giysilerarasılık kuramına göre de incelenmiştir. Çalışmanın giysilerarasılık kuramına göre incelenmesinin en önemli nedenlerinden birisi tasarımcının, giysiler ve aksesuarlar yoluyla Amazon uygarlığına ve Anadolu halk kültürüne ait çeşitli kültürel kodlara doğrudan gönderme yapmasıdır. Bu bakımdan koleksiyondaki bir kolye ya da bir işleme başka ve geçmişe ait bir kültürü okumayı gerekli kılmaktadır.

Apasas; The City Of The Mother Goddess isimli koleksiyondan seçilen 5 adet giysi incelendiğinde; Amazon uygarlığı ve kısmen Anadolu halk kültürünün izlerini taşıdığı görülmektedir. Tasarımcının giysilerde kullandığı motif-sembol, kalıp-model, malzeme-teknik ve aksesuarların tesadüfi olarak seçilmediği ve her bir dizgenin Amazon kadınlarının ayrı bir özelliğine hatta mitolojik öyküsüne işaret ettiği görülmektedir.

Barthes'in yan anlam düzeyi çerçevesinde incelenen giysilerin çoğunluğunun beyaz renk tonlarında olması saflık, masumiyet, bekâret ve kutsallık gibi beyaz rengin yan anlamlarını simgelemekte, tasarımcının Amazon kadınlarının bakirelik ve kutsal tanrıça güçleri ile beyaz renk arasında dolaylı yoldan bir bağlantı kurduğu anlaşılmaktadır.

Barthes'in anlamlandırma şemasına göre, kendi varoluş düzeyi dışında bir anlam taşıyan olgu, durum ya da nesnelere derin yan anlamları içerirler. Bu bakımdan tasarımcının, giysi ve aksesuarların genelinde kullandığı (Görsel 2, Görsel 3, Görsel 4 ve Görsel 5) inci taşının, üreme-doğurganlık, saflık, bilgelik ve statü gibi taşıdığı yan anlamlar ile Amazon kadınının özellikleri arasında bir ilişki kurduğu söylenebilir. Yılan figürü ise Anadolu'daki anlamı ile koruyuculuk-tılsımı ifade etmektedir. Görsel 2'deki giyside bulunan yılan sembollerinin, Amazon savaşçıları kötülöklere karşı koruyan bir zırh görevinde kullanıldığı ayrıca yılan figürlü pazıbetenle ise Amazon kadınlarının kol gücüne gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca giysi üzerindeki (Görsel 3) Hayat ağacı ve ilk çağlarda ana tanrıça figürleri üzerinde görülen eşkenar dörtgen gibi kültürel semboller; Amazonların ölümsüzlük, tanrıya ulaşma, doğurganlık-dişilik gibi özelliklerine de gönderme yapmaktadır. Tasarımcı giysilerde kullandığı bu kodlar ile kültürel sembol ve motiflere tekrar dönüp bakmayı ve bir ölçüde bu kayıp denilebilecek kültürü günümüz modasına yeniden taşımayı amaçlamaktadır. Barthes'in ikinci düzey olarak ele aldığı kültür çözümlemeleri, araştırmada ele alınan 5 görsel üzerinde de oldukça etkilidir. Öyle ki yukarıda söz edilen, Amazon kadınlarına ait maddi ve manevi kültürel verilerin yılan, hayat ağacı, eşkenar dörtgen gibi sembolik unsurları ancak bu kültürel kodları okumak ile anlaşılmaktadır.

Zeynep Tosun'un, Görsel 3 ve Görsel 7'deki giysilerde Kastamonu ve Bartın yörelerine ait Türk işleme sanatlarından; düğüm-püskül bağlama ve tel kırma-sarma tekniklerini tercih ettiği görülmektedir. Tasarımcının Amazon uygarlığının ana yurdu olarak bilinen Karadeniz kıyıları ile giysilerde kullandığı işleme teknikleri

arasında doğrudan bir ilişki kurduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu giysiler üzerindeki işlemlerin parlak ve göz alıcı oluşu Anadolu'da kullanılan nazarlık ile ilişkilendirilmekte ve Amazonları düşmanın görüşünü engelleyecek koruyucu bir zırh olarak temsil etmektedir. Bu bağlamda tasarımcının giysiler üzerinde kullandığı süsleme teknikleri ve kültürel kodlar geçmiş uygarlıklardan günümüze yansıtılan kültürel bir aktarımın göstergesi olarak okunabilir.

Görsel 2, Görsel 4 ve Görsel 7'deki giysiler günlük giyimden ziyade özel gün ve davetler için tasarlanmış özel giysilerdir. Görsel 4'te kullanılan ay ve kemer aksesuar detayları Amazon kraliçesi Hippolyte'in mitolojik öyküsünü ve tanrıça Kibele ve Artemis'i çağrıştırmaktadır. Ayrıca giysilerde kullanılan tam boy bacak yırtmacı antik dönem lahitler üzerindeki yarı çıplak Amazon kadını ile doğrudan bağlantı kurmaktadır. Bu bağlamda tasarımcı Amazon kadınının dişi ve feminen özelliklerinin yanı sıra Amazon kraliçelerinin mitolojik öykülerine doğrudan ve dolaylı yoldan gönderme yapmaktadır. Tasarımcı adeta bu giysileri taşıyan kişilerin kendilerini kraliçe ya da tanrıçaymış gibi hissettirmeyi de amaçlamıştır. Giysilerdeki geçmiş kültürlere ait bu göstergeleri, bugün ve geçmiş arasında kurulan bağı anlamak, giysilerarasılık kavramı üzerinden yeniden bir okumayla mümkündür.

Barthes'e göre giysi, anlam aktaran dizimlerden meydana gelmektedir. İncelenen görsellerin çoğunda uyum sağlayan ve dizim oluşturan aksesuarlara sıklıkla rastlanmaktadır. Görsellerin çoğunda tasarımcının dizim oluşturmada kullandığı sandalet modeli ve bazı giysilerde görülen drape ve büzgü detayları ile Antik Yunan uygarlığının giyim anlayışına gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. Görsel 5'te bulunan ceket-pantolon takımında ise diğer giysilerden farklı olarak Amazonların erkeksi gücüne vurgu yapmakta ve maskülen bir görünüm sergilemektedir. Görsel 6'da Antik vazo üzerinde yer alan İskit savaşçısı figürü ile tasarımcının ceket-pantolon takımı arasında doğrudan bir ilişki kurulduğu görülmektedir. İncelenen görsellerde kadın figürlerinde kullanılan önden iki yana ayrılmış arkadan toplu saç modeli Yunan kültürüne ait saç modeli ile ilişkilendirilmiştir.

Sonuç olarak; Barthes'in anlamlandırma şemasında belirttiği gösterge-kültür arasındaki etkileşim bu çalışmada sıklıkla görülmektedir. Ayrıca Broden'in geliştirdiği giysilerarasılık kuramına göre tasarımcı Apasas koleksiyonunda Antik Yunan ve Amazon uygarlığının giyim anlayışı ile Amazonların mitolojik öykülerden esinlenerek o dönemlere ait giysileri günümüz modasına uyarlayarak kültürel bir aktarım gerçekleştirmiştir. Apasas koleksiyonunda tarihin en güçlü kadın modeli olan Amazonları tercih etmesinde kendi öz yaşamına göndermeler yaptığı da düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

1. Aktulum, K. (2019a). "Metinsel Türsellik ve Moda Metinlerarasılık-Giysilerarasılık-Üstgiysisellik", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 21(21): 1-37.
2. Aktulum, K. (2019b). "Moda ve Metinlerarasılık I: Roland Barthes'ın Moda Dizgesi", [https://www.researchgate.net/publication/332100352\\_ROLAND\\_BARTHES\\_VE\\_MODA\\_DIZGESI/links/5c9fc1bc299bf11169521052/download](https://www.researchgate.net/publication/332100352_ROLAND_BARTHES_VE_MODA_DIZGESI/links/5c9fc1bc299bf11169521052/download) (Erişim:10.05.2022).
3. Alp, K. Ö. (2009). Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş, Eflatun Yayınevi, Ankara.
4. Ateş, M. (2001). Mitoloji ve Semboller, Milenyum Yayınları, İstanbul.
5. Bağdatlı Çam, F. (2015). "Avrasyalı Atlı-Savaşçı Kadınlar: Amazonlar'ın Gerçekliği Üzerine Yeni Gözlemler", Höyük Dergisi, (8): 71-94.
6. Barthes, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri (Çev.: Berke Vardar& Mehmet Rifat). Kültür Bakanlığı, Ankara.
7. Bayburtlu, Ç. & İşgören, A. N. (2021). "Prada SS 2018 Koleksiyonu Örneğinde Pop Sanat İlişkisi", İdil Dergisi, (83): 985-1002. DOI: 10.7816/idil-10-83-01.
8. Bircan, U. (2013). "Roland Barthes ve Göstergebilim", Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi 13 (26): 17-41.
9. Blank, H. (1999). Eski Yunan ve Roma'da Yaşam (Çev.: İslam Tanrıcut). Arion Yayınları, İstanbul.
10. Çakmaköğlu-Kuru, A. (2020). "Türk Mimarisinde Çapraz "X" Motif ve İkonografisi", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(4): 1694-7215.
11. Çelik, B. (2021). "Hellenistik Dönem Batı Anadolu Tapınakları Işığında Amazon Mitolojisi", Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
12. Demirdağ, M. F. (2017). "Anatanrıça İkonografisi ve Anaerkillik", Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(1): 6-18.

13. Durmuş, İ. (2008). İskitler (Sakalar), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
14. Erhat, A. (1966). Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
15. Erkman, F. (1987). Göstergebilime Giriş, Alan Yayıncılık, İstanbul.
16. Eyüboğlu, Z. İ. (1987). Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi, Geçit Kitabevi, İstanbul.
17. Fiske, J. (2003). İletişim Çatışmaları (Çev.: Süleyman İrvan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
18. Gökova, Ş. (1974). Anadolu Efsaneleri, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
19. Guiraud, P. (1994). Göstergebilim (Çev.: Mehmet Yalçın), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
20. Güngör, A. (2020). “Kültürel Anlatılarda Amazon Kadını: Hareketli Bir Çizgi Roman Uygulaması”, Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
21. Herodotos (1973). Herodotos Tarihi (Çev.: Müntekim Ökmen), Remzi Kitabevi, İstanbul.
22. İnternet Url 1: <https://www.trendus.com/fotohaber/zeynep-tosunun-ilhamini-mitolojiden-alan-2021-yaz-couture-koleksiyonu-apasas-44723> (Erişim: 20.04.2022).
23. İnternet Url 2: <https://zeyneptosun.com/tr/biyografi/> (Erişim: 20.04.2022).
24. İnternet Url 3: <https://www.youtube.com/watch?v=16gVyQzxQek> (Erişim: 20.04.2022).
25. İnternet Url 4-5-6-7-8 <https://zeyneptosun.com/tr/collections/apasas-haute-couturee> (Erişim: 25.04.2022).
26. Karacalar, A. (2010). Amazonlar ve Anaerkinin Çılgılığı, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul.
27. Oral, E. (2014). “Anadolu’da Ana Tanrıça Kültü”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (8):154-164.
28. Özdemir, G. (2020). “Christian Dior’un New Look Akımı Corolle Koleksiyonu İçerisindeki Bar Modelinin Göstergebilim Çözümlemesi”, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26(45):580-587. DOI: 10.35247/ataunigsed.753369.
29. Pekiş, T. (2011). Amazonlar, Anonim Yayıncılık, İstanbul.
30. Rıfat, M. (2009). Göstergebilimin Abc’si, Say Yayınları, İstanbul. <https://docplayer.biz.tr/7237445-Gostergebilimin-abc-si.html> (Erişim: 30.04. 2022).
31. Tanyer, S. & Alp, Ö. K. (2020). “II. Dünya Savaşı Dönemi Vogue Dergi Kapaklarındaki Kadın İmgesi ve Giyim Anlayışı Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13(32), 1539-1557. DOI: 10.12981/mahder.784256.
32. Turan, Ş. (2014). Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara.
33. Uzoğlu, S. (1999). “Kurumsal Kimlik ve Anlambilim Çerçevesinde Vakko Örneği”, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
34. Vardar, B. (1999). XX. Yüzyıl Dilbilimi, Multilingual Yayınları, İstanbul.
35. Waquet, D. & Laporte, M. (2011). Moda (Çev.: Işık Ergüden), Ankara, Dost Kitabevi.
36. Wilkinson, K. (2021). Semboller ve İşaretler (Çev.: Seda Toksoy), İstanbul, Alfa Yayınları.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
EconomyVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1379-1388Arrival  
27 May 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63753Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.63753>How to Cite This  
ArticleÇipe, B. (2022).  
"Finansal İstikrar  
Bağlamında Faust, La  
Casa De Papel Ve  
Para", International  
Social Mentality and  
Researcher Thinkers  
Journal, (Issn:2630-  
631X) 8(62): 1379-  
1388Social Mentality And  
Researcher Thinkers is  
licensed under a  
Creative Commons  
Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.

## Finansal İstikrar Bağlamında Faust, La Casa De Papel Ve Para<sup>1</sup>

Faust, La Casa De Papel And Money In The Context Of Financial Stability

Bilge Çipe<sup>1</sup> <sup>1</sup> Dr., Bağımsız Araştırmacı

### ÖZET

İnsanın en temel motivasyonu refah ve mutluluk içinde bir yaşam sürmektir. En kapsamlı görüşlere göre refahın kaynağı "paradır". Adam Smith (1776), 'insanların "mevcut durumlarını iyileştirmek için" tek yol fiziksel refah değildir' derken "Sosyal Onay" kavramına dikkat çekmektedir. Fiziksel refahın temel unsuru bireyin elde ettiği kazanç yani para iken "sosyal onay" insan yaşamında paradan daha farklı kavramların göstergesidir. Ancak günümüzde sosyal onayın en temel göstergesi insanın paraya yüklediği anlam ile açıklanabilmektedir. Paranın icadı ile birlikte paraya yüklenen roller her geçen gün değişmekte çoğalmakta ve başka şekillere bürünmektedir. Morgan Ricks'e (2016) göre para sadece cebimizdeki nakit ya da çek defterimizdeki bakiye değildir. O aynı zamanda 'sosyal istikrar politika amaçları' için elzem bir araçtır. Bu kısa ama kapsamlı tanım ile paranın sadece bireysel bir refah aracı olmadığı bilakis önemli bir sosyal rolünün olduğu vurgulanmaktadır.

Bu çalışmada finansal istikrarın hammaddesi olan para kavramı Goethe'nin başyapıtı olan Faust'un ikinci bölümünde geçen diyaloglar ve son zamanlarda her kesimden izleyicinin aşına olduğu "La Casa De Papel" dizisi bağlamında incelenmiştir. Sonuç olarak iktisat biliminin temel tanımında yer alan "sınırsız insan ihtiyaçlarını" karşılamanın en önemli rolü paraya düşmektedir. Özellikle küreselleşme ile her ne kadar "fiziki para" önemini kaybetmiş gibi görünse de dijital para ve benzerlerinin temelini oluşturduğundan vazgeçilemez bir kavram olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Para, Finansal İstikrar, Faust, La Casa De Papel

### ABSTRACT

The most basic motivation of man is to lead a life in prosperity and happiness. According to the most comprehensive views, the source of wealth is "money". Adam Smith (1776) draws attention to the concept of "Social Consent" when he says that "physical well-being is not the only way for people to "improve their present condition. While the basic element of physical well-being is the earnings of the individual, namely money, "social approval" is an indicator of different concepts in human life than money. However, today, the most basic indicator of social approval can be explained by the meaning that people attribute to money. With the invention of money, the roles attributed to money are changing day by day, increasing and taking on other forms. According to Morgan Ricks (2016), money is not just the cash in our pocket or the balance in our checkbook. It is also an essential tool for 'social stability policy purposes'. With this short but comprehensive definition, it is emphasized that money is not only a means of individual welfare, but has an important social role.

In this study, the concept of money, which is the raw material of financial stability, is examined in the context of the dialogues in the second part of Goethe's masterpiece Faust and the "La Casa De Papel" series, which is familiar to viewers from all walks of life. As a result, the most important role of meeting the "unlimited human needs" in the basic definition of economics falls on money. Although "physical money" seems to have lost its importance, especially with globalization, it has been concluded that it is an indispensable concept as it forms the basis of digital money and the like.

**Keywords:** Money, Financial Stability, Faust, La Casa De Papel

## GİRİŞ

Bir gün içerisinde "para" kelimesinin kaç kere ve kaç değişik anlamda kullanıldığı hakkında bir istatistik yapılmış olsaydı özellikle küresel ekonomik kriz yaşadığımız şu günlerde sonuçlar tahminlerimizin çok üzerinde olabilirdi. Para'nın anlamı günlük konuşma dilimizde çok fazla içerik barındırırken, ekonomistlerce genelde tek anlamı vardır: Mal ve/veya hizmetlerin ödemesinde ya da borçların geri ödemesinde genellikle kabul edilen "her hangi bir şey'i" ifade etmektedir (Mishkin, 2004: 44). Bu tanım dinamik bir stok değişim aracı olan para için sınırlı bir tanımdır. Tanımda geçen "her hangi bir şey" ifadesi bu sınırın farkındalığının göstergesi olabilmektedir. Ekonomist olsun ya da olmasın "para" zenginlik ile eşdeğer bir anlam da ifade etmektedir. Ekonomistler parayı mevduat, satın alma ve/veya servet edinme gibi işlemlere hizmet eden bir varlık olarak görmektedirler. Para günlük konuşma dilimizde "gelir" anlamında da kullanılırken, birim-zaman başına kazanç ölçüsünü ifade eden bir tanım para ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla gelirin (paranın) hangi zaman diliminde ve ne kadar olduğu zenginliği ifade etmek için önemlidir. Birinin 1000 TL'yi bir saatte ya da bir ayda kazanıyor olması o kişinin geliri, zenginliği yani sahip olduğu "parası" hakkında bilgi verebilmektedir (Mishkin, 2004: 45). Elbette ki para gelir ve servetten farklıdır. Sonuç olarak gelir, bir kazanç akımı iken para, stok bir değişkendir (Salihoglu, 2020: 6).

<sup>1</sup> IERFM2022 Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.





Lidyalıların parayı icat etmelerinin altında yatan en önemli sebep ticaretle uğraşan insanların mübadelede zorlanmasıdır. Milattan önce bulunan para bugünkü paradan elbette ki çok farklıydı. Tek işleve sahip olan bu para, zamanla diğer işlevleri kazanmaya başlamıştır. İlk, madeni para olarak kullanılan bu mübadele aracı, milattan sonra Çinlilerin kâğıt parayı icadı ile taşınması kolay bir “değer” halini almıştır. Madeni para için kullanılan materyallere ulaşma ve taşıma zorluğu “senet” olarak üretilen kâğıt paranın piyasaya çıkmasıyla birlikte diğer işlevleri de kazanmaya başlamıştır. 7. Yüzyıl itibariyle kullanılan ve kamusallaşan kâğıt para matbaanın icadına kadar geçen sürede belli başlı ticaret ödemelerinde kullanılan bölgesel bir “değer” olarak kalmıştır. Matbaanın icadı ile birlikte toplu basılmaya başlanan banknotlar, gerek ticaret ödemelerinde gerekse altın karşılığı güvence olarak kullanılmıştır. Zengin bakır rezervlerine sahip olan İsveç, 17. Yüzyılda Avrupa’daki ilk resmi kâğıt para basan ülke olmuştur. Kâğıt paranın değerli metale bağlı olmaması, taşınabilir olması basımının kolay olması sonucunda dünya, “enflasyon” kavramı ile tanışmıştır. Kâğıt para ilk kullanıldığı dönemlerde karşılığı olan bir değer iken sonraki dönemlerde “sanal karşılıklar” ile üretilen bir “simya” gibi düşünülebilir.

Yunan mitolojisinde anlatılan Daedalus ve İkarus efsanesi Davranışsal İktisatta aşırı güven ya da güvensizlik için verilen güzel bir örnektir. Bu efsaneye para açısından bakıldığında karşımıza bambaşka sonuçlar çıkmaktadır. Efsane kısaca şu şekilde anlatılmaktadır: Daedalus dönemin en iyi mimar ve heykeltıraşı olarak bilinen, mekanik aletlerden anlayan zanaatkar ve sanatçı bir kişidir. Girit kralı Minos, Daedalus’tan tek çıkışı olan bir labirent yapmasını ister. Bu labirentin tek çıkışı tepedeki açıklıktır. Bir gün Kral Minos, Daedalus ve oğlu İkarus’u bir cinayet suçundan dolayı bu labirente hapseder. Daedalus labirentten kaçış yolunun sadece tepedeki açık alan olduğunu, başka bir yol olmadığını bildiğinden kaçış planları yapmaya başlar. Kuşların bu açık alandan sürekli tüy bıraktığını izleyen Daedalus kuş tüylerini toplayarak oğluna ve kendisine ikişer kanat yapar. Kuş tüylerini birbirine bal mumu ile yapıştırmak durumundan kalan Daedalus, kanatlar tamamlandığında kaçmadan hemen önce oğlu İkarus’a şu tembihle bulunur: Yukarı çıktığından sakın çok yükselme! Güneşin sıcaklığı balmumunu eritebilir ve sakın çok alçaktan uçuşma! Denizin nemi kanatlarını dağıtabilir. İkarus babasının talimatlarını onaylayarak yükselmeye başlar. Yükselmek İkarus için eşsiz bir deneyimdir ve hızını kesmeden güneşe doğru uçmaya başlar. Yüksekliğin verdiği bir nevi sarhoşlukla balmumunun eridiğini fark etmez ve İkarus düşerek denizin dibinde can verir. Adam Smith (1776) bu efsaneyi kâğıt para ile ilgili bölümde anlatmaktadır (Özel, 2020:22). Efsanedeki eriyen balmumu kâğıt parayı işaret etmektedir. Çünkü kâğıt paranın ortaya çıkışı ile enflasyon (balmumu) kavramı gündeme gelmiştir. Karşılıksız bir şekilde üretilen, arzı çoğalan para, mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasına sebep olacaktır. Oxford Languages’e göre enflasyon; *Dolanımda bulunan para miktarıyla, malların ve satın alınabilir hizmetlerin toplamı arasındaki açığın büyümesi nedeniyle ortaya çıkan ve fiyatların toptan yükselişi, para değerinin düşmesi biçiminde kendini gösteren ekonomik ve parasal süreç*’i ifade etmektedir. Paranın fiziksel olarak çoğalması ve değer olarak düşmesini ifade eden “enflasyon”, para ile ilgili karşılaşılan tek sorun değildir.

Tarihine göz atıldığında paranın icadının insanlık için büyük bir kolaylık olmasının yanı sıra aslında büyük bir sorun olma özelliğini de taşıdığı bilinmektedir. Öyle ki bu durum sadece iktisadi çalışmalara değil edebiyat yazınlara, sanata, görsel medyaya ve diğer bütün alanlara yansımaktadır. Bu çalışmada Alman edebiyatçı, siyasetçi, doğa bilimci ve iktisatçı olan Johann Wolfgang Von Goethe (1749-1832)’nin en ünlü eseri Faust’un ikinci bölümünde yer alan para bahsi ile Alex Pina tarafından yönetilen İspanya yapımı suç ve soygun temalı bir televizyon serisi olan La Casa De Papel dizisinde vurgulanan paranın önemi ve illüzyonu anlatılmaktadır. Bu örnekler paranın karşılıksız olarak basılması karşısında yaşanan ve yaşanacak olan sorunları görmek açısından önemli bir konuyu gündeme getirmektedir. Akademik anlamda disiplinler arası yapılan ve yapılacak olan çalışmalara farklı bir örnek oluşturması açısından bu çalışmanın önemli bir noktada olacağını düşünmekteyiz. Özellikle edebiyat alanı, iktisatçıların uzak kaldığı bir alan olarak düşünülürse aslında roman, biyografi ya da gezi tarzı yazınlar incelenecek olursa iktisadi anlamda kayda değer çıkarımların yapılabileceği geniş bir literatüre sahiptir. Makale, Faust ile La Casa De Papel dizisinden seçilen anekdotların karşılaştırılmasının olduğu ikinci bölüm, paranın finansal istikrar açısından öneminin anlatıldığı üçüncü bölüm devam edip, sonuçların açıklandığı dördüncü bölüm ile sona erecektir.

## PARA, FAUST VE LA CASA DE PAPEL

Paranın tarihi tüm ana hatlarıyla sosyal ve ekonomik tarihin hemen hemen her bölümünü etkilemiştir. Bu tarih bize anlatılanların veya bizim bildiklerimizin çok ötesine gidebilmektedir. Mübadelenin ihtiyacı karşılayamadığı dönemde icat edilen paranın ilk olarak metal olması, madenlerin diğer bütün her şeyden daha değerli görülmesinden kaynaklanmış olabilir. İlginç olan şudur ki ilkel uygarlıklara kadar giden para kullanımı Peru İnkalarında görülmemiştir. Peru İnkaları paraya ihtiyaç duymadan mükemmel bir mübadele sistemi geliştirerek ekonomik ve sosyal hayatlarını başka bir boyutta sürdürmekteydiler (Chown, 2005). Giriş bölümünde bahsedildiği üzere kâğıt para madeni paranın taşıma ve temin zorluğu sonucu ilk defa Çinliler

tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Kâğıdın henüz tüm uygarlıklar tarafından bilinmediği ama Çin’de kullanıldığı dönemler olduğundan kâğıt para kullanımı ilk zamanlar yerel düzeyde kalmıştır. 11. yüzyılda matbaanın icadı ile toplu para basımları gerçekleştikten sonra 13. yüzyıl sonlarında ticarete pek çok para çeşidi kullanılmıştır. Erken dönemlerde para denilince akla gelen ilk şey madeni materyallerden yapılmaya genelde yuvarlak metallerdir. Değerli görülen bu metallere sahip olmak zenginlik – ki günümüzde de durum aynıdır- göstergesiydi. Altın ve gümüşten yapılan madeni paralar ilk organize paralar olarak görülmektedir. Daha sonra ortaya çıkan kâğıt para ve para yerine geçen diğer tüm para benzerleri bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Paranın değerini belirleyen ölçüt neydi? Altına çok fazla, gümüşe daha az değer biçen mekanizma neyi baz alarak bu değerlemeyi yapmaktaydı? Para ile ilgili ilk sorunlar bunun gibi basit olarak ortaya çıkmış ve daha sonra ülkelerin büyümesi, teknolojinin ilerlemesi kısaca küreselleşmenin gündeme gelmesiyle farklı bir duruma gelmiştir. İsmi “enflasyon” olarak bilinmese de enflasyonun tarihi de en az para kadar eskidir. Özellikle banknotların piyasaya çıkması enflasyonu ete kemiğe bürüten bir unsur olmuştur. Para çeşitleri arttıkça “hastalıkları da” çoğalmış ve sosyal hayatı kolaylaştırdığı kadar zorlaştırmaya başlamıştır. Özellikle 19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başlarında 1. Dünya Savaşı ile bütün ülkeler enflasyon, ekonomik krizler ve resesyonlar, devalüasyon, istikrarsız döviz kurları gibi sorunlarla mücadele etmiştir (Chown, 2005). Son yıllarda görüldüğü üzere para ile ilgili sorunlar değişmemiş bilakis daha da artarak çeşitlenmiştir. Çünkü küreselleşme sonucunda nasıl ki ülkelerin sosyal dinamikleri birbirini etkiliyorsa ekonomik dinamikler de birbirine o derece bağlanmıştır. Bu çalışmada para ile ilgili ortaya çıkan sorunlardan ziyade paranın bizzat kendisine odaklanılmıştır.

Johann Wolfgang Von Goethe’nin ilk kısmını 20 yılda ikinci kısmını ise 40 yılda yazdığı Faust, ilk bakışta insanın modern topluma geçiş sürecinde edindiği açgözlülük ve bencilliği anlatmaktadır. Eserin detayları incelendiğinde ilk kısımda bireyin, onu yoldan çıkararak karakter (şeytan) ile yaptığı anlaşma sonucunda yaşadığı birebir ilişki, ikinci kısımda ise bireyin ve şeytanın devlet ile kurduğu ilişki anlatılmaktadır. Her iki ilişki de başta mutlu başlamıştır ama bölümlerin sonunda bu mutluluğun sahte olduğu ve yaratılan hazzın tamamen bir illizyon olduğu anlaşılmaktadır. Faust büyük bir edebiyat başarıyı olarak kabul edilmiş olsa da ikinci bölümündeki bu illizyon, erken modern ekonominin derin bir kavrayışı olarak Hans Christoph Binswanger tarafından yazılan Para ve Büyü (1985) kitabında farklı bir açıdan anlatılmaktadır. Binswanger, Faust’a iktisat gözüyle bakarak paranın simyasına ve bankacılık sistemindeki ironilere pek az kişinin farkına varacağı bir biçimde bakmaktadır. Para kavramının bir simya oluşu tarihsel örnekler ile anlatılmış ve Faust II bu temel üzerinde açıklanmıştır. Ortaçağ sonlarına doğru Orleans Prensi borçlarını ödemek için altın üretimi yapmak ümidiyle sarayında birçok simyacı (kimyager) istihdam eder. Çok geçmeden diğer elementlerin altına dönüşmesinin imkânsız olduğu anlaşılır. Saraya alınan İskoç finansör John Law sayesinde kâğıt para ile tanışan prens diğer simyacıların (kimyagerlerin) işine son verir (Daly, 1995). Çünkü artık borçlarını ödemek için değersiz bir materyalden bir değer üretmeyi öğrenmiştir. Kâğıdın bir altın gibi değerli bir madene dönüşmesi belki de en güçlü simya olarak tanımlanabilir. Simyanın, geçiciliğin üstesinden gelmek için yapılan bir eylem olduğunu belirten Binswanger, Faust’a özellikle bu açıdan yaklaşmaktadır. Faust, bilimi ve doğal yasaları keşfederek bu geçiciliğin üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Sonsuz nedensellik yasalarını ararken delirmesi ve yol arkadaşı olarak Mephistopheles’i seçmesi Faust’un kalıcı olabilmek adına neleri göze aldığına göstergesi olabilir. Daly (1995)’e göre sanat, geçmiş nedensellik eylemlerinden koparak, gelecekle ilgi kurmadan şimdiki zamana odaklanarak geçiciliğin üstesinden gelmektedir. Ekonomi ise geçmişin rehberliğinde geleceğe bakmakta ve şimdiki zamanı, geleceğin arzu ettiği eylemlere hazırlık malzemesi olarak kullanmakta ve geçiciliğin üstesinden bu şekilde gelmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla ekonomi, sanat ile bu noktalarda -ki bunlar temel noktalardır- ayrılmaktayken bilimi pragmatik anlamda hizmet için kullanmaktadır. Bu anlamda ekonomi için zaman önemlidir ve zamanı maksimum verim alınacak şekilde kullanılmalıdır.

Para, doğası gereği gelecek için bir düzendir ve insanların harcama yaparak veya yatırım yaparak faiz elde edebilecekleri her şey geleceği temsil etmektedir. Ekonomi tamamen parasal değerlere göre ayarlandığı için gelecek, geçmiş ve bugüne bağlı olarak oluşmaktadır. Ancak insanların tüketim yapması ve ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği için gelecek, “sınırlı” kaynakların tükenme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Binswanger’in “Para ve Büyü” kitabının kritiğinde Daly (1995): Goethe’nin okuyucuya sınırların nerede olduğunu söylemediğini, paranın sonsuz soyut değerini vurguladığını, aynı zamanda gerçek mal ve hizmetlerin somut değerlerini küçümsediğini ve böylece sınırların risk teşkil etmeyecek duruma gelebileceğini belirtmektedir. Çünkü para sınırsız ve kalıcı iken, tüketim tatmin düzeyine ulaştığında sınırlı duruma gelmektedir. Modern ekonomide insanın açgözlülüğü ve bencilliğinin sorgulandığı Faust’ta, paranın sınırsız görülmesi, onun bir büyü gibi algılamasından kaynaklanmaktadır. İnsanın tüketimde tatmin düzeyinin sınırlı olması nedeniyle, ona yeni ihtiyaçlar yaratma eylemi paranın sınırsız döngüsünü besleyen bir süreçtir. “Dünyayı paranın “özüne” indirgemek ile dünya büyütülebilir bir hale gelmektedir. Yani dünya ekonomik büyüme ile büyümektedir” (Binswanger, 1994) cümlesindeki “öz” dört elementte (hava, toprak, su ve ateş)

ortak olan ve bu elementlerin dönüşmesine izin veren beşinci elementi yani “filozofun taşı’ını” işaret etmektedir. Bu taş herhangi bir metal ile tepkimeye girdiğinde, o metalde saklı olan “altın” (değer) açığa çıkmaktadır. Aslında metal altına dönüşmemektedir. Sadece o metalde var olan değere ulaşılmaktadır (Özel, 2020:33-34). Para değersiz bir metal iken ona yüklenen değer (öz) ile kıymetli bir madenin yerini almaktadır. İşte Goethe, Faust II’ de paranın simya sürecini metafizik bir boyutta bu şekilde anlatmaktadır. Dolayısıyla kâğıt değersiz bir madde iken değerli ve kalıcı bir hale bürünmektedir.

Faust, felsefe, hukuk, tıp ve din bilimlerinde kendini yetiştirmiş fakat bu bilimlerin anlamsız olduğunun farkına varmış, başka arayışlara girmiş bir bilim insanıdır. İnsanlara bir şey öğretemediğinden ve dünyayı düzeltmediğinden yakınan Faust, kendini büyü yoluyla bulmak istemektedir. Çözemediği gizemleri büyü yoluyla çözmek istemesi, teorik bilgidenden eyleme geçtiğinin göstergesi gibi görünmektedir. Nostradamus’un kitabını kendisine yol haritası olarak seçen Faust, yarı deli bir vaziyette onu bu durumdan kurtarabilecek çare aramaktadır:

*“Ben Tanrının sureti*

*Sonsuz gerçekliğin aynasına yaklaşıp olan” (Goethe, 2005, ss. 35).*

sözleri ile aynı zamanda Tanrıyı suçlayacaktır. Bugüne dek öğrendiği her şeyden pişmanlığını dile getirirken kullandığı araçlara sitem etmektedir:

*“Zavallı bir sevdıyla gerçeğin peşinden koşun*

*Bu tekerlek, dişli, merdane ve yaylar*

*Beni alaya alan araçlar bunlar” (Goethe, 2005, ss. 37).*

Faust iç dünyasında bunları yaşarken Mephistopheles, Tanrı’ya insanoğlunun dünyada sürekli acı çektiğinden yakınmaktadır.

*“Güneşten ve âlemlerden söz edebilecek hiçbir şeyim yok*

*Sadece insanların acı çektiğini görüyorum*

*Dünyanın küçük TANRI’sı*

*Hep aynı halde duruyor*

*İlk günkü görkemini hala koruyor*

*Aslında biraz daha iyi yaşamış olurdu*

*Eğer ki vermeseydin gök ışığından bir parıltı*

*Ona akıl diyor ve sadece*

*Hayvanlardan daha hayvan olabilmek için yararlanıyor” (Goethe, 2005, ss. 20).*

İnsanı, dünyanın küçük tanrısı olarak gören Mephistopheles, Faust’un yarı deli olduğunu, yeryüzündeki en büyük hazların peşinde ve doyumsuz bir ruhunun olduğunu belirtmektedir. Aslında anlatılmak istenen insanoğlunun açgözlülüğünün sonsuz olduğu ve bu durumun akıl ile ilişkilendirilmesi “hayvandan daha hayvan olmak” şeklinde yorumlamaktadır. Faust’a çok güvenen Tanrı ile Mephistopheles bir anlaşma yapar:

*“Bana izin verin de görün*

*Onu yavaşça kendi yoluma nasıl çekeceğimi” (Goethe, 2005, ss. 22).*

Bu diyalog aslında dört büyük dinde aşına olduğumuz Tanrı-Şeytan diyaloguna çok benzemektedir. Tanrı, yarattığı insana güvenir ve şeytanın onu yoldan çıkaramayacağından emindir. Tanrı, Faust’un ruhunu “öz kaynağından çıkarmasını” öğütlerken bu durumun bir nevi yaşamın öğrenme süreci olduğunun sinyalini vermektedir. Zamanın 16. yüzyılın ortalarını gösterdiği eserde Faust ile Mephistopheles süreli bir anlaşma yaparlar. Bu anlaşmaya göre Mephistopheles bir süre Faust’a hizmet edecek, onun her isteğini en iyi şekilde gerçekleştirecek ve bu dünyadan almak istediği bütün hazları yaşamasını sağlayacaktır. Süre dolunca Faust ruhunu Mephistopheles’in isteğine sunacaktır.

Goethe, Faust’un ilk bölümünde bedensel hazları yaşamak isteyen doyumsuz insanı, ikinci bölümde ise ruhsal hazzı simgeleyen ekonomi, güç ve iktidarı deneyimleyen açgözlü modern insanı anlatmaktadır. İkinci kısmın ilk perdesinde kralın sarayında birçok saray görevlisinin ülkenin gidişatından yakınmasına şahit olmaktadır. Başbakan yolsuzluk, adaletsizlik, yağma ve düzensizlikten, genel kurmay başkanı askeri düzenin

kaybolduğundan, paralı askerlere olan borçlardan, haznedar, kasaların (Merkez Bankası) boş olmasından, kâhya ise ödeyemediği giderlerden şikâyet etmektedir. Soyтары olarak alınan Mephistopheles ise:

*“Eksiklik olmayan bir yer var mı dünyada  
Kiminde bu, kiminde şu, burada da para  
Yerden toplanmaz  
Oysa bilgelik bilir onu en derinden çıkarmayı  
Dağların damarlarında, duvarların temellerinde  
Külçe ya da para biçiminde altın bulunabilir  
Sorduğun, kimin çıkaracağı yönündeyse eğer  
Bulur anlayışlı insandaki doğa ve akıl gücü.” (Goethe, 2005, ss. 244).*

sözleri ile paranın topraktan yani mülk içerisinde çıkarılabileceğini anlatmaya çalışmaktadır. Elbette üretilecek olan para ülke topraklarından yani “halkın mülkiyetinden” elde edilecektir. Mülkiyetin sıcak paraya dönüşümü ise ancak akıl ve doğa gücü ile gerçekleşecek bir durumdur. Faust’un en büyük arzusu mülkiyet ve güçtür. Bunu gerçekleştirmek için ise mutlak güç hakkı veren mülkiyet yasalarının yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. O yüzden:

“Güç ve egemenlik kazanmak istiyorum” dediğinde Mephistopheles, O’na bu dileğini gerçekleştirme imkânı verecek iki büyü sunmaktadır: İlki kâğıt para, ikincisi ise kâğıt paraya ödül olarak aldığı ve hayali bir ordu ile büyütülecek topraklardır. Goethe, Faust’ta ekonomik büyümeyi mümkün kılacak ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayacak üç önemli unsuru, tarihsel bir doğrulukla tanımlamaktadır:

- ✓ Kâğıt paranın yaratılması
- ✓ Buhar makinasının icadı ve Sanayi Devrimi’nin habercisi olan kömürün bu makinada kullanılması
- ✓ Roma mülkiyet yasasının (Dominium) benimsenmesi (Binswanger, 1998). Burada kastedilen mülkü kullanıp o mülkten üretim yapmaktan ziyade mülkü tüketmek, tabiatı arzu ettiği şekilde kullanmaktır. Bu şekilde bir mülkiyet algısı modern iktisat simyası için aslî bir girdi olmaktadır (Özel, 2020: 26).

*“Böyleydi, Romalıların güçlü çağlarında  
Dünden bugüne gelmiştir bu uygulama  
Duruyor hepsi sessizce gömüldüğü yerde  
Oysa kral toprağının hepsi, hazinelerde” (Goethe, 2005, ss. 246).*

sözlerinden anlaşılacağı üzere, ülke topraklarına “patrimonium” yani, veraset yoluyla elde edilmiş, gelecek nesillere miras olarak bırakılacak mülkler olarak (Özel, 2020:26) değil, “dominium” olarak bakılması ve bu yasa üzere tüketilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Faust’ta mülkün paraya dönüşmesi öncelikle o topraklarda altınların gömülü olmasına inanmakla başlamaktadır. Topraktaki altının yeryüzünde kâğıt paraya dönüşmesi yani akıcı (likit) hale gelmesi fikri simyanın tahayyülden gerçeğe dönüşmesi gibidir (Özel, 2020: 39). Mephistopheles, krala sahip olduğu mülklerin içinde altın olduğunu onların çıkarılması gerektiğini (burada çıkarmak aslında o altınların orada olduğunu tahayyül ederek hayali altından para üretmek anlamına gelmektedir) söylerken simyanın gerçeğini ima etmektedir. Altın o topraklarda gömülüdür ve o topraklar değerlidir şeklinde bir telkin tıpkı La Casa De Papel dizisinin son sezonunda İspanya Merkez Bankası altın rezervlerinin eritilerek çalınması ve altınların yerine külçe haline getirilmiş başka bir değersiz metalin konulması gibidir. Altın rezerv bir güvencedir. Kasada bulunan rezervin altın olması gerekmemekte altın olarak bilinmesi ve orada fiilen görülmesi yeterlidir. Değersiz metallerin altın olarak işlev kazanması tıpkı kâğıt paranın altının yerini almasına benzemektedir. Faust’ta kâğıt paranın yaratılması süreci kralın akli melekelerini kullanabilecek durumda olmadığı bir anda gerçekleşmiştir:

“Kimdir kralın imzasını taklit eden” dediğinde haznedarın cevabına bakmak gerekmektedir:

*“Anımsa bunu imzaladığımı, kendi elinle  
Üstelin bu gece, Büyük Pan olarak dururken  
Başbakan bizimle, sana yaklaşıp  
‘Üstlen yüksek bayram kıvancını*



*Halkın mutluluğu adına birkaç çizgiyle'*  
*Beceriyle çizdin bunları sen de, bu gece*  
***Binlerce sanatçı, binlerce örneğini çıkardı***  
*Bu iyilikten herkes yararlınsın diye*  
***Damgalanarak bütün belgeler;***  
***Onluk, otuzluk, ellilik, yüzlük destelere ayrıldı***  
*Kestiremezsin halka sağlanan mutluluğu*  
*Bakınız şu kente ölüm uykusuna yatmış gibiydi*  
*Şimdi canlandı mutluluk içinde*  
*Senin adın, dünyaya mutluluk getirdi çoktan*  
*Ancak kimse böyle bir sevgiyle bakmamıştı*  
***Geçersizdir alfabe şimdi***  
***Mutludur herkes bu imza ile”*** (Goethe, 2005, ss. 291).

Bir belgenin bin kron olduğu, her belgenin karşılığının altın ve gümüş üzerinden ödendiği, hatta kesinti yapıldığı (işlem ücreti) bu sürecin başlangıcı ve etkileri yukarıdaki şekilde özetlenmiştir. Artık torba ya da çanta taşımaya gerek kalmamıştır.

*“Görülür her iş*  
*Göğüste taşınan bir kâğıt parçası ile”* (Goethe, 2005, ss. 292).  
*“Altının, incinin yerine geçen böyle bir kâğıt*  
*Pek önemlidir, değerini saklayan bilir*  
*Artık pazarlık, para bozurma isteği yok”* (Goethe, 2005, ss. 293).  
*“Geçersizdir alfabe*  
*Mutludur herkes bir imza ile”* (Goethe, 2005, ss. 291).

Halkının böyle bir bolluğa ülke topraklarında gömülü olan (ya da olduğu sanılan) altın karşılığında üretilen bir kâğıt parçası ile kavuşması kralı oldukça memnun etmiştir. Hazır bulunan saray görevlilerine ödül dağıtacağını açıklayıp bu ödül ile ne yapacaklarını sorduğundan aldığı cevaplar günümüz insanların “milli piyango çıkarsa ne yaparsınız?” sorusuna verilen cevaplar ile hemen hemen aynı niteliktedir. Fakat kral “eskiden neyseniz o şekilde kalacaksınız” sözleri ile insanın ne yaparsa yapsın ihtiyacının bitmeyeceğini ya da ihtiyaçların karşılanamayacağını, isteklerin sonsuz olduğunu ve bu durumun bir döngü olduğunu anlatmak istemektedir. Fakat eski soytarı verdiği tepki ile durumu sezmiş bu simyanın eriyeyeceğini ya da yok olacağını şu sözlerle aktarmaktadır:

*“Büyülü Kâğıtlar! Ben anlamadım bu işi”*  
*“Şuraya bakın bunlar gerçek para mı? (Goethe, 2005, ss. 295).*  
 Mephistopheles:  
*“Bunlarla sağlarsın canının her istediğini*  
 Soytarı:  
*“Tarla, ev, sığır satın alabilir miyim?*  
*“Peki ya sarayı, ormanı, av alanı*  
*Balık havuzu olan bir sarayı alabilir miyim?”* (Goethe, 2005, ss. 296).

Bölümün başında herkesin küçümsediği soytarı enflasyonu fark etmiştir. “Büyülü” kâğıtların akıbetinin ne olacağını anlamış gibi ödülünü maddi varlıklara yatırım yaparak, ona reel bir kıymet biçerek korumaya almaktadır. Kâğıt paranın gerçek bir simya olması onun reel bir değere dönüşmesiyle mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla paranın gerçek bir değer kazanması ancak ekonomiye yayılarak bir değer üretme aracı olarak kullanılmasına bağlıdır (Özel, 2020: 26). “Devlet ya da kişilerin mülkünde bulunan toprakların (tabiatın)

tüketilmesi, emeksiz değer yaratmanın ön şartıdır” diyen Binswanger ekonomik büyümenin nasıl ilerlediğini belirtirken aslında ortaya çıkabilecek tehlikeleri de haber vermektedir: Karşılıksız para basımı ve enflasyon. Merkantilist John Hales kâğıt paranın “saçma” olduğunu ve kötü paranın iyi parayı piyasadan sileceğini ifade ederken enflasyona vurgu yapmaktadır. Hales, fiyatlar genel düzeyindeki artışı para politikaları ile devletin, paranın değeri ile sık sık oynanmasının yanı sıra piyasada para miktarının artışından kaynaklandığını belirtmektedir. Copernicus ise Miktar Teorisi’nde paranın değerinin düşmesini piyasadaki paranın bollaşmasına bağlamaktadır (Savaş, 1998: 149). Elbette günümüz ekonomisinde enflasyon hareketleri sadece paranın fazla olmasından kaynaklanmamaktadır. Para ile bağlantılı olan her unsur enflasyonu negatif ya da pozitif tetiklemektedir. Karşılıksız para basma fiilini La Casa De Papel dizisindeki şu diyalog ile takip etmekte yarar görmekteyiz:

Profesör lakaplı Sergio Marquina, babasının anısına her ayrıntısını düşündüğü ses getirecek bir soygun planlar. İspanya Kraliyet Darphanesi’ni soymayı planlayan Profesör, bu soygunda işine yarayacak bir ekip kurarak, dizinin izleyici üzerinde sistem direnişi olarak algılayacağı kırmızı tulumlar ve Salvador Dali maskeleri ile süreci başlatır. Dizinin bir sistem eleştirisi olması ve/veya hegemonyaya bir karşı duruş olarak sunulmasından ziyade, dizinin en önemli odak noktası olan para ve altın diyaloglarına odaklanılmıştır. İspanya Kraliyet Darphanesini soymak için giren ekip beklenenin aksine orada hazır bulunan kâğıt paraları çalmayacaktır. Kendileri için yeni kâğıt paralar basacak ve böylece aşağıdaki diyalogun anlam kazanmasını sağlayacaklardır. Profesör ve ekibi ile arabulucu görevi üstlenen polis müfettişi Raquel Murillo, Sergio Marquina (Profesör) tarafından alıkonulmuştur. O esnada Profesör soygun maksadını şu sözler ile dile getirmektedir:

“İyilik ve kötülüğün manası üzerine araştırmalar yaptım. Her şey bakış açısı. 2011’de Avrupa Merkez Bankası 171 milyon Euro’yu yok etti. Bizim yaptığımız gibi. Tek fark onlarınki yasalı. 2012’de 185 milyon Euro, 2013’de 145 milyon Euro. Bunca para nereye gitti biliyor musun? Bankalara. Darphaneden direk zenginlere. Kimine göre Avrupa Merkez Bankası hırsızdır. Onlarsa bu duruma “nakit akışı” diyorlar. Hiç yoktan alınan bir para bu”

Daha sonra masadaki 50 Euro’luk banknotlardan birini eline alarak:

“Bu ne? Hiçbir şey. Kâğıt parçası bu. (kâğıt parayı yırtar) kâğıt ve yırtıldı. Nakit akışımı ben yapıyorum şimdi. Ama bankalar için değil gerçek ekonomi için buradayım”

Jasper Sky’ın 13.08.2014 tarihinde DW haber ajansına yazdığı bir köşe yazısında “Avrupa Merkez Bankası, LTRO (Uzun Vadeli Yeniden Finansman Operasyonları) adlı program kapsamında AB bankalarına son derece ucuz oranlarla bir trilyon avro borç verdi. Bankalar tüm bu parayı ne yaptı ve neden birçoğu parayı erken iade ediyor?” sözleri ile yukarıdaki sözleri onaylamaktadır. Bu program kapsamında toplam 1.323 bankaya 1019 milyar Euro borç verilmiştir (dw.com, et: 07.05.2022). Avrupa Merkez Bankası, bankacılık sistemine likidite akışı sağlamak için her hangi bir şey yapmaz ise genel bir finansal ve ekonomik çöküşten endişe duymaktaydı. Bu yüzden karşılıksız para basarak bankaları ve dolaylı yoldan ekonomiyi rahatlatmaya çalışmıştır. Normal şartlarda merkez bankaları ekonomik büyümeyi ve enflasyonu dengeleyecek şekilde para basmaktadır. Fakat normal koşullar değiştiğinde, örneğin ekonomideki ani şoklar, küçülmeler ve bozulmalar sonucu bu duruma müdahale edilmesi gerektiğinde merkez bankaları normal akışlarında saparak para basabilirler. Nitekim 2008 Küresel Finans Krizi’nde başta ABD merkez bankası FED olmak üzere, Avrupa, İngiltere ve Japonya merkez bankaları krizin yıkıcı etkilerini hafifletmek için piyasaya likidite enjeksiyonu yapmıştır (Eğilmez, 2020). Normal şartlarda “ihtiyaç” dışında emisyon hacminin genişlemesi enflasyona neden olurken kriz dönemlerinde bu tür “nakit akışları” kısa süreli olarak enflasyona neden olmamıştır. Merkez bankalarının para basımı kararlarını verirken, bu paraların ne amaçla ve kimlere, hangi kurumlara kullanılacağı konusunda şeffaf olması, kriz sonrasında bu nakit akışının nasıl temizleneceğinin önceden belirlenmesi anormal şartlar altında para basımının makul kılmaktadır.

Faust’un karşılıksız para basım sürecinde öngöremediği detay enflasyon ve insanların açgözlülüğüydü. Yaratılan kâğıt para ile parasal sorunların “geçici” olarak üstesinden gelen kral bu sürecin tadını çıkarmak isterken zenginleşen her bireyin yaptığı gibi ihtiyaç ötesi tüketime gitmektedir. Masalın bundan sonraki kısmında kâğıt para ile ülkenin zenginleşmesini sağlayan Faust ve Mephistopheles gözlerini başka bir yöne çevirmiştir. Para ile gücü elde eden Faust, şimdi de mülkiyet arzu etmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere mülkiyet tabiatı zapt etmekle ilintili olarak anlatılmıştır. Faust’ta insan ilerlemesi sınırlar inşa ederek arazileri ıslah ederek şehirler, sanayi, ulaşım ve yoğunlaştırılmış tarımdan oluşan simülasyon bir dünya yaratmak suretiyle gerçekleşmektedir. Fakat tabiat her zaman beklenen cevabı vermemektedir. Sınırlar ve bentlerin inşasıyla müdahale edilen tabiat, insanoğlunun beklediğinin aksine daha fazla yıkım yaratabilecek sonuçlar verebilmektedir (Binswanger, 1998). Fizyokratlara göre ilahi irade, evrensel ve mükemmel olan bir “doğal düzen” yaratmıştır. Bu bakımdan “fiziksel düzen” kadar “toplumsal düzen de” doğal düzenin bir parçası

olmaktadır. Doğal düzenin yasalarına göre hareket etmek maksimum düzeyde mutluluk ve verim sağlarken aksine davranmak, feci sonuçlar yaratabilmektedir (Savaş, 1998: 228).

Faust'un mülkiyet edinirken doğal düzeni bozması onunla inatlaşması, çok sürmeden O'nun sonunu getirmiştir. Faust'un mülk arzusu o derece yüksek bir açgözlülük seviyesine gelmiştir ki küçük bir toprak parçası üzerindeki iki yaşlı köylünün dahi topraklarına göz dikmektedir. Nihayetinde çevresinde olan biteni görmeden sadece kişisel arzu ve hırsına yenik düşen modern insanın körlüğü, Faust'un gerçek anlamda kör olması ile anlatılmaktadır. Binswanger bu durumu "kibirden kaynaklanan körlük" şeklinde yorumlamaktadır.

Faust'un ölümü kör olduğunun farkına vardığı ve planlarının aslında halkın mutluluğu için olduğunu dile getirdiği mısraların sonunda gerçekleşecektir:

*"Özgür yerde, özgür bir halkla birlikte*

*Diyebilirdim, ben o kısacık süreye:*

*Dur gitme, sen ne güzelsin*

*Yeryüzünde geçirdiğim günlerin izi*

*Silinip gitmeyecek yüzyıllar boyunca*

*Böyle yüksek bir mutluluğun ön duygusunda*

*Tadına varıyorum bu en üstün anın"* (Goethe, 2005, ss. 545).

der ve hendek olarak kazıdığı mezara düşerek can verir. Pek çok ölüm ve yıkıma neden olmasının yanında görüntüde diğergam olan, bencil ve açgözlü modern bireyi temsil eden Faust'un ruhu, aslında böyle bir son ile kutsanmış olmaktadır (Anık, 2020). Faust bir modern insan portresidir. Bu portrenin günümüz insanına anlatmaya çalıştığı şey, dünyanın sınırlı olduğu ve insanın bu sınırlar dahilinde yüksek bilinçte bir hayat sürebileceği fikridir. Bölümü Goethe'nin "Contemplative Judgement" için yazdığı önsöz ile bitiriyoruz: "Amacımız doğanın bitmeyen süreçleri üzerinde tefekkür ederek, kendimizi doğanın bizlere sunduğu eserleriyle paylaşmaya layık kılmak olmalıdır. Başka bir deyişle, doğanın işleyiş sistemini dikkatle gözlemlemeli ve onun bize rehberlik etmesine izin vermeliyiz. Tabiata doğrusal bir düşünce sistemi ile hükmetme arzusunun yerine, onun karmaşıklıklarına karşı sezgisel bir duyarlılık ile cevap vermeliyiz. Bilimin bu minval üzere teknolojiyi geliştirmesi, daha az atık üreten, uzun ömürlü, yenilenebilir ve daha az enerji tüketen, doğal düzene uyan ya da kendisini doğal formlar üzerinde modelleyen tüketim malları, makine ve teçhizat geliştirmesi gerekmektedir" (Binswanger,1998).

## **FİNANSAL İSTİKRAR AÇISINDAN PARA**

Materyali ne olursa olsun paranın ekonomide üç temel işlevi bulunmaktadır:

- ✓ Bir mübadele aracı olarak
- ✓ Bir hesap birimi olarak
- ✓ Bir değer stoku olarak

Paranın en çok tercih edilen ya da tercih edilmek durumunda kalınan işlevi mal ve/veya hizmetlerin ödemesinde bir "değişim aracı" olarak kullanılmasıdır. Paranın icadından önce mübadele ekonomisi geçerliken o dönemlerde mübadele edecek mal ve hizmetler sınırlı, nüfus az olduğundan ve henüz "küreselleşme" kavramının oluşmadığından değiş-tokuş daha kolaydı. Dolayısıyla para, mübadele ekonomisindeki "karşılıklı ihtiyaç oluşturmanın" zorunluluğu sayesinde doğmuş görünmektedir. Hesap birimi olarak para, ekonomideki bir değer karşılığının para olarak belirlenmesini ifade etmektedir ki bir mal ya da hizmete biçilen değer para cinsinden olmaktadır. Değer stoku olarak para ise kazanma zamanı ile harcama zamanı arasındaki süreci ifade etmektedir. Bu süreçte kazanılan paranın tamamı harcanmadan bir kısmı tasarrufa yönlendirilebilir. Günümüzde değer stoku kavramı sadece parayı karşılamamaktadır. Çünkü bireyler tasarruflarında kazanç elde etmek istediklerinden, bu tasarrufları çoğaltacak para benzerleri ürün ve hizmetleri kullanmaktadır.

Ekonominin olduğu kadar finansal istikrarın da baş aktörü olan para ile ilgili yaşanan her durum iktisadi hayatı dolayısıyla toplumsal hayatı etkilemektedir. Finansal istikrar, finansal piyasaları, aracıları ve piyasa alt yapılarını kapsayan finansal sistemin, krizlerin, şokların ve dengesizliklerin çözülmesine dayanıklılığı ifade eden bir koşul olarak tanımlanabilmektedir (ECB Financial Stability Review, 2012). Araştırmacılar finansal istikrarı analiz ederken genelde istikrarsızlık üzerine çalışmalar ile açıklama yapmaktadır (Elsayed ve Diğ., 2022). Finansal istikrarın korunması, risk ve kırılganlık kaynaklarının belirlenmesini gerektirmektedir.

Finansal istikrarın izlenmesi geleceğe yönelik bir süreçtir. Risklerin fiyatlandırılması ve yönetilmesi konusundaki eksiklikler, sermaye tahsisindeki verimsizlikler, tasarruf ve yatırımcılar açısından zayıf bir zeminde ilerliyorsa yani devamlılık gösteriyorsa bu durumda istikrar bozulmaktadır. Kısaca, finansal istikrarsızlık, temel anlamda para sisteminin tasarımındaki bir sorunu ifade etmektedir (Ricks, 2016:1). Dikkat edilecek olursa Büyük Buhran'da dahil iktisatçıların çoğu bu tür istikrarsızlıkların çözümünü para sistemini düzelterek bulmuşlardır. Her ne kadar günümüz iktisatçıları krizlerin neden olduğu istikrarsızlıkları kapitalizmin doğal işleyişine bağlasalar da temelde sorun para sisteminin tasarımındadır.

Son 2 yılda COVID-19 süreci ile başlayan, Rusya-Ukrayna savaşı ile devam eden küresel bir ekonomik krize şahit olmaktayız. Özellikle salgın, 2008 krizinden bu yana dünyada görülmemiş bir şekilde finansal sistemi hala test etmektedir. Tüm ülkelerin finansal piyasaları, finansal varlık fiyatları ani düşüşler yaşamış, piyasaların nakit akış sistemi bozulmuş ve büyük dalgalanmalar yaşanmıştır (Gopinath, 2020). Dünya salgın etkilerini henüz atlatamamışken Rusya-Ukrayna savaşı ile kriz daha derinden hissedilmeye başlamıştır. Şu süreçte tüm ülkeler üretim maliyetlerinin artmasından kaynaklı bir arz enflasyonu yaşamaktadır. Türkiye özelinden bakılacak olursa yaşanan yüksek enflasyonda dış etmenler kadar iç etmenlerin payı daha büyüktür. Bu gibi durumlarda ülkeler küresel anlamda parasal sistem tasarımlarını yeniden gözden geçirirken, yerel anlamda para politikalarında köklü reformlar yapabilmelidir.

Konunun özüne dönülecek olursa dünya tarihinde görülen krizler, şoklar, dengesizlikler ve istikrarsızlıkların temelinde her zaman para bulunmaktadır. Çünkü iktisat biliminin başat unsuru paradır.

## SONUÇ

Paranın tarihi bizlere ulaşan yazılı kaynakların çok ötesine dayanmaktadır. Tüm yönleriyle bu tarih insanoğlunun hem sosyal hem de ekonomik tarihini etkilemiştir. Paranın ilk ortaya çıkış şekline göz atıldığında mübadele ekonomisinin zorlaştığı bir döneme denk gelmekteyiz. İlk dönemlerde çeşitli metallerin kullanıldığı paranın değeri genelde altın ile ölçülmekteydi. Bir maddenin para olarak değerlendirilebilmesi için değerli olması tek başına bir anlam teşkil etmemektedir. Altının para olarak kullanıldığı dönemler de dahil altın rezervlerinin sınırlı olması, onun bir para olarak kullanılmasını zorlaştırmıştır. İşte bu süreçte kâğıt para keşfedilmiştir. Kâğıt para değersiz bir materyalin değerli hale getirilmesinin yani “simyanın” açık bir kanıtıdır. Paranın dönüşümü ülkeden ülkeye farklılık göstermiş olsa da, kâğıt para matbaanın icadı ile ödemesi, taşınması ve korunması kolay bir forma dönüştürülmüştür.

Goethe tarafından 60 yılı aşkın bir sürede yazılan Faust, Carl Gustav Jung'a göre “dünyanın en büyük simya kitabıdır (Özel, 2020). Eser iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Faust'un Mephistopheles ile anlaşması ve gençleşerek aşkı bulmasını anlatırken çalışmanın odaklandığı ikinci bölüm Mephistopheles'in, Faust'un sonsuz arzularını yerine getirmesi, iktisat, devlet ve mülkiyet bağlamında modern insanın etik değerleri göz ardı etmesi ve bu insanın hazin sonunu anlatmaktadır. İkinci bölümde ödemelerinde zorluk yaşayan bir ülkenin kralı ve diğer devlet adamlarını kâğıt para konusunda anlatılarla geçmektedir. Kralın kendinde olmadığı bir anda imzasını alan Mephistopheles, bu belgeyi birçok sanatçıya çoğaltarak ülkenin sorunlarını çözer. Bu para ülke topraklarının altında bulunduğu iddia edilen altına karşılık üretilmiştir. Fakat ülke vatandaşlarından bir tek kişi dahi bu paranın karşılığı olan altını devletten talep etmez. Çünkü altın oradadır ve halk refah içindedir. Tıpkı La Casa De Papel dizisinin son sezonunda İspanya Merkez Bankası'ndaki altın rezervlerin değersiz metaller ile değiştirilmesi ve bu bilginin halk ile paylaşılmadığı müddetçe sorun teşkil etmeyeceği gibi. Nasıl ki kâğıt gibi değersiz bir maddenin altın gibi değerli bir maddeye dönüşmesi “simya” olarak nitelendirildiyse, bugün kâğıt para yerine geçen diğer parasal unsurlar da birer simyadır. Örneğin bankaların ürettiği kaydı para, kripto para birimleri, dijital paralar vs. Daha birçok örneği verilecek olan bu unsurlar günümüzün simya anlayışını resmetmektedir.

Faust'un iki büyük arzusu bulunmaktadır. Güç ve mülkiyet. Bu iki büyük arzu ilk bölümden beri modern insanın dünyayı kavrayış biçimini anlatmaktadır. Faust gücü, kâğıt para basarak elde ederken, mülkiyeti kâğıt para karşılığı toprak istemesi ve bu toprakları hayali ordular ile genişletmesi ile elde etmektedir. Normal şartlarda Faust'un amacı insanoğlu için özgür bir dünya yaratmaktır. Fakat bu dünyayı, tabiatı yani doğal düzeni ihlal ederek yapmaktadır. Tıpkı diğer metallerin altına dönüşmesinin imkânsız olması gibi doğal düzen de insanoğlu tarafından zapt edilip değiştirildiğinde kendini korumakta ve beklenmedik cevaplar vermektedir. Bu anlamda Faust açgözlülüğünün ve sınır bilmez arzularının esiri olarak gerçeklere kör olur ve “ah bu an hiç geçmese” dediğinde her şeyin sonu gelmiştir. Faust'un amacı tıpkı günümüz kapitalizm sistemlerinin modern insana dayattığı daha müreffeh ve daha zengin bir hayat sürmektir. Fakat bu hayatı sürmek isterken doğal düzenin sınırlarını işgal etmekten geri durmaz. Faust'un yaptığı şey kapitalist bir koloni kurmaktan öte bir şey değildir. Özel'in (2020) ifadesi ile: “Goethe'nin kendi hayatında mikro ölçekte yaşadığı ya da gözlemlediği bu iktisadi simya faaliyeti, yazarın ölümünden sonraki iki yüzyılın hikâyesidir”



Sınırlı bir dünyada kalkınabilmenin tek yolu, o sınırları kabul edip, o sınırlara göre yaşamakla mümkün olabilir. Ekonomistlerin “az”ın “çok” olarak anlatması sürecinin olduğu şu günlerde bu tavrın devam ettirilmesi çok önemlidir. Tüketim ve üretimin çılgın seviyelerde olduğu, buna rağmen derin krizlerin yaşandığı, orta gelir sınıfın yok olduğu, paranın nicelik olarak çoğaldığı ama nitelik olarak azaldığı şu dönemde, “fayda” ve “gerçek ihtiyaç” kavramlarına odaklanılmalıdır. Bu sürecin devletler eliyle radikal ekonomi politikaları yürütülmesi elzemdir. Ancak bu şekilde sürdürülebilir bir kalkınma ve finansal istikrar elde edilebilir.

Bu çalışma ile gerek edebi gerekse görsel metinlerde iktisadi okumalar gerçekleştirmenin önemi vurgulanmıştır. Farkındalık oluşturmak adına yapılan bu çalışmanın, bundan sonra yapılacak olan bu tür çalışmalara kaynak olmasını temenni ediyoruz.

### KAYNAKÇA

1. Anık M., (2020), Modern Bireyin Bencilliği Ve Açgözlülüğü: Faust Ekseninde Bir Edebiyat Sosyolojisi Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22 (4):1479-1499
2. Binswanger H. C. (1994), Money and Magic: A Critique of the Modern Economy in the Light of Goethe's Faust, University of Chicago Press, Chicago
3. Binswanger H.C. (1998), The Challenge of Faust, Science, 281(5377): 640-641
4. Chown J, (2005), A History Of Money From AD 800, Taylor & Francis, New York
5. Daly H. (1995), Money and magic (A critique of the modern economy in the light of Goethe's Faust): Hans Christoph Binswanger. University of Chicago Press, Chicago, IL, 1994. Translated by J.E. Harrison, postscript by Iring Fetscher, *Ecological Economics*, 12 (3)-257-258
6. ECB Financial Stability Review, (2012), www.ecb.europa.eu, e.t.: 07.05.2022
7. Eğilmez, M, (2020) Para Basmanın Sonuçları, www.mahfiegilmez.com, e.t.:07.05.2022
8. Elsayed A.H., Naifar N., Nasreen S., (2022), Financial stability and monetary policy reaction: Evidence from the GCC countries, The Quarterly Review of Economics and Finance, <https://doi.org/10.1016/j.qref.2022.03.003>
9. Goethe von J. W. (2005), Faust, Çev: Zeynep Kazan, Bahar Yayınevi, İstanbul
10. Gopinath, G. (2020). The great lockdown: Worst economic downturn since the great depression, IMF Blog
11. Mishkin F.S., (2004), The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, The Addison-Wesley series in economics, 7. Edition
12. Oxford Languages, <https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/>, e.t.: 22.04.2022
13. Özel M., (2020), Roman Diliyle İktisat, Küre Yayınları, İstanbul
14. Ricks M, (2016), The Money Problem Rethinking Financial Regulation, The University of Chicago Press, Chicago/ London
15. Salihoğlu, E., (2020), Dijital Para ve Merkez Bankası Politikaları, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul
16. Savaş V.F. (1998), İktisatın Tarihi, Avcıol Basım- Yayın, 2. Baskı, İstanbul
17. Smith A., (1776), An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, Ed: Edwin Cannan
18. What Europe's banks did with the ECB's trillion euros, [www.dw.com/en/what-europes-banks-did-with-the-ecbs-trillion-euros/a-17848344](http://www.dw.com/en/what-europes-banks-did-with-the-ecbs-trillion-euros/a-17848344), e.t.: 07.05.2022



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Education ManagementVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1389-1396Arrival  
27 May 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63770Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63770>**How to Cite This Article**  
Üstün, A. & Aydın, M. (2022). "Öğretmenlik Meslek Kanununa İlişkin Okul Yönetici Görüşleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1389-1396Social Mentality And  
Researcher Thinkers is  
licensed under a  
Creative Commons  
Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.

# Öğretmenlik Meslek Kanununa İlişkin Okul Yönetici Görüşleri

## Opinions Of School Administrators On The Teaching Profession Law

Ahmet Üstün<sup>1</sup> Murat Aydın<sup>2</sup> <sup>1</sup> Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye<sup>2</sup> Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, SBE, Eğitim Bilimleri ABD, Amasya, Türkiye

### ÖZET

Bu çalışmanın amacı Öğretmenlik Meslek Kanunu'na ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerini derinlemesine incelemektir. Çalışma grubunu Bayburt ili Merkez ilçesinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarının farklı eğitim ve yönetim kademelerinde halen çalışmakta olan 8 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği hazırlanarak toplanmıştır. Literatür incelemesinde Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun uzun zamandan beri öğretmenler tarafından beklenen bir kanun olduğunu söyleyebilmekteyiz. 14 Şubat 2022 tarihinde çıkan Öğretmenlik Meslek Kanunu eğitimin tüm paydaşları tarafından olumlu bir adım olarak değerlendirilmesine rağmen birçok kesim tarafından da yeterli görülmemektedir. Özellikle öğretmenlere karşı şiddeti engelleyecek maddelerin bulunmaması ve öğretmenlerin özlük haklarından ziyade daha çok maddi konuları içermesi eleştiri sebebi olmaktadır. Ayrıca sadece maddiyatın ön plana alınması öğretmenlik mesleğinin toplum nezdinde saygın bir meslek olmasına engel olmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar öğretmenlik mesleğini özveri ve fedakârlık olarak tanımladıkları görülmekte, öğretmenlik mesleğinin sorunları olacaktaki fiziksel alt yapı eksiklikleri ve veli ilgisinin yetersizlikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmanın bir diğer sonucu ise toplum nezdinde öğretmenlik mesleğinin saygınlığının azaldığı, yeni çıkan Öğretmenlik Meslek Kanunu sayesinde bu durumun önemli bir değişime uğramayacağı; aksine medya tarafından maddiyat ön planda tutulduğundan öğretmenlik mesleğinin saygınlığının daha da azaldığı algısı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde Öğretmenlik Meslek Kanunu öğretmenler ile beraber hazırlanan, öğretmenlerin özlük haklarındaki iyileşmelerin daha geniş bir perspektifte değerlendirildiği yeni maddelerin eklenmesi ile tüm bu olumsuz yargıların önüne geçilebileceği şeklinde çözüm önerileri sunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Öğretmenlik, Meslek, Kanun, Yönetici

### ABSTRACT

The aim of this study is to deeply examine the views of school administrators on the teaching profession law. The study group consists of 8 school administrators who currently work in different education and management stages of public schools in Bayburt affiliated to the Ministry of National Education. Qualitative research method is used in the study. The data are collected by the semi-structured interview method. In the literature review, it can be said that the Teaching Profession Law has been awaited by teachers for a long time. Although the Teaching Profession Law enacted on February 14, 2022 is considered as a positive step by all stakeholders in education, it is not considered sufficient by many. In particular, it is criticized that there are no articles that prevent violence against teachers and that it gives weight to financial issues rather than teachers' personal rights. In addition, bringing only financial issues to the forefront prevents the teaching profession from being a respected profession in the society. According to the results of this research, the participants define the teaching profession as devotion and self-sacrifice, and it is seen that the problems of teacher profession are physical infrastructure deficiencies and parent inadequacies. Another result of the research is that the prestige of the teaching profession has decreased in the society and this situation will not change significantly with the newly enacted Teaching Profession Law. On the contrary, there is a perception that the prestige of the teaching profession has decreased even more since financial issues are prioritized by the media. When the research findings are evaluated, some solutions and suggestions are provided that all these negative judgments can be prevented by including new articles, which are prepared together with the teachers and in which the improvements in teachers' personal rights are evaluated in a broader perspective, in the Teaching Profession Law.

**Keywords:** Teaching, Job, Law, Administrator

## GİRİŞ

Ülkelerin geleceğinin sağlam temeller üzerine oturması için eğitimin önemli bir yeri olduğu herkes tarafından kabul görmüş bir gerçektir. Eğitimin ülkeler için bu kadar önemli bir olgu olduğu düşünüldüğünde, eğitimin temel unsuru olan öğretmenlik mesleğinin ehemmiyeti gün yüzüne çıkmaktadır. Bir ülkenin kalkınması için, yurttaşlarının sosyalleşmesi için, toplumun huzur ve refah düzeyinin yüksek olması için öğretmenlerin başrolde görev almaları gerekmektedir (Özden, 1999). Bu tanıma göre öğretmenlik mesleği sadece eğitim öğretim ile ilgili bir görev değil aynı zamanda sosyo-kültürel ve bilimsel boyutlara sahip, uzmanlık ve beceri isteyen, insan davranışlarını değiştirme gücüne sahip uzman kişilerin olağanüstü güç sarf edilmesi gereken görevler bütünüdür (Alkan, 1998). Yine başka bir ifadeyle öğretmenlik, toplumsal değişimin önderliğini yapan ve bu süreci yönlendiren bir meslektir (Ünal & Akay, 2017). Öğretmenlik mesleğini kavram olarak değerlendirecek olursak eğitim örgütleri içindeki bir konumu belirtmekte olup o konuma ait uygun



davranışları sergileme, o göreve ait statüyü ifade etmekte olan bir kavram olarak tanımlayabiliriz (Üstüner, 2006). “1739 sayılı Temel Eğitim Kanununun 43 maddesine göre öğretmenlik mesleği, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği olarak ifade edilmektedir.” Bu ifadeleri göz önünde bulundurarak öğretmenlik mesleğinin istenilen amaçlara ulaşması için mesleğin içinde bulunan öğretmenlerin çok iyi yetiştirilmesi ve buna bağlı olarak mesleği icra edebilecek özel ve genel yeterliliklere sahip olunması önemli bir zorunluluktur (Erden, 1998). Öğretmenlik mesleğinin toplumsal karşılığı bu kadar önemli olduğunu göz önünde bulundurursak öğretmenlerin kendi özeline ait meslek kanununun olması zorunluluk haline geldiği ifade edilebilir. Bu kanun 14 Şubat 2022 tarihinde Öğretmenlik Meslek Kanunu adı altında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2022).

Mesleklerin amaçlarına ulaşması için yasal dayanakları olması gerektiği bilinmektedir. Öğretmenlik mesleğinin yasal dayanakları; Atatürk ilkeleri, eğitimle ve öğretmenlik ile ilgili yasalar, ilgili yönetmelikler gibi kamu hizmeti veren tüm meslek gruplarının olması gereken yasal dayanaklara dayanmaktadır (Hacıoğlu vd., 1997).

Yukarıdaki tartışmalar sonucunda öğretmenlik mesleğinin ülkenin kalkınmasında çok önemli bir yeri bulunduğu ve bu meslekle ilgili bir kanunun bulunması zorunluluğu tespit edilmiştir. Bu duruma bağlı olarak ülkemizde 2022 yılında Öğretmenlik Meslek Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu Öğretmenlik Meslek Kanunu konusunda farkındalık yaratmak için bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Eğitimin en temel amacı bireyleri çağdaş dünyaya uyumlu kişi haline getirerek uygun bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Eğitimde bunu başarmanın yolu iyi bir eğitim sisteminin yanı sıra donanımlı ve nitelikli bir öğretmen kadrosuna sahip olmaktan geçmektedir (Dilaver,1996). Bu durum şu şekilde de ifade edebilir; eğitimin etkili olabilmesi için üç öğeden bahsedebilmektedir. Bunlar; öğrenci, eğitim programları ve öğretmendir. Bu üç önemli öğeden birinin eksikliği eğitim-öğretim sürecinin olumsuz etkilemekle beraber etkileme unsurunun en fazla olduğu öğenin öğretmen olduğunu söylenebilmektedir (Katkat ve Mızrak, 2003).

Kaliteli bir öğretmenin alanı hakkında sahip olduğu ilgi ve becerinin yanı sıra mesleğe yönelik tutum ve davranışlarının da olumlu olması esastır (Çetin, 2006). Bu sebeptendir ki öğretmen yetiştiren kurumların alan bilgisine verdikleri önemi değer, tutum ve davranışlarda da vermeleri esastır (Çeliköz ve Çetin, 2004). Bu tutum ve davranışlardan en önemlileri ise sabır, devamlı çalışma ve özveridir (Çapa ve Çil, 2000).

Öğretmen bilgisini sistematik hale getirip literatürle tanıştıran kişi Shulman'dır. Shulman 1986'da yapmış olduğu araştırmada öğretmenliğin bilgi temelini yedi kısımda incelemiştir:

- ✓ İçerik bilgisi,
- ✓ Genel pedagojik bilgi,
- ✓ Öğretim programı bilgisi,
- ✓ Pedagojik alan bilgisi,
- ✓ Öğrenci özellikleri bilgisi,
- ✓ Eğitim sistemi bilgisi,
- ✓ Eğitim hedefleri, değerleri, tarihi ve felsefi temelleri bilgisi.

1975'ten sonra mesleğe girenlerin yeteri kadar alan bilgisi ve pedagojik formasyon eğitimi almadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda alan bilgisi ve pedagojik formasyon alanlarına bu tarihten sonra daha fazla ağırlık verildiği gözlenmektedir (Kavcar, 2003). Bu kendini yenileme ve değişim günümüzde ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi, öğrenci profilinin değişimi, öğrencilerin öğrenme tarzlarındaki çeşitliliği ve etkili öğrenme şekillerindeki farklılaşması öğretmenlikte de değişimi zorunlu kılmış; öğretmenlik mesleğinin de kendini güncellemesi ve günümüz şartlarına uygunluk sağlaması zorunluluk haline gelmiştir (Karadoğan 2019).

Kamuda hizmet veren tüm kurumların belli bir yasal dayanağı olmak zorundadır. Ülkemizde öğretmenlik mesleği yasal dayanak olarak 657 sayılı Devlet Memurlar Kanunu içinde devlet memurluğu kapsamına alınıp 1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu ile özel ihtisas mesleği olarak kabul görmüştür (MEB, 1973). Son olarak 14.02.2022 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yasalanan Öğretmenlik Meslek Kanunu'nu yasal dayanak olarak ifade edebiliriz (Hürriyet, 2022).

Son yıllarda öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak çalışma koşulları, mesleki tatminleri, hak ve sorumlulukları gibi konulara açıklık getirmesi noktasında beklenen bir meslek kanununa ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir

(Altan & Özmuşul, 2022). Bu beklentilerin nihayetinde Eğitim Vizyon Belgesi (MEB, 2018) ve 2019-2023 yıllarını içeren Kalkınma Planı neticesinde Şubat 2022 tarihinde Öğretmenlik Meslek Kanunu yayınlanmıştır.

Bu kanuna göre öğretmenlik mesleğinin özel bir ihtisas mesleği olduğu ve öğretmenlerin üç kariyer basamağına ayrılıp öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olarak sınıflandırılması kararlaştırılmıştır (MEB, 2022). Aday öğretmenlik dâhil 10 yıl hizmeti bulunan öğretmenler 180 saatten az olmamak şartıyla eğitim almaları ve eğitim sonundaki yazılı sınavdan en az 70 puan alarak uzman öğretmenliğe geçmeleri, yine 10 yıl uzman öğretmenlik hizmeti bulunan öğretmenlerin 240 saatten az olmamak şartıyla eğitim almaları ve eğitim sonucundaki yazılı sınavdan en az 70 puan alarak sertifikalarını alıp başöğretmenliğe geçmelerine imkân tanınmaktadır (Resmi Gazete, 2022). Ayrıca yüksek lisans eğitimini tamamlayan öğretmenler uzman öğretmenlik için yapılacak olan yazılı sınavdan, doktora eğitimini tamamlayan öğretmenler ise başöğretmenlik için yapılacak yazılı sınavdan muaf tutulacaktır (www.memurlar.net, 2022). Yine bu kanunla birlikte uzman öğretmenliği ve başöğretmenliği elinde bulunan öğretmenlere maddi iyileştirmeye gidilecektir (MEB, 2022). Bu kanun kapsamında birinci derecede görev yapan öğretmenlerin ek göstergeleri 3000 den 3600 çıkartılacaktır (www.memurlar.net, 2022).

Yukarıda temel maddeleri belirtilen Öğretmenlik Meslek Kanunu on yıllardır beklenen bir kanun olarak çıkartılması önemli görülmele beraber eksiklikleri de bulunmaktadır (Altan & Özmuşul, 2022). Bu eksikliklere değinecek olursak, Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun içerisinde ücretli öğretmenlerin ve sözleşmeli öğretmenlerin bulunmaması ayrıca öğretmenleri uzman, başöğretmen gibi ayırtırmaya gidilmesi okullardaki dayanışma hukukunu olumsuz etkileyecektir (www.ebs.org.tr, 2022). Öğretmenlik Meslek Kanunu, öğretmenlerin kanunu olmaktan çok ilave ek gösterge artışından ibarettir. Bu maddelere ilaveten kanunun içine sözleşmeliyi kaldıran, mülakatı sonlandıran, istihdamda güçlük çekilen yerlere teşvik veren, öğretmene şiddeti engelleyen kanun hükümleri getirilmelidir (www.ebs.org.tr, 2022). Öğretmenlik Meslek Kanunu mevcut haliyle öğretmenlerin beklentilerini karşılamayan, hayal kırıklığı yaşatan bir kanundur (www.tes.org.tr, 2022).

### **Araştırmanın Amacı**

Bu çalışmanın amacı Öğretmenlik Meslek Kanunu'na ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerini derinlemesine incelemektir. Bu amaca yönelik araştırma boyunca aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaktadır:

- ✓ Öğretmenlik Meslek Kanunu nedir?
- ✓ Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun çıkma nedenleri nelerdir?
- ✓ Öğretmenlik Mesleği Kanunu'nda ortaya çıkan eksiklikler ve çözümleri nelerdir?

### **Araştırmanın Önemi**

Bu araştırmada uzun yıllardır gündemde bulunan ancak yeni yasalaşan Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun kazandırdıkları ve eksikliklerinin neler olduğu konusunda bilgi sunacaktır. Bu çalışma bu yönüyle eğitimin tüm paydaşlarına Öğretmenlik Meslek Kanunu hakkında yol gösterici olacaktır.

### **YÖNTEM**

#### **Araştırmanın Modeli**

Öğretmenlik meslek kanuna ilişkin okul yöneticilerinin görüşlerini derinlemesine inceleyen bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi bireylerin çevrelerini anlamlandırma şekillerini, bu çevreyle etkileşim sonucunda görüşlerini, gözlemlerini ve sosyal sorunlarını açıklamayı amaçlamaktadır (Ritchie & Lewis, 2003). Başka bir ifade şekliyle gözlem, doküman analizi, görüşme gibi nitel veri toplama araçlarını kullanarak bireyin sosyal çevresine yönelik algılarını araştıran çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

#### **Çalışma Grubu**

Araştırmanın çalışma grubunu Bayburt ili Merkez ilçesinde, 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı'nda çalışmakta olan okul yöneticileri oluşturmaktadır. Bu okul yöneticileri içerisinde her bir değişken durumun Öğretmenlik Meslek Kanunu'na ilişkin tutumlarını etkileyebileceği düşünüldüğünden yöneticilik yapılan okul türü, yönetim kademesi, hizmet yılı, mezuniyet durumu gibi değişkenleri konusunda çeşitlendirilmiş 10 okul yöneticisi belirlenmiştir.



Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Mezuniyet	Okul Türü	Yönetici Kadrosu	Yöneticilikte Geçen Süre
Ö1	30	Bayan	Lisans	İlkokul	Müdür yardımcısı	2 yıl
Ö2	53	Erkek	Lisans	İlkokul	Müdür	20 yıl
Ö3	40	Erkek	Lisans	Ortaokul	Müdür	6 yıl
Ö4	35	Erkek	Lisans	İlkokul	Müdür	4 yıl
Ö5	46	Erkek	Lisans	Ortaokul	Müdür	17
Ö6	26	Bayan	Yüksek lisans	Anaokulu	Müdür	1 yıl
Ö7	31	Kadın	Yüksek lisans	Okul öncesi	Müdür	3 yıl
Ö8	29	Kadın	Lisans	Ortaokul	Müdür	2 yıl
Ö9	32	Kadın	Yüksek lisans	Lise	Müdür	1 yıl
Ö10	40	Erkek	Yüksek lisans	Anaokulu	Müdür	12 yıl

## Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminde sıklıkla kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği belli bir norma sahip olmasıyla birlikte esnekliği de içinde barındırması araştırılan konularda derinlemesine bilgi sahibi olmayı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ne yapılandırılmış görüşme tekniği kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşme tekniği kadar esnek (Altunay, Oral, Yalçınkaya, 2014).

## Verilerin Toplanması

Bu süreçte katılımcılarla çeşitli iletişim araçlarıyla görüşülerek randevu alınmış ve daha sonra yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmede katılımcıların kendilerini herhangi bir baskı altında görmemeleri için görüşmeler gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Görüşmelere öncelikle demografik sorular sorulmuş akabinde ikinci görüşme soruları sorulmuştur. Görüşmeler 20-30 dakika arası sürmüştür. Görüşmeler ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu ses kayıtlarının kaybolmaması için yazıya da dökülmüştür.

## Verilerin Analizi

Araştırmada görüşme formu aracılığı ile elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz verilerin azaltılması, verilerin sunumu, sonuç çıkarma ve doğrulama basamakları olmak üzere üç basamağa sahiptir (Türnüklü, 2000). Başka bir ifadeyle betimsel analiz belirlenen konuların özetlenerek neden sonuç ilişkisi içinde yorumlanan analiz tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Analiz sürecinde okul yöneticilerine Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6...Ö10 şeklinde kod adlar verilmiştir.

## BULGULAR

Katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmış olup verilen cevaplar açık kodlama yöntemiyle incelenmiştir. Ortaya çıkan bulgular maddeler halinde açıklanmaktadır.

### Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Birinci görüşme sorusu “Öğretmenlik mesleğini nasıl tanımlarsınız?” şeklindedir. Bu soruya ilişkin elde edilen veriler analiz edildiğinde katılımcıların öğretmenlik mesleğini; 1. Geleceğe hazırlayan, 2. Özveri ve fedakârlık, 3. Farkındalık yaratma ve 4. İhtiyaca cevap verme kavramları ile ifade ettikleri bulgusuna ulaşılmaktadır.

Tablo 2. Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Algılar

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Geleceği hazırlayan	5	50	Çocuğu bilimsel, psikolojik olarak hayata hazırlayan, değerleri ile çocuklara rehber olan kişidir. (Ö8)
2	Özveri ve fedakârlık	3	30	Öğretmen deyince sevgi, saygı, sabır, hoşgörü ve fedakarlık gibi olumlu hasletler akla gelir. (Ö10)
3	Farkındalık yaratma	1	10	Çocuklarımızın hayatlarına dokunup, farkındalık yaratmak. (Ö5)
4	İhtiyaca cevap veren	1	10	Günümüzde eğitim öğretim ihtiyaçlarına cevap veren, öğrencileri geleceğe hazırlayan kişidir. (Ö1)
<b>Toplam</b>		10	100	

Tablo 2’de görüldüğü gibi katılımcıların öğretmenlik mesleğine ilişkin algıları; geleceğe hazırlayan %50, özveri ve fedakârlık %30, farkındalık yaratma %10, ihtiyaca cevap veren %10 olacak şekilde sıralandığı görülmektedir.

### İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

İkinci görüşme sorusu “Öğretmenlik mesleğinin uygulanmasında ne gibi zorluklarla karşılaşmaktadır?” şeklindedir. Bu soruya ilişkin elde edilen veriler analiz edildiğinde katılımcıların meslekte karşılaşılan

zorluklar olarak; 1. Geleceğe hazırlayan, 2. Özveri ve fedakârlık, 3. Farkındalık yaratma ve 4. İhtiyaca cevap verme kavramları ile ifade ettikleri bulgusuna ulaşmaktadır.

Tablo 3. Öğretmenlik Mesleğinin Zorlukları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Fiziksel Alt Yapı Eksikliği	3	27	Zaman fiziki mekânın dar ve sınırlı olması, araç ve gereçlerin yetersiz olması. (Ö2)
2	Veli İlgisinin Yetersizliği	3	27	Velinin öğretmene destek olmaması (Ö6)
3	Müfredat Yetişmeme	2	18	Bazı derslerde müfredatı yetiştirmek amacıyla zaman sıkıntısı yaşanmaktadır. (Ö1)
4	Mesleğin Saygı Kaybı	2	18	Meslek onurunun zedelenmesi ve saygı kaybı dolayısıyla toplumun öğretmeni hizmetçi olarak görmesi ve bakanlığın eğitimdeki tüm sorunları öğretmen kaynaklı düşünmesi. (Ö3)
5	Yetersiz İdareciler	1	10	Yetersiz yönetici ve egoist idarecilerin baskıcı tavırlar ve uygulamaları. (Ö2)
<b>Toplam</b>		<b>11</b>	<b>100</b>	

Tablo 3’de görüldüğü gibi katılımcıların öğretmenlik mesleğinin zorlukları olarak; fiziksel alt yapı eksiklikleri %27, veli ilgisinin yetersizlikleri %27, müfredat yetişmeme %18, mesleğin saygı kaybı %18 ve yetersiz idareciler %10 olarak sıralandığı görülmektedir.

### Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Üçüncü görüşme sorusu “Size göre toplumun öğretmenlik mesleğine bakış açısı nasıldır?” şeklindedir. Bu soruya ilişkin veriler analiz edildiğinde toplumun öğretmenlik mesleğine bakış açısı olarak; 1. Öğretmenlik saygınlığının azalması, 2. Toplumun hizmetçi olarak görmesi, 3. Ailelerin olumsuz tutumları olması, 4. Güvenilir kavramları ile tanımladıkları bulgusuna ulaşmaktadır.

Tablo 4. Toplumun Öğretmenlik Mesleğine Bakışı

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Öğretmenlik Saygınlığının Azalması	5	50	Öğretmenlik mesleğinin tarihsel gelişimi düşünüldüğünde toplum tarafında saygı gösterilen bir meslek iken son yıllarda toplumsal değer düşüştüğünü söyleyebilirim. (Ö1)
2	Hizmetçi Olarak Görme	3	30	Özellikle anaokulu öğretmenlerine bakıcı gözüyle bakılıyor. (Ö6)
3	Ailelerin Olumsuz Tutum Geliştirmesi	1	10	Günümüzde ailenin olumsuz tutum ve davranışı, çevre ve sosyal medyanın çocuk üzerinde o kadar etkisi büyük ki, öğretmen istese de çırpınsa da, çocuk üzerinde istediği olumlu etkiyi bırakamıyor. (Ö2)
4	Güvenilir	1	10	Toplum öğretmeni güvenilir bir kişi, ikinci aile olarak gördüğünü düşünüyorum. (Ö8)
<b>Toplam</b>		<b>10</b>	<b>100</b>	

Tablo 4’te görüldüğü gibi katılımcıların toplumun öğretmenlik mesleğine bakışını ifade ederken; öğretmenlik mesleğinin saygınlığının azalması %50, öğretmenleri hizmetçi olarak görme %30, ailelerin öğretmenlere olumsuz tutum geliştirmesi %10, öğretmenlik mesleğinin güvenilir olarak görülmesi %10 olduğu sonucuna ulaşmıştır.

### Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Dördüncü görüşme sorusu “Öğretmenlik meslek kanunu yeterli buluyor musunuz? Sizi bu düşünceye sevk eden gerekçeler nelerdir?” şeklindedir. Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplar; 1. Yeterli değil, 2. Dar kapsamlı, 3. Yeni bir çalışma, 4. Zamanla geliştirilebilir olarak belirtmektedirler.

Tablo 5. Öğretmenlik Meslek Kanunu’nun Yeterlilik Algısı

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Yeterli değil	7	55	Yeni olan sadece 3600 ek gösterge diğerleri eksik fazla zaten vardı. (Ö5)
2	Dar Kapsamlı	2	15	Öğretmenlik Meslek Kanunu dar kapsamlı, katılımcı olmayan hazırlık süreci ve sorunlu maddeleri itibarıyla ne yazık ki öğretmenlerin var olan ihtiyaçlarına, önceliklerine ve beklentilerine çare olmaktan birçok anlamda çok uzak. (Ö10)
3	Yeni Bir Çalışma	2	15	Şu an hazırlanış olarak yeni bir çalışma, zamanla yapılan revizelerle daha etkin bir hale geleceğini düşünüyorum. (Ö8)
4	Zamanla Geliştirilebilir	2	15	Yeterli değil ama zamanla geliştirilebilir. (Ö7)
<b>Toplam</b>		<b>13</b>	<b>100</b>	

Tablo 5’de gibi Öğretmenlik Meslek Kanunu’nun yeterliliği noktasında yöneticiler; yeterli değil %55, dar kapsamlı %15, yeni bir çalışma %15, zamanla geliştirilebilir %15 cevaplarını verdikleri sonucuna ulaşmaktadır.

### Beşinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Beşinci araştırma sorusu “Öğretmenlik Meslek Kanunu ile toplumun öğretmenlik bakışında bir değişiklik oldu mu? Bu değişiklikleri nasıl değerlendirirsiniz?” şeklindedir. Bu soruyu katılımcılar; 1. Değişiklik yok, 2. Olumsuz yönde değişiklik cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Tablo 6. Öğretmenlik Meslek Kanunundan Sonra Toplumun Öğretmenlik Mesleğine Bakışı

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Değişiklik Yok	7	58	Bir değişiklik yok. (Ö6)
2	Olumsuz Yönde Değişiklik	5	42	Evet, oldu ama olumsuz yönde. (Ö2)
<b>Toplam</b>		12	100	

Tablo 6’da Öğretmenlik Meslek Kanunu sonrasında toplumun öğretmenlik mesleğine bakış açısındaki değişiklik olarak, değişiklik yok %58, olumsuz yönde değişiklik var %42 sonuçlarına ulaşılmaktadır.

### Altıncı Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Altıncı araştırma sorusu “Öğretmenlik Meslek Kanunu içerisinde olmasını istediğiniz maddeler nelerdir?” şeklindedir. Bu soruya katılımcılar; 1. Profesyonel yönetici, 2. İtibar artırıcı maddeler, 3. Öğretmene şiddeti önleme kavramlarını kullanarak cevap verdikleri görülmektedir.

Tablo 7. Öğretmenlik Meslek Kanununda Beklenen Maddeler

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Profesyonel Yönetici	5	50	Yöneticilikle ilgili (profesyonel anlamda) maddeler. (Ö5)
2	İtibar Artırıcı Maddeler	3	30	Öğretmenlik Meslek Kanununda öğretmenlik onurunu korumaya yönelik maddeler eklenmesi ve veli şikâyet yollarının daha seçici olabileceği önlemler isterim. (Ö9)
3	Şiddeti Önleme	2	20	Öğretmene şiddetle ilgili maddelerin olmaması. (Ö10)
<b>Toplam</b>		10	100	

Tablo 7’ de Öğretmenlik Meslek Kanunu’nda olması beklenen maddeler ile ilgili soruya katılımcıların, profesyonel yönetici %50, itibar artırıcı %30, şiddeti önleme %20 şeklinde sıralandıkları görülmektedir.

### Yedinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Yedinci araştırma sorusu “Öğretmenlik Meslek Kanunu ile birlikte öğretmenlerin iş hayatlarında olabilecek değişiklikler nelerdir?” şeklindedir. Bu soruya katılımcılar; 1. Değişiklik olmayacak, 2. Yükseköğretimde artış, 3. Maddi kazanç, 4. Özlük haklarında iyileşme kavramlarını kullandıkları gözlenmektedir.

Tablo 8. Öğretmenlik Meslek Kanunu ile İş Hayatındaki Değişim Algısı

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Değişim Olmayacak	3	38	Hiçbir değişiklik olmayacak. (Ö2)
2	Yüksek Öğretimde Artış	2	25	Yüksek lisans, doktora gibi eğitimlere yönelim artabilir. (Ö1)
3	Maddi Kazanç	2	25	Maddi açıdan bir nebze düzeltme sağlayacak. (Ö3)
4	Özlük Haklarında İyileşme	1	12	Öğretmenler çalışarak ve özlük haklarını bilerek daha etkin hale gelebileceklerdir. (Ö8)
<b>Toplam</b>		8	100	

Tablo 8’de Öğretmenlik Meslek Kanunu ile iş hayatındaki değişim algısı ile ilgili soruya katılımcıların; değişim olmayacak %38, yükseköğretimde artış %25, maddi kazanç % 25, özlük haklarında %12 olacak şekilde sıralandığı görülmektedir.

### Sekizinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Sekizinci araştırma sorusu “ Öğretmenlik Meslek Kanununun ülkemizdeki eğitim –öğretim sürecine katkıları nelerdir?” şeklindedir. Bu soruya katılımcılar 1. Olumlu katkı sağlayacak, 2. Değişiklik olmayacak, 3. Nitelikli öğretmen artacak, 4. Mesleki tatmin olacak kavramlarını kullanarak cevap verdikleri görülmektedir.

Tablo 9. Öğretmenlik Meslek Kanunu’nun Eğitim Öğretime Katkıları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Olumlu Katkı Sağlayacak	5	45	Öğretmenin motivasyonu artarsa sürece olumlu katkı sağlar. (Ö6)
2	Değişiklik Olmayacak	3	28	Mevcut haliyle gerçek anlamda hiçbir katkısı olmaz. (Ö3)
3	Nitelikli öğretmen Artacak	2	18	Master ve doktora yapan nitelikli öğretmen sayısına olumlu katkı sağlayacaktır. (Ö10)
4	Mesleki Tatmin Olacak	1	9	Eğitim öğretim sürecine öğretmenlik mesleğindeki yatay kariyer basamaklarında ilerleme sağlayacağı ve mesleki tatmin hissi sağlayacağı için öğretmenin mutlu olmasıyla sürece katkı sağlayacağını düşünüyorum. (Ö9)
<b>Toplam</b>		11	100	

Tablo 9’da Öğretmenlik Meslek Kânunu’nun eğitim-öğretime katkılar sorusuna katılımcılar, olumlu katkı sağlayacak % 45, değişiklik olmayacak %28, nitelikli öğretmen artacak %18 ve mesleki tatmin olacak %9 olacak şekilde sıralandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

## TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma konusu olan Öğretmenlik Meslek Kanunu’nun çıkarılmış olması katılımcılara göre önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Öğretmenler yıllardır kendilerine ait bir meslek kanunun çıkarılmasını beklemektedirler. Ancak yeni çıkan bu Öğretmenlik Meslek Kanunu genel anlamda ihtiyaçların tam olarak karşılanmadığı konusunda öğretmenler arasında genel bir konsensüs bulunmaktadır. Öğretmen Ağrı adlı internet sitesinin “Arka Plan Öğretmenlik Meslek Kanunu” adlı yazıda Öğretmenlik Meslek Kanunu’na eğitimin birçok paydaşı tarafından yapılan eleştiriler incelendiğinde bu araştırma ile benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Öğretmenlik Meslek Kanunu’nu daha iyi anlamlandırmak için ilk olarak katılımcılara öğretmenliğin tanımına yönelik soru yöneltilmiş olup katılımcılar öğretmenlik tanımını yüksek oranda öğrencileri geleceğe hazırlayan, özveri ve fedakârlık gibi kavramlarla tanımladıkları tespit edilmiştir. Altan ve Özmusul’un (2022) araştırması olan “Geleceğin Türkiye’inde Öğretmen Refahı: Öğretmenlik Meslek Kanununun Kayıp Parçası” adlı makalede bu öğretmenlerin fedakârlığına ve özverisine değinildiği görülmektedir.

Öğretmenlik mesleğinde karşılaşılan sorunların neler olduğu sorusuna katılımcılar fiziksel alt yapı yetersizliği ve veli ilgisinin yetersizliklerini aynı oranda ve en önemli sorun olduğunu belirtmektedirler. Fiziksel alt yapı yetersizliği ve veli ilgisinin yetersizliği kadar yüksek oranda da müfredat yetiştirememe de öğretmenlik mesleğinin sorunları olarak görülmektedir. Yapılan literatür araştırmalarında öğretmenlik mesleğinde karşılaşılan zorluklar ile fiziksel alt yapı eksikliği, veli ilgisinin yetersizlikleri ve müfredat yetiştirememe arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Toplumun öğretmenlik mesleğine bakışı incelendiğinde katılımcılar öğretmenlik mesleğinin saygınlığı azaldığı ve öğretmenler birer hizmetçi olarak gördükleri gibi yüksek oranda bir ortak düşünce tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde benzer sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. İzlenen yanlış politikalar öğretmenlik mesleğinin saygınlığını azaltmış olup bu mesleği herkesin yapabileceği bir meslek olarak göstermektedir (Çelikten, Şanal & Yeni, 2005).

Katılımcılar yeni çıkan Öğretmenlik Meslek Kanunu’ndaki maddelerden dolayı toplumun öğretmemelere bakışı olumsuz yönde etkilendiğini sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar Öğretmenlik Meslek Kanunu ile ilgili toplumun nezdinde bu kanundan kaynaklı herhangi bir değişiklik beklememektedir.

Eğitimin ekosistemi içinde önemli bir yere sahip aynı zamanda öğretmenlik vasfı da bulunan okul yöneticilerinin Öğretmenlik Meslek Kanunu’ndan en önemli beklentilerinin yöneticilerin profesyonelleşmesi olduğu sonucu elde edilmektedir. Ancak bu sonuç 789 sayılı Maarif Teşkilatının 12. Maddesi olan “Eğitim-öğretim hizmetinde asıl olan öğretmendir.” Maddesi ile örtüşmediği görülmektedir.

Öğretmenlik Meslek Kanunu ile birlikte öğretmenlerin meslek hayatlarında herhangi bir değişiklik olmayacağı düşüncesi hâkimdir. Literatürde buna paralel görüşler bulunmaktadır. Öğretmenlik Meslek Kanunu ile öğretmenlere maddi bir gelir getirmekle birlikte öğretmenlerin mesleki huzurunu etkileyen bir çalışma olarak görülmemektedir (Altan, Özmusul, 2022).

Tüm bu değerlendirmelerle birlikte Öğretmenlik Meslek Kanunu geliştirildiği takdirde eğitim öğretim sürecine öğretmenlerin motivasyonlarını artırmasından dolayı katkı sunacağı sonucuna ulaşılabilmektedir. Literatür incelendiğinde aynı sonuçlara ulaşan araştırmalara rastlanmaktadır. Öğretmenlerle ilgili alınan kararlar öğretmenlerinin motivasyonunu psikolojisini mutluluğunu, işe bağlılıklarını önemli ölçüde etkilememektedir (Altan, Özmusul, 2022).

Çalışmalarda elde edilen bulgular neticesinde Öğretmenlik Meslek Kanunu ile ilgili ortaya çıkan sorunların çözümüne ilişkin şu önerilerde bulunulabilir:

- ✓ Öğretmenlik Meslek Kanunları çıkartılırken öğretmenler ile çalıştaylar düzenleyip görüşleri değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.
- ✓ Öğretmenlik meslek Kanunu’nda öğretmenlerin özlük haklarını geliştiren maddelerin bulunması gerekmektedir.
- ✓ Öğretmenlik Meslek Kanunu’nda okul yöneticilerin profesyonelleşmesini gerçekleştiren maddelerin bulunması gerekmektedir.



- ✓ Öğretmenlik Meslek Kanunu'nda eğitimcilerle yönelik şiddeti önlemeyi içeren maddelerin bulunması gerekmektedir.
- ✓ Öğretmenlik Meslek Kanunu'nun medya tarafından topluma doğru anlatılması gerekmektedir.

### KAYNAKÇA

1. Alkan, C. (1998). "Öğretmenlik mesleğinde istihdam", *Çağdaş Eğitim Dergisi*, (241): 12 - 18.
2. Altan, M. Z., & Özmuş, M. Geleceğin Türkiye'sinde Öğretmen Refahı: Öğretmenlik Meslek Kanununun Kayıp Parçası. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 24-42.
3. Altunay, E., Gülşin, Oral., & Yalçınkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 62-80.
4. Çapa Aydın, Y., & Çil, N. (2000). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi.
5. Çelikten, Şanal ve Yeni.(2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:19,ss.207-237
6. Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, Ankara: Alkım Yayınları.
7. Çeliköz, N. ve Çetin, F., 2004. Anadolu öğretmen lisesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını etkileyen etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, 162, 136-145.
8. Çetin, Ş., 2006. Öğretmenlik mesleği tutum ölçeğinin geliştirilmesi (Geçerlik ve güvenilirlik çalışması). *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 28-37.
9. Hacıoğlu, F. ve Alkan, C. (1997). *Öğretmenlik Uygulamaları*, Ankara: Alkım Ya-yınları.
10. Karadoğan, A. (2019). Z kuşağı ve öğretmenlik mesleği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 9-41.
11. Katkat, D. ve Mızrak, O., 2003. Öğretmen adaylarının pedagojik eğitimlerinin problem çözme becerilerine etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 158. 74-82.
12. Kavcar, C. (2003). Alan Öğretmeni yetiştirme, *Eğitimde yansımalar: VII Çağdaş Eğitim Sistemlerinde Öğretmen Yetiştirme Ulusal Sempozyumu*, Cumhuriyet Üniversitesi Kültür Merkezi Sivas, ss.10-12.
13. Ritchie, J. and Lewis, J.(2003) *Qualitative research practice: a guide for social science students and researchers*. Sage
14. Özden, Y. (1999). *Eğitimde Dönüşüm Eğitimde Yeni Değerler*, Ankara: Pegem A Yayınları.
15. Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*, 15(2), 4-14.
16. Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 24(24), 543-559.
17. ÜNAL, M. & Akay, C. (2017). Öğretmenlik mesleği ve yaşam boyu öğrenme: öğretmen adayları penceresinden. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 821-838.
18. Üstüner, M. (2006). Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 45, 109-127.
19. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005) Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Gözden Genişletilmiş Beşinci Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
20. Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınlar

### Yararlanılan İnternet Kaynakları

[www.hurriyet.com.tr](http://www.hurriyet.com.tr)

[www.memurlar.net](http://www.memurlar.net)

[www.resmigazete.gov.tr](http://www.resmigazete.gov.tr)

[www.tes.org.tr](http://www.tes.org.tr), 2022

[www.ogretmenagi.org](http://www.ogretmenagi.org)



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Turkish languageVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1397-1408Arrival  
29 May 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63800Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smyj.63800>

How to Cite This Article  
Bulak, Ş. (2022).  
“Türkiye Türkçesinde İsmi Doğru Belirlenememiş Bir Kelime Grubu: Kişi İsmi Grubu”,  
International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1397-1408



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Türkiye Türkçesinde İsmi Doğru Belirlenememiş Bir Kelime Grubu: Kişi İsmi Grubu

A Word Group Of Which Name Not Determined Correctly In Turkey Turkish: Person Name Group

Şahap Bulak <sup>1</sup> <sup>1</sup> Doç.Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Siirt, Türkiye

### ÖZET

Türkçe dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında “Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt” gibi yapılardan oluşan kelime grubunun içeriğini yansıtmadığı halde “birleşik isim grubu/öbeği” ya da “özel isim grubu/öbeği” şeklinde adlandırılarak farklı şekillerde ele alınması, “bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondü” gibi yapılardan oluşan “birleşik isim grubu” ile “Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi isimleri ya da kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime gruplarının birbirine karışmasına sebep olmuştur. Ayrıca şekil bilgisi alanına ait “birleşik isim” ve kelime bilgisi alanına ait “özel isim” gibi terimlerin karşıladığı kavramlar ile söz dizimine ait “birleşik isim grubu” ve söz diziminde karşılığı olmayan “özel isim grubu” gibi terimlerin karşıladığı kavramların karışmasına sebep olmuş, bu kavram karışıklığı da söz diziminde bir kargaşaya yol açmıştır. Alan, içerik, yapı ve kuruluş bakımından farklı olan bu kavramların başta terim adları olmak üzere tanımları, yapı ve kuruluş özellikleri ile sınırlarının belirlenmesini zorlaştıran söz konusu kargaşa, zamanla içinden çıkılmaz bir hal alarak sadece bu kavramların değil, aynı zamanda kelime grupları ve sözdiziminin dolayısıyla Türkçe dilbilgisinin öğrenilmesi ve öğretilmesine zarar verecek boyutlara ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Türkçe'nin dil kuralları, söz dizimi özellikleri ile tarihî gelişim ve değişim süreci esas alınarak “Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle bu yapıların farklı dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında ele alınış biçimleri, araştırmacıların bu konuda ortaya attığı benzer ve farklı fikirler, eleştirel bir bakış açısıyla tartışılmış ve böylelikle başta kavram kargaşası olmak üzere bu hususta var olan sorunlar gözler önüne serilmiştir. Bu konudaki en büyük sorunun terim adı olduğu dikkate alınarak “Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu için “kişi ismi grubu” şeklinde içeriğini tam olarak yansıtan benzemelerini dışarıda bırakan yeni terim adı önerisinde bulunulmuştur. Daha sonra “kişi ismi grubu” terimi, tanımı, yapısı, kuruluşu, unsurları, bu unsurların içerikleri, cümle ve kelime grupları içerisindeki yeri ile cümledeki görevleri bakımından ele alınıp bütün özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra bu özellikler Türk edebiyatının seçkin eserlerinden alınan cümlelerle örneklendirilmiştir. Böylece kişi ismi grubunun tanımı, terim adı, sınırları ve özelliklerinin belirlenmesine, bu kelime grubuyla ilgili tekrar edile gelen doğruluğu tartışılmalı bilgilerin düzeltilmesine dolayısıyla kişi ismi grubunun doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Türkçe, Türkiye Türkçesi, söz dizimi, kelime grupları, kişi ismi grubu

### ABSTRACT

Although it does not reflect the content of the word group consisting of structures such as "Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt" in Turkish grammar and syntax sources, it is called "compound noun group / phrase" or "proper noun group / phrase" and it is handled in different ways, "bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondü" and "Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt" people's names consisting of more than one word or word groups consisting of person names and surnames have been mixed with each other. In addition, it has caused confusion between the concepts met by the terms such as "compound noun" and "proper noun" belonging to the morphology field and the terms such as "compound noun group" belonging to the syntax and the "proper noun group" which have no equivalent in the syntax and this conceptual confusion has also led to a confusion in the syntax. The confusion in question, which makes it difficult to determine the definitions, structure and organization features and boundaries of these concepts, which are different in terms of area, content, structure and organization, became inextricable over time, not only for these concepts, but also for word groups and syntax, thus Turkish language. It has reached dimensions that will harm the learning and teaching of grammar.

In this study, on the basis of Turkish language rules, syntax features and historical development and change process, person names consisting of more than one word such as “Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt” and the word group consisting of person names and surnames were examined in all aspects. First of all, the ways in which these structures are handled in different grammar and syntax sources, similar and different ideas put forward by researchers on this subject, are discussed with a critical point of view, and thus the existing problems in this regard, especially the confusion of concepts, are revealed. Considering that the biggest problem in this subject is the name of the term, it is possible to exclude the dissimilarities that fully reflect the content of the person names such as "Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt" consisting of more than one word and the word group consisting of the person's name and surname and a new term name has been proposed. Then, the term "person-name group" was discussed in terms of its definition, structure, organization, elements, the contents of these elements, their place in sentences and word groups, and their functions in the sentence and all their features were determined. Later, these features are exemplified with sentences taken from distinguished works of Turkish literature. Thus, it has been tried to contribute to the definition of the name group, the definition of the term name, its boundaries and features, the correction of the repeated and controversial information about this word group, and thus to the correct learning and teaching of the person name group.

**Keywords:** Turkish, Turkey Turkish, syntax, word groups, person name group.

## GİRİŞ

Günümüzde Türk dili alanında araştırmacı ve araştırma sayısı çok artmasına rağmen Türkçe dilbilgisinin var olan sorunları aynı hızla çözülememekte, Türkçenin öğretimi istenen şekilde yapılamamakta ve bu alanlarda arzulan hedeflere bir türlü ulaşılamamaktadır. Çeşitli sebepleri olmakla birlikte bu konuda ön plana çıkan belli başlı sorunlar vardır. Bu sorunlar tek tek ele alınıp sebep sonuç ilişkisi içerisinde incelenmedikçe söz konusu sorunların çözümü mümkün görünmemektedir. Bu sebeple Türkçe dilbilgisinde hakkında kabul birliği sağlanamamış bütün konuların yeniden eleştirel bir bakış açısıyla ele alınıp enine boyuna tartışılması gerekir. Bu konular tartışılırken öncelikle bilimin ortak dili olan terimlerin doğru seçilmesi gerekir. Nitekim dilbilgisi kaynaklarında, başta aynı kavramın sayıları onlara varan farklı terim adlarıyla ifade edilmesinden kaynaklanan terim kalabalığı olmak üzere terimlerin içlem- kaplam uyumsuzluğu, içerik ve sınırlarının tam olarak belirlenememesi gibi birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların çözülmesi için öncelikle her bir kavram için içlem kaplam bakımından uyumlu, içeriği ve sınırları tam olarak belirlenmiş tek bir terimin kullanılması gerekir.

Türkiye Türkçesi dil bilgisinde, terim adı ve sınırları tam olarak belirlenemediğinden hakkında kabul birliği sağlanamamış konulardan biri “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubudur. Dilbilgisi ve söz dizimi kaynakları incelendiğinde bu tür yapıların genellikle “birleşik isim” ya da “birleşik isim grubu” terimi ile karşılandığı görülür (Ergin, 2006: 385; Özkan-Sevinçli 2011: 42; Özmen 2013: 109; Karahan 1999:32-33; Eker 2005:468-469; Aktan 2016: 26; Böler 2019:128-129). Söz konusu kaynakların bir kısmında “birleşik isim grubu”, “*bir varlık, nesne ya da kavramı karşılamak üzere bir araya getirilen yan yana gelen birden fazla isimden oluşan birleşik isimlerden kelime grubu*” şeklinde “*bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondü*” gibi yapıları yansıtabilecek biçimde tanımlanmış ancak “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimleri ile örneklendirilmiştir (Ergin, 2006: 385; Özkan-Sevinçli 2011: 42; Özmen 2013:109). Bu kaynakların bir kısmında ise, “birleşik isim grubu” terimi muhafaza edilmiş fakat bu terim birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerini kapsayacak şekilde tanımlanmıştır (Karahan 1999:32-33; Eker 2005:468-469; Aktan 2016: 26; Böler 2019:128-129). Muharrem Ergin ile başlayan bu çelişkili yaklaşım, yanlışlığı bariz olmasına rağmen sorgulanmadan kabul görmüş, zamanla taraftar bulup yaygınlaşmıştır. Abdurrahman Özkan “Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu” adlı çalışmasında bu çelişkili durumu enine boyuna tartışmaya açmış, yeni bir terim adı önerisi ile bu tartışmaya dâhil olmuştur (Geniş bilgi için bakınız. 2018;1-11).

Şekil bilgisinde “birleşik kelime” hüviyetinde olan yapılar, birden çok kelimedenden oluştukları ve yeni bir anlam bütünlüğü oluşturdıkları için söz diziminde “kelime grubu” hüviyetindedir. Kuruluş şekilleri ve amaçları aynı olduğu için birleşik fiiller, söz diziminde “birleşik fiil grubu”nu; birleşik isimler ise “birleşik isim grubu”nu oluşturur. Dil alanında genel kabul gören bu yaklaşıma rağmen kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerini “birleşik isim grubu” olarak değerlendiren dilciler genellikle eserlerinde “*bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondü*” gibi birleşik isimlere kelime grubu olarak yer vermemiştir. Bu durum, söz konusu dilcilerin şekil bilgisinde “birleşik isim” olarak adlandırılan “*bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondü*” yapıları ya kelime grubu olarak kabul etmediğini ya da eserlerinde bu tür yapılardan oluşan kelime grubunu görmezden geldiklerini gösterir. Oysa aynı dilciler, şekil bilgisinde “birleşik fiil” olan “*yapıver-, gelebil-, hasta ol-başvur-*” gibi yapıları kelime grubu olarak kabul etmiş, farklı adlarla da olsa genellikle “birleşik fiil grubu” olarak değerlendirmiştir. Türleri farklı olsa da kuruluş bakımından benzer olan söz konusu yapılardan birleşik fiillerden oluşan yapıları “birleşik fiil grubu” kabul etmek, birleşik isimlerden oluşan yapıları “birleşik isim grubu” dolayısıyla “kelime grubu” olarak kabul etmemek bilimsel bir yaklaşım değildir.

“Birleşik isim” şekil bilgisinde “*bir varlık veya kavramı karşılamak üzere bir araya getirilen birden fazla kelimedenden oluşan isim*”; birleşik isim grubu ise, şekil bilgisinde birleşik isim olarak adlandırılan “*bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondü*” gibi yapıların söz dizimindeki karşılığıdır. Dolayısıyla “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu, “*gecekondü, bilgisayar, hanımeli*” gibi birleşik isimlerden oluşan birleşik isim grubundan yapı ve kuruluş bakımından tamamen farklıdır. Bu sebeple birden fazla kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu, “birleşik isim” ya da “birleşik isim grubu” şeklinde adlandırılmaz. Buna rağmen bu tür yapıların “birleşik isim grubu” olarak adlandırılması, bir yandan terim adı-içerik çelişmesine yol açarken diğer yandan Türkçe söz diziminin öğrenilmesi öğretilmesini zorlaştırmaktadır.

Bazı dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında ise, “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi yapılar, “ayama ve soyadı öbekleri” “özel isim grubu” veya “özel isim öbeği” şeklinde adlandırılmış, “*bir kişiye isim ya da isim ve soyisim olmak üzere bir araya getirilen kelimelerden oluşan kelime grubu*” şeklinde

birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerini kapsayacak biçimde tanımlanmıştır (Banguoğlu, 2000: 515; Özkan vd. 2016:73; Delice, 2012:28; Karağaç 2011:167-168; Özkan 2018;1-11 gibi). Birinci yaklaşıma göre bir nebze de olsa gerçeğe yaklaşan bu yaklaşım da var olan durumu tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü “özel isim”, kelime bilgisinde “*bir kişiye, benzerlerinden farklı özellik taşıyan varlık, kavram ve topluluklara verilen isim*” şeklinde tanımlanan bir terim adıdır. Tanımından da anlaşılacağı üzere “özel isim” terimi sadece kişi isim ve soy isimlerini değil, bunların yanı sıra benzerlerinden farklı özellik taşıyan bütün varlık, kavram ve toplulukların adlarını da kapsamaktadır. İşlem kaplam uyumsuzluğu dolayısıyla “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubunun “özel isim grubu/öbeği” olarak adlandırılması da doğru değildir. Zira özel isimlerin alt gruplarından biri olan kişi isim ve soy isimleri, özel isimlere nazaran işlem kaplam bakımından çok daha dar kapsamlıdır. Onlarca türü olan özel ismin alt türlerinden sadece birinin oluşturduğu kelime grubunu “özel isim grubu/öbeği” şeklinde adlandırmak, bu terim adının “*efradını cami, ağyarını mani*” olmasına engel teşkil eder. Bilimin ortak dili olan terimlerin seçiminde dikkate alınması gereken temel hususlardan biri de şüphesiz dil öğretimidir. Kelime bilgisinde farklı bir içeriğe sahip olan “özel isim” teriminin söz diziminde farklı bir içerik için kullanılması, bir yandan terim adı-içerik çelişmesine yol açarken öte yandan Türkçe söz dizimin öğrenilmesi ve öğretilmesini zorlaştırmaktadır. Dil çalışmalarının esas amaçlarından biri dili doğru öğretmek olduğuna göre Türkçenin öğrenilmesi ve öğretimini zorlaştıracak bu tür adlandırmalardan kaçınmak gerekir.

Türkçe dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarına genel olarak bakıldığında “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinin bir kelime grubu olarak genel kabul gördüğü fakat bu kelime grubunun genel olarak doğru terim ile ifade edilmediği, bazı dilcilerce de doğru tanımlanmadığı görülür. Terim adı – tanım – örneklendirme uyumsuzluğuna sebep olan bu durum; yapı, kuruluş ve bağlam bakımından birbirinden çok farklı olan “birleşik isim”, “birleşik isim grubu”, “özel isim” “kişi ismi grubu” gibi kavramların karışmasına, “özel isim grubu/öbeği” gibi söz diziminde karşılığı olmayan bir terimin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Söz konusu kavramları doğru terim adıyla ifade ederek bu hususta yaşanan karışıklığı önlemek, sözü geçen terimleri iyi tanımlayıp doğru bir şekilde örneklendirebilmek için “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi yapıları “*efradını cami, ağyarını mani*” olacak şekilde ifade edecek bir terim adı bulmak, bu terim adını, içeriğini tam olarak yansıtabilecek şekilde tanımlamak ve örneklendirmek gerekir.

Ayrıca bazı dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan yapıların özellikleri verilirken nitelik (unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ya da akrabalık) ismi başa gelen “*Yüzbaşı Ahmet, Sultan Mahmut, Mevlana Halit*” gibi yapılar, “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi yapılarla aynı kelime grubu olarak değerlendirilmiştir (Ergin 1985: 389-390; Karahan 1999: 26; Özkan-Sevinçli 2011: 42; Karağaç 2011: 168). Bu durum, nitelik ismi başa gelen “*Yüzbaşı Ahmet, Sultan Mahmut, Mevlana Halit*” gibi yapıları unvan grubu kabul etmemekten kaynaklanır. Türkçenin tarihî değişim ve gelişim süreci dikkate alındığında bu yaklaşımın gerçeği yansıtmadığı, Türkçe unvan gruplarında nitelik isminin başa veya sona hatta aynı grupta hem başa hem sona gelebildiği görülür. (Bulak 2021; 188-208) Bazı kaynaklarda ise özellikle tarihi kişilikleri ifade eden unvan gruplarının zamanla birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubuna dönüştüğü ifade edilmektedir (Karahan 1999:32-33; Aktan 2016: 26; Özkan-Sevinçli 2011:43; Özkan-Toker-Aşçı 2016: 75). Ancak dilbilgisinin temel ilkelerine göre esasen bir şahıs ismi ve bir nitelik isminden oluşan söz konusu yapıların zamanla “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu hüviyeti kazanması mümkün değildir. Bu durumda söz konusu yapılar, belirli bir kişiyi karşıladıkları için olsa olsa kişi isim ve soy isimlerinden oluşan yapıların işlevinde kullanılmış olur. Dolayısıyla “*Nasreddin Hoca, Dede Korkut, Sultan Alparslan*” gibi özellikle tarihi kişilikleri ifade eden unvan grupları, günümüzde genellikle “kişi ismi grubu” işleviyle kullanılır.” demek söz konusu durumu teşhis için daha yerinde bir ifade olacaktır.

Türkçe dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi yapılardan oluşan kelime grubunun içeriğini yansıtmadığı halde “birleşik isim grubu/öbeği” ya da “özel isim grubu/öbeği” şeklinde adlandırılarak farklı şekillerde ele alınması, “*bilgisayar, hanımeli, sivrisinek, gecekondu*” gibi yapılardan oluşan “birleşik isim grubu” ile “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden fazla kelimedenden oluşan kişi isimleri ya da kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime gruplarının birbirine karışmasına sebep olmuştur. Ayrıca şekil bilgisi alanına ait “birleşik isim” ve kelime bilgisi alanına ait “özel isim” gibi terimlerin karşıladığı kavramlar ile söz dizimine ait “birleşik isim grubu” ve söz diziminde karşılığı olmayan “özel isim grubu” gibi terimlerin karşıladığı kavramların karışmasına sebep olmuş, bu kavram karışıklığı da söz diziminde bir kargaşaya yol açmıştır. Alan, içerik, yapı ve kuruluş



bakımından farklı olan bu kavramların başta terim adları olmak üzere tanımları, yapı ve kuruluş özellikleri ile sınırlarının belirlenmesini zorlaştıran söz konusu kargaşa, zamanla içinden çıkılmaz bir hal alarak sadece bu kavramların değil, aynı zamanda kelime grupları ve sözdiziminin dolayısıyla Türkçe dilbilgisinin öğrenilmesi ve öğretilmesine zarar verecek boyutlara ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Türkçe'nin dil kuralları, söz dizimi özellikleri ile tarihî gelişim ve değişim süreci esas alınarak "Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt" gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle bu yapıların farklı dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında ele alınış biçimleri, araştırmacıların bu konuda ortaya attığı benzer ve farklı fikirler, eleştirel bir bakış açısıyla tartışılmış ve böylelikle başta kavram kargaşası olmak üzere bu hususta var olan sorunlar gözler önüne serilmiştir. Bu konudaki en büyük sorunun terim adı olduğu dikkate alınarak "Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt" gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu için "kişi ismi grubu" şeklinde içeriğini tam olarak yansıtan benzemezlerini dışarıda bırakan yeni terim adı önerisinde bulunulmuştur. Daha sonra "kişi ismi grubu" terimi, tanımı, yapısı, kuruluşu, unsurları, bu unsurların içerikleri, cümle ve kelime grupları içerisindeki yeri ile cümledeki görevleri bakımından ele alınıp bütün özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra bu özellikler Türk edebiyatının seçkin eserlerinden alınan cümlelerle örneklendirilmiştir. Böylece kişi ismi grubunun tanımı, terim adı, sınırları ve özelliklerinin belirlenmesine, bu kelime grubuyla ilgili tekrar edilemeyen doğruluğu tartışmalı bilgilerin düzeltilmesine dolayısıyla kişi ismi grubunun doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

## TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KİŞİ İSMİ GRUBU

Bir kişinin ismi ya da isim ve soy ismi olmak üzere bir araya getirilen kelimelerden oluşan kelime grubuna *kişi ismi grubu* denir: *Mehmet Akif Ersoy, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ahmed Arif, Fatma Onat, Halit Rıza, Ali Selim, Ömer Kerem* gibi. Dilbilgisi kaynaklarında "ism-i mürekkep, mürekkep isim, birleşik isim grubu, isim öbeği, bileşik ad, birleşik isim, birleşik isim öbeği, öbek isim, özel bileşik ad öbeği, özel isim öbeği, özel isim grubu, birleşik sözcükler, ayama ve soyadı öbeği" gibi farklı şekillerde adlandırılan bu kelime grubunun içeriğini en iyi yansıtan doğru terim adı *kişi ismi grubudur*.

### Kişi İsmi Grubunun Kuruluşu ve Yapısı

- ✓ Kişi ismi grubu, bir kişiye isim ya da isim ve soy isim olmak üzere bir araya getirilen kelimelerden oluşur ve "kişi ismi + kişi ismi", "kişi ismi + kişi ismi+ soy ismi" veya "kişi ismi + soy ismi" şeklinde kurulur.

*Saniye Can, Neşe Karaböcek, Erol Büyükburç'u hatta Ayşecik-Şeytan Çekici'ni bile görmüştü dünya gözüyle.* (M/NB)

*Lakırdı hastalık ve doktor meselesine dökülünce Avni Akbulut'un da dili açıldı.* (B/SA)

*Yasef Nasi'nin torunları çok iyi örgütlenmiş bir aile şirketi gibi çalışmaktan haz duyuyorlar, asla biri diğerinden daha çok kazanma hirsına kapılmıyordu.* (BÖİA/İP)

*Bir aya yakın süren bu seferin bütün geliri Osman Yiğit'in navlun farkı olarak verdiği bin dokuz yüz yirmi lira ile birlikte, on bin yüz yetmiş lira tutuyordu.* (P/SA)

*Bilge Akeldan'ın sırrını heder etmekten, BC dışında kimsenin bilmediği hazinelerin sonsuza kadar unutulmasından ve uzaya açılan kapıların hep kapalı kalmasından korkuyorum.* (BÖİA/İP)

*Ne olur, bir Arif Nihat bulamaz mı olur?* (SM/ANA)

*Şimdi kendi kendine, ağzını kimildatmadan mırıldanıyordu: 'Musa Denizler!...Musa Denizler!'* (P/SA)

*Günah olmaz mı Servet Asya?* (SM/ANA)

*İnönü'nde genç kumandan İsmet Paşa, 1922 yılının 26 Ağustos gecesi Dumlupınar'da Başkumandan Mustafa Kemal -eğer uyudularsa- nasıl bir rüya gördüler?* (BŞ/AHT)

*Büyükçe bir masanın ucunda Halil Safa ile Celil Hikmet sohbe dalmışlardı.* (NA/NB)

- ✓ Kişi ismi grubu, bir kişinin ismi ya da isim ve soy ismi olmak üzere bir araya getirilen iki veya daha kelimedenden oluşur.

*Servet Asya'ya yakışır bir dürüstlikle gezmeni, eğlenmeni isterim.* (SM/ANA)

*Avni Akbulut bir taraftan: "Hastalığın ve tedavinin fantaziyesi nasıl oluyor acaba?" diye düşünürken, bir taraftan da cebindeki paranın hesabını yaptı.* (B/SA)

"**Arif Nihat Bey**" "**Arifçiğim**" olsun artık. (SM/ANA)

Adana'dan **Arif Asya**'dan Ankara'da **Servet Asya**'ya mektuptur. (SM/ANA)

**Deniz Gezmiş**'in yolu Gemerek'te çevrilirken devlet hem soldan hem sağdan dernekleri kapatarak eşitlikçi olduğunu göstermeye dikkat etti! (M/NB)

**Şerif Halil Bey**, Zehra Hanım'ın kızdığını anlamıştı. (A/RNG)

**Mehmet Ali** ile arkadaşlarının yirmi dört saate kadar behemehâl Eskişehir'de olmaları gerekiyor. (Y/YKK)

**Halil Safa**, Büyükhanım ve Hacıbey ise hiç uyumadılar. (NA/NB)

**Halil Eğinli**: "Gemide başka Portakal da var mı? " diye sordu. (KO/SA)

**Mehmet Güleç** gerçekten kilolu vücudu ve soyadına yakışan taşkın gülümsemesiyle müşterileri duvara gerdiği kara perdenin önüne oturtur. (UH/MK)

O vakit Şah Efendimiz on beş, **Gülizar Begüm** on üç yaşındaydı ve Kible-i Âlem efendimiz Kızılbaş halifelerinin gülbankları okunurken Safevi postuna oturmuş, **Gülizar Begüm** 'ü "hanım" saymıştı. (ŞS/İP)

- ✓ Birden fazla kelimeden oluştuğu halde bitişik yazılan kişi isim ve soy isimleri tek başına kişi ismi grubu oluşturamaz: **Muratcan**, **Fatmanur**, **Ayşegül**, **Mehmetşah**, **Mihrali**, **Çolakoğlu**, **Demirtaş**, **Tanrıöver**, **Atatürk** gibi. Birleşik isim grubuna giren bu tür isimler, ancak ayrı yazıldıkları başka isim ve soy isimlerle kişi ismi grubu oluşturabilir: **Muratcan Demir**, **Ali Çolakoğlu**, **Fatmanur Yaşar**, **Mihrali Taş** gibi.

1237'de Alâeddin'in cenazesi şehre getirildiği zaman Mevlânâ yirmi dokuz, dostum **Abdülbâki Gölpınarlı**'nın çok yerinde tahmini kabul edilirse otuz üç, otuz dört yaşlarında, Baba İshak isyanında otuz sekiz, Köseadağ Muharebesi'nde kırk, kırk bir yaşlarında idi. (BŞ/AHT)

Tayfa **İsmail Denizler**, yorgunlukla, İstanbullu olan karısından öğrendiği güzel konuşmayı bir yana bırakıp halis Rize şivesiyle etrafına küfürler ediyordu. (P/SA)

Çarşıağası **İskender Zopuroğlu** avanesi ile beraber çıkageldi. (UH/MK)

Kabahat biraz da **Safiye Akdoğan**'dadır. (SM/ANA)

Fakat **İsmail Denizler** de bir türlü gemiyi bırakıp gidemiyor, kâtibin yolunu gözlüyordu. (P/SA)

**Servet Akdoğan** benim olan ve olmayan her şeyin üstünde kalacak kaymettedir. (SM/ANA)

Ressam **Tevfik Aravurgun**'un yüreği birdenbire hızlı atmaya başladı, fena ihtimaller zihnini doldurmuştu. (BBG/SA)

**Avni Akbulut**, oradaki bir iskemlenin üstüne dermansız bir halde oturmuş, alnından boncuk boncuk dökülen terleri siliyordu. (B/SA)

- ✓ Kişi ismi grubunu oluşturan kişi isim ve soy isimleri sıralanma ile eksiz bir şekilde birleşir ve bütün unsurları gruba denk bir şekilde katılır.

Kolun, kanadın ve çerçeven olurum **Servet Asya**. (SM/ANA)

Bu gidip gelmeler üç hafta kadar sürdükten ve **Avni Akbulut**, hemşerilerden tedarik ettim diye diye cebindeki paranın dört yüz liradan fazlasını doktor vizitelerine, tahlillere, filmlere ve ilaçlara yatırdıktan sonra, bir gün Borlu hayır sahibi ortadan kayboldu. (B/SA)

**Celil Hikmet**, aklında özel bir isimdi gerçi fakat İsmail'in gidecek olmasıyla Zehra'nın gözüne batan fiilin acısı öyle derindi ki **Celil Hikmet** o acıya sadece bir sonsöz gibi eklenmişti. (NA/NB)

En sonra **Osman Yiğit**'in portakallarını almıştım, en üstte onlar duruyordu. (P/SA)

O vakitler **Safiye Ayla** da söylemiş bu türküyü. (UH/MK)

Fırat olmazsa **Murat Asya**. (SM/ANA)

Bunlar, hiç bir zaman **Ali Rıza Bey**'in ağır tabiatına uyacak şeyler değildi. (YD/RNG)

Kapıdan çıkarken **Celil Hikmet** kadınlara son bir selâm vermek için geri döndü. (NA/NB)

**Halit Ayaracı** ile Ekrem Bey'in pingpong oyunlarını seyretmekten hoşlanırdım. (SAE/AHT)

O, karım **Servet**'in, **Servet Asya**'nın vicdanıdır. (SM/ANA)

Ressam **Tevfik Aravurgun** son bir gayretle, sanki hiçbir şeyi denemeden bırakmamak için tayfaya sordu: 'Peki bu yat kimin? (BBG/SA)

- ✓ Sadece kişi isminden oluşan kişi ismi gruplarında vurgu son isim; kişi ismi ve soy isminden oluşan kişi ismi gruplarında ise vurgu soy ismi üzerindedir.

*Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem* konuyla ilgili geniş bilgi verdi. (UH/MK)

*İmzanı Servet Asya* olarak atacağın günü Allah bana gösterebilir. (SM/ANA)

*Ahmet Mirza*, kimliğinden geçmişti. (NA/NB)

*İsmail Deniz*, sefere çıkacakları gün çocuğu olduğunu ileri sürerek, vapur limanına girer girmez ikinciden izin almıştı. (P/SA)

Onun için şimdi **Osman Yiğit**'in denize atılmış görünüp **Halil Eğinli**'ye satılan portakallarını o boşaltmıyordu. (P/SA)

*Fukaralık; Ali Rıza Bey için ne güzel bir mektep olmuştu* (YD/RNG)

*Halil Safa* kalabalığın arasında halasını bir taşın üzerine oturtmayı sonunda başardı. (NA/NB)

*Çanakkale'de de bulunmuş olan Mehmet Ali, Mustafa Kemal* adını hatırlıyor. (Y/YKK)

Oysa bir zamanlar **Yusuf Ziya**'nın gözlerinde mesken tutmuş bakışların şimdi şu feri sönmüş gözlerle yerleştiğini fark etmemek için kör olmak lâzımdı. (M/NB)

Büyükçe bir masanın ucunda **Halil Safa** ile **Celil Hikmet** sohbet dalmışlardı. (NA/NB)

Birer ikişer gün fark ile Afife ve Safiye imzalı bir hayırlı olsun telgrafı ile **Müfit Yücel Gökçekoğlu** imzalı bir düğün daveti geldi. (SM/ANA)

**Halil Eğinli** gittikten sonra, ikinci kaptan, çarkçıbaşı, gemi kâtibi, baş kamarot, bir de bu aralık vapura gelmiş olan acenta memuru, süvarinin kamarasında toplandılar. (KO/SA)

**Bahman Mansurî** ölmüştü. (NA/NB)

- ✓ Kişi ismi grubunu oluşturan isim unsurları bir kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir.

*Süvari hiç beklemediği eski bir dostu ile karşılaşmış gibi: "Ooo!.. Merhaba Osman Yiğit... Ne var ne yok? Geç otur bakalım!" dedi.* (KO/SA)

*Fakat benim Fırat'ım Fırat Asya'dır. Servet'ler içinde "Servet Asya" birdir ve annemizdir yavrum.* (SM/ANA)

*Bundan sonraki günler, hatta haftalar, hatta aylar Avni Akbulut için yarı rüya halinde geçtiler.* (B/SA)

*Ve itiraf ediyor ki karşınıza' duygularının temiz olduğundan emin bulunmasına rağmen, biraz kızarak çıkıyor ve sizden Servet Akdoğan'ı istiyor.* (SM/ANA)

*İki bin yedi yüz elli sandığın tutarı olan sekiz bin iki yüz elli lira Halil Eğinli'den peşin peşin alındı.* (P/SA)

*Zeki Müren'in Kumburgaz'daki evinin bahçesinde TPAO'nun yaptığı sondaj sonucu petrole rastlanmadı.* (UH/MK)

*Profesörün gözleri bu anda önünde beliriveren Avni Akbulut'a ilişkince, bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşları yukarı kalktı...*(B/SA)

*Ali Rıza Bey'in evi artık ev denecek halde olmadığı için Ali Rıza Bey'in fukaralığını ayıplamıyor.* (YD/RNG)

*Ressam Tevfik Aravurgun'un yaptığı yat resmi ile buna karşılık aldığı 25 İngiliz lirasının hikâyesi birkaç saat içinde bütün Akademi'ye yayıldı.* (BBG/SA)

- ✓ Kişi ismi grubunu oluşturan isim unsurlarının arasına başka kelimeler giremez.

*Seni iz'aç eden sevginden kaçarak rahat yaşadığın yerde bir gün imzalı, imzasız mektuplarımla ve hatıralarımla dolu iadeli taahhütlü bir büyükçe zarf alırsan bil ki Arif Nihat artık hayatta değildir ve iade parçası sahibini bulamayacaktır.* (SM/ANA)

*Hademe, Avni Akbulut'un bütün ümidini bağladığı mektuba bir göz bile atmadan eliyle kenara itti. (B/SA)*

*Mebus Şerif Halil Bey, cüzdanını, yelek ceplerini karıştırıyordu. (A/RNG)*

*Birisi Yavru Fırat'ım, bir aydan beri annesi, benim yıllardan beri annem, öteki bir aylık bebeğim; biri sarışın, biri kumral; biri Servet Asya, biri Fırat Asya, benim ruhları süt beyazlığında yavrularım... (SM/ANA)*

*Bir aya yakın süren bu seferin bütün geliri Osman Yiğit'in navlun farkı olarak verdiği bin dokuz yüz yirmi lira ile birlikte, on bin yüz yetmiş lira tutuyordu. (P/SA)*

*Edirnekapı ve Eyüp mezarlıklarında, Karacaahmet meşherinde birkaç gün dolaştıktan sonra, bir Ahmet Zamani Efendi nasıl olsa bulunacaktı. (SAE/AHT)*

*Ali Rıza Bey'in ibadeti oğlunu düşünmekti. (YD/RNG)*

*Hiçbir yerde, Mustafa Kemal'in İsmet Paşa'ya İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal'e çektiği telgraflar, alevden birer satır halinde, gökyüzüne çizildi mi? (Y/YKK)*

✓ Kişi ismi grubunu oluşturan kişi isim ve soy isimlerinin yerleri değişmez.

*Muhammed Mustafa bu ateşin üzerine bir su gibi serinlik ve selâmetle inmemiş miydi? (NA/NB)*

*Senin imzanı dosta düşmana karşı bir an önce Servet Asya görmekte bir huzur ve bir şeref buluyorsam bunun çok makul ve seni har ihtimalden korumaya matuf sebepleri, seni şeref'in mevzubahis olan tarafları var. (SM/ANA)*

*Ressam Tevfik Aravurgun bu sonuncular dandı. (BBG/SA)*

*Tüccar Osman Yiğit'in sigortadan üç bin sandık portakalın parasını alabilmesi için bu evrakın düzgün olması lazımdı. (P/SA)*

*Biraz sonra mektepten çıktıkları vakit Şerif Halil Bey: - Hayret edilecek şey, dedi, demek babası hasta olan Zehra Hanım, bu değilmiş... (A/RNG)*

*Yusuf Ziya ve Müzeyyen Hanım'ın hikâyesinde bile bu kadar gürültü kopmamıştı, Rengin kocaya kaçtığına bile böyle olmamıştı. (M/NB)*

*Halil Safa, ittihat ve Terakki temsilcisinin bulduğu bir kayıkla ayrılacaktı şehirden fakat halası için bir kayık tedarik edememişti! (NA/NB)*

*Prenses Fazıla'nın eşi Hayri Suat Ürgüplü 79. dönem yedek subay adayı olarak Levazım Okulu'ndaki kıtasına katıldı. (UH/MK)*

*Avni Akbulut, köşedeki camekânlı yere sokuldu: "Katip nerede?" diye, bitkin, yarı duyulur bir sesle sordu. (B/SA)*

✓ Kişi ismi grupları yabancı isimlerden oluşabilir.

*Chevalier de Grioux, Manon Lescaut'unun henüz soğumuş cesedini kolları arasına alıp öptü idi. (Y/YKK)*

*Kâh Panait Istrati'nin Baragan'ın Dikenleri'ni kâh Dostoyevski'nin Beyaz Geceler'ini okurdum. (UH/MK)*

*Bu bakımdan Don Kişot, şark mutasavvıflarına ne kadar benzer. (Y/YKK)*

*Belki de filmin sonunda Louise Jordan tekdüze yaşantısını değiştiremiyordu da, kendisi böyle bir film izlediğine inanır olmuştu. Plağı da espri olsun diye almışlardı: „Broken English". (KH/BU)*

*Karşısında Van Humbert dünyanın en garip en akıl almaz zeybeğini oynuyordu. (SAE/AHT)*

*Marianne Faithfull adında sapsarışın, yabanıl, seksi bir kadın, derin bir yarığı andıran yorgun ağzını örten iri dudaklarını koyu kırmızı bir krema gibi saran rujuyla gülümsüyor. (KH/BU)*

*Kont Tolstoy'un fotoğraflarından birini de Nikolay Aleksandroviç Ölenin çekmişti.*

(NA/NB)

*Atıf Bey'le Captain Marlovv'da adeta bir dışçının salonundaki adamların hali vardı. (SG/YKK)*



*Con Peyn Beyle Amerika'da, hadi konuşulur diyelim diyelim; fakat İstanbul'da ne konuşulur bu adamlar yahu? (HB/SFA)*

- ✓ Unvan grupları, başta tarihi kişilikler olmak üzere kişileri ifade ederken kişi ismi grubu işleviyle kullanılabilir. Ancak bu durum, unvan grubunun hüviyetini değiştirmez.

*Fakat Defterikebir gibi günlük hesapların tutulduğu Yevmiye Defteri de henüz kapak kaldırmamıştı ve hemen yanda Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi açıldı. (M/NB)*

*Ahmet Çelebi ve ünlü Cerrahi Şeyhi İbrahim Efendi ilk anda göze çarpan kişilerdi. (BÖİA/İP)*

*Zaten Atiye Hanım bu noktada da birdenbire, size herhangi bir itiraz fırsatı vermeden sözü çeviriyor, bilmem nedense derhal gençliğinde pek rağbet kazanmış olan Kraliçe Kristin adlı bir film hatırlıyordu. (SAE/AHT)*

*Bunca zengin haritaları görünce ben "Acaba?" dedim içimden, "Piri Reis'in Atlas Okyanusu haritasının bir kopyası da var mıdır bunların arasında!?" (BÖİA/İP)*

*Bendenize öyle geliyor ki, Kâtip Çelebi'nin etrafındakilerden biri olacak...(SAE/AHT)*

*Bu yüzden Ayas Paşa'nın en son teklifine de hayır demek zorunda kalınca ona alışılmış övgü kasidelerinden biri yerine beni göndermeyi uygun gördü. (BÖİA/İP)*

*Konya elbette o kadar gazasına şahit olduğu II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra, saltanat ağacının on bir dalı gibi gördüğü ve benimsediği on bir çocuğunun arasında başlayan kanlı mücadeleye kayıtsız kalmamıştı ve bu prenslerin talihlerine bir ana gibi kalbi sızlamıştı. (BŞ/AHT)*

*Ama hepsinden önemlisi Çar II. Nikolay'ın da bir fotoğrafını çekmişti Aleksandroviç Ölenin. (NA/NB)*

### **Kişi İsmi Grubunun Cümle ve Kelime Grupları İçerisindeki Yeri**

- ✓ Kişi ismi grubu, cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde kullanılır.

*Avni Akbulut yatağında kendine gelip, ölmediğini, yalnız böbreğinin çıkarıldığını, artık bir tek, o da ameliyatsız böbrekle kaldığını öğrenince pek şaşırmadı. (B/SA)*

*Lloyd George da kimmiş, Poincare de ne oluyormuş. (Y/YKK)*

*Çünkü senin amcaların, ağabeylerin vardı ve Arif Nihat'ın yoktu. (SM/ANA)*

*Lakırdı hastalık ve doktor meselesine dökülünce Avni Akbulut'un da dili açıldı. (B/SA)*

*Refik Fikret için sorduğuna cevap vermeyi unutmuştum. (SM/ANA)*

*Avni Akbulut dili tutulmuş gibi karşısındakinin yüzüne baktı kaldı. (KO/SA)*

*Zavallı Ahmet Celâl öldü ve onu, mezarında zebaniler bekliyor. (Y/YKK)*

*Yan tarafındaki karyolada Mehmet Emin Efendi yatıyor. (NA/NB)*

*Paris'e gittiğim vakit Sadi Carnot Reiscumhurdu. (DHK/PS)*

*Ali Rıza Bey'in fikrine göre, müdür, kendi getirdiği ve himaye ettiği bir kıza sataşmakla doğrudan doğruya onun namusuna kastetmiş oluyordu. (YD/RNG)*

*Acentadan öğrendim, Osman Yiğit'in portakalları avarya olmuş. (KO/SA)*

- ✓ Kişi ismi grubu, nadir de olsa cümle veya kelime grupları içerisinde sıfat görevinde kullanılabilir.

*Mutafa Selim'siz düğün hiçbir şeye benzemez.*

*Mehmet Şerif'li toplantılarımız çok eğlenceli geçer.*

- ✓ Kişi ismi grubu, nadir de olsa cümle veya kelime grupları içerisinde zarf görevinde kullanılabilir.

*Bu sırada Yakup Hoca, gardiyan Ali Faik'le konuşuyor, onu sorguya çekiyordu. (KO/SA)*

*Marianne Faithfull vakti zamanında Mick Jagger'la fırtınalı bir aşk yaşamış. (KH/BU)*

- ✓ Kişi ismi grubunu oluşturan isim unsurları başka bir kelime grubundan oluşabilir.

*Profesörün gözleri bu anda önünde beliriveren Avni Akbulut'a ilisince, bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşları yukarı kalktı. (P/SA)*

*Arif Nihat Asya Adana'yı bekliyor ve Servet Ankara'da kalmaktan bahsediyor. (SM/ANA)*

Ressam **Tevfik Aravurgun**, bir elinde sehpa, öbür elinde boya kutusu ile rıhtımda sağına soluna bakındı. (BBG/SA)

Biri **Kerim Kızılkaya** idi. (SM/ANA)

**Avni Akbulut** önce can kulağıyla dinlerken sonlara doğru mahzun bir tavırla başını sallamaya başlamıştı. (B/SA)

Prences **Fazıla'nın** eşi **Hayri Suat Ürgüplü** 79. dönem yedek subay adayı olarak Levazım Okulu'ndaki katasına katıldı. Ürgüplü ilk gün kuru fasulye yedi. (UH/MK)

- ✓ Kişi ismi grubu, başka bir kelime grubunun içerisinde yer alabilir.

Bu hatıraların birinci vazifesi, gerek rahmetli **Halit Ayaracı**'nın ve gerek müessesenin aleyhindeki isnat ve iftiraları ret ise birincisinden hiç de aşağı kalmayan ikinci vazifesi de bu küçük fakat mühim hakikati bilmektir. (SAE/AHT)

İşte, bu vak'a esnasındadır ki, hem **Mehmet Ali**'nin karısı ve hem de kız kardeşleriyle karşılaştım. (Y/YKK)

**Ali Rıza** Bey'in teessürü bir çapkının kızı mahvetmesinden değil. (YD/RNG)

Mektebin açılış töreninde söylenmiş nutuklardan **Arif Nihat Asya'nın** söylediği ciddî nutkun metnidir. (SM/ANA)

Bizim **Mehmet Ali**, **Bekir Çavuş**, **Salih Ağa** ve muhtar, hep orada idiler. (Y/YKK)

Mebus **Şerif Halil** Bey ile Maarif Müdürü **Tevfik Hayri** Bey, iki eski mektep arkadaşı idiler. (A/RNG)

Ben, **Arif Nihat** Bey falan değilim. (SM/ANA)

**Ali Rıza** Bey'i yakan ateşi şimdilik yalnız o, anlıyordu (YD/RNG)

**Mustafa Kemal** Paşa'nın, bu "merhaba asker" deyişi epeyce enteresan bir tafsilât. (Y/YKK)

Arka tarafımdaki demir parmaklıklıklı kapı gıcırdadı, başımı çevirince, Hopalı gardiyan **Ali Faik**'le beraber **Katil Osman**'ın avluya girdiklerini gördüm. (KO/SA)

### Kişi İsmi Grubunun Cümledeki Görevleri

- ✓ Kişi ismi grubu, cümlede özne görevinde veya özne görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Karşısında **Van Humbert** dünyanın en garip en akıl almaz zeybeğini oynuyordu. (SAE/AHT)

Lâkin şimdiye kadar –işte buradaki yaşantımın bu sekizinci ayıdır- hâlâ küçük **İsmail**'le **Mehmet Ali**'nin anası **Zeynep Kadın**'dan başka birisinde muvaffak olduğumu sanmıyorum. (Y/YKK)

**Ali Haydar** Bey bu daveti işittiğini belli eden hiçbir hareket yapmadan **Besime Hanıma** cevap verdi. (Bİ/PS)

Kendini elbisesiyle yatağın üstüne atan **Avni Akbulut** hemen uyudu. (B/SA)

O **Rıza Tevfik** ki bize Türk folklorunun zevkini veren ilk adamdır. (Y/YKK)

Mebus **Şerif Halil** Bey ile Maarif Müdürü **Tevfik Hayri** Bey, iki eski mektep arkadaşı idiler. (A/RNG)

Meselâ işte bu **Ferhat Ali** Bey, kat'iyen fotoğrafını çıkartmaz. (EK/ÖS)

**Celil Hikmet** kendisinden ne istendiğini anlamıştı. (NA/NB)

**Osman Yiğit**, yüzü büsbütün kızarak: "Şu bizim portakallar..." diyecek oldu. (P/SA)

Öte yandan Herat hükümdarı **Baykara oğlu Hüseyin Mirza** birkaç ay evvel ölmüş, toprakları iki şehzadesi tarafından yönetilmek üzere sikke bastırılmış, lakin diğer şehzadeler -ki bunların sayısı tam on bir idi- iki başlıktan şikâyet ile herkes kendi bulunduğu yörede hükümranlığını ilan etmiş, sonunda ülke karışmıştı. (ŞS/İP)

- ✓ Kişi ismi grubu, cümlede düz tümleç görevinde veya düz tümleç görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Süvari, o kalın ve cızırtılı sesiyle: "**Halil Eğinli!**" dedi. (P/SA)

Emin olunuz ki **Servet Akdoğan**'ı da bedbaht etmiş olmayacaksınız *Fikri Bey*. (SM/ANA)

Bir kere istasyonda **Mustafa Kemal Paşa**'yı, birkaç kere de **İsmet Paşa**'yı görmüş. (Y/YKK)

*Süvari Bey* gözlerinin kenarından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi, yüzünü uzun uzun kaşdı, sonra: "**Osman Yiğit**" dedi...(P/SA)

Bir kere istasyonda **Mustafa Kemal Paşa**'yı, birkaç kere de **İsmet Paşa**'yı görmüş. (Y/YKK)

- ✓ Kişi ismi grubu, cümlede dolaylı tümleç görevinde veya dolaylı tümleç görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

**Halit Ayaracı** ile **Ekrem Bey**'in pingpong oyunlarını seyretmekten hoşlanırdım. (SAE/AHT)

Mektubun tarihi; 1 Nisan 1818 ve Edirne'den, "İngiltere'deki Bayan **Sarah Cisyil**'e yazılmış. (AK/EI)

Denize atılmış görüldüğü halde geminin deniz suyundan uzak yerlerinde rahat rahat bekleyen iki bin yedi yüz elli sandık portakal, **Halil Eğinli**'ye yeni baştan satıldı. (P/SA)

**Zehra Hanım**, maarif müdürünün fikirlerini bildiği için **Şerif Halil Bey**'e hitap ediyordu. (A/RNG)

Paramı **Salih Ağa**'da, eşyayı ve kitaplarımı **Mehmet Ali**'nin evinde bırakayım ve gideyim, gideyim... (Y/YKK)

- ✓ Kişi ismi grubu, cümlede zarf tümleci görevinde veya zarf tümleci görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

**Halil Eğinli** gittikten sonra, ikinci kaptan, çarkçıbaşı, gemi kâtibi, baş kamarot, bir de bu aralık vapura gelmiş olan acenta memuru, süvarinin kamarasında toplandılar. (P/SA)

Sana armağan ettiğim resim için "Kim bu kız?" diye sorarsan "**Servet Asya**" diye cevap ver. (SM/ANA)

Profesörün gözleri bu anda önünde beliriveren **Avni Akbulut**'a ilişkince, bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşları yukarı kalktı, alnı buruştu, o yumuşak, fakat her şeyden uzak sesiyle sordu: "Sizin neyiniz var efendim? (B/SA)

**Celil Hikmet Bey** henüz askerliğini yapmadığı için, yükümlü olarak harbe gidecekti. (NA/NB)

Gözlerini **Ali Rıza Bey**'in gözlerine dikerek adamcağızı büsbütün şaşırtıyordu. (YD/RNG)

**Osman** da kalktı, uzaklaşırken yanındakine: "Vallahi billahi benim dediğim gibi oldu, **Ali Faik!**" diye izahat veriyordu. (KO/SA)

Atâi Efendi'nin başından, **Günter Kâfir**'den sonraki zamanlarda çok maceralar geçti. (BÖİA/İP)

**Azize Hanım**'ın kocası tuhaf bir bakışla **Captain Marlow**'un gözlerinin içine bakarak güldü. (SG/YKK)

Kumanda köprüsündeki genç mülazım kaptan, ne yapacağını bilemiyor, denize yuvarlanan iki sandık Portakal için aşağıda kıyametler koparan **Osman Yiğit**'e şaşkın gözle bakıyordu. (P/SA)

Onun için **Halit Ayaracı**'nın odasına geldiğimiz zaman **Derviş Ağa**'nın getirdiği kahveler pek makbule geçti. (SAE/AHT)

**Halil Safa** geldiğinde önce **Büyükhanım**'ın sonra **Hacıbey**'in ellerini hürmetle öptü. (NA/NB)

- ✓ Kişi ismi, cümlede yüklem görevinde veya yüklem görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

**Arif**, askerlik künyesiyle **Çatalca**'nın **İnceğiz köyünden Ziveroğlu Mehmet Ariftir**. (SM/ANA)

Yerine göre **Âşık Garip**, yerine göre **Yunus Emre**'dir. (Y/YKK)

Adını merak ediyorsan **Servet Armağan**'dır. (SM/ANA)

Bu üç kişiden biri de **Rıza Tevfik**'tir. (Y/YKK)

Şu mektubu yazanın adı **Arif Nihat Asya**'dır. (SM/ANA)

Hocamız Askerlik Şubesi'nde yedek subaylığını yapan **Fenerbahçeli Badi Erol**'du. (UH/MK)

**Ben**, yedek subay **Ahmet Celâl**; **Celâl Paşa**'nın oğlu **Ahmet**; **Porsuk çayının kenarında böyle bir tohum haline girdim**. (Y/YKK)

*Leydi Montegü, 1717-1718 yılları arasında, "İstanbul'da "İngiliz elçiliği yapan Edward Vortli Montegü'nün eşidir. (AK/EI)*

- ✓ Kişi ismi, cümlede bağımsız tümleç görevinde veya bağımsız tümleç görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

*Sana hayatım derken değişen sesimi unutabilecek miydin Servet Asya. (SM/ANA)*

*Ali Faik, gel sen de bir kahve iç. (KO/SA)*

*Servet Asya, buna yok yere acı katma. (SM/ANA)*

## SONUÇ

Türkçe dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu farklı adlarla da olsa genellikle “birleşik isim grubu” ya da “özel isim grubu” olarak adlandırılmaktadır. Birden fazla kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi ismi ve soy isimlerinden oluşan kelime grubu ile şekil bilgisinde “birleşik isim” olan yapıların sözdizimindeki karşılığı olan “birleşik isim grubu”, yapı ve kuruluş bakımından birbirinden çok farklı kelime gruplarıdır. Bu sebeple birden fazla kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubunun “birleşik isim grubu” olarak adlandırılması doğru değildir. Bazı kaynaklarda ise, bu kelime grubu “özel isim grubu/öbeği” şeklinde adlandırılmaktadır. Kişi isimleri, özel isimlerin alt gruplarından biri olup özel isimlere nazaran işlem kaplam bakımından çok daha dar kapsamlıdır. Onlarca türü olan özel isimlerin alt türlerinden sadece biri olan kişi isimlerinden oluşan kelime grubunu “özel isim grubu” olarak adlandırmak da işlem kaplam bakımından “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubunu tam ve doğru bir şekilde yansıtamaz. Bu sebeple “*Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Fakir Baykurt*” gibi birden çok kelimedenden oluşan kişi isimleri ile kişi isim ve soy isimlerinden oluşan kelime grubunu “kişi ismi grubu” şeklinde adlandırmak “efradını cami, ağyarını mani” olması açısından çok daha isabetli olacaktır.

Bir kişinin ismi ya da isim ve soy ismi olmak üzere bir araya getirilen kelimelerden oluşan kelime grubuna “kişi ismi grubu” denir: *Mehmet Akif Ersoy, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ahmed Arif, Fatma Onat, Halit Rıza, Ali Selim, Ömer Kerem* gibi. Dilbilgisi ve söz dizimi kaynaklarında “ism-i mürekkebe, mürekkep isim, birleşik isim grubu, isim öbeği, bileşik ad, birleşik isim, birleşik isim öbeği, öbek isim, özel bileşik ad öbeği, özel isim öbeği, özel isim grubu, birleşik sözcükler, ayama ve soyadı öbeği” gibi farklı şekillerde adlandırılan bu kelime grubunun işlem kaplam bakımından en doğru terim adı “kişi ismi grubu”dur.

Bir kişiye isim ya da isim ve soy isim olmak üzere bir araya getirilen kelimelerden oluşan kişi ismi grubu, genellikle “kişi ismi + kişi ismi”, “kişi ismi + kişi ismi+ soy ismi” veya “kişi ismi + soy ismi” şeklinde kurulur. Kişi ismi grupları özel isimlerden oluşur. Birden fazla kelimedenden oluştuğu halde bitişik yazılan kişi isim ve soy isimleri tek başına kişi ismi grubu oluşturamaz: *Muratcan, Fatmanur, Ayşegül, Mehmetşah, Mihrali, Çolakoğlu, Demirtaş, Tanrıöver, Atatürk* gibi. Birleşik isim grubu olan bu tür isimler, ancak ayrı yazıldıkları başka isim ve soy isimlerle kişi ismi grubu oluşturabilir: *Muratcan Demir, Ali Çolakoğlu, Fatmanur Yaşar, Mihrali Taş* gibi.

Kişi ismi grubunu oluşturan kişi isim ve soy isimleri sıralanma ile eksiz bir şekilde birleşir ve bütün unsurları gruba denk bir şekilde katılır. Kişi ismi gruplarında vurgu son unsur üzerinde olup sadece kişi isminden oluşan kişi ismi gruplarında vurgu son isim; kişi ismi ve soy isminden oluşan kişi ismi gruplarında ise vurgu soy ismi üzerindedir. Kişi ismi grubunu oluşturan isim unsurları bir kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir. Bu kelime grubunu oluşturan isim unsurlarının arasına başka kelimeler giremez.

Kişi ismi grubunu oluşturan kişi isim ve soy isimlerinin yerleri değişmez. Bu kelime grupları yabancı isimlerden oluşabilir. Unvan grupları, başta tarihi kişilikler olmak üzere kişileri ifade ederken kişi ismi grubu işleviyle kullanılabilir. Ancak bu durum, unvan grubunun hüviyetini değiştirmez.

Cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde kullanılan kişi ismi grubu nadir de olsa cümle veya kelime grupları içerisinde sıfat ve zarf görevinde de kullanılabilir. Bu kelime grubunu oluşturan isim unsurları başka bir kelime grubundan oluşabileceği gibi, kişi ismi grubu başka bir kelime grubunun içerisinde de yer alabilir.

Kişi ismi grubu, cümlede özne, yüklem, düz tümleç, dolaylı tümleç, zarf tümleci ya da bağımsız tümleç görevinde veya bu görevlerde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

## KAYNAKÇA

1. Açıkgöz, Halil - Yelten, Muhammet (2005) *Kelime Grupları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.



2. Aktan, Bilâl (2016) *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
3. Banguoğlu Tahsin (2000) *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
4. Bilgegil, M. Kaya (1963) *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, Ankara.
5. Böler, Tuncay (2019) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Kesit yayınları, İstanbul.
6. Bulak, Şahap (2017) "*Türkçe Öğretiminde Terim Sorunu*" Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, Atatürk Üniversitesi, 12-14 Mayıs 2017, Erzurum.
7. Delice, H. İbrahim (2012) *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul.
8. Demir, Celal (2009) "*Türkçe Dil Bilgisinde Terminoloji Sorunu*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 54 (2006/1) , 81-100.
9. Dizdaroğlu, Hikmet (1976) *Tümce Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
10. Eker, Süer (2005) *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
11. Ergin, Muharrem (2006) *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
12. Gencan, Tahir Nejat; (1979) *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
13. Hatiboğlu, Vecihe (1972) *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
14. Hatiboğlu, Vecihe (1982); *Türkçenin Sözdizimi*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara.
15. Karaağaç, Günay (2011) *Türkçenin Sözdizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
16. Karahan, Leyla (1999) *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
17. Korkmaz, Zeynep (1992) *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
18. Özkan- Mustafa-Veysi Sevinçli (2011) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
19. Özkan, Abdurrahman- Mustafa Toker- Ufuk Deniz Aşçı (2016) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Palet Yayınları, Konya.
20. Özkan, Abdurrahman (2018) *Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu*, SUTAD, Bahar 2018; S.43 s.1-11.
21. Özmen, Mehmet (2013) *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
22. Topaloğlu, Ahmet (1994) *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
23. Zülfikar, Hamza (1991) *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
FinanceVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1409-1421Arrival  
02 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63848Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63848>**How to Cite This Article**  
Şahin, A. (2022). "Türk Gıda Üreticileri Sektörünün E7 Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Finansal Analizi, 2010-2020 Dönemi Oran Analizi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1409-1421

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

# Türk Gıda Üreticileri Sektörünün E7 Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Finansal Analizi, 2010-2020 Dönemi Oran Analizi <sup>1</sup>

Comparative Financial Analysis of Turkish Food Producers Sector with E7 Countries, Ratio Analysis for 2010-2020 Period

Arzu Şahin <sup>1</sup> <sup>1</sup> Doç.Dr., Adana Alparslan Türkeş Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret Ve Finansman Bölümü, Adana, Türkiye

## ÖZET

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde önemini korumaya devam eden gıda üreticileri sektörünün E7 ülkeleri (gelişmekte olan yedi ülke) ile karşılaştırmalı olarak güncel verilerle finansal analizi gerçekleştirilmiştir. E7 ülkeleri borsalarında listelenen gıda üreticilerinin 2010-2020 dönemi yıllık verileri ile hesaplanan sektör ortalamalarına oran analizi uygulanmıştır. Karşılaştırmalı oran analizi sonuçlarına göre Türk gıda üreticileri E7 ülkeleri içinde en düşük karlılık oranları, en düşük aktif devir hızı ve nakit düzeyi ile faaliyet göstermiştir. İlgili dönemde E7 ülkelerine kıyasla Türk gıda sektörünün likiditesi nispeten düşük, nakit dönüşüm süresi ortalamaya yakın ve finansal riski kabul edilebilir seviyede olmuştur. Türk gıda ürünleri imalatçılarının finansal oranlarının 11 yıllık gelişimine göre 2018 yılından sonra nakit dönüşüm süresi uzamış, varlık devir hızı düşmüş buna karşılık karlılığı yükselmiştir. Nakit dönüşüm süresi artışından kaynaklanan finansman ihtiyacının yükselen karlılıklar ile desteklenmesi kısa ve uzun vadeli borç ödeme gücü oranlarına olumlu yansımıştır. Bu değerlendirmeler neticesinde, Türk gıda üreticileri sektörünün finansal sağlamlığını artırmak için katma değerli sermaye yatırımlarına ve etkin çalışma sermayesi yönetimine odaklanması gerektiği önerilmektedir.

**Anahtar Sözcükler:** Finansal Analiz, Gıda Üreticileri, E7 Ülkeleri, BIST

JEL Sınıflandırması: G30, G32, G33

## ABSTRACT

In this study, the financial analysis of the food producers sector, which continues to maintain its importance in the Turkish economy, was carried out with current data in comparison with the E7 countries (seven developing countries). Ratio analysis was applied to the sector averages calculated with the annual data of the food producers listed on the stock exchanges of E7 countries for the period of 2010-2020. According to the results of the comparative ratio analysis, Turkish food producers operated with the lowest profitability rates, the lowest asset turnover rate and the lowest cash level among the E7 countries. The liquidity of the Turkish food sector was relatively low compared to the E7 countries, the cash conversion cycle was close to the average and its financial risk was at an acceptable level. According to the 11-year development of the financial ratios of Turkish food products manufacturers, after 2018, the cash conversion cycle has lengthened, the asset turnover rate has decreased, but the profitability has increased. Supporting the financing need arising from the increase in cash conversion cycle with rising profitability had a positive impact on short and long-term solvency ratios. As a result of these evaluations, it is recommended that the Turkish food producers sector should focus on value-added capital investments and effective working capital management in order to increase its financial soundness.

**Keywords:** Financial Analysis, Food Producers, E7 Countries, BIST

JEL Classification: G30, G32, G33

## GİRİŞ

Gıda (gıda ve içecek) üreticileri (gıda ürünleri imalatı) sektörü milli gelir, istihdam ve dış ticaret payı ile doğrudan, diğer sektörlerle (tarım, sanayi, hizmet, ulaştırma, enerji, ticaret... vb.) etkileşimi ile dolaylı olarak ekonomiye önemli katkısı bulunan bir sanayi sektörüdür. Toplum sağlığını ilgilendiren sosyal yönleri ile birlikte gıda maddeleri imalatı sektörü dünya genelinde sosyo-ekonomik açıdan stratejik öneme sahiptir (Akin, 2012: 19; Bulu, Eraslan & Barca, 2007: 313, 330; Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu [TGDF], 2021: 4-35).

Gıda ürünleri imalatı sektörü Türkiye’de geçmişten buyana ekonomiyi doğrudan veya bağlantılı olduğu diğer sektörler aracılığı ile dolaylı yönden etkileme gücü olan kilit (öncü, lokomotif, sürükleyici) sektörlerden biri olarak ifade edilmektedir (Mazman İtik, 2021: 1647; Topçuoğlu & Ayyıldız, 2020: 823). Önceki yıllarda gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörünü Türkiye’nin kilit sektörlerinden biri olarak tespit eden çalışmalar (Han, Tosunoğlu & Özsoy, 2011: 127; Jahangard & Keshtvarz, 2012: 61) yapılmıştır. Son yıllarda da sektör, Türkiye ekonomisinde öncü sektörlerden biri olma özelliğini sürdürmektedir. TGDF 2019-2021 faaliyet raporunda gıda ve içecek sanayiinin Türk milli gelirine katkısının (sektörün cirosunun) 466 milyar TL, işletme sayısının

<sup>1</sup> IERFM2022 Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.

54 bin, yarattığı istihdamın 555 bin ve dış ticaret fazlasının 7,6 milyar TL olduğu belirtilmiştir (TGDF, 2021: 4-5). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan iktisadi faaliyet kollarına Göre Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) verisinde Türkiye'nin 2020 yılı GSYH'sinde imalat sanayi % 19 pay almıştır (TÜİK, 2020). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) sektör bilançolarında gıda ürünleri imalatı sektörünün imalat sanayi içinde net satış büyüklüğüne göre aldığı pay % 15'tir (TCMB, 2020). Türkiye'nin en büyük 500 sanayi firması arasında 109 gıda ürünleri imalatı firması (%22 pay ile) bulunmaktadır (İstanbul Sanayi Odası [İSO], 2020). 07.05.2022 tarihinde Kamu Aydınlatma Platformunda (KAP) listelenen 193 imalat firması içinde 32 firma ile halka açık firma sayısı bakımından en yüksek paya sahip ikinci sektör (%16,6 pay ile) gıda, içecek ve tütün imalatı sektörüdür (KAP, 2022). 2019 yılında Türkiye'de hane halkının tüketim harcamalarında gıda ve alkolsüz içecekler sektörü %20,8 pay ile en yüksek ikinci sıradadır (TÜİK, 2019).

Türk gıda imalatı sektörü; milli gelir, reel sektör, imalat sanayi ve sermaye piyasası payı bakımından önemini korumakta olduğundan sektörün finansal performansı araştırmalara konu olmaya devam etmektedir. Yapılan araştırmalar (bkz. 2. bölüm, literatür taraması) genellikle Türkiye Menkul Kıymetler Borsasında halka açık firma veya firma grupları verileri ile gıda ürünleri imalatı sektörünün performansını ulusal boyutta değerlendirmiştir. Türk gıda üreticileri sektörünün diğer ülkeler ile karşılaştırmalı olarak finansal analizini yapan yeterli çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu çalışmada Türk gıda üreticileri sektörünün son dönem mali yapısının uluslararası boyutta karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve son yıllar gelişimin ulusal boyutta incelenmesi amaçlanmıştır. Karşılaştırma yapılacak ülke grubu olarak Türkiye'nin de dahil olduğu Gelişmekte Olan Yedi Ülke (E7)<sup>2</sup> belirlenmiştir. E7 ülkelerinin halka açık gıda üreticilerinin 2010-2020 dönemi yıllık verileri kullanılarak hesaplanan sektör ortalamalarına oran analizi uygulanarak Türk gıda üreticileri sektörünün E7 ülkelerine göre finansal durumu değerlendirilmiştir. Ayrıca Türk gıda ürünleri imalatı sektörünün 2010-2020 dönemi yıllık ortalamalarına uygulanan oran analizi ile sektörün 11 yıllık finansal durumunun tarihi gelişimi ulusal bazda incelenmiştir.

## LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde son yıllarda Türk gıda sektörünün finansal performansını farklı yöntemlerle analiz eden 33 çalışma ve iki E7 ülkesinin gıda sektörü finansal performansını ölçen 4 çalışma (3'ü Endonezya verisi, 1'i Çin verisi ile yapılan) özetlenmiştir. Türkiye verileri ile yapılan çalışmalarda konu sıralaması; finansal analiz (8), finansal performansın belirleyicileri (4), Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) teknikleri ile performans ölçümü (5) ve Veri Zarflama Analizi (VZA) (7) ile etkinlik ölçümü, finansal başarısızlık (3) ve Covid-19 salgının sektöre etkileri (6) şeklindedir. Her bölüm ve varsa alt bölümünde bulunan çalışmalar kronolojik olarak sıralanmıştır. Literatür analizine dahil edilen çalışmaların tamamı gıda sektörü alanında sektör ve/veya firma düzeyinde yapılan çalışmalar olduğundan her araştırma için sektör belirtmeye gerek duyulmamıştır. TCMB sektör bilançolarını kullanan iki çalışma (Dağlı & Eker, 2016; Ögünç, 2018) ve halka açık olmayan firma verisi kullanan bir çalışma (Gülgör, 2008) dışında literatür özeti bölümünde verilen bütün çalışmalarda BIST'te işlem gören firma verileri kullanılmıştır.

Türk gıda sektörünün finansal analizini gerçekleştiren 8 çalışma özetlenmiştir. BIST gıda sektörü verileri ile gerçekleştirilen finansal analiz çalışmaları sektörü temsil edecek şekilde seçilen firmaların (Kaderli, 2006; Demir & Tuncay, 2012; Filik, 2021) veya bir firmanın (Omağ, 2014; Mazman İtik, 2021) verisini kullanmıştır. Kaderli (2006) 10 yıl ve daha uzun süre borsada işlem gören 10 gıda sektörü firmasının 1993-2002 dönemi finansal performansını oran analizi, Du-pont analizi ve regresyon analizi ile incelenmiştir. Oranlar firma düzeyinde ve 10 firmanın ortalamasından oluşan sektör düzeyinde değerlendirilmiş, öz kaynak karlılığının belirleyicisinin net kar olduğu belirtilmiş ve şirketler finansal performansa göre sıralanmıştır. Demir ve Tuncay (2012) borsada listelenen 11 gıda sektörü firmasının 2000-2008 dönemi karlılık ve faaliyet oranlarının ortalamasını incelemiştir. Oran analizi bulguları ile genel olarak brüt ve faaliyet karı elde eden sektörün diğer faaliyet giderlerinin etkisi ile net zararda olduğunu göstermiştir. Filik (2021) BIST gıda endeksinde yer alan 9 firmanın 2015-2019 dönemine oran analizi ve trend analizi uygulayarak seçilen oranlar bazında firmaları karşılaştırmıştır ve finansman giderinin net karlılığı düşürücü etkisi olduğunu çalışma sonuçlarından biri olarak bildirmiştir.

Borsada işlem gören tek bir işletmeye mali analiz uygulana çalışmalardan Omağ (2014) süt ve süt ürünleri sektöründe faaliyet gösteren halka açık bir işletmenin 2011-2012 yılları bilanço ve gelir tablosuna dikey analiz yöntemi uygulamış ve analiz sonucunda şirkete maliyet kontrolünün ve nakit yönetiminin iyileştirilmesi

<sup>2</sup> Gelişmekte olan/yükselen ekonomiler arasından ekonomi, sermaye piyasası ve dış ticaret bakımından hacmi ve büyüme hızı nispeten yüksek olan yedi ülke E7 ülkeleri olarak ifade edilmektedir. E7 ülkeler grubu; Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye'den oluşmaktadır (Tekin & Merdivenci, 2022: 408; Topçuoğlu & Ayyıldız, 2020: 828).

önerisinde bulunmuştur. Mazman İtik (2021) BİST'te işlem gören bir gıda işletmenin 2015-2019 dönemi mali analizinde karlılığın düşüşünde finansal giderlerin etkili olduğuna dikkate çekmiştir.

Dağlı ve Eker (2016), TCMB sektör verileri ile Türk gıda içecek ve tütün sektöründeki büyük ve küçük ölçekli işletmelerin 1996-2007 yılları arasında analize uygun 8 yılının finansal oranlarını karşılaştırarak iki ölçek grubunda karlılık oranları başta olmak üzere farklılık olduğu ve büyük işletmelerin küçük işletmelerden belirgin olarak daha karlı olduğu sonucuna varmıştır. Ögünç (2018), 2014-2015-2016 TCMB sektör bilançoları ile imalat alt sektörleri olan gıda imalatı ve tekstil imalatı sektörlerini ölçek ayırımı yaparak oran analizine tabi tutmuş ve gıda sektöründe likidite oranlarının zayıf olduğu ve likidite sorununun küçük ölçekli gıda işletmelerinde daha şiddetli olduğu yönünde değerlendirme yapmıştır. Halka açık olmayan firmalar finansal analiz örneği olan Gülgör (2008) Tekirdağ ilinde faaliyet gösteren üç gıda sanayi firmasının (un, süt, yem) 2004-2005 yıllarında karşılaştırmalı finansal analizlerin yaparak üç firma arasında yatırım riski açısından sıralama yapmıştır.

Sektör performansını ve Covid-19 salgınının performansa etkisini inceleyen çalışmaların tamamında borsada işlem gören gıda sektörü firmalarının verileri kullanılmıştır. Finansal performansın belirleyicilerini inceleyen 4 çalışmadan Aydeniz (2009) 31 firmanın 1997-2008 dönemi için, Atmaca ve Demirel (2017) 22 işletmenin 2008-2015 dönemi için makroekonomik değişkenlerin finansal performansa (finansal oranlara, karlılıklara) etkisini araştırmıştır. Koçoğlu ve Tanrıöven (2018) 2012-2017 döneminde 8 firmanın bazı finansallarının ortalamasından oluşan sektör ortalaması ile gıda fiyat değişimlerini karşılaştırılmıştır. Ersan ve Çanakçıoğlu (2020) 26 BIST şirketinin 2003-2017 dönemi karlılıkları (ROA ve ROE) üzerinde bazı finansal oranların etkisini regresyon analizleri ile ölçmüştür.

Bu paragrafta belirtilen 5 çalışma ÇKKV yöntemlerini kullanarak BIST gıda sektöründe veya gıda endeksinde işlem gören analize uygun sayıda firmanın seçilen finansal oranlarına göre finansal performansını değerlendirmiş ve firmaları veya yılları performansa göre sıralanmış ve/veya kullanılan farklı ÇKKV tekniklerinin sonuçlarını karşılaştırmıştır. Bülbül ve Köse (2011) 2005-2008 dönemini 19 işletmeyi, Aytekin ve Sakarya (2013), 2009-2012 yıllarında 20 firmayı, Çanakçıoğlu ve Küçükönder (2020) 2014-2018 yıllarında 21 işletmeyi değerlendirmiş ve kullandığı ÇKKV yöntemine göre firmaları sıralamıştır. Özaydın ve Karakul (2021) 15 işletmeyi 2018 yılı finansal performansına göre sıralarken, Ömürbek ve Eren (2016) bir firmanın 2005-2014 yıllarının finansal performansını ölçmüştür.

BIST gıda sektörü veya endeksindeki firmaların etkinliğini (verimliliğini) VZA ile ölçen 7 çalışmada etkin ve etkin olmayan işletmeler belirlenmiş ve genellikle etkin firma sayısının düşük olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Soba ve Akcanlı (2012) 22 işletmeden 2006-2011 döneminde etkin olan firma sayısının 2 ile 4 arasında olduğunu, Dizkırıcı (2014) 2010-2012 döneminde 16 işletmenin 3'ünü her yıl, 3'ünü 2 yıl ve 3'ünü sadece 1 yıl verimli bulmuştur. Kaya ve Coşkun (2016) 17 işletme arasından 2009-2013 döneminde her yıl 2 işletmenin etkin olduğunu göstermiştir. Konuk (2018) 2012-2013 dönemi 8 firmanın verimliliğini VZA ile ve finansal performansını bir ÇKKV tekniği ile sıralamış ve iki tekniğin farklı sıralama yaptığını göstermiştir. VZA yöntemi ile bir firma iki yıl verimli olurken ÇKKV tekniğine göre 2012 yılında farklı 4 firma ve 2013 yılında 3 firma en iyi performansı göstermiştir. Özçelik ve Avcı Öztürk (2019), 2015-2017 döneminde 3 yıl boyunca maliyet yönetimi yönünden etkin olan 4 işletme olduğunu tespit etmiştir. Bardi (2020) 22 firmaya arasından 2014-2018 döneminde etkin olan firma sayısının 7 ile 17 arasında değiştiğini ve etkinlik üzerinde en önemli faktörün net kar marjı olduğu sonucuna varmıştır. Aypek ve Üzgün (2022) 25 firmadan 13'ünü %100 verimli, 12'sini %30 ile %95 arasında verimli bulduğunu ancak çalışmada kullanılan veri setinin yetersiz sayıda olması nedeniyle firma değeri aralıklarının tatmin edici olmadığını belirtmiştir.

Borsa'da işlem gören gıda sektörü firmalarının finansal başarısızlığına odaklanan 3 çalışmadan Apan, Öztel ve İslamoğlu (2018) 2008-2014 döneminde 18 firmanın finansal performans sıralamasını ÇKKV yöntemlerinden biri ile yaparken finansal başarısızlık riskini Altman Z-Score ile belirlemiş ve iki yöntemde de benzer sonuçlara ulaşmıştır. Terzi (2011) ve Ural, Gürarda ve Önemli (2015) gıda sektöründe kote olan firmaların finansal başarısızlık riskinin tahmini için model geliştirmiştir.

Covid-19 pandemisinin direkt gıda sektörünün finansal performansına etkisini inceleyen veya çalışma bulgularında gıda sektörü-salgın ilişkisine yönelik bulgular elde eden ve bu çalışmaya dahil olan 6 çalışma BIST endeks ve/veya firma verilerini kullanmıştır. Konu çalışmaları talep esnekliği düşük olan gıda ürünlerine olan talebin özellikle karantina dönemlerinde artarak sektörün performansına olumlu yansıdığını, etkisinin olmadığını veya olumsuz etkisinin diğer sektörlerden hafif olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Levent (2020) 22 gıda sektörü şirketinin Ocak 2020 ve Mayıs 2020 dönemi verileri ile salgın sonrası gıda sektörü performansının volatilitésinin karşılaştırılan endekslerden daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öztürk, Şişman, Uslu ve Çıtak (2020) BIST 21 sektör fiyat endeksinin 74 günlük (2020 Ocak ve Nisan arasında)



verileri ile salgının hemen hemen bütün sektörleri olumsuz etkilediğini ve yiyecek-içecek sektörünün salgının negatif etkilerinin en az hissedildiği sektörlerden olduğunu göstermiştir. BİST imalat sektörü firmalarının 2019 ve 2020 ilk altı aylık finansal oranlarını inceleyen Yücel ve Durak (2021) Covid-19 salgını sonrası genel olarak imalat sektöründe hasılat ve karlılıkların düştüğünü ancak salgın döneminde talebi artan sektörlerden olan temel gıda sektörü firmalarının performansının olumlu yönde etkilendiği sonucuna varmıştır. Kılınc ve Çalış (2021) 19 gıda içecek firmasının 2016-2020 dönemi verilerine panel veri analizi uygulanarak pandeminin sektör firmalarının piyasa değerini pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Daştan (2021) BİST Sınai (BIST Gıda-İçecek), BIST Hizmetler (BİST Turizm, BİST Ulaştırma ve BIST Teknoloji (BİST Bilişim) endekslerinin 2020 Mart ayının sekiz ay öncesi ve sonrasının haftalık verilerini Wilcoxon testi ile karşılaştırarak Covid-19 salgınının gıda-içecek, bilişim ve turizm sektörlerini olumlu etkilediği bulgusunu elde etmiştir. Doruk (2022) Covid-19 salgını öncesi ve salgın sürecinde gıda imalat sanayi firmalarının performansını diğer imalat sanayi firmaları ile 2018-2021 çeyrek dönemlik finansal oranlara Welch T testi uygulayarak karşılaştırmıştır. Çalışma bulguları salgın döneminde gıda sektörü firmalarının uzun vadeli finansal performansında önemli bir farklılaşmanın olmadığını buna karşılık çalışma sermayesi ve nakit akışlarının artması yönünden kısa vadeli finansal performansında bir farklılaşma olduğunu göstermiştir.

E7 ülkelerinde gıda sektörünün finansal performansını ölçen dört çalışmadan üçü Endonezya verileri ile biri ve Çin verileri ile gerçekleştirilmiştir. Endri, Sumarno & Saragi (2020) Endonezya yiyecek içecek sektörüne uyguladığı oran analizi sonucunda gıda sektöründe ortalama bir firmanın kısa ve uzun vadede borç ödeyebilme gücüne sahip, karlı ve verimli olduğunu ve sektörün ortalama firma performansının iyi olduğu sonucuna varmıştır. Herdiyana, Sumarno ve Endri (2021) Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen gıda ve içecek sektörü firmalarının 2015-2018 dönemi karlılıkları (varlık karlılığı) üzerinde varlık büyüklüğü, net çalışma sermayesi ve varlık devir hızı ile belirlenen finansal performans göstergelerinin etkisi olmadığını göstermiştir. Adi ve Daryanto (2021), Endonezya Borsası 6 gıda sektörü firmasının COVID-19 salgını öncesi 2019 yılı 3 çeyrek dönem ve pandemi sonrası 2020 yılı 3 çeyrek dönemine ait 8 finansal oranını karşılaştırarak likidite dışındaki finansal oranlarda düşme olduğunu göstermiştir. Kang (2020) Çin'de borsaya kayıtlı 41 gıda imalat şirketinin ve 2014-2016 döneminde 16 finansal göstergesini faktör analizine tabi tutarak sektörün performansının iyileştirilmesi gerektiğini, her şirketin performansında belirgin farklılıklar olduğu sonucuna varmıştır.

## VERİ SETİ VE ORAN ANALİZİ

Çalışmada Türk gıda üreticileri sektörünün E7 Ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak ve tarihi gelişimini değerlendirerek finansal analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç ile Refinitiv veri tabanından E7 ülkelerinde halka açık gıda üreticisi (food producers) sektörü firmalarının 2010-2020 dönemi 11 yıllık finansal oranları ve verileri temin edilmiştir. Refinitiv veri tabanında E7 Ülkelerinde gıda üreticileri sektöründe halka açık firma sayısı 524 iken verilerinin tamamı kayıp olan 73 firma (70 adet Hindistan, 2 adet Brezilya ve 1 adet Türkiye) analiz dışı tutulmuştur. Analize uygun 452 gıda üreticisi işletmenin E7 ülkeleri arasında dağılımı; Türkiye (TK) 29, Brezilya (BR) 15, Çin (CN) 170, Endonezya (ID) 67, Hindistan (IN) 148, Meksika (MX) 11, Rusya (RS) 12 şeklindedir. Analizde kullanılan oranlar ve açıklamaları ise Tablo 1 ile sunulmuştur.

Tablo 1. Seçilen Finansal Oranlar

Finansal Oranlar	Oran Açıklaması
<b>Likidite Oranları</b>	
Cari Oran	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yükümlülükler
Çabuk Oran	(Nakit ve Benzerleri + Net Alacaklar) / Kısa Vadeli Yükümlülükler
Nakit ve Benzerleri Dönen Değerler Payı	(Nakit ve Benzerleri) / Dönen Değerler * 100
Faaliyet Nakit Akımı Net Satış Oranı	Faaliyetlerden Nakit Akımı / Net Satışlar * 100
<b>Faaliyet Oranları</b>	
Varlık Devir Hızı	Net Satışlar / Toplam Varlıklar
Alacak Tahsil Süresi (ATS)	365 / (Net Satışlar / Ortalama Net Alacaklar)
Stok Bekleme Süresi (SBS)	365 / (Satışların Maliyeti / Ortalama Stoklar)
Borç Ödeme Süresi (BÖS)	365 / (Net Satışlar / Ticari Borçlar)
Nakit Dönüşüm Süresi (NDS)	ATS+SBS-BÖS
<b>Kaldıraç Oranları</b>	
Borç Oranı	Toplam Yükümlülükler / Toplam Varlıklar*100
Finansal Borç Oranı	(Faiz Gideri Olan Uzun ve Kısa Vadeli Borçlar / (Sermaye + Faiz Gideri Olan Kısa Vadeli Borçlar) * 100
Sabit Borç Ödeme Gücü	FVÖK / (Borcun Faiz Gideri + (İmtiyazlı Hisse Kar payı / (1 - Vergi Oranı / 100)))
<b>Karlılık Oranları ve Ölçek</b>	
Faaliyet Kar Marjı	Faaliyet Karı / Net Satışlar *100
Vergi Öncesi Kar Marjı	Vergi Öncesi Kar / Net Satışlar *100

Vergi Oranı	Gelir Vergisi / Vergi Öncesi Kar *100
Net Kar Marjı	Net Kar / Net Satışlar * 100
Öz kaynak Getirisi	(Net Kar - İmtiyazlı Temettü Ödemesi) / Adi Ortaklık Sermaye Ortalaması * 100
Çalışan Sayısı	Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışan toplamı

Kaynak. Refinitiv veri tabanı veya Refinitiv veri tabanı verisi ile yazar hesaplaması

Not. Borç ödeme süresi, nakit dönüşüm süresi ve borç oranı Refinitiv veri tabanında direkt verilmeyen oranlar olup Refinitiv veri tabanının finansal verileri ile oran açıklaması sütununda belirtildiği şekilde hesaplanmıştır. BÖS, NDS ve borç oranı dışındaki oran ve veriler Refinitiv veri tabanında verildiği şekli ile kullanılmış olup oran açıklamaları, ilgili veri tabanında ilgili orana ait açıklamalardır.

## E7 Ülkeleri İçinde Türk Gıda Üreticileri Finansal Oranları

E7 ülke borsalarında kote olan firmaların 2010-2020 dönemi finansal oranlarının ortalaması alınarak ilgili oran için ilgili ekonominin sektör ortalaması<sup>3</sup> elde edilmiştir. Temel finansal oran gruplarına ait oranlar Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5 ile verilmiştir.

Tablo 2. E7 Ülkeleri Gıda Üreticileri Sektörü Likidite Oranları 2010-2020 Ortalamaları

Likidite Oranları	E7	TK	BR	CN	ID	IN	MX	RS
Cari Oran	2,4	1,7	1,5	2,6	2,0	2,6	1,8	3,0
Çabuk Oran	1,5	0,9	1,0	1,7	1,1	1,6	1,2	2,2
Nakit ve Benzerleri / Dönen Değerler	26,4	11,2	25,8	42,6	21,1	14,3	24,0	14,4
Faaliyet Nakit Akımı / Net Satışlar	8,1	6,2	6,7	13,4	5,9	3,2	1,9	13,3

Kaynak. Refinitiv veri tabanı veya Refinitiv veri tabanı verisi ile yazar hesaplaması.

Gıda üreticilerinin 2010-2020 yılları arasındaki 11 yıllık dönemde ortalama likidite oranlarının verildiği Tablo 2'ye göre E7 ülkelerinin likiditesi kabul edilebilir seviyededir. Cari oran ve çabuk oranı en güçlü olan ülke Rusya iken, nakit ve faaliyet nakit akımı seviyesi en güçlü olan ülke Çin'dir. Türk gıda üreticileri sektörünün kısa vadeli borç ödeme gücü E7 ülkeleri ortalamasının gerisinde olup asit test oranı ve nakit değerlerin dönen değer içindeki payı bakımından 7 ülke içinde en düşük değerleri almıştır. 1,7 cari oran ile 6. sırada ve faaliyetlerinden üretilen nakit akımlarının net satışlara oranı açısından 4. sıradadır.

Tablo 3. E7 Ülkeleri Gıda Üreticileri Faaliyet Oranları 2010-2020 Ortalamaları

Faaliyet Oranları	E7	TK	BR	CN	ID	IN	MX	RS
Varlık Devir Hızı	1,17	0,83	0,99	0,95	1,11	1,57	1,00	0,92
Alacak Tahsil Süresi	63	94	69	53	49	72	90	96
Stok Bekleme Süresi	101	110	92	102	81	106	72	153
Borç Ödeme Süresi	46	88	51	39	32	53	40	57
Nakit Dönüşüm Süresi	118	116	110	116	98	125	122	192

Kaynak. Refinitiv veri tabanı veya Refinitiv veri tabanı verisi ile yazar hesaplaması.

Tablo 3'te bulunan faaliyet oranları 2010-2020 döneminde E7 ülkeleri gıda üreticileri varlık devir hızının (1,17) nispeten düşük olduğu, yaklaşık 5,5 aylık faaliyet döngüsü süresinin (164 gün) ve yaklaşık 4 aylık nakit dönüşüm süresinin (118 gün) uzun olduğunu göstermektedir. Faaliyet döngü süresinde 3,4 ay (101 gün) bekleyen stoklar ve yaklaşık 2 ayda (63 gün) tahsil edilen alacaklar etkilidir. 164 günlük faaliyet döngüsüne rağmen 46 günlük borç ödeme süresi sektörün yaklaşık 4 aylık nakit dönüşüm süresi açığı ile çalışmasına yol açmıştır. Faaliyet verimliliği açısından grup içinde en güçlü konumda olan ülke, ılımlı varlık devir hızı (1,1) ve en kısa alacak tahsil süresi (49 gün), stok bekleme süresi (81 gün) ve nakit döngü süresine sahip olan Endonezya'dır. Rusya, yaklaşık 5 ay (153 gün) bekleyen stokları ve 96 günde tahsil edilen alacakları nedeni ile 6,4 aylık (192 gün) nakit döngüsü açığına sahip olması ve varlık devir hızı en düşük 2. ülke olması nedeniyle faaliyet verimi açısından zayıf görünmektedir. Hindistan'ın bir birim varlığı ile satış üretme hızı en yüksek (1,57) olmasına rağmen faaliyetlerinin ve nakit döngüsünün finansman ihtiyacı yüksektir.

E7 ülkeleri içinde Türk gıda üreticilerinin varlıklarını satışa en az verim ile dönüştürdüğü (0,83 varlık devir hızı) görülmektedir. Türk gıda sanayi 204 gün faaliyet döngü süresi ile Rusya'dan sonra en uzun faaliyet döngü süresine sahip ülkedir. Rusya gıda üreticilerinden sonra en yüksek alacak tahsil süresi ve stok bulundurma süresine sahip olmasına rağmen Türk gıda üreticilerinin ticari borçlarını diğer ülkeler içinde en uzun sürede (88 gün) ödemekte olması nakit dönüşüm süresi açığını 4. sıraya (2. sırada olan faaliyet döngüsü yerine) düşürmüştür ve grup ortalamasına yaklaştırmıştır. Türk gıda üreticilerinin E7 grubu genelinde tedarikçilerine en uzun sürede ödeme yapan, tedarikçi kredisi ile faaliyetine en yüksek katkıyı sağlayan ülke olduğu görülmektedir. Varlıklarını satışa dönüştürme ve stok devir hızının artması ile alacak tahsil süresinin kısılması sektörün nakit döngüsü süresini azaltacaktır.

<sup>3</sup> Kayıp veriler hesaplama engel olduğu için ortalamaya alınmadı. Oranlarda 100 üzeri ve 100 altı değerler ve 3 faaliyet süresinde (alacak tahsil süresi, stok bekleme süresi borç ödeme süresi) 365 günün üzerinde olan değerler sapmalı hesaplamalara yol açtığı için ortalamaya dahil edilmedi.

Tablo 4. E7 Ülkeleri Gıda Üreticileri Sektörü Kaldıraç Oranları, 2010-2020 Ortalamaları

Kaldıraç Oranları	E7	TK	BR	CN	ID	IN	MX	RS
Borç Oranı	48,7	52,6	63,5	39	52,2	56,1	48,5	53,7
Finansal Borç Oranı	34,1	36,7	47,9	23,3	41,9	41,2	31	43,3
Sabit Borç Ödeme Gücü	10,5	6,2	-3,6	17,7	9,5	6,8	8,2	5,4

Kaynak. Refinitiv veri tabanı veya Refinitiv veri tabanı verisi ile yazar hesaplaması.

Tablo 4 ile görüldüğü gibi E7 ülkeleri gıda üreticilerinin 2010-2020 yıllarında ortalama borçlanma oranı yaklaşık %49 (öz kaynak oranı %51) ve finansal borçlarının oranı %34'dür. %51 öz kaynak oranı yeterli görünmekle birlikte en düşük öz kaynak (%36), en yüksek finansal borç oranı ve negatif sabit borç ödeme gücü oranı ile gıda üreticileri sektöründe finansal riskin en yüksek olduğu ülke Brezilya'dır. Toplam borç ve finansal borç oranı en düşük olan ve sabit borç ödeme gücü en yüksek olan ülke Çin'dir.

Türkiye gıda üreticilerinin gerek borç oranı (7 ülke içinde 4. sırada olan), gerek finansal borç oranı (5. sırada olan) nispeten düşüktür. Buna ilave olarak ortalamanın altında (5. sırada) olmasına rağmen sabit borçlarının yaklaşık 6 katı kadar faiz ve vergi öncesi karı bulunması Türk gıda üreticileri sektörünün E7 ülkeleri içinde finansal riskinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. E7 Ülkeleri Gıda Üreticileri Sektörü Karlılık Oranları ve Ölçek Ortalamaları

Karlılık Oranları ve Ölçek	E7	TK	BR	CN	ID	IN	MX	RS
Faaliyet Kar Marjı	3,5	-4,5	0,6	5,2	6,0	2,1	2,1	2,4
Vergi Öncesi Kar Marjı	4,6	0,8	0,5	9,0	2,3	1,6	2,0	7,0
Vergi Oranı	24,0	26,0	26,0	17,0	29,0	30,0	35,0	15,0
Net Kar Marjı	3,2	-1,1	0,2	7,2	0,8	0,8	-0,6	6,7
Öz kaynak Getirisi	8,2	-0,9	7,9	11,5	5,6	7,2	8,9	7,0
Çalışan Sayısı	6.007	863	50.036	4.940	5.924	3.287	25.929	4.578

Kaynak. Refinitiv veri tabanı veya Refinitiv veri tabanı verisi ile yazar hesaplaması.

Tablo 5 değerlerine göre, 2010-2020 dönemi E7 ülkelerinde gıda üreticileri sektörünün ortalama faaliyet karlılığı %3,5, net karlılığı %3,2 ve öz kaynak karlılığı %8,2'dir. Vergi öncesi kardan ödenen vergi oranı ortalama %24'tür ve ortalama çalışan sayısı 6 bindir. Bütün karlılık oranları birlikte değerlendirildiğinde Çin gıda üreticileri sektörünün en yüksek karlılıklara sahip olduğu görülmektedir. Endonezya gıda üreticileri en yüksek faaliyet karına sahipken net kar marjı ve öz kaynak getirisi ortalamanın altındadır. Çin ve Rusya'da gıda sektöründe ortalama net kar marjının faaliyet kar marjından yüksek olması faaliyet dışı giderlerin faaliyet dışı gelirlerden düşük olduğuna işaret etmektedir. Çin için bu durum Tablo 4 ile yorumlanan düşük kaldıraç oranlarının doğurduğu nispeten düşük faiz gideri ile uyumludur. En yüksek vergi oranının görüldüğü Meksika'da yasal bir faaliyet dışı gider olarak verginin net karı düşürücü etkisi belirgindir. Çalışan sayısı ortalaması bakımından en küçük ölçekli gıda üreticisi firmaları Türkiye'de iken en büyük firmalar Brezilya'dadır.

Türkiye gıda üreticileri sektörü son 11 yılda faaliyet zararı, net zararı ve öz kaynak zararına katlanmış olup E7 ülkeleri içinde en zayıf karlılıklara sahip ülke konumundadır. Faaliyet zararını faaliyet dışı gelirleri ile vergi öncesi kara (%8) dönüştürmüş ancak %26 vergi oranının ardından %1,1 net zarara katlanmıştır.

Genel olarak karşılaştırmalı oran analizi ile yapılan değerlendirmelere göre Türk gıda üreticileri E7 ülkeleri içinde karlılık bakımından en zayıf ülke konumundadır, en düşük aktif verimliliği ve nakit düzeyi ile faaliyet göstermektedir. Türk gıda sanayinin likidite gücü ve faaliyetlerinden nakit üretme gücü E7 ortalamasına nispetle düşüktür. Türk gıda sektörü tedarikçilerinden diğer ülkeler içinde en uzun vadeli ticari kredi sağlayabilmesine rağmen, stok satış ve alacak tahsil süresinin yüksek olması sektörde yaklaşık 4 aylık faaliyet nakit akışı açığına yol açmaktadır. Faaliyet nakit açığı için dış borçlanma ihtiyacı devam eden sektörün E7 ülkeleri içinde finansal riski kabul edilebilir düzeydedir. Ayrıca çalışan sayısı bakımından en küçük ölçekli sektör firmaları Türkiye'dedir.

Türk gıda sektörünün E7 ülkeleri arasında en düşük karlılığa sahip ülke olması yönünde elde edilen bulgular, sektörün farklı dönemlerini analiz eden çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir. Demir ve Tuncay (2012) sektörün net zararda olduğunu ve öz sermaye zararına katlandığını, Kaderli (2006) öz kaynak karlılığının belirleyicisinin net kar olduğu sonucuna varırken, Filik (2021) ve Mazman İtik (2021) karlılığın düşüşünde finansal giderlerin etkili olduğuna dikkate çekmiştir. Ayrıca sektörde büyük işletmelerin karlılık açısından (Dağlı ve Eker, 2016) ve likidite açısından (Öğünç, 2018) daha iyi durumda olduğu da ortaya konmuştur. BIST gıda sektörü etkinliğini ölçen ve literatür bölümünde özetlenen çalışmaların ortak sonucu sektörde genellikle etkin firma sayısının düşük olduğu şeklindedir. Bardi (2020) etkinlik üzerinde en önemli faktörün net kar marjı olduğu sonucuna varmıştır.

Bu çalışmanın odağı Türkiye gıda sektörü olsa genel olarak Endonezya gıda sektörünün likiditesi ve finansal riskinin ortalamaya yakın ve ılımlı olduğu, E7 ülkeleri içinde faaliyet etkinliği en yüksek ve faaliyet karı en yüksek ülke konumunda olduğu görülmüştür. Bu sonuçların E7 ülkeleri içinde gıda sektörünü oran analizi ile değerlendiren ve temin edilebilen tek çalışma olan Endri, Sumarno & Saragi (2020) çalışma bulguları ile uyumlu olduğu görülmüştür. Zira Endri, Sumarno & Saragi (2020) Endonezya gıda sektörünün kısa ve uzun vadede borç ödeyebilme gücüne sahip, karlı ve verimli özellikleri ile performansının iyi olduğu sonucuna varmıştır.

### 2010-2020 Döneminde Türk Gıda Üreticileri Finansal Oran Gelişimi

Türkiye’de borsaya kote 29 gıda üreticisi firmasının Refinitiv veri tabanından temin edilen 2010-2020 dönemi finansal oranlarının yıllık ortalaması ilgili yılın sektör değeri olarak kullanılmıştır. 11 yıllık sektör ortalamaları Tablo 6 ile verilmiştir.

Tablo 6. Türkiye Gıda Üreticileri Sektörü 2010-2020 Dönemi Finansal Oranları

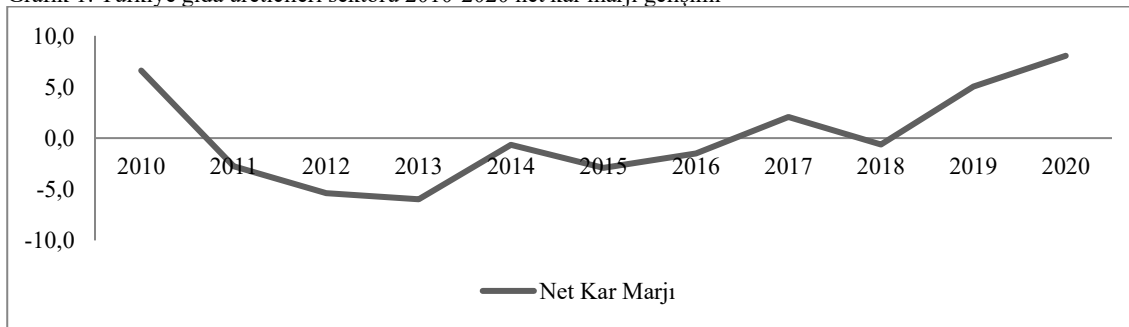
Türkiye (2010-2020)	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	Ort.
<b>Likidite Oranları</b>												
Cari Oran	2,1	1,6	1,5	1,4	1,7	1,8	1,3	1,4	1,6	1,8	2,2	<b>1,7</b>
Nakit ve Benzerleri /DD	10	10	10	13	10	10	7	12	11	10	18	<b>11</b>
Faaliyet Nakit Akımı/NS	8,6	5,6	2,0	-7,8	0,8	-1,1	0,6	4,3	4,9	5,1	7,7	<b>2,8</b>
<b>Faaliyet Oranları</b>												
Varlık Devir Hızı	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8	0,8	<b>0,9</b>
Alacak Tahsil Süresi	101	107	97	95	79	91	93	84	76	90	91	<b>91</b>
Stok Bekleme Süresi	115	111	123	103	104	98	92	114	111	116	101	<b>108</b>
Borç Ödeme Süresi	70	69	83	81	76	89	86	92	85	68	68	<b>79</b>
Nakit Dönüşüm Süresi	146	149	136	117	107	101	98	106	101	137	124	<b>120</b>
<b>Kaldıraç Oranları</b>												
Borç oranı	71	82	82	72	59	65	70	69	67	60	51	<b>68</b>
Finansal Borç Oranı	35	39	33	37	31	35	36	41	34	32	31	<b>35</b>
<b>Karlılık Oranları</b>												
Faaliyet Kar Marjı	10,6	-2,7	-5,9	-4,9	-4,5	-6,5	-4,3	3,4	-1,8	1,2	4,6	<b>-1,0</b>
Net Kar Marjı	6,6	-2,8	-5,4	-6,0	-0,7	-2,9	-1,5	2,1	-0,6	5,1	8,1	<b>0,2</b>
Öz kaynak Getirisi	3,0	-8,3	-0,8	-11,0	-0,5	0,1	2,9	1,2	1,8	10,3	15,1	<b>1,3</b>

Kaynak. Refinitiv veri tabanı veya Refinitiv veri tabanı verisi ile yazar hesaplaması.

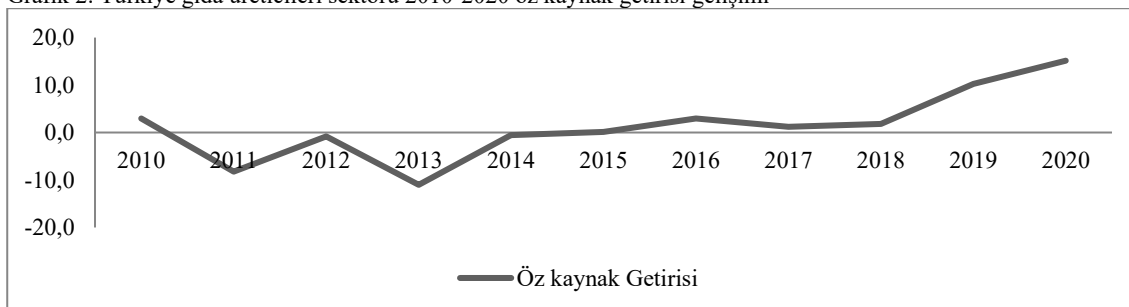
Not. DD: Dönen Değerler. NS: Net Satış

Türk gıda üreticileri sektörünün 2010-2020 dönemi mali yapısı Tablo 6 da yer alan 13 oran ile değerlendirilmiştir. Tablo 6’nın her oran grubundan seçilen iki oranın grafiği çizilerek Grafik 1 ile Grafik 8 arasında 8 grafik oluşturulmuş ve oran gelişiminin daha net görülmesine olanak sağlanmıştır. Bu başlık altında yapılan değerlendirmelerde Tablo 6 ile 8 Grafik (Grafik 1 ile Grafik 8) birlikte yorumlanmıştır.

Grafik 1. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 net kar marjı gelişimi

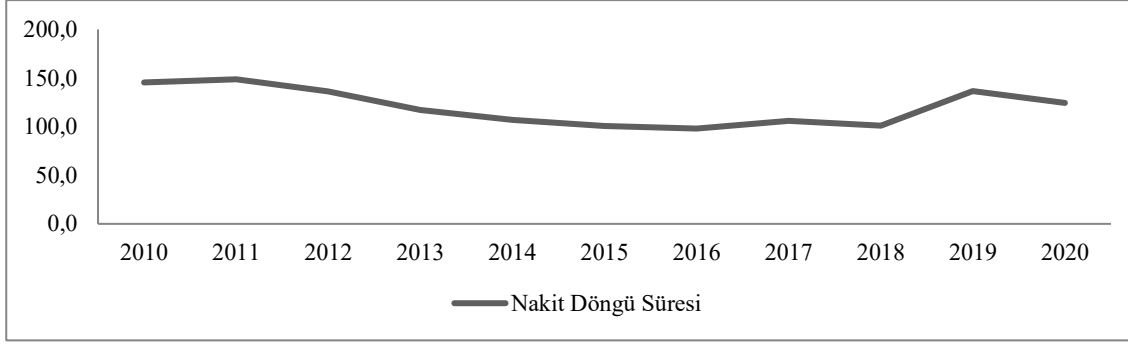


Grafik 2. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 öz kaynak getirisi gelişimi

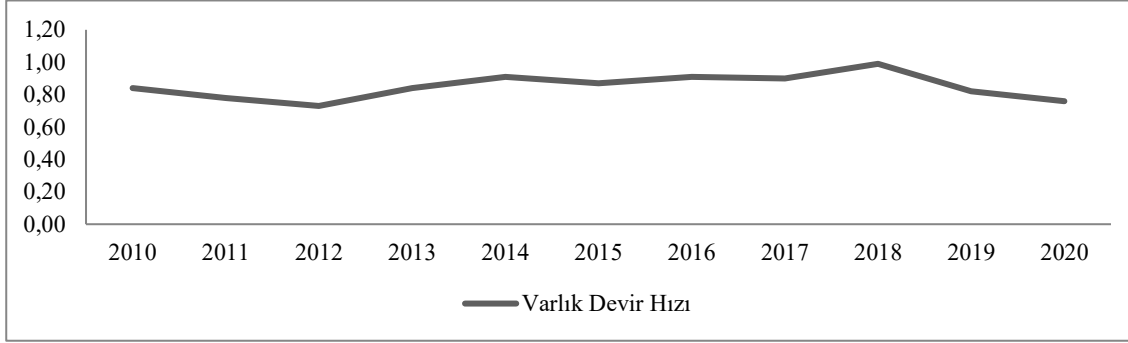




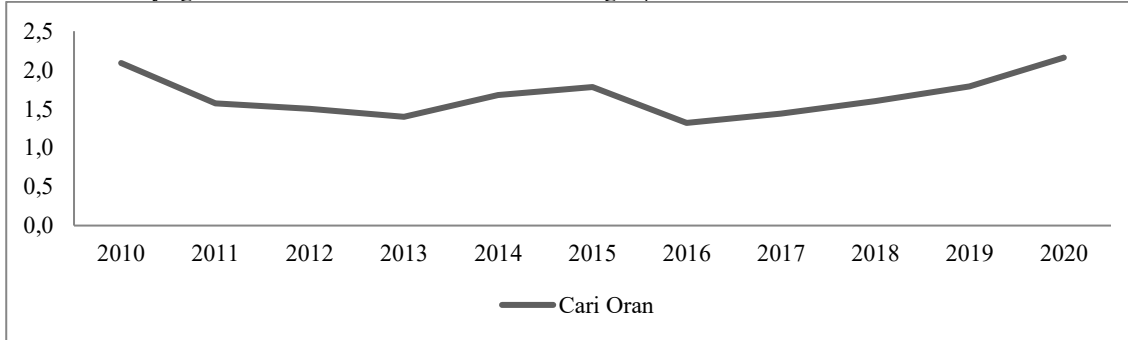
Grafik 3. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 nakit dönüşüm süresi gelişimi



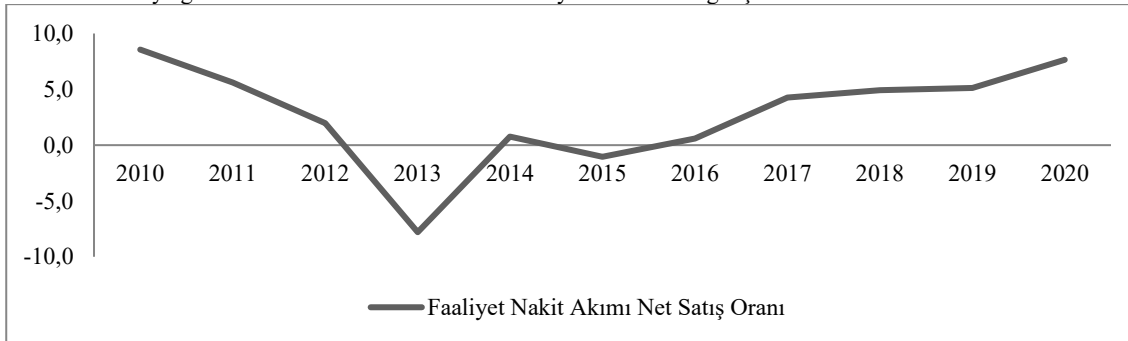
Grafik 4. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 varlık devir hızı gelişimi



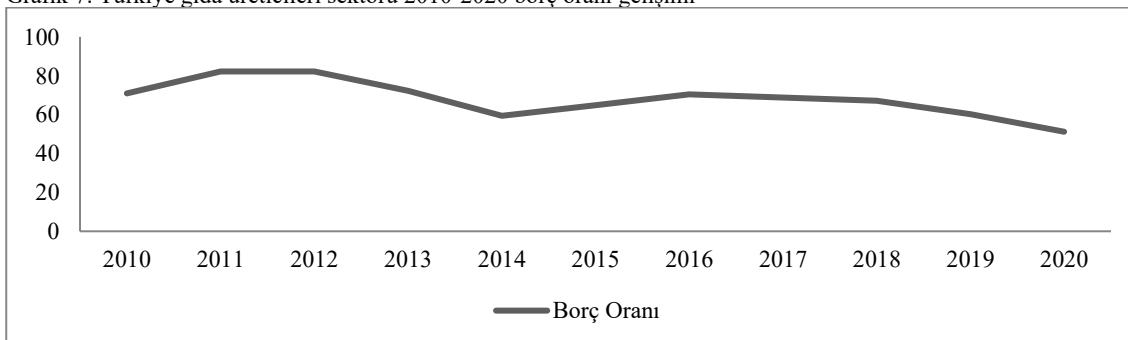
Grafik 5. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 cari oran gelişimi



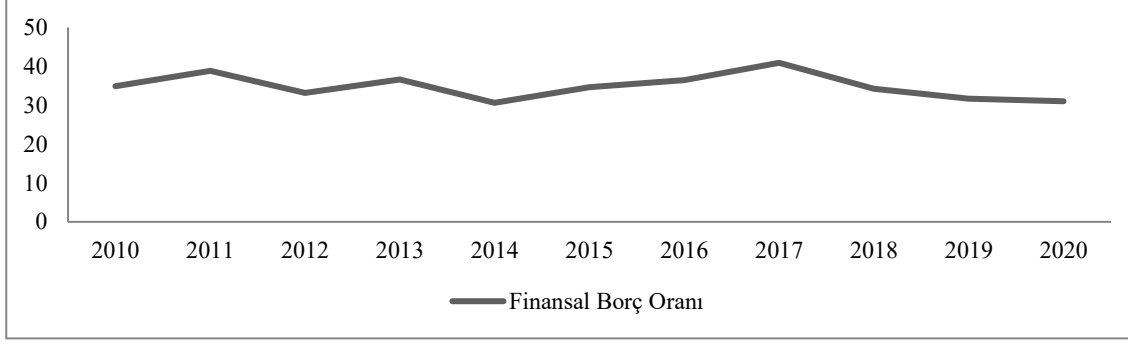
Grafik 6. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 faaliyet nakit akımı gelişimi



Grafik 7. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 borç oranı gelişimi



Grafik 8. Türkiye gıda üreticileri sektörü 2010-2020 finansal borç oranı gelişimi



Karlılıklar 2016 yılında artmaya başlamış 2018 yılında yaşanan gerilemenin ardından 2018 yılından sonra hızlı bir artış trendine girmiştir.

2011 yılından itibaren düşüş trendinde olan alacak tahsil süresi 2018 yılından sonra tekrar artmıştır. 2016 yılından sonra stok bekleme süresinde de artış gözlenmiş ancak 2020 yılında stoklar bir önceki yıldan 15 gün daha kısa süre beklemiştir. 2014-2017 arasında 10-15 gün artış gösteren ticari borç ödeme süresi 2018 ile tekrar düşmüş ve 2019-2020 yıllarında en düşük seviyeye varmıştır. Alacak tahsil süresi artışı, stok bekleme süresi artışı ve özellikle borç ödeme süresi düşüşü şeklinde son yıllarda nakit dönüşüm süresi aleyhine yaşanan bu değişimler nakit dönüşüm süresinde artışa yol açmıştır. Değişimler 2013 yılından itibaren düşme eğilimine giren ve 100 gün civarına inen nakit döngü süresinin 2018 den sonra tekrar artarak 120 gün olan ortalamanın üzerine çıkmasına sebep olmuştur. Son 11 yılda ortalaması 0,9 olan varlık devir hızının son 2 yıl 0,8 olması ile birlikte faaliyetin finansmanı için duyulan nakit ihtiyacındaki artış birlikte değerlendirilirse faaliyet verimliliğinin zayıfladığı söylenebilir.

Son yıllarda tedarikçilere daha kısa sürede ödeme yapan, alacaklara ve nakit değerlere daha çok yatırım yapan sektör bu gelişmelerden ve analize dahil edilemeyen diğer faktörlerden etkilenerek cari oranında artış yaşamıştır. Son yıllarda faaliyetlerden üretilen nakit akımını da artırmış ve artan karlılığın nakit akımına dönüştüğünü göstermiştir. 2010-2020 döneminde Türk gıda sanayinin likidite gücü olumlu yönde değişmiştir.

Karlılık artışı ile desteklendiği düşünülen sermaye yapısının içinde 2018 yılından sonra borçlar ve finansal borçlar azalmıştır. Nakit döngü süresi ile artan finansman açığının yükselen karlılıklar ile desteklenen öz kaynak ile giderildiği düşünülmüştür.

Covid 19 salgın sürecinin bir kısmını içeren 2018-2020 döneminde Türk gıda sektörünün karlılık, likidite gücü ve finansal yapısında yaşanan gelişmeler literatür bulguları ile uyumludur. Covid 19 pandemisinin Türk gıda sektörü finansal performansına etkisini konu alan çalışmalar sektör performansının olumlu (Daştan, 2021), diğer sektörlerle nazaran olumlu (Levent, 2020; Kılınç ve Çalış, 2021; Yücel ve Durak, 2021), daha az olumsuz (Öztürk, 2020) etkilendiği veya diğer sektörlerle benzer düzeyde etkilendiği (Doruk, 2022) yönünde bulgular elde etmiştir. TGDF (2021: 52) 2019-2021 dönemini içeren faaliyet raporunda da sektörün pandemi sürecini başarı ile atlattığı ve gıda tedarikinde sıkıntı yaşanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Doruk (2022) gıda sektörünün çalışma sermayesinin ve nakit akışlarının Covid-19 döneminde arttığına yönelik bulgular elde etmiştir.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk gıda üreticileri sektörünün mali yapısını Türkiye'nin de içinde bulunduğu yüksek büyüme hızına sahip ülkeler olan E7 ülkeleri içinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada E7 ülkelerinde halka açık gıda üreticisi firmaların 2010-2020 dönemi verilerinin ortalamalarından oluşan sektör ortalamalarına oran analizi uygulanmıştır. Ayrıca Türk gıda sanayinin ilgili 11 yıllık dönemine ait finansal oranlarının tarihi gelişimi değerlendirilmiştir.

Karşılaştırmalı oran analizi ile varılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir. Türk gıda üreticileri karlılık oranları, aktif devir hızı, asit test oranı ve nakit değerlerin dönen değer içindeki payı bakımından en zayıf ülke konumundadır. Likidite gücü ve faaliyetlerinden nakit üretme gücü bakımından E7 ülkeleri ortalamasının gerisindedir. Faaliyet döngü süresi uzun olmasına rağmen en uzun süreli ticari borç ödeme süresi ile nakit dönüşüm süresi E7 ülke ortalamalarına yakındır. Uzun vadeli borç ödeme gücü kabul edilebilir düzeydedir.

Türk gıda sanayinin 2010-2020 dönemi yıllık sektör ortalamalarına uygulanan finansal oran analizi ile yapılan değerlendirmeler şu şekildedir. Son yıllarda, özellikle 2018 yılından itibaren karlılıklar artış trendine girmiş buna karşılık nakit dönüşüm süresinin uzaması ve varlık devir hızının düşmesi ile sektörün faaliyet verimliliği zayıflamıştır. Nakit döngü süresi ile artan finansman açığının yükselen karlılıklar ile desteklenmesi likidite oranlarını güçlendirmiş ve finansal riskini düşürmüştür.

Türk gıda sektörünün varlık verimliliğini artıracak nitelikte katma değeri yüksek varlık yatırımları yapması, stoklarının satışını hızlandıracak ve alacak tahsil süresinin kılmasını sağlayacak yöntemlere başvurması sektörün faaliyet nakit açığının finansman ihtiyacını azaltacak ve karlılığını artıracak stratejilerdir. Türk gıda üreticileri sektörüne yönelik desteklerin karlı sermaye yatırımı ve etkin çalışma sermayesi yönetimi alanlarında yoğunlaşmasının sektörün rekabet gücünü artıracakı düşünülmektedir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalar, oran analizi ile genel olarak ortaya konulan sektörel sorunları kurumsal ve makroekonomik faktörlerle birlikte ele alacak nitelikte olabilir. Gıda sektörünün E7 ülkeleri arasında finansal durumunu inceleyen bu çalışmanın kapsamı dünyanın önde gelen ekonomileri olarak bilinen G7 ülkeler topluluğu (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Kanada) dahil edilerek genişletilebilir.

## KAYNAKÇA

1. Adi, B.A. & Daryanto W.M. (2021). Financial Performance Analysis of Food and Beverage Public Listed Companies for The Three Quarters Before And After The Covid-19 Pandemic In Indonesia. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, 24(2), 10-25.
2. Akın, F. (2012). Gıda Ürünleri ve İçecek Sanayinin Ekonomik Özellikleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 17-70.
3. Apan, M., Öztel, A. & İslamoğlu, M. (2018). Comparative Empirical Analysis of Financial Failures of Enterprises with Altman Z-Score and VIKOR Methods: BIST Food Sector Application. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 12(1), 77-101. doi:10.14453/aabfj.v12i1.6
4. Atmaca, M. & Demirel, E. (2017). Economic Impact on Financial Ratios of Food Industry at Istanbul Stock Exchange Listed Firms. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7 (3), 537-541. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijefi/issue/32021/354292>
5. Aydeniz, E. (2015). Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: İMKB'ye Kote Gıda ve İçecek İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 263-278. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/muiibd/issue/488/4166>
6. Aypek, N. & Üzgün, Y. O. (2022). Veri Zarflama Analizi ile Firma Değerleme Yaklaşımı Borsa İstanbul Gıda Sektörü Örneği. *Journal of Banking and Financial Research*, 9 (1), 1-19. DOI: 10.55026/jobaf.972215
7. Aytekin, S. & Sakarya, Ş. (2013). BİST'de İşlem Gören Gıda İşletmelerinin TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi ile Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 11 (21), 30-47. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yead/issue/21810/234456>
8. Bardi, Ş. (2020). Veri Zarflama ve Veri Madenciliği İle BİST Gıda İçecek Endeksi Kapsamındaki Firmaların Etkinlik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11, Supplement, 185-199. DOI: 10.21076/vizyoner.700617
9. Bulu, M., Eraslan, İ. H. & Barca, M. (2007). Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 311-335. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/akuiibfd/issue/1631/20461>
10. Bülbül, S. & Köse, A. (2011). Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25 (Özel), 71-97. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2706/35786>
11. Çanakçıoğlu, M. & Küçükönder, H. (2020). Entropi ve Topsis Bütünleşik Yaklaşımı ile BIST Gıda ve İçecek Endeksindeki Şirketlerin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 200-217. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumus/issue/55299/643466>
12. Dağlı, H. & Eker, D. (2016). Türkiye'de Gıda İçecek ve Tütün Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Ölçekleri Açısından Finansal Oranlarının Karşılaştırmalı Analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 99-114. DOI: 10.11616/basbed.vi.455244
13. Daştan, E. (2021). Covid-19 Salgınının Sınai, Hizmetler ve Teknoloji Endeksindeki Sektörlerin Hisse Senetlerine Olan Etkisi: BİST Örneği. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 64-76.

14. Demir, Y. & Tuncay, A. (2012). Türk Gıda Sektörünün Faaliyet ve Kârlılık Oranları Açısından Analizi: İMKB Gıda Sektöründe İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma (2000-2008 Dönemi). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 367-392. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/20821/222859>
15. Dizkırıncı, A. S. (2014). Borsa İstanbul Gıda, İçecek Endeksine Kote İşletmelerin Finansal Performanslarının Veri Zarflama Analizi ile Ölçümü ve Malmquist Endeksine Göre Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (63), 151-170. DOI: 10.25095/mufad.396482
16. Doruk T, Ö, (2022). COVID-19'un Finansal Performansa Etkisi: Gıda Sektörü Firmaları İçin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 66, 67-82. <https://doi.org/10.55322/mbakis.1019158>
17. Endri, E., Sumarno, A., & Saragi, H. (2020). Analysis of Financial Performance: Evidence from Food and Beverage Companies in Indonesia (Abstract). *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 4199-4208. Retrieved from <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/13690>
18. Ersan, O. & Çanakçıoğlu, M. (2020). Şirket Kârlılığının Finansal Belirleyicileri: Gıda Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Mali Çözüm*, 30 (159), 69-89.
19. Filik, E. (2021). *Gıda Firmalarının Finansal Analizi: BİST Uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Adıyaman
20. Gülgör, F.T. (2008). *Tekirdağ İlinde Faaliyette Bulunan Çeşitli Gıda Sanayi İşletmelerinin Ekonomik Yapıları ve Karşılaştırmalı Finansal Analizleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ
21. Han, E., Tosunoğlu, T. & Özsoy, C. (2011). Türk İmalat Sanayinde Geri ve İleri Bağlantılar: G-Ç Tablosuna Dayalı Yapısal Bir Çözümleme. *TİSK Akademi*, 6 (11), 104-129.
22. Herdiyana, H. & Sumarno, A. & Endri E. (2021). The Effect of Financial Performance on the Profitability of Food and Beverage Companies in Indonesia. *International Journal of Financial Research*, 12(1), 30-39. DOI: 10.5430/ijfr.v12n1p30
23. Jahangard, E. & Keshtvarz, V. (2012). Identification of Key Sectors for Iran, South Korea and Turkey economies: A network theory approach. *Iranian Economic Review*, 16 (32), 41-63.
24. İSO (İstanbul Sanayi Odası) (2020). Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu [Veri Seti]. Erişim adresi: <http://www.iso500.org.tr>. Erişim tarihi: 07.05.2022
25. Kaderli, Y.C (2006). *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) İşlem Gören Gıda Sektörü Şirketlerinin Finansal Performansının Ölçülmesi ve Özsermaye Kârlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
26. Kang, Z. (2020). Research on Financial Performance Evaluation of Food Manufacturing Listed Companies Based on Factor Analysis (Abstract). 2020 International Conference on Computer Science and Management Technology (ICCSMT), 374-378, doi: 10.1109/ICCSMT51754.2020.00084.
27. KAP (Kamu Aydınlatma Platformu) (2022). Kamu Aydınlatma Platformu [Veraseti]. Erişim adresi: <https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler>. Erişim tarihi: 07.05.2022
28. Kaya, A. & Çoşkun, A. (2016). VZA ile İşletmelerde Etkinliğin Ölçülmesi: BİST Gıda, İçki ve Tütün Sektöründe Bir Uygulama. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 231-242. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/erzisosbil/issue/24417/258806>
29. Kılınç, F. & Çalış, Y. E. (2021). Covid-19 Pandemisinin Gıda Sektörü Üzerinde Etkisi ve Finansal Performans İle İlişki. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (3), 499-508. DOI: 10.29106/fesa.984217
30. Koçoğlu, Ş. & Tanrıöven, C. (2018). Artan Gıda Fiyatları Karşısında Borsa İstanbul'da İşlem Gören Gıda Firmalarının Finansal Performansının Değerlendirilmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 74-81. DOI: 10.25287/ohuiibf.377005



31. Konuk, F. (2018). Financial and Performance Analysis of Food Companies: Application of TOPSIS and DEA. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (3), 381-390. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/43001/520561>
32. Levent, C. E. (2020). Covid-19 Salgınının Gıda ve İçecek Sektöründeki Şirketlerin Hisse Senedi Getiri ve Volatilitesine Etkisi. *Turkish Studies*, 15(6), 721-737. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44417>
33. Mazman İtik, Ü. (2021). Mali Tablolara Analizi: Borsa İstanbul (BİST)'da Faaliyet Gösteren Bir Gıda İşletmesinde Uygulama (2015-2019). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (80), 1641-1661. DOI: 10.17755/esosder.819470
34. Omağ, A. (2015). Yüzde Yöntemi ile Analiz ve Gıda Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Finansal Araştırmalar ve alışmalar Dergisi*, 6 (11). DOI: 10.14784/JFRS.2014117328
35. Ögünç, H. (2018). Gıda ve Tekstil Sektörlerinin Karşılaştırılmalı Finansal Analizi (2014-2016 Dönemi). *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 53-70. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bifd/issue/40407/460688>
36. Ömürbek, N. & Eren, H. (2016). Promethee, Moora Ve Copras Yöntemleri İle Oran Analizi Sonuçlarının Değerlendirilmesi: Bir Uygulama. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 174-187. DOI: 10.20875/sb.69615
37. Özaydın, G. & Kayahan Karakul, A. (2021). Entropi Tabanlı Maut, Saw ve Edas Yöntemleri İle Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 13-29. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduiibfd/issue/60154/791557>
38. Özçelik, F. & Avcı Öztürk B. (2019). Girdi Olarak Maliyetlere Yönelik Veri Zarflama Analizi Modelleri İle Görelilik Etkinlik Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 1011-1028.
39. Öztürk, Ö., Şişman, M.Y., Uslu, H., & ıtak, F. (2020). Effect of COVID-19 Outbreak on Turkish Stock Market: A Sectoral-Level Analysis. *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 13(1), 56- 68, doi: 10.17218.hititsosbil.728146
40. Soba, M. & Akcanlı, F. (2012). Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle İMKB'de Gıda, İki ve Tütün Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 259-274. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/akuiibfd/issue/1620/20309>
41. TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) (2020). Sektör bilançoları 2009-2020 [Veri Seti]. Erişim adresi: <https://www3.tcmb.gov.tr/sector/#/tr>. Erişim tarihi: 15.04.2022
42. Tekin, M. & Merdivenci, F. (2022). E7 Ülkeleri ile Türkiye Arasındaki Dış Ticaretin Panel Veri Analizi: ekim Modeli Yaklaşımı. *Sosyoekonomi*, 30 (51), 407-426. DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2022.01.20
43. Terzi, S. (2011). Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 1-18. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/cuiibfd/issue/4147/54448>
44. Topcuoğlu, A. & Ayyıldız, F. V. (2020). E7 Ülkelerinde Kilit Sektör Analizi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (2), 822-833. DOI: 10.33206/mjss.573907
45. TGDF (Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu) (2021). TGDF-Faaliyet-Raporu-2021.pdf. Erişim adresi: <https://www.tgdf.org.tr/wp-content/uploads/2022/02/TGDF-Faaliyet-Raporu-2021.pdf>. Erişim tarihi: 01.05.2022.
46. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019). Temel Gelir Kaynağının Hane halkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı, Türkiye, 2018, 2019 [Veri Seti]. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 07.05.2022
47. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020). Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A21) Göre Cari Fiyatlarla Değer, Pay, Değişim Oranı, 1998-2020 [Veri Seti]. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/>. Erişim tarihi: 15.04.2022
48. Ural, K., Gürarda, Ş. & Önemli, M. B. (2015). Lojistik Regresyon Modeli ile Finansal Başarısızlık Tahminlemesi: Borsa İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gıda, İki ve Tütün Şirketlerinde Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67), 85-100. DOI: 10.25095/mufad.396578

49. Yücel, S. & Durak, İ. (2021). COVID-19'un BIST İmalat Sektörü Firmalarına Olan Finansal Etkilerinin Finansal Oranlar ve İstatistiksel Tekniklerle İncelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (90), 101-126. DOI: 10.25095/mufad.813411



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
EconomyVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1422-1434Arrival  
04 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63908Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63908>**How to Cite This Article**  
Kuçlu, N. (2022). "Türkiye'de Kredi Kullanımı-İktisadi Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1422-1434

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Türkiye'de Kredi Kullanımı-İktisadi Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi <sup>1</sup>

### The Relationship Between Loan Use And Economic Growth In Turkey: Causality Analysis

Nurevşan Kuçlu <sup>1</sup> <sup>1</sup> Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye

#### ÖZET

İktisadi büyümenin birçok unsuru olmakla birlikte; çalışmada ekonomik büyümenin kredi hacmi ile olan ilişkisi analiz edilmektedir. Özellikle ülke ekonomilerinin büyüme süreçlerinde banka kredilerinin önemli bir role sahip olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de banka kredileri ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ve yönünü belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2005Q1-2021Q4 dönemi üç aylık zaman serilerini içeren analizde; ekonomik büyümenin göstergesi olarak kullanılan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), ihracat ve kredi değişkenleri arasında uzun dönemli birlikteliği tespit etmek amacıyla Johansen Eşbütünleşme Testi, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü görebilmek için Granger Nedensellik Testi uygulanmış ve son olarak Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) analizinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; banka kredilerinden GSYİH'ya doğru bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Öte yandan, GSYİH'dan banka kredilerine doğru nedensellik ilişkisi de bulunmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de banka kredileri ile milli gelir düzeyi arasında çift yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Yurtiçi mevduat verilerinden ihracat ile GSYİH arasında doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilemezken; mevduat verilerinin artış hızının yurtiçi kredi miktarının bir nedeni olduğu sonucuna da varılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İktisadi Büyüme, Banka Kredi Kullanımı, Finansal Gelişme, Granger Nedensellik İlişkisi

#### ABSTRACT

Although there are many elements of economic growth; In this study, the relationship between economic growth and credit volume is analyzed. It is thought that bank loans have an important role especially in the growth processes of national economies.

In this study, it is aimed to determine the relationship and direction between bank loans and economic growth in Turkey. In this direction, in the analysis including the three-month time series for the period 2005Q1-2021Q4; The Johansen Cointegration Test was used to determine the long-term association between the Gross Domestic Product (GDP), export and credit variables used as an indicator of economic growth, the Granger Causality Test was applied to see the direction of causality between the variables and finally the Vector Error Correction Model (VECM) analysis was used. According to the findings obtained; There is a causal relationship from bank loans to GDP. On the other hand, there is also a causal relationship from GDP to bank loans. Thus, it is observed that there is a bidirectional relationship between bank loans and the level of national income in Turkey. While a correct causal relationship between exports and GDP cannot be determined from the domestic deposit data; It is concluded that the increase rate of deposit data is a reason for the amount of domestic credit.

**Keywords:** Economic Growth, Bank Credit Utilization, Financial Development, Granger Causality Relationship

## GİRİŞ

İktisadi düşünce sistemi fark etmeksizin, her ekonominin en temel hedefi; sürdürülebilir ve istikrarlı bir ekonomik büyüme sağlamaktır. Özellikle, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması hayati önem taşımaktadır. Bu ülkelerde öne çıkan temel ekonomik amaç ise, belirli bir büyüme hızının üzerinde yer edinmektir. Bununla birlikte, büyümenin nasıl finanse edileceği, sistemin en önemli bileşeni olan finansal sistem ve bankaların yapısı, gelişmişlik düzeyi gibi konular da en az büyümenin amacı kadar önemlidir. Finansal sistem, kalkınma için gerekli fon ve tasarrufları bir araya getirerek, birçok yatırım projesinin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Finansal sisteme müdahil olmayan kişi ve kurumların sisteme dâhil edilmesiyle birlikte ülkedeki tasarruf miktarı artmakta, artan tasarruflar sermaye birikimini destekleyerek, kredi mekanizması aracılığıyla ekonomik büyüme ve istihdam yaratılmasına olanak sağlamaktadır. Birbirine bağlı bir dizi süreci ortaya çıkaran bu etkileşim zinciri, finansal yapının gelişim düzeyi ile de yakından ilişkilidir.

Gelişmekte olan ekonomilerde sıklıkla gözlenen tasarruf eksikliği, yatırımların finansmanında ortaya çıkan zorlukları da beraberinde getirmektedir. Tasarruf eksikliğinden doğan bu durum, ekonomik büyüme gibi temel politika hedeflerine ulaşılabilirliği zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda dış finansman yoluyla da ekonomik

<sup>1</sup> IERFM2022 Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.



büyüme sağlanabilmektedir. Ancak, küresel fon akışının belirsizliği ve oynaklığı, dış tasarrufların sürekliliğini ortadan kaldırmaktadır. İstikrarsızlık dönemlerinde görülen bu durum, büyüme için güvenilir finansal kaynakların neler olabileceği konusunu tartışma noktasına taşımaktadır.

Ekonomik literatürde finansal sistemin ve bankaların ekonomik büyüme etkileri uzun süredir tartışılan bir konu olarak ele alınmıştır. Walter Bagehot, John Hicks, Joseph Schumpeter, Joan Robinson ve Robert Lucas gibi ekonomistler, finansal sistemin ekonomik büyüme için önemi konusunda şaşırtıcı derecede farklı görüşlere sahiptirler. Örneğin, Walter Bagehot dâhil olmak üzere pek çok ekonomist, finansal araçların tasarrufların harekete geçirilmesini, yatırım projelerinin değerlendirilmesini, risklerin çeşitlendirilmesi ve dağıtılmasını, vb. olanak sağlayarak ekonomik büyümenin hızlandırılmasında kritik bir rol oynayacağını öne sürmüştür. (Bagehot, 1873'ten aktaran Levine, 1998: 596)

Benzer şekilde, Schumpeter (1912, 1939) kapitalist gelişmenin evrimsel bir süreci ile süregelen banka kredilerinin ne denli önemli olduğuna vurgu yaparak banka kredilerini yeniliklerin bir tamamlayıcısı olarak kabul eder. Ona göre krediler, tüm firmalar tarafından yaratıcı yeniliklerin yapılması ve uygulanabilmesi için ön koşuldur. Kazgan'ın (1984: 193) ifadeleriyle, Schumpeter modeline göre "inovasyon olmadan büyüme, girişimci olmadan inovasyon ve kredi olmadan da girişimci olmayacaktır". Lucas, ekonomistlerin ekonomik büyümede finansal faktörlere çok fazla önem verdiği görüşündedir. Zamanında ekonomistler, finansal sistemin rolü konusundaki şüphelerini ve finansal sistemin rolünün tam olarak bilinmediğini dile getirdiler. Nicholas Stern, başka bir incelemede, gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin rolünün tartışılmadığını, hatta bazı yerlerinde konu olmaktan çıktığını belirtmektedir (Levine, 1997).

Ampirik kanıtlar ve teorik sonuçlar dâhilinde, ilk aşamada finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin varlığını tespit edilmiştir. Finansal gelişme düzeyi; Gelecekteki ekonomik büyüme oranlarının, sermaye hareketlerinin ve teknolojik değişimin iyi bir habercisi olarak görülmektedir. Ülke çalışmalarında, endüstri ve firma bazlı analizlerde finansal gelişme olduğunda ekonomik gelişmenin hızı ve seyri üzerinde çok önemli etkilerin olduğu gözlemlenmiştir.

Dünya Bankası tarafından yapılan araştırmalar, finansal sistemlerin gelişimi ile ekonomik kalkınma ve büyüme arasında doğrudan güçlü bağlar olduğunu kanıtlamıştır. Çeşitli ülkelerde bankacılık finansal sistemin temelini oluştururken, diğer ülkelerde piyasa temelli olarak adlandırılan doğrudan finansman sistemleri hâkimiyet sağlamıştır. Bankacılık veya sermaye piyasalarının finansal sistemin gelişimi veya ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin tek başına ele alınması, ekonomik sorunların çözümünde sınırlı bir fayda sağlayacaktır ve asıl sorulması gereken soru, optimal finansal sistemin nasıl olması gerektiği sorusudur (Erim ve Türk, 2005: 22-24).

Bu çalışmanın temel amacı; mevduat ile kredi, kredi ile ekonomik büyüme, mevduat ile ekonomik büyüme ve ihracat ile kredi arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktır. Kredilerin ve genel finans sektörünün ekonomik büyüme ile etkileşimi, hem büyümenin altında yatan finansal faktörlerin belirlenmesi hem de büyümenin finansal piyasalar üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi açısından önemlidir. Genel çerçevede, "ekonomik büyüme kredi hacmini etkiler yoksa kredi hacmi mi ekonomik büyümeyi etkiler?" Sorusuna yanıt aranan bu çalışmada, yurtiçi kredi kullanımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, toplam kredi hacmi ve bileşenlerine göre incelenmektedir.

Çalışmada, Türkiye'nin 2005-2021 dönemini kapsayan çeyreklik verilerle, yurtiçi bankalara verilen kredi miktarı, mevduat bankalarına ait kredi hacmi ve ihracat değişkenleri ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkisi Johansen Eş-bütünleşme Testi ile analiz edildikten sonra, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönü Granger Nedensellik Testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Son olarak Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) analizinden faydalanılmıştır. Bu kapsamda, giriş bölümünün ardından ilk olarak, banka kredileri ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiye yer verilmekte, daha sonra da çalışmanın ekonometrik sonuçları değerlendirilmektedir.

## TEORİ VE LİTERATÜR

Genel olarak finansal gelişme başlığı ile ele alınsa da, finansal gelişmenin temel göstergelerinden biri olan banka kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemek için bugüne kadar birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Bankacılık sektörü kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, hem ekonomik büyümenin altında yatan finansal faktörlerin belirlenmesi hem de büyümenin finansal piyasalar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Literatürde banka kredilerinin ekonomik büyümeye neden olduğu sonucuna varan çok sayıda çalışma olmasına rağmen, bu değişkenler arasında anlamlı bir etkileşim olmadığı sonucuna varan çalışmalar da bulunmaktadır. Kullanılan analiz yöntemleri, ülke örnekleri ve söz konusu çalışmaların incelenen yıllara göre farklılık gösteren sonuçları kategorilere ayrılarak literatür taraması



yapılmıştır. Finansal sistem gelişimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ilk kez Smith tarafından ele alınmıştır. “Milletlerin Zenginliği” isimli eserinde Smith (1776), “İsabetli banka işlemleri, toprak ve emeğin yıllık ürününü hatırı sayılacak kadar artırma olanağını ülkeye verir.” sözü ile bahsedilen değişkenlerin ilişkisini ilk defa vurgulamıştır. Finansal gelişimin ekonomik büyümeyi etkilediğine dair çalışmalardan biri de finansal araçların sunduğu hizmet ve seçeneklerin tasarrufları harekete geçirdiğini ve ekonomik büyümenin sağlanmasında tasarruf ve yatırım artışının belirleyici olduğunu iddia eden Schumpeter (1961) tarafından dile getirilmiştir.

Ayrıca kredi-büyüme ilişkisine geniş bir perspektif kazandıran Gurley ve Shaw’a (1955) göre finansal piyasanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, finansal yapının nitelik ve özelliklerindeki artışa, yani finansal gelişmeye paralel olarak artacaktır. Bu açıdan ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak finansal gelişmişlik düzeyinin artması, az gelişmiş ve gelişmiş ekonomilerde finansal yapının büyüme süreci üzerindeki etkilerini de arttıracaktır. Patrick (1966) ise, finansal gelişme ve büyüme ilişkisini arz yönlü ve talep yönlü yaklaşımlar çerçevesinde analiz etmiştir (Turgut,2019). Arz öncülü görüşe göre; liberalleştirilmiş finansal piyasalar, kıt kaynakları küçük tasarruf sahiplerinden büyük yatırımcılara aktarma mekanizmasını işleterek ekonomik büyümeyi destekler. Piyasa liberalizasyonu sonucunda finansal piyasaların gelişmesi ve çeşitlenmesinin tasarrufların yatırıma dönüşmesini hızlandırması ve ekonomik büyümeyi artırması esasına dayanmaktadır.

Talep öncülü görüş ise, finansal gelişimin büyüme sürecinde önemli bir rol oynamadığı gerçeğine dayanmaktadır. Buna göre ekonomik büyümenin bir sonucu olarak finansal araçlara olan talep artacak ve dolayısıyla büyüme finansal gelişimin belirleyicisi olacaktır. Özetle arz yönlü yaklaşımda finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru, talep yönlü yaklaşımda ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Diğer bir deyişle finans sektörü, gelişen reel sektörün ihtiyaçlarını karşılamak için aracılık faaliyetleri yürüttüğü için gelişmektedir. Bankalar, tasarruf sahipleri ile yatırımcıların taleplerini bir araya getirmek için faaliyet göstermektedir. Bu nedenle ekonomideki gelişmeler bankacılık sektöründeki gelişmeleri de beraberinde getirecektir. Benzer şekilde kredi talebindeki artış da taraflar arasındaki kaynak transfer kanalının daha etkin çalışmasını sağlayarak ekonomik kalkınmayı sağlayacaktır (Patrick, 1966: 175).

İktisat literatüründe konuyu inceleyen diğer çalışmalar Bagehot (1873/1920), Goldsmith (1969), McKinnon (1973), Shaw (1973) ve Fry (1978) tarafından yapılmıştır. Devam eden dönemde King ve Levine (1993), Levine ve Zervos (1998), Rajan ve Luigi (1998), Jalilian ve Kirkpatrick (2002), Calderon ve Liu (2002) ile Beck ve Levine (2004), ve Bencivenga ve Smith (1991) tarafından yapılan çalışmalarda da finansal gelişimin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

King ve Levine (1993) tarafından 1960-1989 dönemi verileri kullanılarak seksen ülke için yapılan panel ve kesit analizlerinde, alternatif finansal göstergelere göre finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 1: Literatür Araştırması (Farklı Ülkeler İle İlgili Yapılan Çalışmalar)

Yazar/lar	Yöntem	Dönem	Ülke	Sonuç
De Gregorio ve Guidotti (1995)	Panel Veri Analizi	1960-1985 1950-1985	100 ülke, 12 Latin Amerika ülkesi	Özel sektöre verilen banka kredilerinin milli gelire oranının, iktisadi büyümeye öncülük ettiği sonucu elde edilmiştir.
Levine ve Zervos (1998)	Yatay Kesit Regresyonu	1976-1993	47 Gelişmiş Ülke	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Luintel ve Khan (1999)	VAR Metodolojisi	1973- 2013	10 Ülke	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezlerini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Arestis vd. (2001)	Eşbütünleşme ve ECM Metodolojisi	1972-1988	5 Gelişmiş Ülke	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Al-Yousif (2002)	Granger Nedensellik ve Panel Veri Analizi	1970- 1999	30 Gelişmekte Olan Ülke	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezlerini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Alfaro vd. (2003)	VAR Metodolojisi	1990-2002	Şili	Şili’de Banka kredileri, ekonomik faaliyetlere yön veren önemli bir para politikası aracı olarak kullanılabilir.
Dritsakis ve Adamopoulos (2004)	VAR Metodolojisi	1960-2001	Yunanistan	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır
Shan (2005)	VAR Metodolojisi	1985- 1998	10 OECD Ülkesi ve Çin	Ele alınan ülke örneklerinin çoğu için arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Shan ve Jianhong (2006)	VAR Metodolojisi	1978-2001	Çin	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezlerini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Kenourgios ve Samitas (2007)	Eşbütünleşme ve ECM Metodolojisi	1994- 2004	Polonya	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Caporale vd. (2009)	Panel Veri Analizi	1994- 2007	10 A.B. Ülkesi	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Hassan vd. (2011)	Regresyon Analizi	1980- 2007	OECD Ülkeleri	Finansal sistemin gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme için yeterli koşul olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ağayev (2012)	Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	1995- 2010	20 Ülke	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Uddin vd. (2013)	ARDL Analizi	1971- 2011	Kenya	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Venâncio (2013)	Panel Veri Analizi	1980- 2011 ve 2000- 2011	17 ve 19 Ülke	Çoğu ülkede krediler ile büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Tang ve Tan (2014)	Granger Nedensellik Testi	1972- 2009	Malezya	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Caporale vd. (2015)	Panel Veri Analizi	1994- 2007	10 A.B. Ülkesi	Az gelişmiş finansal piyasaların ekonomik büyümeye katkılarının sınırlı olduğu ancak etkin bir bankacılık sektörünün büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ductor ve Grechyna (2015)	Regresyon Analizi	1970- 2010	101 Ülke	Çok hızlı finansal gelişmenin ekonomik büyümeye olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Korkmaz (2015)	Panel Analizi	2006-2012	10 Avrupa Ülkesi	Bankacılık sektörü kredilerinin iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.
Sağlam ve Sönmez (2017)	Panel Veri Analizi	2001- 2014	9 A.B. Ülkesi	Arz öncülü hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

İktisat literatüründe Türkiye için yapılan çalışmalarda banka kredilerinin ekonomik büyümeyi etkilediği sonucu ağırlık kazansa da bu iki değişken arasındaki ilişkinin yönü konusunda da farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre bir grup araştırmacı banka kredilerini belirleyici faktör olarak ele alırken diğer bir grup araştırmacı ekonomik büyümenin banka kredi hacminin gelişmesinde etkili olduğunu dile getirmektedir. Bunun yanında çalışmaların bir kısmı da banka kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı ilişkinin mevcut olduğuna işaret etmiştir. Tablo 2’de Türkiye ile ilgili yapılan çalışmaların özeti verilmiştir.

Tablo 2: Literatür Araştırması (Türkiye İle İlgili Yapılan Çalışmalar)

Yazar/lar	Yöntem	Dönem	Sonuç
Kar ve Pentecos (2000)	VAR ve Granger Nedensellik Analizi	1963-1995	İktisadi büyüme ve krediler arasındaki ilişkinin yönünün bankacılık sektörü kredilerinden iktisadi büyümeye doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Güven (2002)	Granger Nedensellik Analizi, Varyans Ayırıştırması ve Regresyon Analizi	1987-2000	Çalışmada, bankacılık sektörü kredilerinin, iktisadi büyüme üzerinde pozitif yönde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.
Çetintaş ve Barışık (2003)	Granger Nedensellik Testi	1989-2000	Arz öncülü hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Onur (2005)	Granger Nedensellik Testi	1980-2003	Talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Korap ve Aslan (2006)	Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi	1987-2004	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Aslan ve Küçükaksoy (2006)	Granger Nedensellik Testi	1970-2004	Türkiye’de banka kredi hacmindeki gelişmelerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.
Altunç (2008)	Hata Düzeltme Modeli ve Granger Nedensellik Testi	(1970-2006)	Bankaların, özel sektör firmalarına verdikleri krediler ile iktisadi büyüme arasında karşılıklı bir bağlantı vardır.
Yücel (2009)	Granger Nedensellik Testi	1989-2007	Arz öncülü hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Ceylan ve Durkaya (2010)	Granger Nedensellik Analizi, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)	1998-2008	İktisadi büyümeden kredilere doğru bir ilişkinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Karahan ve Yılığör (2011)	VAR Modeli	1980-2010	Hem arz öncülü hem de talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Zortuk ve Çelik (2014)	Gregory-Hansen Testi	1995-2010	Krediler ve ekonomik büyüme değişkenleri eş bütünlüktedir.
Göçer vd.(2015)	Eşbütünleşme testi ve En Küçük Kareler Yöntemi	2000-2012	Analizler sonucunda Türkiye’de banka kredi hacmi genişledikçe istihdam ve ekonomik büyümenin de arttığı belirlenmiştir.
Contuk ve Güngör (2016)	Asimetrik Nedensellik Testi	1998- 2014	Talep takipli hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.
Baş ve Kara (2018)	ARDL ve Error Correction Model (UECM)	2008:01- 2018:05	Kredilerin ekonomik büyümeyi etkilediği sonucu elde edilmiştir.

Uslu ve Öz (2020)	Uzun Dönem Analizleri, DOLS, FMOLS Ve CCR Yöntemleri	1986:Q1-2019:Q2	Analiz sonuçları bankacılık sektörü tarafından verilen krediler ve hisse senetlerinin, ekonomik büyümeyi kısa dönemde de artırdığı belirlenmiştir.
Güney ve Turgut (2020)	Otoregresif Sınır Testi	2003:Q1-2017:Q3	Çalışmanın sonucunda kısa dönemde mevduat bankaları toplam kredi hacmindeki artışın GSYH üzerinde pozitif etkide bulunduğu, ancak uzun dönemde söz konusu etkinin ters yönlü olduğu anlaşılmıştır.
Karakız (2020)	Granger Nedensellik testi	1971-2019	Seriler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır ve özel sektöre kullanılan yurtiçi krediler ile büyüme arasında herhangi bir nedensellik tespit edilememiştir.
Kara ve Akpınar (2021)	Johansen Eşbütünleşme Testi ve Granger Nedensellik Testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)	2002-2018	İktisadi büyümenin bankacılık sektörü kredilerini etkilediği ve banka kredileri ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Yetiz ve Ünal (2021)	ARDL sınır testi	2005-2020	Hem uzun hem de kısa dönemde bankacılık sektörü kredileri ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Kuloğlu ve Coşkun (2022)	Johansen Eşbütünleşme Testi, Toda Yamamoto Nedensellik Testi	1980-2019	Yapılan analiz sonuçlarına göre özel sektör kredileri ile ekonomik büyümenin eşbütünleşik olduğu ve aralarında iki yönlü nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.
Taşseven ve Yılmaz (2022)	Eşbütünleşme Testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahmini, Granger Nedensellik Analizi, Etki-Tepki ve Varyans Ayırıştırma Analizleri	2005:Q1-2020:Q2	Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümenin finansal hizmetlere olan talebi artırdığını ve dolayısıyla finansal genişlemeye neden olduğunu ifade eden talep itme hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.
Vural (2022)	Bai-Perron Yapısal Kırılma Testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	2005Q1-2020Q1	Nedensellik testi sonuçlarına göre katılım bankacılığı kredi hacimlerinin geleneksel bankacılık kredi hacimleri içinde payından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

## VERİ SETİ, MODEL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye’de banka kredileri ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ve yönünü belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2005Q1-2021Q4 dönemi üç aylık zaman serilerini içeren analizde; ekonomik büyümenin göstergesi olarak kullanılan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Yurtiçi bankalarca verilen kredi miktarı, yurtiçi mevduat verileri ve ihracat değişkenleri arasında uzun dönemli birlikteliği tespit etmek amacıyla Johansen Eşbütünleşme Testi, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü görebilmek için Granger Nedensellik Testi uygulanmış ve son olarak Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) analizinden faydalanılmıştır.

Çalışmada kullanılan tüm veriler, 2005Q1-2021Q4 dönemine ait üçer aylık reel gayri safi yurtiçi hasıla, bankaların yurtiçinde kullandırmış oldukları toplam kredi, banka mevduatı ve ihracat bileşenlerinin 12 aylık kümülatif değerlerinden oluşmaktadır. Veri setinin 2005 yılından başlayan değerlerden oluşturulmasının nedeni, istenen formattaki verinin bu tarihten başlayarak elde edilebilmiş olmasıdır. Bağımlı değişken olarak alınan ekonomik büyümeyi temsilen Federal Reserve Economic tarafından yayınlanan 1998 yılı fiyatlarıyla GSYH serisi kullanılmıştır. Ayrıca tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alınmış, üretimle ilişkili olduğu için GSYH serisi Census X-13 yöntemiyle mevsimsel etkilerden arındırılmıştır.

Tablo 3: Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Değişken	Kısaltma	Veri Kaynağı
Ekonomik Büyüme (GSYİH)	LNGDP	Federal Reserve Economic Data Websitesi
Yurtiçi Bankalarca Verilen Kredi Miktarı	LNKRD	Merkez Bankası Veri Sistemi
Yurtiçi Mevduat Verileri	LNMEV	Merkez Bankası Veri Sistemi
İhracat	LNİHR	Federal Reserve Economic Data Websitesi

Çalışmanın temel denklemi ve değişkenlere ait tablo ve yorumları aşağıda verilmiştir.

$$LNGDP_t = \alpha_1 + \alpha_2 LNKRD_t + \alpha_3 LNMEV_t + \alpha_4 LNİHR_t + \mu_t$$

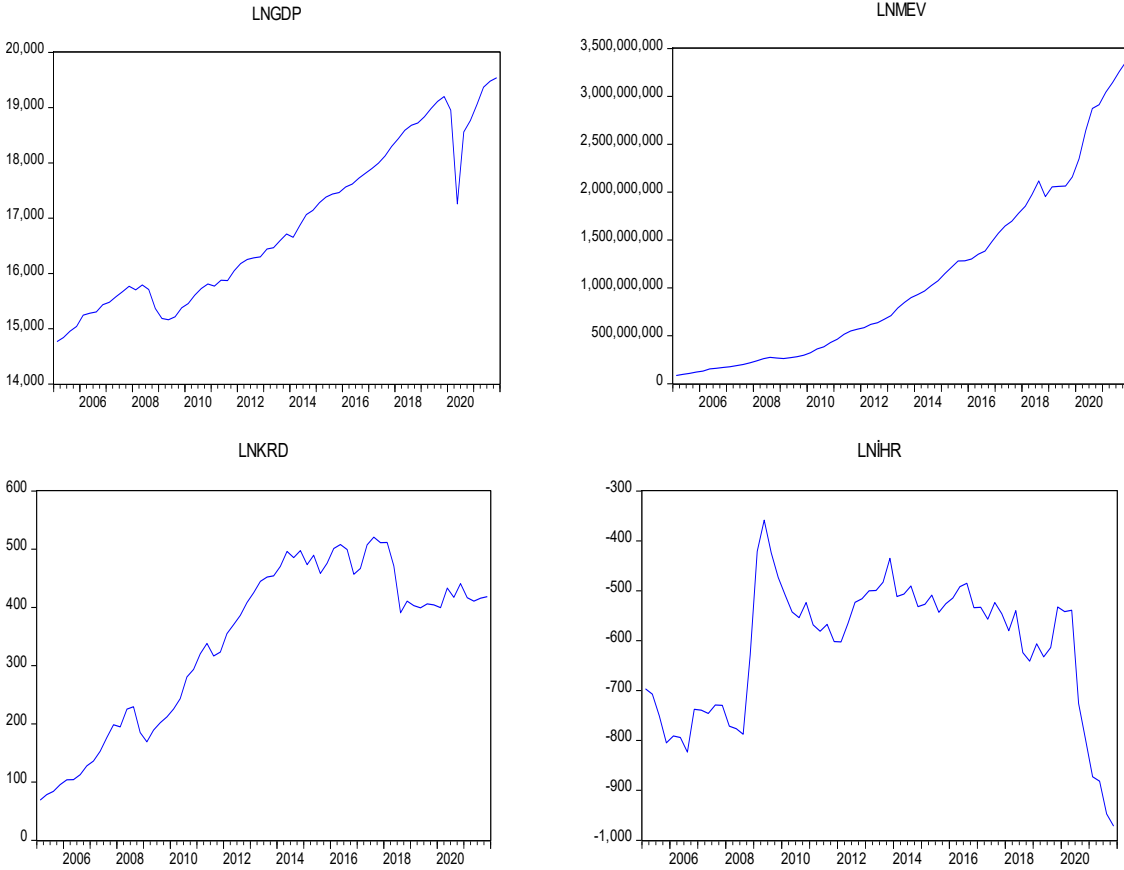
Burada lngdp, lnkrd, lnmev ve lnihhr ifadeleri sırasıyla gayrisafi yurtiçi hasıla, yurtiçi bankalarca verilen kredi miktarı, yurtiçi mevduat verileri ve ihracatı gösterirken,  $\mu_t$  klasik hata terimidir.

## Yöntem

Ekonometrik analizlerde kullanılan değişkenlerin durağan olması önemlidir. Aksi takdirde sahte bir regresyon durumu ortaya çıkabilir. Bu durumda testlerden elde edilen test istatistikleri geçerli olmayacaktır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen ekonometrik analizin ilk aşamasında birim kök testleri gerçekleştirilmiştir. Böylece ekonomik büyüme (GSYİH), yurtiçi bankalarca verilen kredi miktarı(KRD) ve mevduat verileri(MEV) değişkenlerine ilişkin serilerin durağan olup olmadığı incelenmiştir. Değişkenlerin durağanlık analizleri için Dickey ve Fuller (1981, s. 1057–1072)'ın geliştirdiği genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips ve Perron (1988, s. 335–346)'un geliştirdiği Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait grafikler Şekil 1'de gösterilmiştir.



Şekil 1: Değişkenlere Ait Grafikler (2005-2021)

Şekil 1, modelde kullanılan değişkenlerin mevsimsellikten arındırılmış logaritmik formlarının zaman içindeki değişimini göstermektedir. Bu değişimler incelendiğinde serilerin sabite ve genel olarak artan bir seyir içerisinde oldukları için trende sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum serilerin regresyon analizlerinde doğrulanmaktadır.

Zaman serilerinde uzun dönem denge oluşumu önemlidir. Uzun vadede bu oluşumun dengesinin sağlanıp sağlanmadığı ve böyle bir dengede ani şoklarla oluşan sapmaların uzun vadede eski dengeye dönüp dönemeyeceği kontrol edilir. Eski denge söz konusu ise bu özelliğe sahip değişkene durağan seri adı verilmektedir (Saçkan, 2006: 40). Gujarati tanımı ile bir zaman serisinin durağanlığı, zaman içinde değişmeyen ortalamasına ve varyansına ve iki dönem arasındaki kovaryansına bakılarak anlaşılabilir (Göçer, 2011: 270). Durağanlık analizinde birim kök testi (unit root) ve korelogram testinin sonuçları kontrol edilir. Korelogram testi, bu bölümün basit bir test sonucudur ve otokorelasyon fonksiyonuna dayanmaktadır (Tari 2010: 382, Sevüktekin ve Nargeleşkenler, 2010: 236).

Bu çalışmada serilerin durağanlık düzeyleri Dickey ve Fuller (1979) ve Philips ve Peron (1988) çalışmalarındaki sırasıyla ADF ve PP birim kök testleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada daha sonra değişkenler arasında eş-bütünleşme olup olmadığı Johansen eş-bütünleşme testiyle araştırılmıştır (Johansen ve Juselius, 1990: 169-210). Eş-bütünleşme yöntemi değişkenin aldığı değerlerden oluşan durağan olmayan serilerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönemde durağan olmasına, dolayısıyla değişkenlerin birbirleriyle eş-bütünleşmesine, zaman serileri arasındaki uzun dönem ilişkisinin modellenmesine ve tahmin edilmesine



yöneliktir. Değişkenler arasında eş-bütünleşmenin bulunması gerçek bir uzun dönemli ilişki anlamına gelmektedir

Tablo 4: Birim Kök Testlerinin Sonuçları

			ADF		PP	
			t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri
<b>GSYİH (lnGSYH*)</b>	Seviyesi	Sabitli	-0.374699	0.9069	0.108858	0.9642
		Trendli-Sabitli	-3.149368	0.1037	-3.059468	0.1245
	1.Farkı	Sabitli	-9.973549	0.0000	-10.87654	0.0000
		Trendli-Sabitli	-9.936824	0.0000	-10.92703	0.0000
<b>Yurtiçi Bankalarca Verilen Kredi Miktarı (lnKRD*)</b>	Seviyesi	Sabitli	-2.099983	0.2454	-2.099983	0.2454
		Trendli-Sabitli	-0.677639	0.9704	-0.745058	0.9651
	1.Farkı	Sabitli	-7.023083	0.0000	-7.023083	0.0000
		Trendli-Sabitli	-7.373815	0.0000	-7.349852	0.0000
<b>Yurtiçi Mevduat Verileri (lnMEV*)</b>	Seviyesi	Sabitli	5.338243	1.0000	4.924565	1.0000
		Trendli-Sabitli	0.924658	0.9998	0.924658	0.9998
	1.Farkı	Sabitli	-4.999426	0.0001	-5.064018	0.0001
		Trendli-Sabitli	-6.525474	0.0000	-6.525474	0.0000
<b>İhracat (lnİHR*)</b>	Seviyesi	Sabitli	-1.558656	0.4979	-1.137120	0.6964
		Trendli-Sabitli	-1.276671	0.8850	-0.710310	0.9680
	1.Farkı	Sabitli	-5.882890	0.0000	-5.882602	0.0000
		Trendli-Sabitli	-6.091531	0.0000	-5.937131	0.0000

\*: lnKRD, kredi miktarının logaritması; lnGSYH, GSYH'nın logaritması; lnMEV, mevduat veri logaritması ve lnİHR, ihracat logaritmasını temsil etmektedir.

Tablo 4 sonuçlarına göre; 2005-2021 dönemi için çalışmada kullanılan dört değişkenin birinci farklarda durağan oldukları görülmektedir. Bu değişkenlerin tümü % 5 önem düzeyinde durağan çıkmışlardır. Tabloda çalışmada ele alınan verilerin tamamının, birinci farkları [I(1)] ile durağan hale geldikleri veya birim kök içermedikleri gözlenmektedir. Çalışmada ele alınan değişkenlerin tamamının birinci farklarının durağan olması nedeniyle değişkenlerin eş-bütünleşik olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Tablodan da görüleceği üzere hem ADF hem de PP testlerine göre tüm değişkenler birinci dereceden fark durağandır. Dolayısıyla değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin test edilmesinde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Bu amaçla Johansen eş-bütünleşme testi uygulanmıştır (Johansen, 1988: 231-254). Johansen tarafından geliştirilen eş-bütünleşme analizi, maksimum olabilirlik tekniği kullanılarak durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönemde durağan olacağını ve dolayısıyla değişkenlerin birbirleriyle eş-bütünleşeceğini gösterir.

Tablo 5: Johansen Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

Ho Hipotezi	Trace Statistic	Kritik Değerler		Max-Eigen Statistic	Kritik Değerler	
		%5	% 1		%5	%1
r=0	56,16703*	47,85613	54,68150	26.42674 *	27,58434	32.71527
r≤1	29,74028	29,79707	35,45817	15,69790	21,13162	25.86121
r≤2	14,04239	15,49417	19,93711	14,01255	14,26460	18.52001
r≤3	0,029833	3,841466	6,634897	0.029833	3,841466	6.634897

\*: İz testi 0,05 düzeyinde 1 eşbütünleşme denklemini gösterir.

Sonuçlar, dikkate alınan değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığına dair Ho hipotezinin reddedildiğini ve bir eşbütünleşme vektörünün bulunduğunu göstermektedir. Söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşme yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Ele alınan değişkenler birinci farkları ile aynı sırada durağan olduğundan ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli uyum sürecini gösteren dinamik bir modele uygulanan hata düzeltme mekanizması kullanılmıştır. Nedensellik testi, yöntemin sunduğu imkanlar dahilinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilgili değişkenler için geliştirilen Granger nedensellik testleri yapılmış ve değişkenler arasındaki ilişkinin yönü belirlenmeye çalışılmıştır.

### Granger Nedensellik Testi

Modeldeki değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini bulduktan sonra değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. İki değişken arasında bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığını, eğer bir nedensellik ilişkisi varsa nedensellik ilişkisinin yönünü ne olduğunu saptamak amacıyla nedensellik testi kullanılmaktadır. Uygulama da zaman serisi analizlerinde, nedensellik ilişkisi tespit amaçlı en çok tercih edilen yöntem Granger Nedensellik analizidir (Berber ve Artan, 2004: 112). (Işığışık, 1994: 94), nedenselliği; bir zaman serisi değişkeninin gelecekteki tahmini değerlerinin, ilişkili başka bir zaman serisi değişkeninin geçmiş dönem değerlerinden etkilenecek elde edilmesi olarak açıklamıştır.

qGranger (1969) ise nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır: “Y’nin öngörüsü eğer X’in geçmiş değerleri kullanıldığında ve X’in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre Y’nin tahmini daha başarılı ise, o zaman X, Y’nin Granger nedenidir”. Bu tanımlama ile birlikte X ve Y değişkenleri arasındaki ilişki  $X \rightarrow Y$  olarak gösterilmektedir. Bu analizde nedensellik çıkarsaması yapıldığı için, değişkenler önceden durağan hale dönüştürülmelidir(Granger: 1988: 554).

$X_t$  ve  $Y_t$  gibi iki değişken arasındaki doğrusal Granger nedenselliği test etmek için aşağıdaki gibi bir VAR (Vector Autoregressive) modeli tahmin edilmektedir.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \alpha_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (2.5)$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (2.6)$$

$\Delta$  fark işlemcisini,  $p$  gecikme uzunluğunu ve  $\beta$  tahmin edilecek parametreleri ve  $\varepsilon$  beyaz gürültü sürecine sahip hata terimlerini göstermektedir. Eşitlik (2.5)’de “  $X_t$  değişkeninden  $Y_t$ ’ye doğru Granger nedensellik yoktur” sıfır hipotezi  $H_0 : \alpha_{2i} = 0$  biçiminde tanımlanır ve buna Wald (F-testi) testi uygulanır. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, yani gecikmeli parametrelerden en az biri sıfırdan farklıysa,  $X_t$  değişkeninden  $Y_t$ ’ye doğru Granger nedensellik olduğu sonucuna ulaşılabilir. Granger Nedensellik testine sonucuna göre üç farklı durum ele alınmaktadır. Bu üç durum; tek yönlü nedensellik ilişkisi, çift yönlü nedensellik ilişkisi ve iki değişkenin birbirini etkilememesi şeklinde ele alınmaktadır.

Granger nedensellik analizine ait hipotezler aşağıdaki gibidir:

**H0:** Granger nedeni değildir.

**H1:** Granger nedenidir.

Çalışmada kullanılan değişkenlerin Granger nedensellik analizi sonuçları, Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Gözlem Değeri	F- İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
lnGDP→lnİHR	64	2.53748	0.3215	GSYH artış oranı, ihracatın nedeni değildir.
lnMEV→lnİHR	64	1.046789	0.5925	Yurtiçi mevduat verileri artış oranı, ihracatın bir nedeni değildir.
lnİHR→lnKRD	64	4.148019	0.1257	Yurtiçi kredi miktarı artış oranı, ihracatın nedeni değildir.
lnKRD→lnMEV	64	1.572458	0,5862	Yurtiçi kredi miktarı artış oranı, mevduat verilerinin nedeni değildir.
lnGDP→lnMEV	64	1.046789	0.5925	GSYH artış oranı, mevduat verilerinin nedeni değildir.
lnİHR→lnMEV	64	2.144354	0.3423	İhracat artış oranı, mevduat verilerinin nedeni değildir.
lnİHR→lnGDP	64	6.649434	0.0360	<b>İhracat artış oranı, GSYH’nın nedenidir.</b>
lnKRD→lnGDP	64	6.225672	0.0009	<b>Yurtiçi kredi miktarı artış oranı, GSYH’nın nedenidir.</b>
lnMEV→lnGDP	64	1.263815	0.5654	Yurtiçi mevduat verileri artış oranı, GSYH’nın bir nedeni değildir.
lnGDP→lnKRD	64	6.770875	0.0339	<b>GSYH artış oranı, yurtiçi kredi miktarı nedenidir.</b>
lnMEV→lnKRD	64	6.96796	0.0025	<b>Yurtiçi mevduat verileri artış oranı, yurtiçi kredi miktarının nedenidir.</b>
lnKRD→lnİHR	64	2.253538	0.3241	Yurtiçi mevduat verileri artış oranı, ihracatın nedeni değildir.

Not: Optimal gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine (AIC) ye göre alınmıştır.

GSYİH – yurtiçi mevduat verileri – yurtiçi kredi miktarı ve ihracat değişkenlerine ilişkin hesaplanan olasılık değerleri incelendiğinde kritik değer olan 0.05’ten büyük olarak gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, yokluk hipotezi reddedilir. Değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi tanımlanmamıştır. İhracattan GSYİH doğru Granger nedensellik ilişkisine yönelik olarak hesaplanan olasılık değerleri 0.10’dan küçük hesaplanmıştır. Dolayısıyla 0.10 anlamlılık düzeyinde ihracattan GSYİH doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ekonometrik analiz sonuçlarına göre, Türkiye ekonomisinde “ihracattan ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik var” olgusu sonucu elde edilmiştir. Ancak GSYİH’dan ihracata doğru Granger nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Yurtiçi mevduat verilerinden ihracat ile GSYİH arasında doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilemezken; mevduat verilerinin artış hızının yurtiçi kredi miktarının bir nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. Granger

nedensellik testi bulgularına göre, banka kredilerinden GSYİH'ya doğru bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Öte yandan, GSYİH'dan banka kredilerine doğru %10 anlamlılık düzeyinde nedensellik ilişkisi de bulunmaktadır. Böylece Türkiye'de banka kredileri ile milli gelir düzeyi arasında çift yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Son olarak diğer bir değişken ihracattan mevduat verileri ve yurtiçi kredi miktarına doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

### Vektör Hata Düzeltme Modeli

Seriler arasında eşbütünlük tespit edildiğinde aralarında uzun dönemli bir ilişki olduğu bilinmekte ve serinin uzun dönemli ilişkiden sapmasını değerlendirmek için Vektör Hata Düzeltme Yöntemi (VECM) kurulabilmektedir (Asari vd., 2011: 51). Hata düzeltme modelleri yardımı ile kısa dönemde meydana gelen bu sapmaların uzun dönemde dengeye ulaşp ulaşmadığı tespit edilmektedir. Bu bağlamda kurulan Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Vektör Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık Değeri
D(lnKRD)	-7.540650*	2.533078	-2.976872	0.0041
D(lnMEV)	-1.950541	1.576012	-1.247865	0.2190
D(lnİHR)	-5.074687*	1.497250	-3.389339	0.0012
HATA TERİMİ(-1)	<b>-0.350630*</b>	0.352994	-3.004665	<b>0.0038</b>
C	5.7424158	7.043937	8.152282	0.0000

Not: \*, %1 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Vektör Hata Düzeltme Modeli sonuçlarına bakıldığında hata terimi katsayısının negatif (-0.350630) ve istatistiki açıdan anlamlı (olasılık=0.0038) olduğu görülmektedir. Bu durum kısa dönemdeki dengeden sapmaların uzun dönemde dengeye geldiği anlamına gelmektedir. Ayrıca bu sapmaların yaklaşık %40.8' inin bir sonraki dönem (bir yıl sonra) dengeye geldiği söylenebilir.

Hata düzeltme modelleri aynı zamanda değişkenlerin kısa dönem ilişkileri hakkında da bilgi vermektedir. Tablo 7'deki Vektör Hata Düzeltme Modeli sonuçlarına bakıldığında mevduat verilerinin kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, yurtiçi kredi miktarındaki değişimlerin ekonomik büyüme üzerinde kısa dönemde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir.

### SONUÇ

Ekonomik büyümenin sağlanmasında birçok faktör rol oynamakla birlikte, ekonomik büyüme hedefine ulaşmada bankacılık sektörü kredilerinin de oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Ekonomistler, kredi genişlemesi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkinin yönü konusunda fikir birliğine sahip değillerdir. Bu konudaki bir yaklaşım, banka kredi hacmindeki genişlemenin ekonomik büyümeye yol açtığını belirlerken, bir diğer yaklaşım, ekonomik büyümenin banka kredi hacmini artırdığını savunmaktadır. Bir grup ekonomist banka kredisi ve iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu iddia eder. Bu tartışma, banka kredileri yoluyla ekonomik büyümeyi sağlamaya yönelik para politikalarının etkinliği açısından önem arz etmektedir. Aslında banka kredilerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi yoksa banka kredi hacmini genişletmeye yönelik para politikaları ile ekonomik büyümeyi sağlamak mümkün olmayacaktır.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin 2005Q1-2021Q4 dönemi verileri kullanılarak ekonomik büyüme, kredi, mevduat ve ihracat değişkenleri arasında nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik Testi yardımıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; banka kredilerinden GSYİH'ya doğru bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Öte yandan, GSYİH'dan banka kredilerine doğru nedensellik ilişkisi de bulunmaktadır. Böylece Türkiye'de banka kredileri ile milli gelir düzeyi arasında çift yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Yurtiçi mevduat verilerinden ihracat ile GSYİH arasında doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilemezken; mevduat verilerinin artış hızının yurtiçi kredi miktarının bir nedeni olduğu sonucuna varılmıştır. Ekonomik büyümenin finansal gelişmeyi artırdığını ileri süren görüşler talep yönlü, finansal gelişmenin ekonomi büyümeyi artırdığını öne süren görüşler ise arz yönlü görüşler olarak adlandırılmaktadır. Çalışmada finansal gelişmeler ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında çift yönlü bir ilişki belirlendiği gerekçesiyle, hem arz öncülü hem de talep öncülü hipotezi destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca bankacılık sektörü kredilerinin, iktisadi büyüme üzerinde pozitif yönde etkili olduğu sonucu da ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de para politikası uygulamaları sonucunda banka kredi hacminde sağlanacak genişleme ile ekonomik büyüme oranını artırmak mümkündür. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de ekonomik büyüme hedefine ulaşmak için bankacılık sektörünün kredi hacmini artırmaya yönelik para politikası uygulamaları önemli bir seçenek olarak ele alınabilir. Ayrıca, banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı etkileşimin varlığı, kredi hacmini genişletmeye yönelik para politikalarını daha önemli hale getirmektedir. Zira bir defaya mahsus para politikası uygulamalarıyla genişletilecek olan banka kredi hacmi, uzun vadede milli gelir düzeyindeki artışlar

arasında pozitif bir döngüye yol açmaktadır. Bu durum, Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin artırılması için banka kredilerinin hacminin genişletilmesine yönelik para politikası uygulamalarının önemini artırmaktadır.

### KAYNAKÇA

1. Acaravcı, A, İ. Öztürk ve S. K. Acaravcı (2007). “Finance-Growth Nexus: Evidence From Turkey”, *International Research Journal of Finance and Economics*, Volume: 11, s.30-40.
2. Ağayev, S (2012). “Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 32(1), s.155-164.
3. Akimov, A., A. Wijewera ve B. Dollery (2009). “Financial Development and Economic Growth: Evidence from Transition Economies”, *Applied Financial Economics*, Volume: 19(12), s.999-1008.
4. Alfaro, R., F.Helmut, G. Carlos ve J. A. Alejandro (2003). “Bank Lending Channel and the Monetary Transmission Mechanism: The Case of Chile”. *Central Bank of Chile Working Paper* No: 223.
5. Altıntaş, H. ve Y. Ayriçay (2010). “Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987–2007”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10(2), s.71-98.
6. Altunç, Ö. F (2008). “Türkiye’de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 2 (3), s.113- 127.
7. Al-Yousif, Y. K (2002). “Financial Development and Economic Growth: Another Look at The Evidence From Developing Countries”, *Review of Financial Economics*, Volume: 11(2), s.131-150.
8. Arestis, P., P. Demetriades ve K. Luintel (2001). “Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets. *Journal of Money, Credit and Banking*”, Volume: 33(1),s.16-41.
9. Artan, S (2007). “Finansal Kalkınmanın Büyümeye Etkileri: Literatür ve Uygulama. İktisat-İşletme ve Finans”, Cilt: 22(252), s.70-89.
10. Asari, F. F. A. H., N. S. Baharuddinet, N. Jusoh, , Z. Mohamad,, N. Shamsudin ve K. Jusoff (2011). “A Vector Error Correction Model Approach in Explaining The Relationship Between Interest Rate and Inflation Towards Exchange Rate Volatility in Malaysia”, *World Applied Sciences Journal*, Volume:12 (3), s.49-56.
11. Aslan, Ö. ve İ. Küçükaksoy (2006). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Cilt:4, s.25-38.
12. Bagehot, W (1873). “Lombard Street: A Description of the Money Market. Homewood”, III.: Richard D. Irwin, Inc.
13. Baş, G. ve M. Kara (2018). “Bankacılık Sektörü Kredileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki ilişki: Türkiye Örneği”. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Cilt: 5(12), s.44-55.
14. Beck, T. ve L. Ross (2004). “Stocks Markets, Banks, and Growth: Panel Evidence”, *Journal of Banking and Finance*, Volume: 28, s.423-442
15. Berber, M. ve S. Artan (2004). “Türkiye’de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi:(Teori, Literatür Ye Uygulama)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:18 (3-4), s.103-117.
16. Caporale, G. M., C. Rault, A. D. Sova ve R. Sova (2015). “Financial Development And Economic Growth: Evidence From 10 New European Union Members”, *International Journal of Finance & Economics*, Volume: 20(1), s.48- 60.
17. Caporale, M. C., C. Rault, R. Sova ve A. Sova (2009). “Financial Development and Economic Growth: Evidence From Ten New EU Members”, Berlin: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung.
18. Ceylan, S. ve M. Durkaya (2010). “Türkiye’de Kredi Kullanımı-Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24(2), s.21-33.
19. Contuk, F. Y., ve B. Güngör (2016). “Asimetrik Nedensellik Testi ile Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Cilt:71, s.89-108.
20. Çeştepe, H. ve E. Yıldırım (2016). “Financial Development and Economic Growth Relationship in Turkey”, *International Management. Journal of Economics and Business Administration*, Volume:16, s.2-16.



21. Çetintaş, H. ve S. Barışık (2003). “Türkiye’de Bankalar, Sermaye Piyasası Ve Ekonomik Büyüme: Koentegrasyon ve Nedensellik Analizi (1989-2000)”, *İMKB Dergisi*, Cilt: 7(25-26),s. 1-16.
22. De Gregorio, J. Ve P. E. Guidotti (1995). “Financial Development and Economic Growth”. World Development, Volume: 23 (3), s.433-448.
23. Demir, Y., E. Öztürk, ve M. Albeni (2007). “Türkiye’de Finansal Piyasalar ile Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi İİBF*, Cilt:13,s. 438-456.
24. Dritsakis, N. ve A. Adamopoulos (2004). “A Causal Relationship Between Government Spending And Economic Development: An Empirical Examination Of The Greek Economy”, *Applied Economics*, Volume: 36(5), s.457-464.
25. Ductor, L. ve D. Grechyna (2015). “Financial Development, Real Sector, And Economic Growth”, *International Review Of Economics & Finance*, Volume: 37,s. 393-405.
26. Erim, N. ve A. Türk (2005). “Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, s.21-45.
27. Göçer, İ (2011) “Türkiye Ödemeler Bilançosu Dengesinin Sürdürülebilirliği: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 29.
28. Göçer, İ., M. Mercan, ve M. Bölükbaş (2015). “Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin 153 Çoklu Yapısal Kırılma Bütünleşme Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 33(2), s.65-84.
29. Granger C (1988), “Causality, Cointegration and Control”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, Volume: (12), s.551-559.
30. Gurley, J.G. ve E.S. Shaw (1955). “Financial Aspects of Economic Development”, *American Economic Review*, Volume: 45, s.515–538.
31. Güneş, S (2012). “Finansal Gelişmişlik Ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 14(1), s.73-85.
32. Güney, P.Ö. ve K. Turgut (2020). “Banka Kredi Hacmi İle İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:11(21), s.353-386.
33. Güven, S (2002). “Türkiye’de Banka Kredileri ve Büyüme İlişkisi”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Cilt: 17(197), s.88-100.
34. Hassan, M. K., B. Sanchez ve J. S. YU (2011). “Financial Development And Economic Growth: New Evidence From Panel Data”, *The Quarterly Review Of Economics And Finance*, Volume: 51(1), s.88-104.
35. Işığışok, E.(1994). *Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi*. Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
36. İnce, M (2011). “Financial Liberalization, Financial Development And Economic Growth: An Empirical Analysis For Turkey”,Munich Personal RePEc Archive, [https://mpra.ub.unimuenchen.de/31978/1/MPRA\\_paper\\_31978.pdf](https://mpra.ub.unimuenchen.de/31978/1/MPRA_paper_31978.pdf), Erişim Tarihi: 01.03.2022
37. Johansen, S. ve K. Juselius (1990), “Maximum Likelihood Estimation And Inference On Cointegration - With Appucations To The Demand For Money”, *Oxford Butxetln Of Economics And Statistics*. Volume:52, (2) , s.169-210.
38. Kandır, Y. S., Ö. İskenderoğlu ve B. Y. Önal (2007). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16(2), s.311-326.
39. Kar, M. ve E. J. Pentecost (2000). “Financial Development And Economic Growth İn Turkey: Further Evidence On The Causality”, Loughborough: Loughborough University.
40. Kara, M. ve S. Akpınar (2021). “Bankacılık Sektörü Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi (Assam-Uhad)-Assam International Refereed Journal*, Volume: 8(18), s.66-86.
41. Karahan, O. ve M. Yılgör (2011). “Financial Deepening And Economic Growth İn Turkey”, MIBES Transactions, Volume: 5(2), s.120-125.

42. Kenourgios, D. ve A. Samitas (2007). “Financial Development and Economic Growth In A Transition Economy: Evidence for Poland”, *Journal of Financial Decision Making*, Volume: 3(1), s.35-48.
43. Korap, L. H. ve Ö. Aslan (2006). “Türkiye’de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:17, s.1-20.
44. Korkmaz, S (2015). “Impact of Bank Credits on Economic Growth and Inflation”. *Journal of Applied Finance Banking*, Volume:5(1), s.57-69.
45. Kuloğlu, K. B. ve H. Coşkun (2022). “Türkiye’de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, Cilt: 6(1), s.44-58.
46. Levine, R (1997). “Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda”, *Journal of Economic Literature*, Volume: 35, s.688-689.
47. Levine, R (1998). “The Legal Environment, Banks and Long-Run Economic Growth”. *Journal of Money, Credit and Banking*, Volume: 30(3-2), s.596-613.
48. Levine, R. ve S. Zervos (1998). “Stock Markets, Banks, and Economic Growth”, *American Economic Review*, Volume: 88 (3), s.537-558.
49. Mccaig, B. ve T. Stengos (2005). “Financial Intermediation and Growth: Some Robustness Results”, *Economics Letters*, Volume: 88(3), s.306-312.
50. Mercan, M. ve O. Peker (2013). “Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:8(1), s.93-120.
51. Onur, S (2005). “Finansal Liberalizasyon Ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1(1), s.127-152.
52. Patrick, H.T (1966). “Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries”, *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 14 (2), s.174-189.
53. Saçkan, O.(2006).Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Dominant Rejimleri: Türkiye Örneği 1988-2005.(Uzmanlık Yeterlilik Tezi) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Emisyon Genel Müdürlüğü.
54. Sağlam, Y. ve F. E. Sönmez (2017). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrupa Geçiş Ekonomileri Örneği”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 12(1), s.121- 140.
55. Schumpeter, J. A. (1961). *The Theory Of Economic Development*. 7 Basım, Cambridge: Harvard University Press.
56. Sevüktekin, M. ve Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*. Nobel Yayın Dağıtım, Geliştirilmiş 3. Baskı, Bursa.
57. Shan, J. ve Q. Jianhong (2006). “Does Financial Development Lead Economic Growth? The Case of China”, *Annals of Economics and Finance*, Volume: 7(1), s.231- 250.
58. Shan, J. Z (2005). “Does Financial Development Lead Economic Growth? A Vector Auto Regression Appraisal”, *Applied Economics*, Volume: 37(12), s.1353-1367.
59. Shaw, E. (1973). *Financial Deepening in Economic Development*. New York: Oxford University Press.
60. Smith, A. (2010). *Milletlerin Zenginliği*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4 Basım, İstanbul.
61. Soytaş, U. ve E. Küçükçaya (2011). “Economic Growth And Financial Development In Turkey: New Evidence”, *Applied Economics Letters*, Volume:18(6), s.595 – 600.
62. Tarı, R. (2010). *Ekonometri*, Umuttepe Yayınları, Genişletilmiş 6. Baskı, Kocaeli.
63. Taşseven, Ö. ve N. Yılmaz (2022). “Finansal Gelişme Göstergeleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:23(1), s.105-125.
64. Türkoğlu, M (2016). “Türkiye’de Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkileri: Nedensellik Analizi”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 6(1), s.84-93.
65. Uslu, H. ve B. ÖZ (2020). “Türkiye’de Hisse Senetleri, Banka Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Zaman Serileri Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:56, s.124-159.

66. Venâncio, S. F. M (2013). “Does Financial Development Promote Economic Growth?”,Universidade de Lisboa, Lisboa.
67. Vural, M.F. (2022). Katılım Bankacılığı ve Ekonomik Büyümede Nedensellik İlişkisi.(Yayınlanmış YL Tezi) Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
68. Yapraklı, S (2007). “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Cilt: 5, s.67-89.
69. Yetiz, F. ve Ü. A. Ergin (2021). “Banka Kredileri, Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Volume: 17 (37), s.4487-4509.
70. Yılmaz, Ö., B. Güngör, ve V. Kaya (2006). “Hisse Senedi Fiyatları ve Makro Ekonomik Değişkenler Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik”, *İMKB Dergisi*, Cilt: 8(34), s.1–16.
71. Yücel, F (2009). “Temel Bileşenler Yöntemiyle Türk Sermaye Piyasası Gelişiminin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerinin Bir Analizi”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Cilt:9(9), s.78-86.
72. Zortuk, M. ve Y. M.Çelik (2014). “The Relationship between Bank Loans and Economic Growth in Turkey: 1995-2010”, *Alphanumeric Journal*, Volume: 2(2), s.51- 60.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Basic trainingVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1435-1448

Arrival

05 June 2022

Published

31 August 2022

Article ID 63928

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.63928>How to Cite This Article

Bayraktar, Ş.; Terzi, S.Y.; Yalçınkaya, H.; Aymak, R.; Kılıç, Y. &amp; Gündoğdu, E. (2022). "İlkokul Düzeyinde Fen Eğitimi Alanında Bilimsel Süreç Becerilerine Yönelik Araştırmalarda Güncel Eğilimler", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1435-1448



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

# İlkokul Düzeyinde Fen Eğitimi Alanında Bilimsel Süreç Becerilerine Yönelik Araştırmalarda Güncel Eğilimler

Current Trends In Primary School Science Studies On Science Process Skills

Şule Bayraktar<sup>1</sup> , Samet Yavuz Terzi<sup>2</sup> , Hatice Yalçınkaya<sup>3</sup> , Recep Aymak<sup>4</sup> , Yavuzhan Kılıç<sup>5</sup> , Ebru Gündoğdu<sup>6</sup> <sup>1</sup> Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ordu, Türkiye<sup>2,3,4,5,6</sup> Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim ABD, Ordu, Türkiye

## ÖZET

Bu çalışmanın amacı ilkökul düzeyinde Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan bilimsel süreç becerileri (BSB) ile ilgili araştırmalardaki eğilimleri belirlemektir. Bu bağlamda 2017-2021 yılları arasında yayımlanmış 19 tez, 22 makale olmak üzere toplam 41 çalışma incelenmiştir. Bu çalışmalar; yayın türü, yayın yılı, çalışmanın amacı, örneklem türü, örneklem büyüklüğü, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri, deneysel çalışmalarda müdahale süresi ve çalışmada kullanılan BSB testinin özelliklerine göre incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak Çiltaş, Güler ve Sözbilir (2012) tarafından geliştirilen Yayın Sınıflandırma Formu, araştırmanın amaçları doğrultusunda bazı değişiklikler yapılarak kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, 2019 yılında BSB ile ilgili çalışma sayısının en fazla olduğunu, çalışmalarda çoğunlukla nicel araştırma desenlerinden yarı deneysel desenin tercih edildiğini, çalışmalarda daha çok bir öğretim yaklaşım/yönteminin BSB üzerindeki etkilerinin araştırıldığını göstermiştir. Deneysel çalışmalarda çalışma ünitesi olarak çoğunlukla Madde ve Değişim ünitesi tercih edilmiştir. Çalışmalar çoğunlukla 4. sınıf öğrencileri ile yürütülmüş ve örneklem büyüklükleri 31-100 kişi aralığındadır. BSB testleri çoğunlukla 21 ve üzeri çoktan seçmeli maddelerden oluşmakta olup, testleri geliştirenlerin çoğunlukla yabancı araştırmacılar olduğu ve deneysel çalışmaların müdahale süresinin çoğunlukla 4-6 hafta sürdüğü görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Fen eğitimi, Bilimsel Süreç Becerileri, İlkokul, İçerik analizi, Sistematik inceleme

## ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the trends in research studies related to Science Process Skills (SPS) conducted in Turkey in the field of primary science education. In this context, a total of 41 studies, including 22 articles and 19 theses published between 2017-2021 were examined. These studies were examined based on type of publication, publication year, purpose of the study, sample type, sample size, teaching unit of science, research method of the study, data collection tools, data analysis methods, characteristics of SPS test used in the study, and intervention period in experimental studies. The Publication Classification Form developed by Çiltaş, Güler ve Sözbilir (2012) was used as a data collection tool with certain modifications in accordance with the aims of the research. Results of the study showed that the number of the studies was highest in 2019, quantitative research methods and quasi-experimental research design were more preferred in the studies. The effects of certain teaching methods on SPS were studied most frequently. Matter and Change unit was mostly chosen in experimental studies by the researchers. The studies were generally carried out with 4th grade students and sample sizes were in the range of 31-100. SPS tests were mostly consisted of multiple choice items with 21 or more items. Developers of the SPS tests were mostly researchers from overseas and intervention period for experimental studies were mostly 4-6 weeks.

**Keywords:** Science education, Science Process Skills, Primary school, Content analysis, Systematic review

## GİRİŞ

Fen bilimleri eğitiminde kazandırılmak istenen önemli becerilerden olan Bilimsel Süreç Becerileri (BSB) en genel anlamda bilim insanların bilimsel araştırmalarını gerçekleştirirken kullandıkları becerilerdir. Bu beceriler temel beceriler ve bütünleştirilmiş (integrated) beceriler olarak iki grupta tanımlanmaktadır. Temel beceriler gözlem yapma, sınıflandırma, tahmin etme, ölçme, çıkarım yapma, sayı ve uzay ilişkileri kurma ve iletişim becerileridir. Bütünleştirilmiş beceriler ise hipotez kurma, değişkenleri belirleme ve değiştirme, işlevsel tanım yapma, verileri yorumlama, model oluşturma ve deney yapma becerilerinden oluşmaktadır. Temel beceriler, daha karmaşık beceriler olan bütünleştirilmiş beceriler için bir temel teşkil etmektedir. Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de fen bilimleri eğitimi programlarının temel amaçlarında öğrencilere bilimsel süreç becerilerinin kazandırılması yer almaktadır ve ilkökuldan itibaren fen bilimleri derslerinde bu becerileri kazandırmaya yönelik etkinlikler önemli bir yer tutmaktadır (Başar & Demiral, 2020; Özcan & Koştur, 2019).

Bilimsel süreç becerilerini öğrencilerde geliştirmek onların öncelikle bilimsel düşünebilmesi ve bilimsel araştırmaların nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilgi ve deneyim kazanmalarını sağlamak bakımından önemlidir. Bilimsel süreç becerilerini kazanmış olan öğrenciler bilimsel bilginin oluşmasında kullanılan yol ve yöntemleri de öğrenmiş olurlar ki, bu da fen eğitiminde konu ve kavramlarının öğrenilmesi kadar önemli bir amaç olarak kabul edilmektedir (Tan & Temiz, 2003). Yapılan araştırmalar bilimsel süreç becerileri ile





zihinsel gelişim arasında bir paralellik olduğunu ortaya koymuştur (Huppert, Lomask, & Lazarowits, 2002; Lee, 1993) Çocuklarda kavram gelişimi gözlem yapma, karşılaştırma yapma, çıkarım yapma gibi bilimsel süreç becerilerinin önemli bir kısmını kullanmayı gerektirdiğinden zihinsel gelişim için bu becerilerin gelişimi oldukça önemlidir. Bilimsel süreç becerileri ayrıca problem çözme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Batı & Kaptan, 2013). Çünkü bilimsel süreç becerileri gelişmiş olan öğrenciler bir problem durumuna neden olan faktörleri belirleyebilmekte ve bu değişkenlerdeki değişimlerin ne gibi sonuçlara sebep olabileceği ile ilgili zihinsel yeterliklere sahip olmaktadır ki bu da problemin çözümünde önemli bir basamaktır. Ayrıca hipotez kuran ve bu hipotezleri sınamak üzere deney tasarlayabilen öğrencilerin de problem çözme becerilerinin gelişmiş olması beklenen bir sonuçtur.

Bilimsel süreç becerileri ile ilgili dünyada ve ülkemizde yapılan çok sayıda araştırma mevcuttur. Bu konudaki araştırmalar yurt dışında 1960'lı yıllarda, Türkiye'de ise 1990'lı yıllarda başlamış ve sonraki yıllarda hız kazanmıştır (Tan & Temiz, 2003). Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde, ilk yıllarda daha çok öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini kazanma düzeyleri ve bilimsel süreç becerilerini etkileyen değişkenlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda öğrencilerin cinsiyetlerinin, sınıf düzeylerinin, sosyo-ekonomik düzeylerinin ve anne baba eğitim durumlarının BSB üzerinde bir farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır (Arslan, 1995; Aydoğdu, 2006; Büyük, Tanık, & Saraçoğlu, 2011; Çakar, 2008; Öztürk, 2008).

1990 lardan günümüze kadar geçen süreçte BSB ile ilgili çalışmaların sayısında dramatik bir artış gerçekleşmiştir. Bu artışla birlikte araştırmaların yöntemleri, örneklemi ve amaçları gibi özellikler değişerek konunun farklı yönlerden ele alınmasına ve farklı değişkenlerle bağlantı kurulmasına olanak sağlayacak değişimler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu konuda gerçekleştirilmiş çalışmaların içerik analizinin gerçekleştirilmesi ile çok sayıda çalışmanın belirli özellikler açısından sınıflandırılması, benzerlik ve farklılıkların tartışılması ihtiyacı doğmuştur. Böyle bir çalışma ile bu konuda çalışmak isteyen araştırmacılara genel bir çerçeve çizerek, araştırmalardaki genel niteliklerin ve daha önce çalışılmış ve çalışılmamış özelliklerin kolayca görülmesini sağlanarak yeni araştırmalara yön vermek mümkün olabilir.

Yapılan alan yazın taraması sonucunda Türkiye'de BSB ile ilgili olarak gerçekleştirilen iki araştırmaya rastlanmıştır. Yıldırım, Çalık ve Özmen (2016) çalışmasında 2000-2015 yılları arasında Türkiye'de gerçekleştirilen BSB çalışmalarının tematik analizi gerçekleştirilmiştir. 200 araştırmacının analiz edildiği bu çalışmada ilköğrencileri ile gerçekleştirilmiş 26 çalışma mevcuttur ancak çalışma bulguları eğitim düzeyine göre sınıflandırılmadığı için ilköğrenci düzeyine ait spesifik bilgiler yer almamaktadır. Ayrıca, araştırma eğilimlerinin yıllar içerisinde değişikliğe uğraması kaçınılmazdır, bu nedenle içerik analizi veya meta sentez çalışmalarının belirli aralıklarla tekrar edilmesi gerekmektedir.

BSB ile ilgili araştırmaların içerik analizinin yer aldığı diğer bir çalışmada ise 2015-2021 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan yüksek lisans ve doktora tezleri analiz edilmiştir (Çevik ve Kaya, 2021). 40 tez çalışmasının incelendiği bu çalışmaya dâhil edilen tezlerin tamamı ilköğretim fen bilgisi öğretmenliği programında yürütülen tezler oldukları için ilköğrenci düzeyine yönelik çalışmalara dair bulgular yer almamaktadır. Aynı konu ile ilgili olsa dahi farklı eğitim düzeylerinde gerçekleştirilmiş çalışmaların eğilimlerinde ve bulgularında farklılıklar olması muhtemeldir (Bayraktar, Bedir, Akyol, & Tunç, 2021). Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, 2017-2021 yılları arasında Türkiye'de bilimsel süreç becerileri ile ilgili ilköğrenci düzeyinde gerçekleştirilmiş olan bilimsel araştırmaların genel eğilimlerini belirlemektir. Bu çalışmada aşağıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmıştır:

- ✓ Çalışmaların türlerinin (tez, makale) dağılımı nasıldır?
- ✓ Çalışmalarının yıllara göre dağılımı nasıldır?
- ✓ Çalışmaların amaçlarına göre dağılımı nasıldır?
- ✓ Çalışılan ünite (canlılar dünyasına yolculuk, gezegenimiz dünya, kuvvet ve hareket, maddeyi tanıyalım, ışık ve ses, basit elektrik devreleri, vücudumuzu tanıyalım) dağılımları nasıldır?
- ✓ Çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri/desenleri nelerdir?
- ✓ Çalışmalarda sıklıkla kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
- ✓ Çalışmalarda belirlenen çalışma grubu ve örneklem büyüklüğü nasıldır?
- ✓ Çalışmalarda genellikle kullanılan veri analiz yöntemleri nelerdir?
- ✓ Çalışmalarda kullanılan BSB testlerinin özelliklerine (test türü, soru sayısı, testi geliştiren araştırmacılar) göre dağılımı nasıldır?
- ✓ Çalışmaların (deneysel olanlar) müdahale süresi bakımından dağılımları nasıldır?

## YÖNTEM

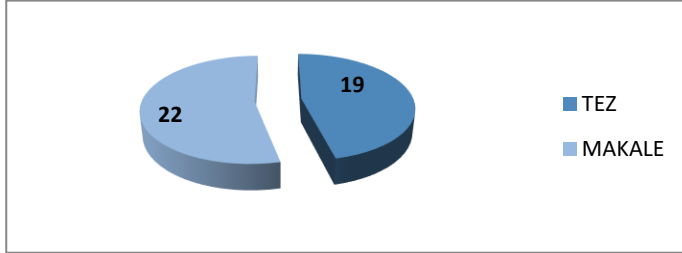
Bu araştırmanın amacı 2017-2021 yılları arasında yayımlanmış ve Türkiye’de gerçekleştirilmiş bilimsel süreç becerilerini içeren ilkökul fen eğitimi araştırmalarını belirli özellikler açısından inceleyerek genel eğilimleri belirlemektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman inceleme, çalışma konusuyla ilgili mevcut kitap, dergi, kayıt, belge vb. materyalleri toplayıp belirli bir norma göre analiz etmektir (Özmen & Karamustafaoğlu, 2019). Bu araştırma türünde belirli bir konuda daha önce gerçekleştirilmiş olan araştırmaların ışığında genel eğilimleri ve mevcut durumu ortaya koymak temel amaçtır (Çepni, 2010).

Bu araştırmanın kapsamında incelenen çalışmalara Google Akademik, ERIC, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve ULAKBİM Ulusal Veri Tabanı taranarak ulaşılmıştır. “İlkokul 3. sınıf” ve “ilkokul 4. Sınıf”, “ilkokul” ve “bilimsel süreç becerileri” anahtar kelimelerinin farklı kombinasyonları kullanılarak 2017-2021 yıl kısıtlaması ile tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda elde edilen bilimsel çalışmaların başlıkları ve özleri incelenerek araştırmanın amacına uygun olmayanlar çıkarıldığında 22 makale ve 19 tez olmak üzere toplam 41 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışmaların incelemesinde Çiltaş ve diğerleri (2012) tarafından geliştirilen Yayın Sınıflama Formu araştırmanın amaçlarına uygun düzenlemeler yapılarak değiştirildikten sonra kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan bu formda incelenen bilimsel çalışmaya ait yayın türü (tez, makale), yayın yılı, araştırmanın amacı, örneklem türü ve sayısı, çalışılan fen bilimleri ünitesi, çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ve deseni, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri, BSB testinin özellikleri ve müdahale süresi ile ilgili bilgiler anılan değişkenlerin alt gruplarından hangisine ait oldukları belirlenerek kodlanmıştır.

Yayınların sınıflandırılmasında güvenilirliğin sağlanması için çalışmaların birkaçı bütün yazarlar tarafından kodlanarak, kodlamalar arasındaki tutarlılık değerlendirilmiştir. Kodlama farklılıklarının olduğu durumlarda birlikte tartışılarak ortak fikirde bir araya gelinmiş ve çözüm sağlanmıştır. Daha sonra geriye kalan yayınlar, yazarlar arasında iş bölümü yapılarak analiz edilmiştir. Süreçte birinci yazar yönetiminde sürekli fikir alışverişi yapılarak kodlamalarla ilgili tereddütler veya uyumsuzluklar olduğunda tekrar çözüm sağlanmıştır. Her bir çalışma için Yayın Sınıflama Formu’na kaydedilen veriler son kontroller yapıldıktan sonra Microsoft Excel’e aktarılarak birleştirilmiş ve çözümlenmiştir. Araştırmanın bulguları frekans, yüzde tabloları ve grafikler yardımıyla sunulmuştur.

## BULGULAR

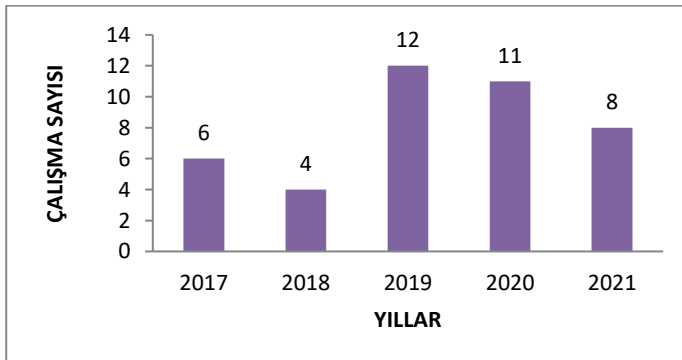
Araştırmanın bulguları, ilkökul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan 2017-2021 yılları arasında tamamlanan 41 yayından elde edilmiştir. Fen eğitimi alanında ve bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan yayın türlerine göre bulguları Şekil 1’de gösterilmiştir.



Şekil 1. İncelenen Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Frekans Dağılımı

Şekil 1’e göre incelenen çalışmaların 22’sinin makale, 19’unun tez olduğu görülmüştür.

İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımları Şekil 2’de gösterilmiştir.



Şekil 2. İncelenen Çalışmaların Yıllara Göre Frekans Dağılımı

Şekil-2'ye göre incelenen çalışmaların 12'si 2019, 11'i 2020, 8'i 2021, 6'sı 2017 ve 4 tanesi 2018 yılında yayımlanmıştır.

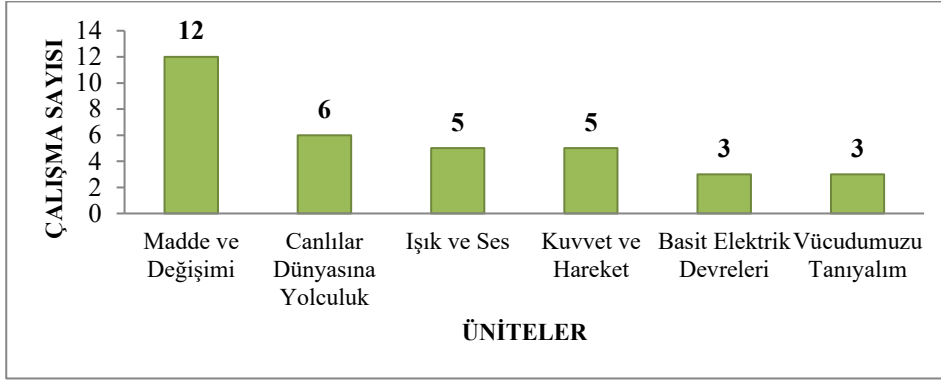
İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmaların amaçlarına göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. İncelenen çalışmaların amaçlarına göre dağılımı

Amaçlar	Frekans
Bir öğretim yöntem/yaklaşımının BSB üzerindeki etkisini belirlemek	24
Çalışma grubunun BSB düzeyinin/gelişiminin/değişiminin belirlenmesi	8
Öğretim programlarının BSB içeriği açısından incelenmesi	4
Öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerilerine dayalı deney tasarlama becerilerinin incelenmesi	1
Bilim çocuk dergisi etkinliklerinin BSB açısından incelenmesi	1
BSB içeren yüksek lisans tezlerinin incelenmesi	1
Bilimsel süreç becerilerinin problem çözme becerilerine etkisini belirlemek	1
BSB ve çevre farkındalığı arasındaki ilişkinin incelenmesi	1

İlkokul fen eğitimi bağlamında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmalarda bir öğretim yöntem/yaklaşımının BSB üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılan çalışmaların çoğunlukta olduğu, ikinci sırada ise çeşitli örneklem gruplarında BSB düzeyinin belirlenmesi veya bilimsel süreç becerilerindeki değişimin gözlemlenmesi amacıyla yapılan çalışmaların geldiği görülmektedir.

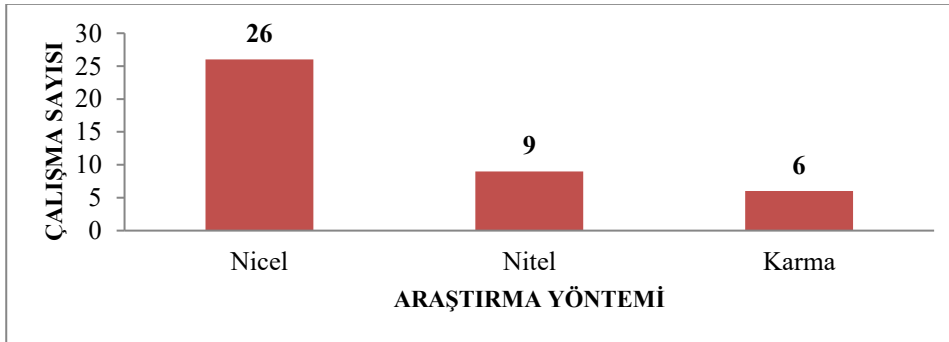
İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların ünitelerine göre bulguları Şekil 3'te gösterilmiştir.



Şekil 3. İncelenen Çalışmaların Ünitelere Göre Frekans Dağılımı

Şekil 3'te incelenen çalışmaların 12'sinde Madde ve Değişimi, 6'sında Canlılar Dünyasına Yolculuk, 5'inde Işık ve Ses, 5'inde Kuvvet ve Hareket, 3'ünde Basit Elektrik Devreleri ve 3'ünde Vücudumuzu Tanıyalım üniteleri tercih edilmiştir.

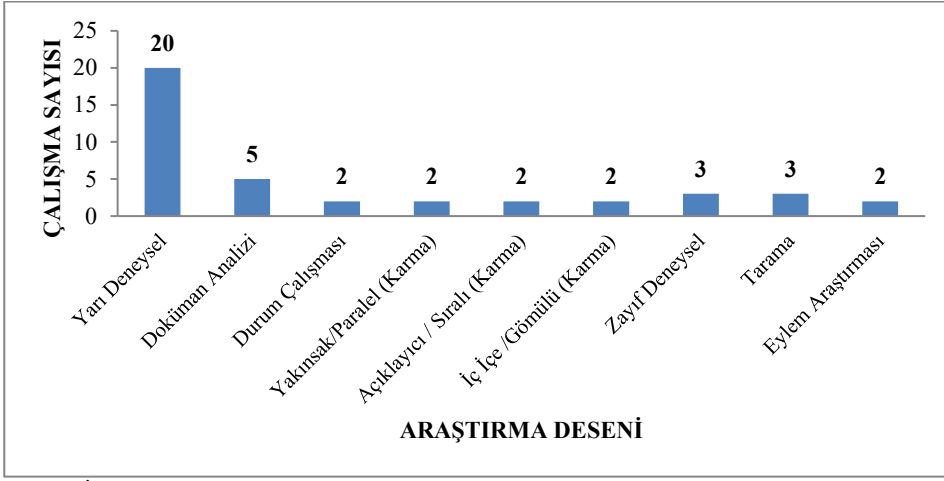
İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımı Şekil 4'te sunulmuştur.



Şekil 4. İncelenen Çalışmaların Araştırma Yöntemlerine Göre Frekans Dağılımı

Şekil-4'e göre incelenen çalışmaların 26'sı nicel araştırma yöntemi, 9'u nitel araştırma yöntemi ve 6'sı karma araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

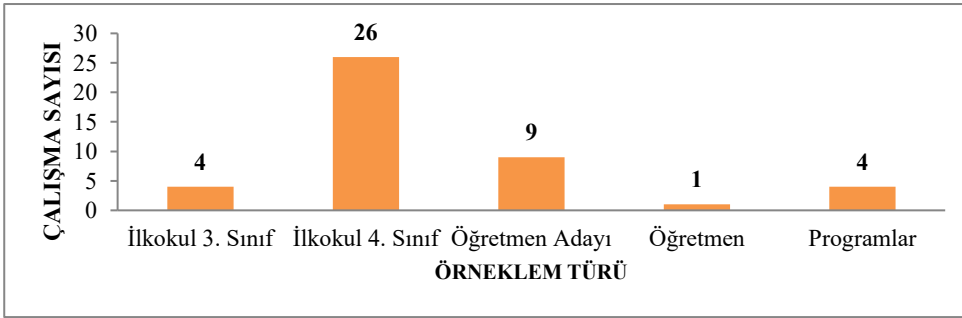
İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların araştırma desenlerine göre dağılımı Şekil 5'te gösterilmiştir.



Şekil 5. İncelenen Çalışmaların Araştırma Desenlerine Göre Frekans Dağılımı

Şekil-5'e göre incelenen çalışmalar desenlerine göre sınıflandırıldığında 20 yarı deneysel, 5 doküman analizi, 2 durum çalışması, 2 yakınsak/paralel(karma), 2 açıklayıcı/sıralı(karma), 2 iç içe/gömülü(karma), 2 zayıf deneysel, 3 tarama, ve 2 eylem araştırması olduğu görülmektedir.

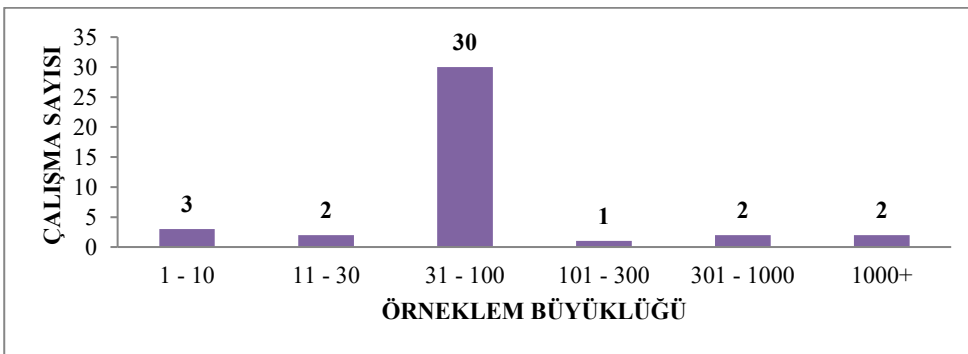
İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların örneklem grubuna ilişkin dağılımı Şekil 6'da sunulmuştur.



Şekil 6. İncelenen Çalışmaların Örneklem Türüne Göre Frekans Dağılımı

Şekil 6'ya göre çalışmaların 26'sı ilkokul 4. sınıf öğrencileri, 9'u öğretmen adayları, 4'ü ilkokul 3. sınıf öğrencileri, 4'ü programlarla ve 1'i öğretmenlerle yapılmıştır.

İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımı Şekil 7'de gösterilmiştir.

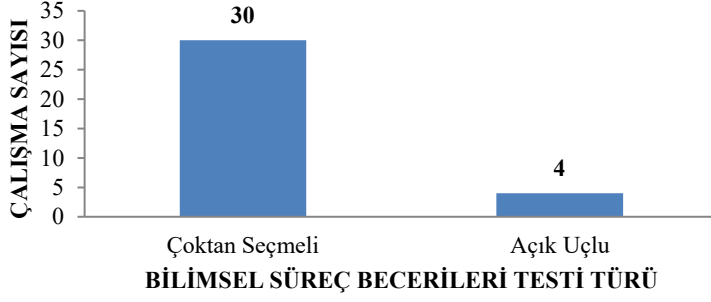


Şekil 7. İncelenen Çalışmaların Örneklem Büyüklüğüne Göre Frekans Dağılımı

Şekil 7'ye göre çalışmaların 30'unda 31-100, 3'ünde 1-10, 2'sinde 11-30, 2'sinde 301-1000, 2'sinde 1000 üstü ve 1 çalışmada 101-300 arası örneklem büyüklüğü ile çalışılmıştır.

Yayınlarda kullanılan bilimsel süreç becerilerine ilişkin testlerin türlerine göre dağılımı Şekil 8'de gösterilmiştir.

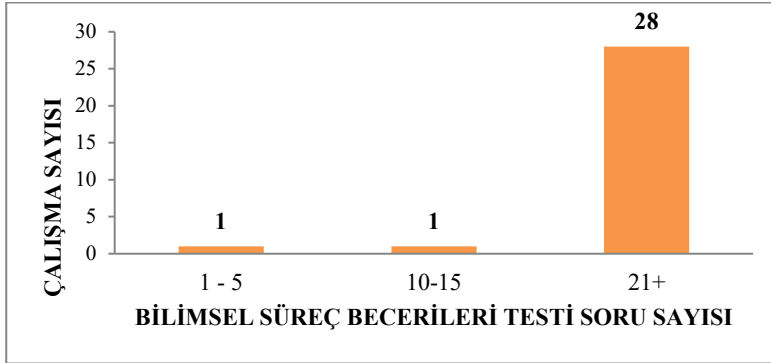




Şekil 8. İncelenen Çalışmalarda Kullanılan Bilimsel Süreç Becerileri Testinin Türü Bakımından Frekans Dağılımı

Şekil 8'e göre çalışmalarda bilimsel süreç becerileri testlerinin 30'unda çoktan seçmeli test, 4'ünde açık uçlu sorular tercih edilmiştir.

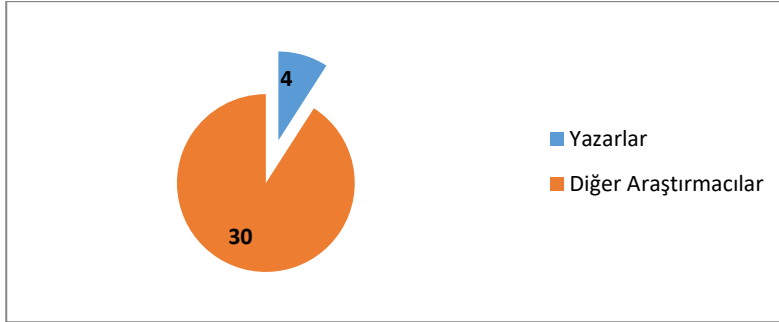
Yayınlar da kullanılan bilimsel süreç becerileri testinin soru sayısına ilişkin dağılımı Şekil 9'da gösterilmiştir.



Şekil-9. İncelenen Çalışmalarda Kullanılan Çoktan Seçmeli Bilimsel Süreç Becerileri Testlerinin Soru Sayısına Göre Frekans Dağılımı

Şekil 9'a göre çalışmaların 28'sinde soru sayısı 21 ve üstü, 1'inde 1-5 arası, 1'inde 10-15 arası soru sayısı bulunan bilimsel süreç becerileri testi kullanılmıştır.

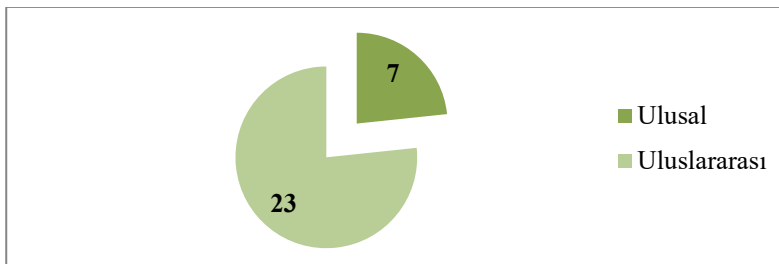
Yayınlar da kullanılan bilimsel süreç becerileri testini geliştiren araştırmacılara ilişkin dağılımı Şekil 10'da sunulmuştur.



Şekil 10. İncelenen Çalışmalarda Kullanılan Bilimsel Süreç Becerileri Testi Geliştiren Araştırmacılara Göre Frekans Dağılımı

Şekil 10'a göre çalışmalarda kullanılan bilimsel süreç becerileri testi geliştiren araştırmacıların 30'unun diğer araştırmacılar tarafından, 4'ünün yazarların kendisi tarafından geliştirildiği görülmüştür.

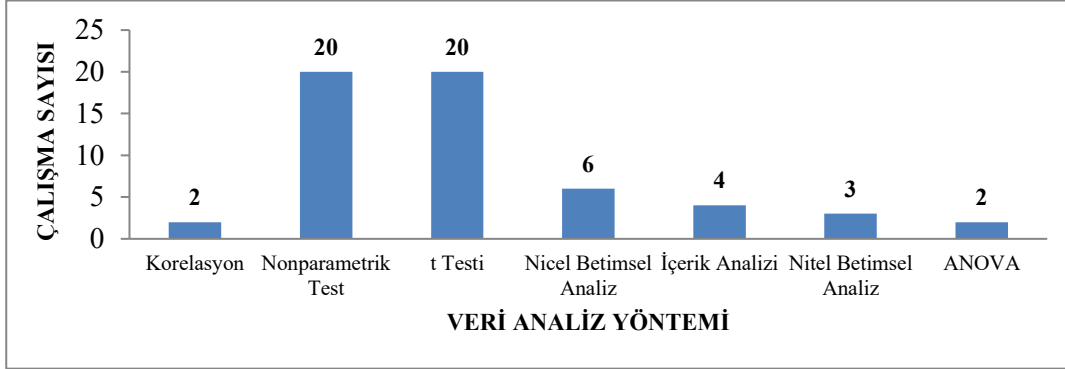
Yayınlar da kullanılan bilimsel süreç becerileri testini geliştiren diğer araştırmacıların dağılımı Şekil 11'de sunulmuştur.



Şekil 11. İncelenen Çalışmalarda Kullanılan Çoktan Seçmeli Bilimsel Süreç Becerileri Testini Geliştiren Diğer Araştırmacıların Frekans Dağılımı

Şekil 11'e göre bilimsel süreç becerileri testini geliştiren diğer araştırmacıların 23'ünün uluslararası 7'sinin ulusal araştırmacılar olduğu görülmektedir.

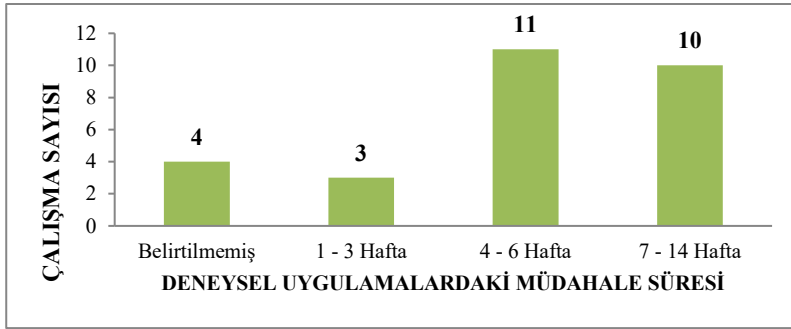
İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan yayınların veri analiz yöntemine ilişkin dağılımı Şekil 12'de gösterilmiştir.



Şekil 12. İncelenen Çalışmalarda Kullanılan Veri Analiz Yöntemine Göre Frekans Dağılımı

Şekil 12'ye göre incelenen çalışmaların 20'sinde t testi, 19'unda Nonparametrik test, 6'sında nicel betimsel analiz, 4'ünde içerik analizi, 3'ünde nitel betimsel analiz, 2'sinde korelasyon, 2'sinde ANOVA veri analiz yöntemi kullanılmıştır.

İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmaların deneysel uygulamalarda müdahale sürelerine ilişkin dağılım Şekil 13'te gösterilmiştir.



Şekil 13. İncelenen Çalışmaların Deneysel Uygulamalarda Müdahale Süresine Göre Frekans Dağılımı

Şekil 13'e göre deneysel uygulama yürütülen çalışmaların 11'inde 4-6 hafta, 10'unda 7-14 hafta, 3'ünde 1-3 hafta olarak müdahale süresi belirtilmiştir. Çalışmaların 4'ünde müdahale süresi belirtilmemiştir.

## TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ilkökul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan yayınların incelenmesi amaçlanmıştır. Yayınlar yayın türü, yayınlandıkları yıl, çalışılan ünite, araştırma yöntemleri, araştırma desenleri, örneklem grubu, örneklem büyüklüğü, bilimsel süreç becerileri (BSB) testlerinin türü, BSB çoktan seçmeli testlerindeki soru sayısı, BSB testini geliştirenler, veri analiz yöntemi ve deneysel uygulama müdahale sürelerine ilişkin dağılımı analiz edilerek sunulmuştur.

İlkokul fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmaların yayın türüne göre dağılımları incelendiğinde 2017-2021 yılları arasındaki çalışmaların 22'sinin makale, 19'un tez olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmaların az farkla makale üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bayraktar ve diğerleri (2021) tarafından gerçekleştirilen içerik analizi çalışmasında da tezlerin makalelerden daha az olduğu bildirilmiştir.

2017-2021 yılları arasında incelenen ilkökul fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmalara bakıldığında en fazla çalışma 2019 yılında yayımlanmıştır. Çevik ve Kaya (2021) fen eğitimi alanında yapılan bilimsel süreç becerilerini içeren lisansüstü tezlerin incelenmesinde benzer bir sonuca ulaşmışlardır. 2019 yılına kadar yapılan çalışmalarda bir artış görülmektedir. 2019 yılında en fazla çalışmanın yapılmış olması 2018 fen bilimleri öğretimi programında bilimsel süreç becerilerinin alana özgü beceriler başlığı altında yer alması ve program değişikliği ile bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmaların hız kazanması olabilir (MEB, 2018). 2020 yılından itibaren yapılan çalışmaların azalması tüm dünyada etkisini gösteren COVID-19'un etkisi olarak görülebilir. Bu noktada pandeminin kısıtlamaları ve uzaktan eğitim sürecinin tamamen bitmesiyle 2022 yılından itibaren çalışmaların artacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmaya dâhil edilen araştırmaların amaçlarına göre dağılımına bakıldığında çoğunlukla bir öğretim yaklaşımı ya da yönteminin bilimsel süreç becerilerine etkisinin araştırıldığı görülmektedir. Daha önceki yıllarda yapılan sistematik derlemelerde benzer bir eğilim görülmektedir. Yıldırım Çalık ve Özmen(2016) çalışmaların çok büyük bir bölümünün öğrencilerde ve öğretmenlerde bilimsel süreç becerilerini geliştirmeye yönelik öğretim yaklaşımlarına odaklandığını ortaya koymuştur. İkinci en çok çalışılan konu olarak bilimsel süreç becerilerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi gelmektedir. Çevik ve Kaya (2021) çalışmasında da ilk sırayı öğretim bazı öğretim yöntem ve yaklaşımlarının BSB üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar gelmektedir. Ancak bilimsel süreç becerilerini etkileyen faktörlere odaklanan çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu bulgu ilkökul düzeyindeki çalışmaların eğilimini incelediğimiz bu çalışma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bu sonuç bilimsel süreç becerilerini etkileyen faktörlerle ilgili çalışmaların genel bir yargıya varmak için belirli bir doygunluğa ulaştığı ve konuda yeni çalışmalara gerek duyulmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yıldırım Çalık ve Özmen(2016) çalışmasında Bilimsel süreç becerilerini geliştirmede etkisi araştırılan yaklaşımlarda problem tabanlı öğrenme ve proje tabanlı öğrenme öne çıkmaktayken, Çevik ve Kaya(2021) çalışmasının sonuçları 2015-2020 yılları arasında STEM, probleme dayalı öğrenme ve Argümantasyon tabanlı öğrenme yaklaşımlarının etkilerinin daha çok araştırıldığını ortaya koymaktadır. Çevik ve Kaya(2021) çalışmasında yoğunluklu çalışılan konular ilkökul düzeyindeki çalışmaları incelediğimiz bu araştırmanın bulgularıyla da örtüşmektedir. Buradan incelenen çalışmaların gerçekleştirildiği yıl aralıklarında popüler olan öğretim yöntemleriyle ilgili araştırmaların daha çok gerçekleştirildiği sonucuna varılabilir.

Yayınlarda çalışılan ünitelere bakıldığında en fazla Madde ve Değişimi ünitesi ile çalışıldığı tespit edilmiştir. Bağ ve Çalık (2018) ve Aydın-Ceran (2021) çalışmalarında madde konusunda yer alan kazanımların günlük yaşamla ilişkilendirilmesinin kolay olması, deney ve gözleme yatkın olmasının araştırmacıların tercih sebebi olabileceğini belirtmişlerdir. İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmaları incelediğimiz göz önüne alındığında bilimsel süreç becerilerinin günlük yaşam ile ilişkilendirmeye doğrudan bağlantısı olduğundan Madde ve Değişimi ünitesinin bu becerilerin kazandırılmasına uygunluğu bakımından tercih edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Bayraktar ve diğerleri (2021) çalışmalarında deneysel çalışmalara uygunluğu ile geniş içerik yelpazesi ve etkinlik içermesi sebebiyle Madde ve Değişimi ünitesi ile çalışılmış olabileceğini belirtmişlerdir.

İlkokul fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların araştırma yöntemlerine göre dağılımları incelendiğinde en fazla nicel yöntem tercih edilirken, nitel ve karma yöntemin kullanan araştırma sayısının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Karma yöntem diğerlerine göre en az tercih edilmiştir. Kula ve Sadi (2016); Bağ ve Çalık (2018); Tahtalı (2019); Karamustafaoğlu, Boz ve Değirmenci (2020); Ecevit, Balcı, Yıldız ve Sayan (2021); Çevik ve Kaya (2021) yaptığı içerik analizi çalışmalarında fen eğitimi alanında en çok nicel yöntemlerin kullanıldığını desteklemektedirler. Çok sayıda içerik analizi çalışmasında bu sonuç desteklenmesine rağmen Bayraktar ve diğerleri (2021), 2014-2020 yılları arasında ilkökul fen eğitimi araştırmalarının genel eğilimlerine baktıkları çalışmalarda en çok nitel araştırma yönteminin kullanıldığını ortaya koymuştur. Bunun nedeni anılan çalışmanın bu çalışmada olduğu gibi fen eğitimi alanında spesifik bir konuda yapılan çalışmaların eğilimini belirlemek yerine ilkökul fen eğitimi araştırmalarındaki genel eğilimi belirlemeye odaklanması olabilir. Araştırmacılar, ilgili yıllarda müfredat değişikliklerinin gündemde olması nedeniyle öğretim programlarının değerlendirilmesine yönelik çalışmaların çok olması nedeniyle nitel çalışmaların çoğunlukta olduğu sonucuna varmışlardır.

Çalışmalar araştırma desenlerine göre incelendiğinde en fazla nicel yöntemin kullanılmasıyla paralel olarak yarı deneysel desen çoğunlukla kullanılmıştır. Yarı deneyselden sonra en fazla kullanılan nitel ve karma yöntemli araştırmalarda kullanılabilir uygun desen olması yönüyle doküman analizi olduğu görülmektedir. Öğretim yönteminin ya da etkinliklerin bilimsel süreç becerilerine etkisini en iyi gözlemlemenin yolunun deneysel desenler olduğu bilindiğinden çoğunlukla deneysel desenin kullanılması kaçınılmazdır. Çocukların yer aldığı bilimsel süreç becerilerine yönelik Türkiye’de yapılan lisansüstü tezleri inceleyen Aral ve Kadan (2022) çalışmalarında çoğunlukla uygulanan eğitim programlarının çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisinin belirlenmesinin amaçlandığı ve araştırmalarda deneysel tekniğin çok fazla kullanıldığı belirtmişlerdir.

İlkokul fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik çalışmaların örneklem grubuna göre dağılımlarına bakıldığında en fazla ilkökul 4. sınıf öğrencileri ile daha sonra öğretmen adayları ile çalışıldığı belirlenmiştir. Sırasıyla azalarak ilkökul 3. sınıf öğrencileri, programlar ve en az olarak öğretmen grubu karımıza çıkmaktadır. Bu durum yaş grubu büyüdükçe öğrencilerin soyut döneme yaklaşması ile gelişen bilişsel gelişim düzeyleri nedeniyle bilimsel süreç becerilerine ilişkin üst düzey beceriler olan hipotez kurma, değişkenleri belirleme, deney yapma gibi becerileri göstermekte daha iyi olmaları ve ilkökul 4. sınıf düzeyinin deneysel yöntemlerin kullanılmasına daha uygun olmasıyla açıklanabilir. İlkokul 3. sınıf programının kazanım sayısının az olması sebebiyle de bu örneklem grubu daha az tercih ediliyor olabilir. Araştırmalarda gönüllü

katılım esas olduğundan öğretmenler araştırma sürecine katılmak istememiş olabileceklerinden örneklem grubu olarak daha az tercih edilmiş olabilir. Çalışmaların daha çok ilkökul öğrencileri ile gerçekleştirilmiş olması araştırmacıların daha çok ulaşılabilir örneklem tercih etmelerine de bağlı olabilir. Yavuz ve Yavuz'un(2017) da işaret ettiği gibi eğitim alanında yüksek lisans öğrencileri daha çok öğretmenlerden oluşmaktadır ve genellikle kendi öğrencileri ile çalışma yapmayı tercih etmeleri nedeniyle bu grupla daha çok çalışma gerçekleştirilmiş olabilir.

Çalışmalar örneklem büyüklüğüne göre incelendiğinde, çalışmalarda en fazla 31-100 arası örneklemle çalışıldığı göze çarpmaktadır. Çalışmaya dâhil edilen araştırmalarda çoğunlukla yarı deneysel desen tercih edildiği düşünüldüğünde bu beklenen bir sonuçtur. Yarı deneysel çalışmalarda en az iki grup olmakta ve genellikle gruplar bir ilkökul sınıftaki öğrencilerden oluşmaktadır. İlkokullarda sınıf mevcutlarının çoğunlukla 15-30 aralığında olması örneklem büyüklüğünün 31-100 aralığında olmasını açıklamaktadır. Ayrıca deneysel çalışmalarda istatistiksel testlerin gerçekleştirilebilmesi için güvenli örneklem büyüklüğünün her bir grup için 30 civarında olması gerekmesi de bu sonucu doğrulamaktadır. 1-10 arası katılımıyla yapılmış araştırmalar daha çok nitel yöntemle çalışılmıştır.

Araştırmalarda kullanılan bilimsel süreç beceri testine ilişkin dağılımlara bakıldığında, çoğunlukla çoktan seçmeli sorulardan oluşan testler dikkat çekmektedir. Bilimsel süreç becerilerinin alt kategorilerinin olduğu düşünüldüğünde ve her bir beceri ölçülmek istenildiğinde çoktan seçmeli sorulardan oluşan bir test kullanılması uygun olmaktadır. Müdahaleli ve tarama çalışmalarında verilerin kolay toplanması, uygulanabilirliği ve ilkökul düzeyindeki örneklem grupları ile çoktan seçmeli testlerin kullanılması doğru bir tercih olacaktır. Çalışmalarda kullanılan testin soru sayısının çoğunlukla 21 ve üstünden olduğu görülmektedir. Bu durum çoktan seçmeli sorulardan oluşan testlerin tercih edilmesi ile ilişkilendirilebilir. Bilimsel süreç becerilerinin her bir becerisini kapsayan ve ölçen sorular düşünüldüğünde soru sayısının fazlaşması normal görülmektedir. 1-5 arası soru sayısının olması açık uçlu ve yarı yapılandırılmış görüşme formunun araştırmalarda kullanılmasıyla açıklanabilir. Bilimsel süreç becerileri testini geliştirenlerin çoğunun araştırmacıların kendileri olmadıkları, diğer araştırmacıların testlerinden yararlandıkları görülmüştür. Bu sonucun test geliştirme sürecinin bir araştırma kadar uzun sürede gerçekleştirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Böylelikle zamandan tasarruf yapılır, geçerli ve güvenilirliği belirlenmiş bir test kullanılması ile çalışmalar daha güvenli ve pratik olur. Çalışmalarda başka araştırmacılar tarafından geliştirilen testlerde çoğunlukla yabancı araştırmacılarca geliştirilmiş testler tercih edilmiştir. Bunun nedeni çalışılan konu ile ilgili araştırmaların bazı ülkelerde daha önde gitmesi ve ölçülmek istenen değişkenlerle ilgili testlerin zaten mevcut olması ve araştırmacıların bu testleri kültürümüze uyarlamalarının yapılarak kullanmasından kaynaklanmaktadır.

İlkokul fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan çalışmaların veri analiz yöntemine göre dağılımına bakıldığında en fazla t-testi ondan sonra nonparametrik testlerin kullanıldığı saptanmıştır. Araştırmalarda nicel yöntemle ve yarı deneysel desende çalışmalarda çoğunlukla var olması sebebiyle t-testinin kullanılması paralellik göstermektedir. Çevik ve Kaya (2021), Filiz ve Kocakulah (2020), Çalık (2018), Yavuz ve Yavuz (2017) çalışmalarında benzer şekilde en fazla t-testinin kullanıldığını ortaya çıkarmışlardır.

İncelenen çalışmaların deneysel uygulamalarda müdahale süresine ilişkin dağılıma bakıldığında sürelerin 4-6 hafta arasında yoğunlaştığı çok az farkla 7-14 hafta arasında tercih edildiği görülmektedir. Çalık (2018) çalışmasında belirtildiği gibi etkinliklerin aylık olarak planlanması, programda ünite sürelerinin dikkate alınması etkili olabilir. Ayrıca bilimsel süreç becerilerinin gelişimsel süreçlerinin kısa sürede gözlenmesi mümkün olmadığından bu sürelerin seçiminde etken olarak görülebilir.

İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanında bilimsel süreç becerilerine yönelik yapılan 2017-2021 yılları arasında yayımlanmış 41 çalışmanın incelendiği bu araştırmada, 2019 yılında çalışmaların yoğunlaştığı, son yıllarda düşüş yaşandığı bu durumun COVID-19 pandemisinin etkisinin sonuçları olabileceği önümüzdeki yıllarda artış gözlemlenebileceği söylenebilir. İncelenen çalışmalarda araştırma yöntemi, araştırma deseni, örneklem grubu, örneklem büyüklüğü, bilimsel süreç becerileri testi ve testin soru sayısı, veri analiz yöntemi, deneysel uygulama süreleri birbiriyle ilişkili ve paralellik içermektedir.

Bu araştırmanın sonucu olarak ilkökul düzeyinde bilimsel süreç becerilerine ilişkin öğretmenlerle çok az sayıda çalışma yapıldığı görülmüştür. Öğretmenlerin bilimsel süreç becerileri ile ilgili görüşleri ve derslerinde bilimsel süreç becerilerine yer verme durumlarıyla ilgili araştırmalar yapılabilir. Ayrıca nitel ve karma araştırmaların da sayıca daha az olduğu dikkati çekmektedir. Yeni araştırmalarda daha derinlemesine çalışmalar yapmak adına nitel çalışmalar gerçekleştirilebilir ya da karma araştırmalar ile veri doygunluğuna zenginlik katılması önerilebilir.



## KAYNAKÇA

1. Aral, N., & Kadan, G. (2022). Çocukların yer aldığı bilimsel süreç becerilerine yönelik Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerinin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 436-464. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2022-967994>
2. Arslan, A. (1995). *İlkokul öğrencilerinde gözlemlenen bilimsel beceriler*. (Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
3. Aydın-Ceran, S. (2021). Öğretim yöntemlerine dayanan fen eğitimi araştırmalarında güncel eğilimler: İlkokul düzeyinde bir analiz. *Journal of Individual Differences in Education*, 3 (2), 113-131.
4. Aydoğdu, B.(2006). *İlköğretim fen ve teknoloji dersinde bilimsel süreç becerilerini etkileyen değişkenlerin belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
5. Bağ, H. & Çalık, M. (2018). İlkokul 4. Sınıf düzeyindeki fen eğitimi araştırmaların tematik içerik analizi. *Elementary Education Online*, 17 (3), 1353-1377.
6. Başar, T., & Demiral, Ü. (2019). 2013, 2017 ve 2018 fen bilimleri dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 261-292.
7. Batı, K., & Kaptan, F. (2013). The effects of science education based on science process skills on scientific problem solving. *Ilkogretim Online*, 12(2), 512-527.
8. Bayraktar, Ş., Bedir, D., Akyol, S. & Tunç, İ. (2021). İlkokul Fen bilimleri eğitimi araştırmalarında genel eğilimler: 2014-2020 yılları arasında yayımlanan çalışmaların incelenmesi. *Turkish Studies - Education*, 16 (5), 2171- 2189. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51657>.
9. Çakar, E.(2008). *5. Sınıf Fen ve Teknoloji Programının Bilimsel Süreç Becerileri Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeylerinin Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
10. Çevik, A & Kaya, H. (2021). Fen eğitimi alanında yapılan bilimsel süreç becerilerini içeren lisansüstü tezlerin incelenmesi: Meta-Sentez Çalışması. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 143-166. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.985454>
11. Çiltaş, A., Güler, G. & Sözbilir, M. (2012). Türkiye’de matematik eğitimi araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 565-580.
12. Ecevit, T., Balcı, N., Yıldız, M. & Sayan, B. (2021). İlkokul düzeyinde araştırma-sorgulama, argümantasyon ve STEM temelli uygulamalarının tematik içerik analizi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1100-1129. doi:10.33711/yyuefd.957395.
13. Filiz, A. & Kocakulah, M. S. (2020). Fen eğitiminde proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile ilgili yapılan araştırmaların içerik analizi, *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 175–194.
14. Karamustafaoğlu, O., Boz, Ö. & Değirmenci, S. (2020). TR Dizinli dergilerde yayınlanmış fen eğitimi makaleleri: 2015’ten günümüze yöntem analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(1), 185-201. <https://doi.org/10.7822/omuefd.636488>.
15. Kula, F. & Sadi, Ö. (2016). Türk fen bilimleri eğitiminde araştırma ve yönelimler: 2005 – 2014 yılları arası bir içerik analizi. *İlköğretim Online*, 15(2). <https://doi.org/10.17051/io.2016.05687>
16. Lee, T. Y. (1993). Comparisons of cognitive development, science process skills, and attitude toward science among Republic of China preservice teachers with different science backgrounds. *Science Education*, 77(6), 625-636.
17. MEB (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara.
18. Özcan, H., & Koştur, H., İ. (2019). Fen bilimleri dersi öğretim programı kazanımlarının özel amaçlar ve alana özgü beceriler bakımından incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(1), 138-151.
19. Öztürk, N.(2008). *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Fen ve Teknoloji Dersinde Bilimsel Süreç Becerileri Kazanma Düzeyleri*. (Yüksek Lisans Tezi) Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

20. Şeremet, Ş., Kızılay, E. & Öner-Armağan, F. (2022). Investigation of study on the 5E instructional model in science education. *SDU International Journal of Educational Studies*, 9(1), 1-16. Doi: 10.33710/sduijes.977784
21. Tahtalı, G. T. (2019). *2010-2017 yılları arasında fen bilimleri eğitimi alanında yayınlanmış yüksek lisans tezlerinin konu ve yöntem bakımından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ağrı
22. Tan, M. & Temiz, B.K.(2003). Fen öğretiminde bilimsel süreç becerilerinin yeri ve önemi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 89-101, 2003.
23. Yavuz, G. & Yavuz, S. (2017). Fen eğitiminde proje tabanlı öğretimle ilgili tezlerin içerik analizi: Türkiye örneği (2002-2014). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 255-282.

#### Ek 1. Araştırma kapsamında incelenen makale ve tezler

24. Akkuş Çiftçi, Ezgi(2021). STEM eğitimi yaklaşımına dayalı hazırlanan uygulamaların sınıf öğretmeni adaylarının akademik başarılarına ve bilimsel süreç becerilerine etkisi. (Yüksek lisans tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı.
25. Altınok, M. A. (2019). Cumhuriyetten günümüze fen programlarında bilimsel süreç becerileri ile fen-teknoloji-toplum-çevre kazanımlarının karşılaştırılmalı incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aksaray
26. Arık, N. (2019). İlkokul dördüncü sınıf fen bilimleri dersinde bilim defteri kullanılmasının etkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Doktora tezi) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
27. Arıkan-Güllü, G.(2021). 6-8 yaş üstün/özel yetenekli öğrencilere yönelik tasarlanmış sorgulama temelli bilim eğitimi etkinliklerinin bilimsel süreç ve sorgulama becerilerinin gelişiminde etkililiği. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
28. Aslan, M. & Emre, I.(2020). The effect of predict-observe-explain strategy on students' academic achievement, scientific process skills and attitude towards science. *İnönü University Journal of the Graduate School of Education*, 7(14), 79-89.
29. Bakaç, E. & Yıldız, A. (2021). Öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerilerini anlama düzeyleri ve öğretim elemanlarının onların cevapları hakkındaki tahminleri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 453-481.
30. Başar, T. (2021). 2018 fen bilimleri dersi öğretim programında yer alan kazanımların bilimsel süreç becerileri açısından analizi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 218-235.
31. Başkurt Sayhan, E. (2019). Sözde-bilim uygulamaları yoluyla üstün zekâlı ve yetenekli 4. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç beceri düzeylerinin belirlenmesi. (Yüksek Lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
32. Can, K. (2020). İlkokul fen bilimleri öğretim programı, ders kitabı ve öğrenci kazanımlarının bilimsel süreç becerileri bakımından değerlendirilmesi. (Yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
33. Can, K., & Uluçınar-Sağır, Ş.(2019). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1450-1466.
34. Cansız, N. & Cansız, M. (2018). Enhancing preservice teachers' observation and inference skills. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 19(3), 362-373. DOI: 10.17679/inuefd.335762
35. Celep Havuz, A. (2019). Araştırma ve sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımının sınıf öğretmen adaylarının bilişsel ve duyuşsal becerilerine etkisi (Yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Amasya
36. Çakır, S. (2019). 4. sınıf fen bilimleri dersi mikroskobik canlılar ve çevremiz ünitesinde robotik kodlama uygulamalarının öğrenme ürünlerine etkisi (Yüksek lisans tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
37. Çevik, A & Kaya, H. (2021). Fen eğitimi alanında yapılan bilimsel süreç becerilerini içeren lisansüstü tezlerin incelenmesi: Meta-Sentez çalışması. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 143-166. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.985454>

38. Çokçalışkan, H. (2019). Özdüzenlemeli fen öğretiminin ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin özdüzenleme becerilerine, bilimsel süreç becerilerine ve başarılarına etkisi.(Doktora tezi) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
39. Çulcu, M. (2017). Tahmin Et Açıkla Gözle Açıkla Yönteminin Fen Bilimleri Dersi Kapsamında İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına, Bilimsel Süreç Becerilerine Ve Tutumlarına Olan Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
40. Demir, Y. & Emre, İ. (2020). 5E öğrenme modeline uygun etkinliklerin ilkokul 4. sınıf fen bilimleri dersi öğretimine etkisi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(3), 573-586.
41. Ecevit T., Sarioğlu E. & Bunsuz E. (2021). Bilim çocuk dergisi ''evde bilim'' köşesi etkinliklerinin fen bilimleri alanına özgü beceriler yönünden incelenmesi. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 10(4), 1600 – 1620.
42. Emre, I. & Kayabaş, M. (2020). The effect of conceptual change texts on fourth grade students' academic achievement, scientific process skills, attitudes towards science and overcoming of misconceptions, Ihlara Journal of Educational Research, 5(2), 259–270.
43. Gültekin, S. B. (2018). Bilimsel süreç becerilerine dayalı etkinliklerin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. (Doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
44. İpek, Yeşim(2019). Fen eğitiminde bilimsel hikâye kullanımının ilkokul öğrencilerinin çeşitli değişkenlerine etkisinin incelenmesi.(Yüksek lisans tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
45. İrven, Ö. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının bilimsel süreç beceri düzeyleri ve bu becerilerin derslerine entegrasyonu. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
46. İşiker, Y. (2017). Maddeyi Tanıyalım Ünitesinde Argümantasyon Tabanlı Öğretimin Öğrencilerin Akademik Başarı, Bilimsel Süreç Becerileri Ve Tutumlarına Olan Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
47. Kalemkus, J., Bayraktar, S., & Çiftçi, S. (2021). Comparative effects of argumentation and laboratory experiments on metacognition, attitudes, and science process skills of primary school children. Journal of Science Learning, 4(2), 113-122.
48. Kelepçe, O. (2021). Fen bilimleri dersinde zihin haritası kullanımının 4. sınıf öğrencilerinin başarılarına, bilimsel süreç becerilerine, tutumlarına ve bilişsel yüklerine etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
49. Koçoğlu, A. & Tanrıseven, I. (2020). İlkokul öğrencilerinin temel bilimsel süreç becerilerinin belirlenmesi: Bir karma yöntem araştırması. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16 (31), 3985-4011.
50. Koray, A. & Çakır, S. (2020). Robotik destekli uygulamaların akademik başarı ve bilimsel süreç becerilerine etkisi: 4. sınıf fen bilimleri dersi örneği, Turkish Studies - Education, 15 (2), 1073-1087.
51. Koyunlu-Ünlü, Z. (2020). Improving pre-service teachers' science process skills and views about scientific inquiry. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi [Journal of Theoretical Educational Science], 13(3), 474-489.
52. Köşeler, C., & Kalyon, S. (2020). Impact of argument-based laboratory method on scientific process skills of pre-service primary school teachers and their views of the nature of science. Journal of Curriculum and Teaching, 9(4), 75-88.
53. Kul, H. H. , Kızılay, E. & Oner, F. (2021). Türkiye'deki fen öğretim programlarında bilimsel süreç becerilerinin yeri. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 7 (2) , 327-347.
54. Sezen Vekli, G. (2018). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilimsel Süreç Becerilerine Dayalı Deney Tasarlama ve Uygulama Becerilerinin İncelenmesi. Sakarya University Journal of Education, 8(3), 128-141.
55. Şenyiğit, Ç.(2020). Sorgulama temelli öğrenmenin sınıf öğretmeni adaylarının bilimsel süreç becerilerine ve kavramsal anlamalarına etkisi. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

56. Tabaru, G.(2017). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerine Fen Bilimleri Dersinde Uygulanan STEM Temelli Etkinliklerin Çeşitli Değişkenlere Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi) Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
57. Türköz, Ü. G. (2020). Bilimin doğası etkinliklerinin ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine etkisi. Journal of Human Sciences, 17(2), 558-571.
58. Ülger, B. B. & Çepni, S. (2020). Evaluating the effect of differentiated inquiry-based science lesson modules on gifted students' scientific process skills. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 10(4), 1289-1324. <http://dx.doi.org/10.14527/pegegog.2020.039>
59. Yalçın, H., & Şişman, Z. B. (2018). Keşif ve sorgulama temelli bilim öğretimi programının 10-12 yaş çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisi. Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4(2), 83-96.
60. Yeşilçelebi-Bıyık, Y. & Şenel, E. A. (2019). Science notebook practice for science lesson: A research on fourth grades. Çukurova University Faculty of Education Journal, 48(2), 1367-1399.
61. Yıldırım, M. & Türker Altan, S. (2017). Araştırma ve sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımının ilkökul öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine etkisi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (38) , 71-89.
62. Yıldız-Kaya, S. (2019). STEM tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve ilkökul öğrencilerinin STEM'e yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
63. Yıldız-Yılmaz, N.(2019). An examination of the relationship between primary school students' environmental awareness and basic science process skills.,Educational Research and Reviews, 14(4), 140-151.
64. Yücel, M. (2019). İlkokul fen bilimleri dersinde laboratuvar kullanımının öğrencilerin tutum, bilimsel süreç becerileri ve akademik başarılarına etkisi.(Yüksek lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

### ***Ek 2. Bilimsel Süreç becerilerine yönelik araştırmalar için Yayın Sınıflama Formu***

<b>A. YAYININ KÜNYESİ</b>				
Yayın No:				
Yayının Başlığı:				
Yazar/lar:				
Yazarların Üniversiteleri:				
Yayın Türü:		<input type="checkbox"/> a.Tez	<input type="checkbox"/> b.Makale	<input type="checkbox"/> c. Bildiri
Yayımlandığı Dergi:				
Yıl:	Cilt:	Sayı:	Sayfa:	
<b>B.ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA ÜNİTESİ</b>				
<input type="checkbox"/> a.Canlılar Dünyasına Yolculuk		<input type="checkbox"/> b. Gezegenimiz Dünya		<input type="checkbox"/> c.Kuvvet ve Hareket
<input type="checkbox"/> d.Madde ve Değişim		<input type="checkbox"/> e.ışık ve Ses		<input type="checkbox"/> f. Vücutumuzu Tanıyalım
<input type="checkbox"/> g.Basit Elektrik Devreleri				
<b>D.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ</b>				
Nicel		Nitel		Karma
<input type="checkbox"/> 1.Deneysel	<input type="checkbox"/> 2.Deneysel Olmayan	<input type="checkbox"/> 3.Etkileşimli	<input type="checkbox"/> 4.Etkileşimsiz	<input type="checkbox"/> 5.Karma
<input type="checkbox"/> 1.1 Tam Deneysel	<input type="checkbox"/> 2.1 Betimsel	<input type="checkbox"/> 3.1 Kültür Analizi	<input type="checkbox"/> 4.1 Tarihsel Analiz	<input type="checkbox"/> 5.1 Açıklayıcı (Nicel→Nitel)
<input type="checkbox"/> 1.2 Yarı Deneysel	<input type="checkbox"/> 2.1.1 Longitudinal	<input type="checkbox"/> 3.2 Olgubilim	<input type="checkbox"/> 4.2 Kavram Analizi	<input type="checkbox"/> 5.2 Keşfedici (Nitel→Nicel)
<input type="checkbox"/> 1.3 Zayıf Deneysel	<input type="checkbox"/> 2.1.2 Cross-Age	<input type="checkbox"/> 3.3 Örnek Olay (Durum)	<input type="checkbox"/> 4.3 Derleme	<input type="checkbox"/> 5.3 Çeşitleme (Nicel+Nitel)
<input type="checkbox"/> 1.4 Tek Denekli	<input type="checkbox"/> 2.2 Karşılaştırmalı	<input type="checkbox"/> 3.4 Teori Oluşt.	<input type="checkbox"/> 4.4 Döküman Analizi	
	<input type="checkbox"/> 2.3 Korelasyonel	<input type="checkbox"/> 3.5 Eleştirel Çalışmalar	<input type="checkbox"/> 4.5 Diğer.....	
	<input type="checkbox"/> 2.4 Tarama	<input type="checkbox"/> 3.6 Diğer		
<b>E. BSB ÖLÇMEDE KULLANILAN TESTİN ÖZELLİKLERİ</b>			<b>F.ÖRNEKLEM</b>	
Testin Türü			<input type="checkbox"/> a.Örneklem	<input type="checkbox"/> b.Örneklem Büyüklüğü
<input type="checkbox"/> Açık Uçlu	<input type="checkbox"/> Ç.Seçmeli	<input type="checkbox"/> Diğer(.....)	<input type="checkbox"/> İlkokul 3. Sınıf	<input type="checkbox"/> 1-10 arası
Testteki madde sayısı			<input type="checkbox"/> İlkokul 4.Sınıf	<input type="checkbox"/> 11-30 arası
<input type="checkbox"/> 1-5	<input type="checkbox"/> 6-10	<input type="checkbox"/> 10-15	<input type="checkbox"/> 16-20	<input type="checkbox"/> 21ve üstü
Testi Geliştirenler			<input type="checkbox"/> Öğretmen	<input type="checkbox"/> 31-100 arası
<input type="checkbox"/> Yazarlar	<input type="checkbox"/> Başka Araştırmacılar	<input type="checkbox"/> Diğer(.....)	<input type="checkbox"/> Öğretmen Adayı	<input type="checkbox"/> 101-300 arası
Başka Araştırmacılar ise			<input type="checkbox"/> Veli	<input type="checkbox"/> 301-1000 arası
			<input type="checkbox"/> Diğer .....	<input type="checkbox"/> 1000'den fazla



<input type="checkbox"/> Türk Araştırmacılar	<input type="checkbox"/> Yabancı Araştırmacılar	<input type="checkbox"/> Türk ve Yabancı Ar.		
BSB ölçmede testle birlikte kullanılan diğer araç veya teknikler( varsa)				
<input type="checkbox"/> Gözlem	<input type="checkbox"/> Mülakat	<input type="checkbox"/> 2.3 Diğer(.....)	<b>G. Müdahale(Deneysel Uygulama) Süresi</b>	
Testte resim/şekil kullanılmış mı? <input type="checkbox"/> Evet <input type="checkbox"/> Hayır <input type="checkbox"/> Belirtilmemiş			<input type="checkbox"/> 1 hafta	<input type="checkbox"/> 1-3 hafta
Kaç soruda görsel kullanılmış:.....			<input type="checkbox"/> 4-6 Hafta	<input type="checkbox"/> 7-14 Hafta
Testin uygulama süresi:..... dakika			<input type="checkbox"/> Diğer(.....)	<input type="checkbox"/> Belirtilmemiş
<b>H.VERİ ANALİZ YÖNTEMİ</b>				
<b>NİCEL VERİ ANALİZİ</b>			<b>NİTEL VERİ ANALİZİ</b>	
<input type="checkbox"/> 1.Betimsel (Descriptive)	<input type="checkbox"/> 2.Kestirimsel		<input type="checkbox"/> 3.Nitel Veri Analizi	
<input type="checkbox"/> 1.1 Frekans/Yüzde Tabloları	<input type="checkbox"/> 2.1 t-testi		<input type="checkbox"/> 3.1 İçerik Analizi	
<input type="checkbox"/> 1.2 Ortalama/Standart Sapma	<input type="checkbox"/> 2.2 Korelasyon		<input type="checkbox"/> 3.2 Nitel Betimsel Analiz	
<input type="checkbox"/> 1.3 Grafikle Gösterim	<input type="checkbox"/> 2.3 ANOVA/ANCOVA		<input type="checkbox"/> 3.3 Diğer.....	
<input type="checkbox"/> 1.4 Diğer.....	<input type="checkbox"/> 2.4 MANOVA/MANCOVA		<b>I. ANAHTAR KELİMELER</b>	
	<input type="checkbox"/> 2.5 Faktör Analizi			
	<input type="checkbox"/> 2.6 Regresyon			
	<input type="checkbox"/> 2.7 Non-Parametrik Testler			
	<input type="checkbox"/> 2.8 Diğer.....			
<b>Araştırmanın amacı:</b>	.....			



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
SociologyVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1449-1453Arrival  
06 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63940Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.63940>**How to Cite This Article**  
Yılmaz, E. (2022).  
“Yapısal Özellikleri Açısından Antik Mezopotamya’da Kent ve Kentleşme”,  
International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1449-1453

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Yapısal Özellikleri Açısından Antik Mezopotamya’da Kent ve Kentleşme

### City and Urbanization in Ancient Mesopotamia in Terms of Structural Characteristics

Ensar Yılmaz<sup>1</sup> <sup>1</sup> Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye

#### ÖZET

Mesos (orta) ve potamos (ırmak) kelimelerinin birleşiminden oluşan Mezopotamya, Fırat ve Dicle nehirlerinin arasındaki, günümüz Irak topraklarının bir bölümünü tanımlayan bir bölgenin adıdır. Mezopotamya adı, her ne kadar coğrafi bir terim olsa da aynı zamanda Sümer, Akad, Babil, Asur gibi kadim uygarlıklardan günümüze kadar gelen bileşik kültürel bir kimliği de simgelemektedir. Kentlerin ortaya çıkışında tarihsel açıdan ilk başlarda küçük topluluklar halinde yaşayan insanlığın, sonraki süreçte büyük topluluklara dönüşmesi belirleyici olmuştur. Modern anlamdaki ilk kentler MÖ 3500–4000 yıllarında Mezopotamya’da kurulmuş, karmaşık sosyal organizasyonların da yine ilk defa bu bölgede gerçekleştirildiği görülmüştür. Fırat ve Dicle nehirlerinin cansuyu olduğu Mezopotamya’da teşekkül eden gelişmeler, Önasya’daki bütün eski medeniyetlerin gelişme sürecine etki etmiş, zaman zaman da doğrudan belirlemiştir. Kentleşmeden mimariye, sanat anlayışından din ve yazı sistemlerine değin ortaya çıkan öncü fikir ve pratikler, ticaret ya da siyasal ilişkiler neticesinde Anadolu, İran ve Suriye gibi bölgelere yayılarak buradaki medeniyetlerin biçimlenişine katkı sunmuştur. Güney Mezopotamya’da MÖ 4. bin yılın sonlarında kurulan kent düzeni ve medeniyet algısının yüksek düzeydeki başarısı, sadece birkaç yüzyıl içinde çevre bölgelere ulaşarak Anadolu’dan Hindistan’a değin geniş coğrafyalarda karşılık görmüş, Mezopotamya’yla herhangi bir iletişimin var olduğu bütün yerlerde ise radikal değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kentlerin ekonomisini din örgütünün başında bulunan kral yönetmektedir, siyasal düzen ise sosyo-ekonomik yapıyla iç içe geçmiştir. Oluşma sürecindeki kentleşme modelinin en belirgin unsurları; çok katmanlı sosyal yapısıyla geniş nüfusunun yanı sıra, yazı ve denetim yöntemleri, anıtsal yapıları ve uzak bölgelerden ithal edilen egzotik mallardır.

**Anahtar Kelimeler:** Antik Mezopotamya, Kent, Kentleşme

#### ABSTRACT

Mesopotamia, which is derived from the words “mesos” (middle) and “potamos” (river), is the name of the region between the Euphrates and Tigris Rivers, including part of the territory of present-day Iraq. Although the name Mesopotamia is a geographical term, it also symbolizes the combined cultural identity that has survived from ancient civilizations such as Sumerians, Akkadians, Babylonians, and Assyrians. The transformation of humans who lived in small communities at first into large communities in the later period was decisive in the emergence of cities. In the modern sense, the first cities were established in Mesopotamia between 3500-4000 BC, and it was seen that complex social organizations were realized in this region for the first time. The developments in Mesopotamia, where the Euphrates and Tigris Rivers were the lifeline support, affected the development process of all ancient civilizations in Asia Minor and determined it directly from time to time. The pioneering ideas and practices emerging from urbanization to architecture, from the understanding of art to religion and writing systems, spread to regions such as Anatolia, Iran, and Syria as a result of trade or political relations, contributing to the formation of civilizations. The high success level of the perception of urban order and civilization established in Southern Mesopotamia at the end of the 4th millennium BC reached the surrounding regions in just a few centuries and was responded to in large geographical areas from Anatolia to India and led to radical changes in all areas in Mesopotamia where there was any type of communication. The king, who is at the head of the religious organization, managed the economy of cities, and the political order was intertwined with the socio-economic structure. The most significant elements of the urbanization model in the process of formation were the large population with its multi-layered social structure, writing and control methods, monumental structures as well as exotic goods imported from distant regions.

**Keywords:** Ancient Mesopotamia, City, Urbanization

## GİRİŞ

Antik yazarların *mesos* (orta) ve *potamos* (ırmak) kelimelerini birleştirerek türettikleri bir isim olan Mezopotamya, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan, günümüzdeki Irak topraklarının bir kısmını oluşturmaktadır. Coğrafi bir terim olan Mezopotamya, öte yandan Babil, Sümer, Asur ve Akad gibi kadim uygarlıklardan günümüze değin uzanan zengin, kültürel bir kimliğin de adıdır. (Koroğlu, 2012: 11- 12).

Kentlerin ortaya çıkışını, küçük topluluklar halinde yaşayan insanlığın tarihsel süreçte büyük topluluklara dönüşmesi belirlemiştir. Modern anlamdaki ilk kentlerin MÖ 3500–4000 yıllarında Mezopotamya’da kurulduğu, karmaşık sosyal organizasyonların da yine ilk defa bu coğrafyada gerçekleştirildiği görülmüştür. (Pustu, 2006: 129).

Ancak kentlerin ortaya çıkışına ilişkin günümüzde farklı görüşler de mevcuttur. Bu konudaki hâkim görüş, kent medeniyetinin birkaç bin yıl öncesinde Akdeniz - Ortadoğu havzasında, maden bilgisinin gelişmesinin yanı sıra, kimi iktisadi, kültürel ve coğrafi koşulların olgunlaşmasına paralel ortaya çıktığı ve kent yönetiminin ilk örneklerinin bu bölgede verildiği yönündedir. Kentsel yerleşim alanlarının ilk olarak farklı bölgelerde



görülmesinin nedeni ise, iktisadi, kültürel ve çevresel koşulların elverişli zeminine bağlanmaktadır (Pustu, 2006: 131).

## COĞRAFI ve FİZİKİ YAPI

İnsanın tüm edimlerini gerçekleştirdiği bir alan olması bakımından mekân, fiziki bir yapıya karşılık geldiği için coğrafyayla ilişkilendirilir. Buradan hareketle mekânın, doğal olduğu kadar, toplumsal, iktisadi ve siyasi süreçlerin de bir parçası olduğunu söyleyebiliriz. İnsan varoluşuyla özdeşleştirilen mekânsal sürecin, başlangıçtaki ilk toplanmalardan bu yana kentsel yerleşimlere işaret ettiği bilinmektedir; zira bir kentin var olması, aynı zamanda bir sistem ve düzenin de var olması anlamına gelir. Dolayısıyla insanlık, mekânsal açıdan kendisine bir kent kurarken, bir biçimiyle uygarlığı da kurmaktadır (Hergüner, 2017: 220).

Mezopotamya, Yukarı Mezopotamya ve Aşağı Mezopotamya olarak iki farklı kültürel ve ekolojik bölgeyi kapsamaktadır. Tarihin değişik dönemlerinde bu iki bölge ile Asur Ülkesi Babilonya bölgeleriyle özdeşleştirilmiştir. Yalnızca olağan ya da yapay su yolları yakınında mevcut yerleşimlerin tercih edildiği Babilonya düz ve kuru bir bölgede bulunurken, yer şekilleri bakımından daha değişken ve zengin olan Asur Ülkesi'nde ise kuru tarım yapılabilmesini sağlayan yeterli yağışlar nedeniyle kırsal yerleşimler de kurulmuştur (Tekin, 2014: 116).

Mezopotamya bölgesinin hayli verimli bir alanı olan Babil ile Basra Körfezi arasındaki kısmı, Dicle ve Fırat ırmaklarının on binlerce yıldır taşıdıkları alüvyonlarla doludur. Nasıl ki Mısır'ın yaşam kaynağı Nil Nehri ise, Fırat ve Dicle de Mezopotamya'ya yaşam kaynağı olmuş, kent hayatının gelişmesine de elverişli bir zemin sağlamıştır. Bu verimli topraklar Erken Sümer Hanedanları'nca birçok kentin inşa edilmesine ev sahipliği yapmasının yanı sıra, Sami toplumlarının Mezopotamya bölgesine gelişleriyle birlikte Babil ve Akad Krallığı'nın gelişimine de olanak sağlamıştır. Bölgedeki nehir yataklarının değişkenlik göstermesi nedeniyle ilk başlarda nehir vadisine kıyı yerlere inşa edilmiş olan Umma, Nippur, Larsa ve İsin gibi şehirler süreç içinde nehirlerden kilometrelerce uzağa düşmüşlerdir (Köroğlu, 2006: 16).

Çok geniş sayılamayacak bir alanda bulunan Aşağı Mezopotamya'nın eni dar bir şeride sıkışmış, sağlı sollu iki nehrin arasındaki kanallarla sulanırken, boyu ise 600-700 km kadardır. İklimi alabildiğine kurak olan bu bölge, Bağdat ile Basra Körfezi arasında, yılda 200 mm'den az yağmurun düştüğü düz ve engebesiz bir alandadır. Yine de onca kurak kuraklığına karşın nehirler aracılığıyla sulama yapılması durumunda bereketli hasatlar olabilmektedir. Oysa Yukarı Mezopotamya'ya yılda 200 mm yağış düşmektedir ve bu bölge güneyden farklı olarak sulama dahi yapılmadan yılda bir kez buğday hasadına imkân veren kuru ziraata uygundur. Öte yandan bu bölgenin çayırların yoğun olması nedeniyle hayvancılığa daha elverişli bir yapısı vardır, dolayısıyla kuru tahıl ziraatıyla güneydeki alüvyonlu bölge kadar yoğun bir nüfusu beslemesi mümkün değildir. Sonuç itibarıyla Aşağı Mezopotamya bölgesinin toprağı ne kadar verimli olsa da ancak nehirlerden yapay sulama ile tarım yapılabilmekteydi (Tekin, 2014: 113-114).

Aşağı Mezopotamya'nın ilk büyük şehri olan Uruk'ta sadece kent merkezinde yaşayanların sayısı 40 bin civarındadır, yüzölçümü ise MÖ 4. binyıl sonları – 3. binyıl başlarında 250 hektara kadar ulaşmıştır. Uruk'un muhasebe kayıtları, silindir mühürleri, tapınak süslemelerinde kullanılan kil çivileri, irsaliye yerine geçen kil topraklar/zarflar ve hesap taşları gibi karmaşık maddi kültürüne ek olarak, devasa anıtsal binaları, sayısal tabletleri ve “ön ve erken yazı” örnekleri bize, katmanlı bir toplumun ve hiyerarşik bir yapının ve kurumsal bir devletin varlığını gösterir. Şehrin geniş bir coğrafyayı idare eden karmaşık bir siyasal merkez olduğunu en iyi anlatan durum ise, hinterlandında bulunan 110 civarındaki küçük yerleşim biriminin olmasıdır (Çıvgın, 2015: 250-251).

Tarihsel veriler bize, ilk kentlerin Mezopotamya bölgesinde meydana geldiğini tanıtlamakla kalmaz, ayrıca kentsel mimari dokunun genel özelliklerini de belirtir (Kılıç, 2017: 417). Sözelimi “Ziggurat” olarak adlandırılan ilk Sümer tapınakları, elle yoğrulmuş çamur tuğlaların aralarına kat kat katran sürülmesiyle inşa edilen, zeminden 10 metre yüksekliğinde, üstü de 1000 metrekare civarındaki yapılarıdır (Eser, 2014: 44).

Mezopotamya bölgesinde yaşayan toplumların, her katını ayrı bir renge boyadığı Zigguratlarını yedi kat yapmalarının nedeni ve sözkonusu renklerle bağlantılandırılması o coğrafyaya özgü yedi gök tanrı kavramıyla ilişkilendirilir (Eser ve Kılıç, 2017: 420). Yazıyla tanımlanabilen çağlardan bu yana kent algısının ideolojik düzlemde yüksek bir mertebeye konumlandırıldığı Mezopotamya toplumlarında, “kent”in “doğa”dan ayrıştırıldığını ve ondan üstün görüldüğünü söylemek mümkündür (Naiboğlu, 2019: 221).

## SOSYO-EKONOMİK YAPI

Sulamaya elverişli ve alüvyonlu/bereketli topraklarının büyük aileler tarafından ekilmesiyle tarımsal ürün fazlasının olduğu Aşağı Mezopotamya’da, mesleki uzmanlaşmanın yanı sıra yiyecek üretimi dışındaki sektörlerin de ortaya çıkması servet birikimine yol açmış, bu da beraberinde sosyal katmanlaşmayı, kurumsal ve bürokratik bir yapıyı ve merkezîyetçi bir devletin oluşumunu getirmiştir. Aşağı Mezopotamya’da kente ikamet edenler de dahil olmak üzere nüfusun neredeyse tamamı tarımsal üretimle iştigal ediyordu, ancak coğrafi açıdan merkezi işlevi nedeniyle kentte yaşayan kesimin küçük bir bölümü tarım dışı işlere yönelerek bu alandaki uzmanlaşmanın ilk adımlarını atmıştı. Zanaatkâr çeşitliliğinde artışın meydana geldiği üretim sektöründeki uzmanlaşma süreci ailelerin kendi kendine yetememesine yol açtı; artık mal takasını düzene koyacak bir siyasi otoriteye ihtiyaç vardı (Çıvgın, 2015: 249).

Bölgeler arasında kültürel açıdan sayısız ayrılıklar mevcuttu; fakat yine de Asur, Babilonya’nın çoğu geleneğini benimsemişti ve genel hatlarıyla kendinden daha ileri konumda olduğu için de ona bağlılık gösteriyordu. Dolayısıyla her iki bölgedeki kent yaşamının birçok yönünü ve bilhassa da ekonomik yapısını belirleyen, bölgeler arası ekolojik farklılıklardı (Tekin, 2014: 116).

Toplumsal örgütlülüğün bir sonucu olarak 4. binyılda sulu tarımın yanı sıra, kentleşmenin ve anıtsal yapıların kurulması da hız kazanmıştır. İmparatorluk fikrinin gelişmesi, Yeni Asur devrindeki planlı kentlerin inşası ve uzak bölgelere yönelik ticaret anlayışı gibi ilerlemelerin zeminini oluşturan da işte bu atılımlardır (Köroğlu, 2006: 13-14).

Ticaret anlayışının yeni bir aşamaya geçmesi ise kentlerin ortaya çıkmasıyla birlikte olmuştur; statülerini sağlamlaştırmaya çalışan kentlerde yaşayan elit kesim, gereksinim duyulan lüks tüketim mallarını uzak ülkelerden güvenli bir şekilde getirebilmek amacıyla geniş ölçekli ticaret ağları kurmuşlardır (Çıvgın, 2015: 250). Her geçen gün gelişen kentler ve toplumsal yaşamda ihtiyaç duyulan temel maddeleri sağlamanın yolu, komşu ülkelerle ticari işbirliğinden geçiyordu. Dolayısıyla Mezopotamya bölgesinde kentleşmeden sanat ve mimariye değin bir dizi atılımın gerçekleşmesi ancak civardaki bölgelerle güvenli ticari ilişkiler sayesinde mümkündü (Köroğlu, 2012: 19-20).

Mezopotamya kent-devletlerinde esas itibarıyla, saray, tahıl ambarı, surlar ve tapınak gibi dört yapı bulunur ve belli bir alanla sınırlı olan kentlerin, etrafı surlarla çevrilidir. Kentlerdeki bu dört yapı, işgücünün büyüklüğünü ve nüfusun genişliğini göstermesi bakımından önemlidir; öte yandan bu denli devasa yapıların inşaatında yer almak da toplumsal işbölümünün kurumsal yapısına işaret eder. Dolayısıyla sınıfsal anlamda rahiplerin ardından emek gücüyle geçinen bir başka sınıf, yani işçiler ortaya çıkmıştır. Özetle doğa ile insan arasındaki ilişkinin, yerini gitgide insan ile insan arasındaki ilişkiye bırakmasında kent-devletlerinin oluşması etkindir; diğer yandan kentler, mitolojik düşüncesinin de yardımıyla hem kendilerinin, hem de idarecilerinin kutsallaştırıldığı mekânlara dönüşmüştür (Eser, 2014: 43).

Ayrıca, söz konusu tapınakların insanlık tarihinin ilk toprak sahipleri olması bir yana, devletin de bizatihi kendisi olması nedeniyle, siteleri surlarla donatan, araziye değerlendiren, sulama altyapısıyla ilgilenen, işgücünü yöneten ve askeri gücü derleyip toparlayan bir yapısı da vardı. Bu çok işlevli kurumların her birinin başında bir rahip bulunurdu ve onun tarafından idare edilirdi. Bunun dışında, kent-tanrısına adanmış tapınaklar arasında yer alan bir de ana tapınak bulunurdu; ana tapınakların idaresi ise kent-tanrısını temsilen, siteleri de yöneten kent hükümdarlarındaydı (Eser ve Kılıç, 2017: 419-420).

Kentlerdeki anıtsal varlıklar kent ile köy arasındaki ayrımı temsil ettiği gibi, toplumsal üretimden elde edilen artık-ürünün kentsel mekânlara aktarıldığı anlamına da gelir. Öyle ki, tapınak etrafında bulunan depolar, rahiplerin odaları ve zanaatkârların atölyeleriyle beraber büyük bir üretim merkezini ve tahıl ambarını andırır (Eser, 2014: 45). Sonuç itibarıyla kentin iktisadi yapısı Zigguratların etrafında biçimlenmektedir (Eser, 2014: 45).

Şehirlerin doğuşuna ilişkin birtakım iddialarda bulunulmuştur. Bir iddiaya göre kentler iktisadi temelli (piyasa doğrultusunda) kurulmuştur, bir başka iddiaya göre de tapınaklar temelinde inşa edilmiştir. Oysaki ilk kentlerin ortaya çıktığı Mezopotamya’da, öne sürülen iki düşüncenin de varlığından söz etmek mümkündür (Eser ve Kılıç, 2017: 412).

Mezopotamya’da yaşayan toplumların büyük bölümünün uğraş alanı tarım ve hayvancılıktı, elbette ki çiftçilerin yanı sıra kent yaşamının vazgeçilmez elemanları arasında balıkçılar, gemiciler, marangozlar, çömlekçiler, mimarlar, duvarcılar ve yazıcılar da mevcuttu. Varlıklı tüccarlar ve güçlü ailelerin de olduğu bütün kentlerde toplumsal hayatın merkezi tapınaklardı (Köroğlu, 2008: 66).



## SİYASİ ve KÜLTÜREL YAPI

Mezopotamya’da ilk kentlerin ortaya çıkması MÖ 4. binyılın ikinci yarısından MÖ 4. binyılın sonlarına doğrudur. Güney Mezopotamya’da MÖ 4. binyılın ikinci yarısında dağınık bir biçimde yaşayan nüfusun belli merkezlerde birikmeye başlaması, dini, iktisadi, siyasi, askeri ve hukuki kurumsallaşmayı ve idarecilerin toplumsal yaşamın bütün alanlarını düzenleyecek şekilde yetkilendirilmesini beraberinde getirmiş, MÖ 4. binyılın sonlarında da bütün bu gelişmeler doruk noktasına ulaşarak kentlerin ilk nüvelerini vermiştir (Naiboğlu, 2019: 211).

Güney Mezopotamya’da ilk kurulan kentlerin Sümerler tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Siyasal açıdan birer kent devleti de olan bu yerleşimlerin çevresi surlarla kaplıydı ve bütün yapılar bir tapınağın çevresinde biçimlenmişti. Site olarak isimlendirilen bu kent devletleri arasında Eridu, Uruk, Larsa Kiş, Lagaş ve Ur sayılabilir (Işık, 2018: 48). Öte yandan Kudüs, Babil, Harran gibi devletler de ilk büyük kent örnekleridir (Işık, 2018: 46).

Binlerce yıl Mezopotamya toplumunun kent kültürüne zemin oluşturacak köklü dönüşümlerin meydana gelmesi ise MÖ 4. binyılın sonlarıdır; ilk kez bu dönemde yazının keşfinden silindir mühre, büyük sanat yapıtlarından devasa binalara büyük değişimler olmuştur. MÖ 3. binyıla gelindiğinde de kentleşmenin hızlı bir biçimde çevre bölgelere sirayet ettiğine tanık oluyoruz; ancak Güney Mezopotamya’daki “kent devleti” yapılanması uzunca bir müddet hiç değişmeden kalmıştır (Naiboğlu, 2019: 212-213).

Mezopotamya coğrafyasının insanlık tarihi açısından en belirgin özelliği; tıp, matematik, yazılı kanunlar, büyü ve fal gibi birçok alanda ilk adımların atılmış olmasıdır. Bununla birlikte neolitik devirde şekillendirilen erken kabartmalar, heykeller, küçük el sanatları ve mücevherlerin yanı sıra, araba tekerliği, yelkenli tekne, çömlekçi çarkı, tonoz, saban ve yapı kemeri gibi teknolojik evrelerin varlığı da medeniyete yapılan görkemli katkıların örnekleridir (Köroğlu, 2006: 13-14).

Kentleşme sürecini betimleyen başat olgu sosyal tabakalaşmadır; Mezopotamya’da sosyal sınıflar ilk defa MÖ 5. binyılda ortaya çıkmaya başlamış, mal denetimi belli ailelerin veya bireylerin kontrolüne geçmiştir. Sosyal işleyişin ilk belirtilerinin yaşandığı bu dönemin ardından MÖ 4. binyıla gelindiğinde artık süreç tamamlanmış, merkezi mal denetimleri anıtsal tapınaklar aracılığıyla yapılar hale gelmiştir (Naiboğlu, 2019: 215).

Kentin kalbi durumundaki tapınaklar kralın yönetsel görevleri üstlendiği mekânlardır; buralarda ayrıca ekonominin idaresi, eğitim-öğretim işlerinin düzenlenmesi ve astronomi faaliyetleri gibi çalışmalar da yürütülür (Kılıç, 2017: 435). Burada dikkati çeken ve hatırdan tutulması gereken en önemli olgu, bu merkezlerin kentleşme serüvenindeki ilk kamusal yapılar olması ve dinsel bir nitelik sergilemesidir (Naiboğlu, 2019: 222).

Öte yandan tapınaklar aracılığıyla gerçekleşen kentleşmenin belli başlı özellikleri de göze çarpmaktadır; sözgelimi ambarlarda saklanan ürünün kullanımında üç ana hedef vardır. Bunlar:

1. Yönetim ve bilim alanlarında uzmanlaşan ve sayısı her geçen gün artan din adamlarının beslenmesi,
2. Büyük sulama işlerinde çalışanların araç-gereç, yiyecek-giyecek gereksinimlerinin karşılanması ve yeni tapınakların yapılması ve döşenmesi,
3. Toplum dışı saldırılara karşı kurulan askerlerin beslenmesi (Kılıç, 2017: 423).

En az iki toplumsal katmanı zorunlu kılan kent olgusunun, Mezopotamya’da sayısız katmanla ortaya çıktığı görülmektedir. Doğrusal bir çizgi üzerinde tanımlanması mümkün olmayan bu katmanlar çok yönlüdür. Zirvede rahip krallar vardır; bunlar erkini dinden alır ve kendilerini tanrılar ile insanlar arasında konumlandırır. Toplumun en tepesinde sadece krallar yoktur, kraliyet ailesi de bulunmaktadır (Naiboğlu, 2019: 215).

Mezopotamya toplumunda, kraliyet ailesi haricindeki bütün topluluklar arasında sınıfsal ayrımlar mevcuttur. Geç dönemlere tarihlenseler dahi kanun metinlerine bakıldığında, toplumdaki sınıfsal ayrımı bütün yönleriyle görürüz. Sözgelimi Hammurabi Kanunları ve Eşnunna Kanunları gibi sosyal hayatı düzenleyen metinler MÖ 2. binyılın ilk yarısına tarihlenmiştir ve bu metinlerde birçok kanun maddesinin “şumma avilum” kalıbı ile başlaması dikkati çeker. Ancak, suç işleyen kişinin alacağı cezaları belirten ve “Eğer bir insan,” şeklinde başlayan bu ifade kalıbı, sıradan ya da halktan insanları tanımlamamaktadır; çünkü “avilum” kelimesi sadece üst tabakadakileri tanımlarken, aynı zamanda bu metinlerde seslenen kesimin de sadece avilumlar olduğu anlaşılır. Sözkonusu metinlerde alt sınıfın “muşkenum”, kölelerin de “vardum” şeklinde tanımlandığı görülür. Buradan da anlaşılabilceği gibi metinlerdeki tanımlamalar meslekle edinilmiş bir üstünlükten ziyade, çok daha köklü bir sınıfsal ayrımın işaretidir. Fakat bununla birlikte meslek sonucu edinilmiş sınıfların da Mezopotamya’da etkili olduğu bilinmektedir (Naiboğlu, 2019: 216).

Kentleşmenin öncelikli kriteri dev kalabalıkları, geniş kitleleri tek bir yönetim altında bir araya getirmekten geçer; Mezopotamya toplumlarında da bu, din aracılığıyla sağlanmıştır. Bu coğrafyanın inanışına göre bir tek insanlar değil, kentler de tanrılara aittir. Sözelimi “rahip-kral” şeklinde adlandırılan yöneticileri vardır ve tanrılar tarafından insanları yönetmek üzere görevlendirilmişlerdir. Mısır geleneğindeki gibi bu kişiler kendilerini tanrı ilan etmezler belki ama, yine de insanlar ile tanrılar arasında iletişim kuran, en üst seviyedeki rahiplerdir. Bu yüzden ilk kamusal yapılar saraylar olmamış, tapınaklar olmuştur. Sonraki süreçte tapınakların yanında sarayların da ortaya çıkması MÖ 3. binyılın ortalarında gerçekleşmiştir, fakat yine de din ile yönetimin (tapınak ile sarayın) iç içeliği bütünüyle devam etmiştir (Naiboğlu, 2019: 220).

Mezopotamya’da iki tür hâkimiyet biçimi var olmuştur: İlki, Sümerlilik ile ilişkilendirilen ve din ekseninde biçimlenen bürokratik hâkimiyet; ikincisi, Samilik ile ilişkilendirilen hanedan hâkimiyeti (Kılıç ve Ay, 2013: 395).

## SONUÇ

Dicle ve Fırat nehirlerinin yaşam kaynağı olduğu Mezopotamya coğrafyasında meydana gelen değişimler, Önasya’daki bütün eski uygarlıkları etkisi altına alarak gelişim evrelerini kimi zaman dolaylı, kimi zaman da doğrudan belirlemiştir. Bu coğrafyada ortaya çıkan din, kentleşme, yazı sistemleri, mimarlık ve sanat anlayışı gibi düşünce ve pratikler, ticaret ya da siyasi etkileşimler, Anadolu’dan Suriye ve İran gibi bölgelere değin yayılarak diğer medeniyetlerin oluşmasına öncülük etmiştir (Koroğlu, 2012: 7).

Güney Mezopotamya’da MÖ 4. binyılın sonlarında oluşturulan kentleşme süreci ve medeniyet algısının sadece birkaç yüzyıl içinde çevre bölgelere ve Hindistan’dan Anadolu’ya değin geniş bir alana uzanarak benimsenmesi bir tek bu coğrafyalarda değil, Mezopotamya’yla alışverişin olduğu her yerde köklü değişimlere neden olmuştur (Naiboğlu, 2019: 222-223).

Tarihsel veriler bize, kentte yaşayan halkın kan bağı ya da akrabalık bağından ziyade birliktelik bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir (Naiboğlu, 2019: 214). Sosyo-ekonomik yapının siyasi yapıyla iç içe geçtiği kentlerin ekonomik yönetimini ise din örgütünün başındaki kral yürütmekteydi. Çok yönlü bir işleve sahip olan tapınağın devletin yönetsel ve siyasal mekanizmasını dinsel açıdan belirlemesi, ya da başka bir deyişle devlet mekanizmasının kaynağında dinin olması kaçınılmaz bir durumdu (Kılıç ve Ay, 2013: 388-389).

Yeni oluşmakta olan kentleşme modelinin en belirgin özellikleri olarak karşımıza çıkan olguları ise, çok katmanlı bir toplumsal yapı, geniş bir nüfus, yazı ve silindir mühür gibi denetim usullerinin yanı sıra, anıtsal yapılar ile uzak bölgelerden ithal edilen egzotik ürünlerdi (Naiboğlu, 2019: 222).

## KAYNAKÇA

1. Çıvgın, İ. (2015). “Uruk’un Yayılışı: MÖ 4. Binyılda Mezopotamya’da Erken Kentler, Takas Ağları ve Kolonileşme”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, (18), 249- 254.
2. Eser, E. (2014). “Eski Yakındoğu’da Din-Siyaset İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli
3. Eser, E. & Kılıç, Y. (2017). “Mezopotamya’nın İlk Kent Binaları (Tapınaklar) ve İşlevleri”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 4(13), 412-438.
4. Hergüner, B. (2017). “İnsanın Kentinden Kentin İnsanına: Öyküde Kent, Kentleşme, Kentleşme Görünümleri”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (9), 219-239.
5. Işık, A. (2019). “İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş”, Mavi Atlas Dergisi, 6(2), 46-74
6. Kılıç, Y. & Ay, Ş. (2013). “Eski Mezopotamya’da Siyasi Örgütlenmede Din Olgusu”, Journal of Turkish Studies Dergisi, 8(5), 387- 403.
7. Kılıç, Y. (2017). “Mezopotamya’nın İlk Kent Binaları (Tapınaklar) ve İşlevleri”, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, (13), 412-438.
8. Koroğlu, K. (2012). Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
9. Naiboğlu, N. (2019). “Kentleşmenin Kökeni: Mezopotamya’da İlk Kentler”, MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3(20), 211-224.
10. Pustu, Y. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Kent ‘Antik Site’den Dünya Kentine”, Sayıştay Dergisi, (60), 129-131.
11. Tekin, M. (2014). “Eski Mezopotamya’da Coğrafi ve Etnik Yapı”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, (2), 111-125.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Education ManagementVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1454-1461Arrival  
08 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63957Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63957>How to Cite This  
Article

Tura, M.; Dağtekin, A., Akdemir, A.; Yavuzi M.; İriz, E. &amp; Aslan İriz, M. (2022). "Öğretmenlerin Öğretmenlik Mesleğinden Okul Yöneticiliğine Geçişte Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1454-1461



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## GİRİŞ

Öğretmen bir öğrenme aracı, denetçi, disiplin, savunucu ve orta sınıf ahlak yardımcısıdır. Öğretmen güvenilir bir kişi, yedek bir ebeveyn, bir öğrenci danışmanı, bir meslektaşı ve bir sosyal katılımcıdır. Bunlar öğretmene çoğunlukla meslekleri hakkında verilen görüntülerdir (Balci, 1991). Öğretmenin değerlendirilmesinde bilgi, kişilik, çevreye uyum, çevre gelişimine katılım ve halkla ilişkiler gibi kriterler de kullanılmaktadır (Çelikten ve Can, 2003).

Ülkenin geleceğinin mimarı öğretmendir. Her zaman mühendislerini, doktorlarını, avukatlarını, öğretmenlerini, askerlerini, polislerini, sürücülerini, kısacası, toplumun tüm kesimlerine hizmet eden insan gücünü yetiştiren öğretmenlerdir. Öğretmenler ülkelerin kaderlerinde çok önemli yerlere sahiptir. Öğretmenler eğitim sisteminin en temel ögesidir. Öğretmenlerin bir ülkenin kalkınmasında lider rol oynaması, nitelikli işgücü yetiştirmesi, toplumda barış ve sosyal barışın sağlanması, bireylerin sosyal yaşam için sosyalleştirilmesi, hazırlanması, toplumun kültür ve değerlerinin genç nesillere aktarılması beklenmektedir. (Özden, 1999).

Toplumlardaki değişiklikler öğretmenler aracılığıyla kamuoyuna daha kolay açıklanabilir. Değişim, sınıfların ve değişimi itmek, itmek ve yürütmek isteyen insanların işi olmazsa, bu değişimin toplumun yaşamında önemli bir yeri vardır, bu değişim toplumu daha da kötüleştirir, daha iyi götürmez (Berkes, 1997). Değişimin

## Öğretmenlerin Öğretmenlik Mesleğinden Okul Yöneticiliğine Geçişte Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Problems And Solutions Provided By Teachers In Transition From Teaching Profession To School Management

Mehmet Tura<sup>1</sup> Abdullah Dağtekin<sup>2</sup> Abdulkadir Akdemir<sup>3</sup> Muhammet Yavuz<sup>4</sup> Emrah İriz<sup>5</sup> Mürvet Aslan İriz<sup>6</sup>

<sup>1</sup> Öğretmen, Sergen Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye

<sup>2</sup> Öğretmen, Sur Küçükakören Şehit Pilot Cengiz Oruç İlkokulu, Diyarbakır, Türkiye

<sup>3</sup> Öğretmen, Ergani Cumhuriyet Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye

<sup>4</sup> Öğretmen, Kayapınar Baykara İlkokulu, Diyarbakır, Türkiye

<sup>5</sup> Öğretmen Sur Çarıkli Fabrika İlkokulu, Diyarbakır, Türkiye

<sup>6</sup> Öğretmen, Kayapınar Piri Reis Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye

### ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin öğretmenlik mesleğinden okul yöneticiliğine geçişte yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri getirmektir. Nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması deseninde yürütülen bu çalışmaya ilkökul, ortaokul ve liselerde görev yapan toplam 10 okul müdürü katılmıştır. Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından ilgili alan yazına ve araştırmanın amaçlarına uygun olarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte yaşadıkları sorunların mevzuat konusunda, uygulama aşamasında ve velilerle yaşandığı, öğretmenlerin yaşadıkları sorunları yardımlaşarak ve çalışarak çözdükleri, öğretmenlerin yaşadıkları sorunların, öğretmenleri olumlu olarak etkilediği ve öğretmenlere temkinli olmayı öğrettiği, öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik yazılı sınav yapılması gerektiği ve sonrasında da hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Okul müdürü, öğretmenlik mesleği, okul, durum çalışması, nitel araştırma

### ABSTRACT

The aim of this study is to present the problems faced by teachers in the transition from teaching profession to school administrators and to offer solutions. A total of 10 school principals from primary, secondary and high schools participated in this study, which was conducted in qualitative research method and case study design. Easily accessible sampling, one of the purposeful sampling methods, was used to determine the participants of the study. In the collection of research data, a semi-structured interview form prepared by the researcher in accordance with the relevant literature and the aims of the research was used. Descriptive analysis was used to analyze the data. According to the results of the research, the problems faced by teachers in the transition from teaching to school management are experienced in legislation, in the implementation phase and with parents, teachers solve their problems by helping and working, the problems experienced by teachers affect teachers positively and teach teachers to be cautious, teachers' school for a more effective school management. It is understood that a written examination should be held to select, train and appoint a manager, and then in-service training should be given.

**Keywords:** School principal, teaching profession, school, case study, qualitative research



motor gücü olarak nitelendirilen eğitim kurumları ve bu kurumlar aracılığıyla öğretmenler, değişimin halk tarafından benimsenmesi ve bilgi toplumunda geride bırakılmaması için önemli görevler üstlenmektedir. Bilgi toplumunda öğretmen planlayan, organize eden, sürdüren ve sonuçlandıran kişidir. Öğretmene inisiyatif alma hakkı vermeyerek bir döneme özgü periyodik, mesleki davranışların öğretilmesi, bilgi toplumunun ortalama bir insana öngördüğü özellikleri dışlamak anlamına gelmektedir.(Doğan, 2000).

Okul yöneticiliği, eğitim faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülmesinde hayati role sahiptir. Bugün hızla değişim ve dönüşüm hareketlerinin yaşandığı sahaların başında gelen okullarda da değişim devam etmekte; okullara yönelik beklentiler de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu değişimin etkileri kapsamında okul yöneticilerinin rolleri de değişime uğramaktadır. Toplum ve eğitim refah seviyesi açısından ele alındığında değişimlerle baş edebilen, inovatif, riski göze alan, personel kaynaklarını aktif şekilde idare edebilen ve tüm eğitim örgütünün üyelerini etkisi altına alabilen yöneticiler okullar için aranan okul yöneticileri olmuşlardır (Savaş, 2019).

Türkiye’de eğitim yöneticiliği algısı bir görevlendirme şeklinde görülmektedir. Başka bir deyişle öğretmenler belirli şartları sağlamak, gerçekleştirilen yazılı ve sözlü sınavlarda başarı sağlamak kaydıyla okul yöneticiliği görevine atanabilmekte ve bu görevlerini belli bir süre gerçekleştirmektedirler. Ayrıca okul yöneticiliği görevi için öncesinde herhangi bir hizmet öncesi veya hizmetiçi eğitimi verilmemektedir. Oysaki okul yöneticiliği ve öğretmenlik mevkileri birbirlerinden farklı beklentileri gerçekleştirmeyi gerektirmektedir (Kılıç vd., 2017).

Öte yandan ülkemizde, MEB ve üniversitelerin ortak teşebbüsleriyle düzenlenen yönetici yetiştirme programlarının ağırlıklı olarak yönetsel konuları içerdiği görülmektedir. Nitekim öğrencinin öğrenmesini kapsayan müfredat ve öğretime ilişkin konular ikinci plana bırakılmıştır (Korkmaz, 2005).

Okul yöneticilerinin iletişim, örgüt kültürü ve iklim, etkili okul, motivasyon, çatışma yönetimi, değişim yönetimi, insan kaynakları yönetimi, performans yönetimi, zaman yönetimi aynı zamanda liderlik gibi birçok konuda derin bir bakış açısına sahip olması gerektiğinin atı çizilmektedir. (Goodin, 2001) Morgan, 1998).

Ülkemizdeki eğitim sistemindeki ve mevcut hiyerarşik yapıdaki eğitim yöneticilerinin felsefesinin ve yapısının sağlam olduğu söylenebilmektedir. Bu şekilde, eğitim yönetimi ve eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesinin bilgi esaslarına ilişkin standartlar yeniden gündeme gelmektedir (Okçu, 2011). Çünkü Türkiye birbirleri arasında öğretmen ve yönetici olarak görülüyor ve bu yöneticilerin ve öğretmenlerin belirli yönetim rolleri için görevlerini birbirinden ayıramamaktadır (Bursalıoğlu, 2011).

Kılınc ve Receptoğlu (2014), yaptıkları çalışmalarda eğitim sisteminde niteliğin artırılmasına dair eğitim programları, program süreleri, öğretim yöntem aynı zamanda teknikleri gibi alanlarda değişimin devamlı olduğu Türkiye’de değişim süreçleri ile beraber değişimleri okullarda uygulamaya geçirecek olan okul yöneticilerinin yetiştirilme süreçleri arasında benzerlik olmadığına vurgu yapmaktadırlar.

Her nasılsa ülkemizde eğitim müdürü yetiştirme sisteminin yokluğu fakat buna bağlı olarak okul müdürlerinden üst düzeyde yeterlik, görev aynı zamanda beklentilerin oluştuğu, eğitim sisteminin merkezi bir örgütlenme yapısıyla beraber işlediği ve bundan dolayı oluşacak bir takım sorunların olması muhtemeldir (Akçadağ, 2014). Turhan ve Karabatak (2015) ise Türkiye’de okul yöneticilerinin yetiştirilmesine ilişkin problemlerin ağırlıklı olarak program kapsamıyla derslerde tercih edilen metot ve yöntemlerle ilgilidir.

Görüldüğü gibi okul yöneticilerinin yetiştirilmesi ve gelişmesi Türkiye için özel bir öneme sahiptir. Hem atama yönetmeliklerinde hem de konseyin kararlarında, özellikle lisansüstü eğitimi olan veya liderlik yeterlilikleri olanların atanmasında bir okul veya eğitim müdürünün atanması öngörülse de, uygulamada genellikle atamada öncelikleri vardır (Bingöl ve Hacıfazlıoğlu, 2011). Öte yandan, eğitim sürecinde eğitim rolünde ciddi bir rol oynamıştır “yönetici ve kıdem” yürütme randevusu durumunda bir zorunluluk olarak görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Personeli'nin 12 Ekim 2013 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Tanıtımı, Unvanı ve Yer Değiştirme ile Tanıtımı Hakkında Yönetmelik uyarınca, genel idari hizmetler personeli öğretmen yöneticisidir (Özkan, 2016). Dolayısıyla bu çalışma ile öğretmenlerin eğitim yöneticiliğine geçiş sürecinde mevcut yeterlilik düzeylerini ve mevkiinin beklentilerini karşılama düzeylerinin saptanması pratikteki uygulamaların rasyonelliğini yansıtacaktır.

## YÖNTEM

### Model

Nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması kurgulanmıştır. Durum çalışması deseni, araştırmacı kontrolünün değişkenler üzerinde olmadığı, ele alınan sınırlandırılmış etkenler (bireyler, ortam, olay, süreç, zaman) ile durumun derinlemesine incelenmesi, nedensel bağlantıların keşfedilmesidir (Subaşı ve Okumuş, 2017; Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017).



## Katılımcılar

Bu araştırmada katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemi, araştırma problemine en uygun katılımcıların belirlendiği bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu doğrultuda araştırmaya Diyarbakır ilinde ilkököl ve ortaokul ve liselerde görev yapan toplam okul müdürleri arasından seçilen toplam 10 öğretmen katılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların branş, cinsiyet, medeni durum ve yaş değişkenleri açısından farklı özellikler sergilemelerine dikkat edilerek maksimum çeşitlilik örneklemesine de uygun hareket edilmeye özen gösterilmiştir.

Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Profili

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Kıdem
Ö1	Erkek	38	11
Ö2	Erkek	51	30
Ö3	Kadın	35	13
Ö4	Erkek	39	19
Ö5	Erkek	53	23
Ö6	Erkek	50	25
Ö7	Kadın	49	26
Ö8	Erkek	37	14
Ö9	Erkek	47	27
Ö10	Erkek	45	22

## Veri Toplama Araçları

Katılımcılarla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. 4 sorudan oluşan bir form, araştırmacılar tarafından ilgili alanyazına ve uzman görüşlerine dayalı olarak geliştirilmiştir. Görüşme için araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formunun yanı sıra sonda soruları da hazırlanmış ve görüşmelerde kullanılmıştır. Görüşme formu iki Türkçe öğretmenin incelemesine sunulmuş ve dil ve anlatım yönünden eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler katılımcıların izni dâhilinde kayıt altına alınmıştır ve olabildiğince çok detay içermesi için uzun tutulmuştur. Görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesinde titiz davranılarak olabildiğince çok veri alınması muhtemel kişiler seçilmiştir. Seçilen kişilerle görev yaptıkları okulda veya kendilerinin uygun gördükleri yerlerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

## Verilerin Analizi

Katılımcıların izni dâhilinde alınan ses kayıtları dijital ortamda yazıya dönüştürülmüştür. 40-45 dakika aralığında süren görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analizin amacı toplanan verilerin düzenlenerek yorumlanması esasına dayanır. Veriler belli bir sistem dâhilinde betimlemeler yapılarak yorumlanmaya çalışılır. İlişkiler neden-sonuç bağlamında irdelenerek çıkarımlar yapılarak daha önceden belirlenmiş olan temalara göre gruplandırılır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

## Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın iç geçerliğini sağlamak için verilerin anlamlılığına dikkat edilmiştir. Bulguların tutarlı olup olmaması durumu değerlendirilmiştir. Yazılı doküman haline getirilen görüşmeler katılımcıların onayına sunulmuştur. Güvenirliği sağlamak ve artırmak için katılımcıların gönüllü olmasının yanı sıra kaygı düzeylerini düşürmek için görüşme öncesi samimi bir diyalog kurulmuştur. Araştırma verileri detaylı bir şekilde betimlenmeye çalışılmış ve doğrudan katılımcılar tarafından ifade edildiği şekliyle alıntı yapılarak okuyucuya sunulacaktır. Araştırmanın farklı boyutları (amaç, yöntem, sorular vb.) arasında tutarlılığın incelenmesi için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Teyit edilebilirliği sağlamak için veri toplama sürecinde oluşturulan tüm belge ve dokümanlar belli bir sistem dâhilinde arşivlenmiş ve yine uzman görüşüne sunulmuştur.

## BULGULAR

Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur. Araştırma bulguları görüşme formunda sorulan bulgular çerçevesinde analiz edilmiştir. Her bir soru bir tema olarak kabul edilmiş ve bu temalar çerçevesinde sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

## Araştırma Bulguları

Öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte hangi sorunları yaşadıkları hakkındaki görüşleri tablolaştırılarak verilmiştir.

S.N.	Kodlanmış Öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte yaşadıkları sorunlar	f
1	Mevzuat	3
2	Uygulamada	2
3	Velilerle	2

(\*Ö; Öğretmen)

Öğretmenlerin 3 adet farklı kodlanmış Öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte yaşadıkları sorunlar hakkındaki görüşleri görülmektedir. İfade edilme sıklığı bakımından en çok frekansı olan görüş: “Mevzuat (f=4), Uygulamada (f=4) ve Velilerle (f=3)”. Öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte yaşadıkları sorunlara ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

“Okul idaresi ve öğretmenler ile iletişim sorunları yaşadım. Mevzuat konusunda yetersizlik yaşadım. Uygulamada çok yetersiz olduğumu farkettim. Mevzuat ile ilgili teorik ve uygulama açıdan yetersiz kaldım. Yetersizliği telafi edecek hizmet içi kurslar verilmedi. Öğretmenlerle sosyal mesafeyi korumakta, onlara nasıl davranacağım konusunda, işlerin rutin yürüyüşü hakkında, genel kalabalık bir ortama hitap etme şeklinde, ekders maaş yapımında, öğretmenlerin özlük bilgilerinin daha öncesinden düzenli tutulmaması gibi konularda sorun yaşadım.”(Ö2,Ö5,Ö6).

“Görev sorumluluğunu bilen hiçbir sorunla karşılaşmaz. Ama öğretmenlerin idareci ile empati yapmadığı, okulu sahiplenme problemleri olduğu, velilerle basit problemler yüzünden sorunlar yaşadıklarını gördüm.”(Ö2,Ö3).

Verilen cevaplardan bazıları ise ;

“Herhangi bir sorun yaşamadım sayılır. Yazılı Sınav soruları zor. Kapsamı geniş. Okul işleyişinde uygulamaya yansımayan nitelikteydi.”(Ö1)

“İdareciliği istediğim süreçte önce yazılı bir sınava girdim sonra mülakata hak kazandım. Yazılı sınav sorun değildi ama sözlü mülakatta çok heyecan ve stres vardı. Olması gerekenleri yaşadığım için ekstra sorun yaşamadım. Ama sosyal bir baskı vardı erken yaşta idareci neden oluyorsun sorularıyla karşılaştım.”(Ö7)

“Öğretmenlerin olumsuz tavırları, kendilerinden sonra göreve başlamanın verdiği umursamazlık, verilen görevlerin zamanında yapılmaması önemsenmemesi, mesleki anlamda yetersiz olduğu düşündüğünüz öğretmenlerin kendini geliştirmek için gayret etmemesi, anlaşmazlık ve iletişim eksikliğinin yanında kişisel çıkar gözetme durumları. Öğrenci ve velileri ile karşılaştığım bazı sorunlar: Öğrencilerin kişisel sorunları, kurallara aykırı davranışlarının bulunması, derse devam etme sorunu, okul eşyalarına zarar verme sorunu, temizlik kurallarına uymamam, kötü konuşma gibi sorunlarla karşılaştım. Velilerle karşılaştığım sorunlar ise velilerin kişisel isteklerinin yerine getirilmemesi, tehdit, asılsız ihbarlar, ekonomik düzeyi yüksek olanları okuldan beklentilerinin yüksek olması ve eğitim düzeyi düşük olan velilerin bilinçli davranmaması. Diğer idareciler ve okul Çalışanları ile karşılaşılan sorunlar: görev ve sorumluluk paylaşımı, uyum sağlayamama ve iletişim kuramamadır. Bunların yanında okulun fiziki ortamı ve okul aile birliğini gelirleri konusunda da sıkıntılar yaşadım.”(Ö8).

*Verilen cevaplara göre, öğretmenlerin, öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte, genelde mevzuat konusunda, uygulama aşamasında ve velilerle sorunlar yaşamışlardır.*

Öğretmenlerin sorunları nasıl çözümledikleri hakkındaki görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

S.N.	Kodlanmış Eğitim-öğretim sürecine yansımaları hakkındaki görüşler	f
1	Yardımlaşarak	3
2	Çalışarak	2

(\*Ö; Öğretmen)

Öğretmenlerin sorunları nasıl çözümledikleri hakkındaki 2 farklı kodlanmış görüşleri vardır. İfade edilme sıklığı bakımından en çok frekansı olan görüş: “Yardımlaşarak (f=3) ve Çalışarak (f=3)”. Öğretmenlerin sorunları nasıl çözümledikleri hakkındaki görüşlerine ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

“Başka okul idarecilerinden yardım alarak çözmeye çalıştım. Atandığım okul müdürünün rehberlik etmesi ile çözümlendim.”(Ö2,05,06)

“Disiplinli çalışarak sorunlarla karşılaşmamaya çalıştım. Etraftaki meslektaşlarım ya da yakınlarım neden idarecilik dediklerinde bu mesleği istediğimi ve kendimi daha da geliştireceğimi söyleyerek çözüm buldum. Önce özlük dosyalarının düzenlenmesinde, sonra öğretmenlerin kademe terfi gibi işlemlerin düzenlenmesinde, öğretmenlerle sosyal ilişkileri düzenleyip onları yakından tanımak sevdiği sevmediği konulara titizlikle takip ederek. Genel sorunları aşmaya çalıştım.”(Ö3,Ö4)

Verilen cevaplardan bazıları ise ;

“Disiplinli çalışarak sorunlarla karşılaşmamaya çalıştım. Nakil öğrenci yerleştirmelerinde listeleri gösterdim. Görev dağılımlarını eşit vermeye çalıştım. Ancak yine de işini iyi yapanların sorumluluğunun ve görev çeşitliliğinin her zaman fazla olduğunu gördüm. Bazı sorunlar maalesef kişilik problemleri yüzünden asla çözümlenemez.”(Ö1)

“Sınava planlı hazırlandım bu şekilde çözümlerim. Etraftaki meslektaşlarım ya da yakınlarım neden idarecilik dediklerinde bu mesleği istediğimi ve kendimi daha da geliştireceğimi söyleyerek çözüm buldum.”(Ö7)

“Öğretmenlerle ilgili sorunları çözmek için çeşitli çözüm yolları denedim. Onlara empati kurarak yaklaştım kendimin de bir öğretmen olduğumu ve öğretmenlerin her zaman yanında olduğumu gösterdim. Bazen yasal gücümü kullanarak bazen de karizmatik gücümü kullanarak sorunların çözüm yoluna gittim. Öğretmenlerle açık iletişim kurmaya özen gösterdim. Kişisel çıkarları söz konusu hale getirmedim. Öğrencilerle ilgili sorunları çözmek için denediğim yollar: Velilerle iletişime geçme, öğrencilerle iletişimi kuvvetlendirme, öğrencilere sosyal etkinlikler düzenleme, öğrencileri projelerle kurallara uyma konusunda destekleme ve aile ziyaretleri yapmak. Veliler ile ilgili sorunları çözmek için; Onlarla iletişimi kuvvetlendirmeye çalıştım, yasal gücümü kullandım, farkındalık yaratma çalışmaları ile velilerin bilinçlendirmeye gayret ettim. Diğer idareciler ve çalışanlarla ilgili karşılaştığım sorunları çözerken onlarla açık iletişim kurdum; yeri geldiğinde yasal gücümü kullanarak yeri geldiğinde de zorlayıcı gücü kullanarak sorunların çözmeye çalıştım. Okul aile birliğinin gelirlerini artırıp okul imkânlarını daha fazla kullanmaya çalıştım. Fiziksel sıkıntılardan okul içinde yapılabilecekleri kendi imkânlarımızla yapılamayacak olanları da Milli Eğitim Müdürlüğüne bildirerek çözmeye çalıştım.”(Ö8).

*Verilen cevaplara göre; öğretmenlerin yaşadıkları sorunları yardımlaşarak ve çalışarak çözdükleri görülmektedir.*

Öğretmenlerin sorunların yöneticilik yaşamınıza etkileri hakkındaki görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin sorunların yöneticilik yaşamınıza etkileri hakkındaki görüşleri

S.N. Kodlanmış öz yeterliğinin öğretimin geliştirme noktasında önemi	f
1 Olumlu etkiledi	3
2 Temkinli olmayı öğrenme	2

(\*Ö; Öğretmeni)

Öğretmenlerin 2 adet farklı kodlanmış Öğretmenlerin sorunların yöneticilik yaşamınıza etkileri hakkındaki düşünceleri olduğu görülmektedir. İfade edilme sıklığı bakımından en çok frekansı olan görüş: “Olumlu etkiledi (f=3) ve Temkinli olmayı öğrenme” (f= 2), Öğretmenlerin sorunların yöneticilik yaşamınıza etkileri hakkındaki düşüncelerine ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

“Sorun yaşamadım. Olumlu yönde etkisi olduğunu söyleyebilirim. Meslektaşlarımın daha ılımlı düşünmesine vesile oldum. Geçici bir süre işlerin yürütülmesinde yetersizlik yaşadım, verimli olamadığımı hissettim. Ancak, zamanla öğrendiğim her deneyim pozitif dönütler sağladı.”(Ö4,Ö5,Ö7)

“Daha dikkatli ve tedbirli davranmaya sevk etti. Bu sorunların tümü mesleğini seven yöneticiler için basit kalabilir. Tabii ki zorlandığı konular olacaktır ancak karşılaşılan sorunlar meslekten soğutmayacağını düşünüyorum. Bu sorunlar zamanla olaylara farklı açıdan bakabilme yeteneğinizi de geliştiriyor. Kriz yönetmenizi olumlu etkiliyor. Meslekte olgunlaşıp profesyonelleşmeye başlıyorsunuz. İnsan ilişkileri ve iletişim becerileriniz gelişiyor. Sorunları giderebilmek için her zaman hazırda çeşitli planlarınız oluyor olaylara farklı açıdan bakabiliyorsunuz.”(Ö6,Ö8)

Verilen cevaplardan bazıları ise;

“İş ile arkadaşlığı karıştıran çok meslektaşımız oluyor.”(Ö1)

Yönetici olduğum için pişmanım. Her an istifa edebilirim.”(Ö2)

“Olaylara öğretmenlikten farklı bir gözle bakmayı öğrendim. Olaylara daha uzlaşmacı ve yapıcı bakmamda etkisi oldu.”(Ö3)

*Verilen cevaplara göre, öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar, öğretmenleri olumlu olarak etkilemiştir ve öğretmenlere temkinli olmayı öğretmiştir.*

Öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik görüşleri  
S.N. Kodlanmış Öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik görüşleri

	f
1 Yazılı sınav	4
2 Hizmetiçi eğitim (*Ö; Öğretmen)	2

Öğretmenlerin 2 adet farklı kodlanmış Öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik görüşleri olduğu görülmektedir. İfade edilme sıklığı bakımından en çok frekansı olan görüş: “Yazılı sınav (f=4) ve Hizmetiçi eğitim.” (f= 2), Öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik görüşlerine ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

“Yazılı Sınav mutlaka olmalı, okulda yapılan işlerle ilgili uygulamalı sınav da olmalı, İlçe Milli Eğitim müdürü ve öğretmenler okul müdürü seçiminde etkili olmalı. Okul müdürü müdür yardımcısı seçiminde etkili olmalı. Okul yöneticisi seçerken sınav olsun ama içerik soruları değişsin isterim. Bir öğretmene türkçe matematik soruları sorulması mantıksız onun yerine daha çok liderlik okul kültürü eğitim yönetimi ve denetimi vb. Konularla ilgili sınava tabi tutulabilir.ve sınavla atama olmalı mülakat olmamalıdır. Puan üstünlüğüne göre atama olmalıdır. Üniversitelerin eğitim yönetimi mezunları yönetici adayları olmalı. Liyakat esasına dayalı güvenilir ve geçerli sınavlar ile yöneticiler belirlenmeli. Sınav ile ataması yapılan yöneticilerin uygulamalı hizmet içi eğitime tabi tutulması gerekir. Yazılı sınavı dayalı atama yaygınlaştırılmalı ve yazılı sınavı geçenlere belirli bir uygulama süresi sonunda yönetici olarak atanmaya uygun olanların atamasının yapılması gerektiğini düşünüyorum. Yöneticilik insanı ilgilendirdiği için yöneticiliği bir sanat olarak görenlerdenim. Mülakat sistemi kesinlikle olmamalı. Kayırmacılık taraf tutma ve hatır gönül işleri yönetici seçiminde kesinlikle uygulanmamalı. Ayrıca yönetici olarak atanmaların yüksek lisans doktora yapanların arasında seçilmesi gerektiğini düşünüyorum. Yönetici olduktan sonra da sürekli güncel gelişmelerle alakalı kurs seminerler ve hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.”(Ö3,Ö4,Ö5,Ö8)

“Müdür yardımcısı olmak için belli bir süre öğretmenlik yapmak iyi olur. Asgari düzeyde bilgi için sınav gereklidir. Sınavda başarılı olanlar hizmet içi ile eğitilmeli. Bu sürede adayın temsil yeteneği, hitabeti vb. yeteneklerinin yanında idareciliğin gerekli bilgileri aktarılmalıdır. Belli bir süre müdür yardımcılığı yapanlar arasından gelişim gösterenler müdür olmalıdır. Bunun tespiti için ilçelerde komisyonlar kurulmalı bir yıl gözlem yapılmalıdır.”(Ö5,Ö7)

Verilen cevaplardan bazıları ise;

“Yöneticinin; öğretmen, veli hatta hizmetliliği çok iyi bilmesi gerekiyor. Her aşamada yeterli tecrübeye sahip olunması acil kararları vermede çok önemli bir etki sağlıyor. Mevzuat konusunda bir alt yapının şart olması dışında uygulamada sorumluluk alıp karar verecek idareciler gerekiyor. Bir seçme sınavı eleme açısından gerekli olsa da asla kendi başına yeterli olamaz.”(Ö1)

“Okul müdürlerinin kendi yardımcılarını seçebileceği bir sistem olmalı.”(Ö2)

“Bu işi sevenlerin yapmasını isterim. Gönüllük işidir.”(Ö6).

*Verilen cevaplara göre, öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik yazılı sınav yapılması ve sonrasında da hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği görülmektedir.*

## TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın yapıldığı öğretmenlerin verdikleri cevaplara göre elde edilen sonuçlar şu şekildedir;

Öğretmenlerin, öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte, genelde mevzuat konusunda, uygulama aşamasında ve velilerle sorunlar yaşamışlardır. Öğretmenlerin yaşadıkları sorunları yardımlaşarak ve çalışarak çözdükleri görülmektedir. Öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar, öğretmenleri olumlu olarak etkilemiştir ve öğretmenlere temkinli olmayı öğretmiştir. Öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik yazılı sınav yapılması ve sonrasında da hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği görülmektedir.

Bizim araştırmamızda, öğretmenlerin daha etkili bir okul yöneticiliği için okul yöneticisi seçme, yetiştirme ve atamaya yönelik yazılı sınav yapılması ve sonrasında da hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği görülmektedir. TEDMEM (2014)' e göre de, Bakanlık nezdinde okul yöneticiliği bir meslek değil öğretmenlik mesleği üzerine yapılan bir görevlendirme olarak algılanmakta ve sonuç olarak “Meslekte esas olan öğretmenliktir.” anlayışı sürmektedir. Bu durumda dikkatler yapılan görevlendirme süreçlerine çevrilmiştir. Zira bu noktada en doğru kişilerin okul yöneticisi olarak atanması, okulda yapılan öğretimin niteliğinin artırılması noktasında kritik bir unsur olarak değerlendirilebilir. Çünkü okul yöneticileri geliştirilen eğitim politikaları ya da eğitim



politikaları ve uygulamalarında yapılan reformların okullara yansması noktasına etkin bir rol üstlenmektedirler.

Okul yöneticilerinin eğitim yönetimi eğitimi almadan okul yöneticiliğine başlamaları sorunsalı bir yana okul yöneticisi görevlendirmelerinin liyakat unsuruna uygun yürütülmemesi ve sendikal baskıların görevlendirmelerde belirleyici olması Türk Eğitim Sisteminin bütünü açısından endişe verici bulgulardır. İlgili alan yazın incelediğinde, benzer bulguların üretildiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Yolcu ve Bayram (2015)' in okul yöneticisi seçme sürecini deneyimleyen yönetici adaylarının sözlü sınav yöntemine ilişkin algılarını ortaya koymaya yönelik yaptıkları araştırmanın sonuçları, sözlü sınavın yönetici yeterliklerini ölçmede son derece yetersiz kaldığını göstermektedir.

Araştırmamızın bir diğer bulgusuna göre ; Öğretmenlerin, öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte, genelde mevzuat konusunda, uygulama aşamasında ve velilerle sorunlar yaşamışlardır. “Meslekte esas olan öğretmenliktir.” anlayışı uyarınca okul yöneticileri öğretmenler arasından belli koşulları sağlayan ve yapılan yazılı ve/veya sözlü sınavlar ile diğer değerlendirmelerde başarılı olanlar arasından seçilmektedir. Bu nedenle okul yöneticiliğinin aslı öğretmenliktir ve bir gün yeniden öğretmenliğe dönüş mümkündür. Öğretmenlik ve okul yöneticiliğinin ayrı birer uzmanlık alanı olarak görülmediği bu sistemde bir süre yöneticilik yaptıktan sonra öğretmenlik mesleğine dönüşte sorun yaşanmaması doğal karşılanabilir. Zira Bursalıoğlu (2011) Türkiye’de öğretmenlik ve yöneticilik görevlerinin birbirine karıştığını ve okul yöneticilerinin öğretmenlik ve yöneticilik rollerini kesin olarak ayıramadıklarını ifade etmektedir.

### Öneriler

Öğretmenlikten okul yöneticiliğine geçişte, öncelikle hizmet içi eğitim verilmelidir.

Okulda yapılan işlerle ilgili uygulamalı sınavlar yapılmalıdır.

Yeni atanan okul müdürleri, deneyimli bir okul müdürünün yanında en az 3 ay stajyer müdür olarak görev yapmalıdır.

Okul müdürlüğü genel idare hizmetleri sınıfında yönetim kadrosu alanında değerlendirilmelidir.

### KAYNAKÇA

1. Akçadağ, T. (2014). Okul Yöneticilerinin Bakış Açılıyla Yöneticilerin Yetiştirilme, Atama Ve Yer Değiştirmeleri; Sorunlar ve Çözümler. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 29, 135- 150.
2. Balcı, E. (1991). Öğretmenlerin rolleri, Eğitim Sosyolojisi, Ankara.
3. Balyer, A , Gündüz, Y . (2011). Değişik Ülkelerde Okul Müdürlerinin Yetiştirilmesi: Türk Eğitim Sistemi İçin Bir Model Önerisi. Kuramsal Eğitimbilim Dergisi , 4 (2) , 182-197 .
4. Bingül, M., Hacifazloğlu, Ö. (2011). Sınıf öğretmenlerinin yönetici olma eğilimleri: İstanbul Esenyurt ilçesi örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8:1.
5. Bursalıoğlu, Z. (2011). Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış. Ankara: Pegem Akademi.
6. Bursalıoğlu, Z. (1994). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Ankara: Pegem Yayınları.
7. Demirtaş, H. ve Özer, N. (2014). Okul müdürlerinin bakış açısıyla okul müdürlüğü. Kastamonu Eğitim Dergisi, 22(1), 1-24.
8. Goodin, R.E. (2001). Managing scarcity: Toward a more political theory of justice. Philosophical Issues, 11(1), 202-228.
9. Karip E. ve Köksal K. (1999). Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi. Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, sayı:18, ss.193-2c.
- 10.Keman, F. (2019). Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- 11.Kılınç, A.Ç., S. Koşar, E. Er ve D. Koşar (2017). Okul Yöneticiliği Görevinden Öğretmenliğe Dönüş: Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. TÜBAV Bilim 10 (3) 2017 53-73.
- 12.Korkmaz, M. (2005). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi: sorunlar çözümler ve öneriler. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(3), 237-252.
- 13.Morgan, G. (1998). Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor (Çev. G. Bulut). İstanbul: MESS.

- 14.Okçu, V. (2011). Türkiye’de Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Ve Atanmasına İlişkin Mevcut Durum, Beklentiler Ve Öneriler. Cilt:10 Sayı:37 (244-266) Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.
- 15.Özkan, M. (2016). Milli eğitim şube müdürleri. İçinde A. Aypay (Ed.), Türkiye’de eğitim yöneticiliği ve maarif müfettişliği (ss. 317-328). Ankara: Pegem Akademi.
- 16.Özmantar Z. ve Sancar M. (2017). Öğretmenlikten Şube Müdürlüğüne Geçen Eğitim Yöneticilerinin Yönetmelik Algılarındaki Değişimin İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 2017, Cilt 23, Sayı 1, ss: 73-104.
- 17.Recepoglu, E. ve Kılınç, A. Ç. (2014). Türkiye’de okul yöneticilerinin seçilmesi ve yetiştirilmesi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri. Turkish Studies, 9(2), 1817-1845.
- 18.Savaş, G. (2019). Okul Yöneticisi Yetiştirmede Dünyadaki Eğilimler ve Türkiye İçin Öneriler. Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama, Cilt: 2 / Sayı: 1: 59 – 72
- 19.TEDMEM (2014). 19. Millî Eğitim Şûrasına ilişkin değerlendirmeler. <http://portal.ted.org.tr/yayinlar/19-uncu-Millî-egitim-surasina-iliskindegerlendirmeler.pdf> adresinden 1.2.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- 20.Turhan ve Karabatak (2015). Türkiye’de Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi ve Yurtiçi Alanyazında Sunulan Model Önerilerinin İncelenmesi. Turkish Journal of Educational Studies, 2 (3) Ekim 2015 TURK-JES
- 21.Yolcu, H. ve Bayram, A. (2015). Okul yöneticisi seçme sürecini deneyimleyen yönetici adaylarının sözlü sınav yöntemine ilişkin algıları. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 3(3), 102-125.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Public RelationsVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1462-1474Arrival  
08 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63963Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63963>How to Cite This Article

Babaoğlu, A. &amp; Aydemir, Ö.F. (2022). "Covid-19 Sürecinde Siyasilerin Sosyal Medya Paylaşımları: İstanbul, Ankara Ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlarının Instagram Hesaplarının Analizi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1462-1474



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Covid-19 Sürecinde Siyasilerin Sosyal Medya Paylaşımları: İstanbul, Ankara Ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlarının Instagram Hesaplarının Analizi

### Social Media Postings Of Politicians In The Covid-19 Process: Analysis Of The Instagram Accounts Of The Mayors Of Istanbul, Ankara And Izmir Metropolitan

Ayşegül Babaoğlu<sup>1</sup> Ömer Faruk Aydemir<sup>2</sup> <sup>1</sup> Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, Kocaeli, Türkiye  
<sup>2</sup> Doktora Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Pazarlama Yönetimi ABD, İstanbul, Türkiye

#### ÖZET

Bu çalışmada sosyal medya içinde siyasal iletişim ve siyasal iletişim kavramları ele alınmış ve teorik olarak değerlendirilmiş olup İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlarının sosyal medya platformu olarak Instagram hesaplarında yaptıkları paylaşımlar incelenmiştir. Paylaşımlarda hangi başlık ve konuların öne çıktığı analiz edilirken özellikle pandemi sürecinde yapılan paylaşımlarda sağlık olgusunun etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

Ülkemizde Covid-19 ilk olarak Mart 2020'de görülmüş ve hastalığın belirli bir süre yayılmasını önlemek için hem politikacılar hem de bilim insanları tarafından "kaygı" duygusu işlenmiştir. Ancak, yaz aylarının bitmesiyle birlikte hastalıkta normalleşme süreci başlamış ve bilinçli bir süreç yönetimi geliştirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, 01-31 Ekim 2020 tarihleri arasında üç büyükşehir belediye başkanının Instagram paylaşımları ele alınmıştır. Instagram'ın sosyal paylaşım sitesi olarak tercih edilmesinin nedeni, farklı yaş gruplarının aktif olarak bulunduğu (yaşamların anlık olduğu) ve çeşitli amaçlarla kullandığı bir platform olmasıdır. Araştırmada nitel araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılan içerik analizi tekniği faydalanılmış olup toplamda 251 paylaşım görsel, işitsel ve olarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmayla ulaşılan sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde yapılan paylaşımlarda istihdamın daha çok ön plana çıktığı görülmüştür. Büyükşehir belediye başkanlarının paylaşımlarında ağırlıklı şekilde vurgulanan temanın "ortak akıl" olduğu gözlemlenmiş olup sadece sorumlu oldukları coğrafya ve görevler konusunda değil hem ulusal hem de uluslararası bağlamda farklı alanlarla ilgili paylaşımlarda buldukları tespit edilmiştir.

**Anahtar kelime:** siyasal iletişim, sosyal medya, Instagram, covid-19, içerik analizi, büyükşehir belediye başkanı

#### ABSTRACT

In this study, the concepts of political communication and political communication within social media are discussed and theoretically discussed. However, the shares of the Mayors of Istanbul, Ankara and Izmir Metropolitan Municipalities on their Instagram accounts as a social media platform were examined. While analyzing which titles and topics stand out in the shares, it has been examined whether the health phenomenon has an impact, especially in the shares made during the pandemic process.

Covid-19 was first observed in our country in March 2020 and a sense of "anxiety" was committed by both politicians and scientists in order to prevent the spread of the disease for a certain period of time. However, with the end of the summer months, a normalization process in the disease has begun and a conscious process management has been developed. October 01-31, 2020, the Instagram shares of three metropolitan mayors were Deciphered in this research. The reason for choosing Instagram as a social networking site is that it is a platform where different age groups are actively present (where lives are instant) and for various purposes. In the study, the content analysis technique used as a data collection tool in qualitative research was used and a total of 251 shares were analyzed visually and textually.

When the results obtained with this study are evaluated in general, it has been seen that employment has come to the fore more in the shares made. It has been observed that the theme heavily emphasized in the metropolitan mayors' shares is 'common mind' and it has been determined that they share not only about the geography and duties for which they are responsible, but also about different areas in both a national and international context.

**Keywords:** political communication, social media, Instagram, covid-19, content analysis, metropolitan mayor

## GİRİŞ

İnsanların toplu halde yaşamaya başlaması ile iletişim önemli bir anlaşma şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek bireyler arası iletişim gerekse kitlesel haberleşme yöntemleri hayatın gerekli ihtiyaçları olarak görülmektedir. İlk zamanlarda duman, sembol gibi yöntemlerle haberleşme gerçekleştirilirken yerleşik hayata geçilmesi ve teknolojinin de ilerlemesiyle birlikte kitlesel iletişim yöntem ve araçları günlük hayatın temelini oluşturmuştur. İnsanoğlu'nun yerleşik hayata geçmesi ve toplu halde yaşamaya başlamasıyla yöneten ve yönetilen olgusu değişmiştir. Yöneticilerin yönetilenlerle iletişim kurma ihtiyacı veya onları etkileme düşüncesi, kitlesel iletişimi zorunlu hale getirmekle birlikte toplumsal alanlarda bilgi alma ve bilgiyi yayma aşamasında kilit bir işlev görmüştür. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler ise, sunduğu olanaklar sayesinde medya günlük hayatın olmazsa olmazı haline gelmiş ve bu süreçte yeni medyanın (internet medyası) kullanımı artmıştır. Her türlü konularda olduğu gibi siyasal bilgi almak amacıyla da insanlar yeni medya olarak adlandırılan sosyal paylaşım platformlarına yönelmiştir.



Siyasi açıdan bakıldığında internet, hedef kitlenin siyasal liderler, partiler, adaylar hakkında bilgilendirilmesi, parti projelerinin tanıtılması ve kabul ettirilmesi, siyasal liderlerin farklı konular ile alakalı düşünce ve çözüm yollarının sunulması ve diğer kitle iletişim araçlarında yayınlanan öğelerin tekrardan yayınlanmasına olanak sunan bir iletişim ekosisteminin temel parçasıdır. Siyasal iletişim süreçlerinde internetin en çok kullanılan iletişim ağı olması, bu aşamanın önemli faktörlerinden olan yerel yönetimler tarafından da iletişim alanı olarak kullanılmasını gerekli kılmıştır. Hedef kitleyi bilgilendirmeyi, etkilemeyi düşünen siyasal liderler için internet ve yeni medya, bilgi akışını yürütebilen ve karşılıklı olarak anında iletişime geçilebilen önemli bir alan olmakla birlikte diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla daha avantajlı bir durumdadır.

Siyasi partiler gerek seçim süreçlerinde gerekse normal zamanlarda, her türlü bilgiyi istenilen zamanda ve şekilde iletmek, hedef kitleden geri dönüş almak, online (çevrimiçi) iletişim kurmak için sosyal medya platformlarını ve özellikle çalışmanın temel araştırma zeminini oluşturan Instagram'ı aktif bir şekilde kullanmaktadır. Bu kapsamda, 1-31 Ekim 2020 tarihleri arasında, yerel yönetimler çerçevesinde İstanbul, İzmir ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanları'nın Instagram hesapları incelenmektedir. Nitel araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılan içerik analizi tekniğinden faydalanılmış, toplamda 251 paylaşım görsel ve metinsel olarak analiz edilmiştir. Analiz edilen paylaşımlar; sağlık, eğitim, ekonomik destek, kültür ve sanat, altyapı ve çevre konuları kapsamında kategorileştirilmiştir.

## LİTERATÜR TARAMASI

Son yıllarda sosyal medyayı konu alan araştırmalar çok daha fazladır: Bonson, Torres, Royo ve Flores (2012), "Local E-Government 2.0: Social Media And Corporate Transparency in Municipalities" başlıklı makalesinde, Avrupa Birliği'ne üye 15 ülkenin beş büyük yerel yönetiminin Twitter ve Facebook hesapları incelenmiş ve belediyelerin çoğunluğunun şeffaflığı önemseyen sosyal medya ve web 2.0 araçlarını kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Sayılanoğlu (2018), Esenyurt, Küçükçekmece ve Bağcılar Belediyelerinin Twitter hesaplarını incelemiş "Kurumsal İletişim Bağlamında Belediyelerde Kurumsal Twitter Hesabı Kullanımı" başlıklı makalesinde enformasyon akışının oluşması için bir iletişim düşüncesinin kendini gösterdiğini ve bu düşüncenin belirli bir seviyede kalmış olduğunu belirtmiştir. İlaveten, kurumsal Twitter hesaplarının çoğunlukla bilgiyi ulaştırmak için ve direkt olarak katılımı desteklemeyen bir biçimde yönetildiğini ifade etmiştir. Gülaslan (2018), kamu idaresinde sosyal medya kullanımını daha aktif hale getirmek için yaptığı "Kamu Yönetiminde Sosyal Medya Kullanımı ve Yönetimi: Temel İlkeler ve Öneriler" başlıklı çalışmasında, Türkiye'deki kamu kurumlarının sosyal medya kullanımının başka ülkelerden geride kalmadığını dile getirmiştir. Diğer taraftan kurumların sosyal medya faaliyetlerinin çalışanların becerileri ile sınırlandırıldığını altını çizmiştir. Silen (2015), "Kurumsal İletişimde Yeni Bir Platform Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Üniversitelere Yönelik Bir Kurumsal İletişim Uygulaması" konulu çalışmasında, üniversite öğrencilerinin sosyal medyanın kurumsal iletişim etkinliklerine yönelik algısı ve katılımına ilişkin nasıl bir rol üstlendiğini incelemiş ve beraberinde kurumsal iletişimde sosyal medyanın etkinliğinin artmış olduğu ayrıca, iç paydaşlarla gelişecek algısal, tutumsal davranışların olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Omar, Scheepers ve Stockdale (2014), "Social Media Use in Local Government: An Australian Perspective" başlıklı makalesinde ise, Avustralya yerel yönetimlerinin birey ve toplumların iletişimde olmak amacıyla sosyal medya uygulamalarını kullandığını fakat tam bir hedef ve taktik oluşturamadıklarını belirtmiştir. Diğer taraftan içeriğin denetlenmesinin insanları huzursuz ettiğini ve sosyal medya araçlarından faydalanan üyelerin iletişimde ve etkileşimde olmalarını engelleyen bir tehdit unsuru haline geldiğini savunmuştur.

Şenyurt'un (2016), "Belediyelerin Halkla İlişkiler Uygulamalarında İnternetin ve Sosyal Medyanın Kullanımı: Konya Merkez İlçe ve Belediyeleri Üzerine Bir İnceleme" başlıklı çalışmasında, Selçuklu ve Karatay Belediyelerinin telefon uygulamaları, kurumsal web siteleri ve kurumsal sosyal medya hesaplarını incelemiştir. Araştırma sonucunda, belediyelerin Twitter ve Facebook'u toplumu bilgilendirme noktasında çoğunlukla tek taraflı bir iletişim sürecinin tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Arslan'ın (2016), Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediye başkanlarının günlük sosyal medya kullanım alışkanlıklarını incelemiştir. Facebook ve Twitter uygulamalarını dâhil ederek yaptığı bu çalışmada en aktif kullanıcının dönemin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İ. Melih Gökçek olduğu görülmüş ve sosyal medyanın genellikle kurumsal faaliyetlerin takipçilerle paylaşılması için kullanıldığı ifade edilmiştir. Aydın'ın (2018), 23 Büyükşehir Belediyesi'nin Twitter kullanım davranışlarını incelediği araştırmada, büyükşehir belediyelerinin çoğunlukla altyapı, temizlik, bakım, ağaçlandırma vb. hizmetler ve belediye başkanlarına dair haberlerin paylaşıldığı görülmüştür. Sobacı, Köseoğlu ve Karkın (2015), "Belediyelerde



Sosyal Medya: Değişim İçin Yenilikçi Fırsatlar” konulu araştırması ile Türkiye’de belediyelerin sosyal medya kullanım amaçlarını incelemiş ve sosyal medyanın çoğunlukla haberlerin iletilmesi amacıyla kullanıldığı anlaşılmıştır. Bunun yanında çoğunlukla kamu kurumlarının bu mecralarda geleneksel iletişim tekniklerini sürdürdükleri, herhangi bir sosyal medya stratejisi oluşturmadıkları ve yalnızca tanıtıma dayalı tek yönlü iletişimin benimsendiği tespit edilmiştir.

## SIYASAL İLETİŞİM

Tanımlanması zor bir kavram olarak siyasal iletişimin, birden çok tanımı bulunmaktadır. İletişim bilimciler, devlet adamları, gazeteciler, siyaset bilimciler, sosyologlar bu kavramı kullanmakta olup kendi bakış açılarına göre tanımlamaktadır. “Siyasal süreçle iletişim süreci arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalarda var olan, disiplinler arası bir akademik alan” şeklinde ifade edilmektedir (Mutlu, 1998’den aktaran Şişman, 2018:6). Siyasal iletişim, politikacıların sözlerinin medya yoluyla iletilmesi, siyasal konular üzerinde gerçekleştirilen tartışmalar ve habercilik ekseninde oluşabileceği gibi; bazıları için de siyasetle alakalı tüm iletişim biçimleri, tüm siyasal aşamaları kapsayan bir iletişim şeklidir (İnal, 1999’dan aktaran Şişman, 2018:6). “Siyasal iletişim, belirli bir kitleyi baskı aracı olmadan manipüle etmek ve kişileri etkisi altına alarak oy verme davranışlarını yönlendirmek amacıyla, sürdürülen aşamayı içeren bir unsurdur” (Barut ve Altundağ,2005:80). Oktay (1993) ise, siyasal iletişim kavramını siyasette denetim şeffaflığı ve siyasetçilerin oy almak amacıyla seçmenleri demokratik yöntemlerle ikna etme uğraşlarına destek veren bir araç olarak tanımlamaktadır. Siyasal iletişim kavramını kısa ve etkili bir şekilde tanımlayan Kentel (1991) ise, “siyasal alanda birbirini anlama ve anlatma şekli” olarak ifade eder. Aziz (2021), siyasal iletişim kavramını geniş bir çerçeveden ele almış olup “siyasal aktörlerin fikirlerini amaç ve hedefleri doğrultusunda, grup, kitle, ülke veya kamuya kabul ettirmesi ve davranışlarına yansıtıp eylemde bulunmalarını sağlamak için siyasal iletişim stratejilerinin kullanılması” biçiminde tanımlar.

Siyasal iletişim sürecinin önemli sac ayakları bulunmakta olup bunlar; siyasi aktörler, siyasi mesaj, medya, hedef kitle (seçmen) ve geri bildirim olarak belirtilmektedir. Genel iletişim süreciyle benzerlik gösteren siyasal iletişim sürecinin, temelde ‘ikna’ üzerine kurulduğu bilinmekte olup siyasal sürecin en önemli sac ayaklarından birini siyasal aktörler oluşturmaktadır. Siyasal aktörler; devlet başkanı, hükümet, siyasal partiler, yerel yönetimler, ordu, baskı grupları, sivil toplum örgütleri, sivil itaatsizlik ve terör grupları olarak belirtilebilir. Bu noktada, mesajın geldiği kaynaktan ziyade mesajın içeriği önem kazanmaktadır. Siyasal iletişim sürecinde geliştirilen mesajların yöneten ve yönetilen olgusu etrafında oluşturulduğu gözlemlenirken hedef kitlede istenilen yönde davranış değişikliği yaratmak ve olumlu ilişkilerin sürdürülmesi için, siyasal süreç kilit bir işlev oluşturmaktadır. Geleneksel iletişim araçlarıyla tek yönlü bir akışın yeni medya araç ve teknikleriyle çift yönlü bir iletişim sürecine dönüşmesi, kampanya, proje ve tüm siyasal iletişim faaliyetlerinin etkin ve aktif olarak kusursuz bir şekilde yürütülmesini sağlarken, geri bildirim faktörü sürece dahil olmakta ve hedef kitleden siyasal aktörlere verilen yanıt, amacın gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bilgi vermektedir. Siyasal süreç içinde önem kazanan siyasal aktörler arasında yerel yönetimler de bulunmaktadır. Merkezi yönetimin idaresinden ziyade demokratik ülkelerin vazgeçilmez kurumları olarak halk, yerel yöneticilerin idaresinde bulunmaktadır. Cumhuriyet rejiminin bir tezahürü olarak, halkın yöneticilerini belirleyebilmesi merkezi yönetim kontrolünün şartlara göre daha az hissedilmesini sağlamaktadır (Aziz, 2021:3-37).

Yerel yönetimlerin en önemli siyasal aktörü ise, belediye başkanlarıdır. Siyasal partiler aracılığıyla yönetme talebinde olup seçmenlerden oy desteği istenir. Siyasal liderin kendine münhasır davranış ve nitelikleriyle seçmenin beklentileri arasında bir uyum oluşması, doğrudan bağlı olduğu siyasi partilerin hedefine ulaşmasını sağlamak ve halkın beklentisine yanıt verilmesi noktasında farklılık gösterebilmektedir (Polat ve Külter, 2006:191). Siyasi partilerin, belediyeler kapsamında aday gösterebilmesi kişinin, “siyasal parti ideolojisi, dini anlayışı, kişilik özellikleri ve parti tüzüğüne uygunluk” gibi birtakım kriterleri karşılması beklenmektedir. Bu kriterlere uygun olduğu takdirde, hedef kitleden istenilen şekilde oy verme davranışı beklentisi oluşur (Duverger, 1962:02; Negiz ve Akyıldız, 2012:172). Yerel yönetimler kendi yapısı çerçevesinde hiyerarşik bir yapıya sahip olup yine kendi içinde demokratik bir anlayış güderek ‘belediye encümeni’ ve ‘il genel meclis üyeleri’ gibi aktörleri seçimle belirleyebilmektedir. Yerel yönetim, genel olarak bir siyasal partiyle ilişkili olup bu ilişki doğal akışın bir seyri olarak değerlendirilmektedir. Seçim sürecinde gerçekleştirilen siyasal iletişim stratejileri ve kampanyaları, bağlı oldukları parti tarafından desteklenmektedir. Seçim sürecinin her aşamasında iletişim faaliyetlerinde bulunmakta olup büyükşehir belediyeleri kurdukları halkla ilişkiler ve tanıtım birimlerince siyasal iletişim faaliyetlerini halkıyla paylaşmaktadır. Bu kapsamda, konser, festival ve sergi gibi birçok faaliyet düzenlenip halka duyurulması sağlanmaktadır (Aziz, 2021:3-37).

Verilen bilgiler noktasında siyasal iletişimin, seçmen ve siyasetçi arasındaki seçim ve seçim dışı zamanlardaki tüm iletişim süreçlerini kapsadığı görülmektedir. Seçmen ve siyasal aktörler arasında karşılıklı olarak gerçekleşen bir iletişim sürecini esas alan politik ortamda, seçmenlerin siyasal katılımlarının payı da yüksektir. Bir toplumda hayatlarını devam ettiren kişilerin değişik düzeylerde siyasal katılıma dâhil oldukları görülmektedir. Dahl, bu katılım seviyelerini; önemseme, ilgi, bilgi ve eyleme bağlı olarak gruplandırmaktadır. (Dahl, 1963'den Aktaran: Baykal, 1970: 31). Buna karşın Baykal (1970) ise, bu gruplandırmanın yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Baykal (1970)'a göre Dahl "Bu sınıflandırmayı siyasal katılmanın, birbiri ile ilgili olmayan dört ayrı boyutu olarak görmektedir ve bu dört boyut değişik seviyelerde siyasal hayata katılma anlamına gelmemektedir. "Çünkü siyasal katılım, belli seviyelerde sürece dahil olduğunda ayrıca belli düzeyde ilgi, önemseme ve eylemi gerektirebilir." Bu nedenle Baykal, aslında katılım seviyesinin netleştirilmesi amacıyla siyasal seçimlere dâhil olmanın ölçüt alınmasının gerektiğini ifade eder ve sonrasında, seçime katılanlar veya seçime katılmayanlar olarak oluşturulacak ayrımın pek de belirleyicilik oluşturmayacağı fikrinden dolayı, Baykal (1970)'a göre siyasal katılımı alakalı üçlü bir gruplandırma yapılmaktadır:

- ✓ Siyasal olayları izleme,
- ✓ Siyasal olaylar hakkında tavır alma,
- ✓ Siyasal olayların içine karışma.

Baykal'ın gruplandırmasının ilk seviyesinde; siyasal hayattan bilgi sahibi olmanın yanı sıra siyasal faaliyetleri izlemeyi de içermektedir. Ek olarak, kitle iletişim araçları yoluyla siyasal olaylarla ilgili olmayı ve mitinglere dâhil olmayı kapsamaktadır. İkinci seviye olan 'siyasal olaylar hakkında tavır almakla' anlatılmak istenen ise, siyasal gidişatı takip etmeye ek olarak birtakım politik alternatif tekliflerde bulunma veya bunlara karşı bir duruşun sergilenmesidir. Son seviye ise; siyasal sürece dâhil olmanın en yoğun şekilde hissedildiği seviyedir. Kişiler, siyasal parti veya derneklere üye olarak ya da faaliyetlerde ve mitinglerde etkin biçimde yer bularak siyasi olay ve süreçlerin içinde siyasal birer aktör haline gelmektedir (Baykal, 1970:34). Siyasal aktörler perspektifinden seçmenlerin siyasal katılımları, siyasal aktörler için ayrıca seçmenleri ikna etmek amacıyla sunulan bir imkândır. Siyasete dâhil olmayla ilgili yukarıda bahsedilen gruplamalar internetin yaşantımızda kuvvetli bir konuma sahip olmasından önce oluşturulmuştur. İnternetin gelişimi, sosyal medya kavramının oluşması, geleneksel siyasal iletişimin çevrimiçi siyasal iletişime doğru yönelmesi ve sosyal ağların önemli birer platform haline gelmesi siyasal katılım kavramını da dönüştürmüştür. Bu durumda çevrimiçi (online) siyasal iletişimi, tanımlamak, açıklamak; siyasal ortam, süreç, aktör ve seçmenler açısından etkilerini ve sonuçlarını ortaya koyabilmek için sosyal medyada siyasal iletişim kapsamında gerçekleştirilen tüm iletişim faaliyetlerinin incelenmesi gerekmektedir.

## SIYASAL İLETİŞİM VE SOSYAL MEDYA

Dünden bugüne medya ve siyaset ilişkisi tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir açıdan siyasi kişiliklerin medya üzerinde diğer açıdan medyanın iktidar ve siyasi isimler üzerinde oluşturmaya çalıştığı otorite sağlama amacı bulunmaktadır. Bostancı (1998), siyaset ve medya ilişkisini şöyle dile getirmektedir: "Kitle İletişim Araçları (KİA) 'nın belki de en etkili olduğu kesim, modern siyasi yapıların merkezinde olan iktidar elitleridir. İnsanlarla olan ilişkilerini genellikle KİA vasıtasıyla devam ettiren elitler, yurttaşlardan daha fazla medyanın sanal ortamından etkilenirler ve kararları burada kurtarılan tekliflerden izler taşır. Son dönem Türkiye siyasetinde olduğu gibi, "bir kısım medya"nın yayınları kabul edilmese dahi dikkate alındığı, idareciler üzerinde etkili olduğu görülür. Sanal ve suni gündem üzerine konuşmalar, öfkeler ve cevap verme yarışları buna örnek teşkil etmektedir. Genel olarak bakanlıkta ve devlet dairelerinde üst düzey yöneticilerin, özel sektördeki karar alıcıların, ilk yaptıkları şey medya tarama özetlerini okuyarak güne başlamaktır. Bu durum sanal mecranın gücünün göstergesidir" (Bostancı, 1998:162-163).

Kamuoyu desteğinin sağlanması ve kararsız seçmene ulaşılması gibi hedeflerle sosyal medyanın siyasal iletişim yöntem ve stratejisi olarak kullanılmasını sağlamakta olup bu özellik interaktiflik olarak adlandırılmaktadır. Kamuoyu ilgisini uyandırmak amacıyla bireylerle çift yönlü iletişimin kurulması, sürdürülmesi ve ilgi uyandırabilecek mecralarda interaktiflik, geleneksel araçlar ve yeni iletişim teknolojilerinin önderliğinde siyasal iletişimi de biçimlendirmektedir (Öztürk, 2014:399-436). Siyasal iletişim, siyasal kampanya dönemi dışında da devam etmektedir. Siyasi partiler ve siyasi kişilikler kendilerini hatırlatmak, daha fazla kitlenin dikkatini çekmek veya farklı amaçlar çerçevesinde kitlelerle iletişim halinde olmak durumundadır (Sönmez ve Keskin, 2015:347). İletişim teknolojilerinde gerçekleşen her yeni gelişme hali hazırdaki toplumsal iletişim yollarının yapısını farklılaştırıp yeni iletişim ayrıcalıkları sunmaktadır. Çünkü kitle iletişim ekosistemine dahil olan yeni kompozisyon eklemlendiği yapıların özelliğinde değişikliğe yol açmaktadır (Elitaş ve Keskin, 2014:164).

Oy kullanma oranlarında belli bir çita yakalanmış olsa da Türkiye’de seçmen fiziki olarak katılım sağlamayı çok tercih etmemektedir. Siyasal iletişim ve birtakım faaliyetlerin belirli kısmının sosyal medya mecralarına kaymasıyla birlikte siyasi katılım ve yönelimin artacağı düşünülmektedir. Sosyal medya mecraları, siyasi aktörler ve kullanıcılar arasında etkileşimli bir bağ oluşturup bu noktada siyasal iletişim faaliyetlerini rahatlıkla devam ettirilebilmektedir. Türkiye’deki dijital araçlara erişim ve kullanım yetkinliği dikkate alındığında ise, geleneksel kitle iletişim araçlarının, siyasal iletişim süreçlerinde genel olarak kullanıldığını göstermektedir. Sosyal medya kullanıcı sayısının artış göstermesiyle birlikte siyasal iletişim faaliyetleri, sanal ortamları ilgi çekici bir mecra haline büründürmektedir. Barack Obama’nın siyasal iletişim sürecinde sosyal medyayı aktif olarak kullanması, siyasal liderlerin sanal mecralara yönelik ilgisine bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü sosyal medya siyasi parti ve siyasi liderlerin geleneksel medyadaki egemen konumlarını güçlendirmektedir (Aziz, 2011:3). Çift yönlü bir iletişim için, politikacıların az zamanda geniş kitlelere seslenmesi, onlardan gelen mesajları rahat algılaması ve ölçümlemesi sosyal medyayı kuvvetli bir siyasal araç haline getiren nedenlerdendir. Bu süreçte, hedef kitle sosyal medya aracılığıyla yorumlarda bulunarak etkileşim oluşturabilmektedir. Günümüzde, dünyanın birçok ülkesinde siyasi kurum ve kişiler sosyal ağları etkin olarak kullanmaya çalışmaktadır. Bu sosyal ağlarla geniş kitlelere ulaşım, hedef kitleler açısından erişilebilirlik imkânı oluşturmaktadır. Sağladığı birçok faydadan ötürü, sosyal medya siyasilerin yöneldiği ve aktif olarak kullanmaya çalıştığı bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır (Çıldan vd. 2012:2). Siyasiler dünden bugüne daha az zamanda büyük kitlelere ulaşmanın yollarını aramışlardır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, sosyal ağları etkin ve aktif kullanan siyasi liderler, geleneksel medya araçlarıyla tek yönlü bir iletişim sürecini esas alanlara göre belirlenen hedefe ulaşmaya daha yakındır. Bazı politikacıların Twitter hesaplarındaki takipçi sayıları ise şu şekildedir (Twitter, 2021):

- ✓ Joe Biden, ABD Başkanı, (31.427.917)
- ✓ Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, (18.062.454)
- ✓ Emmanuel Macron, Fransa Cumhurbaşkanı, (7.353.648)

Sosyal ağlar aracılığıyla siyasiler, milyonlarca kişiye düşüncelerini aynı zamanda ifade etme olanağına sahiptirler. Siyasetçileri sosyal medya sitelerini kullanmaya yönelten en önemli faktör ise, bu sitelerin genç kuşak arasında yaygın şekilde kullanılmasıdır. Yeni kuşağın, haberleri web aracılığıyla öğrenmesi ve düşüncelerini aynı şekilde bu yol üzerinden belirtmesi, siyasilerin gençlere ulaşmasında sosyal ağları en önemli iletişim aracı haline getirmektedir. Siyasilerin konuştuğu, bireylerin dinleyici konumunda olduğu siyaset dönemi sonlanırken, çift yönlü iletişime dayanan yeni bir siyasi süreç başlamakta olup yeni bir anlayışı da beraberinde getirmektedir. Bu değişimin en önemli gücü sosyal medyadır. Sanal ortamda gerçekleştirilen iletişim faaliyetleriyle politikada önemli bir yer edinen sosyal medya her geçen gün etkisini artırmaktadır. Bu durumun oluşmasında sosyal ağlarda iletişimin kolay, verimli ve düşük maliyetli olması önemli birer faktördür (Çıldan vd. 2012:12).

Sosyal medya, toplumu yakından etkileyen konuların ve olay örgülerinin sıklıkla yer aldığı bir mecradır. Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte toplumda yaşanan krizlerin kısa zamanda yayılması söz konusu olup krize dönüşen toplumsal problemler etrafında gündeme ait konuların (çevre, sağlık, ekonomi vb.) sıklıkla ve anlık olarak paylaşıldığı ve öğrenildiği bir ortam haline gelmiştir. Sağlık konusu göz önüne alındığında ise, DSÖ tarafından 11 Mart 2020’de Covid-19 küresel bir hastalık olarak ifade edilmiş ve uzun bir kriz sürecini başlatmıştır. Dünyadaki farklı coğrafyaları etkilemesiyle küresel bir mücadele anlayışı esas alınmış ve bu anlayış kurum, kuruluş ve birçok devlet yetkilisi tarafından farkındalık ve duyarlılık geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Covid hakkındaki enformasyon, DSÖ’nün internet sayfasında aktif şekilde aktarılmış olup 08 Mayıs 2020’deki bilgi akışında yer küredeki hasta rakamları, 257.405 ölüm olmak üzere 3.726.292’e ulaşmıştır (covid19.who.int). Salgın sürecinde bireylerin ilk amacı insan sağlığını korumak olmuştur. Salgının bulaşma hızının düşürülmesi ve kontrol edilebilmesi için idarecilerden kamusal ve özel alana kadar tıbbi boyutta bir dizi zorunlu önlemler alınmaya çalışılmış ve süreçte uygulanacak sağlık iletişimi yöntem ve stratejileri önem arz etmiştir. Her bireyin yükümlülüğü ve ahlaki bir zorunluluğu haline gelen önleme çabalarına karşılık, kurumlardaki idareciler tarafından da salgınla ilgili açıklamalar ve durum değerlendirmeleri sosyal medya aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Bu krizde; Corona Virüs’ ün tanısının saptanamaması yani, korunma yolları ve tedavi yönteminin bilinmemesi, bağışıklığı kuvvetli bireylerde kendini göstermemesi, virüsün mutasyonla çoğalması ve hızlı hareket etmesiyle değişken bir ortam var olmuştur. Diğer taraftan Corona virüs salgını, Dünya Sağlık Örgütü’nün pandemi olarak açıklama yapmamasından önce “infodemi” de üst seviyelere ulaşmış ve bu durum idari ve iletişim yönetimi noktasında risk analizlerinin doğru oluşturulamamasına sebep olmuştur. Yöneticilerin rahat ya da korkutucu olmak üzere iki farklı pencerede düşüncelerini dile getirmeleri bu

değişkeni etkilemiştir. Pandemi'nin "panikdemi"ye dönüşmesini önlemek amacıyla gerçek dışı bilgiler ve dengesiz duygusal davranışlar virüs kadar ciddi tehlike unsurdur. Bu noktada doğru ve güvenilir bilgi önemli bir faktördür. Kurumlar paydaşların sağlığını ve güvenliğini hedeflediği bu süreçte şeffaf olmaları, iş görenleri eğitmeleri, en kötü senaryoları düşünerek en üst düzeydeki kriz müdahale planlarını oluşturmaları sağlıklı bir iletişim yönetimi için gerekli ve önem arz eden unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Marketing Türkiye, 2021).

## ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

### Araştırmanın Amacı ve Önemi

Geçmişten bugüne alışlagelmiş siyasal tarz, günümüzde geleneksel medya araçlarından belli ölçüde sosyal medya araçlarına kaymaya başlamıştır. Siyasal kurum ve siyasal aktörler bu mecraları politik hedef ve amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. Araştırmada, Üç Büyükşehir Belediye Başkanı'nın salgın sürecindeki sosyal medya paylaşımları ve siyasal iletişim biçimine odaklanılmıştır. Beraberinde, Üç Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Resmi Instagram hesapları üzerinden gerçekleştirdiği paylaşım konuları arasında sağlığı büyük ölçüde tehdit eden ve küresel mücadeleyi zorunlu kılan salgın sürecinin yer alıp almadığı araştırılmaktadır.

Verilen bilgiler kapsamında, İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanları'nın pandemi sürecindeki Resmi Instagram hesapları üzerinden sosyal medya paylaşımları içerik analizi tekniğiyle incelenmektedir. Türk siyasal hayatında kırılma noktası oluşturan İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri'ni Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kaybetmesinden sonra başat role sahip iki başkanın iletişim faaliyetleri üzerine gerçekleştirilen çalışmadır. Başkanların, sosyal medyayı ne kadar aktif ve etkin kullandığı, eylemleri doğrultusunda hedef kitlelere ne kadar ulaşabildikleri ve geleceğe ilişkin amaç ve hedeflerinin neler olabileceğine dair veri elde edilmesi çalışmayı önemli kılan faktörlerdendir.

### Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanları'nın resmi Instagram hesapları aracılığıyla Covid-19 sürecinin normalleşmeye başlamasından itibaren bugüne kadar yapılan tüm paylaşımlar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Tüm paylaşımların incelenmesi zaman ve maliyet açısından mümkün olmaması sebebiyle 01-31 Ekim 2020 tarihi belirlenmiş olup bu tarih içerisindeki paylaşımlar araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

### Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Söz konusu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, fotoğraf, video, metin ve belge gibi görsel ve işitsel içerikleri analiz ederek temelindeki örtük anlamlardan çıkarımlarda bulunmayı sağlamaktadır. Sosyal medyada ise, içerik analizi tekniği, veri toplama aracı olarak sıklıkla faydalanan nesnel ve sistematik bir çalışma alanı olarak belirtilmektedir (Berelson,1952). Covid-19 salgınıyla birlikte sosyal medya yoluyla yürütülen iletişim faaliyetleri de siyasal iletişim sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, sosyal medyanın pandemi sürecinde siyasal aktörlerce nasıl kullanıldığına siyasal iletişim kapsamında araştırılması ve incelenmesi literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

Orhan Gökçe (2006), içerik analizi tekniğinin temel amacını, "topluma yönelik üretilen ve tasarlanan içerikleri analiz etmek" olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, siyasal sistem içinde önemli bir yer tutan siyasal aktörlerin pandemi sürecinde sosyal medyayı nasıl kullandıkları önem kazanmış olup söz konusu araştırmada, İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanları'nın Resmi Instagram hesaplarındaki paylaşımları ele alınmıştır. 01 Ekim-31 Ekim 2020 tarihleriyle sınırlandırılan ve toplamda 251(tüm) paylaşımın incelendiği araştırmada içerikler, görsel ve metinsel olarak analize tabi tutulmuştur. Paylaşımlar incelenerek kategoriler oluşturulup düzenlenmiştir. Kategorilerin test edilmesi açısından paylaşımlar iki kodlayıcı tarafından kodlanmış olup kategorilere göre işlenmiştir. Sağlık, eğitim, çeşitli iş kollarına destek, kültür ve sanat, doğal çevrenin korunması ve diğer paylaşımlar şeklinde kategorilere ayrılan paylaşımlara yönelik mesajlarda gözlenen ve betimlenen öğelerden yola çıkılarak bir yorum getirilmeye çalışılmıştır. Nesnel, sistematik ve nicel-nitel olarak gerçekleştirilen içerik analizinde araştırmacı veriyi farklı veri setleriyle karşılaştırarak yeni bilgilere ulaşabilmektedir (Severin ve Tankard, 1994:41).

Covid- 19 ilk olarak ülkede Mart 2020'de görülmüş ve ilk altı ay salgının yayılımını engellemek için gerek siyasiler gerek bilim insanları tarafından 'kaygı duygusu' işlenmiştir. Yaz aylarının bitmesiyle salgın sürecinde normalleşme yaşanmış olup bilinçli bir süreç yönetimi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Salgın sürecinde ilk şokun atlatılmasıyla önleyici davranışların bir nebze daha bilinçli ve kararlı şekilde alındığı



görülmüştür. Bu kapsamda araştırmada, İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanları'nın 01 Ekim-31 Ekim tarihleri arasındaki Instagram paylaşımları incelenmiştir. Sosyal paylaşım sitesi olarak Instagram'ın seçilmesinin sebebi ise, farklı yaş gruplarının, aktif bir şekilde kullandığı (hayatların anlık yer aldığı) ve çeşitli amaçlarla bulunduğu bir platform olmasıdır.

## BULGULAR

Araştırmanın bulgularını, 01-31 Ekim 2020 tarihleri arasında Üç Büyükşehir Belediye Başkanı'nın resmi Instagram hesapları aracılığıyla yaptığı paylaşımlar oluşturmaktadır. Instagram üzerinden yapılan paylaşımlara ait bilgiler verilirken, içerik ve görsel olarak incelenen paylaşımlar sağlık, eğitim, kültür-sanat, çeşitli iş kollarına destek ve doğal çevrenin korunması gibi kategorilere ayrılmıştır.

### İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Instagram Paylaşımları

Tablo-1: İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Instagram Hesabından Yapılan Paylaşımların Konulara Göre Dağılımı

Sağlık	Eğitim	Ekonomik Destek	Kültür ve Sanat	Altyapı ve Çevre	Diğer	Toplam
3	4	28	19	11	11	76
0,04	0,05	0,37	0,25	0,14	0,14	1

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Instagram hesabında toplamda 76 paylaşım bulunmaktadır. Paylaşımlara bakıldığında 0.37 ile en çok paylaşılan konunun ekonomik destek olduğu görülmektedir. Onu 0.25 ile kültür-sanat faaliyetleri takip etmiştir. Diğer taraftan paylaşımlarda kendine en az yer bulan konu başlığının ise 0.04 ile sağlık olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun yardım, yeni iş kolları ve imkânları oluşturmak suretiyle ekonomik destek faaliyetlerini ön planda tuttuğu ifade edilebilir.

### İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Sağlık Alanındaki Instagram Paylaşımları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Covid-19 sürecinde kamusal alanlarda kullanılmaya ihtiyaç duyulan dezenfektanı kendisi üretmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, kamusal alanları topluma hijyenik şekilde sunmak ve yerel dezenfektan üretiminin daha ekonomik olmasıyla merkezi yönetimin sağlık alanında yapılan çalışmaları için daha az bütçe ayırmasına katkı sağlamaktır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun sağlıklı kamusal alanlar oluşturmak için İstanbul sahillerinde çevreyi kirletici faaliyetleri yasaklaması yönünde karar alınmasını sağladığı görülmüştür.

### İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Eğitim Alanındaki Instagram Paylaşımları

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun eğitim alanında yaptığı çalışmalarla eğitim olanaklarını eşitlemeye çalışırken ayrıca öğrencilere ekonomik katkı sunduğu görülmüştür. Belnet'ler ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ofislerini çocukların eğitimine sunması, sen oku diye kampanyası, üniversite öğrencisine burs yardımı, üniversite öğrencilerine kent kart indirimi gibi konuları kapsamı içine alan paylaşımlar yapılmıştır.

### İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Ekonomik Destek Kapsamındaki Instagram Paylaşımları

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, ekonomik destek kapsamındaki çalışmalarında, şehir halkına maddi yardımda bulunup yeni istihdam olanakları oluşturarak ekonomik anlamda destek sağlamaya çalıştığı görülmüştür. Örnek vermek gerekirse: askıda fatura uygulaması, 0-4 yaş arası anne kart uygulaması, İzmir depremi kurtarma ekibi, Kiptaş Silivri 4. etap inşaatı, üretici pazarlarına destek, fide dağıtımı üretim desteği", halk süt üretici desteği gibi paylaşımlar bu minvalde yapılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin hayata geçirdiği diğer önemli projelerden olan gezici istihdam ofisleri, Instagram hesabındaki paylaşımlarda kendine yer bulmuştur. İstanbul halkının iş bulmasına aracı ve destek olma misyonu ile uygulanmakta olan bu proje halka farklı noktalarda hizmet vermektedir.

### İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Kültür ve Sanat Alanındaki Instagram Paylaşımları

Kültür ve sanat alanında yapılan paylaşımlar en fazla paylaşım yapılan ikinci konu başlığıdır. İmamoğlu bu kapsamda yaptığı çalışmalarla özel günler ve milli bayramlara önem verdiğini göstermektedir. Fatih'in Rönesans Sergisi, Ata'nın ve Kurtuluş Şehitleri'nin Emaneti İstanbul, Sulukule Projesi, "Hasanpaşa Gazhanesi İklim Müzesi ve Kültür Kompleksi'ndeki sahne Şiftahı, Benim Maratonum, Mevlit Kandili, Cumhuriyet Gelecektir, Atatürk'ün Hologramlı Konuşması konu başlığındaki paylaşımlarından bazılarıdır.

Tarihi eserlerin yenilenmesi, gün yüzüne çıkarılması, kullanıma tekrar açılması; spor müsabakalarının düzenlenmesi, faaliyetlere bizzat başkanın katılımı, sporculara destek içerikli mesajların yayımlanması yine

bu konu başlığı altında değerlendirilmektedir. Tarihi yapıların gece aydınlatılmasının yapılması, Yeşilyurt Spor Kulübü, Moda Vapuru Yenilemesi, Büyük İstanbul Otogarı yenileme, Cibalikapı yenileme gibi çalışmalar bu minvaldekilerden bazılarıdır.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun sahafları ve Beyoğlu Kallavi Sokak'taki ısmarlama gömlek terzi Cellalettin Benli'yi ziyaret etmesi kendisinin kültüre ve özellikle toplum içinde kaybolmaya yüz tutmuş kültürel alışkanlıklara önem verdiğini ve bir bilinç oluşturmaya çalıştığını ifade etmektedir.

### ***İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Altyapı ve Çevre Alanındaki Instagram Paylaşımları***

Ekrem İmamoğlu bu konu başlığıyla ilgili yaptığı paylaşımlar incelendiğinde çalışmaların doğal çevreyi korumak ve doğal üretimi desteklemek şeklinde ikiye ayrıldığı gözlemlenmektedir. Şile'deki Yeşilvadi Göletini yeniden canlandırmak, sokak hayvanları için sempati projesi, adalarda atların çilesi son bulmalı, Atatürk Kent Orman açılışı, İstanbul senin Taksim düzenlemesi gibi çalışmalar, bu başlık altında değerlendirilen paylaşımlardan bazılarıdır.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, yaptığı bazı paylaşımlarda vatandaşların sıkıntı yaşamalarını önlemek amacıyla su baskınlarının yaşandığı yerlerin alt yapısında düzenlemelere gittiğinin mesajını vermektedir. Üsküdar, Eminönü, Kadıköy'deki su baskınları, Kadıköy Kurbağalıdere, 7,4 km'lik Dikimevi-Natoyolu Hafif Raylı Sistemler Projesi, Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi" gibi çalışmaların tanıtımları söz konusudur.

Paylaşımların bir kısmında hayvanların hayatına dokunacak projelerin yer aldığı görülmektedir. Kemerburgaz sahipsiz hayvan geçici bakımevi açılışına dair yapılan bir paylaşım buna örnektir. Ayrıca, Seymen çöp gazı enerji üretim tesisi ve Baltalimanı atık su arıtma tesisi açılışlarına yönelik yapılan paylaşımlar, yenilenebilir enerji kapsamındaki çalışmalara önem verildiğini göstermektedir.

### ***İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Diğer Alanlardaki Instagram Paylaşımları***

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun Covid-19 sürecinde yukarıdaki konu başlıkları dışında çocuklara yönelik çalışmalarda bulunduğu görülmüştür. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından çocuklar için kreşler inşa edilmiş ve bu açılışlar İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun paylaşımlarında kendine yer bulmuştur. Yapılan paylaşımların bazılarında özel olarak mizahi yönünü ortaya çıkarırken kamuoyu tarafından tanınan isimleri de saygıyla anmaktadır. Kamuoyu tarafından tanınan ünlü isimleri ölüm yıl dönümünde hatırlaması ve Uykusuz Dergisi'ndeki paylaşım bu kapsamda değerlendirilmektedir.

### ***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Instagram Paylaşımları***

Tablo 2: Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Instagram Hesabından Yapılan Paylaşımların Konulara Göre Dağılımı

Sağlık	Eğitim	Ekonomik Destek	Kültür ve Sanat	Altyapı ve Çevre	Diğer	Toplam
6	2	20	31	2	25	86
0,07	0,02	0,23	0,36	0,02	0,29	1

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın Instagram'daki paylaşımları incelendiğinde toplamda 86 paylaşımın olduğu ve en fazla paylaşım yapılan konu başlığının 0.36 ile kültür ve sanat, 0.29 ile diğer (kamuoyu tarafından bilinen ünlü isimleri ölüm yıl dönümünde yad etmesi, günlük hava durumuyla ilgili paylaşımlar ve vatandaşlarına iyi dileklerde bulunan paylaşımlar), 0.23 ile ekonomik destek olduğu görülmektedir. En az paylaşım yapılan konu başlığının ise 0.02 ile eğitim, altyapı ve çevre olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu gibi kültür-sanat ve ekonomi kapsamındaki konulara önem verdiğini göstermektedir.

### ***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Sağlık Alanındaki Instagram Paylaşımları***

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, sağlık alanında yapmış olduğu çalışmalarla toplum sağlığına önem verdiğini göstermektedir. Maske dağıtımı, dezenfektan desteği ile özel ve devlet okulu ayırmadan ihtiyaç dahilinde destek olduğunu gösteren paylaşımlarda bulunmuştur. Pandemi sürecinde gerekli uyarılarda bulunan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, uyuşturucu bağımlılığıyla mücadele kapsamında da paylaşımlar yapmıştır. Şeffaf kabin uygulaması, sağlık önlemleri, özgür köy projesi, özel ve devlet okullarına sağlık desteği gibi çalışmalar bu paylaşımlara örnek teşkil etmektedir.

***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Eğitim Alanındaki Instagram Paylaşımları***

Covid-19 süreciyle eğitim, dijital kanallar üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Salgın sürecinde bir çözüm gibi düşünülse de dijital araçlardan (tablet, bilgisayar) ve internetten yoksun öğrenciler için eğitim alanında önemli bir eksikliği teşkil etmiş olup bazı öğrenciler eğitimlerine devam edememişlerdir. Ankara'nın merkeze uzak köylerinde yaşayan öğrenciler internete erişim sağlayamadıklarından dersleri takip edememiş ve bu durumu Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'a ilemişlerdir. Yaşanan mağduriyete karşılık çocukların isteği gerçekleşmiş ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın talebe karşılık verdiği cevap paylaşım olarak görülmüştür. Paylaşımında, bu mağduriyetin hızlı bir şekilde giderileceği vurgulanmıştır.

***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Ekonomik Destek Kapsamındaki Instagram Paylaşımları***

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın paylaşım ve faaliyetlerine bakıldığında halka maddi destek sağladığı, istihdamın gelişmesi ve üretim gücünün desteklenmesine yönelik projeler yaptığı görülmektedir. Sosyal yardımlar kapsamında, halka ücretsiz internet hizmeti sağladığı ve su faturalarında indirimine gittiğine yönelik paylaşımlar yapmıştır. Ankaralı çiftçilere birtakım desteklerde bulunmuştur. Tohum desteği projesi, sosyal yardım alan ailelere ücretsiz internet ve su fiyatında sabitleme projeleri paylaşımına yansyanlardan bazılarıdır.

Meslek edindirme (BELTEK) kurslarının açılması, esnafları ziyaret ederek sorunlarının dinlenmesi, istihdamın geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Taksici ve diğer esnafların ziyaret edilmesi, akıllı taksi uygulamasına yönelik paylaşımlar bu minvaldeki paylaşımlardır.

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, gerçekleştirdiği projelerle üreticiyi destekleyerek ürünleri doğrudan halka ulaştırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, gazilere ve çalışan annelere yönelik yaptığı çalışmalarla sosyal yaşama artı değer katmayı amaçlamaktadır. Başkent market açılışı, gaziler sosyal tesisi açılışı bu kapsamdaki projelere dair yapılan paylaşımlardır.

İzmir depremi sonrasında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, deprem bölgesine gitmiş ve ihtiyaç duyulan her konuda yardıma hazır olduğunu belirten bir paylaşımında bulunmuştur.

***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Kültür ve Sanat Alanındaki Instagram Paylaşımları***

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın kültür-sanat başlığı altındaki paylaşımlarında önemli günleri andığı, etkinlikler düzenlediği, kültürü gelecek kuşaklara aşılacak için kültürel belleğin güçlendirilmesi ve aktarılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Dünya yaşlılar günü, Beypazarı tanıtım etkinliği, katılımcılık etki ödülü, Ankara'nın başkent oluşunun 97. Yılı etkinliği, dünya kız çocukları günü, dünya yoksullukla mücadele günü etkinliği, Ankara- Bakü kardeşlik konseri, muhtarlar günü, dünya gazeteciler günü, Cumhuriyetin kuruluşunun 97. Yılı gibi faaliyetler, kültür-sanat kapsamındaki paylaşımları oluşturmaktadır.

***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Altyapı ve Çevre Alanındaki Instagram Paylaşımları***

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş, altyapı ve çevreyle ilgili yaptığı projelerle hayvanlara her türlü desteği vereceğinin altını çizmiş ve barınak inşaatına dair paylaşımında bulunmuştur. Hatay'da gerçekleşen yangında yaraların sarılması için personel sayısı kadar fidan bağışında bulunduğu bir paylaşım yaparak destekte bulunmuştur.

Altyapı tesislerinin iyileştirilmesi için Çubuk Barajı Yenileme Çalışması başlatılmış olup çalışmanın görselleri paylaşımlara yansımıştır.

Üniversite kampüsleri içinde bisiklet yolları, Dikimevi Natoyolu hafif raylı sistemler projesi, başkent Ankara köy evleri (başak) projesi, Sincan organize sanayi bölgesi altyapı çalışması ve Mamak konutları altyapı çalışmalarına yönelik paylaşımların yer aldığı başlıktır.

***Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Diğer Alandaki Instagram Paylaşımları***

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın paylaşımlarında özellikle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı İmamoğlu'na göre toplumsal konulara daha fazla yer verdiği görülmektedir. Kültürel ve ekonomik destek gibi konu başlıklarında bir yoğunluk olsa da toplumsal konular için yaptığı paylaşımlar bir hayli fazladır.

Toplum için önemli kişileri ölüm yıldönümünde andığı, günlük hava durumu, kadına yönelik şiddet ve Azerbaycan-Ermenistan çatışmaları gibi ulusal ve uluslararası konularla ilgili paylaşımlarda bulunduğu görülmüştür.

Çocuk gündüz bakımevi açılışı ve yamaç paraşütü pistine dair paylaşımlar, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ın, doğrudan çocuklara dolaylı olarak ise ailelerine ve spora destek olduğunu göstermektedir.

### **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in Instagram Paylaşımları**

Tablo-3: İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in Instagram Hesabından Yapılan Paylaşımların Konulara Göre Dağılımı

Sağlık	Eğitim	Ekonomik Destek	Kültür ve Sanat	Altyapı ve Çevre	Diğer	Toplam
6	4	44	26	5	10	95
0,06	0,04	0,46	0,27	0,05	0,11	1

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in Instagram'daki paylaşımları incelendiğinde, toplamda 95 paylaşımın olduğu ve en fazla paylaşım yapılan konu başlığının 0.46 ile ekonomik destek, 0.27 ile kültür ve sanat olduğu görülmektedir. En az paylaşım yapılan konu başlığının ise 0.04 ile eğitim olduğu görülmektedir. Bu noktada, Tunç Soyer'in tıpkı Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu gibi kültür sanat ve ekonomik konulara diğerlerine nazaran daha çok önem verdiği ve paylaşım yaptığı görülmektedir.

### **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Sağlık Alanındaki Instagram Paylaşımları**

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in sağlık alanında yapmış olduğu paylaşımlar toplam paylaşımlarının içerisinde 0.06'lık bir paya sahiptir. Bu başlık altında, çocuk ve toplum sağlığında bir iyileşme ve bilinç artışına katkı sunma niyetiyle gerçekleştirdiği projelerin paylaşımlarına yer verilmiştir. Süt kuzusu projesi, meme kanseri farkındalık ayı ve HES kodu uygulaması sağlık alanında yapılan paylaşımlara örnek teşkil etmektedir.

Pandemi sürecinde gerçekleştirdiği projelerle, toplum sağlığına dikkat çeken İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer, karantina kurallarını ihlal eden kişileri tespit ederek cezai yaptırım uygulanmasını başlatarak kendi sayfasında paylaşmıştır.

### **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Eğitim Alanındaki Instagram Paylaşımları**

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in eğitim alanında yaptığı çalışmalarla, uzaktan eğitimdeki eksikliklerin giderilmesi için internet, askıda tablet, gezici kütüphane gibi projeler gerçekleştirmiştir. Öğrencilere kırtasiye malzemeleri ve giysi yardımıyla bulunmuş olup paylaşımlarında bu projelere yer vermiştir. Bu projeler: Uzaktan eğitim projesi, aylık internet paketi, öğrenciler için kışlık kıyafet yardımı, kırtasiye kartı ve EBA erişim noktası, askıda tablet, gezici kütüphane çalışmalarından oluşmaktadır.

### **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Ekonomik Destek Kapsamındaki Instagram Paylaşımları**

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer, ekonomik destek kapsamında vatandaşlara ve özellikle öğrencilere aynı ve nakdi destek vermenin yanında üreticiyi desteklemiş ve bu amaç doğrultusunda dünya kadın çiftçiler günü, İzmir Mozzarella etkinliklerinde hem çiftçilere hem de kadın istihdamının geliştirilmesine destek olmuş ve etkinlikler paylaşımlarına yansımıştır.

Yaşanan İzmir depreminin ardından hem deprem mağdurlarının acısını hafifletmek için "Geçmiş Olsun İzmir" adında bir yardım kampanyası düzenlemiş ve kampanyayı hesabında paylaşmıştır.

### **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Kültür ve Sanat Alanındaki Instagram Paylaşımları**

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer, gerçekleştirdiği etkinliklerle kültür-sanat ve tarihe önem verdiğini göstermektedir. Özellikle İzmir'in marka şehir olma yolunda ilerlediği projelere dikkat çeken İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer, İzmir'in uluslararası alanda kazandığı ödüllere, gerçekleştirilen etkinliklere dair birçok paylaşımda bulunmuştur. Maraton İzmir projesi, Yıldız sineması ve Bıçakçı Han, en sevilen kentler yarışması, 10 Ekim anıtı ve anma yeri proje yarışması, Unesco yaşayan insan hazineleri, İzmir Otogarı ulusal proje yarışması ve mevlit kandili etkinliği gibi çalışmalar paylaşımlardan bazılarıdır.

### **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Çevre ve Altyapı Alanındaki Instagram Paylaşımları**

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer'in çevre ve altyapı alandaki paylaşımlarından yola çıkarak İzmir halkının günlük yaşantısındaki iyileşme, hayvan sağlığı ve ekolojik çevrenin önemine dikkat çekmek istediği anlaşılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, yolların yenilenmesi, Mavişehir Peynircioğlu deresi" projesi, bisikletli yolculara ücret avantajı, Çiğli atık su arıtma tesisi inşası, kentsel dönüşüm, 4 Ekim hayvanları koruma günü ve İzmir muhtarları anı ormanı inşası gibi çalışmalar yürütülmüş ve paylaşımlarda yer bulmuştur.



**İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın Diğer Alanlardaki Instagram Paylaşımları**

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer, belediye kapsamında yaptığı faaliyetlerin yanında toplumsal olaylar ve toplum için önemli kişiler hakkında paylaşımlarda bulunmuştur. Kamuoyu tarafından bilinen ünlü isimleri ölüm yıl dönümünde yad etmesi buna örnek teşkil etmektedir. Haftalık olarak projelerin özetini içeren ‘bir haftalık’ adı altında yaptığı paylaşımlar ise kurumsal yönetimin ilkeleri arasında bulunan şeffaflık ilkesini yansıtmış ve paylaşımlarda bilgiler sunulmuştur.

**SONUÇ VE ÖNERİLER**

Tüm dünyada küresel mücadeleyi şart kılan bir salgın süreci yaşanmıştır. Hastalığın yayılımını durdurmak amacıyla tüm dünyadaki bilim insanları ve siyasi aktörler seferber olmuş ve toplum ‘kaygı’ duygusuyla birtakım önlemleri alma zorunluluğu hissetmiştir. Salgın sürecinde görel olarak yaşanan normalleşmeyle krizin yönetimi daha bilinçli bir biçimde yürütülmüştür. Birçok siyasi aktörün başrol üstlendiği ulusal, uluslararası ve yerel yönetimlerde sağlık konusunda yapılan açıklamalar ve çalışmalar önem kazanmıştır. Bu noktada, geleneksel iletişim araçlarının yanında bireyler sosyal izolasyonun bir sonucu olarak sosyalleşme çabalarını yeni medyaya taşımıştır.

Halk tarafından büyük bir sağlık tehdidi olarak görülen salgın, bireylerin duygusal, davranışsal ve fiziksel olarak yanıt verme ve savunma mekanizmalarını değiştirmiş olup toplumda gerginlik ve huzursuzluğa sebep olmuştur. Bu kapsamda, yerelden ulusala doğru çift yönlü bir iletişimin benimsenmesi gerekli olmuş ve salgın, yerel yönetimlerde de görevli siyasi liderlere de önemli sorumluluklar yüklemiştir. Verilen bilgiler ışığında, 01-31 Ekim 2020 tarihleri arasında, İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlarının Instagram paylaşımları ele alınmıştır. Araştırmada nitel araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılan içerik analizi tekniğinden faydalanılmış olup toplamda 251 paylaşım görsel, işitsel ve metinsel olarak analiz edilmiştir.

Üç büyükşehir belediye başkanının da Instagram’ı aktif ve etkin bir şekilde kullandığı görülmüştür. Belirlenen tarih aralığı içinde yapılan paylaşım sıklığı incelendiğinde İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer (95), Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş (86) ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu’nun (74) olduğu görülmüştür. Farklı konularda paylaşımlar yapılmış olsa da neticede pandemi sürecinde üç büyükşehir belediye başkanının paylaşımları siyasi iletişim sürecinin önemli bir parçasını temsil etmektedir.

Paylaşımlar içinde en çok değinilen konunun ekonomik destek ve kültür-sanat olduğu görülmüş olup en az paylaşım sağlık, eğitim, altyapı ve çevre konularında gerçekleşmiştir. Normal şartlarda belediyelerin kültürel ve sanatsal faaliyetlere daha fazla odaklanması beklenirken, ekonomik destek konusuna ağırlık verilmesi ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumun yansıması olarak görülmektedir. Belediyeler, birtakım faaliyetleri geri planda tutarak halka yardıma bulunmayı ve istihdama destek olmayı önceliklendirdiği anlaşılmıştır.

Paylaşımlardaki içerikler metinsel olarak incelendiğinde ise üç büyükşehir belediye başkanının ‘‘ortak akıl, ortak yönetim anlayışı ve şeffaflığa’’ vurgu yaptığı görülmektedir. Paylaşımlarda ‘biz’ bilincinin telkin edildiği birleştirici ve kucaklayıcı bir dilin kullanıldığı görülmüştür. İki kavramın sık kullanımından yola çıkarak, toplum içinde ayrışma ve ötekileştirmeyi uygun bulmadığı, kendi yönetimi kapsamında yaşayan bireyler arasında bir ayırım gözetip dışlamadığı ve alınan kararların şehirlilerle paylaşmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Covid- 19 sürecinde, altı ayın geride kalmasıyla sağlık alanı en az paylaşım yapıldığı konu başlığı olarak görülmektedir. Pandemi unutulmamış ancak, kurumların işleyişi ve hayatı normalleştirme çabası, başkanların sağlık alanında yaptığı paylaşımların sayısında bir düşüşe sebep olmuştur. Başkanların sağlık konusundaki paylaşımları incelendiğinde ise İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu’nun (%4), Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş’ın (%7) ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer’in (%6) olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, belediyelerin salgın sürecini kabullendiği ve iletişim konusunda eski alışkanlıkların sürdürüldüğü izlenimi elde edilmiştir.

Üç büyükşehir belediye başkanının yönettiği belediyeler haricinde yerel, ulusal ve uluslararası önem teşkil eden konularla ve kamu tarafından önemli görülen kişilerle ilgili paylaşımların yapıldığı görülmüştür. Sadece yönetilen belediyelerdeki çalışmalarıyla değil toplumsal olaylar karşısında edindiği misyonla farkındalık ve sağduyu sahibi olmayı önemsedikleri anlaşılmıştır.

Siyasal iletişim çalışmaları geleneksel medyayla değil günümüzde çoğunlukla yeni medya kanallarıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Siyasi liderler sosyal medya ortamlarını özellikle toplumla doğrudan iletişim

kurmak ve zaman ve mekân faktöründen bağımsız şekilde anlık gelişmeler, önleyici tedbirler, sosyal ve ekonomik anlamda destekleyici çalışmalar yapılmış olup toplum tarafından da geri besleme yöntemiyle çift yönlü bir iletişim süreci geliştirilmeye çalışılmıştır.

Üç büyükşehir belediyesinin de kamuyla kurulacak olumlu ilişkilerin sürdürülebilir bir boyut kazanması için yeni medya teknik ve araçlarıyla sürdürülen faaliyetlerin devamlılığı önem teşkil etmektedir. Çalışmanın zaman faktörüne bağlı olarak normalleşme sürecine girilmiş olmasıyla salgının tekrardan zuhur etmesi söz konusu olduğundan etkinliklerin çeşitlendirilmesi gerekmekte olup süreci atlatmayı kolaylaştıracak destek mekanizmalarının ayrıca irdelenmesi gerekmektedir. Yeni medya ortamlarını bilinçli şekilde yönetebilen, paylaşımın içeriği noktasında iletişime geçilecek medya platformunu doğru belirleyebilen yerel yönetimler hem kullanım pratiklerini hem de geri besleme yöntemiyle kurulan karşılıklı iletişim sürecini daha ileri bir seviyeye taşıyacak olup niteliğini artıracaktır. Daha genellenebilir sonuçlar elde edilmesi açısından çalışmaların, geniş bir zaman aralığında planlanması gerekmekte ve bireysel kullanım için daha uygun bir platform olan Instagram'da siyasal liderlerin paylaşımlarına duyulan ilginin ölçülmesi gelecek çalışmalara önerilmektedir.

## KAYNAKÇA

1. Arıdağ, (2020). Pandeminin “panikdemi”ye Dönüşmemesi İçin Sağlıklı İletişim Yönetimi Şart, <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/pandeminin-panikdemiye-donustumemesi-icin-saglikli-iletisim-yonetimi-sart/>, Erişim Tarihi: 16.03.2020.
2. Arslan, (2016). Yerel Politikacıların Sosyal Medya Kullanımı: Büyükşehir Belediye Başkanlarının Günlük Sosyal Medya Kullanımlarının İncelenmesi. *Journal of International Social Research*, 9(42).
3. Aziz, A. (2021). *Siyasal İletişim, Nobel Basım Dağıtım*, Ankara.
4. Aziz, A. (2011). *Siyasal İletişim, Nobel Basım Dağıtım*, Ankara.
5. Barut, B., ve Altundağ, C., S. (2005). *Globalleşen Dünyada Bir Siyasal İkna Unsuru Olarak Vaatler*. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
6. Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma (3th ed.)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
7. Berelson, B. (1952). *İletişim araştırmalarında içerik analizi*. Özgür basım.
8. Bonson, E., Torres, L., Royo, S., & Flores, F. (2012). Yerel e-devlet 2.0: Belediyelerde sosyal medya ve kurumsal şeffaflık. *Hükümet bilgileri üç ayda bir*, 29 (2), 123-132.
9. Bostancı, M., N. (1998). *Siyaset, Medya ve Ötesi (1th ed.)*. Ankara: Vadi Yayınları.
10. Çıldan, C., Ertemiz, M., Küçük, E., Tumuçin, H., K., ve Albayrak, D. (2012, Şubat). Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü. *Akademik Bilişim 2012 Konferansı*, Uşak. <http://ab.org.tr/ab12/bildiri/205.pdf/> adresinden erişildi.
11. Çıldan, C., Ertemiz, M., Küçük, E., Tumuçin, H., K., ve Albayrak, D. (2012, Şubat). Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü. *Akademik Bilişim 2012 Konferansı*, Uşak. <http://ab.org.tr/ab12/bildiri/205.pdf/> adresinden erişildi.
12. Duverger, M. (1962). Partiler ve siyasi rejimler (E. Özbudun, Çev.). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1-4), 95-171.
13. Gülaslan, T. (2018). *Kamu yönetiminde sosyal medya kullanımı ve Yönetimi: Temel ilkeler ve öneriler*.
14. Gökçe, Orhan (2006), *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
15. Elitaş, T., ve Keskin, S. (2014). Sanal aidiyet bağlamında zihinsel diaspora: Facebook örneği. *Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7, 164.
16. Kentel, F. (1991). Demokrasi, kamuoyu ve iletişime dair. *Birikim Dergisi*, 30, 35-55.
17. Keskin, S., ve Ferhat Sönmez, M. (2014). Liderler ve takipçileri: Siyasi parti liderlerinin twitter performansları ve takip ilişkileri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 347.
18. Negiz, N. & Akyıldız, F. (2012). Yerel seçimlerde seçmenin tercihi üzerine aday imajının etkisi: Uşak örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 171-199.

19. Pirci Aydın, M. (2018). Belediyelerde halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medya kullanımı: büyükşehir belediyelerinin Twitter hesapları üzerine bir inceleme (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
20. Sayılanoğlu, S. (2018). Kurumsal iletişim bağlamında belediyelerde kurumsal Twitter hesabı kullanımı. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 389-406.
21. Severin, W., J., ve Tankard, J., W. (1994). Kitle İletişim Kuramları, Kökenleri, Yöntem ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları ( A. A. Bir ve N. S. Sever, Çev.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
22. Silen, D. (2015). Kurumsal iletişimde yeni bir platform olarak sosyal medya kullanımı: Üniversitelere yönelik bir kurumsal iletişim uygulaması.
23. Sobacı, M. Z., Köseoğlu, Ö., & Karkın, N. (2015). Belediyelerde sosyal medya: değişim için yenilikçi fırsatlar. Marmara Belediyeler Birliği.
24. Şenyurt, G. (2016). Belediyelerin Halkla İlişkiler Uygulamalarında İnternetin ve Sosyal Medyanın Kullanımı: Konya Merkez İlçe Belediyeleri Üzerine Bir İnceleme. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi), 1 (1), 44-67.
25. Şişman, Ö. R. (2018). Siyasal iletişim, siyasal liderlik ve yönetim anlayışları, Türkiye'deki seçmenler üzerinden sosyal medyada siyasal iletişim model önerileri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/90145> adresinden erişildi.
26. Oktay, M. (1993). Demokratik sürecin sağlıklı işleyişi açısından siyasal iletişimde sosyal sorumluluk mesleği. Marmara İletişim Dergisi, 2, 75-11.
27. Omar, K., Stockdale, R., & Scheepers, H. (2014). Social media use in local government: An Australian perspective. International Journal of Public Administration, 37(10), 666-675.
28. Öztürk, İ., D. (2014). Siyasal iletişim aracı olarak sosyal medya: 2012 Amerikan başkanlık seçimlerinde twitter kullanımı üzerine bir araştırma. In İ. Sayımer (Ed.), Yeni medya Araştırmaları: Kavramlar, uygulamalar, tartışmalar (399-436). Konya: Literatür Academia.
29. Polat, C. & Külter, B. (2006). Genç ve potansiyel seçmenler gözüyle siyasi lider özelliklerinin değerlendirilmesi: Siyasal pazarlama bakış açısıyla lise ve üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (35), 191-213.
30. DSÖ, (2021). DSÖ Coronavirüs (Covid-19) Panosu, <https://covid19.who.int/>, Erişim Tarihi: 08. 05. 2020.
31. <https://twitter.com/EmmanuelMacron>, Erişim Tarihi: 16. 03.2020.
32. <https://twitter.com/RTErdogan>, Erişim Tarihi: 16. 03.2020.
33. <https://twitter.com/joebiden>, Erişim Tarihi: 16. 03.2020.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Review ArticleSubject Area  
Macro economicsVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1475-1483Arrival  
09 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 63978Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.63978>**How to Cite This Article**  
Rodoplu, H. (2022). "Finansal Liberalizasyonun Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Etkilerinin Değerlendirilmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1475-1483

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

# Finansal Liberalizasyonun Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Etkilerinin Değerlendirilmesi <sup>1</sup>

Evaluation of the Effects of Financial Liberalization in Developing Countries

Hakan Rodoplu<sup>1</sup> <sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Havacılık Ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, Kocaeli, Türkiye

## ÖZET

Batının geliştirdiği ve dünyaya yaydığı modernizm, içinde barındırdığı pek çok açmaz nedeniyle belli dönemlerde tıkanmış ve farklı ölçeklerde krizlere yol açmıştır. Söz konusu krizlerin giderek artan yıkıcı etkilerinin en aza indirilmesi çabası içerisinde giren modernizmin uygulayıcısı niteliğindeki kesimler, bu kez suçlu modernizmin yarattığı kuralcılık ve belirleyiciliğe yükleyerek, sözde kuralcılık ve belirleyiciliğe karşı olduğu savı ile post-modern düşünceyi insanlığa servis etmişlerdir.

Batı bu post-modernist söylem ile kendini aşmaya, yeni bir değerler dizisi oluşturmaya çalışırken aslında, varılan bu sürdürülemezlik gerçeği karşısında, eleştiri ve süreci doğruya yöneltme fırsatını başkasına bırakmadan yine kendisi yapmıştır.

Bu sürecin daha başında modernizm çabalarına izleyici olarak katılım gösteren Doğu ise, gün yüzüne çıkan geri kalmışlığı giderme çabasıyla diğer tüm kaygılarından azade ve her ne pahasına olursa olsun ekonomik büyüme performansına odaklanmış biçimde umarsız bir koşu içinde olmuştur.

Yapılan bu çalışmada, 80'li yıllarla birlikte devreye giren neoliberal küreselleşme sürecinde yaygın olarak uygulanan finansal liberalizasyon politikaları ile eş anlı olarak gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de ortaya çıkan olumsuzlukların nedenselliğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Finansal Liberalizasyon, Gelişmekte Olan Ülkeler, Finansal Krizler

## ABSTRACT

Modernism, which the West developed and spread to the world, was blocked in certain periods due to the many dilemmas it contained and led to crises of different scales. The practitioners of modernism, trying to minimize the increasingly destructive effects of the aforementioned crises, have this time put the blame on the normativeness and determinism created by modernism, and they have served the post-modern thought to humanity with the argument that it is against so-called rule-making and determinism.

While the West is trying to overcome itself and create a new set of values with this post-modernist discourse, in fact, in the face of this unsustainable reality, it has done it itself without leaving the opportunity to direct the criticism and process to the right.

The East, which participated in the efforts of modernism as a spectator at the very beginning of this process, has been in a desperate run, free from all other concerns and focused on economic growth performance at any cost, in an effort to eliminate its backwardness.

In this study, it is aimed to determine the causality of the negativities that emerged in developing countries and Turkey simultaneously with the financial liberalization policies widely applied in the neoliberal globalization process that came into effect with the 1980s.

**Key Words:** Financial Liberalization, Developing Countries, Financial Crises.

## GİRİŞ

Post-modernist söylemler eşliğinde, 80'lerle birlikte uygulamaya sokulan ve tüm ülke ekonomilerinin dünya ekonomisine eklendiği, diğer bir ifadeyle dünya üzerindeki tüm pazarların, uluslararası finansal sermayenin kontrolü altına alındığı küreselleşme adlı politika demetinin en önemli unsuru finansal liberalizasyon olmuştur.

Bu süreçte planlandığı üzere kendi iç dinamikleriyle anormal oranda büyüyen finansal sermaye, reel ekonomi ile bağlantısını o derece koparmıştır ki, reel ekonomiyle doğrudan ilişkili krizlerin yanı sıra peş peşe finansal krizlerin de yaşanmasına yol açmıştır. Gelişen noktada trilyonlarca dolar tutarında olup, mal ve hizmet üretiminden tamamen kopuk bir parasal varlığın yeryüzünde dolanıyor olması ve gün sonunda dünyanın belli bölgelerinde toplanması krizin ta kendisidir. (Yeldan, 2001: s.19).

Küreselleşme, ekonomik, politik ve sosyal yaşama ait birçok boyutu içinde barındırır. Ancak ön plana çıkan ve sürekli vurgulanan küreselleşmenin ekonomik boyutu olmaktadır. Küreselleşme, ekonomik parçalanmışlığı şekillendirdiği; ulusal iktisadi değerlerin küresel olanla ikame edilmesinin yarattığı fırsat ve tehlikeleri içeren bütüncül bir tablodur. Bu tablo içerisinde "fırsat" unsuru kadar "tehlike" unsuru da yer almakta iken, daha en başından itibaren özellikle fırsatın altı kalınca çizilerek öne çıkarılmış, olası tehlike olgusu ise bilinçli biçimde

<sup>1</sup> Bu makale Hakan RODOPLU'nun doktora tezinden türetilmiştir.





geri plana itilmiştir. Ne var ki sözü edilen bu fırsat-tehlike ikilemindeki fırsat, gelişmiş ekonomilerin gelişmişliğini pekiştirirken, tehlike ise çoğunlukla az gelişmişliğin boyutunu derinleştirmiştir.

İletişimin, teknolojik gelişme hızının desteği sayesinde son derece yaygınlaşması ve ucuzlaması, yerel iktisadi birimlerin küresel piyasa ve normlarla buluşmasına olanak yaratmıştır. Ancak bu buluşma aşamasına gerekli donanımla girenler kazançlı çıkmış, hazırlıksız olanlar ise birden ya hızlı uyum sağlamak ya da etkinsizliklerine koşut, yok olma seçenekleriyle yüz yüze gelmişlerdir. Nitekim yeni sanayileşen ve gelişen ekonomiler göreceli üstünlüklerini kullanarak gelişmiş ülkeler ligine yükselme adayları arasına girerken, diğer yandan birçok ülke yoksulluk, geri kalmışlık bir yana, açlık ile mücadele edip varlıklarını sürdürebilmeye çabalamaktadırlar. Bu nedenledir ki küreselleşme dünya ölçeğinde barış ve refah söylemleri ile sömürü düzeni iddialarını aynı anda içinde barındıran paradoksal bir kimliğe sahiptir.

Bu süreçte, işleyiş yön verme görevini yerel sanayiler, ulusüstü aktörler ve çok uluslu şirketler üstlenmiş, böylelikle ulusal ekonomiler kendilerini küresel belirleyicilerin çizdiği rota üzerinde hareket etme zorunluluğu içinde bulmuşlardır. Bu zorunluluk küreselleşmenin içerdiği kurumsal yapının çizdiği bir rota olup, ulusal ekonomilerin dünya pazarında var olabilmek adına uymak zorunda olduğu kurallar bütününe işaret etmektedir. Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları, yapısal uyum ve istikrar programları, söz konusu uyulması zorunlu neo-liberal kurallar bütünü içinde ilk sırada yer almaktadırlar. Çalışmanın konusunu oluşturan finansal liberalizasyon ise, neo-liberal küreselleşme çabaları içinde stratejik nitelikli temel hareket noktasını temsil etmesi bakımından anlam ve önem taşımaktadır.

Bu bağlamda iktisadi küreselleşmenin temel hareket noktasını oluşturan finansal liberalizasyon ön plana çıkmıştır. Hemen tüm ülkelerde uygulanan finansal liberalizasyon politikaları, Türkiye'nin de dâhil olduğu gelişmekte olan ülkeler açısından beklentilerin aksine olumsuzlukları beraberinde getirmiştir.

## FİNANSAL LİBERALİZASYON

Dünya ekonomisinde 1980'li yıllarda özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği finansal liberalizasyon eğilimleri, ülkelerin makroekonomik yapılarında beklenen iyileşmeyi sağlayamamıştır. Bu ülkelerde finansal liberalizasyona erken (makroekonomik şartlar olgunlaşmadan) geçilmesi ve sığ finansal piyasaların varlığı, sistemi daha da kırılgan hale getirmiş ve ekonomilerde kriz baş göstermiştir.

1970'li yıllardan itibaren Bretton Woods sisteminin çökmesi, uluslararası likiditenin artması ve buna bağlı olarak gelişmiş ülkelerin çoğunun dalgalı kur rejimini benimsemesi yanında, uluslararası petrol şokları dünya ekonomisinde önemli değişimlere yol açmıştır. 1980'lerle başlayan küreselleşme süreci ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarında erken dışa açılmanın yol açtığı problemler ortaya çıkmıştır.

Gelişmiş ülkeler sahip oldukları görece sağlam ekonomik yapıları ve uyguladıkları yeterli ve istikrarlı ekonomi politikaları sayesinde küreselleşmenin ekonomilerinde yol açtığı yurt içi fiyat artışları, istihdam/üretim azalışları, yüksek cari açık gibi sapmaları azaltmayı başarabilmişlerdir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin ardı ardına yaşanan uluslararası şoklardan etkilenme dereceleri, gelişmiş ülkelere kıyasla çok daha yüksek olmuştur. Erken dışa açılma ve sığ finansal piyasaların varlığı ise dış şokların ülke ekonomilerini etkileme derecelerini arttırmıştır.

Sonuçta bir yandan yurt içi dengelerde yaşanan bozulma ve buna bağlı yüksek enflasyon oranları, diğer yandan hızla artan cari açık, finansal piyasalarda ciddi krizlerin yaşanmasını ve yayılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle Latin Amerika ülkeleri finansal piyasalarında yaşanan bu hızlı gelişmenin sonucunda önemli finansal krizlerle karşı karşıya kalmışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasalar aksak, kırılgan, kendi kendine dengeye gelemeyen ve dolayısıyla istikrarsızlıkları birikimli olarak büyüyen piyasalardır. Bu nedenle spekülasyon ataklara açıktırlar. Özellikle finansal liberalizasyonun derecesi arttıkça finansal sermaye hareketleri artmakta ve piyasalarda kısa vadeli fonların payı hızla yükselmektedir. Buna bağlı olarak piyasalar arasında olumsuz etkilerin yayılma ve dengesizliklerin bulaşma hızı ve boyutları artmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD merkezli yeni bir dünya düzeni tesis edilmesi planı çerçevesinde yeni bir uluslararası para sistemi oluşturulması amacıyla Bretton Woods Anlaşması yapılmıştır. Bretton Woods Sistemi aslında bir altın-döviz standardıydı. Basitçe, ABD doları altına, diğer ülke paraları da dolara bağlanmıştı. Bu ikili yapısına ve sonradan ortaya çıkan farklı güçlüklerine rağmen 1971 yılına kadar sürmesinin öne çıkan iki nedeni vardı. İlki, o dönemki altın stoklarının artan işlem hacmi karşısında yetersizliği iken, ikinci neden ise, mevcut altın stoklarının yüzde 70'inin ABD'nin elinde bulunmasıydı. (Ertürk, 2001: s. 367)

IMF, Bretton Woods Anlaşması ile oluşturulan sistemin uygulanmasında ve çıkabilecek sorunların çözümlenmesinde kilit konumdaki kuruluş rolünü üstlenmişti. Buna göre, eğer üye ülkelerden birinin ödeme bilançosu açık verirse, bu ülke önce mevcut döviz rezervini kullanacak, daha sonra para ve maliye politikası ile yurtiçindeki toplam talebi kısacak ve gerekirse IMF'den kısa süreli kredi kullanacaktı. Bütün bunlara rağmen dış denkleme sorunu giderilemezse son çare olarak devalüasyona başvurulacaktı. Burada altı çizilmesi gereken nokta; bu süreçte ödemeler bilançosu denkleğinin sağlanmasının temel hedef oluşuydu. (Soyak & Cengiz, 1998: s. 52)

Diğer bir yaklaşımla, sistemin uygulandığı 1970'lerin başına kadar olan süreçte, sermaye akımları üzerindeki yoğun kısıtlamaların, yabancı para cinsinden borçlanmayı zorlaştırması nedeniyle ülkelerin cari işlem açığı vermeleri önlenmişti. Esas itibariyle özel sermaye akımlarının olmadığı bir durumda cari işlem açıkları, resmi rezerv hareketleri ve kamu borçlanması yoluyla karşılanmak durumundaydı. (Krugman & Obstfeld, 1991: s. 529)

Bretton Woods Sistemi çerçevesinde uygulanan zorunlu sabit kur politikaları, ülkelerin karşılaştıkları iç ve dış denge sorunlarına çözüm üretebilmelerini zorlaştırmıştır. 70'li yılların başlarında, ödemeler dengesi sorunlarının artması, ABD'nin Vietnam'da yaşadığı çıkmazın pek çok olumsuzluğu yanında ekonomik yükünün giderek artması, küresel anlamda ABD ekonomisine ve ABD dolarına olan güveni sarsmıştır. Aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarında gözlenen düşüşün enflasyon, borç stoku artışı ve petrol şoku ile iyice pekişmesi gibi faktörlerin de etkisi ile Bretton Woods Sistemi ömrünü tamamlamış ve "çoklu parasal sistem" ya da "parasal sistemsizlik" biçiminde ifade edilen işleyiş fiili olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yeni işleyiş içerisinde, ulusal paraların değişim değerlerinin altın veya benzeri hiçbir reel mal tarafından desteklenmediği, nominal bir büyüklük olarak işlem gördüğü bir ortamda, döviz kurlarında yaşanan belirsizlikler, finansal sistemin işleyişini açısından bir yandan önemli riskler oluştururken, diğer yandan da spekülasyon nitelikli faaliyetleri özendirilmiş ve finansal sermayenin akışkanlığını uyarılmıştır. Öte yandan, özellikle 1980'lerle beraber ulusal sermaye piyasalarının hızla serbestleşerek uluslararası kimlik kazanması süreciyle birlikte mal ve hizmetlerin yanında finansal sermaye de küresel anlamda hareketliliğine hız kazandırmıştır. Bu bağlamda gerçekleşen, finansal piyasaların küresel ölçekte bütünleşmesi olgusu, kısmen üretken alanlarda değerlendirilen parasal sermayenin de olası en yüksek karın peşine düşmesine ve sonuçta ekonomilerin büyük boyutlarda finansallaşmasına ve spekülasyon finansal akımların inanılmaz ölçüde artarak yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Uluslararası sermaye akımlarının yaygınlaşması, o süreçteki ekonomik gelişmelerin beklenen bir sonucudur. Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü, petrol şoku ve devamında gelen küresel stagflasyon olgusuna bağlı olarak, bir uluslararası borçlanma ekonomisinin oluşumuna tanıklık edilmiştir. Bu bağlamda, artık ödemeler bilançosu açıklarını birinci öncelikli sorun olarak görmeyen uluslararası bir ekonominin inşası, gelişmiş ülkelerdeki sanayi yatırımlarının ortalama getirisinde yaşanan gerileme ile eş-anlı ortaya çıkmıştır. (Rosier, 1994; s. 109.)

## **FİNANSAL LİBERALİZASYONUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ**

Dünya ülkelerinin finansal piyasalarının bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin yaygınlaşması, dünya ekonomisindeki yapısal değişimin bir yansımasıdır. Söz konusu bu yapısal değişimin arka planında; serbestleşmeci, uluslararası ticarete ve finansal faaliyetlere piyasa içi çözümler getirmeyi esas alan, bu alanlarda devletin belirleyici ve denetleyici fonksiyonlarını reddeden, fiyat ve miktarın herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan piyasa aktörleri tarafından belirlenmesini öngören liberal iktisadi görüş yer almaktadır. Liberal iktisadi görüş, finansal sistemin, kıt olan sermayeyi en etkin ve rekabetçi koşullarda tahsis edeceği inancındadır. (Stiglitz, 2002: s. 136.)

Liberal iktisadi görüşün önemli bir aygıtı niteliğindeki finansal liberalizasyon yaklaşımının temel savı, kamu otoritelerinin uyguladıkları finansal kısıtlamaların, finansal sistemin gereği gibi işleyişinin önündeki en büyük engel olduğu yönündedir. Çünkü finansal sistemin, ekonomik büyümenin başarılması için gereken fiziksel sermaye yatırımlarının gereksinim duyduğu sermaye birikimini; tasarrufların yapısını ve tahsisini yeniden düzenleyerek en etkin şekilde sağlama işlevini, ancak piyasa mekanizmalarının egemen kılınması sayesinde gerçekleştirebileceğine inanılıyordu. (Mertrou & Bodie, 1995: s.12.)

Finansal liberalizasyon yaklaşımı, finansal sistemin fonksiyonlarını tam anlamı ile yerine getirememesinde, hükümetlerin uyguladıkları finansal baskı politikalarının önemli payı olduğu görüşündedir. "Finansal Baskı Politikaları", finansal piyasalardaki her türlü kısıtlamayı kapsayacak biçimde kullanılan, özelde negatif reel faiz politikası şeklinde uygulanan iktisat politikalarıdır. (Galbis, 1977, s.59.)

Finansal liberalizasyon teorisine göre, Bretton Woods sürecinde gelişmekte olan ülkelerde uygulanan finansal baskı politikaları, tasarrufları azaltmış, finansal aracılık maliyetlerini yükseltmiş ve sermaye kaçışını

hızlandırmıştır. Dolayısıyla finansal kaynaklar marjinal verimliliği düşük yatırımlarda kullanılmış, tasarruf sahipleri de üretken olmayan fiziksel aktiflere yönelmişlerdir. Finansal baskı politikaları, düşük faiz oranı ve tercihli kredilerle ayrıcalıklı bir grup yaratırken, bunun dışında kalanları yüksek faizlerin geçerli olduğu kurumsal olmayan piyasalara yöneltmiştir. (Esen, 1998, s.24.)

Genel çerçevesi itibariyle, finansal baskı politikalarının uygulandığı bir ekonomide, mevduat ve kredi faizleri genellikle reel olarak negatiftir. Uygulanan faiz politikalarının bir sonucu olarak bankalarda tutulan mevduatın getirisi enflasyonun gerisinde kalmaktadır. Bu yüzden kaynaklar bankacılık sektöründen uzaklaşarak, değerli maden ve gayrimenkul gibi üretken olmayan yatırım araçlarına kaymaktadır. Kredi dağıtımında rasyonel ölçütler gözetilmemekte, yeni finansal araçların geliştirilmesi için gerekli ortam doğmadığı gibi finansal piyasalara yeni katılımlar sınırlı kalmaktadır. (Galbis, 1977: s. 59.)

Finansal baskı politikalarının diğer bir boyutu, sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalardır. Ulusal finansal kurumların uluslararası finansal işlemlerine ve yabancı finansal kurumların ülke finansal piyasalarındaki işlemlerine getirilen sınırlamalar finansal baskı politikalarının yaygın olarak kullanılan araçlarıdır. Bu bağlamda uygulamada en yaygın gözlenen yöntemler, döviz kontrolleri ve miktar kısıtlamalarıdır. (Uzunoğlu vd., 1995: s.40)

Finansal baskı yaklaşımı, birbirinden bağımsız ve ilginç biçimde eş anlamlı olarak Ronald I. McKinnon ve Edward S. Shaw isimli iki iktisatçının 1973 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında ortaya koydukları “Finansal Baskı Analizi (Financial Repression Analysis)” ile şekillenmiştir. Bu nedenle “McKinnon-Shaw Modeli” olarak isimlendirilmektedir.

McKinnon ve Shaw’un, hükümetlerin uyguladıkları finansal baskı politikalarının, tasarrufları ve dolayısıyla yatırımlar için gerekli fonların oluşumunu kısıtladığı, böylelikle ekonomik büyümenin gerçekleştirilemediği tezinden hareketle oluşturdukları modelleri, finansal liberalizasyonla ilgili teorik tartışmalarda öncülük görevi üstlenmiş; Kapur, Galbis ve Mathieson da yaptıkları çalışmalarla finansal liberalizasyon yaklaşımına katkıda bulunmuşlardır. (McKinnon, 1973.; Shaw, 1973.; Galbis, 1977.; Kapur, 1976.; Kapur, 1983.; Mathieson, 1979.; Mathieson, 1980:)

McKinnon-Shaw finansal liberalizasyon yaklaşımı, finansal piyasaların etkin çalıştığı öngörüsünden hareketle, finansal liberalizasyonun kısa dönemde artışına neden olacağı faiz oranlarının, tasarrufların etkin dağılımını düzenleyerek, uzun dönemde ülkeler arasında eşitleneceğini varsaymaktadır. (McKinnon, 1973: s.55)

McKinnon oluşturduğu modelde, özkaynaklar ile finanse edilen yatırımlar ve mevduat faiz oranı arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşırken; Shaw finansal derinleşme, finansal aracılık hizmetleri ve yatırımların firma dışı kaynaklarla finansmanı noktasından hareketle modelini oluşturmuştur.

McKinnon’un finansal liberalizasyon yaklaşımında temel değişken tasarruftur. Reel pozitif faiz politikası yoluyla öncelikli olarak tasarrufları, dolayısıyla yatırım ve büyümeyi artırmak olanak dâhilinde olabilmektedir. Finansal liberalizasyon sonucunda faizlerin artması, tasarrufları üretken olmayan değerli maden ve gayrimenkul gibi aktiflerden, bankacılık sektörüne yönlendirerek daha verimli ve üretken alanlarda kullanılmasını sağlayacaktır. Bunun sonucu ise daha fazla üretken yatırım ve daha hızlı ekonomik büyümeye ulaşılacaktır. (McKinnon, 1973: s.55)

Shaw’un modelinde para içsel olarak tanımlanmış ve böylece toplum için başlı başına bir servet olma niteliğini yitirmiştir. Bu doğrultuda, iktisadi birimler parayı bir servet saklama aracı olarak ellerinde tutma eğiliminde olmayacaklarından dolayı, paranın fiziki sermaye ile ikame olma özelliği söz konusu değildir. Diğer bir ifadeyle, para talebi artışları yatırım talebini daraltmamaktadır. (Shaw, 1973: s. 52-53)

Shaw’un modelinde, para talebi artışları bir tür tasarruf olarak değerlendirilmiş ve firmaların yatırım finansmanında özkaynaklara başvurmadıkları varsayımı doğrultusunda, ekonomideki tüm tasarrufların finansal araçlar tarafından yatırımlara yönlendirileceği öngörülmüştür. Bu bağlamda Shaw, reel para talebinin ve finansal derinliğin arttığı bir ekonomide, yatırımların ve dolayısıyla gelirin artacağını ve ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini öngörmüştür. (Shaw, 1973: s. 61)

Finansal liberalizasyon kuramı çerçevesinde; uluslararası finansal piyasaların etkin çalıştığı varsayımından hareketle, finansal liberalizasyonun başlangıç evresinde artan faiz oranlarının, finansal sistemin fonların etkin dağılımını gerçekleştireceği varsayımı çerçevesinde yatırımların getirilerinin küresel ölçekte eşitlenerek, faiz oranlarının düşeceği öngörülmüştür. (McKinnon, 1973: s.59)

Ne var ki, kısa vadeli sermaye akımları ve finansal piyasaların özellikle gelişmekte olan ülkelerde öngörülen etkinlikte faaliyet gösterememeleri sonucu, 1990’ların başında McKinnon ve diğer neo-klasik iktisatçılar, yüksek faiz oranlarının finansal ve makroekonomik istikrarsızlığa olan etkilerini tartışmaya açmışlardır. Bu

doğrultuda mal ve finans piyasalarının uyum hızları farklı iken, psikolojik etkilenme derecesi yüksek finansal piyasaların mal piyasaları ile aynı tarzda ve hızda serbestleştirilemeyeceği görüşü ön plana çıkmıştır. Bu ikinci en iyi stratejisi olarak tanımlanabilecek ve neo-klasik iktisadın başkasından önce davranarak özelleştirisi biçiminde de algılanabilecek yaklaşım beraberinde finansal liberalizasyon programının, uyum sıralaması sorununa dönüşmesini getirmiştir. Sonuç itibarıyla, finansal reformlardan önce reel sektör reformlarının yapılması gerektiği ve serbestlemenin ilk aşamalarında ekonomiyi finansal istikrarsızlıklardan korumak amacıyla, sınırlı bir piyasa müdahalesinin gerektiği ileri sürülmüştür. (McKinnon, 1998: s. 25.)

Finansal liberalizasyon uygulamasının beklenen sonuçlarından biri, yeni piyasaların ve yeni finansal araçların oluşmasıdır. Finansal liberalizasyon kuramı açısından bu yeniliklerin; tasarrufları teşvik ederken, oluşacak fonları reel sektör yatırımlarına yönlendirmesi beklenmektedir. Başka bir deyişle, finansal yenilikler bir anlamda ekonomik büyümenin de ön koşuludur. Ancak uygulamada finansal yenilikler, finansal varlık fiyatlarındaki değişimlerden kar elde etmek amacıyla olan kısa vadeli işlemleri oldukça kolaylaştırmıştır. Finansal liberalizasyona tabi tutulmuş piyasaların en önemli özelliği aşırı likit olmasıdır. Bu yüksek likidite sayesinde, fazla likit olmayan reel sektör yatırımları bile çok kısa vadelerde el değiştiren finansal varlıklara dönüşebilmişlerdir. (Grabel, 1993: s.8)

Finansal yeniliklerdeki artış; para arzı, para talebi ve aktarım mekanizmasında da değişiklikler yaratmış, para arzı tanımları değişmiştir. İkincil piyasaların ortaya çıkması ve hızla gelişmesi ile vadelerin kısalması, likiditeye göre para arzı sınırlarını belirlemede güçlükler yaratmıştır. Özellikle döviz cinsi yatırım araçlarının yaygınlaşması, para ikamesi olgusuna ve para arzı üzerinde ulusal merkez bankalarının kontrol gücünün zayıflamasına yol açmıştır. (Kaplan, 1999: s.2.)

Finansal liberalizasyon aracılığıyla gerçekleşen finansal derinleşme aynı zamanda kamu ve reel sektörün finansman sorunlarını daha da kötüleştirici özellikleri bünyesinde barındırabilmektedir. (Akyüz, 1993: s.6.)

Gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasalar, idari ve hukuki açıdan sağlıklı düzenlemelere sahip, kurumsal yapıları belirli bir olgunluğa ulaşmış durumda olduklarından bu ülkelerde sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile finansal derinliğin artması ve bunun reel sektöre yansımaları arasında beklenen nedensellik ilişkisi gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, söz konusu ilişkilerin aynı netlikte oluşmadığı açıktır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde henüz temel idari ve hukuksal altyapı yerli yerine oturmadan hızla geçilen finansal liberalizasyonun neden olduğu spekülasyon sermaye hareketleri ve uygulanan sıcak para politikaları nedeniyle, beklenen olumlu gelişmelerin tam aksine finansal piyasalarda ciddi sorunlar baş göstermiştir. (Akyüz, 2004: s. 7.)

Finansal liberalizasyon yaklaşımının, gelişmekte olan ülkelere önerdiği kalkınma modeli; daraltıcı para ve maliye politikalarına dayanan, yüksek finansal getiri ve devalüasyon riskinden arındırılmış bir döviz kuru sistemini amaçlayan, dışı açık bir iktisadi yapıyı öngörmektedir. Bu yapı altında merkez bankaları bağımsız kılınarak, sadece fiyat istikrarının sağlanması ve ulusal paranın değerinin korunmasıyla görevlendirilmekte; ekonomik büyümenin sağlanması, gelir dağılımı dengesinin iyileştirilmesi gibi makroekonomik amaçlara yönelik müdahale olanakları kısıtlanmaktadır. (Yeldan, 2001: s.141)

Finansal liberalizasyon politikalarını uygulamaları konusundaki örtük veya açık teşvikler sonucu pek çok ülke gerekli donanım ve düzenlemeye sahip olup olmadıklarını gözetmeden ulusal kambiyo rejimlerini serbestleştirmek suretiyle, bağımsız nitelikte bir para, döviz kuru ve faiz politikası izleyebilme olanağını yitirmişlerdir. Bu doğrultuda, ülkelerin kendi çıkarları ve iradeleri çerçevesinde özgün kalınma hedefleri saptayabilme şansları ortadan kalkmıştır. Yatırımcıların sürü bilinci çerçevesindeki rasyonel olmayan davranışları, aşırı derecede yüksek faiz oranlarına ve iktisadi faaliyetlerin, reel yatırımlardan koparak spekülasyon finansal hareketlere yönelmesine neden olmuştur. (Grabel, 1995: s. 128.)

Sonuç itibarıyla, McKinnon ve Shaw'un ana çerçevesini oluşturduğu finansal liberalizasyon yaklaşımı, 1970'lerden itibaren birçok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Finansal liberalizasyon programları, gelişmekte olan ülkelerde yatırım ve tasarruf davranışlarını kuramsal beklentilerin tersi yönünde yapısal olarak değiştirmiştir. Özellikle finansal liberalizasyonla birlikte öngörülere uygun olarak yükselen faiz oranları, tasarruf ve sabit sermaye yatırımlarını uyarmada başarısız olurken, kısa vadeli spekülasyon sermaye hareketlerini artırarak özellikle gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik yapılarında önemli sorunlar yaratmış, iç ve dış borçlar çok yüksek düzeylere çıkmış, finansal sistemler son derece kırılğan bir hal almıştır. 1980'lerin ortasından itibaren serbestleşmeye tabi tutulan gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasaları, dönemsel olarak kriz sürecine girerken, hükümetler kaçınılmaz olarak finansal piyasalara müdahale etme gereğini duyarak finansal liberalizasyon hipotezinin teorik temellerini aldığı neo-liberal iktisadi yaklaşıma ters düşen uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. (Esen, 1998: s. 25.)



1970-1995 döneminde ampirik olarak incelenen 20 ülkede, 26 bankacılık ve 76 para krizi sonucunda, bankacılık krizlerinin yüzde 56'sının ardından üç yıl içinde para krizi ortaya çıkarken, aynı süre içerisinde para krizlerinin yüzde 12'sinin ardından bankacılık krizleri ile karşılaştığı gözlemlenmiştir. (Kaminsky & Reinhart, 1999: s.483) Bankacılık krizlerinin 1990'lı yıllarda uluslararası finansal sistemin istikrarını küresel boyutta ve ciddi biçimde tehdit ettiği gözlenmiştir. 1980 yılından itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan 93 farklı ülkede, değişik boyutlarda 112 sistemik bankacılık krizi olayı gerçekleşmiştir. (Kane & Demirgüç-Kunt, 2001: s. 2.)

Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerde peşi sıra yaşanan finansal krizler sonrasında, finansal liberalizasyon yaklaşımının mimarlarından McKinnon, söz konusu ülkelerin, finansal liberalizasyona geçerken uygulamaya son verdikleri müdahaleci politikaların boşluğunu dolduracak uygun iç mali ve parasal kontrol mekanizmalarını yeterince devreye sokamadıkları görüşünü ileri sürmüştür. (McKinnon & Pill, 1997: s. 190)

Uygulamada gözlenen ciddi sıkıntılar sonrasında post-modernist tutumun tipik bir örneği olarak; teorinin uygulamadaki başarısızlığına çözüm üretmek amacıyla, finansal liberalizasyon yaklaşımının mimarlarından McKinnon, düzenli bir finansal liberalizasyon uygulamasının “yol haritasını” yaklaşık 25 yıl gecikme ile şu şekilde ortaya koymuş, aslında post-modernist yaklaşımın tipik hedef saptırma stratejisine başvurmuştur: (McKinnon & Pill, 1999: s.23)

1. Finansal liberalizasyona geçmeden önce kesinlikle mali disiplin sağlanmalıdır.
2. Ulusal sermaye piyasaları dışa açık hale getirilmeli, pozitif reel faiz oranlarına işlerlik kazandırılmalıdır. Bankaların ve diğer finansal aracı kuruluşların deregülasyon temposu, hükümetlerin makroekonomik istikrarı sağlama çabalarına itici güç ve destek sağlamalıdır. Bu süreçte fiyat istikrarı sağlanamazsa, reel faiz oranlarında ve döviz kurlarında meydana gelebilecek beklenmedik dalgalanmalar, üzerinde kısıtlama bulunmayan faaliyetleri çok riskli kılacaktır.
3. Finansal işlemlerin serbestleştirilmesindeki uygun adımların doğru tespit edilmesi gerekmektedir. Dış ticaret politikasında rasyonaliteyi sağlamak adına döviz kuru işlemlerinin mutlaka tam konvertible hale getirilmesi gerekmektedir. Bu noktada çok katı ya da çok gevşek kur rejimlerinin doğurabileceği sakıncalara ayrıca özen gösterilmelidir.
4. Uluslararası sermaye hareketlerine izin verilmelidir. Sermaye hareketlerine tam serbestlik tanınmadan önce, ulusal sermaye piyasalarının, denge faiz oranı üzerinden düzenli faaliyette bulunması sağlanmalıdır. Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği bir ortamda özellikle enflasyon kontrol altında tutulmalı ki, ulusal paranın gerçek değerinden sapması ve paranın devalüe edilmesi gibi zorunluluklarla karşılaşılmasın.

## **FİNANSAL LİBERALİZASYON SÜRECİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ TEMEL GELİŞMELER**

1980'li yıllara başlarken temel ekonomik gelişme stratejisinde keskin bir dönüşüm gerçekleştiren Türkiye, ilk aşamada dış ticaretin liberalizasyonu ve mal piyasalarının, dünya piyasaları ile bütünleşmesi yolundaki düzenlemeleri gerçekleştirdikten sonra, 1980'lerin ikinci yarısında finansal piyasaların düzenlenmesi, geliştirilmesi ve dünya finans piyasaları ile bütünleşmesi amacıyla finansal liberalizasyon sürecine girmiştir. Bu süreçte, uluslararası gelişmelerin de etkisi altında kalan Türkiye ekonomisinde birçok finansal kriz yaşanmıştır. Dış ödemeler dengesi ve döviz piyasasına ilişkin dengesizliklerle birleşen ve asıl olarak yüksek kamu kesimi borçlanma gereksiniminden kaynaklanan bir dizi dinamik özünde Türkiye'de finansal krizlerin kaynağını oluşturmuştur.

Türkiye'de yaşanan finansal krizlerin en yaygın kabul gören açıklaması, bütçe açıklarının ve kamu kesimi borçlanma gereğinin büyüklüğü üzerinde odaklanmıştır. Bu doğrultuda, finansal krize yol açan iki farklı faktör demeti ön plana çıkmıştır. Birinci grup kriz nedenleri “kötü politikalar” olarak isimlendirilebilir. İkinci grup kriz nedenleri ise “piyasa aksaklıkları” ve “finansal kırılganlık” olguları olarak isimlendirilebilir. Özellikle finansal liberalizasyonun derecesi arttıkça, sermaye hareketleri giderek yoğunlaşırken, piyasalar arasında olumsuz etkilerin yayılması, dengesizliklerin ve aksaklıkların boyutunu büyütüştür. Bu aksaklıklarla beraber, ulusal finansal sistemin kırılganlığını arttıran bir takım kötü politikalar da devreye girdiğinde piyasalardaki derinleşen dengesizlikler önce finansal paniğe, devamında finansal krizlere dönüşmüştür. (Arın, 2003: s.570-571)

## **SONUÇ**

Gelişmekte olan ekonomiler genelde ekonomilerinde sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma için doğrudan yabancı yatırımları destekledikleri görülmektedir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımların, gelişmekte olan

ekonomilerde altyapı yatırımlarını, kaynak kullanımını ve teknolojik gelişimi arttırarak ekonomik büyümenin ve uzun vadede de kalkınmanın temel dinamiği olduğu düşünülmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kaynak kullanımı, altyapı yatırımları ve teknolojik gelişmeyi arttırıcı etki yapan doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Neoklasik teoriye göre doğrudan yabancı yatırımlar, toplam yatırımların miktarını ve etkinliğini arttırarak ekonomik büyümeyi arttırabilmektedir. Çünkü doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye oluşumu ve istihdam artışına yol açarak, sermaye malı ihracatını arttırabilmekte, bilgi ve tecrübeli yöneticiler gibi kaynaklar getirebilmekte, teknolojinin gelişmesi ve yayılmasına katkıda bulunabilmekte ve böylece, verimlilik artışıyla ekonomik büyüme desteklenmektedir.

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin en önemli amacı ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirerek gelişmiş ülkeler düzeyine çıkabilmektir. Bu yolda kalkınmanın finansmanı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkeler finansman ihtiyaçlarını ülke içi ve ülke dışı kaynaklardan karşılamaya çalışmaktadır. Ancak yurtiçi tasarruflar genellikle hedeflenen kalkınma seviyelerine ulaşmayı garanti etmemekte ve yurtdışı tasarruflara başvurmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Dış tasarruflardan faydalanma dış borçlanma ve dolaysız yabancı sermaye yatırımları biçiminde gerçekleşebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin tasarruf açığı sorunu yanında bilgi ve teknoloji düzeyinin yeterli seviyede olmaması, modern üretim tekniklerinin uygulanmasını zorlaştırabilir. Böyle bir durumda dış borçlanma ister resmi, ister özel sermaye akımı biçiminde olsun, kalkınma hızının artmasını garanti edemeyebilir. Ancak, yabancı yatırımcılar yeni makine ve teknoloji yatırımlarını ve girişimcilik kültürlerini de beraberlerinde getirebileceğinden, dolaysız yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkenin kalkınmasına daha fazla destek sağlayabilir. Bir taraftan gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya olduğu finansman, teknoloji ve girişimcilik problemleri diğer taraftan da dış borçlanma yoluna başvuran ülkelerin hedeflerine ulaşamaması, gelişmekte olan ülkelerin dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını arttırmıştır.

Ancak 1970'li yıllarla birlikte neo-klasiklerin bu öngörüsü, sermayenin getirisindeki artışın reel para stokunda tutulmak istenen para miktarını arttıracığı düşüncesiyle tamamlayıcılık ilişkisi olduğunu iddia eden McKinnon(1973) tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Benzer doğrultuda Shaw(1973) da pozitif faiz oranlarının tasarrufların bankacılık kesimine aktarımı için zorunlu olduğunu belirterek finansal sisteme aktarılan kaynakların kredi arzında genişleyici etki yaratacağından ve çıktı hacmini yükselteceğinden bahsetmiştir. Bu çalışmalarda ortak olarak finansal baskı uygulamalarının tasarrufların nicelik ve niteliğinde düşüş yaratan ve ekonomik büyüme oranlarını olumsuz yönde etkileyen sonuçlar verdiği gerekçesiyle terk edilmesi ve finansal liberalizasyon uygulamalarına geçiş yapılması gereğinin altı çizilmiştir.

Teorik altyapısını birbirlerinden bağımsız olarak yaptıkları çalışmalarlarıyla McKinnon(1973) ve Shaw(1973)'a borçlu olan finansal liberalizasyon hipotezi temel olarak, pozitif reel faiz oranları aracılığıyla tasarrufların teşvik edilmesi ve büyüme oranlarına destek sağlanması argümanı üzerine inşa edilmiştir.

1980'li yıllarla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşan liberalleşme dalgaları, bilgi ve iletişim sektörlerinde görülen gelişmeler ve teknolojik yeniliklerin de yardımıyla sermayenin serbestçe hareket etmesine imkân tanınmış ve finansal işlemlerde kullanılacak finansal enstrümanların sayısındaki artış da yabancı yatırımcılara risk çeşitlendirmesi yapma fırsatı sunarak finansal liberalleşme hareketlerinin ivme kazanmasına yardımcı olmuştur.

Finansal liberalizasyon uygulamaları iç ve dış olmak üzere iki boyutta değerlendirildiğinde iç finansal liberalizasyonun daha çok ulusal finans sisteminde nominal faiz oranlarının piyasa koşullarında belirlenmesine izin verilmesi gibi fiyat kısıtlamalarının, kredi dağıtımına ilişkin miktar kontrollerinin ve finansal sisteme girişin önündeki engellerin kaldırılması ve/veya azaltılması uygulamalarını kapsadığı görülmektedir. Kapsamı daha geniş olan dış finansal liberalizasyonda ise yabancıların ulusal finans sisteminde varlık edinimi kadar yerleşiklerin de uluslararası finans piyasalarında faaliyette bulunmalarına müsaade edilmekte ve döviz üzerinden ticaret yapmanın önündeki tüm engeller kaldırılmaktadır. Bu uygulamalar ile elde edilmesi beklenen temel kazanımlar, tasarruf hacmindeki genişlemeyle beraber kaynakların en optimal yatırım projelerinde değerlendirilmesi sonucu ekonomik etkinliğin sağlanarak ekonomik büyümenin istikrarlı bir yapıya kavuşmasını temin etmektir.

Dış finansal liberalizasyonla birlikte yabancı bankaların ulusal finans sistemine girişini kolaylaştıran uygulamalar, yabancı finans kurumlarıyla birlikte uluslararası finansal standartların ve teknolojinin de ülkeye girişini sağlayacak ve ekonomik gelişmişliğe hizmet etmiş olacaktır. Uluslararası piyasalarda portföylerini çeşitlendirme ve riskini çeşitli yatırım araçları arasında dağıtma imkânı yakalayan yatırımcılar aynı zamanda tüketim ve gelir dalgalanmalarını asgari düzeye indirgeyebilecek ve toplam varlıklarında meydana gelebilecek ani değer kayıplarına karşı bir önlem mekanizması geliştirebileceklerdir.

Devletin faiz oranlarını belirlemek için piyasaya müdahalede bulunmadığı koşullarda ekonomik etkinlik ve istikrarlı büyüme hedefleri doğrultusunda gelişmeler yaşanacağını belirten bu hipotezin öngörülere, 1980'li yıllarla birlikte gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları bazı finansal kriz tecrübeleriyle gölgelenmiş ve finansal liberalizasyon uygulamaları çoğu ülkede finansal istikrarsızlık ve krizlerin temel sebebi olarak algılanmıştır. Bu doğrultuda faiz oranlarındaki yükselişin tasarruf, yatırım hacmi ve büyüme oranları üzerinde negatif etkiler ortaya koyacağı gerekçesiyle finansal liberalizasyon hipotezi neo-yapısalcılar ve Post-Keynesyenler tarafından yoğun şekilde eleştirilmiştir. Neo-yapısalcılar finansal liberalizasyon hipotezine yönelttikleri eleştirilerde, kaynakların organize olmamış finansal piyasalardan bankacılık kesimine aktarılmasını, resmi bankacılık sektörünün zorunlu karşılıklara tabi olması nedeniyle kredi arzını azaltan bir gelişme olarak görmüşler ve finansal liberalizasyondan beklenen pozitif etkilerin ortaya çıkmayacağını altını çizmişlerdir. Tasarruf sahibi ve yatırımcı arasında aracı işlevi gören ve resmi bankacılık sektörü dışında faaliyette bulunan organize olmayan piyasalar, resmi bankacılık sektörünün tabi olduğu zorunlu karşılık kesintisi ayırmak zorunda olmadıkları için Taylor(1983) tarafından daha esnek ve rekabetçi finansal yapılar olarak görülmüştür. Bir diğer yapısalcı görüş mensubu van Wijnbergen ise sermayeye dönüşümü yüksek verimli yatırımların ekonomide vadeli mevduatlardan daha önemli bir işlevi olduğunu belirterek finansal liberalizasyon teorisyenlerince bankacılık kesimindeki gelişmenin finansal derinleşme ve ekonomik büyüme üzerinde iddia edilen genişleyici etkilerinin ortaya çıkmayacağını belirtmektedir.

Post-Keynesyen görüş tarafından finansal liberalizasyon hipotezine yöneltilen eleştirilerde ise ekonomik büyümenin belirleyicilerinden biri olan efektif talep üzerinde durulmuş ve tasarrufların faiz oranından ziyade gelir düzeyinin bir fonksiyonu olduğu kabul edilmiştir. Tasarruflardaki artışın yatırım ve büyüme hacminde genişleme anlamı taşımayacağını belirten Post-Keynesyenler, yatırımların bireysel tasarruflar dışında bankalar tarafından sağlanan krediler ile de finanse edilebileceği ve faiz oranlarındaki artışın yatırım kararı üzerinde olumsuz etkiler yaratarak efektif talebi düşüreceğinden bahsetmektedirler. Ayrıca finansal piyasalarda bilgi asimetrisinin, dışsallıkların ve piyasa başarısızlıklarının varlığı, finansal sistemde istikrarsızlık ve kırılganlığa yol açacak unsurlar olarak görülmektedir.

Dünyanın ekonomik döngüsü ABD merkezli 2008 finansal krizini takip eden süreçte ve özellikle günümüzdeki küresel salgının da yıkıcı etkileriyle pekişerek çok daha kırılgan bir hal almış, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından uzun soluklu ekonomik krizler iyice yaygınlaşmıştır.

## KAYNAKÇA

1. Akyüz, Y. (1993), "Financial Liberalization: The Key Issues", UNCTAD Discussion Papers, No: 56, s.6.
2. Akyüz, Y. (2004), "Managing Financial Instability and Shocks", İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, (219), Haziran, s. 7.
3. Arın, T. (2003), "Türkiye'de Mali Küreselleşme ve Mali Birikim ile Reel Birikimin Birbirinden Kopması, (Ed. Köse, A. H., Şenses, F. & Yeldan, E.), Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul.
4. Ertürk, E. (2001). Uluslararası İktisat, 2.b. Alfa Basım Yayım, İstanbul.
5. Esen, O. (1998) "Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Finansal Serbestleşme Programlarına Eleştirel Bir Yaklaşım", İktisat, İşletme ve Finans, (145), Nisan, s.24.
6. Galbis, V. (1977). "Financial Intermediation and Economic Growth in Less Developed Countries: A Theoretical Approach", Journal of Development Studies, (12), No: 2, s.59.
7. Grabel, I. (1993), "Fast Money, Noisy Growth: A Noise-Led Theory of Development", Review of Radical Political Economics, (25), No: 1, s.8.
8. Grabel, I. (1995), "Speculation-Led Economic Development: A Post-Keynesian Interpretation of Financial Liberalization Programmes in the Third World", International Review of Applied Economics, (9), No: 2, s. 128
9. Kaminsky, G. L. & Reinhart, C. M. (1999), "The Twin Crisis: The Cause of Banking and Balance of Payments Problems", American Economic Review, (89), No:3, s. 483.
10. Kane E. J. & Demirgüç-Kunt, A. (2001), "Deposit Insurance Around the Globe: Where Does It Work? NBER Working Paper, No: 8493.
11. Kaplan, C. (1999), "Finansal Yenilikler ve Piyasalar üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği", TCMB, Tartışma Tebliği No. 9910.

12. Kapur, B. K. (1976), "Alternative Stabilization Policies for Less Developed Economies", *Journal of Political Economy*, (84), No: 4.
13. Kapur, B. K. (1983), "Optimal Financial and Foreign Exchange Liberalization of Less Developed Economies", *Quarterly Journal of Economics*, (98).
14. Krugman, P. & Obstfeld, M. (1991). *International Economics: Theory and Policy*, 2nd. Edt., Harper-Collins Publishers Inc., New York.
15. Mathieson, D. J. (1979) "Financial Reform and Capital Flows in a Developing Economy" IMF Staff Paper, No: 26
16. Mathieson, D. J. (1980) "Financial Reform and Stabilization Policy in a Developing Economy", *Journal of Development Economics*, (7), No: 3.
17. McKinnon, R. I. (1973), *Money and Capital in Economic Development*, The Brooking Institution, Washington D.C.
18. McKinnon, R. I. (1998), "International Overborrowing: A Decomposition of Credit and Currency Risks", Stanford University, Department of Economics, Working Papers, No: 98004.
19. McKinnon, R. I & Pill, H. (1997): "Credible Economic Liberalization and Overborrowing", *American Economic Review*, (87), No: 2, s. 190.
20. McKinnon, R. I & Pill, H. (1999): "Exchange Rate Regimes for Emerging Markets: Moral Hazard and International Overborrowing", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol: 15, No: 3, s.23.
21. Mertron, R. & Bodie, Z. (1995). "A Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment", *The Global Financial System: A Functional Perspective*, (edt. Crane B. Dwight, C. B.), Harvard Business School Press, Boston M.A.
22. Rosier, B. (1994). *İktisadi Kriz Kuramları*, (çev. Yentürk, N.), İletişim Yayınları, İstanbul.
23. Shaw, E. S. (1973), *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford University Press, New York.
24. Soyak, A.& Bahçekapılı, C. (1998), "İktisadi Krizler-IMF Politikaları İlişkisi ve Finance and Development Dergisi'ndeki Yansımaları", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, (144), 52.
25. Stiglitz, J. E. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, (çev. Taşçıoğlu, A. & Vural, D.), Plan B Yayıncılık, İstanbul.
26. Uzunoğlu, S., Alkin,K. & Gürlesel, C. F. (1995), *Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye*, İMKB Araştırma Yayınları, No: 6, İstanbul.
27. Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İletişim Yayınları, İstanbul.





e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Review ArticleSubject Area  
EconomyVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1484-1493Arrival  
11 June 2022  
Published31 August 2022  
Article ID 64028Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.64028>How to Cite This Article

Çoban, S. &amp; Ulusay, N. (2022). "Türkiye'de Bölgesel Düzeyde İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: Yaş Ve Cinsiyet Asimetrisi Var mı?", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1484-1493



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

# Türkiye'de Bölgesel Düzeyde İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi: Yaş Ve Cinsiyet Asimetrisi Var mı? <sup>1</sup>

## Analysis Of The Relationship Between Unemployment And Economic Growth At The Regional Level In Turkey: Is There Age And Gender Asymmetry?

Serap Çoban <sup>1</sup> Nurten Ulusay <sup>2</sup> <sup>1</sup> Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Nevşehir, Türkiye<sup>2</sup> Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, Nevşehir, Türkiye

### ÖZET

İşsizlik ve büyüme arasındaki ilişkinin analiz edilmesi üretkenlik artışlarındaki farklılığı açıklamada önem arz etmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalara bakıldığında, Okun Yasası olarak da bilinen işsizlik ve büyüme arasındaki negatif ilişki birçok araştırmacı tarafından kanıtlandığı fakat işsizliğin ekonomik büyümeyle olan ilişkisinde aynı ülke içinde bölge, cinsiyet, yaş gibi faktörlerin yaratabileceği farklılıklar üzerinde çok az durulduğu görülmektedir. Söz konusu faktörlerin oluşturacağı asimetrik bir yapı da politika yapıcıların tek düze uygulamalar yerine ilgili faktörlere göre politika üretmeleri ve verimli sonuçlar alınması açısından önemli olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, farklı yaş grupları ve cinsiyet dikkate alınarak işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Türkiye'de İBBS Düzey-2 bölgeleri açısından araştırmaktır. Çalışmada, Okun yasasının geçerliliği araştırılırken farklı yaş grupları ve cinsiyet dikkate alınarak ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu doğrultuda 2004-2020 dönemi için dinamik bir panel veri analizi yöntemi Sistem GMM kullanılarak yapılan katsayı tahminleriyle işsizlik ve ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin ve Okun yasasının geçerli olduğu görülmektedir. Yaşa göre genç işsizliğin ekonomik dalgalanmalara daha fazla duyarlılık gösterdiği, genç işsizler arasında da erkek işsizlerin daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Erkek işsizlerin kadın işsizlere göre dalgalanmalardan daha çok etkilendiği görülmektedir. Bu nedenle asimetrik bir yapının olduğu, uygulanacak politikaların yaş ve cinsiyete göre şekillendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ekonomik büyüme, İşsizlik oranı, Okun Yasası, Türkiye Düzey-2

### ABSTRACT

Analyzing the relationship between unemployment and growth is important in explaining the difference in productivity increases. In reviewing literature that conducted in this direction, it is seen that the negative relationship between unemployment and growth, also known as Okun's Law, has been proven by many researchers, but the disparities that can be created by factors such as region, gender, age in the relationship between unemployment and economic growth within the same country are seen very little. An asymmetrical structure created by these factors will also be important for policy makers to produce policies based on relevant factors instead of uniform applications, and to get productive results.

The aim of this study is to investigate the relationship between unemployment and economic growth in terms of NUTS Level-2 regions in Turkey, taking into account different age groups and gender. In the study, the effect of economic growth on unemployment is examined by considering different age groups and gender while investigating the validity of Okun's law. In this direction, by the coefficient estimates made using a dynamic panel data analysis method System GMM, it is seen that there is a negative relationship between unemployment and economic growth and Okun's law is valid for the 2004-2020 period. It is concluded that according to age, youth unemployment is more sensitive to economic fluctuations, and male unemployed are more sensitive among young unemployed. It is seen that the male unemployed are more affected by the fluctuations than the female unemployed. For this reason, it is concluded that there is an asymmetrical structure and the policies to be implemented should be shaped according to age and gender.

**Keywords:** Economic growth, Unemployment rate, Okun's Law, Turkey Level-2

## GİRİŞ

1929 Büyük Buhrandan sonra küresel piyasaları en fazla etkileyen 2007 yılında ABD'de başlayan ve 2008 yılında derinleşen finansal kriz sonrası talepte yaşanan daralmayla birlikte işsizlik oranlarında önemli artışlar görülmüştür. 2020 yılı başlarında ortaya çıkan tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi ile birlikte dünya toplam işgücünün %6.6'sı işsiz kalmıştır. Bu oran, 2009 yılında etkisini sürdüren küresel finansal kriz sonrası ortaya çıkan %6'luk dünya işsizlik oranının bile üzerinde yer almıştır. Bu gibi olumsuz makroekonomik şoklar nedeniyle ekonomilerin daralması, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye olan ilgiyi artırmaktadır. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki bu ilişkinin teorik temeli ise A. Okun (1962) tarafından ortaya atılan Okun yasasına dayanmaktadır. Buna göre, ekonomik büyüme ile işsizlik arasında negatif yönlü bir ilişki

<sup>1</sup> IERFM2022 Kongresinde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir



bulunmakta ve ekonomik büyümenin arttığı dönemlerde işsizlik azalmakta veya tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. İlgili literatürde söz konusu ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma yapılmış ve genellikle de Okun yasasını destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin derecesinin ampirik olarak tespiti hem politika yapımcılar hem de konuya farklı bir bakış açısı kazandırılması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin genel olarak incelendiği birçok çalışmada, ekonomik daralma dönemlerinde ilişkiyi gösteren katsayının daha yüksek ve genişleme dönemlerinde nispeten daha düşük olduğuna işaret edilmektedir. Bununla birlikte yapılan bazı çalışmalarda, böyle bir ilişkinin ülkeden ülkeye, ele alınan döneme, kullanılan ekonometrik yöntemlere göre farklılaşabileceği de belirtilmektedir. Bunların dışında işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin cinsiyet ve farklı yaş grupları gibi faktörler bağlı olarak da değişmesi ihtimalini dikkate alınmalıdır. Diğer yandan işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gösteren katsayı tahmininde Okun (1962) tarafından ortaya konulan orijinal versiyonunda işsizlik açığı ve farkı şeklinde farklı yaklaşımlar kullanılırken, zaman içinde geliştirilen dinamik yaklaşımlar da bulunmaktadır (Knotek, 2007).

Bu çalışmada Türkiye özelinde İBBS Düzey-2 bölgeleri için 2004-2020 dönemini kapsayan bir panel veri seti ile işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğünün farklı yaş grupları ve cinsiyet dikkate alınarak Knotek'in (2007) çalışması takip edilerek dinamik bir yaklaşımla ortaya konulması amaçlanmaktadır. Böylelikle cinsiyet ve yaş grupları dikkate alındığında büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin asimetrik bir yapısının olup olmadığı ortaya konulmuş olacaktır. Bu amaçla sistem-GMM dinamik panel veri analiz yöntemi kullanılarak 17 yıllık bir dönem için, erkek ve kadın işsizliğinin farklı yaş grupları temelinde Okun yasasındaki asimetrik özellikleri inceleyen karşılaştırmalı ampirik bir çalışma olma özelliği ile ilgili literatüre katkı yapmaktadır. Her ne kadar işsizlikle büyüme arasındaki ilişki birçok çalışmada araştırılmış olsa da farklı değişkenler dikkate alınarak bu ilişkinin araştırılması ekonomik bir sorun olan işsizlik ile ilgili politika önerilerinin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Arellano ve Bover (1995) tarafından ortaya atılan ve daha sonra Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen Sistem-GMM dinamik panel veri yöntemiyle yapılan analizlerde, genç erkek çalışanların, esas olarak inşaat gibi daha mevsimsel sektörlerde çalıştıkları için döngüsel şoklara karşı daha savunmasız oldukları ve erkek işsizlik oranlarının ekonomik dalgalanmalara kadın işsizlik oranından daha fazla tepki vermesi beklenmektedir (Hutengs ve Stadtmann, 2014a). Bununla birlikte yaş açısından ise genç işsizliğin yetişkin işsizliğine göre ekonomik dalgalanmalara daha duyarlı olması beklenmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde ele alınan konuya ilişkin literatür taramasına, verinin tanımlanmasına, oluşturulan model ve kullanılan ekonometrik yöntemlere, ampirik bulgulara ve sonuç kısımlarına yer verilmektedir.

## LİTERATÜR İNCELEMESİ

Türkiye'nin 26 bölgesi ile oluşturulan panel veri setiyle işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin boyutunun yaş ve cinsiyet değişkenleri bakımından incelediği bu çalışma doğrultusunda ilgili çalışmalar araştırılarak ampirik literatür oluşturulmuştur.

Bod'a ve a Považanová (2015), İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan ülkelerinde ekonomik büyüme ve işsizliğin Okun Yasasındaki gibi ters bir ilişki içinde olduğunu ancak bazı dönemlerde işsizliğin büyümeye oranla yavaş ve geç tepki gösterdiğini ve bu sebeple Okun Yasasının evrensel geçerliliğinin sorgulanmakta olduğunu söylemektedir. Yunanistan ve Portekiz'de kadın işsizliğin ekonomik büyümeye karşı daha az duyarlı olduğu, İspanya hariç diğer ülkelerde hem erkek hem de kadın işsizliğin ani tepkisinin zaman içinde çoğalarak biriktiği ancak İspanya da uzun vadede işsizliğin tepkisinin seyrelmekte hatta çok hafif olup asimetrisinin yönünü değiştirmekte ve uzun vadede erkek işgücünün tepkisinin kadın işgücünün tepkisinden daha düşük olduğu sonucuna varılmaktadır.

Genç erkeklerin ekonomik dalgalanmalardan daha çok etkilendiği hipotezinden yola çıkarak bir araştırma yapan Dunsch (2017), araştırmasında hipotezini destekleyici sonuçlar elde etmekte olup Almaya ve Polonya'da genç erkeklerin konjektürel dalgalanmalara daha duyarlı olduğu ve kadınların ise daha az duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Hutengs ve Stadtmann (2014) çalışmasında, İskandinav ülkelerinde erkeklerin GSYİH'deki herhangi bir değişikliğe daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Araştırmasında Türkiye'yi ele alan Küçükkaya ve Dündar (2019), kadınların işgücüne katılım oranının büyümeyi etkilediği sonucuna varmaktadır.

Zanin (2014), OECD'deki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genç nüfusun yetişkinlere kıyasla ekonomik dalgalanmalara daha duyarlı olduğu, Okun katsayılarının her yaş grubunda anlamlı olmadığı, genç nüfusun Okun katsayısının daha yüksek olduğu ve genç nüfusun özellikle de genç erkek nüfusun ekonomik dalgalanmalara daha maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Kalu vd., (2020), Nijerya'da kadın işsizliğin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini belirtmekte ve bunun nedenini kadınların ekonomide aktif oldukları görülse de sınırlı sayıda sektörde faaliyet göstermelerine bağlamaktadır. Araştırmada, erkek işsizliğin büyüme oranını önemli ölçüde etkilemediği görülmektedir. Bununla beraber genç işsizliğin ekonomik büyümeyi olumsuz ve anlamlı yönde etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak işsizliğin büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmekte olup nedeni de Nijerya'da ekonomik büyümenin petrol ticaretinden dolayı artması ve bu sektörde Nijeryalı kişilerin çalışmaması şeklinde açıklanmaktadır.

Blázquez-Fernández vd., (2018) Kuzey ülkeleri, Güney Avrupa ve Angla Sakson ülkeleri bazında yaptığı araştırma sonucunda, genel olarak ülkelerde işsizlik ve büyüme arasında ters ilişki olduğu, yüksek bir işsizlik oranına karşı daha az büyüme kaybı meydana geldiği ve konjektürde meydana gelen değişimlerden yaşlı nüfusun daha az etkilendiği sonucuna ulaşmaktadır.

Güçlü (2018) G7 ülkeleri bazında ele aldığı çalışmasında, okun katsayılarının belirlenen değişkenlere göre farklılık gösterdiği, büyümeye karşı 15-24 yaşın daha az duyarlı olduğu, erkek nüfus oranındaki azalışın İngiltere, Japonya ve İtalya ekonomisinde yüksek oranda daraltıcı etki yaratırken ABD, Kanada ve Almanya'da tam tersi bir etki yaratmakta olduğu sonucuna varmaktadır.

Güçlü (2018), okun katsayılarının cinsiyete ve yaş gruplarına göre değiştiği, yaş gruplarının yükseldikçe büyüme ve işsizlik arasındaki duyarlılığın arttığı, erkek işsizliğin kadın işsizliğe oranla büyüme üzerinde daha fazla daraltıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Coşar ve Yavuz (2021); durgunluk dönemlerinde Türkiye'de erkeklerin kadınlara oranla işlerini kaybetme ihtimallerinin yüksek olduğu, en az etkilenen grubun üniversite mezunu olanlar ve 25-39 yaş arası grup olduğu, durgunluk sonrası bir canlanma olduğunda erkeklerin anlamlı ve olumlu dönüşler sergilerken kadınların anlamlı ve olumsuz dönüşler sergiledikleri sonucunu varmaktadır.

Literatür tarandığında, konu ile ilgili çalışmaların sayısının daha da artırılarak daha kapsamlı araştırmalara gereksinim olduğu görülmektedir. Genel itibari ile tüm çalışmalar benzer sonuçlar göstermekte olup bunlar; cinsiyete göre okun katsayılarının farklılık göstermesi, kadın işsizliğin büyümeye daha az duyarlı olması, erkek işsizliğin konjektürel dalgalanmalara daha fazla maruz kalması, artan büyüme oranların karşın işsizliğin de arttığı ülkelerde arka planda başka etkenlerin olması, erkek işsizliğinin ekonomide daraltıcı bir etki yaratması; kadınların her sektörde olmayışından dolayı kadın işsizliğin ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi ve gençlerin yaşlı nüfusa kıyasla ekonomik değişimlerden daha fazla etkilenmesi gibi sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye için yapılan çalışmalara da ise durum; okun katsayılarının değişkenlere göre farklılaştığı, yaş grupları yükseldikçe büyüme ve işsizlik arasındaki duyarlılığın arttığı, erkek işsizliğin ekonomideki daraltıcı etkisinin fazla olduğu ve durgunluk dönemlerinde erkeklerin işsiz kalma olasılığının daha fazla olduğu şeklinde diğer ülkelerle benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki birçok çalışmaya konu olmuş ancak farklı değişkenler dikkate alınarak bu ilişkinin incelendiği çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu amaçla bu çalışmada bölgesel düzeyde cinsiyet ve yaş grupları dikkate alınarak ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki araştırılmaktadır.

## ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada, Okun (1962) yasasına dayanarak işsizliğin GSYİH değişimlerinden nasıl etkilendiğinin ortaya konulması amacıyla Knotek (2007) takip edilerek farkı alınmış  $i$  nolu denklemde yer alan model kullanılmaktadır:

$$i.\Delta u_{it} = \alpha + \beta \Delta GDP_{it} + \varepsilon_{it}$$

Modelde  $\Delta$ , fark işlemcisi,  $u$  işsizlik oranı,  $GDP$  ise reel gayrisafi yurtiçi hasılayı ifade etmektedir. Okun katsayısı olan  $\beta$  parametresinin negatif olması, yani reel GSYİH büyüme oranındaki bir artışın işsizlik oranını düşürmesi beklenmektedir. Her yaş grubu ve cinsiyete göre  $\beta$  katsayılarının tahmini için oluşturulan dengeli panel veri setinde, her bir bölge için üç farklı yaş grubuna ait *toplam*, *erkek* ve *kadın* işsizlik oranı ( $\Delta u = u_t - u_{t-1}$ ) ve reel GSYİH ( $\Delta GDP = GDP_t - GDP_{t-1}$ ) değişkenleri yer almaktadır. Dolayısıyla yaşa ve cinsiyete göre oluşturulan veriye göre farklı modeller çıkmaktadır.

Oluşturulan modellerden hareketle tutarlı sonuçlar elde edebilmek amacıyla panel veri modellerinin analizinden önce verilerin özelliklerini ortaya koymak için yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Sonrasında ise katsayı tahmini için dinamik panel veri analiz yöntemi olarak Sistem-GMM analizlerde kullanılmaktadır.

#### *Yatay kesit bağımlılığı: Pesaran (2004) CD testi*

Parametre tahmini ve çıkarım üzerinde potansiyel etkileri olan her panel veri çalışmasında doğası gereği ortaya çıkan ana sorunlardan biri, birimlerin birbirine bağımlı olma olasılığıdır (Sarafidis ve Wansbeek, 2012). Yatay kesit bağımlılığı altında tahminler tutarsız sonuçlar verebilir ve yanlışlığa neden olabilir. Bu çalışmada veri seti bölge düzeyinde gözlemler içerdiğinden, katsayı tahmini yapmadan önce olası yatay kesit bağımlılığının varlığının test edilmesi çok önemlidir. Robertson ve Simons (2000), Anselin (2001) ve Pesaran (2004) çalışmalarında panel veri analizleri yapılırken yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Altay Topcu, 2022). Uygulamalı ekonometride, yatay kesit bağımlılığı için çeşitli testler önerilmiştir (örneğin, Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004, 2006; Ng, 2006). Ele alınan döneme ait verilere bakıldığında 26 bölge ve 17 yıl olması yani  $T < N$ 'den dolayı Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testi kullanılmaktadır. Ayrıca literatürde bir veri setindeki yatay kesit bağımlılığını belirlemede başka bir dizi yöntem de (Bai ve Ng, 2002, 2004; Moscone ve Tosetti, 2009, 2010) kullanılmaktadır, ancak hiçbiri Pesaran'ın CD testinden daha iyi performans göstermemesi (Everhardt, 2011) sebebiyle bu çalışmada yatay kesit bağımlılığı testi olarak tercih edilmektedir. Pesaran (2004) CD testi, yatay kesit bağımlılığı yokluğunda ii nolu denklemde gibi hesaplanır:

$$ii. CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left( \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \widehat{p}_{ij} \right)$$

$H_0$  hipotezi, “yatay kesitler bağımsızdır” şeklinde oluşturulmakta ve bu hipotezin ret edilmesi durumunda, alternatif hipotez kabul edilerek birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılmaktadır.

#### *Pesaran (2007) CIPS Birim Kök Testi*

Bir zaman serisinin istatistiksel analizi birim kök testi ile yapılacağına kurulacak olan modelde kullanılacak serilerin zamanla durağan olup olmadığına bakılmaktadır. Etkin tahmin sonuçları elde etmek için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir (Nazlıoğlu, 2010: 104).

Panel birim kök testinde karşı karşıya kalınan ilk sorun paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olup olmaması sorunudur. Bu noktada uygulanacak birim kök testleri birinci ve ikinci kuşak testler olmak üzere ayrılmaktadır. Birinci kuşak testler de kendi içinde homojen ve heterojen testler olmak üzere ayrılmakta olup Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2005), Hadri (2000) homojenlik varsayımına, Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999) ve Choi (2001) heterojenlik varsayımına dayanmaktadır (Göçer, 2013: 5094). İkinci kuşak birim kök testleri; Taylor ve Sarno (1998) tarafından geliştirilen *MADF*, Breuer, Mcknown ve Wallace (2002) tarafından geliştirilen *SURADF*, Bai ve Ng (2004) ve Pesaran (2006) tarafından geliştirilen *CADF* testidir (Göçer, 2013: 5094).

Her bir yatay kesite ait olan birim kök istatistiklerinin ortalaması alınmakta ve panelin geneli için birim kök test istatistiği olan CIPS elde edilmektedir.

$$iii. CIPS = N^{-1} \sum_{t=1}^N CADF_t$$

şeklinde ifade edilir. CIPS testinde; yatay kesit birimlerinde sıfır hipotezi ( $H_0$ ) olması durumu birim kökün olduğunu ifade ederken alternatif hipotezi olması paneli oluşturan birimlerin durağan olduğunu ifade etmektedir. CIPS istatistik değerleri Pesaran (2007) kritik tablo değerleriyle karşılaştırıldığında tablo değerleri CIPS istatistik değerlerinden büyük çıkarsa sıfır hipotezi reddedilerek panel serisinin bütünüyle durağan olduğu kabul edilir. Bu çalışmada ikinci kuşak panel birim kök testinde CIPS testi kullanılarak çalışma yürütülmüştür.

#### *SYS-GMM Dinamik Model Tahmincisi*

Panel verileri, hem yatay-kesit hem de zaman boyutu içerdiğinden, sadece yatay kesit ya da sadece zaman boyutunu içeren verilerle yapılan analizlere göre çok daha fazla açıklayıcılık gücü bulunduğundan literatürde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Panel veri analizlerinde ise dinamik model tahmincileri en çok tercih edilen yöntemlerdir. Bunun da nedeni belli bir dönemdeki iktisadi davranışın, geçmiş dönemlerden bağımsız olmayacağı düşünüldüğünde, iktisadi ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktör olarak alınması gerekmektedir (Tatoğlu, 2013: 65).



Dinamik panel veri analizi literatüründe yanlı tahminlerin üstesinden gelmek için çeşitli GMM tahmin teknikleri geliştirilmiştir. İlk olarak Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen fark GMM (DIF-GMM) tahmincisi, sadece fark denklemi kullanarak birime özgü etkiyi ortadan kaldırmaktadır. Değişen varyans ve seri korelasyon varlığında ise, sistem GMM (SYS-GMM), fark ve seviye denklemlerini aynı anda tahmin ederek DIF-GMM'yi tahmincisini genişletmekte ve böylece zayıf araç değişkenlerden kaçınmak ve tahmin edicinin verimliliğini artırmak için hem fark denklemi hem de düzey denklemini birlikte kullanmaktadır.

Bu çalışmada da kullanılan Arellano ve Bover (1995) tarafından ortaya atılan ve Blundell ve Bond (1998) tarafından geliştirilen iki aşamalı SYS-GMM'de temel mantık, aynı anda açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli fark formlarını düzey denklemlerinde araç değişken olarak kullanmakta ve açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli düzey formlarını da birinci fark denklemlerinde araç değişken olarak kullanmaktan ibarettir (Ciocchini, 2006).

Bununla birlikte, DIF-GMM tahmininde en yaygın sorun, araçlarının zayıflığı ve bunun da yanlılık ve tutarlılık açısından zayıf sonlu örnek özellikleriyle sonuçlanmasıdır. Spesifik olarak, açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri, birinci farklardaki denklem için "zayıf" araçlar sağlamaktadır (Arellano ve Bover, 1995). Buna ilave olarak fark denklemleri, açıklayıcı değişkenlerdeki farkı azaltarak testlerin gücünü azaltabilmekte (Beck, Levine ve Loayza, 2000) ve ölçüm hatalarının bağımlı değişken üzerindeki etkisini şiddetlendirebilmektedir (Griliches ve Hausman, 1986). Arellano ve Bover (1995), düzeydeki değişkenlerde parametrelere ilişkin bilgilerin yokluğunun, düzeyde araç değişken kullanılarak birinci farklarda tahmin edilen modellerde önemli ölçüde etkinlik kaybına neden olduğunu iddia etmektedir. Arellano ve Bover (1995) ve Blundell ve Bond (1998), denklem tahmininde düzeyde değişken formunu dahil ederek bu eksiklikleri azaltılabileceği savunmaktadırlar. Blundell ve Bond (1998) ayrıca kısa örnek periyotları ve sürekli veriler için fark GMM'nin kötü performans gösterdiğini kanıtlayarak fark denklemini, düzey denklemiyle birleştiren SYS-GMM tahmincisini önermektedir.

Sabit etkileri içeren düzeydeki denklem için araçlar, sabit etkilere dışsal yapan farklardaki gecikmelerdir. Böylece sistem GMM tahmincisi, seviyedeki gecikmeli değerlerin farklardaki değişkenlerin araçları olarak kullanıldığı ve gecikmeli farklı değerlerin seviyelerdeki değişkenler için araçlar olarak kullanıldığı hem fark hem de seviye denklemlerini içeren bir sistemin tahminini içermektedir.

Çeşitli spesifikasyonlarda, Hansen J-aşırı tanımlama kısıtlamaları (overidentification restrictions) testi (P-değeri 0.1 ile) ve otokorelasyon için Arellano-Bond testi (birinci ve ikinci dereceden seri korelasyon sırasıyla, AR(1) için P-değeri<0.1 ve AR(2) için P-değeri>0.1 ile) kullanılan araç değişkenlerinin geçerliliği ve tahminin tutarlılığını doğrulamak için kullanılmaktadır.

## VERİ ve ANALİZ BULGULARI

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de İBBS Düzey-2 bölgelerinden oluşan bir panel veri seti aracılığıyla büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi yaş ve cinsiyeti dikkate alarak Okun Yasası çerçevesinde incelemektir. Başka bir ifadeyle, Okun katsayılarının yaşa ve cinsiyete göre bir farklılık sergileyip sergilemediğini ortaya koymaktır. Çalışmada, TÜİK tarafından İBBS Düzey-2 (26 Bölge) için yayınlanan 2004-2020 dönemine ait bölgesel GSYİH endeksi (alıcı fiyatlarıyla) ile yine Düzey-2 (26 Bölge) için yayınlanmış olan 15 yaş üzeri toplam (T15), erkek (E15), kadın (K15) işsizlik oranları, 15-24 yaş arası toplam (T15-24), erkek (E15-24), kadın (K15-24) işsizlik oranları ve 25 yaş üzeri toplam (T25), erkek (E25), kadın (K25) işsizlik oranları kullanılmıştır. TÜİK'in yayınladığı İBBS Düzey-2 bölgeleri büyüme verileri 2004 yılından itibaren mevcut olduğundan başlangıç yılı olarak 2004 yılı baz alınmıştır. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler (İşsizlik Oranı, %)

Değişkenler	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
T15	10.48	4.48	1.8	33.5
E15	9.96	5.91	2	32.7
K15	11.43	6.37	0.9	42.1
T1524	19.82	6.44	5.5	53.4
E1524	18.75	5.5	5.2	55.5
K1524	21.48	9.2	0.6	50.9
T25	8.53	3.95	0.9	26.5
E25	8.25	3.95	1.2	25.3
K25	8.95	5.12	0.1	36.3

Tablo 1'de yer alan tanımlayıcı istatistiklere göre, 15-24 yaş arası yani genç işsizlik oranlarının diğer gruplara göre çok daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. 15-24 yaş arası genç işsizler grubunun kendi içinde ise cinsiyete göre bakıldığında, genç kadın işsizlik oranının ortalamasının nispeten yüksek olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak her yaş grubunda kadın işsizlik oranı ortalamasının diğerlerinden daha

yüksek olduğu görülmektedir. Ele alınan dönem boyunca %8.25 ile en düşük ortalama 25 yaş üzeri erkek işsizlik oranına ait iken %21.48 ile en yüksek ortalama 15-24 yaş arası kadın işsizlik oranına ait olmaktadır.

İşsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada, değişkenlerin durağanlığının test edilmesinden önce birimler arasında bir etkileşimin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yatay kesit bağımlılığı testinin yapılması ve buna göre de birim kök testinin seçilmesi gerekmektedir. Literatürde sıklıkla kullanılan ve birimlerin birinde ortaya çıkan şoklardan diğerlerinin etkilenip etkilenmediğini ortaya koymak amacıyla Pesaran (2004) CD testi uygulanmaktadır. Tablo 2’de yer alan yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarına göre, tüm değişkenlere ait serilerde yatay kesit bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişkenler	Pesaran (2004) CD Test İstatistiği	P-Değeri
T15	26.76	0.000
E15	31.58	0.000
K15	19.06	0.000
T15-24	24.61	0.000
E15-24	27.03	0.000
K15-24	23.20	0.000
T25	27.94	0.000
E25	31.08	0.000
K25	24.71	0.000
GDP	73.38	0.000

Tüm değişkenlere ait olasılık değerleri için  $H_0$  hipotezi (*Birimler arası yatay kesit bağımlılığı yoktur*) %1 anlamlılık düzeyinde reddedilerek serilerde yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi durumuyla karşılaşıldığından, yapılacak birim kök testinin de bu durumu dikkate alan bir test olması gerekmektedir. Bu doğrultuda durağanlık analizinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Pesaran (2007) CIPS testi kullanılmaktadır.

Tablo 3’de yatay kesit bağımlılığını dikkate alan birim kök test sonuçları görülmektedir. Buna göre T15, T25 ve GDP değişkenleri (sabitli) düzeyde durağan olmadığı anlaşılmaktadır. T15 ve T25 serileri için trend eklendiğinde ise %10 seviyesinde durağanlığı yakalamaktadır, ancak en az %5 anlamlılık seviyesinin durağanlık için sağlanması gerekir. Dolayısıyla serilerin düzeyde durağan olmadığı kabul edilmektedir.

Tablo 3: Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	CIPS (Sabit)	CIPS (Sabit+Trend)
T15	-2.059	-2.596*
E15	-2.244**	-2.729**
K15	-2.114*	-2.740**
T15-24	-2.272**	-2.695**
E15-24	-2.669***	-3.047***
K15-24	-2.142*	-2.840***
T25	-2.033	-2.605*
E25	-2.134*	-2.707**
K25	-2.250**	-2.683**
GDP	-2.019	-2.033

\*\*\*, \*\*, \*: Sabitli için %1’de (-2.32), %5’de (-2.15), %10’da (-2.07) ve sabit+trendli için %1’de (-2.83), %5’de (-2.67), %10’da (-2.58) şeklinde kritik değerlere göre değerlendirilmiş ve istatistik değerinin kritik değerden mutlak değer içinde büyük olan değerler için durağan olan değişkenleri ifade etmektedir.

GDP değişkeni ise hem sabitli hem trendli düzeyde durağan değildir. Kurulan Okun yasası modeline göre işsizlik oranının farkı alındığından durağanlık sağlanmış olmaktadır. GDP için ise yine aynı şekilde **I(1)** seviyesinde durağanlık sağlandığından tahminlerde GDP’nin de birinci farkı alınarak kullanılmaktadır. Geri kalan serilerin ise durağan olduğu görülmektedir.

Sistem GMM tahmincisi değişkenlerin durağan oldukları varsayımına dayanmaktadır (Jung ve Kwon, 2007:2). Knotek (2007) takip edilerek kurulan Okun yasası fark modeli değişkenlerin durağanlığına ilişkin bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Sistem GMM tahmininde açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin kullanılması herhangi bir sahte korelasyondan kaçınmak kullanılmaktadır. Ayrıca, Türkiye ekonomisinde kriz dönemlerine denk gelen yıllar ve ilgili yılları izleyen etkilerin ortaya çıkacağı düşünülen yıllar da tüm modellere araç değişken olarak tahmine ilave edilmektedir.

Tablo 4’de görüldüğü üzere 15 yaş üzeri işsizlik oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakıldığında, beklenildiği gibi GDP’nin katsayıları negatif çıkmıştır. Okun yasasına uygun elde edilen sonuçlarda, GDP dalgalanmalarına en duyarlı grubun erkekler olduğu görülmektedir. Toplam için tahmin edilen modelde 0.41’in de üzerinde 0.449 olarak erkek işsizliğinin daha duyarlı olduğu görülmektedir.

Tablo 4: 15 Yaş Üzeri İşsizlik Oranları – GSYİH İlişkisi

	Model1 (T15)	Model2 (E15)	Model3 (K15)
T15(-1)	0.239***		
E15(-1)		0.236***	
K15(-1)			0.166**
GDP	-0.410***	-0.449***	-0.358***
Sabit	2.451***	2.652***	2.177***
<b>Testler</b>			
AR(1) (p-val)	0.001	0.001	0.005
AR(2) (p-val)	0.357	0.536	0.417
Hansen J-test (p-val)	0.566	0.375	0.489
Araç Sayısı	11	11	11
Gözlem Sayısı	364	364	364

\*, \*\*, \*\*\* sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Ekonomik büyümede bir birimlik bir artışın erkek işsizlik oranını 0.44 birim azaltacağı anlaşılmaktadır. Kadın işsizliği de yine 15 yaş üzeri işsizlik oranı dikkate alındığında azımsanmayacak şekilde ekonomik büyümedeki dalgalanmalardan etkilenmekte olduğu fakat erkek işsizliğinin gerisinde kaldığı görülmektedir.

Sistem GMM Modellerine bağımsız değişken olarak dahil edilen bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerine ait katsayılar da anlamlı çıkmıştır. 15 yaş üzeri işsizlik oranında bir artışta önceki dönemde meydana gelen artışın da katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5’de 15-24 yaş arası işsizlik oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakıldığında da, beklenildiği gibi GDP’nin katsayıları negatif çıkmıştır. Bu modellerde de Okun yasasına uygun olan sonuçlarda, GDP dalgalanmalarına en duyarlı grubun yine erkekler olduğu görülmektedir. Toplam için tahmin edilen modelde yaklaşık katsayı 0.4 iken, erkek işsizliğinin duyarlılığı yaklaşık 0.41 çıkarak toplam genç işsizlik katsayısına yakın bir değer almıştır.

Tablo 5: 15-24 Yaş Arası İşsizlik Oranları – GSYİH İlişkisi

	Model4 (T15-24)	Model5(E15-24)	Model6(K15-24)
T1524(-1)	-0.020		
E1524(-1)		-0.079	
K1524(-1)			-0.013
GDP	-0.398***	-0.413***	-0.349***
Sabit	2.654***	2.548***	2.688***
<b>Testler</b>			
AR(1) (p-val)	0.000	0.000	0.000
AR(2) (p-val)	0.232	0.692	0.834
Hansen J-test (p-val)	0.229	0.208	0.418
Araç Sayısı	23	23	23
Gözlem Sayısı	364	364	364

\*, \*\*, \*\*\* sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Ekonomik büyümede bir birimlik bir artışın erkek işsizlik oranını 0.413 birim azaltacağı anlaşılmaktadır. Genç kadın işsizliği de ekonomik büyümedeki dalgalanmalardan etkilenmekle birlikte yaklaşık 0.35’lik bir katsayı değeriyle genç erkek işsizliğinin yine altında kalmaktadır. Sistem GMM Modellerine bağımsız değişken olarak dahil edilen bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerine ait katsayılar da anlamlı çıkmamıştır.

Tablo 6’da 25 yaş üzeri işsizlik oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakıldığında yine, beklenildiği gibi GDP’nin katsayıları negatif çıkmıştır. Okun yasasına uygun olan bu sonuçlarda, diğer model gruplarından farklı olarak burada toplam işsizlik oranının katsayı değeri 25 yaş üzeri erkek işsizlik oranının katsayısından az da olsa yüksek çıkmıştır.

Tablo 6: 25 Yaş Üzeri İşsizlik Oranları – GSYİH İlişkisi

	Model7 (T25)	Model8 (E25)	Model9 (K25)
T25(-1)	0.115**		
E25(-1)		0.092	
K25(-1)			0.029
GDP	-0.243***	-0.240***	-0.187***
Sabit	1.535***	1.536***	1.309***
<b>Testler</b>			
AR(1) (p-value)	0.001	0.001	0.015
AR(2) (p-value)	0.578	0.414	0.778
Hansen J-test (p-value)	0.359	0.281	0.366
Araç Sayısı	19	25	23
Gözlem Sayısı	364	364	364

\*, \*\*, \*\*\* sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Ekonomik büyümede bir birimlik bir artışın 25 yaş üzeri toplam işsizlik oranını 0.243 birim azaltacağı anlaşılmaktadır. 25 yaş üzeri kadın işsizlik oranı yaklaşık 0.19'lük bir katsayı değeriyle yine erkek işsizliğinin katsayı değerinin altında kalmaktadır.

Sistem GMM Modellerine bağımsız değişken olarak dahil edilen bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerine ait katsayılar arasında sadece 25 yaş üzeri toplam işsizlik oranının yer aldığı modelde anlamlı çıkmıştır.

## SONUÇ

Ekonomik açıdan bakıldığında, kullanılmayan işgücü kapasitesi olarak düşünülen işsizlik oranı, hem sosyal hem de ekonomik boyutta önemli bir göstergedir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin 26 bölgesinden oluşan panel veri seti ile yaş ve cinsiyete göre Okun yasasının geçerliliğini test ederek yaşa ve cinsiyete göre bir asimetrisinin olup olmadığını araştırmaktır.

Ekonomik büyümedeki dalgalanmalara özellikle, erkek işsizlik oranları daha fazla duyarlılık göstermektedir. Ekonomik büyüme artışı gerçekleştiğinde ilk olarak erkek işsizliği daha fazla azalmakta, kadın işsizlik oranı daha az düşerek tepki vermektedir. Buna karşın ekonominin daralma dönemlerinde ise, kadın işsizlik oranlarındaki artışın erkeklere göre daha az olacağı da söylenebilir. Kadın işsizlik oranı ekonomik daralmadan daha az etkilenmekte ve böylelikle erkek işsizliğine göre daha stabil kalmaktadır. Elde edilen bu sonuçların Hutengs ve Stadtmann (2014), Blázquez-Fernández vd., (2018) Bod'a ve a Považanová (2015) tarafından yapılan çalışmalarda elde edilen bulgularla örtüştüğü görülmektedir.

Genç işsizlik, ekonomik dalgalanmalara yetişkin işsizliğinden çok daha fazla duyarlılık göstermektedir. Genç erkek işsizliği yine genç kadın işsizliğine göre, ekonomik dalgalanmalardan daha fazla etkilenmektedir. Dunsch (2017), Zanin (2014) ve Güçlü (2018) tarafından elde edilen sonuçlar, bu çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte görülmektedir. Yaşlı gruplarla karşılaştırıldığında genç gruptaki yüksek işsizlik oranı, kısmen iş deneyimi eksikliğine ve kısmen de okuldan işe geçişleri etkileyen işgücü piyasası politikalarına bağlanabilir.

En yüksek Okun katsayıları, 15 yaş üzeri işsizlik oranlarının ele alındığı modellerde ortaya çıkmaktadır. Yaş sınırı arttıkça örneğin 25 yaş üzerine çıkıldığında işsizliğin ekonomik dalgalanmaya verdiği tepkinin azaldığı görülmektedir.

Ekonomik büyümedeki dalgalanmalara özellikle, erkek işsizlik oranları daha fazla duyarlılık göstermesi ve kadın işsizliğinin ise daha az duyarlı olması uygulanacak işsizliği azaltıcı politikaların da standart olmaması gerektiğini, cinsiyet açısından asimetrisinin olduğu ve bu dikkate alınarak politikaların belirlenmesi gerektiği söylenebilir.

Genç işsizliğin ekonomik dalgalanmalara oldukça duyarlı olması da politika yapımcılar açısından birçok ipucu vermektedir. Özellikle gençlerin vatandaşı olduğu ülkede ekonomik şartların kötüleşmesi sonucu iş bulamamaları nedeniyle ülkelerini terk etme çabası içine girmeleri ve genç beyin göçünün olmasına sebebiyet verebilir. Bu sebeple özellikle genç işsizliğin azaltılması için ayrıca gençlere özgü politika başlıkları belirlenmelidir.

Genç işsizlerin cinsiyetine göre inceleme yapıldığında ise, yine genç erkeklerin ekonomik dalgalanmalara daha duyarlı olduğunu ve genç kadın işsizlerin ise daha az duyarlı olması da ülkemiz gerçekleri ile tutarlı görünmektedir. Kadınların çalışma hayatında yer alması erkekler kadar zaruri görülmemektedir.

Ele alınan veriler ile ilgili birtakım kısıtlar mevcuttur. Bunlardan ilki ele alınan yaş grupları genç ve yetişkin olarak sınırlı kalmaktadır. TÜİK tarafından daha detaylı yaş gruplarına göre verileri daha kısa bir dönemi kapsamakta olup bu çalışmada zaman boyutu daha fazla olan yaş grupları tercih edilmiştir. Daha detaylı yaş gruplarına ilişkin veriler ile analizlerin yapılması farklı sonuçların ortaya konulmasına yardımcı olabilir.

Ele alınan verilerin 2004-2020 dönemini kapsaması yani 17 yıl içermesi nedeniyle kısa ve uzun dönem katsayılarının ayrı ayrı tahmin edilmesi ve/veya bölge bazında katsayı elde edilmesi mümkün olmamıştır. Farklı çalışmalarda veri olması halinde bu tür tahminler de yapılabilir.

## KAYNAKÇA

1. Abdioğlu, Z. & Albayrak, N. (2018). "Genç İşsizlik, Eğitim ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği", Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 7(13): 08-20.
2. Altay Topcu, B. (2022). "Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Enerji İthalatının Cari Açık Üzerindeki Etkisi: Enerji İthalatında Lider Ülkeler Örneği", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 14(26), 1-15.



3. Arellano, M. & Bond, S. (1991). "Some Tests Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations", *The Review of Economic Studies*, 58(2): 277-297.
4. Arellano, M. & Bover, O. (1995). "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models", *Journal of Econometrics*, 68: 29-51.
5. Bai, J. & Ng, S. (2002). "Determining the Number of Factors in Approximate Factor Models", *Econometrica*, 70(1): 191-221.
6. Bai, J. & Ng, S. (2004). "A Panic on Unit Roots and Cointegration", *Econometrica*, 72(4): 1127-1177.
7. Blundell, R. & Bond, S. (1998). "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, 87: 115-143.
8. Blázquez-Fernández, C.; Cantarero-Prieto, D. & Pascual-Sáez, M. (2018). "Okun's Law in Selected European Countries (2005-2017): An Age and Gender Analysis", *Economics and Sociology*, 11(2): 263-274.
9. Boďa, M. & Považanová, M. (2015). "Gender Asymmetry in Okun's Law in the Four Pigs Countries", *Procedia Economics and Finance*, 30 (1): 111 – 123.
10. Breitung, J. (2005). "A Parametric Approach to the Estimation of Cointegration Vectors in Panel Data", *Econometric Reviews*, 24 (2): 151-173.
11. Breuer, J. B.; Mcnown, R. & Wallace, M. (2002). "Series-Specific Unit Root Tests with Panel Data", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64 (5): 527-546.
12. Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980), "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics", *The Review of Economic Studies*, 47(1): 239-253.
13. Butkus, M.; Matuzeviciute, K.; Rupliene, D. & Seputiene, J. (2020). "Does Unemployment Responsiveness to Output Change Depend on Age, Gender, Education, and the Phase of the Business Cycle?", *Economies*, 8 (98): 1-29.
14. Ciocchini Francisco J. (2006). "Dynamic Panel Data a Brief Survey of Estimation Methods", *Documentso De Tarabajo*, 7: 1-12.
15. Choi, I. (2001). "Unit Root Tests for Panel Data", *Journal of International Money and Finance*, 20: 249-272.
16. Coşar, E. & Yavuz, A. A. (2021). "Okun's Law Under the Demographic Dynamics of the Turkish Labor Market", *Central Bank Review*, 21 (2): 59-69.
17. Dunsch, S. (2017). "Age- and Gender-Specific Unemployment and Okun's Law in Cee Countries", *Eastern European Economics*, 55 (4): 377-393.
18. Everhardt, T. (2011). "Return to Work After Long Term Sickness", *De Economist*, 159 (3): 361-380.
19. Göçer, İ. (2013). "Seçilmiş Oecd Ülkelerinde Bütçe Açıklarının Sürdürülebilirliği: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eş-Bütünleşme Analizi", *Journal of Yasar University*, 30 (8): 5086-5104.
20. Güçlü, M. (2018). "Türkiye'de Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre İşsizliğin Ekonomik Büyümeye Etkisi", *Ege Akademik Bakış*, 18 (3): 399-407.
21. Güçlü, M. (2018). "Okun Kanununda Yaş ve Cinsiyet Etkisi: G7 Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz", *Mcbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (4): 123-140.
22. Griliches, Z. & Hausman, H. (1986). "Errors in Variables in Panel Data", *Journal of Econometrics*, 31 (1): 93-118.
23. Hadri, K. (2000). "Testing for Stationarity in Heterogeneous Panels", *The Econometrics Journal*, 3: 148-161.
24. Hutengs, O. & Stadtmann, G. (2014). "Age- and Gender-Specific Unemployment in Scandinavian Countries: an Analysis Based on Okun's Law", *Comparative Economic Studies*, 56: 567-580.
25. Hutengs, O. & Stadtmann, G. (2014). "Youth and Gender Specific Unemployment and Okun's Law in Scandinavian Countries", *European University Viadrina, Discussion Paper*, 352: 1-17.

26. Kalu, E. U.; Achike, C.; Ogbo, A. & Ukpere, W. (2020). "Economic Growth and Unemployment Linkage in a Developing Economy: A Gender and Age Classification Perspective", *Problems and Perspectives in Management*, 18(4): 527-538.
27. Knotek, E. S. (2007). "How Useful is Okun's Law?", *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Kansas City, 92: 73-103.
28. Küçükaya, H. & Dündar, S. (2019). "Türkiye'de Okun Yasası Sınamasına Farklı Bir Bakış: Kadın İşgücüne Katılım Oranı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8 (4): 40-51.
29. Levin, A.; Lin, C. & Chu, C. J. (2002). "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties", *Journal of Econometrics*, 108 (1): 1-24.
30. Levine, R.; Loayza, N. & Beck, T. (2000). "Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes", *Journal of Monetary Economics*, 46 (1): 31-77.
31. Mascone, F. & Tosetti, E. (2009). "A Review and Comparison of Tests of Cross-Section Independence in Panels", *Journal of Economic Surveys*, 23 (3): 528-561.
32. Maddala, G.S. & Wu, S. (1999). "A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data and a New Simple Test", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61: 631-652.
33. Mascone, F. & Tosetti, E. (2010). "Health Expenditure and Income in The United States", *Health Economics*, 19 (12): 1385-1403.
34. Nazlıoğlu, Ş (2010). "Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
35. Okun, A.M. (1962). "Potential Gnp: Its Measurement and Significance", Reprinted as Cowles Foundation Paper, 190.
36. Pesaran, M. H. & Shin, Y. (2003). "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels", *Journal of Econometrics*, 115 (1): 53-74.
37. Pesaran, M. H. (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", *Journal of Econometrics*, 69 (7): 1-39.
38. Pesaran, M. H. (2006). "Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure", *Journal of The Econometric Society*, 74 (4): 967-1012.
39. Pesaran, M. H. (2007). "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22 (2): 265-312.
40. Sarafidis, V. & Wansbeek, T. (2012). "Cross-Sectional Dependence in Panel Data Analysis", *Econometric Reviews*, 31 (5): 483-531.
41. Ng, S. & Boivin, J. (2006). "Are More Data Always Better for Factor Analysis?", *Journal of Econometrics*, 132 (1): 169-194.
42. Jung, H. & Kwon, H. U. (2007). "An Alternative System Gmm Estimation in Dynamic Panel Models", *Hi-Stat Discussion Paper Series*, No.217, Hitotsubashi University Research Unit.
43. Taylor, M. & Sarno, L. (1998). "The Behavior of Real Exchange Rates During the Post-Bretton Woods Period. *Journal of International Economics*, 46 (2): 281-312.
44. Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*. Beta Yayınları.
45. Zanin, L. (2014). "On Okun's Law in Oecd Countries: An Analysis by Age Cohorts", *Economics Letters*, 125 (2): 243-248.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
BusinessVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1494-1504Arrival  
11 June 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 64030Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.64030>How to Cite This ArticleJafarov, S. &  
Kamiloğlu, F. (2022).  
“Cam Tavan

Sendromunun Kadınların Çalışma Hayatına Etkisi: Türkiye ve İngiltere Örneği”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1494-1504



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## GİRİŞ

Bu çalışma Cam tavan sendromu kavramını, kadınların çalışma hayatlarında karşılaştıkları cam tavan sorunlarını, Türkiye ve İngiltere’deki yasal düzenlemelerle ilgili başlıkları içermektedir. Dünyanın bilgi çağına geçmesi ve gelişen teknolojik çalışmalara uyum ile birlikte, örgütlere nitelikli iş gücünün alınması gerektiği fark edilmeye başlanmıştır ve bu nitelikli iş gücünün nasıl elde tutulması gerektiği ile ilgili teoriler üretilmeye başlanmıştır. Günümüzdeki işletmelerin temel sorunlarından biri nitelikli işgücünün örgütte kalıcılığının sağlanamamasıdır. Bu sebeplerden yüzyıllardır sosyal hayatta ve toplumsal roller bazında süregelen kadın-erkek cinsiyet farklılığı, kadınların iş yaşamına geçmesiyle birlikte daha da belirginleşmeye başlamıştır. Sosyal statüler ve toplumsal kurallarda kadına biçilen roller ve adaletsizlikler, kadınlar iş hayatına girdiğinde de kendini göstermeye başlamıştır. Belirginleşen bu durum kadınların üzerinde cam tavan sendromu olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma bir masa başı çalışma yöntemi (literatür taraması) ile kadınların iş hayatında yaşadıkları cam tavan sendromunun Türkiye ve İngiltere üzerinde karşılıklı kıyaslamasını içermektedir. Her iki ülkede de kadınların iş hayatında çalışmasında yasal düzenlemelerin neler olduğu ortaya konmuştur. Her iki ülkenin bu konuda güçlü ve zayıf yönleri, iyileştirmeye açık alanları kıyaslamalı olarak ele alınmıştır. Böylelikle cam tavan sendromu kavramı kuramsal boyutta irdelenmiş ve İngiltere’de ve Türkiye’de yaşanan sorunlar dile getirilmiş. Gelişmekte olan Türkiye’nin, Avrupa’nın en güçlü ve sanayi devriminin ilk yaşandığı ülke olan ve kadınların ilk çalışma hayatına katılımının örneklerine sahip olan İngiltere ile kıyaslanması amaçlanarak ülkemizin bu konudaki pozisyonunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Sonuç bölümünde de her iki ülke karşılaştırılarak özellikle Türkiye için özelleştirme açık alanlar ve öneriler yer almıştır.

## Cam Tavan Sendromunun Kadınların Çalışma Hayatına Etkisi: Türkiye ve İngiltere Örneği

The Effect Of Glass Ceiling Syndrome On Women’s Working Life : The case of Turkey and England

Shahin Jafarov <sup>1</sup> Fatma Kamiloğlu <sup>2</sup> <sup>1</sup> Nişantaşı Üniversitesi, İşletme Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye<sup>2</sup> Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

### ÖZET

Kadın çalışanlar kendilerini geliştirmek için kariyerlerine yönelik atmış oldukları adımlarla kendilerini gösterebilmektedirler. Çağımızda insan kaynaklarına verilen önem derecesinin artması ile birlikte bu durum daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı kadınların iş hayatına girmeleri giderek artış göstermiştir. Araştırmalarda görünen kadın yöneticilerinin sayısının az olduğu yönündedir. Kadın çalışanların yönetim kademelerinin dışında olmasının nedenlerinin başında farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan biri ise cam tavan engelleri gösterilmektedir. Bu engeller; çoklu rol üstlenme, kadınların algıları ve tercihleri, kişisel etkenler, toplumsal faktörler, örgütsel etkenler, politikalar şeklinde ifade edilebilir. Bu çalışmada, kadınların iş hayatında ilerlemelerini ve üst kademelere gelmelerini engelleyen faktörleri ortaya koymak ve bunu yaparken cam tavan sendromu kavramından faydalanılmıştır. Cam tavan sendromunun ne olduğu, kadınların iş hayatındaki engellerin bu kavram çerçevesinde ortaya konması ve İngiltere ve Türkiye’de mevcut durumun saptanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, kadınların iş hayatında ilerleyebilmeleri için aşılması gereken adımlar saptanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Cam Tavan Sendromu, Kadınların Çalışma Hayatı, Cam Tavan Engeller

### ABSTRACT

Women employees can show themselves with the steps they have taken towards their careers in order to improve themselves. With the increasing importance given to human resources in our age, this situation comes to the fore even more. As a result, women’s participation in business life has increased. Research shows that the number of female managers is low. There are different approaches at the beginning of the reasons why women employees are excluded from the management levels. One of them is glass ceiling barriers. These obstacles; multi-role taking, women’s perceptions and preferences, personal factors, social factors, organizational factors, policies. In this research, the concept of glass ceiling syndrome was used to reveal the factors that prevent women from progressing in business life and coming to the upper levels. It is aimed to reveal what the glass ceiling syndrome is, the obstacles in women’s business life within the framework of this concept and to determine the current situation in England and Turkey. In this context, steps to be taken for women to advance in business life have been identified.

**Key Words:** Glass Ceiling Syndrome, Women’s Working Life, Glass Ceiling Barriers

## KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### Cam Tavan Sendromu

Cam tavan sendromu genel anlamı ile ırksal ve cinsiyet ayrımından kaynaklanan kariyer ilerleyişlerini engelleyen görünmez bariyerlerdir. Diğer başka bir tanım ise cam tavan; özel ve kamu alanlarında çalışan üst düzey pozisyonlara gelmeyi arzulayan bunun için çaba harcayan kadınların karşılaştığı engeller olarak tanımlanmaktadır.

Lockwood (2004: 2) çalışmasında cam tavan sendromu ve bariyerleri hakkında bilgi vermektedir.

Cam tavan, sendromu statüye ulaşmayı zorlaştıran bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Yapay bir bariyer başarı ve liyakata bakılmaksızın konulan keyfi engellerdir. Cam tavan olarak adlandırılan engeller dikey hiyerarşi içerisinde sadece kadınlar üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Cam tavan kavramı ilk olarak kadınlara yönelik engelleri ele almış olsa da aslında etniksel ve ırksal olarak ta erkekleri de çeşitli sınıflar sınıflar içinde ele almıştır. Kadınlar, mesleki uzmanlık ve eğitim seviyesi açısından yeterli donanıma sahip olmuş olsalar da günümüzde halen erkeklere göre idari yönetimde sayıları azdır. Bu durumun nedenleri arasında, yönetim pozisyonuna ulaşmada yaşanan eşitsizlikten kaynaklanması ile yatay ve dikey cinsiyet ayrımcılığını da ortaya çıkarmaktadır. Kadın ve erkeklerin aynı iş yerinde aynı statüye ve resmi rollere sahipken farklı görev ve sorumlulukları üzerine almaları yatay ayrımcılık olarak tanımlanır. Kadınların alt kademelerde sorumluluklarının daha az olduğu alanlarda çalıştırılması ise dikey ayrımcılıktır. Bu nedenle genel olarak örgütlerin yüksek yerinde erkekler ve alt kademelerinde ise kadınlar yer alır (Boddy, 2002 :27-28). Kadınların yönetsel ve terfi alabilmeleri için uzun saatler çalışmaları gerekmektedir. Aynı zamanda kadınların evleri ve çocukları ile ilgilenmeleri için de uzun saatler harcaması gerekmektedir. Sonuç itibari ile kadınların hem evde hem de işyerlerinde sorumlulukların yerine getirebilmesi, beraberinde iş yerinde üst düzey pozisyona çıkmalarını engel olabilmektedir.

Michelle Ryan ve Alex Haslam (2006 :3) çalışmalarında cam tavan kavramını kadınların kariyerini engelleyen görünmez engellerden bahsetmişlerdir; “Cam tavan kavramı kadınların kariyer basamaklarında ilerlemelerine mani olan görünmez engelleri ifade etmektedirler. Çalışmalarında, liderlik rolünde yer alan kadının başarısızlık riskini artırdıklarını, kadın liderlerin üst yönetim rolünde negatif olaylar oluşturduğu düşünülmektedir. Bu durumu ‘cam uçurum’ olarak adlandırılmaktadırlar. (Ryan & Alex , 2006, s. 3-14).

Cam tavan örgüt performansında problemlere yol açmaktadır. Kadın yöneticilerin üst düzey pozisyona ulaşmalarını engellediğini hissetmeleri kadınların motivasyon ve isteklerini azaltmaktadır. Bu nedenle örgütün kademelerinde verimliliği negatif yönde etkilemektedir. Bu durum aynı şekilde üst kademe üyeleri arasında da homojenliğin olması, kararlarda güçsüzlük ve yoksunluğa neden olmaktadır (Irmak, 2010 :33).

Cam tavan kişiler üzerindeki negatif etkilerinin yanı sıra örgütü etkilediği görülmüştür. Bu etkilerden biri işletmelerin maliyetlerini yükseltmesidir. İşletmeler arasında rekabetin oluşması için gerekli olan farklı yeteneklerin üst düzey yönetimde görevlendirilmemeleri olarak gösterilebilir.

Cam tavan kavramı ilk olarak Hymawitz ve Schellhardt tarafından 1986 yılında Wall Street’te ele alınan bir makalede yer almıştır. Bu makaleyle birlikte organizasyonlardaki cam tavan etkisi popüler konular arasına girmiştir. Üst düzey kadın eksikliği, yönetim pozisyonları ve cinsiyete dayalı ücret farkları gibi konuların da gündeme gelmesine neden olmuştur (Weyer; 2006).

Kariyer kavramı, kişinin hiyerarşik açıdan yukarı doğru yükselmesini, kişi tarafından karar verilen meslek alanında daha fazla ücret, prestij ve statüye sahip olmasını ifade etmektedir (Walton, 2006). Dessler ise kariyeri bir kişinin uzun yıllardır sahip olduğu mesleki pozisyonlar olarak tanımlamıştır Dessler (2005) göre ‘Cam tavan terimi ise bir işyerinde kadınların en üst sıralara ulaşmasını engelleyen eşitsizlik ve gizli engelleri tanımlamaktadır’ (Baxter, Wright; 2000). Kadınların kariyerlerinde ilerlemesinin önündeki yapay engeller cam tavan olarak adlandırılmıştır (DeLaat; 2000). Kadınlar için cam tavan tutum ve davranışlar üzerindeki yapay engeller olarak tanımlanabilirler ve kadınların işe alınmasını, terfilerini ve nitelikli kadın bireylerin yukarı doğru yükselmesini engelleyen önyargılar ve olumsuz etkilerdir (Ulusoy;1999). Bir diğer ifade ile cam tavan çalışma hayatında kadınların beceri ve başarılarının geri planda kalmalarına neden olan görünmez engeller olarak tanımlanmaktadır (Sezen, 2008; 22).

## KADINLARIN KARIYER YAŞAMLARINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE CAM TAVAN

### Çalışma Hayatında Karşılaşılan Problemler

Kadınların çalışma hayatlarında cinsiyete bağlı olarak yaşadıkları problemler beş ana grupta sınıflandırılabilir.

✓ Eğitim sürecindeki adaletsizlik



- ✓ Kariyer basamaklarında adaletsizlik,
- ✓ Maaş artışlarında adaletsizlik
- ✓ Sosyal haklardaki adaletsizlikler
- ✓ Cinsel İstismar

### **Eğitim Alanındaki Eşitsizlikler**

Kadınların eğitim düzeyleri ile işgücüne katılımları arasında olumlu yönde bir ilişki vardır. Kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi işgücüne katılım oranların da artış göstermektedir. Fakat, kadınların eğitim seviyelerindeki artış olması, kadınların iş yerlerinde adaletsizliğe uğramadığı anlamına gelmektedir. Kadınlar aleyhine bir adaletsizlik söz konusu olduğu görülmektedir (Kssgm, 1998: 110) . Dünyada erkekler kadınlara göre daha fazla sermaye ve eğitim olanaklarından faydalanmaktadır. Kadınların eğitim imkânlarından faydalanmamaları, kadınların iş yerinde karşılaştıkları problemleri de gündeme getirmektedir. Eğitim alanında kadınlara yapılan adaletsizlikler ise, eğitim seviyelerinin yeterli olmaması, kadınlara beceri geliştiren eğitimlerden faydalandırılmaması, iş yerlerinde sağlanan geliştirici eğitimlerin düşük seviyede tutulması şeklindedir.

### **Cinsiyete Bağlı İş Bulma ve Eşitsizli**

Cinsiyete dayalı olarak kadınların iş bulmaları erkeklere göre daha fazla kısıtlı ve sınırlıdır. Bunun nedenleri arasında, aile içi bir takım nedenler , iş piyasası olduğu gibi sosyal ve kültürel kısıtlamalar da kadınların iş bulmasını engellemektedir. Kadınlar, cinsiyet rolüne uygun olmayan işgücünde ya da mesleğe girmeye başladıklarında erkeklere göre daha olumsuz durumda kalıyorlar.

Kadınların iş yerlerinde karşılaştıkları adaletsizliklerden en belirginini ise kariyer basamaklarında engellerdir. Genellikle işverenler kadınlara geçici olarak görmeleri ve erkeklere göre daha az görev ve sorumluluk vermeleridir. Kadınların doğum gibi ve evdeki sorumlulukları nedeni ile iş yerinde terfi etmeleri kariyer basamakların da engel olarak görülmektedir. Toplumda kadınların öncelikle evde eş ve anne gibi sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir. Kariyer ikinci plandadır (Tisk, 2002: 32) .

### **Maaşlarda Adaletsizlik**

Yapılan çalışmalarda erkekler kadınlara göre daha yüksek ücret aldıkları ve eğitim gibi çalışma alanlarından daha fazla yararlandıkları görülmüştür. Bazı Ülkelerde ise yarı yarıya kadar olduğu görülmektedir. Dünya nüfusunun yarısının kadınlardan oluşması ve dünyadaki işlerin üçte ikisinin kadınlar tarafından yapılmaktadır. Buna rağmen dünyada halen çoğu kadının, erkek meslektaşlarına göre daha az ücret aldığı görülmektedir. Pek çok iş yerinde ‘eşit maaş’ , ‘eşit iş’ felsefesinin uygulanmamasından dolayı kadınların iş yaşamından uzaklaştırmıştır.

Eşitsizliğe neden olan bir diğer etken ise, endüstriyel büyüme modelleri, ülkelerde var olan sendika ve toplu pazarlık uygulamalarının gücüdür.

### **Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlik**

Sosyal haklar kapsamında sosyal güvenlik, grev ve sendikal örgütlenme hakları insan haklarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Sendikal faaliyetlere kadın işgücünün katılımı geçmişten bugünüme kadar genel olarak erkeklerin gerisinde kaldığı bilinmektedir. Eğitim imkânlarından yeterince faydalanmayan kadın işgücünün sendikal katılımı negatif yönde etkilediği görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması, kadınların asli görevlerinin ev içi sorumluluklar ve annelik olduğu düşünülmektedir. Sendikal örgütlenmenin kadınları yok sayarak oluşturulması, toplantıların organizasyon şekli, etkinlikler, tercih edilen dil, siyasi görüş ve fikirler, ön yargıların olması, kadınları sendikalardan uzak tutmaktadır. Kadınlar sendikaya üye olmuş olsa bile, yönetim ve karar alma organlarında yer bulamadıkları için sendikalarda erkek egemen yapı vardır ( <http://www.kesk.org.tr/kesk.asp?sayfa=kadinyaz:&id=29>, 2006) .

Eşitlik ilkesi kapsamında, iş hayatı içinde yer bulan kadınların sağlık sorunları, mesleki rahatsızlık, ihtiyarlık, iş görmezlik işsizlik gibi risklere karşı kadınların sosyal yardım ve hizmetlerinden yararlanmaları gerekmektedir (Tisk, 2002: 32) .

### **Cinsel Taciz**

Genel olarak cinsel taciz, çalışan kişinin istihdamını ya da iş ile alakalı kazanımlarının cinsiyet farklılığından dolayı istenmeyen bir koşul olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak mağdurlar kadınlardır. Dünyada genel olarak cinsel taciz, en çok kadınların iş yerinde karşılaştığı sorunlardan biri olarak tanımlanmaktadır. Bu istenmeyen davranışlar kadınların işgücüne katılımlarını etkilemektedir. Cinsel istismara maruz kalan kadınlar kendilerinin suçlanacağı kaygısı ile bu durumu ifade etmekte çekingen bir davranış sergilemektedir.

Kurumların ya da işverenlerin bu problemlere gereken önemi vermemesi, gerekli desteğin sağlanmaması bu problemin geliştirilmesine engeldir.

### ***Aile Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar***

İş hayatına katılan kadınlar çeşitli nedenlere bağlı pek çok problem ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu problemler üç başlık altında sınıflandırılabilir (Tisk, 2002: 32).

- ✓ Çalışma ve aile içi zıtlık
- ✓ Ev içi görevler
- ✓ Çocukların bakımı

Bu sorunlar, aile ve iş yaşamındaki çeşitli beklentilerinden ortaya çıkan problemlerdir. Gelişmiş ülkelerde ya da gelişmekte olan ülkeler de sık sık karşılaşılan sorunlardan biridir. Bu sorunların çözümüne yönelik gerek ülkemiz gerek organizasyonlar tarafından her hangi düzenlemenin yeterli olmadığıdır. Batılı ülkelerde problemlerin asgari düzey indirilmesi yönünde yasal düzenlemelerin gerçekleştiği görülmüştür.

Batılı ülkelerde kadın çalışanların aile yaşamlarında yaşadıkları problemleri minimuma indirilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Kurumlar tarafından çocukların bakımı danışmanlıklar, esnek çalışma gibi düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

### **TÜRKİYE'DE YASAL UYGULAMALAR**

Kadınlar ve erkekler çalışma hayatlarında sosyal ve hukuksal açıdan her zaman eşit haklara sahip olmamışlardır. Özellikle kadınların çalışma hayatlarında cinsiyet ayrımcılığı önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu nedenle kadınlara yönelik bir takım ulusal ve uluslararası hakların elde edilmesi, korunması ve eşit haklara sahip olma imkânları sağlanmaktadır.

#### **Ulusal Düzenlemeler**

Kadınların işgücüne katılımları iş yaşamlarında korunmalarına yönelik uluslararası düzeyde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Çalışan kadınlar için Türkiye'de düzenlenen ulusal çalışmalar aşağıda verilmektedir.

#### ***Türkiye Cumhuriyeti Anayasası***

Kadınlara yönelik düzenlemelerle ilgili Anayasa'da karışımıza çıkan ilk madde 10'uncu maddedir. İlgili maddenin birinci fıkrası; Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir şeklinde düzenlenmiştir. Yasaların önünde herkesi eşit kabul eden bu düzenleme sayesinde kadınların dezavantajlı konuma düşmesinin önüne geçmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında ise; Kadın ve erkeği eşit haklara sahiptir şeklindedir. Böylelikle vatandaşların eşit haklara sahip olduğu ve cinsiyet ayrımı gözetilmediği görülmektedir. Anayasanın 48'inci maddesinde herkesin çalışma hürriyetine sahip olduğu belirtilmiştir.

Boyar (2017 :115) çalışmasında Anayasanın 50'nci maddesinin ikinci fıkrasında; “Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” hükmü sevk edilmiştir. İlgili düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde herkesin çalışma hürriyetine sahip olduğu ancak kadınların çalışma hayatında özel olarak korunması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

#### ***Türk Medeni Kanunu***

Sağlam (2017 :123) çalışmasında; 4721 sayılı Türk Medeni Kanununda kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Kanunun 192'nci maddesi; “Eşlerden her biri, meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir. İlgili düzenleme ile kadının evli olması halinde de, çalışma hürriyetini hür iradesi ile kullanabileceği görülmektedir”. Erkan, (2018 :439) çalışmasında Medeni Kanunun 368'nci maddesinin ikinci fıkrası; “Ev halkının her biri, özellikle öğrenimi, eğitimi, dinî inançları, meslek ve sanatı için gerekli özgürlükten yararlanır” şeklindedir. İlgili düzenleme ile eşlerin meslek ve sanatını icra edebilmesi için gerekli özgürlükten yararlanabileceği ve bu hususta gerekli kolaylığın eşler tarafından birbirine tanınması gerektiği belirtilmektedir. Yani sanatını ve mesleğini icra eden kadının içinde bulunduğu duruma eşinin katlanması beklenilecektir Doğan (2003 :120) “Meslek seçimi ve mesleği icra için gerekli özgürlükten yararlanma konusu ise sınırsız olmamalıdır, hukuka uygundur”.

#### ***Türk Ceza Kanunu***

Karan (2007 :156) Türk Ceza Kanunu hakkında bilgi vermektedir; “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 3'ncü maddesinin ikinci fıkrası ile anayasa da güvence altına alınan kanun önünde eşitlik ilkesi tekrar düzenlenmiştir. İlgili düzenleme ile cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılması bir kez daha yasaklanmıştır. Ceza Kanununun 122'nci maddesi nefret ve ayrımcılık suçunu düzenlemiştir. 122'nci maddenin birinci fıkrası ile c

bendi birlikte değerlendirildiğinde; “Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle; “Bir kişinin işe alınması” engelleyen kimse cezalandırılacaktır, düzenlemesine ulaşılmaktadır. İlgili düzenleme ile işe alınma konusunda cinsiyet ayrımcı yaklaşımın karşılığının yaptırımının hapis cezası kadar ağır sonuçlarının olduğu görülmektedir”.

### ***İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu***

Süzek (2015 :869) İş Kanunu hakkında çalışmasından bilgi vermektedir. “Kanunun 74’ncü maddesi annelik halinde çalışma ve süt izni olarak düzenlenmiştir. Çalışan kadın işçinin gebelik durumunda doğumdan önce ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı hafta çalıştırılmaması esas alınmıştır. Çoğul gebelik durumunda doğumdan önceki izin süresine iki hafta daha ekleneceği belirtilmiştir. Kadın işçinin istekli olması ve doktorun da uygun bulması halinde doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışması mümkündür. Bu durumlarda kadın işçinin doğumdan önce kullanamadığı izin süreleri doğum sonrasında eklenmek zorundadır. Yine kadın işçinin erken doğum yapması durumunda kullanamadığı doğum öncesi izinler doğum sonrası izin süresine eklenerek kullanılır”.

Köseoğlu (2016: 105) “657 sayılı Devlet Memurları Kanununda 104’ncü maddede aynı şekilde düzenlenmiştir. Dolayısı ile işçi kadınlar ve memur kadınlar bu izin türü bakımından eşit haklara sahiptir. İş Kanunu’nda da Devlet Memurları Kanunu’nda da sadece gebe olan ve doğum yapan kadınlara yönelik analık izni düzenlenmemiştir. Her iki kanun uyarınca üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen eşlerden birine veya evlat edinene çocuğun aileye fiilen teslim edildiği tarihten itibaren sekiz hafta analık hâli izni kullanılacağı da hüküm altına alınmıştır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu’nda analık izni kullanabilmek için çocuk doğurmanın tek şart olmadığı görülmektedir”.

### ***- Doğum – Süt İzinleri***

Gebelik süresince çalışan kadınlar için düzenli kontroller halinde izin kullanabileceğini ve bu süreçte ücretlerinin her hangi bir kesinti yapılmayacağı düzenlenmiştir. Doktor gerekli gördüğü halde çalışan işçi kadınların sağlığına uygun işlerde çalışmasını ön görebilmektedir (Narmanlıoğlu, 2014, s. 731).

Analık halinde iş kanununda kadınlara tanınan diğer hakla ise haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin ve altı aya kadar ücretsiz izin hakkı verilmektedir. İş kanununda ücretsiz izin ve analık izni sonrası yapılacak yarı zamanlı çalışma hakkında da yönetmelikte yer almaktadır. Analık halinde haftalık çalışma saati devlet memurları kanununda çalışma sürelerinin yarısı kadar çalışacak süre uzatılmıştır. Böylelikle ücretsiz izin hakkı 24 aya kadar uzamıştır.

Çalışan kadınların bir yaşından ufak olan çocuklarını emzirmeleri için günde 1,5 saat süt izin verilmektedir. Bu izin sürelerinin hangi zamanlarda kullanacağını çalışan kadınlara bırakılmıştır. Çalışan kadın memurlara ise doğum sonrası analık izinlerinin bitim tarihinden itibaren 6 ayda günde 3 saat, 2’inci 6 ayda günde 1.5 saat izin verilmektedir. İş Kanununda ve Devlet Memurları Kanununda süt izni verileceği ve süt izni saatleri konusunda kadının tercihinin esas olacağı emredici nitelikte düzenlenmiştir (Uğur & Yiğit, 2017, s. 79)

Uğur (2017 :79) çalışmasında “İş Kanununun 18’nci maddesi gereği çalışan kadının analık ve süt izni halinde çalışmasının yasak olduğu sürelerde işe gelmemesi iş sözleşmesinin feshi için geçerli neden olarak sayılmamıştır. Yine Kanunun 55’nci maddesi analık halindeki ücretsiz izinler dışındaki izinlerin yıllık izin hesabında dikkate alınacağı, 66’ncı maddesinde ise süt izninin günlük çalışma saatinden sayılacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemelerle kadın çalışanların analık halinde çalışmadıkları sürelerde de kanunen korundukları sonucuna ulaşılmaktadır.”

### ***Sosyal Güvenlik Kanunu***

İşveren (1968 :204) Sosyal Güvenlik hakkında bilgi vermektedir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 13’ncü maddesinde İş kanununa tabi çalışan kadınlar için; “emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hâle getiren olay iş kazası olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple emziren kadın işçinin süt izni esnasında karşılaşacağı olay iş kazası sayılabilecektir.” Kadınların analık halinde eşinin sigortasından ya da kendi sigortasından yararlanıyor olsun her hangi bir ayırım yapılmaksızın bir hak olarak görülmektedir. İlgili kanunun 16’ncı maddesinde yer alan emzirme ödeneği düzenlenmiştir (Güzel, Okur, & Caniklioğlu, 2012, s. 494).

### ***Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun***

Şiddete uğrayan kadınların, korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacı ile ele alınacak önlemlerin düzenleyen kanun kadınların çalışma hayatına yönelik olarak da düzenlemelerde bulunmuştur. 6284 sayılı Kanunu’nun 3’ncü maddesinin birinci fıkrasının bendinde; korunan kişinin çocukları varsa çalışma

yaşamına katılımını desteklemek üzere belirli süreyle sınırlı olarak kreş yardımı yapılacağı belirtilmiştir. Çocuğu olan kadınların devlet tarafından iş hayatlarının önün açılması, kadınların çalışmasına engel olmaması için koruma önlemi alındığı görülmektedir (Uğur H. , 2012, s. 349).

## ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Aytaç ve Demirkaya, (2017 :43-46) Uluslararası düzenlemeler hakkında bilgi vermektedir.

“Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Düzenlemeleri 1919 yılında Versailles Barış Antlaşması ile kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kadınları korumaya yönelik birçok sözleşme ve tavsiye kararı bulunmaktadır”.

45 Nolu Yeraltı İşleri (Kadın) Sözleşmesi: “Bu sözleşme kadınların maden ocakları gibi yeraltı işlerinde çalıştırılmayacağını içermektedir”.

100 Nolu Eşit Ücret Sözleşmesi: “Kadın ve erkeklerin, eşit iş karşılığında eşit ücret almalarını ve aynı sosyal haklara sahip olmalarını öngören sözleşmedir”.

111 Nolu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi: “İş veya meslek edinme aşamasında kadınların ırk, renk, inanç ve cinsiyet açısından herhangi bir ayrıma maruz kalmamaları yönünde yayınlanan bir sözleşmedir”.

183 Nolu Analığın Korunması Sözleşmesi: “Bu sözleşme ile annenin çocuğu olduktan sonra dinlenmesi, korunması esas alınmış ve eski doğum izin süreleri uzatılmıştır”.

156 Nolu Aile Sorumlulukları Olan Kadın ve Erkek İşçilere Eşit Davranılması ve Eşit Fırsatlar Tanınması Hakkında Sözleşme: “Devletin, aile sorumlulukları olan çalışan veya çalışma arzusunda olan kişilere, iş ve aile yaşamı arasında çatışma yaşamadan istihdam edilebilmelerini mümkün kılacak sosyal politikalar uygulaması gerektiği vurgulanmaktadır”.

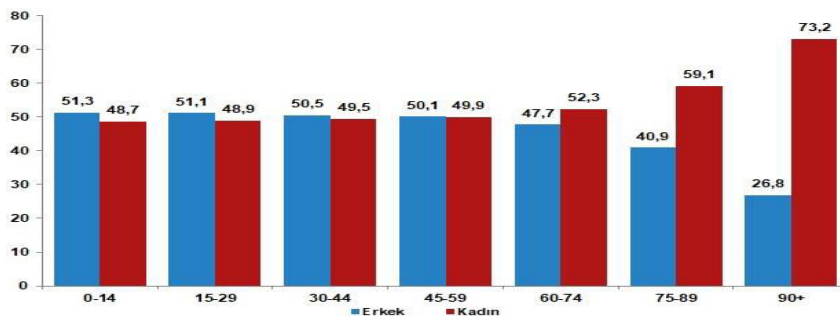
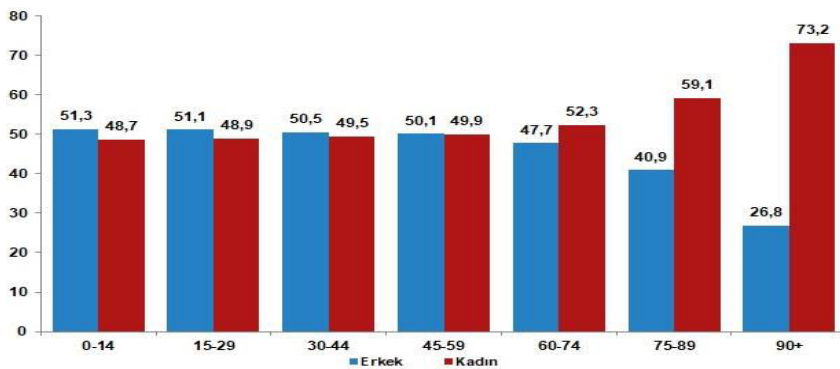
158 Nolu Hizmet İlişisine Son Verilmesi Sözleşmesi: “1982 tarihli sözleşmede, “Medeni hal, ırk, din, cinsiyet, hamilelik, doğum izin sırasında işe gelememe durumlarına dayandırılarak işçinin hizmet ilişkisine son verilemez” hükmü yer almaktadır”.

## İstatistiklerle Kadın, 2021

Türkiye nüfusunun %49,9'unu kadınlar, %50,1'ini erkekler oluşturdu

TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” 2021 verilerine göre; Türkiye nüfusunun %49,9'unu kadınlar, %50,1'ini ise erkekler oluşturuyor. Tüm dünya genelinde kadın erkek nüfusu arasındaki benzerlik Türkiye’de de kendini gösteriyor. Fakat bu denge yaş ilerledikçe değişiyor. Özellikle 60 yaş üstü dağılıma bakıldığında kadın nüfusu artış sergiliyor. Kadınlar, erkeklere göre daha uzun yaşıyor. 60-74 yaş grubunda kadınların oranı %52,3 iken 90 ve üzeri yaş dağılımında ise kadın oranı %73,2’ye yükseliyor.

### Cinsiyete ve yaş grubuna göre nüfus oranı (%), 2021

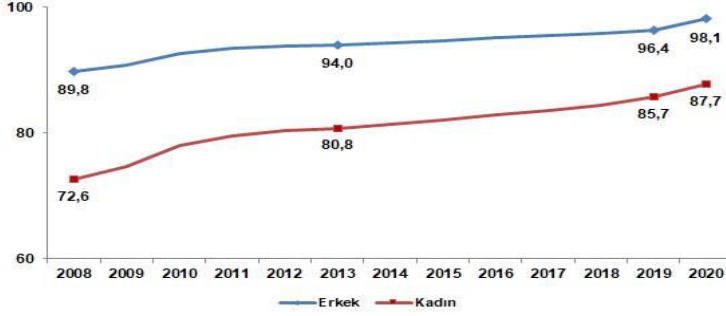




En az bir eğitim düzeyini tamamlayan kadınların oranı %87,7 oldu

Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı sonuçlarına göre; 2008-2020 yılları sürecinde Türkiye’de eğitim seviyesi artış göstermiştir. En az ilkokul mezunu olunma oranı, kadınlarda %72’den %87,7’ye ulaşmıştır. Buna rağmen yine de erkeklerin oranı kadınlara göre hala yüksek seviyededir.

#### Cinsiyete göre en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların oranı (%), 2008-2020



Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2008-2020

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini gösteren önemli bir veri de üniversite mezuniyet oranlarıdır. Türkiye’de %9,8 olan üniversite mezuniyet oranı 2020 yılında %22’ye yükselmiştir. Artık her yüz kişiden 22’si üniversite mezunudur. Cinsiyet dağılımında bakıldığında; 2008 yılında 25 yaş üzeri üniversite mezunu kadın oranı %7,6, erkeklerin oranı %12,1 iken 2020 yılında oranlar artmış, kadınlarda %19,9, erkeklerde ise %24,4’e ulaşmıştır. Burada da dikkat çeken nokta, hala erkekler eğitim durumunda kadınlardan öndedir.

#### Cinsiyete göre seçilmiş göstergeler, 2020

	Toplam		
	Erkek	Kadın	(%)
Okuryazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	3,8	1,0	6,5
Yüksekokul veya fakülteden mezun nüfus oranı (25+ yaş)	19,2	21,1	17,3
İstihdam oranı (15+ yaş)	42,8	59,8	26,3
İşgücüne katılma oranı (15+ yaş)	49,3	68,2	30,9
İşsizlik oranı (15+ yaş)	13,2	12,3	15,0

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2020

Kadınların istihdam oranının erkeklerin yarısından daha az olduğu görüldü

TÜİK Hane halkı işgücü araştırması 2020 sonuçlarına göre; Türkiye nüfusunun %42,8’i herhangi bir işte çalışmaktadır. Yani 15 yaş üstü çalışan kitle nüfusun hemen hemen yarısıdır. Diğer bir deyişle, nüfusun diğer yarısı aktif bir çalışma içinde değildir ya da kayıtsız çalışmaktadır. Çalışan nüfusun cinsiyet dağılımında; %26,3 kadınlar, %59,8’i erkeklerdir. Yani kadınlar iş hayatında %26 ile var olmaktadır. Her yüz kadının sadece 26’sı çalışmaktadır.

#### Cinsiyete Göre İşgücü İstatistikleri

Haziran 2020	Kadın	Erkek	Toplam
15 yaş ve Üzeri Nüfus	30 milyon 926 bin	31 milyon 400 bin	62 milyon 525 bin
İşgücüne Sahip Nüfus	9 milyon 718 bin	20 milyon 914 bin	30 milyon 632 bin
İşgücüne Katılım Oranı	%32	%68	%49
İstihdam Oranı	%26,3	%58,9	%42,4

#### Türkiye’de Kadınların İşgücü Durumu 2014 -2020

	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşgücüne dâhil olmayan nüfus
2014	28.841	8.729	7.689	1.040	30.3	11.9	26.7	20.112
2015	29.281	9.225	8.058	1.167	31.5	12.6	27.5	20.056
2016	29.689	9.637	8.312	1.324	32.5	13.7	28.0	20.052
2017	30.244	10.159	8.729	1.431	33.6	14.1	28.9	20.085
2018	30.647	10.473	9.018	1.455	34.2	13.9	29.4	20.174
2019	31.097	10.686	8.924	1.762	34.4	16.5	28.7	20.411
2020	31.623	9.768	8.306	1.462	30.9	15.0	26.3	21.855

Kaynak: TÜİK, işgücü istatistikleri

Türkiye’de devam eden ekonomik krizin işgücü piyasaları üzerinde etkilerinin görülmeye başladığı 2019 yılındaki gelişmeler ve daha sonra COVID 19 salgının neden olduğu ekonomik zorluklar nedeni ile kadınları işgücü piyasasında dezavantajlı konuma getirdiği görülmektedir.

Kadınların işgücüne göre dağılımı gösterilmiştir. Buna ilaveten Türkiye’de istatistik verileri her ne kadar kayıtlı istihdamı ortaya çıkarmıştır. Türkiye’de ve diğer ülkelerde’ de internet ve dijital dünyanın gelişme göstermesi kadınların internet üzerinden kayıt dışı girişimcilik ve kendi iş dünyalarını habitatlarını oluşturduğu görülmektedir. Örnek olarak, takı tasarımı, örgü, sağlıklı gıda pazarlama, bitki yetiştiriciliği ve pek farklı alanlarda eğitimleri sosyal medyada kayıtlı olmasa da satışlarını gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle kadınların iş dünyasına katılımları artmıştır, fakat bunlar rakamsal olarak bilinmemektedir.

*Almanya, İtalya, İsveç ve Türkiye’de Kadın – Erkek İstihdam Oranları (%)*

SIKLIK		YILLIK								
DİZİ		İSTİHDAM / NÜFUS ORANI								
YAŞ		15 - 64								
BİRİM		YÜZDE								
ZAMAN		2000	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ÜLKE	CİNSİYET									
ALMANYA	ERKEK	72,9	71,4	76,1	78,1	78,0	78,4	78,9	79,7	80,5
	KADIN	58,1	59,6	66,1	69,5	69,9	70,8	71,5	72,1	72,8
	TÜM KİŞİLER	65,6	65,5	71,2	73,8	74,0	74,7	75,2	75,9	76,7
İTALYA	ERKEK	68,2	69,7	67,5	64,7	65,5	66,5	67,1	67,6	68,0
	KADIN	39,6	45,4	46,1	46,8	47,2	48,1	48,9	49,5	50,1
	TÜM KİŞİLER	53,9	57,5	56,8	55,7	56,3	57,2	58,0	58,5	59,0
İSVEÇ	ERKEK	76,3	76,2	74,5	76,6	77,0	77,5	78,3	78,8	78,8
	KADIN	72,2	71,8	69,7	73,2	74,0	74,8	75,4	75,9	75,4
	TÜM KİŞİLER	74,3	74,0	72,1	74,9	75,5	76,2	76,9	77,4	77,1
TÜRKİYE	ERKEK	71,7	66,9	66,7	69,5	69,8	70,0	70,7	70,9	68,3
	KADIN	26,2	22,3	26,2	29,5	30,5	31,2	32,2	32,9	32,2
	TÜM KİŞİLER	48,9	44,4	46,3	49,5	50,2	50,6	51,5	52,0	50,3

Kaynak: OECD.Stat,2020

İngiltere’de kadın istihdamı ise, on yıllar boyunca artmıştır. En son istatistikler, nüfusun bir oranı olarak, 16-64 yaş arasındaki kadınların %76.3’ünün istihdamda olduğunu, 1971’de kadınların %52,7’sinin istihdamda olduğunu gösteriyor.

İngiltere’de 2010 yılında Eşitlik Yasası gibi önemli mevzuatlar ve 2014 tarihli Ortak Ebeveyn İzni Düzenlemeleri gibi 1996 İstihdam Yasasına yapılan tutarlı eklemeler, kadınların işyerinde daha iyi temsil edilmelerine yardımcı olmuş ve onları kariyerleri ve aileleri arasında denge kurma, terfi arama ve iş hayatına atılma konusunda yetkilendirmiştir.

## İNGİLTERE’DE KADINLARA YÖNELİK YASAL UYGULAMALAR

Erzen (2021 :6) çalışmasında İngiltere’de kadınlara yönelik uygulamalar hakkında bilgi vermektedir.

“İnsanlık tarihinde sosyal güvenlik hususu birey ve toplumları ilgilendirdiği kadar yönetimleri de ilgilendirmiştir. Çalışma yaşamının olduğu tüm sektörlerde meydana gelen sosyal güvenlik konusu, farklı ülke ve yasalarla tanınmıştır. Sosyal güvenlik, insanlık ve yurttaş hakkı olarak da bilinir. Bunun öncüsü de kuşkusuz Magna Carta (1215) olarak adlandırılan özgürlük fermanıdır.”

İnsanların birlikte yaşamaları sonucunda ortaya çıkan sosyal sorunlar ve sorunlara yönelik çözüm arayışları ile çalışma ilişkileri kapitalist ekonomik sistemin bir devamı olmuştur. Bu sebeple toplumun refahına hizmet eden politikaları üretme ihtiyacı da sosyal politika kavramını doğurmuştur (Şenkal, 2007, s. 28).

Kadının ekonomik bağımsızlığını güvende tutan sosyal politikalar önemli bir birimdir. Kadınların düşük gelir, uzun ömür ve daha fazla bakım sorumluluğu nedeni ile gelirlerinin çoğu için sosyal güvenliğe gereksinim duymaktadır.

Bendason (1990 :59-63) yaptığı araştırmaya göre;

Eşit Ücret Yasası: “Konumuz her ne kadar “Kadına yönelik uygulanan sosyal politikalar” olsa da bu politikalar eşitlikten geçer. Bir işe yeni bir işçi alımı esnasında veya eski işçiler arasında ücret konusunda ayrımcılık yapılmasını yasaklar. Bunun yanı sıra spor dalları ile sigorta priminin sigortadan faydalanan kişinin kadın veya erkek olmasına bağlı değişen hallerde sigorta ödeneği vb. hususları ilgilendiren istisnalar da

getirilmiştir. Ancak “Sosyal Sigortalar Emeklilik Yasası” işi aynı olan kadın ve erkeklerin emeklilik aylıklarının eşit olmasını öngörür”.

Kadın ve Aile: “19. yy sonlarında kabul edilen “Evli Kadının Mülkiyet Hakkı Yasası” ve “Evlilik Usul ve Mülkiyet Yasası” hükmünce evlilik birliği içinde evli kadının mal varlığından faydalanması konusu düzenlenmiştir. Yasa gereğince eşler, ellerinden geldiğince birbirine destek olmak durumundadırlar. Eşlerden biri tarafından alınan bir malın mülkiyeti yarı yarıya olmak üzere ikisine aittir. Eğer mal, bedeli bir eş tarafından ödenip diğerine hediye edildiyse o mal hediye edilen kişiye aittir”.

Çocuk Aldırma Yasası: 1967 yılında “Kürtaj Yasası’nda doktorların hangi şartlarda gebeliği sonlandırabilecekleri düzenlenmiştir. Eğer iki doktor: gebeliğin sürdürülmesinin annenin sağlığını tehlikeye sokacağını ya da gebeliğin anne ya da çocuğun fiziksel sağlığını tehlikeye sokan bir durum altında süreceğini söylerse gebelik sonlandırılır (Bendason, 1990: 63).

Emeklilik: “1992’de emeklilik şartları, yasal hastalık ve kadın işçilere verilecek olan analık ödemeleri konularında düzenlemelere gidilmiştir. Emeklilik yaşı ile ilgili kadın erkek herkes için 65 olarak belirlenmiştir. 1995’teki yeni yasayla 2010-2020 yılları arası kadınların emekli maaşı yaşlarını 60’tan 65’e çıkarmıştır. 1999 yılında da sosyal güvenlik kanununda dul kadınlara yardım hususunda düzenlemeler olmuştur.”

Sümer (2015 :36) çalışmasında “İngiltere’de kadınların çalışma saatleri 30 saatten az olmakla birlikte yarı zamanlı çalışma hakkı çocuk 16 yaşına gelene kadardır”.

“İngiltere’nin Haringey bölgesinde kadınlara sunulan danışmanlık, tavsiye ve temsil hizmetlerinden de söz etmek gerekir. Eğer aile içi huzursuzluktan dolayı bir ilişki sonlandırılmak isteniyorsa hükümetin sunduğu desteklerden bazıları; Refah yardımları, gelir desteği, çalışan aileler vergi kredisi, iş arama ödeneği, iş göremezlik yardımı, konut kira yardımı, annelik ödeneği, nafaka ve benzeridir. Eğer kötü muamele eden kişi bütün yardımları alıyorsa Sosyal Güvenlik Departmanına başvurarak kadın kendi payına düşen yardımları doğrudan kendisine ödenmesini isteyebilir”.

### **Doğum İzinleri**

Çalışan kadınlar dilerlerse doğum, evlat edinme süresince 10 güne kadar çalışabilirler. Bu günler “Bağlantıda Kalma Günleri” olarak bilinir. Serbest meslek sahibi kadınlar ise maalesef doğum izni ve parası almaya hak kazanamamaktadır. Bütün kadınların 26 haftalık normal doğum ve ek doğum izni alma hakkı vardır. İngiltere’de çocuk bakım gereksinim hizmetlerine karşın kadınlar yarı zamanlı çalışmada yaygındır. Bu çalışma türü kadın istihdamını kolaylaştırır da bir ilerleme kaydedememiştir. Yarı zamanlı çalışma maalesef az ücret ve çok çalışma prensibine dayanır (Çelik, 2020: 93-94).

İngiltere’de Kadın Bütçe Grubu, hükümet politikalarını kadınlar açısından da inceleyen etkili bir gruptur. Kadın ve kadın gruplarının ekonomi ve bütçeleme hususundaki tartışmalarına dair eğitim atölyeleri düzenleyip kaynak geliştirme amacıyla kadınların katılımını geliştirmektedir.

### **Kadın Yoksulluğu**

Kadın yoksunluğu kavramı ilk defa 1978’de ‘Diane Pearce’ tarafından kullanılmıştır. O dönem içinde Amerika’da kadınları 2/3 oranında olması kadınların iş gücüne katılım oranlarının artmış olmasına rağmen ekonomik durumların kötüye gitmesi konusunda dikkat çekmek için kadın yoksunluğu kavramı kullanılmıştır. Kadın yoksunluğunu neden olan evlilik dışı çocuk sahibi olma, boşanma oranlarının artması ve kadınların çocuk bakması olarak gösterilebilmektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramları birbirleri ile karıştırılan kavramlardır. Dışlanmış bireyler genel olarak yoksul bireyler değildirler. Örnek olarak; göçmenler, azınlıklar ve bazı kadınlar dır (Gerşil, 2015, s. 162) .

Pek çok ülkede de kadınların yoksulluğu ile ilgili politikalar geliştirilmiş, plan projeler yürütülmektedir. ILO verilerine göre, Birleşik Krallıkta 2019’da işgücüne katılım oranı kadınlarda %58.5’tir.

### **SONUÇ VE ÖNERİLER**

Bu çalışmada Türkiye ve İngiltere’yi kıyasladığımız da aslında her iki ülke arasında benzer sorunlar olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Cam Tavan Sendromunun Kadınların Çalışma Hayatına Etkisi: İngiltere ve Türkiye Örneği araştırılmıştır. Çalışmanın temel amacı olan Türkiye ve İngiltere’deki kadın istihdamı ve kadınların işgücündeki cam tavan sorunları mevcut durumları, Kadınların işgücüne dâhil olamama nedenleri incelenmiştir.

Türkiye’de kadınların işgücü piyasasında karşılaştığı problemleri incelediğimizde genellikle ahlaki ve dini nedenlerden kaynaklı toplumun kadınlara yüklediği rolün etkisinin olduğu söylenebilmektedir. Bundan dolayı

kadınlar toplum içinde ve iş yerlerinde kendilerine erkeklerle eşit bir yer bulmakta sorunlar yaşamış ve engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu engeller günümüzde Cam Tavan Sendromu olarak ifade edilmektedir.

Birleşik Krallık'ta istihdam edilen kadınların oranında neredeyse sürekli bir artış görülmüştür. Çalışma çağındaki (25-54 yaş arası) kadınlar arasındaki istihdam oranı 1975'te %57'den 2017'de %78'lik rekor bir yüksekliğe ulaşmıştır. Bu oranlar tam olarak tam zamanlı istihdamın %29'dan arttığını yansıtır. 1985'te (çalışma saatlerine ilişkin veriler başladığında) 2017'de %44'e çıktı. Bu toplu değişiklikler büyük ölçüde yaşam döngüsünün belirli noktalarında çalışma modellerinde meydana gelen büyük bir değişikliğin sonucu olmuştur. 40 yıl önce, erkek kazanç dağılımının alt ve üst yarısında erkeklerle birlikte olan annelerin, sırasıyla %61 ve %60 istihdam oranlarıyla birlikte ücretli işte olma olasılıkları eşitti. Bu rakamlar şimdi %70 ve %79. Başka bir deyişle, daha az kazanan bir erkekle birlikte çalışan her an anne için, daha yüksek kazanan bir erkekle birlikte çalışan yaklaşık iki ek anne vardır. Annelerin çalışma olasılığı, en yüksek kazanan erkeklerin ortakları arasında düşmeden önce, başlangıçta eşlerinin kazançlarıyla birlikte artmaktadır.

*İngiltere'de kadın istihdamı* yıllar boyunca artış göstermiştir. En son istatistikler, nüfusun bir oranı olarak, 16-64 yaş arasındaki kadınların %76.3'ünün istihdamda olduğunu, 1971'de kadınların %52,7'sinin istihdamda olduğunu gösteriyor. İngiltere'de 2010 yılında Eşitlik Yasası ilk olarak 1970'de yürürlüğe girdi ve ücret açısından erkekler ve kadınlar arasında daha az elverişli muameleyi yasakladı. Kanun, çeşitli mevzuatı birleştirmek, her iki cinsiyete eşit işe eşit ücret sağlamak ve çalışanları ayrımcılığa karşı korumak için 2010 yılında değiştirilmiştir.

Türkiye'de kadınların istihdamının % 25'ni tarımdaki kadınların yüzde 75'i ise ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Kadın çalışanların fazlası ile emek gösterdiği ve ücret almadan çalıştıkları görülmektedir. Başka bir ifade ile çalışan kadınların dörtte üçü hiçbir gelir elde etmeden aile işçisi olarak çalışmakta olduğudur. Çalışma hayatında var olan kadınların karşılaştıkları engeller düşünüldüğünde, amme yetkisinin eşit işe eşit maaş verilmesi ile ilgili düzenlenmelerin yapılması gerekir. Yukarıda tablo 2'de gösterildiği gibi pek çok sektörde çalışanların hemen hemen tamamı ücretli olarak çalıştırıldığı görülmüştür. Sağlık, hizmet ve eğiti sektörleri bunların arasında yer almıştır. Bu veriler kadınların %23'ünün istihdam ettiğini gösterir niteliktedir. Karakaş ve diğerleri tarafından yapılan bir araştırmada, alt sektörlerde çalışan kadınlara yönelik ücret ayrımcılığı olduğu yönünde tespit edilmiştir. Bu ücret ayrımcılığı aynı zamanda sağlık sektöründe daha fazla yaşandığı görülmüştür. Sonuç olarak hizmet ve sağlık sektörü alanlarında kıdem ve yaş gibi etkenlerinin diğer alanlara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlara göre, kadınların işgücü oranında artış göstermesinin bir nedeni eğitim seviyelerinin yükselmesi ile bağlantılı olduğudur. Kadınlara yüklenen rollerin dışına çıkması çalışma hayatına girmesi ile ilişkilidir. Bir diğer durum ise, kadınların parlamento da akademide sayılarının erkeklere oranla daha düşük olması da bize cinsiyetler arası eşitsizliği ortaya çıkardığını göstermektedir. İngiltere'de kadınlar 1979 'tan 2019'a kadar parlamentoda kadınların oranı % 34 'e yükselmiştir. Türkiye'de 25. Yasama Dönemi'nde 98 kadın ve 26. Yasama Dönemi'nde 81 kadın vekil meclise girmiştir. Cumhuriyet tarihinin en yüksek kadın temsili ise %17,8 oranında arttığı görülmüştür.

## KAYNAKÇA

1. Aytaç, U., & Demirkaya, S. (2017). " *Çalışma Yaşamında Kadınlar*. İstanbul: Ekin Basım.
2. Bendason, N. (1990). Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları. *Cep Kitapçığı İletişim* , 59-63.
3. Boddy, D. (2002). Management. *An Introduction', Second Edition, London: Prentice-Hall,*, 27-28.
4. Boyar, O. (2017). "Anayasal Düzenlemelerin Kadının Hukuki Statüsü Açısından Değerlendirilmesi". G. Akgül Yılmaz (Dü.), *Eskar 2. Kadın ve Tolumsal Cinsiyet Sempozyumu, Çalışma Hayatında Kadın'* içinde, (s. 103-188).
5. Doğan, M. (2003). "Türk medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 93-129.
6. Erkan, V. U. (2018). " Türk Medeni Kanunu'nda Evlilik Birliği İçerisinde Kadının Ekonomik ve Sosyal Hakları" . *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 431-450.
7. Ertan, S., & Aykaç, H. R. (2019). Elit Teori Çerçevesinde Türkiye'de Kadın Milletvekilleri Üzerine Bir İnceleme. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 14(32), 75-102.
8. Erzen, D. (2021). İngiltere'de Kadınlara Yönelik Sosyal Politikalar. *Researchgate*, 9.



9. Gerşil, G. (2015). "Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu". *Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 162.
10. Güzel, A., Okur, A., & Caniklioğlu, N. (2012). "*Sosyal Güvenlik Hukuku*". İstanbul: Beta.
11. Irmak, R. (2010). Cma Tavan Sendromu - Bir Hastane Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
12. İzveren, A. (1968). "*Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar*". Ankara: Sevinç Matbaası.
13. Jafarov, S. (2022). Cam Tavan Sendromunun Kadınların Çalışma Hayatına Etkisi: İngiltere ve Türkiye Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 78.
14. Karan, U. (2007). " Türk Hukukunda ayrımcılık Yasağı ve Türk Ceza Kanunu'nun 122. Maddesinin Uygulanabilirliği" . *Türkiye Barolar Birliği dergisi*, 146-173.
15. Köseoğlu, A. (İş ve Hayat Dergisi). "Türk İş Kanununda Analık. 2016, 91-124.
16. Lockwood, N. (2004). *The Glass Ceiling: Domestic and International Perspectives*”, *Society for Human Resource Management*. America: SHRM - Research Quarterly, United States of America.
17. Narmanlıoğlu, Ü. (2014). *İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri*. İstanbul: Beta Basım.
18. Sağlam, İ. (2017). " Medeni KAdın Hukuk ve Kadın". G. Akgül Yılmaz (Dü.), *ESkar 2. Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Sempozyumu, Çalışma Hayatında Kadın* içinde, (s. 119-126).
19. Sümer, G. (2015). "*kadınlara Yönelik Sosyal Politikaların Kadın İşgücü Katılımına ve İstihdamına Etkisi*". Uludağ: Uludağ Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilimdalı.
20. Süzek, H. (2015). *İş Hukuku*. Konya: Mimoza Basım.
21. Şenkal, A. (2007). "*Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*". İstanbul.
22. Tüik. (2020). *Haziran*. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-calisma-hayatinda-yasanan-cinsiyet-esitsizligi>. adresinden alındı
23. Uğur, H. (2012). " Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 333-336.
24. Uğur, S., & Yiğit, Y. (2017). "İş Hukuku Açısından Doğum nedeniyle Ebeveynin Kısmi Süreli Çalışma Hakkı". *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 71-100.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
International RelationsVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1505-1517Arrival  
02 July 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 64051Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.64051>How to Cite This ArticleTatlı, M. (2022).  
“Gerasimov  
Doktrininin Hibrit  
Savaş Olgusu İle  
İlişkililiğinin Rus  
Savaş Algısına  
Yansımaları: Gürcistan  
Krizi”, International  
Social Mentality and  
Researcher Thinkers  
Journal, (Issn:2630-  
631X) 8(62): 1505-  
1517Social Mentality And  
Researcher Thinkers is  
licensed under a Creative  
Commons Attribution-  
NonCommercial 4.0  
International License.

## Gerasimov Doktrininin Hibrit Savaş Olgusu İle İlişkililiğinin Rus Savaş Algısına Yansımaları: Gürcistan Krizi <sup>1</sup>

Reflection Of The Relationship Of The Gerasimov Doctrine To The Hybrid War Event On The Russian War Perception: The Georgian Crisis

Meram Tatlı <sup>1</sup> <sup>1</sup> Doktora Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, SBE, Avrasya Araştırmaları ABD, Niğde, Türkiye

### ÖZET

Egemen devletlerin kurulumundan Soğuk Savaş'ın nihayetine kadar geçen sürede lineer savaşlar önemli savaş unsuru olarak var olurken, Soğuk Savaş'ın akabinde ikili yapının sona ermesi ve küresel boyut kazanan savaş teknolojileri sebebiyle lineer savaşların yıkıcı, şiddet boyutunun etkisi aktörler tarafından riske alınmaması gibi sebeplerle savaş faaliyetlerinde ciddi dönüşümler ve değişimler gerçekleşmiş; pek çok unsurun birlikte kullanılarak hasım aktörün güçsüzleşmesine odaklanan “Hibrit Savaş” modern savaş şekli olarak ön plana çıkmıştır. Gerasimov doktrini, hibrit yöntemlerin ve asimetric savaş stratejisinin ilk uygulaması olmasa da bir ülkenin hibrit savaş terimini politik-askeri düzeyde ilk defa kabul etmesi, bu çerçeveye uygun bir yöntem oluşturması, taktiksel-operasyonel kurumların da bu politika ve yöntem etrafında biçimlendirilmesi ile eşsiz bir örnek teşkil etmesi bakımından oldukça önemli görülmektedir. Rusya'nın bu doktrinle birlikte savaş algısı değişmiştir. Gerasimov Doktrini ile Rusya'nın, askeri niteliğe sahip olmayan yöntemleri kullanarak daha az konvansiyonel güç ile daha az insan kaybı ve maliyet elde edip sıcak çatışma süreçlerini yönlendirmeyi ve yönetmeyi amaçlayacağı vurgulanmaktadır.

Buradan yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada, Gerasimov doktrini ışığında Gürcistan krizi incelenmiş ve bu vaka üzerinden Rus hibrit savaş yöntemlerinin etkisi sorgulanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Savaş, Hibrit Savaş, Gürcistan, Gerasimov Doktrini, Rusya.

### ABSTRACT

While linear wars existed as an important element of war in the period from the establishment of sovereign states to the end of the Cold War, the end of the dual structure after the Cold War and the war technologies that gained a global dimension, linear wars were destructive and the effects of violence were not taken at risk by the actors. serious transformations and changes took place in its activities; “Hybrid War”, which focuses on the weakening of the opposing actor by using many elements together, has come to the fore as a form of modern warfare. Although the Gerasimov doctrine is not the first application of hybrid methods and asymmetric warfare strategy, it is the first time a country has adopted the term hybrid warfare at the politico-military level, created a method suitable for this framework, and formed a unique example with the formation of tactical-operational institutions around this policy and method. appears to be quite important. With this doctrine, Russia's perception of war has changed. With the Gerasimov Doctrine, it is emphasized that Russia will aim to direct and manage the hot conflict processes by using non-military methods, with less conventional power and less human loss and cost.

In this study, which was prepared based on this, the Georgian crisis was examined in the light of the Gerasimov doctrine and the effect of Russian hybrid warfare methods was questioned through this case.

**Keywords:** War, Hybrid War, Georgia, Gerasimov Doctrine, Russia.

## GİRİŞ

Savaşın doğası değişmezken, savaşları sürdürmek ve kazanmak için mevcut davranış ve yöntemler değişmektedir. Tarihi geçmişiyle birlikte zamansal olarak değişim ve gelişim gösteren savaş olgusu, hedeflenen amaca ulaşmak için en uygun yol olarak görülmüştür. Gelecek zaman ile geçmiş zaman arasında ilişki kurma niteliğine sahip savaş sanatının sistemli bir bütünsellik çerçevesinde tahlil ve tasnif edilmesi de bu manada her zaman önemli görülmüştür. Genel anlamda savaşın, antropolojik, biyolojik, sosyolojik, ekonomik, psikolojik, etnolojik, topografik, siyasi ve tarihi olguları içinde barındırması disiplinler arası bir kavram olduğunu göstermektedir. Bir bakıma savaş, pek çok farklı etkileşimin birleşimidir. Savaş kavramının değişimi ile ilgili tanımlamaların çokluğu, geleneksel olarak varlığını gösteren savaş algısı ile modern ve devlet dışı aktörlerin içinde bulunduğu savaş algısı arasında farklılık gözetmeye dayanmaktadır. Savaş, doğasını ve karakterini anlamak, açıklamak ve tahmin etmek için çok sayıda teori üreten çok yönlü bir sosyal olgudur. Bu olgu zamansal olarak yeni anlam ve boyut kazanarak değişim göstermiştir.

Yeni alan ve boyut kazanan kavramlardan biri olan hibrit savaş kavramı ilk defa 1998 yılında Robert Walker tarafından yazılan bir akademik çalışmada kullanılmıştır. Hibrit savaş, siyasi hedeflere ulaşmak için savaş alanında geleneksel silahların, düzensiz taktiklerin, terörizmin ve cezai davranışların eşzamanlı ve uyumlu bir şekilde kullanıldığı yöntemidir. Bir bakıma hibrit savaş kavramı, sınırsız faaliyetlerin karmaşık bir birleşimidir.

<sup>1</sup> Bu çalışma Meram Tatlı'nın Prof. Dr. Mehmet Serkan Tatlıoğlu danışmanlığında yürütülen doktora tezinden üretilmiştir.

Özel ve konvansiyonel savaş arasındaki boşluklardan faydalanarak oluşan bir savaştır. Hibrit savaş kavramı, farklı savaş türlerinin aynı anda mevcut koşullarda en uygun şekilde kullanıldığı bir savaş türünü yansıtmaktadır. Hibrit savaş, farklı savaş seviyelerinde farklı savaş yöntemlerinin ve teorilerinin birleştirildiği, farklı zaman ve mekanlarda gerçekleşen, hedeflere ulaşmak için her düzeyde aktörün kullanımını içeren bir savaş türüdür. Hibrit savaşın sunduğu en büyük zorluklardan biri, devletlerin geleneksel olarak üzerinde yoğunlaştığı fiziksel alanın yanı sıra bilişsel ve ahlaki alanların sömürülmesidir. Bu savaş biçimi, uluslararası hukuk kapsamındaki saldırganlık ilkesini ihlal etmemekte, ancak uluslararası hukukun bir başka temel ilkesi olan başka bir devletin içişlerine karışmama ilkesini ihlal etmektedir.

Batı güvenlik yapısı Soğuk Savaş'ın akabinde, disiplinli, sistemli askeri birliklere sahip devletler yerine asimetric etki yaratabilen disiplinsiz, sistemsiz silahlı oluşumları desteklemiş ve güvenlik yapısını değiştirmiştir (Thornton, 2007: 2). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte asimetric olarak gerçekleşen tehditler artmış, geleneksel askeri gücü elinde bulunduran devletler bu tehdit sıralamasında öncelik kazanmıştır. Konvansiyonel olmayan savaşta güçsüz statükoda bulunan aktörün kendinden üstün konumda olana kendi kapasitesinin üzerinde zarar vermesi, kullanılan araçla bu aracın oransal potansiyelinin mevcut durumda oluşturacağına üstünde etki yaratması ana amaçtır. Fakat bu anlamlandırma yapılırken konvansiyonel olmayan tehditler, hiçbir devlete bağlı olmaksızın oluşan silahlı aktörler aracılığıyla gerçekleştirileceği varsayılmıştır. Hâlbuki Gürcistan krizi sırasında Rusya tarafından gerçekleştirilen stratejiler, hibrit savaşın yalnızca küçük çaplı silahlı oluşumlar aracılığıyla değil, askeri anlamda çok güçlü devletler aracılığıyla da temel savaş yöntemi olarak kullanılabilceğini göstermiştir. Devletlerin sahip olduğu imkânlar dâhilinde kullandıkları yöntemlerde, araçlarda önemli derecede çeşitlilik artmış ve kapsam genişlemiştir.

Sorunsalı, Rusya'nın Gürcistan krizinde hibrit savaş yöntemi uygulayıp uygulamadığı olan bu çalışma, Rusya'nın bölgede askeri, iktisadi ve politik hedeflerine ulaşmak için hibrit taktiklerini uyguladığı denencesine dayalı olarak hazırlanmıştır. Çalışmamda Gerasimov doktrini ışığında Gürcistan krizi incelenmiş ve bu vaka üzerinden hibrit savaş yöntemlerinin etkisi sorgulanmıştır.

## HİBRİT SAVAŞ

Gayrinizami savaşın düzensiz oluşumlar yerine devletler aracılığıyla gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilecek modern savaşa ne ad konulacağı hususunda net bir fikir birliği bulunmamaktadır. Aynı olguları tasvir etmek amacıyla geleneksel olmayan savaş (Maxwell, 2014), gerilla savaşı (Galeotti, 2014), politik savaş (Boot ve Doran, 2013) gibi tabirler kullanılmaktadır. Bu isim farklılıklarına rağmen, bilhassa 2008 yılında yaşanan Gürcistan krizi sırasında Rusya'nın bölgede uyguladığı yöntemler sayesinde hibrit savaş kavramının diğer kavramlara göre daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Hibrit olgusu, bir bakıma zıt iki kutbun veya iki farklı öğenin alışlagelmişin dışında bir araya gelmesini tasvirlemektedir. Bu olgu savaş ile birleştiğinde, düzenli askeri birlikler ile beraber düzensiz silahlı oluşumların, orduyla birlikte toplumun, konvansiyonel güçle birlikte konvansiyonel olmayan (politik, ekonomik, sosyal vb.) durumların, sıcak çatışmayla birlikte şiddet içermeyen taktiklerin uygulanmasını içermektedir. Frank R. Hoffman (2007: 14) hibrit savaş, geleneksel yetenekler, düzensiz taktikler ve oluşumlar, ayırım gözetmeyen şiddet ile zorlama ve terörist eylemler dâhil olmak üzere bir dizi farklı savaş yöntemi olarak tanımlamaktadır. Bu çok yönlü faaliyetler, ayrı birlikler tarafından veya hatta aynı birlik tarafından yürütülebilmektedir. Ancak sinerjik etkiler elde etmek için genel olarak operasyonel ve taktiksel olarak ana muharebe alanı içinde yönlendirilmekte ve koordine edilmektedir. Hoffman'a göre savaş, düşmanların emrindeki tüm yetenekleri kullanacağı hibrit bir formda birleşmekte ve harmanlanmaktadır. Hibrit savaş, ortak bir siyasi hedefe ulaşmak için geleneksel askeri güçler ile geleneksel olmayan silahlı güçlerin (asiler, gerilla ve teröristler) birlikte kullanımını kapsamaktadır (Mansoor, 2012: 2). Başka bir tanımda ise hibrit savaş, devletler tarafından askeri güçler kullanılarak uygulanan büyük ölçekli ve konvansiyonel savaşlar ile düzensiz silahlı oluşumlar tarafından farklı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen küçük ölçekli konvansiyonel olmayan savaşın karışımı olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak bu iki olgunun arasındaki farklılık netliğini kaybetmiş ve bulanıklaşmıştır (Wijk, 2012: 359-360). Fakat bu açıklamaların, hibrit savaş yalnızca şiddet içeren etkinliklerle sınırlandırdığı görülmektedir. Hibrit savaş kavramı tanımlamalarına ek olarak aynı gayelerle kullanılan ve kullanılma oranı yüksek olan pek çok unsur dâhil edilebilmektedir. Özellikle şiddet içermeyen toplum olayları, finans ile ekonomi alanlarındaki etkinlikleri, üstü örtülü veya açık şekilde STK'ların, sendikaların kullanılması, çeşitli siyasi faktörlerin ileri sürülmesi, bilgi çarpıtma savaşında gerçek olmayan gazete haberlerinin kullanılması gibi kötü amaçlı faaliyetler hibrit savaş kapsamına dâhil edilmektedir. Tanımlamada şiddet içermeyen etkinliklerin dâhil edilmemesi, kavramın eksik ve yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu eksiklik, özellikle yakın zamanda gerçekleşen krizler incelendiğinde daha bariz bir şekilde görülmektedir.

Hibrit savaş kavramı, bilhassa 2006 yılında gerçekleşen Lübnan Savaşı esnasında Hizbullah'ın İsrail'e karşı yürüttüğü konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan yöntemlerin karışımını tanımlamak için kullanılmıştır (Deep, 2015). Hizbullah güçleri bu savaşta, terörist yöntemleriyle beraber birkaç geleneksel savaş faaliyetlerini kullanarak kendisinden üstün olan İsrail güçlerini aldatmayı başarmıştır (Grant, 2008). Ayrıca hibrit savaşın tümüyle yeni bir savaş çeşidi olduğu ve bu nedenle savaş hususundaki eski teorilerin geçerliliğini kaybettiği konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Karaosmanoğlu (2011: 6-8), eski ve yeni savaş arasındaki farklara dikkat çekmiş, karşıtlıkların varlığından bahsetmiş ve savaşın temelinin klasik kavramsal eksenden ayrılmadığını ifade etmiştir. Ona göre yeni harpteki değişiklikler, harbin doğasını etkileyecek mahiyette değildir. Buna ek olarak Mansoor'da savaşın doğasının değişmediğini desteklemekte, ancak aktörlerin savaşı gerçekleştirme biçiminin değiştiğini savunmuştur (Mansoor, 2012: 3). Tarihte gerçekleşen vakalar, Karaosmanoğlu ve Mansoor'un savlarına dayanak oluşturmaktadır. Çünkü benzer stratejiler ve yöntemler geçmişteki birçok vakada uygulanmıştır. İngilizlerin, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı tüm faaliyetler hibrit savaşın özgün bir örneği olarak gösterilebilir (Mansoor, 2012: 6-7). MÖ 460 – 446 yılları arasında yaşanan Peloponez Savaşı, Roma savaşçılarının Germen topluluklarını yıkmak için uyguladığı stratejiler, Napolyon savaşları sırasında İspanyol, İngiliz ve Fransızlar arasındaki krizler (Jones, 2012: 172-174), 1870-1871 yılları arasında yaşanan Prusya-Fransa Savaşı'nda Prusya askerlerinin yürüttüğü faaliyetler ve İkinci Dünya Savaşı öncesi Japonya'nın Çin'deki taktikleri de bu kavramın geçmişte var olduğunu göstermektedir. Lübnan'da 2006 yılında gerçekleşen krizlere ek olarak Irak ve Afganistan'da yaşanan çatışmalar hibrit savaşa güncel örnekler olarak gösterilebilir (Yamaguchi, 2012: 226-227). Bunlar gibi birçok örnek, hibrit savaşın geçmişten günümüze kadar uygulandığını göstermekte ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte daha sık rastlanılan savaş türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple hibrit savaşlar yeni bir savaş türü değildir fakat diğer savaş türlerinden farklılık göstermektedir.

Günümüzde karma (hibrit) savaş kavramı resmî belgelerde de kullanılmaktadır. NATO'nun 2011 yılında yayınladığı bir raporda hibrit tehdit, etnik çatışma, yolsuzluk, korsanlık, terörizm ve göç gibi birçok kapsamdaki düşmanca faaliyet ve durumları içeren bir şemsiye kavram olarak tanımlanmıştır (Bachmann ve Gunneriusson, 2015: 78-80). Thomas Huber ise hibrit savaş, terörizm gibi yeni araçlar sağlayan düzenli ve düzensiz güçleri birleştiren bir kavram olduğundan bahsetmektedir (Huber, Pearlman vd., 2002: 1). ABD askeri doktrini melez (hibrit) tehdidi, Batı'nın sahip olduğu geleneksel avantajlara karşı konvansiyonel, düzensiz, terörist ve cezai yeteneklerin dinamik kombinasyonları olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamaların çokluğu, hibrit savaşın etkinliğine dair çelişkili yorumlar ortaya çıkarmıştır. Bazı düşünürler, hibrit kavramının stratejik ve operasyonel seviyelerde benzersiz olmadığını, sadece taktik düzeyde kaldığını iddia etmektedir. Diğerleri ise, hibrit savaşın eşzamanlı olarak hem stratejik hem de taktik düzeyde olduğunu savunmaktadır. Çünkü geleneksel, geleneksel olmayan, suçlu ve terörist araçların harmanlanması savaş seviyelerini yükseltmekte, böylece tempoyu hızlandırmakta, daha fazla veya daha az somut stratejik avantaj elde edilmektedir (Ağır ve Tatlı, 2020: 39). Diğerleri, hibrit savaşın doğal olarak savunma tipi operasyonlara güvendiğini savunurken, NATO hibrit savaşın özellikle Rusya tarafından saldırgan kullanımını vurgulamaktadır. Rus operasyonlarının ilk olarak stratejik düzeyde (jeostratejik bir alanı savunan) ve ikincisi taktiksel operasyonel düzeyde savunmacı-saldırgan olabileceğini söyleyebiliriz. Bu tanım ve yorum farklılıkları Élie Tenenbaum'un da bahsettiği melez savaş kavramına işaret etmektedir. Tenenbaum'a göre melez savaş, anlamsızlık noktasına kadar seyreltilmiş orijinal bir olgudur (Tenenbaum, 2015: 97-99).

Bu savaş yaklaşımının, etki odaklı yaklaşıma göre ne düzeyde yenilik getirdiği hususunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. İki yaklaşımın ayrı ve farklı olduğunu savunan Mansoor'a göre etki odaklı konseptten karma savaşa geçişteki önemli nokta 2006 ve 2008'de yaşanan Lübnan olaylarıdır. Mansoor, 2006'da yaşanan Lübnan krizinde İsrail'in başarısızlığını etki odaklı konseptin tesirini yitirmesinden kaynaklı olduğunu değerlendirmekte, akabinde Gazze'de 2008 yılında yaşanan savaşta İsrail'in zaferini ise hibrit savaş konseptinin etkisini artırmasına bağlamaktadır (Mansoor, 2012: 15). Fakat bu yaklaşım, etki odaklı konseptin yürütülmesinde genel olarak düzenli askeri birliklerin kullanılacağı teorisine karşı bir eleştiri gibi algılanmaktadır. Etki odaklı konsept, rakipte gerçekleştirilmek istenen tesirin belirlenmesini, akabinde bu tesiri yaratacak en uygun yöntemin kullanılmasını öngörmektedir ve bu yöntemler farklı alanlarda (sosyal, ekonomik, askeri vd.) uygulanmaktadır (Smith, 2003). Ağ odaklı yaklaşım, rakipleri iç içe geçmiş bir sistemler bütünü olarak kodlamakta ve gerçekleştirilecek etkinin bu sistemlerin ötekileriyle olan etkileşimini ele almaktadır. Ağ odaklı yaklaşım, etki odaklı yaklaşımla benzerlik göstermektedir (Warden, 1995). Bu açıdan incelendiğinde hibrit savaş, ağ merkezli ve etki odaklı konseptin geliştirilerek daha üst aşamaya taşınmış formu olarak tabir edilebilir. Bu çerçevede şiddet içermeyen eylemlerin bu kapsama dâhil edilmesi icap etmektedir. Hibrit savaş düzenli askeri birlikler ve düzensiz silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen asimetrik ve simetrik çalışmalardan ibaret görmek, onun hem kapsamını daraltmakta hem de çalışma



yöntemlerini kısıtlamaktadır. Rusya Federasyonu'nun yeni tehdit algılamalarına yönelik uyguladığı hibrit savaş, 2008'de yaşanan Gürcistan krizindeki olaylar incelendiğinde daha net anlaşılacaktır.

## RUSYA FEDERASYONU'NDA GERASİMOV DOKTRİNİNİN YÜKSELİŞİ

Savaşmadan rakibin direnişini kırmak, muharebe alanında savaşmaktan ve fethetmekten daha üstündür (Tzu, 2019). Sun Tzu'nun bu ifadesi, Rus siyasi ve askeri stratejik fikriyatının temel taşlarını oluşturmaktadır.

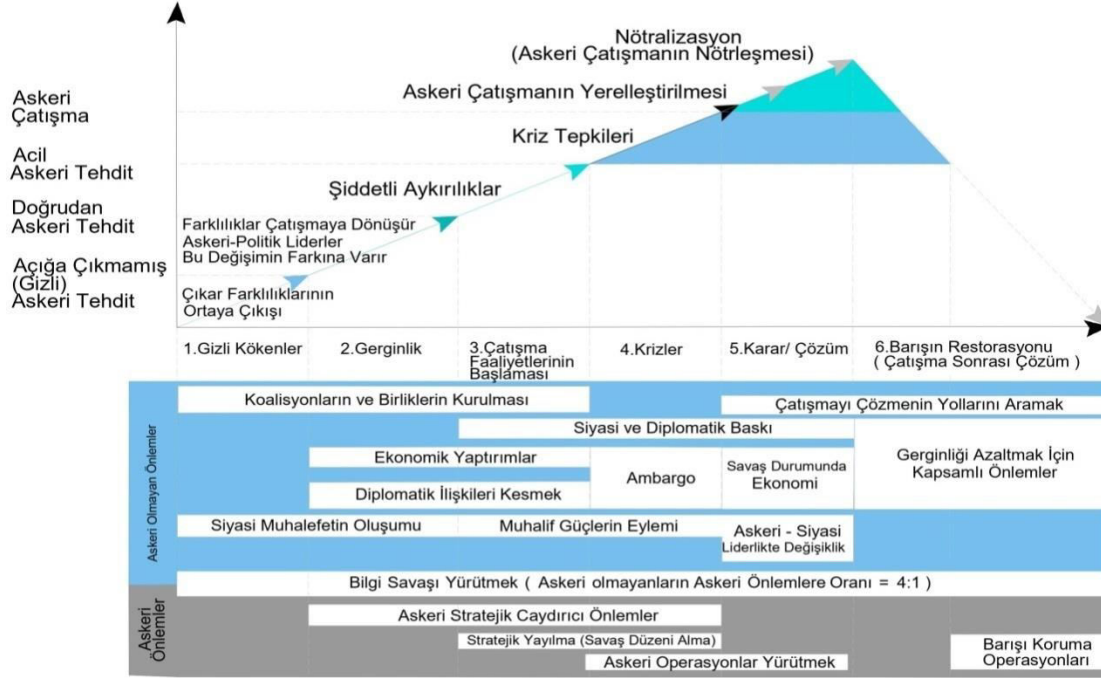
Rusya'nın hibrit savaş teorisine olan meyli, Batı'nın faaliyetlerinin incelenmesinden sonra başlamıştır (Belozero ve Solovyev, 2015: 6). Rus analistler ve askeri stratejistler, 2009 yılında Batı ve ABD'nin hibrit savaş hususundaki çalışmalarını incelemiş ve Hoffman tarafından 2013 yılında yayımlanan kaynakları Geoplotika (Geopolitika) isimli bir dergide tercüme etmişlerdir. Bu teori ile ilgili çalışmalar yapıldığından beri Rus araştırmacılar, hibrit savaş konulu farklı kurumlarda organize edilen seminerlere ve konferanslara katılarak bu mevzu etrafında önemli münazaralar gerçekleştirmişlerdir. Rus stratejistlerin, askeri düşünürlerin ve bilim insanlarının araştırmaları incelendiğinde, Hoffman'ın hibrit savaş kuramı ile Rus hibrit savaş doktrini arasındaki tek benzerliğin isim olduğu görülmektedir (Korybko, 2015). Rus stratejistler ve bilim insanları hibrit savaş açıklarken, Batı'nın kavrama yaklaşımını eleştirmiş ve bu yaklaşımı kör bir uyarlamaya dayandığını iddia etmişlerdir. Hibrit savaş onlar için, Rus askeri-siyasi deneyimi yansıtmakta ve Rus savaş kavramına yönelik kuramsal kavrayış bağlamında yeniden oluşturma girişimine dayanmaktadır (Tsygankov, 2015: 20). SSCB'nin Soğuk Savaş'ta mağlup olmasıyla birlikte savaş kavramı Rusya'da sosyo-politik bir fenomen olarak kendini göstermiş ve bu dönemden itibaren yenilenme sürecine girmiştir. Rus siyaset bilimciler ve stratejistler, soğuk savaş mağlubiyetinin sebeplerine dair araştırmalarında yeni yaşanan krizlerde iki temel noktayı vurgulamışlardır. İlki, özsaygısının, kültürünün ve değerlerinin aşamalı olarak yıpratılması yoluyla rakip devletin milli benliğini yok etme amacının gerçekleşmesi, ikincisi ise konvansiyonel güç yerine ekonomik, siyasi ve bilgilendirici (propaganda) gibi araçlara dikkat çekilmesidir (Vladimirov, 2011: 27-29).

Panarin'in bilgi savaş teorisi, Dugin'in ağ merkezli savaş teorisi ve Messner'in yıkım savaş teorisi benzer düşüncelere sahiptir. Bu üç düşünürün savaş anlayışı genel olarak gerçekleşen bir savaşı doğrudan doğruya fiziksel bir askerî harekâta çevirmeden gerçekleştirilmek istenen politik amaçlara erişmek için hasımı içeriden sabote etmeyi ve dağıtmayı hedeflemektedir. Bu sebeple bağımsız fakat benzer kuramlar, Gürcistan savaşına kadar Rus analitik ve akademik söyleminde başarılı biçimde birlikte kullanılmış, akabinde hibrit savaş olgusu Rus bilim insanları, yorumcular ve analistler arasında geniş bir yankı bulmuştur. Rus düşünürler tarafından hibrit savaş kavramı üzerine son yıllarda gerçekleştirilen çalışmaların içeriği incelendiğinde, Batı'nın hibrit savaş kavramı anlayışının temel olarak sinerjik etkiler oluşturmak için savaş alanında düzenlenen operasyon ve askeri çalışmalara yoğunlaştığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Rus yaklaşımının, toplumsal yaşamın bütün alanlarını (kültür, ekonomi, gelişme, siyaset, sosyal) içermesi ve daha soyut düşünceler ekseninde yer alması açısından farklı olduğu görülmektedir. Yani Hoffman'ın (2007: 14) hibrit savaş yaklaşımı, geleneksel ve geleneksel olmayan yöntemlerin karışımını savunmakta, karma taktik ve operasyonel faaliyetleri içermektedir. Rus hibrit savaş yaklaşımı ise bir aktörün düşmanlarının kültürel-sosyal bütünlüğünü aşındırmak yoluyla kendi topraklarını korumak için verdiği soyut mücadele alanını içermektedir (Tsygankov, 2015: 21). Rus bilim insanı ve stratejistlere göre Rus hibrit savaş yaklaşımının amaçları şunlardır (Panarin, 2016: 65):

- ✓ Rakip devletin kısmen veya tamamen dağılması,
- ✓ Rakip devletin dış ya da iç politikasında ciddi bir değişim olması,
- ✓ Rakip devlet yönetiminin sadık bir hükümetle değiştirilmesi,
- ✓ Rakip devlet üzerinde yabancı ideolojik bir kuruluş oluşturulması ve devlet üzerinde iktisadi alanda denetim sağlanması,
- ✓ Rakip devletin kaotikleşmesi ve ona karşı hibrit savaş yürüten yabancı devletlerin diktatörlerine tabi kılınmasıdır.

Rus hibrit savaş teorisinin altyapısı resmi olarak, Rus yönetiminin 2007 yılında yayınladığı Dış Politika Gözden Geçirme Belgesi ve 2009 yılında yayınladığı Ülke Güvenliği Gözden Geçirme Belgesi gibi siyasi üst düzey belgelerle hazırlanmıştır. Buna ek olarak 2009'da kabul edilen Yurt dışında Yaşayan Rus Kökenli Vatandaşlara Yönelik Federal Kanun ile bu teori desteklenmiştir (NATO, 2014).21. yüzyılda Rusya'nın amaçlarına ne şekilde erişeceğine dair önemli ayrıntılar ise, 25 Ocak 2013 tarihinde gerçekleşen Rus Askeri Bilimler Akademisi'nin yıllık genel kurultayında Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un aktardığı bilgilerle ortaya çıkmıştır. Gerasimov, Orta Doğu'da farklı ülkelerde yaşanan krizlerde savaş ile barış, gizli operasyonlar ve resmi operasyonlar arasındaki ayrımın yok olduğuna yönelik örneklerden bahsetmiş,

geleneksel yöntemlerin, geleneksel olmayan yöntemlerle birlikte kullanıldığında daha avantajlı olduğunu savunmuş ve geleneksel olmayan faaliyetlere örnek olarak iletişim, insani, siyasi, iktisadi gibi alanların bu savaşta kullanılabileceğinden söz etmiştir. Bu faaliyetlerin üstü örtülü ve inkâr edilebilecek işlemlerle desteklenebileceğini, ayrıca bu işlemlerin barışı sağlama çalışmaları kapsamında gerçekleştirilebileceğini de vurgulamıştır. Bilhassa teknoloji (medya, internet) araçlarının kullanılmasının ehemmiyetine dikkat çekmiş ve bütün bu gayretlere ek olarak sivil halkın çeşitli araçlar kullanılarak kışkırtılabileceğini de söylemiştir (McDermott, 2016).



Şekil 1: Gerasimov Doktrindeki Çatışma Gelişiminin Ana Aşamaları

“The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations” başlıklı makale General Valery Gerasimov tarafından 2013 yılında Military Industrial Kurier Degisi’nde yayınlanmıştır. Çalışma, Gerasimov’un yakın geçmiş, şimdiki, gelecekteki yaklaşımları ve çatışmaları içeren Rus savaş konuları ve güvenlik alanları üzerine bakış açısı sunmaktadır (Gerasimov, 2013). Gerasimov’un makalesi, Batı’da Gerasimov Doktrini olarak adlandırılmış ve yeni bir Rus savaş biçiminin yorumlanması olarak görülmüştür. Batı Gerasimov doktrini, ekseriyetle konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan taktikleri birleştiren ve milli gücün kuvvetlendirilmesine dayanak oluşturan büsbütün yeni bir savaş kategorisinin ortaya çıkmasına öncülük ettiğini düşünmektedir. Batı’da düşünülenin aksine bu doktrin, yeni bir savaş türü bulamamış, bunun yerine temel olarak savaşın gelecekteki yönleri ve operasyonel çevresi hakkındaki fikrîyatını belirtmektedir (Bartles, 2016: 31-32). Gerasimov doktrini, Rusya’nın milli güvenlik stratejisinin itici gücü olarak değil, daha ziyade Rus milli güvenlik yapısının Batı ve ABD ile süren anlaşmazlığı desteklemek için operasyonel bir kavram geliştirme gayreti olarak değerlendirilmektedir (Fridman, 2019: 102-103).

Gerasimov’un çalışmasında belirtilen ve Rusya’nın gelecekteki savaş ortamını nasıl algıladığına yönelik bilgi veren önemli nitelikler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- ✓ Gerasimov, barış ve savaş arasındaki ince çizginin kaybolduğunu, savaşların açıkça ilan edilmediğini ve geleneksel olmayan yöntemlerin kullanıldığını belirtmektedir.
- ✓ Gerasimov, geleneksel olmayan yöntemler arasında insani, ekonomik, politik, iletişim/bilgi ve diğer yöntemleri belirtmekte, bu yöntemlerle birlikte toplumun kışkırtılmasının bu etkiyi daha da artıracakını söylemektedir. Bilhassa hasım devletteki sivillerin kullanımının ciddi derecede önemli olduğu vurgulanmaktadır.
- ✓ Buna ek olarak bütün bu yöntemlerin, üstü örtülü bir biçimde askeri güçlerle desteklenmesi icap etmektedir. Askeri güç faktörünün alenen kullanılması ancak çatışmanın son aşamasına doğru ve net bir çözüm görmek amacıyla, çatışmayı bitirme ve barışı sağlama adı altında yapılmaktadır.
- ✓ Bir başka önemli nokta ise şiddet içermeyen araçların istenilen amaca erişmede çok daha etkili olduğu gerçeğinin doğrulanmasıdır. Arap Baharı ve Turuncu Devrim olaylarından Rus doktrininin ders çıkardığı

ve etkilendiği açıktır. Tüm sistemin düzenli çalıştığı düşünülen bir devletin aniden kaosu ortasına geldiği, yıkılmaz zannedilen düzenin bir anda yok olduğu görülmüştür. Gerasimov, gerçekleşen vakaların tam manasıyla “XXI. yüzyıla özgü savaş biçimi” olduğunu, verdiği tahribat ve yok edici etkileri bakımından siyasi, iktisadi ve sosyal neticeleri düşünüldüğünde bu vakaların sıcak çatışmalardan bir farkının olmadığına değinmektedir (Gerasimov, 2013). Dolayısıyla geleneksel olmayan yöntemler stratejik ve siyasi amaçları gerçekleştirmede çok daha etkili olmaya başlamış, geleneksel yöntemlerin önüne geçmiştir (Vladimirov, 2015).

- ✓ Bu tür bir muharebeyi gerçekleştirebilecek bir aktörün, geleneksel ve geleneksel olmayan yöntemleri çok iyi koordine edebilmesi gerekmektedir. Savaşı gerçekleştiren güç, hasım olan bölgede tüm faaliyetleriyle etkin olması gerekmektedir. Buna ek olarak araçlarının ve faaliyetlerinin, devamlı olarak geliştirilmesinin, istihbarat birimlerinin, bilgi harbi/propaganda faaliyetlerinin ve askerî gücünün uyumlu kullanımının önemi büyüktür.
- ✓ Telekomünikasyon alanının asimetrik etki yaratma bağlamında çok farklı avantajlar oluşturduğu belirtilmektedir.

Rus savaş doktrininin yenilenmesinde ve değişmesinde etkili olan bir diğer kişi A. Vladimirov’dur. Vladimirov, 2013 yılında “General Theory of War” ismiyle yayınlamış olduğu eserde, savaşı bir sosyal olgu olarak tanımlamış ve savaşı toplumsal olarak var olmanın önemli bir parçası olarak görmüştür. Bu açıdan değerlendirecek olursak yazar, barış ve savaş arasındaki ince çizginin yok olduğunu desteklemekte ve toplumsal bütünlüğün devamı açısından savaşı doğal bir olgu olarak değerlendirmektedir. Barış ve savaş arasındaki ince çizgi, savaş korkusu, güvensizlik ve belirsizlik arasında bir sürece doğru ilerlemektedir (Vladimirov, 2013). Mattsson (2015: 66-67) ise geleneksel yöntemlerin yeni nesil savaşta nihai aşamada kullanıldığını belirtmiş, bu aşamadan önce hasım olan aktörün yönetimine, halkına ve kurumlarına yönelik, propaganda, psikolojik baskı ve bilgi savaşı gibi şiddet içermeyen eylemlerle saptırıcı ve şaşırtıcı saldırıların gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Gerçekte savaş, devletin varlığını sürdürmesi için sürekli ve gerekli bir eylem haline gelmekte, hedefi ise bir bölgeyi fethetmek değil, daha ziyade kültürel, siyasi ve iktisadi alanda o bölgeyi etki altına almaktadır. Gidişat böyle olunca geleneksel yöntemler, istenilen amaçların elde edilmesinde en etkili yöntem statüsünden çıkmaktadır. Şiddet içermeyen yöntemlerin kullanılmasıyla hasım ülkede organize kaos oluşturulmakta ve yeni savaş stratejisinde bu yöntem hep kullanılmaktadır. Gizli ve dolaylı araçlarla sosyal, siyasi ve iktisadi etki yaratma eylemleri, koşullar istenilen biçimde ilerlediğinde askeri yöntemlerle desteklenebilmektedir.

Gerasimov ve diğer düşünürler tarafından bahsedilen mevzular 26 Aralık 2014 tarihinde Putin tarafından onaylanan Rus askerî doktrinde birleştirilmiştir. Doktrin, yeni savaş koşullarının değiştiğini belirtmekte ve konvansiyonel yöntemlerle birlikte konvansiyonel olmayan yöntemlerin karmaşık bir şekilde uygulandığının altını çizmektedir. Yakın geçmişte karşılaştırılması olası vakalarda dolaylı ve asimetrik faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, bu faaliyet yöntemlerinin arasında (başka araç ve yöntemlere ek olarak) şiddet içermeyen araçların, dış güçler tarafından desteklenen siyasi yapının ve sosyal faaliyetlerin içinde bulunduğu belirtilmektedir (Oliker, 2015).

Savaş her yerde gerçekleşmektedir ve savaşmaktaki gaye yalnızca toprak ele geçirmek değil, istenilen tesirleri yaratabilmektir. Bu açıklamalar yeni Rus doktrininin temel sütunlarını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Rus askerî yeteneklerini geliştirmek için ana yönergeler Tablo 1’de gösterildiği gibi özetlenmektedir:

Tablo 1: Rusya’nın Savaş Algısındaki Değişim (Berzins, 2015: 44-45)

<b>Eski Rus Askerî Savaş Algısı</b>	<b>Yeni Rus Askerî Savaş Algısı</b>
Doğrudan Yıkım	Doğrudan Etki
Rakibin Doğrudan Yok Edilmesi	Rakibin Doğrudan İçsel Çürümesi
Silah Ve Teknoloji Savaşı	Kültür Savaşı
Konvansiyonel Kuvvetlerle Savaş	Özel Olarak Hazırlanmış Kuvvetlerle Ve Ticari Düzensiz Gruplarla Savaş
Geleneksel Savaş Alanı	Bilgi/Psikolojik Savaş Ve Algı Savaş Alanı
Doğrudan Çatışma	Temassız Savaş
Yüzeysel Ve Bölümlere Ayrılmış Bir Savaş	Düşmanın İç Tarafı Ve Üssü De Dâhil Olmak Üzere Topyekûn Bir Savaş
Fiziksel Çevredeki Savaş	İnsan Bilincindeki Ve Siber Uzaydaki Savaş
Siyasi, Ekonomik, Bilgi, Teknolojik Ve Ekolojik Kampanyaların Bir Kombinasyonu İle Simetrik Savaş	Asimetrik Savaş
Ulusal Yaşamın Doğal Koşulu Olarak Belirli Bir Zaman Dilimindeki Savaş	Sürekli Savaş Durumu

Rusya Federasyonu'nun günümüzdeki ve yakın geçmişteki stratejik hamleleri, Gerasimov ve çalışanlarının askeri taarruzları nitelikli bir şekilde inceleyip değerlendirdiğini, ülkenin ulusal ve uluslararası hedeflerine erişmek amacıyla güç yöntemlerini değiştirmeye başladığını göstermektedir. Silahlı çatışmaların doğasındaki değişimleri Gerasimov, teknolojinin içinde bulunduğu ve birçok aktörün lineer ve lineer olmayan faaliyetlerin birlikte uygulandığı Yeni Nesil Savaş olgusu olarak adlandırmaktadır. Rus devleti bakımından düşünüldüğünde Yeni Nesil Savaş, alenen gerçekleştirilen silahlı bir krize yoğunlaşmak yerine, telekomünikasyon, siber ve psikolojik gibi farklı savaş araçlarıyla harmanlanmış iktisadi, politik ve diplomatik yöntemleri kullanmaktadır. Gerasimov, Bu savaş yaklaşımında özel harekât kuvvetleri, paramiliter ve isyancı grupların gizli şekilde yer almasına dikkat çekmektedir. Ayrıca, geleneksel olmayan yöntemlerin stratejik ve politik amaçları elde etmedeki işlevinin arttığını ve birçok hâlde silahlı faaliyetler bakımından krizin boyutunun büyüdüğünü açıklamaktadır (Gerasimov, 2016: 24). Başka bir ifadeyle, askeri olmayan seçenekler, siyasi ve stratejik hedeflere ulaşmada daha büyük bir rol oynamaya başladığını ve bazı durumlarda silahların gücünden büyük ölçüde üstün olduğunu belirtmektedir.

Gorbaçov'un "Siber Savaş Hâlihazırda Başlıyor" başlıklı makalesi Gerasimov doktrinde bahsedilen yeni nesil savaş hakkında destekleyici bilgiler vermiştir. Yazar, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesinin, bilginin toplumda ve önde gelen ülkelerin silahlı kuvvetlerinde yaygın olarak kullanılmasının, devletin ve hükümetin kullandığı nitelik, yöntem ve teknikleri önemli ölçüde değiştirdiğine dikkat çekmiştir. Gorbaçov, bilgi teknolojilerinin, modern silah ve teçhizatın, istihbarat ve elektronik harp teknolojilerinin, otomatik kontrol sistemlerinin ve haberleşme tesislerinin potansiyellerinin, günümüzde askeri istihdamda ve askeri operasyonların yürütülmesi üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu savunmuştur. Silahlı savaşın yeni içeriği ve karakteri, günümüzde askeri operasyonların kontrol edildiği ağ merkezli ortamdan kaynaklanmaktadır. Savaşan taraflardan biri diğerine bilgi üstünlüğü sağlamadıkça, gelecekteki savaşlarda hiçbir hedefe ulaşamadığının altını çizmiştir (Gorbachov, 2013). Gorbaçov'un dikkatimizden kaçmayan açıklamaları, bilgi üstünlüğü mücadelesinin artan öneminin, birçok yönden müşterek kuvvetlerin kullanılmasını özel kıldığıdır. Önceleri üç boyutlu bir ortamda yapılan silahlı mücadele, karadan, denizden ve uzaydan tamamen yeni bir ortama doğru genişlemiştir. Bir savaşın sonucu ve buna bağlı olarak bu ortamlardan herhangi birinin belirleyici rolü, savaş alanındaki gelişmelere ve savaşanların eylemlerine bağlı olacağı belirtilmiştir. Eski Başbakan Yardımcısı Dmitry Rogozin ise, Rusya'nın silahlar, askeri ve özel teçhizat geliştirilerek geleneksel yöntemlerle savunulmasının zor olacağını vurgulamış ve yeni yöntemlerin robotik, otomatik silah kontrol sistemleri, etkili istihbarat, iletişim sistemleri ve daha fazlasının bu savunmada kullanılması gerekliliğinin altını çizmiştir (Rogozin, 2013). Yeni nesil savaşın aşamaları şu şekilde şematize edilebilir (Tchekinov ve Bogdanov, 2013: 15-22):

- ✓ Birinci Aşama: Askeri olmayan asimetrik savaş yöntemlerini (uygun bir siyasi, ekonomik ve askeri düzen kurma planının bir parçası olarak bilgi, ahlaki, psikolojik, ideolojik, diplomatik ve ekonomik önlemler) içermektedir.
- ✓ İkinci Aşama: Siyasi ve askeri liderleri koordineli bir şekilde yanıltmak için özel operasyonların (diplomatik kanallar, medya ve üst düzey hükümet ve askeri kurumlar tarafından yanlış veriler, emirler, direktifler ve talimatlar sızdırılarak gerçekleştirilen önlemler) kullanılmasını içermektedir.
- ✓ Üçüncü Aşama: Gözdağı verme, aldatma ve hükümete ve askeri görevlilere hizmet görevlerini bırakmalarını sağlamak amacıyla rüşvet vermeyi kapsamaktadır.
- ✓ Dördüncü Aşama: Rus militan gruplarının gelişile artan, yıkımı tirmandıran halk arasındaki hoşnutsuzluğu artırmak için istikrarsızlaştırıcı propaganda çalışmalarını içermektedir.
- ✓ Beşinci Aşama: Ülke üzerinde saldırıya uğramak üzere uçuşa yasak bölgelerin oluşturulması, ablukaların uygulanması ve silahlı muhalif birimlerle yakın işbirliği içinde özel askeri şirketlerin yaygın olarak kullanılmasını kapsamaktadır.
- ✓ Altıncı Aşama: Büyük ölçekli keşif ve yıkıcı misyonlardan hemen önce askerî harekâtın başlamasını kapsamaktadır.
- ✓ Yedinci Aşama: Çeşitli platformlardan fırlatılan yüksek hassasiyetli silahların kullanılmasını (uzun menzilli topçular ve mikrodalgalar, radyasyon, öldürücü olmayan biyolojik silahlar) kapsamaktadır.
- ✓ Sekizinci Aşama: Hangi düşman birimlerinin hayatta kaldığını tespit etmek ve koordinatlarını saldırganın füze ve topçu birimlerine iletmek için keşif birimleri tarafından yürütülen özel operasyonlarla kalan direniş noktalarını devirin ve hayatta kalan düşman birimlerinin yok edilmesini içermektedir.



Bogdanov ile Tchekinov'un belirttiği aşamaların her vakada gerçekleştirilebilir bir yöntem olduğu tartışılabilir bir konudur. Bu strateji, rakip devlet yöneticilerine yönelik etkisinin ve rakip devlette yaşayan sivil halk içinde kendisine yakın sivil gruplarının oluşması gibi belirli hipotezlere dayanmaktadır. Bu aşama her koşulda gerçekleşmeyebilir, fakat Gürcistan krizinde bu aşamaların birçoğunun uygulandığı söylenebilir. 2008 yılında gerçekleşen krizde Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığı Rusya tarafından tanınması ile devam eden olaylar irdelendiğinde kullanılan araçların Bogdanov ve Tchekinov'un özetlediği yeni savaş stratejisi ile uyumlu olduğu görülmektedir.

## GÜRCİSTAN KRİZİ

2003 yılında yaşanan Gül Devrimi'nden sonra Gürcistan'da iktidara gelen Mihail Saakaşvili, dış ve iç politikasında batı yönelimli adımlar atmıştır. Rusya ile ikili ilişkiler bu dönemde sekteye uğramış ve düzeltilmeye çalışılmıştır. Rusya ile Gürcistan tarihi ve kültürel geçmişi ile birbirine bağlı iki ülke olsa da 2003'de yaşanan Gül Devrimi bu ilişkileri iyileştirmek için bir fırsat sunmuştur. Mihail Saakaşvili, Rusya ile daha sıcak, daha dostane ve daha yakın ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Rusya ise bu dönemde, Gürcistan'a enerji sübvansiyonları ile elektrik tedariki sağlamış, Gürcistan'ın borcunu yeniden yapılandırmış ve Gürcistan'daki yatırımları artırmıştır. Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan vize krizi çözülmüş ve işgücü piyasa politikası uygulanmaya başlamıştır. Mayıs 2004 yılında yaşanan Acara isyanı ve bu isyanın Rus güçlerinin yardımıyla bastırılması Gürcistan-Rusya iş birliğinin en büyük örneğini oluşturmuştur (Thomas, 2016: 19). Fakat tüm bu iş birliğine rağmen, bu dönemde ikili ilişkileri sekteye uğratan pek çok mevzu bulunmaktadır. İki ülke Rusya'nın askeri üslerinin varlığı hususunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Gürcistan hükümeti Rus askeri üslerini ülke dışına çıkarmak istemiş, Rusya hükümeti ise bu isteğe gönülsüz davranmıştır. Bu dönemde Gürcistan batı ile yakın ilişkileri artırmış ve batı yönelimli politikalar izlemiştir (Gordadze, 2009: 28). Mihail Saakaşvili, Nisan 2004'te Avrupa Birliği'ne üye olmak istediklerini, Gürcistan-NATO birlikteliğinin ilerlediğini ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının istenilen ölçülerde ilerlediğini belirtmiştir. Gürcistan ve Rusya yakın ilişkiler dönemi, Ağustos 2004'te Gürcistan'ın Güney Osetya'daki olaylara saldırgan tutumu ile son bulmuştur. Bu dönemden sonra Rusya güney komşusuna yönelik izlediği stratejileri ve politikalarını değiştirmiştir (Pomerantsev ve Weiss, 2014: 9).

Rus hükümetinin Gürcistan'daki askeri üslerini sınır dışına taşıma hususundaki isteksizliği de dâhil olmak üzere uzun süren anlaşmazlıklar sebebiyle Tiflis'in batıya yönelimi, Acara krizinde Rusya'nın yardımına karşı nankörlüğü ve Tiflis'in Güney Osetya'ya yönelik sert askeri güç kullanımı, Gürcü-Rus ilişki sürecini iş birliğinden pasif konuma sürüklemiştir. Ocak 2008'deki Gürcistan seçimleri, 2003 yılında yapılan seçimlere benzer bir imkân yaratmış ve Rusya ile ilişkileri daha iyi hale getirmiştir. Siyasi olarak önemli ölçüde zayıflamış olan Saakashvili hükümeti, iki ülkenin yeni bir sayfa açmasını istediğini belirterek, Rusya ile ilişkileri iyileştirmenin önemine değinmiştir (Chivers, 2004). Bu iyileştirme süreci 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve bunun akabinde Rus hükümetinin Abhazya'ya yönelik izlediği stratejiler doğrultusunda kesintiye uğramıştır. Bu olaylar uzlaşma ümitlerini daha da azaltmıştır. Kremlin'in izlediği politikalar, Tiflis'in iç işlerine müdahale ederek kontrol altında tutma hedeflerinin ötesine geçerek Rusya'nın diplomatik sürece güvenmediğini ve askeri olarak savaşa hazırlandığını göstermiştir. Rusya'nın, Güney Osetya ve Abhazya halkına pasaport dağıtımını hızlandırması, Gürcistan'ın kendi sınırları içindeki egemenlik iddialarını daha da baltalamıştır. Şevardnadze yönetiminin NATO birliğine üye olma talebi ve Tiflis'in Moskova'yı saf dışı bırakacak olan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinde yer alması Rus yönetiminin tepki göstermesine neden olmuştur (Cornell ve Starr, 2009: 5).

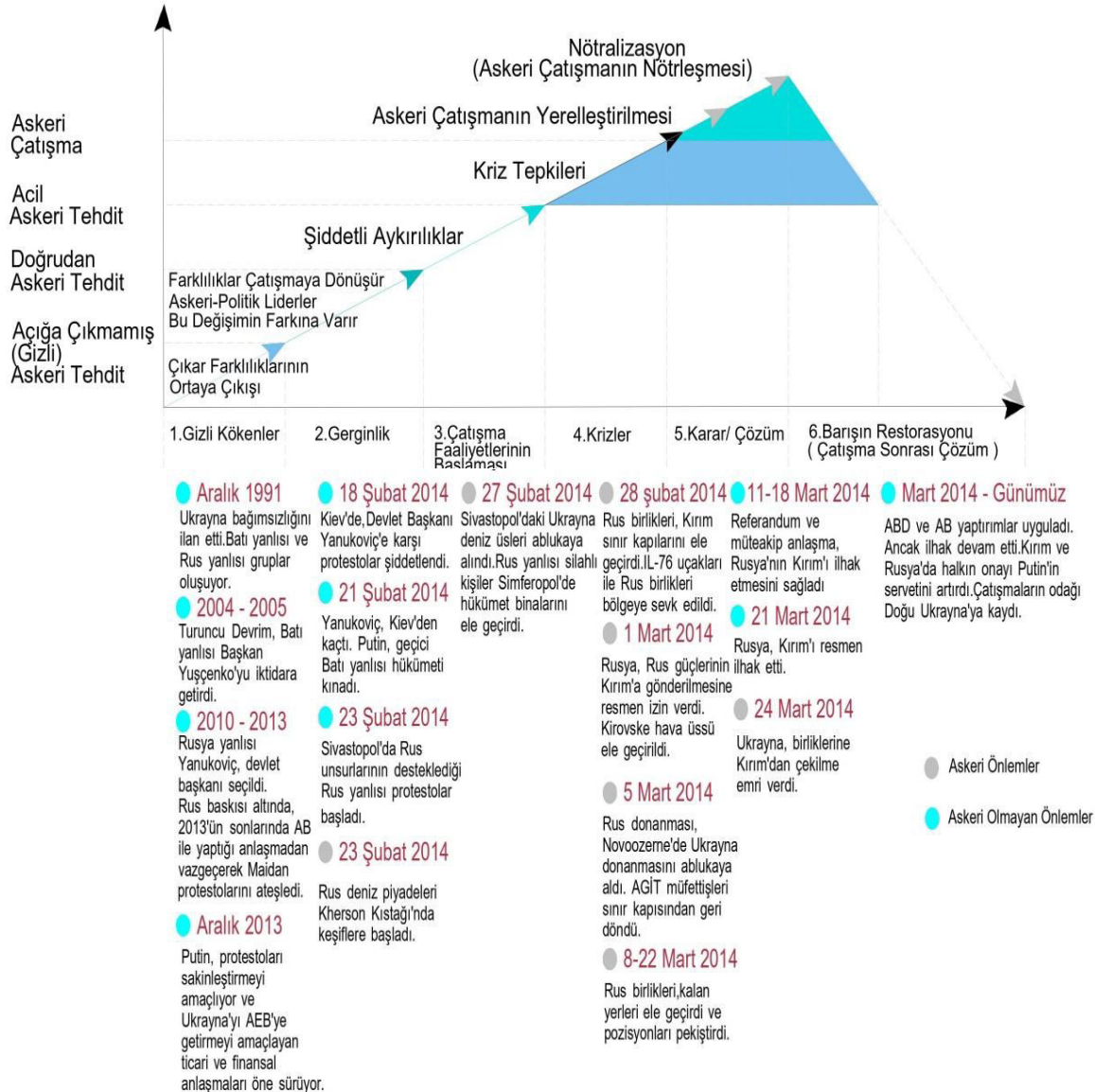
Gürcistan 8 Ağustos 2008 gecesi, Güney Osetya'nın başkenti Tskhinvali'ye askeri harekât başlatmıştır. Gürcü kuvvetleri, eyalete ağır toplarla saldırarak pek çok sivil kayıplar verilmesine neden olmuş ve Rus barış gücü askerlerinden de kayıplar verilmiştir. Bu eylemi Gürcistan 7 Ağustos'ta imzaladığı ateşkes anlaşmasına rağmen gerçekleştirmiştir (Bush, 2008). Bu olayların akabinde Rus hükümeti, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımış ve Gürcistan sınırlarında askeri güvenlik çemberi oluşturmuştur (Asmus, 2010). Rusya, Gürcistan'ı mağlup ederek ve Abhazya ile Güney Osetya özerk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını tanıyarak bölgedeki varlığını güçlendirmiştir. Beş gün süren savaş, Kremlin'in güvenliği sağlamak için güç kullanmaya istekli olduğunu göstermiştir. Kafkasya bölgesinde uygulanan politikalar, güvenlik ve istikrar açısından eski Rus yaptırımlarının yeterli olmadığını ve bu doğrultuda Rus hükümetinin çok alanlı savaş yaklaşımı olan hibrit savaşa yöneldiğini göstermektedir. Koordineli siber ve fiziksel saldırıların alışılmışın dışında kullanılması bu savaşın en belirgin özelliklerinden birisidir (Cornell ve Starr, 2009: 5).

Rusya, tehdit etmek ya da askeri güç kullanmak, ülkeye karşı koz olarak ayrılıkçı rejimler yaratmak ve vekilleri desteklemek gibi lineer güç unsurlarının yanı sıra iktisadi önlemler, siber saldırılar ve bilgi operasyonları kullanmaktadır. Gürcistan'ın yıllardır Rus hibrit savaşının kurbanı olarak tecrübesi, gelişmiş Rus savaş tarzının yeni bir fenomen olmadığını göstermektedir. Buna ek olarak sosyal medyanın kullanımı,

elektronik savaş ve siber yetenekler gibi gelişmiş teknolojiler, Rusya'nın hedeflediği amaca ulaşması için yeni fırsatları olduğunu göstermektedir. Bu makalede sunulan Rusya'nın Gürcistan üzerindeki diplomatik, ekonomik, askeri, enformasyonel ve yıkıcı kaldıraçlarının etkisi bütünlük bir hibrit savaş olarak görülmelidir. Gürcistan'ın Rus karşıtı ve Batı yanlısı yönelimi, Rus hükümetinin stratejilerini yeniden değerlendirmeye ve hibrit unsurları harekete geçirmeye yöneltmiştir. Bu unsurların üç ana amacı bulunmaktadır:

- ✓ Avrupa ile Avrupa-Atlantik gündemini tersine çevirmek ve Batı'nın itibarını Gürcü kamuoyu nezdinde sarsmak,
- ✓ Kremlin yanlısı ve Radikal milliyetçi grupları kullanarak Gürcistan'ı içeriden zayıflatmak,
- ✓ Batı'ya Gürcistan'ı bir "sorun sepeti" olarak tasvir etmek.

Rusya, kriz yaşanan bölgelerde militarizasyon ve sınırlama çalışmalarıyla Tiflis üzerindeki hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde Rus hükümeti, Gürcistan'ın kriz yaşanan eyaletlerini gelişmiş saldırı silahları ile donatmış ve askeri üsler kurmuştur. Buna ek olarak Kremlin istediği takdirde, ikili ilişkilerde ekonomik baskı uygulamak maksadıyla enerji ticareti ile tüketim malları ve politik hedefler için işçi göçünden kaynaklanan asimetrik bağımlılıkları kullanmaktadır (Asmus, 2010). Kremlin uluslararası destek görmemesine rağmen, yürüttüğü sınırlama politikasıyla krizi Gürcistan'a karşı bir koz olarak kullanmaktadır. Kremlin'in yürüttüğü politikada nispeten yeni bir fenomen olan sınırlama politikası, Rusya'nın Gürcistan topraklarına tecavüz ettiği bir dizi faaliyettir. Bu faaliyetler Gürcistan'a karşı yürütülen bir savaşı işaret etmekte ve yasadışı çitler, dikenli tel, sınır işaretleri ve en önemlisi Gürcü topraklarının işgal edilmesi gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Bu faaliyetler, insan haklarını ihlal ettiği için sivillere zarar vermektedir (Chivers, 2004).



Şekil 2: Rusya'nın Gürcistan'a Uyguladığı Hibrit Yöntemlerinin Gerasimov Modeline Yansıması

Dezenformasyon uygulamaları da Rusya'nın Gürcistan'a uyguladığı hibrit savaş yöntemlerinden biridir. Rusya, sınırlaştırma politikasını hem Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün bozulmasını sağladığı için hem de NATO'ya katılımın Tiflis'e zarar verici ve devam eden krize hiçbir çözüm sağlamayan bir propaganda unsuru olarak görmektedir. Rus propagandası, Kremlin'in kriz çözümünü elinde bulunduran baskın aktör olduğunu, Amerika ile Batı'nın ise bunu gerçekleştirecek kapasite ya da iradeye sahip olmadığını savunmaktadır. Dolaylı olarak kamuoyunu etkileyen bu propaganda bölgesel destek sağlamaya çalışmıştır.

Rusya, şiddeti teşvik ederek, toplumsal bölünmeler yaratarak ve kutuplaşmayı derinleştirerek uzun bir oyun oynamaktadır. Gürcistan hükümetinin Batı yönelimli dış politikaya verdiği ezici desteğe rağmen Rusya, düzensiz grupları destekleyerek, ülkenin birlik bütünlüğünü bozmaya çalışmış ve gelişmeyen geri kalmış bir ülkeler listesinde göstermeye çalışmıştır. Buna ek olarak sınırlaştırma politikasını yaptırım olarak uygulayan Rusya, Tiflis'in toprak bütünlüğünü ve egemenliğini baltalamaktadır.

Sonuç olarak, Rusya'nın hibrit savaş yöntemi uygulamasından vazgeçirmek için daha fazla toplumsal bütünlük sağlamak zaman alacak ve tüm toplumun bütünselliğini gerektirecektir. Batı ve Amerika desteği, Tiflis 'deki normalleşme sürecini baltalayan birçok unsurlara karşı koymada etki gösterecektir. Çatışmadan on üç yıl sonra bile Gürcistan tecrübeleri, Rusya'nın saldırgan yaptırımlarını her türlü ciddi bir bedel ödmeden sürdürdüğünü görmektedir. Rus devletini sorumlu göstererek ve Tiflis'in NATO üyelik sürecini hızlandırarak kırmızı çizgiler koymak yalnızca Gürcistan'a değil tüm Karadeniz bölgesine istikrar sağlayacaktır. Bu sebeple Tiflis tek veya ayrı bir olay olarak değerlendirilmemelidir. Gürcistan'da Batılılaşmanın ilerlemesi ve demokratikleşmenin gerçekleşmesi, Batılı değerlerin kleptokrat ile otoriter rejimler üzerindeki başarısı olarak yorumlanmaktadır.

## SONUÇ

Savaş bir strateji şeklidir ve bir hedef tarafından yönlendirildiğinde belirli amaçlara hizmet etmektedir. Savaşın modern şekli olarak karşımıza çıkan hibrit savaş yalnızca yerel savunma becerilerine hizmet etmemektedir aynı zamanda daha geniş güvenlik ittifaklarına ciddi kurumsal zorluklar getirmektedir. Bu savaş muhalif grupların yetenekleri ve amaçları doğrultusunda iç ve dış politika stratejilerine erişmek için farklı milli güç unsurlarının birleşimini içermektedir. Dolayısıyla bu savaş, benzersiz fakat tamamlayıcı gayelere yönelik lineer ve lineer olmayan askeri aktörlerin eş zamanlı kullanımını gerektirmektedir. Hibrit savaş, belli kuralların hasım devlet üzerinde yaptırımlar şeklinde uygulanması ve bölgesel genişleme sağlaması gibi revizyonist amaçlara hizmet etmektedir. Bu nedenle bu savaş türü bir paradoksa sahiptir. Politik hedeflere ulaşmak için geleneksel olmayan yöntemlere başvurarak, hasım devleti güçsüzleştirmektedir.

Rus-Gürcistan savaşı, Kremlin'in bilgilendirici, ekonomik, diplomatik, askeri ve yıkıcı faaliyetleri içinde barındıran bütünlük bir yaklaşımla, Tiflis karşısında farklı aşamalardan geçmesine rağmen belirli baskı unsurları oluşturduğunu göstermektedir. Hibrit stratejileri birçok durumda ikili devlet ilişkilerinin jeoekonomik, düşünsel ve jeopolitik bağlama özgü olsa da batılı devletlerin Tiflis 'deki bu kaldıraçların uygulanmasına, birleştirilmesine ve kurulmasına dikkat etmeleri için bir sebep oluşturmaktadır. Gerasimov Doktrini, hibrit yöntemlerin ve asimetrik savaş stratejisinin ilk uygulaması olmasa da bir ülkenin hibrit savaş terimini politik-askeri düzeyde ilk defa kabul etmesi, bu çerçeveye uygun bir yöntem oluşturması, taktiksel-operasyonel kurumların da bu politika ve yöntem etrafında biçimlendirilmesi ile eşsiz bir örnek teşkil etmesi bakımından oldukça önemli görülmektedir. Doktrin olarak adlandırılan Gerasimov' un görüşleri hibrit taktikler bakımından ele alındığında, Rusya ve çevresinde doğrusal olmayan savaş stratejileri olarak nitelendirilmekte ve batılı devletlerin kullandığı yöntemlere seçenek oluşturmaktadır. Bu savaşta olağan asimetrik ve simetrik stratejilerin yanı sıra şiddet içermeyen faaliyetlerin devlet aracılığıyla uygulandığı görülmüştür.

Rus-Gürcü çatışması, saldırgan-gerçekçi bir perspektifi koruyan ve barış zamanında komşudan bir sonuç almaya zorlamak için şiddet de dahil olmak üzere geniş bir ulusal güç yelpazesini kullanmaya yatkın bir devlet tarafından yürütülen hibrit savaşın bir örneğidir. Rusya, yakın çevresinde hâkim konumunu sürdürme, eski Sovyet devletlerinin Rus kontrolünde olmayan kuruluşlara üyelik tekliflerini sona erdirmeye ve liberal bir hükümetin Rusya sınırlarında başarılı olmasını engelleme gibi stratejik hedeflerini sürdürmüştür. Rusya'nın Gürcistan'a karşı yürüttüğü hibrit savaş, daha şiddetli tezahürü donmuş bir statüde olan, ancak Kremlin'in Putin'in planlarına uygun olduğunda yeniden harekete geçme inisiyatifini elinde tuttuğu, devam eden bir çabadır.

## KAYNAKÇA

1. Ağır, O. ve Tatlı, M. (2020). Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör ve Suriye İç Savaşı. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS). 8(35): 35-56

2. Asmus, R. D. (2010)., *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*. New York: Palgrave Macmillan.
3. Bachmann, S.D. ve H.Gunneriusson. (2015). *Hybrid Wars: The 21st Century's New Threats to Global Peace and Security*, *Scientia Militaria - South African Journal of Military Studies*, 43(1): 77-98.
4. Bartles, C. K. (2016). *Getting Gerasimov Right*, *United States Army Combined Arms Center, Military Review*. 30-38. <https://www.semanticscholar.org/paper/Getting-Gerasimov-Right-Bartles/3097a69963f09d108e0abe0757ba71694e2749a0> (07.06.2022).
5. Belozarov, V. and Solovyev, A. V. (2015). 'Gibridnaya Voyna v otechestvennom politicheskom i nauchnom diskurse' [Hybrid war in domestic political and academic discourse], *Vlast'*, 9 (23): 5–11.
6. Berzins, J. (2014). *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf> (07.06.2022).
7. Boot, M., ve Doran, M. (2013). *Political Warfare*, *PolicyInnovation Memorandum No.33 (ABD Dış İlişkiler Konseyi Politika Geliştirme Kâğıdı No.33)*. , <http://www.cfr.org/wars-and-warfare/political-warfare/p30894>. (07.06.2022).
8. Bush, J. (2008). *The Russia-Georgia War Revisited*," *Business Week*, <https://warontherocks.com/2018/09/russian-performance-in-the-russo-georgian-war-revisited/>. (07.06.2022).
9. Chivers, C. J. (2004). *Georgia's New Leader Baffles U.S. and Russia Alike*, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2004/08/17/world/georgia-s-new-leader-baffles-us-and-russia-alike.html>. (07.06.2022).
10. Cornell, S. E., and Starr, S. F. (2009). *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe
11. Deep, A. (2015). *Hybrid War: Old Concept, New Techniques*, *Small WarsJournal*. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-war-old-concept-new-techniques>. (07.06.2022).
12. Fridman, O. (2019). *On Gerasimov Doctrine: Why the West Fails to Beat Russia to the Punch*. *Prism*. 8(2): 101-112.
13. Galeotti, M. (2014). *Putin, Ukraine And Asymmetric Politics*. *bneIntellinews*. <https://www.intellinews.com/comment-putin-ukraine-and-asymmetric-politics-500399277/?archive=bne>. (07.06.2022).
14. Gerasimov, V. (2016). *Gibridnaya voyna trebuyet vysokotekhnologichnogo oruzhiya i nauchnogo obosnovaniya*. <https://vpk-news.ru/articles/29579> (07.06.2022).
15. Gerasimov, V.(2013). 'Tsennost' nauki v predvidenii: Novyye vyzovy trebuyut pereosmyslit' formy i sposoby vedeniya boyevykh deystviy' [The value of science is in foresight: new challenges demand rethinking the forms and methods of carrying out combat operations], *Voyenno- Promyshlennyy Kurier*, (2013); [https://www.armyupress.army.mil/portals/7/militaryreview/archives/english/militaryreview\\_20160228\\_art008.pdf](https://www.armyupress.army.mil/portals/7/militaryreview/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf) (07.06.2022).
16. Gorbachov, M. (2013). *Kibervoyнауzheidyt [A Cyber-War Is Already On]*, *Nezavisimoyevoyennoyeobozreniye*, <https://blogs.voanews.com/russian/donald-jensen-washington-diary/2015/04/06/кибервойна-против-украины/> (07.06.2022)
17. Gordadze, T. (2009). *Georgian-Russian Relations in the 1990s*. In *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, edited by Svante E. Cornell, and S. Frederick Starr, 28–48. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
18. Grant, G. (2008). *Hybrid Wars*. *Government Executive*. 40(5). <https://www.govexec.com/magazine/features/2008/05/hybrid-wars/26799/>. (07.06.2022).
19. Hoffman F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, *Potomac Institute for Policy Studies*, Arlington, VA, Aralık 2007, [http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac\\_hybridwar\\_0108.pdf](http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf) (07.06.2022).
20. Huber, T. H., Pearlman, M. D., Morelock, J. D., Brown, J.E., Broom, J. T., Bjorge, G. J., Briggs, R. N., and Baumann, R. F, (2002). *Compound warfare : that fatal knot*.Ft. Leavenworth, KS: U.S. Army Command and General Staff College Press.



21. Jones M. (2012). Fighting This Nation of Liars to the very end: The German Army in the Franco-Prussian War, 1870-1871, Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (der.), Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present (171-198). Cambridge University Press. Cambridge.
22. Karaosmanoğlu, A. L. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden. Uluslararası İlişkiler. 8 (29): 5-25.
23. Korybko, A. (2015). Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change, Moscow: People's Friendship University of Russia.
24. Mansoor, P. R. (2012). Introduction: Hybrid Warfare in History, Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (der.), Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present, Cambridge University Press, New York.
25. Mattsson P. (2015). Russian Military Thinking - A New Generation of Warfare, Journal on Baltic Security, 1(1): 61-70. <http://www.baltdefcol.org/files/files/journal/JOBS01.pdf> (07.06.2022).
26. Maxwell, D. (2014). Taking A Spoon To A Gunfight. War on the Rocks <https://warontherocks.com/2014/04/taking-a-spoon-to-a-gunfight/>. (07.06.2022)
27. McDermott, R. N. (2016). Does Russia Have a Gerasimov Doctrine?, Parameters 46(1): 97-105.
28. NATO StratCom CoE Raporu, (2014). Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, NATO Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi (NATO StratCom COE) Raporu, Riga, Latvia, [https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian\\_information\\_campaign\\_public\\_12012016fin.pdf](https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian_information_campaign_public_12012016fin.pdf). (07.06.2022).
29. Olikier O. (2015). Russia's New Military Doctrine: Same as the Old Doctrine, Mostly, The Washington Post <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/01/15/russias-new-military-doctrine-same-as-the-old-doctrine-mostly/>. (07.06.2022).
30. Panarin, I. (2016). Gibridnaya voyna protiv Rossii, 1816–2016 gg [Hybrid war against Russia, 1816–2016], Moscow: Goryachaya Liniya-Telekom.
31. Pomerantsev, P. and M. Weiss. (2014). “The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money.” The Interpreter. [http://www.interpretermag.com/wpcontent/uploads/2014/11/The\\_Menace\\_of\\_Unreality\\_Final.pdf](http://www.interpretermag.com/wpcontent/uploads/2014/11/The_Menace_of_Unreality_Final.pdf). (07.06.2022).
32. Smith E.A. (2003). Effects-Based Operations: Applying Network Centric Warfare in Peace, Crisis, and War, US DoD Command and Control Research Program (CCRP), [http://www.dodccrp.org/files/Smith\\_EBO.pdf](http://www.dodccrp.org/files/Smith_EBO.pdf). (07.06.2022).
33. Sun-Tzu. The Art of War, Bölüm 4/12, (çeviri Sonshi Grup), <https://www.sonshi.com/original-the-art-of-war-translation-not-giles.html> (07.06.2022).
34. Tchekinov, S.G. ve S.A. Bogdanov. (2013). The Nature and Content of a New-Generation War, Military Thought: A Russian Journal of Military Theory and Strategy, Sayı 4:12-23. <https://isij.eu/article/nature-and-content-new-generation-war> (07.06.2022).
35. Tenenbaum, E. (2015). Hybrid Warfare in the Strategic Spectrum: An Historical Assessment (95-113). Guillaume Lasconjarias and Jeffrey A. Larsen (Edt.). NATO's Response to Hybrid Threats. Italy: NDC Forum Papers Series.
36. Thomas, T. (2016). Gerasimov on Countering Hybrid War, OEWATCH - Foreign News and Perspectives of the Operational Environment 6(4). <http://fmso.leavenworth.army.mil/> adresinden 13 Aralık 2021'de alınmıştır.
37. Thornton, R. (2007). Asymmetric Warfare: Threat and Response in the 21st Century, Polity Press, Cambridge.
38. Tsygankov, P. (2015). Gibridnyye Voyny v khaotiziruyushchetsya mire XXI veka [Hybrid wars in the chaotic world of the twenty-first century], Moscow: Moscow University Press.
39. Vladimirov A. (2015). General Theory of War Presented in RIAC, Russian International Affairs Council, [http://russiancouncil.ru/en/inner/?id\\_4=3539#top-content](http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=3539#top-content) (07.06.2022).
40. Vladimirov, A. (2011). Gosudarstvo, voyna i natsional'naya bezopasnost Rossii [State, war and the national security of Russia], Prostranstvo i Vremya, 1(3): 26–38.

41. Warden J.A. (1995). The Enemy as a System, *Airpower Journal*, 1(7): 40-55. [https://media.defense.gov/2017/Dec/27/2001861508/-1/-/0/T\\_0029\\_FADOK\\_BOYD\\_AND\\_WARDEN.PDF](https://media.defense.gov/2017/Dec/27/2001861508/-1/-/0/T_0029_FADOK_BOYD_AND_WARDEN.PDF). (07.06.2022).
42. Wijk, R. (2012). Hybrid Conflict and the Changing Nature of Actors. Julia Lindley-French ve Yvew Boyer (der.), *The Oxford Handbook of War* (358-372). Oxford University Press. Oxford.
43. Yamaguchi N. (2012). An Unexpected Encounter with Hybrid Warfare: The Japanese Experience in North China, 1937-1945”, Williamson Murray ve Peter R. Mansoor (der.), *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present* (225-253). Cambridge University Press. Cambridge.



e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Research ArticleSubject Area  
Clinical PsychologyVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1518-1527

Arrival

12 July 2022

Published

31 August 2022

Article ID 64056

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/smrj.64056>How to Cite This Article

Çakır, İ. &amp; Bilge, Y. (2022). "Çocukluk Çağı Travmaları ve Kişilik Bozuklukları: Davranışsal İnhibisyon ve Aktivasyon Sistemlerinin Aracı Rolü", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1518-1527



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Çocukluk Çağı Travmaları ve Kişilik Bozuklukları: Davranışsal İnhibisyon ve Aktivasyon Sistemlerinin Aracı Rolü

### Childhood Traumas and Personality Disorders: Mediator Role of Behavioral Inhibition and Activation Systems

İsa Çakır<sup>1</sup> Yusuf Bilge<sup>2</sup> <sup>1</sup> Arş.Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye<sup>2</sup> Dr.Öğrt. Üyesi., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

#### ÖZET

Bu çalışmada Davranışsal İnhibisyon / Davranışsal Aktivasyon sistemleri, Çocukluk Çağı Travmaları ve Kişilik Bozuklukları arasındaki ilişkilerin ve çocukluk çağı travmaları ile kişilik bozuklukları arasındaki ilişkide genetik etmen olarak belirlenmiş Davranışsal İnhibisyon / Davranışsal Aktivasyon sistemlerinin aracı rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini 18-65 yaşları arasındaki yaş ortalaması 31.66 (Ss. = 11.29) olan %50.9'u kadın, %49.1'i erkek olmak üzere toplam 324 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara Bilgilendirilmiş Onam, Demografik Bilgi Formu, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Coolidge Eksen İki Envanteri + Türkçe Kısa Formu ve Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçekleri uygulanmıştır. Katılımcılar çocukluk çağı travmaları geçmişi varlığı açısından gruplandırılarak kişilik bozuklukları kümeleri açısından t testi ile karşılaştırılmış, tüm kişilik bozuklukları puanlarının travma geçmişi olan grup lehine anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda göre Davranışsal İnhibisyon Sistemi ile C Kişilik Bozuklukları Kümesi ve Davranışsal Aktivasyon Sistemi ile B Kişilik Bozuklukları Kümesi arasında pozitif yönde, Davranışsal Aktivasyon Sistemi ile Çocukluk Çağı Travmaları arasında ise negatif ilişkiler tespit edilmiştir. Çocukluk Çağı Travmaları toplam puanlarının tüm kişilik bozukluğu kümelerini yordadığı görülen aracılık modellerine göre Davranışsal Aktivasyon Sisteminin Çocukluk Çağı Travmaları ile A ve B Kişilik Bozuklukları Kümeleri arasında kısmi bir aracılık rolüne sahip olduğu bulgusuna ulaşıırken, Davranışsal İnhibisyon Sisteminin bu aracılık modellerinde herhangi bir aracı rolüne rastlanılmamıştır. Elde edilen sonuçlar, çocukluk çağı travmalarının kişilik bozukluklarının ortaya çıkmasında önemli bir risk faktörü olduğunu, davranışsal aktivasyon sisteminin ise bu ilişkide koruyucu faktör rolü oynadığını göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Kişilik Bozuklukları, Pekiştirici Duyarlılık Teorisi, Davranışsal İnhibisyon Sistemi, Davranışsal Aktivasyon Sistemi, Çocukluk Çağı Travmaları

#### ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the relationships between Behavioral Inhibition/Behavioral Activation systems, Childhood Traumas and Personality Disorders and the mediating role of Behavioral Inhibition/Behavioral Activation systems determined as genetic factors in the relationship between childhood traumas and personality disorders. The sample of the study consisted of 324 participants, 50.9% female and 49.1% male, aged between 18 and 65 years with a mean age of 31.66 (SD = 11.29). Informed Consent, Demographic Information Form, Childhood Trauma Scale, Coolidge Axis Two Inventory + Turkish Short Form and Behavioral Inhibition System/Behavioral Activation System Scales were administered to the participants. Participants were grouped according to the presence of a history of childhood traumas and compared with t-test in terms of personality disorders clusters, and it was found that all personality disorders scores were significantly higher in favor of the group with a history of trauma. According to the results of the correlation analysis, there were positive correlations between Behavioral Inhibition System and Personality Disorders Cluster C and Behavioral Activation System and Personality Disorders Cluster B, and negative correlations between Behavioral Activation System and Childhood Traumas. According to the mediation models in which the total scores of Childhood Traumas predicted all personality disorder clusters, it was found that the Behavioral Activation System had a partial mediation role between Childhood Traumas and Personality Disorders Clusters A and B, while the Behavioral Inhibition System did not have any mediation role in these mediation models. The results obtained show that childhood traumas are an important risk factor in the emergence of personality disorders, and the behavioral activation system plays a protective factor in this relationship.

**Key Words:** Personality Disorders, Reinforcement Sensitivity Theory, Behavioral Inhibition System, Behavioral Activation System, Childhood Traumas

## GİRİŞ

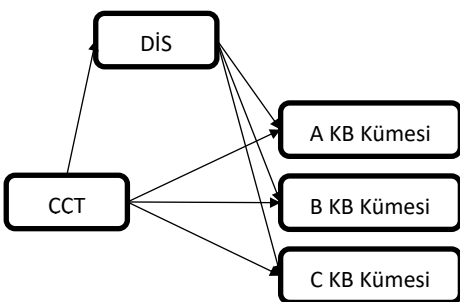
Bireye özgü, farklı durumlarda ve zaman içinde görece kalıcı davranış örüntüsü olarak tanımlanabilecek kişilik, insanlık tarihinin başlangıcından beri mahiyeti üzerinde sürekli olarak tartışmaların yapıldığı hipotetik bir kavramdır. Bu çerçevede kişilik bozukluğu (KB) kavramı ise bireyin içinde bulunduğu kültürden bariz biçimde sapmış, katı ve zaman içinde görece kalıcı, bireyin sağlığında bozulmaya yol açan ve genellikle geç ergenlik ve erken yetişkinlik dönemi başlangıçlı olan davranış örüntüleri olarak tanımlanabilir (APA, 2013). Ortaya atılmış her bir kişilik kuramı, kişiliği ve KB'yi açıklama ve tanımlama girişiminde genetik ve çevresel faktörlere ve bunların etkileşimine farklı oranlarda yer vermektedir. Genetik faktörlere ağırlık veren kuramlardan birisi olan Gray'ın Pekiştirici Duyarlılık Teorisi, pekiştiricilerin algılanmasını, öğrenme süreçlerini ve en temelde insanın davranışlarını kontrol eden ve dolayısı ile kişiliğini belirleyen; *Davranışsal İnhibisyon Sistemi* (DİS), *Davranışsal Aktivasyon Sistemi* (DAS) ve *Dövüş-Kaç-Don Sistemi* (DKDS) olmak üzere toplamda üç nöropsikolojik temelli sistemin var olduğunu iddia etmiştir (Corr, Pickering ve Gray, 1995;

Gray ve McNaughton, 2003). Bu sistemlerden birisi olan DAS, ödüle duyarlıdır ve aktive olması durumunda bireyin keşifsel ve dürtüsel davranışlar sergilemesini, biyolojik ihtiyaçlara yaklaşmasını ve bu ihtiyaçları karşılmasını sağlamaktadır. DİS, DAS'tan farklı olarak cezaya daha duyarlı bir sistemdir ve aktive olması bireyin davranışı ketleme, dikkat, kaygı ve uyarılmışlık düzeyini artırır. Pekiştireç duyarlılık teorisinin revize versiyonunda DİS, davranışın kararlaştırılması ve yaklaşma-kaçınma çatışmasının çözülmesi sürecinde daha kilit ve temel bir rol oynamakta olup yaklaşma davranışlarından sorumlu olan DAS ile korku ve panikle ilişkilendirilen ve uyarandan kaçınma davranışlarından sorumlu olan DKDS arasında dışarıdan gelen uyarının özelliklerine göre karar verici bir konumdadır (Gray ve McNaughton, 2003). Pekiştireç duyarlılık teorisine göre DİS, DAS ve DKDS sistemlerinin insanların davranışları üzerindeki etkileri bireyler arası farklılık göstermektedir. Buna göre insanlar genetik olarak daha duyarlı oldukları pekiştireç türü verildiğinde daha hızlı ve kolay öğrenmektedirler. Farklı kişilik tiplerinin ve psikopatolojilerin ortaya çıkmasındaki önemli etiyolojik faktörlerden biri de pekiştireçlere olan duyarlılıklardaki bu bireysel farklılıklardır. Bu bağlamda teori, psikopatolojileri boyutsal bir yaklaşımla DİS, DAS ve DKDS boyutlarındaki uç noktalarda bulunma olarak açıklamaktadır (Corr, Pickering ve Gray, 1995). Teorinin genetik ve boyutsal özellikteki kavramlarının kaygı bozukluğu, depresyon (Muris vd., 2005), TSSB (Pickett, Barden ve Orcutt, 2011; Slobodskaya, 2011) gibi psikopatolojilerin yanı sıra kişilik bozukluklarını (Pastor vd., 2007; Ross vd., 2013; Bilge ve Sertel-Berk, 2017) yordamak ve açıklamak için kullanıldığı birçok araştırma mevcuttur.

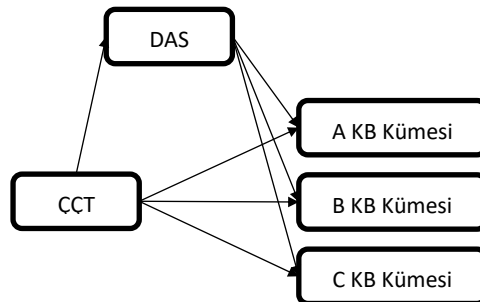
Kişilik kavramına çevresel etmenler üzerinden etiyolojik açıklamalar getiren Psikanalitik ve Bilişsel-Davranışçı yaklaşımlar ise özellikle erken dönemde deneyimlenen yaşam olaylarının kişiliği şekillendirme konusunda yetişkinlik dönemindeki yaşam olayları ile kıyaslandığında çok daha belirleyici rol oynadığını öne sürmektedir. Örneğin psikanalitik ve psikodinamik teoriler erken dönem çocukluk yaşantılarının kişilik ve psikopatoloji gelişimi üzerindeki etkilerini açıklarken çocukların dış dünya ile mücadele etmek için kullandığı savunma mekanizmalarının kimi zaman yetersiz kalabileceğini ve bu durumların patolojiye yol açabileceğinden bahsetmektedir. Başa çıkma gücünün ve savunma mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlara örnek olarak çocukluk döneminde yaşanan "travma deneyimleri" verilebilir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından (2006) çocuğun sağlığına, gelişimine veya haysiyetine fiili veya potansiyel zararlar sonuçlanan her türlü fiziksel ve duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ve sömürü olarak tanımlanan Çocukluk Çağı Travmaları (ÇÇT) hakkında yapılan birçok teorik ve ilişkisel çalışmanın da gösterdiği üzere ÇÇT ile yetişkin psikopatolojisi (Kong ve Bernstein, 2008; Şar vd., 2004), özellikle de KB'ler (Carr vd., 2013) yakından ilişkilidir.

ÇÇT ile KB arasındaki bu ilişkiye eleştirel olarak yaklaşan Paris (1997), bu ilişkinin kapsamlı olarak araştırılabilmesi için çevresel etmenlerin yanı sıra, genetik etmenlerin ve genetik-çevresel etmenlerin etkileşimlerinin de hesaba katılması gerektiğini öne sürmüştür. Ayrıca, ÇÇT'nin nörobiyolojik sistemler için yaralayıcı olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Perry vd., 1995), nörobiyolojik sistemler olan DİS ve DAS'ın ÇÇT ile ilişkili olması beklenmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızda öncelikle ÇÇT geçmişi olan bireylerin olmayanlara kıyasla kişilik bozuklukları ve DİS ve DAS düzeylerinin anlamlı olarak yüksek olacağı hipotezi test edilecektir. Ardından çocukluk çağı travmaları, kişilik bozuklukları ve DİS/DAS arasındaki ilişkiler incelenerek -varsa- ÇÇT ile KB arasındaki ilişkide DİS ve DAS'ın aracılık rolleri incelenecektir. Literatür ışığında bakıldığında ÇÇT ile KB ve DİS/DAS arasında pozitif ilişkiler olacağı tahmin edilmekte ve bu ilişkilerden hareketle yapılacak aracılık analizi sonucunda DİS ve DAS'ın ÇÇT ile KB arasındaki ilişkide aracı rol üstleneceği beklenmektedir. Hipotezlerde öngörülen aracılık modelleri Şekil 1 ve 2'de sunulmuştur:

Şekil 1: DİS Aracılık Modeli



Şekil 2: DAS Aracılık Modeli



## YÖNTEM

### Katılımcılar

Bilgilendirilmiş onam formu, demografik bilgi formu ve çalışmada kullanılan ölçekleri içerecek şekilde Google Forms üzerinden oluşturulan çevrimiçi ölçek formu, internet üzerinden rastgele ve kartopu örnekleme tekniği kullanılarak Eylül 2020- Kasım 2020 tarihleri arasında toplam 360 katılımcıya ulaştırılmıştır. 18-65



yaş aralığında bulunmayan ve CATI+TR-KF testindeki yalan maddelere “Kesinlikle Yanlış” dışında yanıt veren katılımcıların çalışmadan çıkarılması sonucunda katılımcı sayısı 324’e düşmüştür. 165’i (%50.9) kadın, 159’u (%49.1) erkek katılımcıdan oluşan örneklemin yaş aralığı 18-65, yaş ortalaması 31.66’dır (SS. = 11.29). Örneklemin betimsel istatistikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Örneklemin demografik özellikleri

Cinsiyet	N	%
Kadın	165	50.9
Erkek	159	49.1
<b>Yaş Aralığı</b>		
18-25	119	36.7
26-40	137	42.3
41-65	68	21.0
<b>Eğitim</b>		
İlkokul-Ortaokul-İlköğretim	69	21.3
Lise	92	28.4
Üniversite	163	50.3
<b>Medeni Durum</b>		
Bekar	154	47.5
Evli	162	50.0
Boşanmış	6	1.9
Eşi vefat etmiş	2	.6
<b>Ekonomik durum</b>		
Düşük	41	12.7
Orta	265	81.8
Yüksek	18	5.6
<b>Şu anda psikolojik veya psikiyatrik yardım alıyor mu?</b>		
Evet	13	4.0
Hayır	311	96.0

## Veri Toplama Araçları

### Demografik Bilgi Formu

Bu form katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, medeni durumu, ekonomik durumu ve psikolojik veya psikiyatrik yardım alma durumlarını tespit etmeye yönelik sorular içermektedir.

### Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ)

Bu ölçek, orijinali ve kısa formu Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından geliştirilmiş olan ve kısa formunun Türkçeye çeviri ve adaptasyonu Şar ve arkadaşları tarafından (2012) yapılmış, 28 madde ve Duygusal İhmal, Fiziksel İhmal, Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, Cinsel İstismar ve Travmayı Küçümseme olmak üzere toplam 6 alt ölçekten oluşan beşli Likert tipi (1= hiçbir zaman, 5= çok sık olarak) bir öz bildirim ölçeğidir. Şar ve arkadaşlarının ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini inceledikleri çalışmada, ölçeğin Cronbach Alfa İç Tutarlılık katsayısı 0.93, Guttman Yarım Test katsayısı .97, iki hafta arayla testin aynı örnekleme tekrar uygulanması ile elde edilen test tekrar test katsayısı ise .90 olarak bulunmuştur. Çalışmamızda ise Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanının (ÇÇT) Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı .76 olarak kabul edilebilir değer (George ve Mallery, 1995) aralığındadır.

### Davranışsal İnhibisyon Sistemi / Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği (DİS/DAS Ölçeği)

DİS/DAS Ölçeği, Davranışsal İnhibisyon ile Davranışsal Aktivasyon’un alt boyutları olan Ödüle Duyarlılık, Dürtüsellik ve Eğlence Arayışı olmak üzere 4 alt boyuttan oluşan ve 4’lü likert tipi (1=Tamamen Katılıyorum, 4=Hiç Katılmıyorum) toplam 24 madde oluşan öz bildirim ölçeğidir. Orijinal formu Carver ve White (1994) tarafından geliştirilen Türkçeye çevirisi ve adaptasyonu üniversite öğrencileri örnekleminde Şişman (2012) tarafından yapılan ölçeğin Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları .57 ila .69 arasında bulunurken test tekrar test güvenirliliği katsayıları .58 ila .80 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin toplum örneklemindeki psikometrik özellikleri ise Bilge (2020) tarafından incelenmiş, alt ölçeklerin Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları .55 ila .74 arasında bulunmuştur. Yine aynı çalışmada yakınsak geçerlilik kapsamında DİS/DAS ölçeğinin Sürekli Kaygı Ölçeği ve Eysenck Kişilik Envanteri – Gözden Geçirilmiş Kısa Formunun alt ölçekleri ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı korelasyon katsayıları tespit edilmiştir. Çalışmamızda DAS toplam boyutu için Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı .76, DİS için ise .59 olarak hesaplanmış ve bu değer kabul edilebilir sınırlarda (George ve Mallery, 1995) olduğu görülmüştür.

**Coolidge Eksen İki Envanteri + Türkçe Kısa Form (CATI+TR-KF)**

Paranoid KB, Şizoid KB, Şizotipal KB, Antisosyal KB, Sınırdaki KB, Histerik KB, Narsisistik KB, Obsesif-Kompulsif KB, Çekingen KB ve Bağımlı KB olmak üzere toplam 10 alt boyut ve 78 maddeden oluşan CATI+TR-KF, 4'lü likert tipi (1= Kesinlikle Yanlış, 4= Kesinlikle Doğru) bir öz bildirim ölçeğidir. Orijinali Coolidge (2006) tarafından geliştirilen formun Türkçe'ye çevirisi, uyarlanması ve kısa formunun geliştirilmesi çalışmaları Bilge (2014; 2018) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin kısa formunun Cronbach Alfa iç güvenirlik katsayıları .66 ile .77 arasında, test tekrar test güvenirliği katsayıları ise .77 ile .89 arasında değişmektedir. Ölçeğin yakınsak geçerlilik katsayıları Kişilik İnanç Ölçeği Kısa Formu için .35 ila .64 arasında bulunurken, DSM III-R için Yapılandırılmış Klinik Görüşmesi Türkçe Versiyonu'nun Kişilik Bozukluğu Formu için bu katsayılar .27 ila .78 arasında bulunmuştur. Çalışmamızda A, B ve C KB Kümeleri için Cronbach Alfa iç güvenirlik katsayıları sırasıyla .80, .86 ve .84 olarak tespit edilmiştir.

**İşlem**

Araştırma konusu ve hipotezleri belirlenip araştırmanın uygulama aşamasına geçmek için İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 04.09.2020 tarih ve 2020/08 sayılı izin alınmıştır. Araştırmacılar tarafından Google üzerinden çevrimiçi ölçek formu hazırlanarak oluşturulan link araştırmacıların öğrenci, akademisyen ve diğer çevresinden oluşan kişilere gönderilmiş ve onların da kendi çevrelerine formu göndermeleri istenmiştir. Bu linkin ulaştığı kişilere ilk sayfada çalışmanın amacı ve isim bilgisi vermeleri gerekmediği açıklanmış, katılımcıların online olarak ölçekleri doldurmaları istenmiştir. Aynı bilgisayardan tekrar girişlerin önlenmesi sağlanmıştır. Doldurulması yaklaşık olarak 25 dakika süren çevrimiçi ölçek formu ile veri toplama aşaması yaklaşık olarak 2 ay sürmüştür.

**Veri Analizi**

Bu çalışmada gruplar arası karşılaştırma hipotezlerinin test edilmesi için Bağımsız Örneklem t-Testi; ilişkisel hipotezlerin testi için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ve ÇÇT ile KB arasındaki DİS ve DAS'ın aracılık rolünü incelemek amacı ile kurulan hipotezlerin testi için aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinin test edilebilmesi için yordanan/bağımlı değişken olarak sırası ile A, B ve C KB Kümeleri, yordayıcı değişken olarak ise ÇÇTÖ'den alınan toplam puan belirlenmiştir. Medyator yani aracı değişken olarak DİS/DAS ölçeği alt ölçekleri olan DAS-Ödüle Duyarlılık, DAS-Eğlence Arayışı ve DAS-Dürtü'nün toplamından oluşan DAS-Toplam Puan değişkeni ve DİS alt boyutu belirlenmiştir. İstatistiksel analizler SPSS 25 ve Process Macro (Hayes, 2017) programı Model 4 kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizi için 5000 Bootstrapping örnekleme seçilerek güven aralığı olarak ise %95 değeri belirlenmiştir.

**BULGULAR**

Çalışmanın ilk adımında örneklem ÇÇT geçmişi olanlar ve ÇÇT geçmişi olmayanlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplandırmanın yapılabilmesi için ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasında her bir alt boyut için tavsiye edilen kesme puanları kullanılarak her bir katılımcıda ilgili alt boyuta ait travmanın mevcudiyeti tespit edilmiş ve sonrasında da 5 alt boyuttan en az birinde travma geçmişine sahip katılımcılar ÇÇT geçmişi olanlar grubuna (n=222, % 68.5), hiçbir alt boyutta kesme puanını aşmayan, dolayısıyla hiçbir travma geçmişi olmayan bireyler ise ÇÇT geçmişi olmayanlar grubuna (n=102, %31.5) atanmıştır. Sonrasında ÇÇT geçmişi olan bireyler ile hiç ÇÇT'ye maruz kalmamış bireylerin, KB kümeleri ve DİS/DAS değişkenlerinden aldıkları puanlar Bağımsız Örneklem t-Testi ile karşılaştırılmıştır (Tablo 2). Analiz sonuçlarına göre ÇÇT geçmişi olanların A KB Kümesinden aldıkları puanlar (Ort.±SS.= 46.60±10.13), ÇÇT geçmişi olmayanların aldıkları puanlara (Ort.±SS.=41.17±8.63) kıyasla anlamlı olarak daha yüksektir ( $t_{(322)} = -4.20, p < .001$ ). B KB Kümesi açısından incelendiklerinde ÇÇT geçmişi olanların puanlarının (Ort.±SS.= 64.29±14.02) ÇÇT geçmişi olmayanların aldıkları puanlardan (Ort.±SS.= 59.83±12.14) istatistiksel açıdan anlamlı olarak yüksek olarak bulunmuştur ( $t_{(322)} = -2.49, p < .01$ ). ÇÇT geçmişi olanların C KB Kümesinden aldıkları puanlar (Ort.±SS.= 48.61±10.97) ile karşılaştırıldıklarında ÇÇT geçmişi olmayanların aldıkları puanların (Ort.±SS.= 44.64±10.24) istatistiksel açıdan anlamlı olarak düşük olduğu görülmüştür ( $t_{(223,90)} = -2.79, p < .001$ ). DİS'ten alınan puanların ÇÇT geçmişi olan ve olmayan gruplar arasında bir farklılık göstermediği görülürken, ÇÇT geçmişi olanların DAS'tan aldıkları puanların (Ort.±SS.= 40.45±5.97), ÇÇT geçmişi olmayanlara göre (Ort.±SS.= 42.13±5.01) anlamlı düzeyde daha düşük olduğu tespit edilmiştir ( $t_{(143,19)} = 2.43, p < .001$ ).

Tablo 2. KB ve DİS/DAS'ın ÇÇT Geçmişi Açısından Karşılaştırılması

		ÇÇT Geçmişi		t	df
		Yok	Var		
		(n=102)	(n=222)		
		Ort. ± Ss.	Ort. ± Ss.		
KB Kütmesi	A KB Kütmesi	41.17±8.63	46.60±10.13	-4.20***	322
	B KB Kütmesi	59.83±12.14	64.29±14.02	-2.49**	322
	C KB Kütmesi	44.64±10.24	48.61±10.97	-2.79***	223,90
PDT	DİS	20.40±3.01	20.64±3.65	-.52	322
	DAS	42.13±5.01	40.45±5.97	2.43***	143,19

\*\*\* $p<.001$ , \*\* $p<.01$ , A KB Kütmesi: CATI+TR-KF A Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, B KB Kütmesi: CATI+TR-KF B Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, C KB Kütmesi: CATI+TR-KF C Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, ÇÇT: ÇÇTÖ Travmayı Kütümleme Harici Alt Boyutların Toplamı, DİS: DİS/DAS Ölçeği Davranışsal İnhibisyon Alt Ölçeği, DAS: DİS/DAS Ölçeği DAS Alt Boyutlarının Toplamı, ÇÇT Geçmişi: ÇÇTÖ Alt Ölçeklerinden herhangi birinden ölçeğin geliştirme çalışmasında belirlenen eşik puanı geçen katılımcılar ÇÇT'ye sahip olarak değerlendirilmiştir.

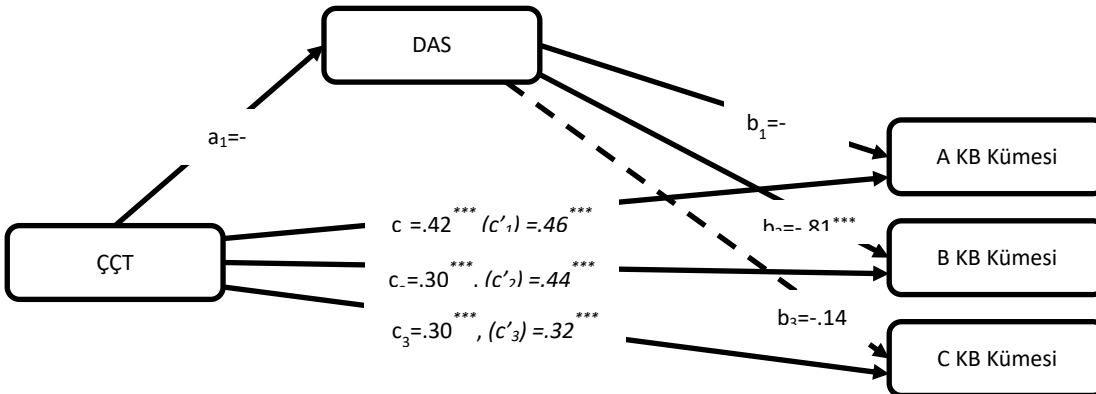
Bir sonraki adımda ÇÇT ölçeği toplam puanı, DİS/DAS Ölçeğinin DİS ve DAS alt boyutları ve CATI+TR-KF ölçeğinin alt boyutlarının toplamlarından oluşan A, B ve C KB Kütmesi alt boyutları arasındaki korelasyon, Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiştir (Tablo 3). Elde edilen verilere göre ÇÇT arttıkça A, B ve C KB kümelerinden alınan puanlar da artmaktadır (sırasıyla;  $r=.36$ ,  $p<.01$ ,  $r=.19$ ,  $p<.01$ ,  $r=.23$ ,  $p<.01$ ). Analiz sonuçlarına göre ÇÇT ile KB arasında bulunan bu ilişkiler A KB kütmesi için orta güçte ve orta anlamlılık seviyesinde iken B KB kütmesi için düşük güçte fakat orta anlamlılık seviyesinde, C KB kütmesi için ise orta güçte ve orta anlamlılık seviyesindedir. Analizin sonuçları incelendiğinde ÇÇT ile DİS arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı fakat ÇÇT ile DAS arasında orta güçte ve orta anlamlılık seviyesinde negatif bir ilişki olduğu görülmektedir ( $r=-.25$ ,  $p<.01$ ).

Tablo 3. ÇÇT, KB Kütmeleri ve DİS/DAS Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	Ort.±SS.	1	2	3	4	5
1- A KB Kütmesi	45.35±10.06					
2- B KB Kütmesi	63.26±13.72	.68**				
3- C KB Kütmesi	47.69±10.92	.67**	.72**			
4- ÇÇT	44.54±8.5	.36**	.19**	.23**		
5- DİS	20.59±3.51	-.02	.09	.26**	-.03	
6- DAS	40.84±5.8	.05	.27**	.01	-.25**	.07

\*\* $p<.01$ , A KB Kütmesi: CATI+TR-KF A Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, B KB Kütmesi: CATI+TR-KF B Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, C KB Kütmesi: CATI+TR-KF C Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, ÇÇT: ÇÇTÖ Travmayı Kütümleme Harici Alt Boyutların Toplamı, DİS: DİS/DAS Ölçeği Davranışsal İnhibisyon Alt Ölçeği, DAS: DİS/DAS Ölçeği DAS Alt Boyutlarının Toplamı

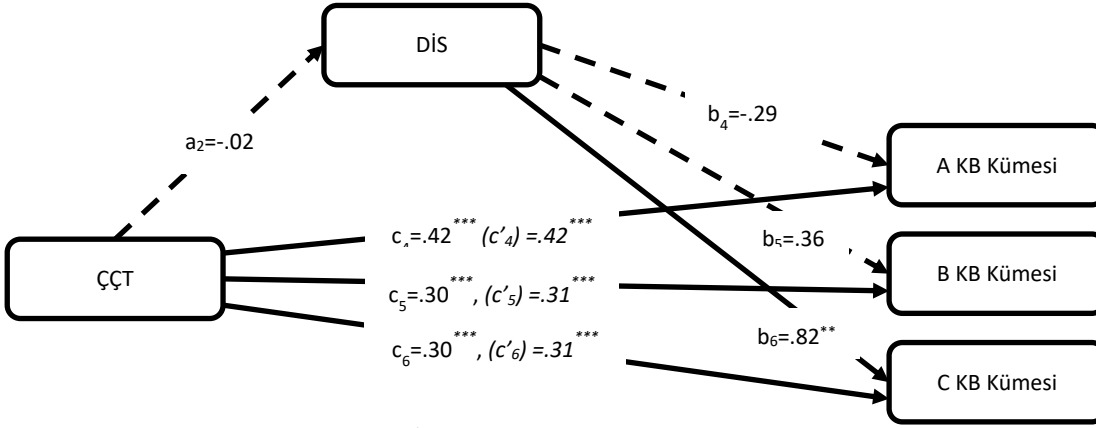
Bu adımdan sonra çalışmanın temel hipotezi olan DİS ve DAS'ın aracılık rolünün sınaması için aracılık analizi gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinde Zhao, Lynch ve Chen'in (2010) önerisi doğrultusunda aracılık analizine başlamak için klasik regresyon varsayımlarını sınamadan direkt olarak aracılık analizine geçilmiştir. Bu doğrultuda DİS ve DAS'ın aracılık rolünü incelemek üzere, A, B ve C olmak üzere 3 farklı KB kütmesi için toplamda 6 farklı aracılık analizi gerçekleştirilmiştir (Tablo 4 ve 5). Analizi gerçekleştirmek için SPSS için Hayes'in Process Macro eklentisi (2017) kullanılmıştır. Kurulan farklı modellerde bağımsız ve aracı değişkenlerin ortak olması sebebi ile DİS ve DAS için modeller birleştirilerek birer şekil üzerinde gösterilmiştir (Şekil 3 ve 4). Aracılık analizinin sonucuna göre yordayıcı değişken olan ÇÇT'nin medyator değişken olan DAS üzerindeki doğrudan etkisi ( $a_1$ ) anlamlı iken ( $B=-.17$ ,  $SH=.04$ ,  $t=-4.54$ ,  $p<.001$ , %95 GA [-.2400,-.0949]) DAS üzerindeki doğrudan etkisinin ( $a_2$ ) anlamsız olduğu tespit edilmiştir ( $B=-.02$ ,  $SH=.02$ ,  $t=-.50$ ,  $p>.05$ , %95 GA [-.0568, .0337]).



Şekil 3. ÇÇT ve KB Kütmeleri Arasında DAS'ın Aracılık Rolü Modelleri

\*\*\* $p<.001$ , \*\* $p<.01$ , Kesik çizgi şekilde gösterilen yol ( $b_3$ ) anlamsızdır, A KB Kütmesi: CATI+TR-KF A Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, B KB Kütmesi: CATI+TR-KF B Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, C KB Kütmesi: CATI+TR-KF C Kütmesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, ÇÇT: ÇÇTÖ Travmayı Kütümleme Harici Alt Boyutların Toplamı, DİS: DİS/DAS Ölçeği Davranışsal İnhibisyon Alt Ölçeği, DAS: DİS/DAS Ölçeği DAS Alt Boyutlarının Toplamı

Kurulan model doğrultusunda yapılan analiz sonuçlarına göre (Tablo 4) yordanan değişken olan A KB Kümesi için DAS'ın doğrudan etkisinin ( $b_1$ ) ( $B=-.25$ ,  $SH=.09$ ,  $t=2.71$ ,  $p<.01$ , %95 GA [.0688, .4317]), yordayıcı değişken olan ÇÇT'nin A KB Kümesi üzerindeki doğrudan etkisinin ( $c'_1$ ) ( $B=.46$ ,  $SH=.06$ ,  $t=7.38$ ,  $p<.001$ , %95 GA [.3408, .5884]) ve toplam etkisinin ( $c_1$ ) ( $B=.42$ ,  $SH=.06$ ,  $t=6.86$ ,  $p<.001$ , %95 GA [.3015, .5439]) anlamlı olduğu gözlenmiştir. A KB Kümesini %15 oranında yordayan ( $F_{(2,321)}=27.69$   $p<.001$ ) modelde DAS, güven aralığının sıfır içermemesinden de anlaşılacağı üzere anlamlı bir aracılık rolüne sahiptir ( $B=-.04$ ,  $SH=.02$ , %95 GA=[-.0811, -.0088]). Denklem aracı değişken girdikten sonra ÇÇT'nin A KB Kümesini anlamlı olarak yordamaya devam etmesi ve denklem aracı değişken olan DAS sokulmadan elde edilen doğrudan etkiden DAS'ın denklem sokulduktan sonra elde edilen toplam etkiye doğru yaşanan düşüşün Sobel Testine göre istatistiksel olarak anlamlı olması ( $Z= 5.17$ ,  $p<.000$ ) DAS'ın denklemdeki rolünün kısmi aracılık olduğunu göstermektedir. Ayrıca A KB Kümesi ile ÇÇT arasındaki ilişkide DİS'in anlamlı bir aracı rol oynamadığı görülmüştür (Tablo 5).



Şekil 4. ÇÇT ve KB Kümeleri Arasında DİS'in Aracılık Rolü Modelleri

\*\*\* $p<.001$ , \*\* $p<.01$ , Kesik çizgi şekilde gösterilen yollar ( $a_2$ ,  $b_4$  ve  $b_5$ ) anlamsızdır, **A KB Kümesi:** CATI+TR-KF A Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **B KB Kümesi:** CATI+TR-KF B Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **C KB Kümesi:** CATI+TR-KF C Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **ÇÇT:** ÇÇTÖ Travmayı Küçümseme Harici Alt Boyutların Toplamı, **DİS:** DIS/DAS Ölçeği Davranışsal İnhibisyon Alt Ölçeği

ÇÇT'nin B KB Kümesini yordadığı regresyon modelindeki DİS/DAS'ın aracılık rolü incelendiğinde (Tablo 4) DAS'ın B KB Kümesine doğrudan etkisinin ( $b_2$ ) ( $B=.81$ ,  $SH=.13$ ,  $t=6.3878$ ,  $p<.001$ , %95 GA [.5572, 1.0531]), ÇÇT'nin B KB Kümesine doğrudan etkisinin ( $c'_2$ ) ( $B=.44$ ,  $SH=.09$ ,  $t=5.0804$ ,  $p<.001$ , %95 GA [.2678, .6062]) ve ÇÇT'nin B KB Kümesine toplam etkisinin ( $c_2$ ) ( $B=.30$ ,  $SH=.09$ ,  $t=3.4185$ ,  $p<.01$ , %95 GA [.1283, .4760]) anlamlı olduğu tespit edilmiştir. B KB Kümesini toplamda %14 oranında yordayan modelde ( $F_{(2,321)}=26.97$ ,  $p<.001$ ) DAS'ın oynadığı aracılık rolünün anlamlı olduğu ( $B=-.13$ ,  $SH=.03$ , %95 GA = [-.2079, -.0771]) ve denklem girdikten sonra ÇÇT'nin DAS'ı yordamasının anlam düzeyinde ( $B=.44$ ,  $SH=.09$ ,  $t=5.0804$ ,  $p<.001$ , %95 GA=[.2678, .6062]) herhangi bir düşüş yaşanmamasından ve denklem aracı değişken olan DAS sokulmadan elde edilen doğrudan etkiden DAS'ın denklem sokulduktan sonra elde edilen toplam etkiye doğru yaşanan düşüşün Sobel Testine göre istatistiksel olarak anlamlı olmasından ( $Z= 3.51$ ,  $p<.001$ ) dolayı bu rolün kısmi aracılık rolü olduğu görülmüştür. Bir önceki modele benzer şekilde DİS'in ÇÇT ile B Kümesi KB arasındaki ilişkide anlamlı bir rol oynamadığı görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 4. KB kümeleri ile ÇÇT toplam puanları arasında DAS'ın aracı rolüne ait bulgular

KB Kümeleri	Yollar	B	SH	t	%95 GA	F (2,321)	R <sup>2</sup>
A KB Kümesi	$a_1$	-.17	.04	-4.54***	-.2400, -.0949	27.69***	.15
	$b_1$	.25	.09	2.71**	.0688, .4317		
	Doğrudan Etki	.46	.06	7.38***	.3408, .5884		
	Dolaylı Etki	-.04	.02	-	-.0811, -.0088		
	Toplam Etki	.42	.06	6.86***	.3015, .5439		
B KB Kümesi	$a_1$	-.17	.04	-4.54***	-.2400, -.0949	26.97***	.14
	$b_2$	.81	.13	6.39***	.5572, 1.0531		
	Doğrudan Etki	.44	.09	5.08***	.2678, .6062		
	Dolaylı Etki	-.13	.03	-	-.2079, -.0771		
	Toplam Etki	.30	.09	3.42***	.1283, .4760		
C KB Kümesi	$a_1$	-.17	.04	-4.54***	-.2400, -.0949	9.93***	.06
	$b_3$	.14	.11	1.30	-.0705, .3436		
	Doğrudan Etki	.32	.07	4.45***	.1785, .4610		
	Dolaylı Etki	-.02	.02	-	-.0635, .0135		
	Toplam Etki	.30	.07	4.26***	.1598, .4340		

\*\*\* $p<.001$ , \*\* $p<.01$ , İtalik olarak verilen değerler anlamsızdır ( $p>.05$ ), **A KB Kümesi:** CATI+TR-KF A Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **B KB Kümesi:** CATI+TR-KF B Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **C KB Kümesi:** CATI+TR-KF C Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı

C KB Kümesinin ÇÇT tarafından %6 oranında anlamlı olarak ( $F_{(2,331)}=9.93$ ,  $p<.01$ ) yordandığı regresyon modelinde DİS ve DAS'ın aracı değişken rolü incelendiğinde ÇÇT'nin C KB Kümesi üzerindeki doğrudan



(c<sub>3</sub>) (B=.32, SH=.07, t=4.4524, p<.001, %95 GA=[.1785, .4610]) ve toplam (c<sub>3</sub>) etkisinin (B=.30, SH=.07, t=4.2599, p<.001, %95 GA=[.1598, .4340]) anlamlı olduğu görülmüş olsa da, ne DİS'in, ne de DAS'ın istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir aracılık rolü oynamadığı tespit edilmiştir (Tablo 4 ve 5).

Tablo 5. KB kümeleri ile ÇÇT toplam puanları arasında DİS'in aracı rolüne ait bulgular

KB Kümeleri	Yollar	B	SH	t	%95 GA	F (2,321)	R <sup>2</sup>
A KB Kümesi	a <sub>2</sub>	-.02	.02	-.50	-.0568, .0337	23.49***	.13
	b <sub>4</sub>	-.03	.15	.19	-.3227, .2654		
	Doğrudan Etki	.42	.06	6.84***	.3009, .5438		
	Dolaylı Etki	.0003	.004	-	-.0087, .0091		
	Toplam Etki	.42	.06	6.86***	.3015, .5439		
B KB Kümesi	a <sub>2</sub>	-.02	.02	-.50	-.0568, .0337	7.30***	.04
	b <sub>5</sub>	.36	.21	1.69	-.0599, .7801		
	Doğrudan Etki	.31	.09	3.47***	.1328, .4798		
	Dolaylı Etki	-.0042	.0096	-	-.0263, .0131		
	Toplam Etki	.30	.09	3.42**	.1283, .4760		
C KB Kümesi	a <sub>2</sub>	-.02	.02	-.50	-.0568, .0337	22.36***	.12
	b <sub>6</sub>	.82	.16	5.02***	.4974, 1.1380		
	Doğrudan Etki	.31	.07	4.55***	.1740, .4386		
	Dolaylı Etki	-.0094	.02	-	-.0481, .0245		
	Toplam Etki	.30	.07	4.26***	.1598, .4340		

\*\*\*p<.001, \*\*p<.01, İtalik olarak verilen değerler anlamsızdır (p>.05), **A KB Kümesi:** CATI+TR-KF A Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **B KB Kümesi:** CATI+TR-KF B Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, **C KB Kümesi:** CATI+TR-KF C Kümesi KB Alt Boyutlarının Toplamı, ÇÇT: ÇÇTÖ Travmayı Küçümseme Harici Alt Boyutların Toplamı

## SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmamızda kişilik bozuklukları ile bu bozuklukların gelişiminde çevresel bir etken olarak önemli rol oynadığı düşünülen çocukluk çağı travmalarının ilişkisinde genetik bir faktör olan DİS/DAS değişkenlerinin aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmamızda öncelikle travma geçmişi olan ve olmayan grupların KB puanları karşılaştırılmış ve t testi analizi sonuçlarına göre tüm KB puanlarının ÇÇT geçmişi olan grup lehine anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan korelasyon analizi sonucunda ise ÇÇT ile KB kümeleri arasındaki ilişkilerin pozitif ve anlamlı bir seviyede olduğu bulunmuştur. Literatür incelendiğinde de bu bulguların birçok kişilik ve psikopatoloji kuramlarının ÇÇT ve KB'ler arasındaki ilişkilere dair iddialarını destekler nitelikte oldukları görülmektedir. Fakat bu ilişkinin varlığı diğer araştırmalarca da kanıtlanmış (Battle vd., 2004; Ball ve Links, 2009) olmakla birlikte ÇÇT'nin bu ilişkide etiyolojik mi yoksa bir risk faktörü olarak mı rol oynadığı konusu tartışmaya açıktır. Bu noktada birçok psikodinamik yaklaşım, ÇÇT'nin kişilik bozukluklarının gelişiminde etiyolojik bir rol oynadığını iddia etmektedir. Travmaların kişiliğin gelişimine yön verdiği ve ne kadar erken yaşanırsa bu etkisinin o kadar fazla olduğu psikodinamik yaklaşımın temel varsayımlarındandır (Paris, 1983). Örneğin, Freud'un psikoseksüel gelişim teorisinde erken dönem yaşantılarının önemi vurgulanmakta ve yaşanan travmatik olaylar neticesinde bu dönemlerde oluşan fiksasyonların psikotik, borderline ve nevrotik kişilik bozukluklarına sebep olduğu ifade edilmektedir (McKinney, 2010). Kernberg'e göre (1970) de kişilik gelişimi ve kişilik organizasyonları düzeyleri benzer şekilde psikotik-borderline-nevrotik sırasını takip etmektedir. Millon (2012/2020:113-124) da gelişim dönemlerinde olumsuz yaşantılar ve ebeveynlerden görülen uygunsuz muameleler sonucu çocukların uyumsuz davranışlar geliştirirken olumlu yaşantıların yetersizliğinden dolayı uyumlu davranışları yeterince öğrenemediklerinin ve güvensizlik hisleri içerisinde büyümelerinin kişiliklerini olumsuz yönde etkilediğinin altını çizmiştir. Fakat Paris'e göre (1997) bu iddialar çerçevesinde elde edilen ve kanıt olarak değerlendirilen bulgular ÇÇT'nin etiyolojik bir faktör olarak değerlendirilmesi için yeterli değildir. Paris, bu iddiasına kanıt olarak korelasyonun nedenselliği sınama gücünün olmadığını belirterek benzer travmalara maruz kalanların aynı patolojiyi geliştirmeyeceklerinin ve hatta bazen travmaya maruz kalanların hiçbir patoloji geliştirmeyebileceğini de ifade etmiştir. Travmaya maruz kalan her bireyin neden patoloji geliştirmediği konusunda çalışan Bonanno'ya göre (2005) travma yaşantılarına verilen en yaygın tepkilerden birisi de dayanıklılıktır ve benzer travmalara herkesin aynı yanıt vermemesinin sebeplerinden birisi de psikolojik dayanıklılığın bileşenleri olan destekleyici sosyal ilişkiler, bilişsel esneklik düzeyi, optimizm gibi faktörlerin düzeylerinin bireyden bireye farklılıklar göstermesidir. Bu açıdan bakıldığında ÇÇT'nin KB'lerin ortaya çıkması için yeter koşul olmadığı yorumu yapılabilir. ÇÇT'nin etiyolojik bir faktör olmaktan ziyade bir risk faktörü olabileceğini ifade eden Paris'e göre (1997) travmaların etkisi (i) travmanın şiddeti, (ii) travmanın diğer yaşam olaylarıyla etkileşimi, (iii) travmanın kişilik özellikleriyle etkileşimi ve (iv) travmaya olan bireysel yatkınlığa bağlıdır. Travmanın oluşturduğu etkinin bu faktörlere bağlı olması, ÇÇT ile KB arasındaki ilişkide karıştırıcı değişkenlerin varlığına işaret etmektedir. ÇÇT ile KB ilişkisinin doğasının anlaşılması bu faktörlerin ilişkideki rollerinin aydınlatılmasına bağlıdır. Bu karıştırıcı etkenlerden travmanın şiddetinin kişilik bozukluğu düzeyini arttırıcı rolü t testi ve korelasyon analizlerince çalışmamızda tespit edilmiştir. Çalışmamızda travmanın kişilik özellikleriyle etkileşiminin KB'lerin ortaya çıkmasındaki rolünün

keşfedilmesi için Paris'in (1997) travma ile kişilik bozuklukları arasındaki ilişkinin en iyi gen-çevre etkileşimi çerçevesinde anlaşılabilirliği tezinden yola çıkarak genetik ağırlıklı kişilik özellikleri kuramı Pekiştirici Duyarlılık Teorisi'nin kavramları olan DİS ve DAS'ın aracılık rolleri incelenmiştir.

Yapılan aracılık analizleri, ÇÇT ile KB arasındaki ilişkide DAS'ın ÇÇT ile A ve B KB kümeleri arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü oynadığını göstermektedir. Bu ilişkinin incelendiği modeldeki yolların beta katsayılarına göre, ÇÇT'nin DAS'ı, DAS'ın da A ve B KB Kümelerini negatif yönde yordadığı görülmektedir. Bu sonuç ve korelasyon analizinde elde edilen katsayılar birlikte değerlendirildiğinde ÇÇT'nin bireylerde DAS'ın baskınlığını azaltmak sureti ile A ve B KB Kümelerinin şiddetini arttığı yorumu yapılabilir. Başka bir deyişle, DAS düzeyinin artması ÇÇT'nin A ve B KB Kümelerinin üzerindeki yordayıcılık etkisini azaltmaktadır. Öyle ki, çocukluk çağı travmalarının DAS'ın aracılık rolünün hesaba katılmadan A ve B KB Kümelerini yordama gücü (Doğrudan Etki,  $c_1$ ), DAS'ın aracılık rolü denkleme sokulduğunda (Toplam Etki,  $c'_1$ ) anlamlı düzeyde düşmektedir. Buna göre ödüle duyarlılıkla dolayısıyla dışadönüklükle bağlantılı olan DAS'ın ÇÇT ile bu kümelerle arasındaki ilişkilerde koruyucu bir faktör olarak rol oynadığı düşünülebilir. Analizler incelendiğinde C KB Kümesinin ise DAS tarafından yordanmadığı dolayısı ile ÇÇT ile C KB Kümesi arasındaki ilişkide DAS'ın herhangi bir aracılık rolü oynamadığı tespit edilmiştir. C KB Kümesi genel olarak kaygı ile ilişkili olduğundan Gray'in teorisine göre bu kümenin DAS değil, DİS ile ilişkili çıkması beklenen ve diğer çalışmalarca da kanıtlanmış bir durumdur (Bilge ve Sertel-Berk, 2017). Aracılık analizi sonuçları DİS'in ise ÇÇT ile KB arasında herhangi bir aracılık rolü oynamadığını göstermiştir. Bunun temel sebebi çalışmamızda ÇÇT ile DİS arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması, yapılan t testi analizi sonucunda DİS puanlarının travma geçmişi olan ve olmayan grup arasında anlamlı bir fark göstermemesi ve ÇÇT'nin DİS'i anlamlı olarak yordamamış olmasıdır. Travma, tanımı itibari ile örseleyici ve inhibe edici yaşam olaylarıdır; bu olaylar pekiştirici türü açısından bakıldığında ceza niteliği taşımaktadır. Yani, ÇÇT'nin doğası gereği zaten ceza nitelikli olması cezaya duyarlılıkla bağlantılı olan DİS'in düzeyinde bir değişikliğe yol açmaması beklendiği bir durumdur. Modeldeki diğer yollar ve korelasyon katsayıları incelendiğinde de ÇÇT'nin de DİS'in de C KB Kümesi üzerinde ayrı ayrı risk faktörleri olarak değerlendirilebilecekleri görülmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, ÇÇT'nin KB kümeleri ile olan ilişkisinde DİS'in karıştırıcı bir değişken değil, sürecin bir parçası olduğu yorumu yapılabilir.

Özet olarak, literatürde olduğu gibi çalışmamızda da kişilik bozukluklarının gelişiminde çevresel bir etken olarak önemli rol oynadığı tespit edilen çocukluk çağı travmalarının kişilik bozuklukları ile ilişkisinde genetik bir faktör olan davranışsal aktivasyon ve inhibisyon sistemlerinin aracı rolü incelenmiş olup davranışsal aktivasyon sisteminin koruyucu bir rol oynadığı, davranışsal inhibisyon sisteminin ise bu ilişkide herhangi bir aracılık rolüne sahip olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuca dayanarak DAS'a yönelik yapılacak güçlendirici müdahalelerin kişilik bozukluklarının tedavisinde etkili olabileceği iddia edilebilir fakat bu iddianın daha sağlam bir zeminde test edilebilmesi için ilişkiyi çalışmaları ötesinde deneysel desene sahip araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. İleriki araştırmalarda Paris'in çalışmasında erken dönem travmaları ile kişilik bozuklukları arasındaki ilişkide rol oynayan direnç ve dayanıklılık, travmaya yatkınlık, travmanın şiddeti gibi faktörlerin de dahil edildiği daha kapsamlı bir aracılık modelinin geliştirilmesinin ve test edilmesinin bu ilişkinin doğasının anlaşılması açısından daha isabetli bilgiler sağlayabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların gizlilik endişeleri taşınmaları, literatürde de yer aldığı üzere bastırma ve dissosiyasyon savunma mekanizmaları kullanmaları ve travmatik yaşantıların bilgisine ulaşmak noktasında dezavantajlar barındırması nedeniyle çocukluk çağı travmalarının ölçümünde öz bildirim ölçeğinin kullanılması çalışmanın sınırlılıklarındandır.

## KAYNAKÇA

1. Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, Fifth Edition. Personality Disorders* içinde (s. 645-684). Arlington, VA, Amerikan Psikiyatri Birliği.
2. Ball, J. S., ve Links, P. S. (2009). Borderline personality disorder and childhood trauma: evidence for a causal relationship. *Current psychiatry reports*, 11(1), 63-68.
3. Battle, C. L., Shea, M. T., Johnson, D. M., Yen, S., Zlotnick, C., Zanarini, M. C., ... ve Morey, L. C. (2004). Childhood maltreatment associated with adult personality disorders: findings from the Collaborative Longitudinal Personality Disorders Study. *Journal of personality Disorders*, 18(2), 193-211.
4. Bernstein, D. P., Fink, L., Handelsman, L., Foote, J., Lovejoy, M., Wenzel, K., vd. (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *American Journal of Psychiatry*, 151(2), 1132-1136.

5. Bilge, Y. (2014). *Coolidge Eksen İki Envanteri Plus'ın Türkçe adaptasyonu ve DSM-5'te yer alan kişilik bozukluklarının davranışsal inhibisyon ve davranışsal aktivasyon sistemleriyle ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
6. Bilge, Y. (2018). DSM-5 kişilik bozuklukları için kısa bir ölçek: Coolidge Eksen II Envanteri Plus Türkçe Kısa Formun geliştirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19, 14-21.
7. Bilge, Y. (2020). Davranışsal İnhibisyon Sistemi ve Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeğinin Türk toplum örnekleminde psikometrik özellikleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12, 219-234.
8. Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2018). Behavioral Inhibition and Behavioral Activation System Levels, And Dsm-5 Psychopathological Symptoms in Turkish Adolescents. *International Review Of Humanities And Scientific Research*.
9. Bilge, Y., ve Sertel-Berk, Ö. (2017). B ve C Kümesi Kişilik Bozukluklarının Davranışsal İnhibisyon ve Davranışsal Aktivasyon Sistemleriyle İlişkilerinin İncelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 3(12), 1850-1866.
10. Bonanno, G. A. (2005). Resilience in the face of potential trauma. *Current directions in psychological science*, 14(3), 135-138.
11. Carr, C. P., Martins, C. M. S., Stingel, A. M., Lemgruber, V. B., ve Juruena, M. F. (2013). The role of early life stress in adult psychiatric disorders: a systematic review according to childhood trauma subtypes. *The Journal of nervous and mental disease*, 201(12), 1007-1020.
12. Carver, C. S., ve White, T. L. (1994). Behavioral inhibition, behavioral activation, and affective responses to impending reward and punishment: the BIS/BAS scales. *Journal of personality and social psychology*, 67(2), 319.
13. Coolidge, F. L. (2006). *The Coolidge Axis II inventory Plus-Revised: Manual*. Colorado Springs: Author.
14. Corr, P. J., Pickering, A. D., ve Gray, J. A. (1995). Personality and Reinforcement in Associative and Instrumental Learning. *Personality and individual Differences*, 19(1), 47-71.
15. Dünya Sağlık Örgütü. (2006). *Preventing Child Maltreatment: A Guide To Taking Action And Generating Evidence*. Geneva: World Health Organization.
16. George, D., ve Mallery, P. (1995). *SPSS/PC+ step by step: A simple guide and reference*. Duxbury Press.
17. Gray, J. A., ve McNaughton, N. (2003). The neuropsychology of anxiety. *Crossref Google Scholar Article Locations: Article Location Article Location More AR articles citing this reference The Neurocognitive Bases of Human Volition Patrick Haggard*, 1(2), 3.
18. Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford publications.
19. Kernberg, O. F. (1970). A psychoanalytic classification of character pathology. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(4), 800-822.
20. Kong, S., ve Bernstein, K. (2009). Childhood trauma as a predictor of eating psychopathology and its mediating variables in patients with eating disorders. *Journal of Clinical Nursing*, 18(13), 1897-1907.
21. McKinney, J. P. (2010). Psychosexual Stages. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, 1-2.
22. Millon, T., Millon, C. M., Meagher, S. E., Grossman, S. D., ve Ramnath, R. (2020). *Modern Yaşamda Kişilik Bozuklukları* (Çev. Gezmiş, E. O.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün çalışma 2012 yılında yayınlanmıştır).
23. Muris, P.; Meesters, C.; De Kanter, E. ve Timmerman, P. E. (2005). Behavioural Inhibition and Behavioural Activation System Scales for Children: Relationships with Eysenck's Personality Traits and Psychopathological Symptoms. *Personality and Individual Differences*, 38(4), 831-841.
24. Paris, J. (1982). Family theory and character pathology. *International Journal of Family Psychiatry*, 3, 475-485.
25. Paris, J. (1997). Childhood trauma as an etiological factor in the personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 11(1), 34-49.

26. Pastor, M. C., Ross, S. R., Segarra, P., Montañés, S., Poy, R., ve Moltó, J. (2007). Behavioral inhibition and activation dimensions: Relationship to MMPI-2 indices of personality disorder. *Personality and Individual Differences*, 42(2), 235-245.
27. Perry, B. D., Pollard, R. A., Blakley, T. L., Baker, W. L., ve Vigilante, D. (1995). Childhood trauma, the neurobiology of adaptation, and “use-dependent” development of the brain: How “states” become “traits”. *Infant mental health journal*, 16(4), 271-291.
28. Pickett, S. M., Bardeen, J. R. ve Orcutt, H. K.(2011). Experiential Avoidance as a Moderator of the Relationship Between Behavioral Inhibition System Sensitivity and Posttraumatic Stress Symptoms. *Journal of Anxiety Disorders*, 25(8), 1038-1045.
29. Ross, S. R., Keiser, H. N., Strong, J. V. ve Webb, C. M. (2013). Reinforcement Sensitivity Theory and Symptoms of Personality Disorder: Specificity of the BIS in Cluster C and BAS in Cluster B. *Personality And Individual Differences*, 54(2), 289-293.
30. Slobodskaya, H. R. (2007). The Associations Among the Big Five, Behavioural Inhibition and Behavioural Approach Systems and Child and Adolescent Adjustment in Russia. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 913-924.
31. Şar, V., Akyüz, G., Kundakçı, T., Kızıltan, E., ve Doğan, O. (2004). Childhood trauma, dissociation, and psychiatric comorbidity in patients with conversion disorder. *American Journal of Psychiatry*, 161(12), 2271-2276.
32. Şar, V., Öztürk, P. E., ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlanmasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 32(4), 1054-1063.
33. Şişman, S. (2012). Davranışsal İnhibisyon Sistemi/Davranışsal Aktivasyon Sistemi Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Psikoloji Çalışmaları*, 32(2), 1-22.
34. Zhao, X., Lynch Jr, J. G., ve Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and truths about mediation analysis. *Journal of consumer research*, 37(2), 197-206.





e-ISSN: 2630-631X

Article Type  
Review ArticleSubject Area  
Fine Arts, PaintingVol: 8 Issue: 62  
Year: 2022 August  
Pp: 1528-1535Arrival  
17 July 2022  
Published  
31 August 2022  
Article ID 64056Doi Number  
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.64056>How to Cite This Article

Arısoy, D. &amp; Kayahan, Z. (2022). "Monobaskı Üzerine Bir Uygulama Örneği", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(62): 1528-1535



Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

## Monobaskı Üzerine Bir Uygulama Örneği

### An Application Example On Monoprint

Döne Arısoy<sup>1</sup> Zeliha Kayahan<sup>2</sup> <sup>1</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Kars, Türkiye<sup>2</sup> Doç Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi/Temel Sanat Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye

#### ÖZET

Geçmiş mağara duvarlarına kazınmış ilk çağ eserlerine kadar uzanan baskiresim bir kalıp ile çoğaltılabilir olması sebebiyle özel bir alanda yer almaktadır. Kendi kuralları ve teknik özelliklere sahip bu alan geçmişte ve günümüzde birçok sanatçıya deneysel bir ortam sunmaktadır. Sanatsal yaratıcılığın ön planda olduğu baskiresim çalışmaları her sanatçının kendi tarzına uygun seçmiş olduğu bir teknikle özgün eserler üretmesine olanak sağlamaktadır. Bir baskiresim tekniği olan monobaskılar ise tek kopya üretilmesi açısından baskiresmin diğer tekniklerinden ayrılmaktadır. Sanatçı monobaskıyı üzerinde hiçbir eklenti olmayan bir yüzey üzerinde çalışarak, daha çok çizime ve pentüre dayanan bir çalışma geliştirir. Çalışma yüzeyde tamamlandığında ise baskı gerçekleştirilir. Bu araştırma monobaskının tarihine ve günümüzde uygulanmasına yönelik bir uygulama çalışması üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada, akademisyen/sanatçı Döne Arısoy ve Zeliha Kayahan'ın gerçekleştirmiş olduğu monobaskılar sanatsal açıdan incelenerek monobaskıya dair güncel sanat eseri analizi yapılmıştır. Sonuç olarak; monobaskılar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de uygulanabilirliği açısından sanatçıların ilgisini çekmekte, malzeme çeşitliliği ve yeni deneysel girişimler ile birlikte her geçen gün anlatım dilini geliştirmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Çağdaş Sanat, Baskiresim, Monobaskı.

#### ABSTRACT

Printmaking, whose history dates back to the first age works engraved on the cave walls, is located in a special area because it can be reproduced with a mold. This field, which has its own rules and technical features, offers an experimental environment to many artists in the past and today. Printmaking works, in which artistic creativity is at the forefront, allow each artist to produce original works with a technique he has chosen in accordance with his own style. Monoprints, which is a printmaking technique, differ from other printmaking techniques in terms of producing a single copy. By working on a monoprint on a surface with no attachments, the artist develops a work based more on drawing and painting. When the work is completed on the surface, printing is performed. This research focuses on a practical study of the history of monoprinting and its application today. In the study, the monoprints made by academicians/artists Döne Arısoy and Zeliha Kayahan were analyzed from an artistic point of view, and an analysis of contemporary art about monoprinting was made. As a result; Monoprints attract the attention of artists in terms of their applicability today, as in the past, and develop the language of expression with each passing day with material diversity and new experimental initiatives.

**Keywords:** Contemporary Art, Printmaking, Monoprinting.

## GİRİŞ

Sanat tarihinde resim sanatı gibi bağımsız bir yerde duran özgün baskiresim sanatı; kâğıdın bulunması ile gelişim göstermiştir. Baskiresim'in kökleri yüzyıllarca öncesine giden bir geçmişe sahiptir. Önceleri geniş kitlelere ulaşmak için kullanılan baskı sanatı gerek varlıklı kesimlerin, gerekse kilisenin ilgisi ile yaygınlaşmıştır. Yaratıcı düşüncenin teknik farklılık ve malzeme çeşitliliği ile birleşmesi, sanatın kolu olan plastik sanatlar içerisinde baskiresmi sağlam bir zemine oturtmuştur. Günümüzde baskiresmi, yarışmalarda, bienallerde, proje ve önemli koleksiyonlarda görmek mümkündür.

Bu çalışma baskiresim tekniklerinden birisi olan monobaskı üzerine hem teorik hem de uygulamalı bir araştırmayı ortaya koymaktadır. Baskı sanatının gelişim göstermesi ile birlikte farklı tekniklerin uygulanabilir olması monobaskının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Deneysel bir yöntem olarak düşünülebilecek olan bu baskı tekniği pek çok sanatçıya yeni, özgün ve sınırsız uygulama ortamı sağlamaktadır.

## BASKİRESİM ÜZERİNE

Bayav'a göre, baskiresmin tarihi prehistorik dönem mağara resimlerine kadar uzanır. İz bırakma eyleminin ilk örneği sayılan mağara resimleri sonrası gelişen teknik buluşlar ile iz bırakma eyleminin da farklılaşmaya gittiği görülmektedir.

Bir gereç yardımı ile yüzey üzerine izler oluşturmaya dayanan gravürün kökleri belki de elini boyayıp mağara duvarına yapıştıran insanlara kadar dayanabilir. Kazıma yoluyla yapılmış çalışmalar prehistorik dönemde mağara yüzeylerine, kemiklere ve taşlara yapılmıştır. Silindir damga mühürleri de uygulanış mantığıyla bir anlamda baskı sanatının köklerini oluşturur. İmgeleri çoğaltma tekniği birkaç bin yıllarca

geriye, yumuşak kil tabletler üzerine yuvarlandığı zaman, kabartma izlenimleri bırakan silindir mühürler üzerine desenler ve çivi yazıları kazıyan Sümerlere (M.Ö. 3000) kadar dayanır (Bayav, 2013, s.6).

Tarihte bilinen en eski ağaç baskı çalışması Wang Jie tarafından M.S. 868 yılında parşömen üzerine basılmış olan Diamond Sutra'dır. 12. yüzyılda Doğu ve Batı arasındaki ticaretin gelişmesiyle kâğıdın Batı ülkelerine ulaşması baskı sanatının bu ülkelere yayılmasını sağlamıştır. 1380 yılında Avrupa'da yapılan ilk ağaç baskı örneği görülür. Hıristiyan kiliselerinin dini öğretileri insanlara ulaştırmak için ağaç kitaplardan faydalandığı bilinmektedir (Kayahan ve Çevik, 2019:536).



Görsel 1. Wang Jie, Diamond sutra

Kaynak: Bayav, D. (2013) Geleneksel Ve Deneysel Yönleriyle Gravür Baskı.

Yapılan araştırmalar geçmişte keşfedilen birçok teknik yeniliğin baskı resmin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görüşündedir. Bunlardan biri de Sümerliler zamanına ait silindir mühürlerdir. Mühürlerin iz bırakma özelliği ve her uygulandığında benzer izi bırakıyor olmaları baskı resim mantığına uyan bir anlayışı sergiler.



Görsel 2. Mezopotamya kireçtaşı silindir ve baskısı, (Louvre)

Kaynak: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Silindir\\_m%C3%BCh%C3%BCr](https://tr.wikipedia.org/wiki/Silindir_m%C3%BCh%C3%BCr)

Tüm bu teknik gelişmelerin yanında baskı resme en büyük katkı kuşkusuz kâğıdın bulunması ile olmuştur. M.S. 105 yılında Çinliler tarafından kâğıdın bulunması baskiresmin günümüzdeki formuna ulaşmasına en büyük katkılardan birisini yapar. 1380 tarihli bilinen en eski ağaç baskı örneği kâğıt üzerine uygulanmıştır. Kiliselerin dini öğretileri yaymak için kullandığı bu yöntem o tarihlerde sanatsal bir amaç taşımamaktadır. Johannes Gutenberg'in matbaayı keşfetmesi ağaç baskıya oranla daha pratik bir yöntem olarak kilisenin kullanımına geçmiştir. Bu sayede ağaç baskı kendisini sanatsal bir amaca yönlendirmiştir denilebilir. Yaklaşık olarak aynı tarihlere denk gelen metal baskı, farklı metal ve yüzeyler ile etkileşime girmiştir. 17. yüzyılda Tokyo'da ipek, deri ve kâğıt üzerine ağaç baskı uygulamalarının yapıldığı Ukiyo-e okulu açılır. Aynı yüzyılda Almanya'da tiyatro yazarı Alois Senefelder (1771- 1834) rastlantısal olarak taşbaskıyı keşfeder (Kayahan ve Çevik, 2019: 537).

17. yüzyıla kadar baskiresmin tarihini sanata giden yoldaki deneysel bir gelişim süreci olarak açıklayabiliriz. Bayav'a (2013: 31) göre; Birinci Dünya Savaşından deneysel yöntemler çoğalmıştır. Bunları deneyen ve pek çok yeni teknik geliştiren İngiliz Stanley William Hayder (1901-1988) baskının bağımsız bir sanat ürünü olabileceğini öne sürmüştür der. Sonrasında Ukiyo-e okulu ve sanatçıların yoğun ilgisiyle baskiresim sanatsal anlamda varlığını göstermiştir. Honore Daumier, Eugene Delacroix, Theodore Gericault, Francisco Goya, Henri de Toulouse Lautrec, Edouard Manet, Edgar Degas, Paul Gauguin, Van Gogh, Edgar Degas, Eduard

Munch, Roy Linchtenstein, Robert Rauschenberg, Hans Arp, Pablo Picasso, Marc Chagall, Raoul Dufy ve Andy Warhol gibi pek çok sanatçı baskı sanatından etkilenmiştir. Bazı sanatçılar birebir uygulama ile eser üretme aşamasına geçmişken bazı sanatçılar baskı eserlerinden etkilenmelerini kendi tekniğindeki eserlerine yansıtılmışlardır (Örn. Van Gogh).

Pop Art sanatının öncüsü Andy Warhol baskiresmin tekniksel gücünü kavramsal boyutta kullanabilen en başarılı sanatçılardan birisidir. Serigrafi tekniği ile ürettiği Marilyn Monroe serisi çalışmaları günümüz sanatını etkileyen bir kapıyı aralamış ikonik çalışmalar arasındadır.

## **BİR BASKİRESİM TEKNİĞİ OLARAK MONOBASKI (MONOPRINT)**

### **Monobaskı Tarihi**

Monotipi baskı sanatının kökeninin nereden kaynaklandığı bilinmemekle birlikte, ilk olarak 15. Yüzyıl da gravür tekniğiyle kullanılmaya başlar. Monotipi tekniğini ilk kullanan sanatçı İtalyan sanatçı Giovanni Benedetto Castiglione (1616-1670) kullanmıştır (Kaplan ve Koç, 2020: 120). Monobaskılar kendi türünün tek örneği olan basılı resimlerdir. Kimi zaman da monotip olarak adlandırılırlar (Grabowski ve Fick, 2009, s. 187). Sanatçı üzerinde hiçbir eklenti olmayan bir yüzey üzerinde çalışarak, daha çok çizime ve pentüre dayanan bir çalışma geliştirir. Çalışma yüzeyde tamamlandığında, kâğıda ya da herhangi bir başka yüzeye basılır. Bir resmi oluşturmak için yapılan bazı işaretler, kalıpta yer alamayacağı için resimden bir kopya basma olanağı oluşur.

Bilinen en eski monotiplerin tarihi XVII. Yüzyılın ortalarına uzanır ve İtalyan Baskiresimci Giovanni Benedetto Castiglione (1609-64) tarafından yapılmıştır. Castiglione, temiz bir bakır plaka üzerine, indirme mürekkebinin kabartma yüzeye merdaneleyerek, eksiltme tarzında çalışmıştır. Mürekkebi bezler ve fırçalarla kaldırarak resim oluşturmuş, çizgisel elemanlar mürekkeplenmiş yüzeye bir çubukla çizilerek yapılmıştır (Grabowski ve Fick, 2009, s. 188) Monobaskı kalıpları, sanatçısı tarafından belli biçimsel tasarımlar oluşturularak elle hazırlanır. Tasarımlar çeşitli aletler, kumaşlar, kâğıtlar ve birçok boya türü kullanılarak tamamlanır.



Görsel 3. Giovanni Benedetto Castiglione Davut Golyat'ın Başıyla, 1655.

Kaynak: <https://www.burcakbalamber.com/single-post/melez-bir-bask%C4%B1resim-tekni%C4%9Fi-on-yedinci-y%C3%BCzy%C4%B1dan-on-dokuzuncu-y%C3%BCzy%C4%B1a-monotip>

Keser'e (2009:216) göre; Monobaskı, ortak imgeye dayalı, ancak her birinde farklı renk, farklı doku kullanılarak hazırlanmış baskılardır. Baskiresmin en önemli özelliği kalıpla yapılıyor olmasıdır. Kalıp mantığıyla yapılması da onun çoğaltılabilir olmasını sağlamaktadır. Uluslararası baskiresim kuralları çerçevesinde baskiresim kalıpları basım sonrasında sanatçıları tarafından deforme edilerek tekrar kullanılamaz hale getirilir. Bazı baskı sanatçıların, çoğaltmayı önlemek için, baskı sonrasında, kalıpları sildikleri veya kırdıkları da bilinmektedir. Baskiresim, kuşkusuz içinde belli teknik sınırlılıkları da taşır (Algan, 2008, s. 58, 59). Bu durum monobaskı da yaşanmaz. Hâlihazırda kalıp tek bir kez basılabilecek şekilde tasarlandığı için aynı etkiyi yaratacak ikinci bir kalıbın hazırlanması mümkün olmamaktadır.



Edgar Degas (1834-1917) ise birçok çalışmasını pastel boya ile başlamıştır ve çizimlerini monotipbaskı tekniğine çevirerek oluşturmuştur. Bu teknikle büyük bir değişiklik yapan sanatçı yeni bir seri resim çalışmaları oluşturarak kendine özgü tarzını oturtmuştur. Monotip baskı yapma süreci metal bir plaka üzerine siyah bir mürekkebin çizim yapılarak pres yöntemiyle kağıda geçirilmesi, doğal olarak tek bir baskı olarak sonuçlanan bir yöntem. Bu yöntemin potansiyelini keşfeden Degas, 1870'lerden 1880'lere kadar ve daha sonra 1890'larda, en verimli çağlarını yaşadığı iki ayrı dönemde 300'den fazla monotip yapmıştır (Kolektomani.com, 2016).



Görsel 4. Edgar Degas Heads of a Man and a Woman, (1877-80)

Kaynak: [https://www.artandantiquesmag.com/impressionism-portland-exhibition-edgar-degas/201204\\_degas\\_02/](https://www.artandantiquesmag.com/impressionism-portland-exhibition-edgar-degas/201204_degas_02/)

Resim 5. Paul Gauguin, Konsültasyon

Kaynak: Beth Grabowski ve Bill Fick (2009) Baskıresim Kapsamlı Materyaller ve Teknikler Rehberi.

Paul Gauguin (1848-1903), monotip baskı tekniklerini daha da ileri taşır. Boyanmış bir yüzeyin üzerine eklenen, kâğıt parçası üzerine tasarımını çizerek, çizgi monotipi denilen tekniği uygulamıştır (Grabowski ve Fick, 2009, s. 188). Tarihsel gelişimini kısaca incelediğimiz monobaskı 21. yy.'la birlikte yeni arayışlar ve anlatım olanaklarının oluşturulduğu çağdaş bir üretim aracı olarak deneysel yöntemler ile vazgeçilmez bir teknik olmuştur. Çağdaş monobaskı değişebilen eklemeli kalıplar üzerinden oluşturulmaktadır. Monotipe özgü çizim uygulamalarının ve pentürün yanı sıra çok kez bir tek eser yaratma çabası üzere bir araya gelebilir.

### Monobaskı Tekniği

Monobaskı tekniği çok çeşitli malzemenin kullanıldığı bir tekniktir. Monobaskı tekniği için kullanılan araçlar, baskıresim atölyelerinde bulunan araçların tamamını kapsar. Plastik ve metal levhalar, tahtalar, camlar, çeşitli dokusal yüzeylere sahip kumaşlar gibi düz yüzeyli malzemeler baskı işlemi için elverişlidir. Boyanın yüzeye sürülmesi; doku yaratabilecek pek çok malzeme bunlar arasında fırçalar, kumaşlar, kurumuş bitki sapları, kalem ve birçok keskin uçlu dokusal malzemelerdir. İnce mürekkep katmanı oluşturulup bir yüzey üzerine bu malzemelerle çalışılarak baskı yüzeyi oluşturulabilir. Konuyu görselleştirmede gerekli olan biçim-form/renk-kompozisyon gibi plastik değerler tam oturmamış ve parçalar halindedir. Uygulama süresince her bir baskı pratiği, bilgi ve tekniğin etkileşime girmesiyle birbirine eklenir ve zaman içinde estetik bir bütünlüğü meydana getirir. Bu diyalektik süreç monobaskının, plastik ve estetik uyuma giden en önemli deneyim alanını oluşturur (Doksanoğlu, 2020: 42).

Monobaskılarda tasarımın oluşturulmasında uygun araç-gereçlerin kullanılması önceden planlanmalı ve kendiliğinden gelişen aşamaların etkisinden faydalanılarak yapılması sağlanmalıdır. Tasarımda başlama noktalarının, kendiliğinden gelişen ve önceden planlama gibi çeşitli aşamaları vardır. Deneysel çalışma eğilimi, yüzey üzerinde çalışılacak tasarımın gidişine göre kâğıt seçimini etkileyebilir. Birçok yüzey materyallerinin, tasarımı geliştirme ve basma özelliklerine göre dezavantajları ve avantajları vardır. Bu unsurları, monobaskıya başlamadan önce değerlendirmek gerekir.

Monobaskılarda çalışma yöntemi olarak iki tip yaklaşım vardır. Eklemeli ve eksiltmeli olarak adlandırılan bu yöntemler ayrı ayrı kullanılabilir gibi karma bir şekilde de kullanılabilir. Eklemeli yaklaşım, malzemelerin kalıbın üzerine direkt uygulanması anlamına gelir. Renk ve pentür tarzında uygulanabilir. Sınırlama, baskı pres ile basılıyorsa, pürüzlü bir yüzeyin olanaksızlığıdır. Eklemeli çalışmada sıklıkla tercih edilen yöntem, kalıbı tamamen mürekkeplemektir. Mürekkep, farklı farklı tarzlarda izler oluşturmak amacıyla çeşitli



şekillerde kullanılır. Yoğun mürekkepler daha akışkan bir yüzey yakalamak için inceltilmiş yağlarla ya da yağlı doku malzemeleriyle geliştirilir. Mürekkep, temizlik için kullanılan tiner terebentin gibi pek çok çözücülerle de inceltilir (Grabowski ve Fick, 2009, s. 191). Eksiltmeli teknik, koyu alanda çalışma ve silme tekniği olarak adlandırılmaktadır. Bu teknik için her türlü yüzeyi kullanılmaktadır. Tek renk kullanmak isteyen sanatçılar için hızlı sonuca ulaşılacak bir tekniktir. Bu teknikte yüzey, resmi yaratmak için ustalıklarla kullanılan mürekkeplerin ya da boya kalıplarının kaldırılmasıyla negatif çalışılarak boyama araçlarıyla oluşturulmaktadır (Ayres,1991:46).

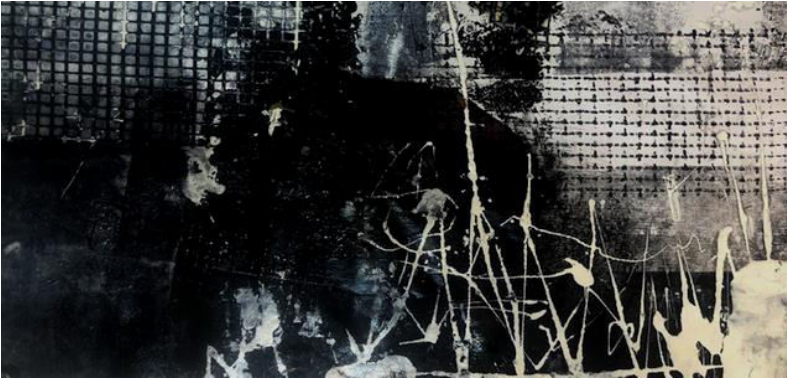
Monobaskılar rahatlıkla presle veya elle basılabilir. En çok kullanılan pres türü çukur baskı presleridir. Çukur baskı presiyle basma tercih edildi ise, baskı işlemi sırasında kullanılmakta olan malzeme için, pres ayarlanır. Pres üzerinde çizgi kullanılarak kalıp oraya yerleştirilir. Tasarım üzerinde çözelti maddesi kullanılmış ise keçeyi koruma adına keçe ve kâğıt arasına birkaç kat koruyucu kâğıt yerleştirmek doğru bir tercih olacaktır. Pürüzsüz yüzeyli monobaskılar için taşbaskı presleri de tercih edilebilir.

Elle basımlarda tahta kaşık oldukça yaygın kullanılmaktadır. Bu tip monobaskıların basımı yüksek baskı tekniğidir. Baskı kalıbının üzerine kuru olan baskı kâğıdı yerleştirilir. Bezlerle ya da kaşıkla, mürekkebi kâğıda düzgün bir şekilde aktarmak için arka tarafından baskı uygulanır. Bu yöntemde kalıp üzerine basılırken elle basıncı kontrol edebilmeden kaynaklı herhangi bir handikaplı durumu önleme adına avantajlıdır.

Monobaskıların uygulanacağı yüzeyler çok farklı olabilir. Kâğıtlar diğer baskı türlerinde de olduğu gibi en kullanışlı uygulama yüzeyleridir. Kâğıt nemli ya da kuru iken basma tercih edilebilir fakat her ikisinin eksileri ve artıları vardır. Monobaskılar da kuru kâğıt tercih edildi ise sonraki poz ayarı kolay yapılır. Kuru kâğıt, çukur baskı tasarımlı görseller ve kalıplar için uygun değildir. Nemlendirilmiş kâğıtlar bu tarz tasarımlar için daha uygundur. Monobaskı görüntüsünü alabilme konusunda, kullanmış olduğumuz geleneksel baskı kâğıtlarına seçenек olarak pek çok materyal vardır. Endüstriyel kâğıtlar, kumaşlar, ince metaller ya da çeşitli kartonlar bunlardan bazılarıdır ( Grabowski ve Fick, 2009, s. 197)

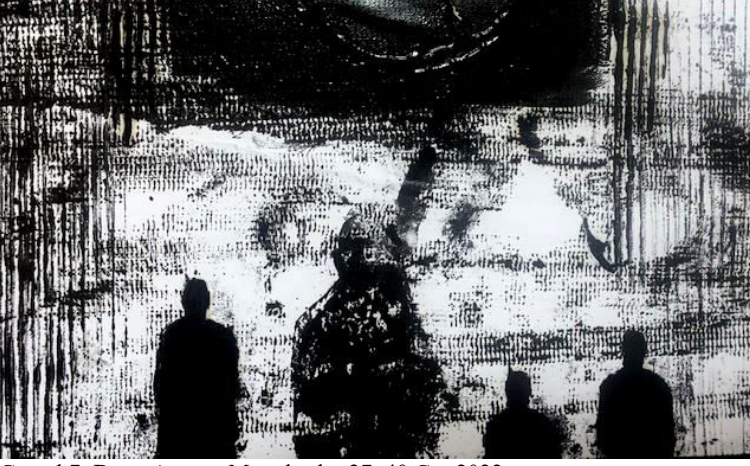
### MONOBASKI ÜZERİNE BİREYSEL UYGULAMALAR

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra plastik sanatlar içerisinde yer alan tüm disiplinlerin birbirleri ile etkileşimi kökten bir değişime uğramıştır. Bu değişim zaman zaman plastik sanatlar alanlarında malzeme, biçim, konu, imge, vurgu, söylem vb. gibi alanlarda gözle görülmeyen sınırların varlığı üzerine sanatçıyı ve izleyiciyi düşündürmektedir (Çevik, 2018:111). Baskıresim böyle bir alan içerisinde deneysel tavırlara açık ve her sanatçının kendisini ifade edebileceği araştırma, deneme alanını sağlayan bir tekniğe sahiptir. Araştırmanın bu kısmında akademisyen/ sanatçı Döne Arısoy ve Zeliha Kayahan'ın monobaskıları incelenmektedir. İki sanatçı da kendi duygu ve düşüncelerini monobaskı tekniği ile ifade ederken sanatçıların eserlerinde biçim, renk, doku, boşluk ve kompozisyon gibi sanatsal öğeleri somutlaştırdığını görmekteyiz.



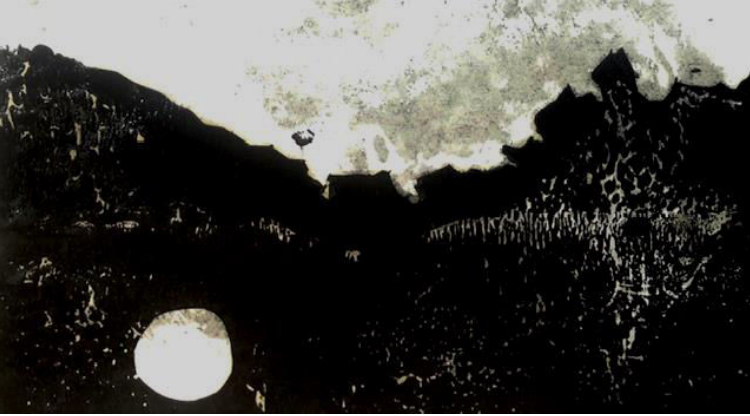
Görsel 6. Döne Arısoy, Monobaskı, 18x40 Cm.2022.

Döne Arısoy'un bu araştırma kapsamında incelenen mono baskı serisinin tek renkli olduğunu görmekteyiz. Siyah, beyaz ve grinin tonlarını kullanan sanatçı çalışmalarında dokuyu ön plana çıkarmaktadır. Görsel 6'da merkezde yer alan koyu alanı sağ alt taraftan çizgisel olarak devam eden amorf dikey çizgiler tamamlamaktadır. Arka plandaki kafes biçimli doku eserin sağ ve sol kısmını birbirine bağlamakta ve resmin derinliğini artırmaktadır. Kâğıt üzerine yapılan çalışmada fırça, kalem, çeşitli plastik, kâğıt ve kumaş malzemeler kullanılmıştır. Eserlerinde soyut bir dil kullanan sanatçı, spontane bir yaratım sürecini benimsemektedir. Bazı biçim ve renklerin rastlantısallığı sanatçının yaratım sürecine dahil ettiği bir alandır.



Görsel 7. Döne Arisoy, Monobaskı, 27x40 Cm.2022

Görsel 7’de görmekte olduğumuz çalışma monobaskı yöntemi ile fonun geneline yapılan doku ve üzerine eklenendirilen figürlerin, durağanlığını bozup hareket etkisi sağlamış olduğunu görmekteyiz. Bu doku malzeme çeşitliliği ile iki yanda dikey çizgiler kullanılarak kompozisyon çalışmanın içinde tutulmuştur. Çalışmanın üst kısmında yer alan kütle şeklindeki siyah leke ortadaki figürle bağlanıp yüzeydeki lekelerin birbirine olan bağlantısını sağlamaktadır. Kâğıdın rengi olan beyaz haricinde sadece siyah renk kullanılmış ve siyah beyazın yüzey üzerindeki gücü değerlendirilmiştir. Çalışma da renk, ışık, ritim, biçim ve kompozisyon gibi temel plastik değerler göz ardı edilmeden kurgulanmıştır.



Görsel 8. Döne Arisoy, Monobaskı, 27x40 Cm, 2022

Sanatçı bu çalışmalarında kavramdan ziyade monobaskı tekniğinin sınırlarını farklı malzemelerle zorlamaktadır. Görsel 8’ deki son çalışmasında da malzemenin imkânlarını izleyiciye sunmakta, çözelti olarak kullanılan yağ çalışmaya renk ve doku değeri olarak ayrıcalıklı bir yaklaşım getirmektedir. Aynı etki koyu kısımlarda da yer yer kendini göstermektedir. Bu yaklaşım farklı disiplinleri bir arada sunma açısından değerlendirilebilir. Sanatçı, genel kurgusu ve ifadenin gücü açısından siyah harici renklerden kaçınmış, alt kısımdaki koyu renk vurgusuna soldaki yuvarlak boşluk ile nefes alma imkanı sunmuştur. Bu boşluk ile çalışmanın üst tarafındaki kompozisyona paralel olarak yerleştirilen boşluk güçlü bir şekilde tamamlanmaktadır.

Çalışmaların yaratım sürecindeki yürütülme izlenimi, farklı disiplinlerdeki teknikleri ve çeşitli dokusal malzemeleri monobaskı tekniği olarak bir arada sunma denemeleri olarak değerlendirilebilir.



Görsel 9. Zeliha Kayahan, Monobaskı, 27X 45 cm, 2022



Zeliha Kayahan'ın bu araştırma kapsamında incelenen monobaskı serisinin çok renkli olduğu ilk etapta çöze çarpmaktadır. Görsel 9'daki çalışmada kullanılan nesnelere her birinin birbirleriyle bağlantılı ve uyumlu olarak kullanıldığı görülmektedir. Malzemenin dokusal etkisinin verildiği beyaz yüzey üzerine şablon şeklinde uygulanan kırmızının etkili şekilde uygulandığı figürlerin neşeli, coşkulu ve heyecanlı olması hayata karşı yenik düşme durumundan uzaktır. Kompozisyon da ritmin ve dengenin korunması adına çalışmanın alt kısmında iki adet siyah paralelliğin kullanımı çalışmanın espas etkisini güçlendirmektedir. Sanatçı çalışmada malzeme çeşitliliğini monobaskı tekniğinin imkânlarıyla en etkili şekilde sunmuştur.



Görsel 10. Zeliha Kayahan, Monobaskı, 23x30 cm, 2022

Görsel 10'a baktığımızda arka plandaki dokulu kare yüzey üzerine yerleştirilen diyagonal sayılabilecek dikdörtgen yapı çalışmanın tamamını kapsamaktadır. Yalnızca plastik derler kaygısıyla üretilmeyen bu çalışma alıcısında merak duygusunu uyandırmaktadır. Soğuk ve canlı renklerin hâkim olduğu resim endişe ve kargaşadan uzak, coşku ve neşeyi en masum haliyle yansıtmaktadır. Çalışmanın sol alt kısmındaki coşkulu dört adet leke şeklindeki figür resmin tamamına yayılan çizgisel ip formu ile resimdeki tüm parçaları birleştirici güce sahiptir.



Görsel 11. Zeliha Kayahan, Monobaskı, 24 x 32 cm, 2022

Sanatçı üçlü monobaskı serisinde 9. Görsel de tek, 10. da iki ve 11. görselde ise üç farklı arka plan oluşturarak serinin bütünlüğünü korumuştur. Aynı şekilde fonlarda bütünlüğün sağlanması figürlerin yerleştiriliş biçimiyle de desteklenmektedir. Görsel 11'de beyaz kâğıt yüzeyinin tamamına yayılan belli ritimdeki dokulu malzemeyle kaplanıp kat kat geometrik yüzeylerle desteklenmesi, odak noktanın merkeze çekilmek istenmesindedir. Çalışmada kullanılan malzeme çeşitliliği resmin monobaskının olmazsa olmaz değerlerini güçlendirmektedir. Figürlerde kullanılan açık renk, arka plandaki koyu renklerle figürlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Çeşitli renk tonları ile çalışmadaki figürlere hareket katma ve malzeme yelpazesini geniş tutma açısından farklı disiplinleri bir araya getirme çalışmaları olarak değerlendirilebilir. Sanatçının çok

renkli olarak oluşturduğu kompozisyonlar, biçim, renk, ışık, ritim, gibi temel plastik değerleri coşku ve neşe kavramını bağlamında kurgulamıştır.

## SONUÇ

Baskiresim sanat alanında özel bir yere sahiptir. Sunmuş olduğu farklı teknikler ve malzeme çeşitliliğinin sınırsızlığı sanatçılara özgür bir yaratma alanı sunmaktadır. Bu alan içerisinde malzeme bilgisine hâkimiyet ve anlatım zenginliği sanatçıların özgün tarzlarına ulaşabilmede kolaylık sağlamaktadır. Monobaskıların baskiresim alanı içindeki özel konumu tek üretimler olmasından kaynaklanır. Yüzeyde renk, çizgi, doku ve lekenin yalnızca bir kerelik benzersiz bir biçimde yan yana gelip oluşturdukları güçlü estetik örüntü monobaskıların karakteristik özelliğini oluşturur. Her baskı süreci başka bir öğrenme sürecini getirmektedir. Sürekli yenilenen ve deneyimlemeye açık, tecrübenin kısa sürede somutlaştığı bu baskı türü sanatçıların oldukça ilgisini çekmektedir. Geçmişten günümüze birçok sanatçı monobaskı türünde eserler üretmişlerdir.

Bu araştırma kapsamında incelenen Döne Arısoy'un monobaskılarında siyah rengin kullanıldığını görmekteyiz. Lekenin ve dokunun gücünü ön plana çıkartan sanatçı bu serisinde yüzey üzerinde tek renk dokusal bir katman arayışındadır. Figürlerin de yer aldığı çalışmalar izleyiciye zamansız bir evrene ait manzara izlenimi vermektedir. Arısoy'un aksine Zeliha Kayahan monobaskılarında çok renk kullanır. Zaman zaman iç içe geçmiş renkler oldukça net ve parlaktır. Hareketli figür kurguları doku ve renk bölünmeleri ile zemine bağlanmıştır. Sanatçı, yaşama dair bir anıyı farklı versiyonlarıyla artırarak çoğaltmış gibidir. Çağdaş sanat uygulamaları içerisinde monobaskılar sanata dair güncel yeniliklerin tümünden beslenmektedir. Sanatçılar malzeme çeşitliliği ve deneysel girişimleri ile her geçen gün yeni anlatım olanakları elde etmektedirler.

## KAYNAKÇA

1. Algan, E. (Eylül 2008) Artist Modern, Yayıncı Artist Yayın Endüstrisi ve Eğitim Hizmetleri Ltd.
2. Ayres, Julie.(1991) Monotype- Medium and Methods for Painterly Printmaking.Watson- Guptill Publications Watson-Guptill Yayınları.
3. Bayav, D. (2013) Geleneksel Ve Deneysel Yönleriyle Gravür Baskı. Paradigma Kitabevi Yayınları. Edirne
4. Beth Grabowski ve Bill Fick (2009), çeviren: Eskier, Tunç. Baskiresim Kapsamlı Materyaller ve Teknikler Rehberi. Karakalem Kitabevi Yayınları. İzmir
5. Çevik, N. (2018). Disiplinler Arası Etkileşimler Kapsamında Alternatif Malzemeler Ve Seramik-Baskı Resim Yakınlaşmaları Üzerine Bireysel Uygulamalar. Sanat ve Tasarım Dergisi , (22) , 111-133.
6. Doksanoglu, A. (2020). Güzel Sanatlar Eğitiminde Monobaskı Tekniğinin Etkin Öğrenme Ve Mesleki Beceri Bağlamında Öğretmen Adaylarına Kazanımları: Eylem Araştırması. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
7. Kaplan, M. A. & Koç, A. (2020). Sanatsal Bir Uygulama Örneği Olarak Baskı Tekniklerinde Kahramanmaraş'ın Görsel Belleği. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 10 (1) , 114-136.
8. Kayahan, Z. & Çevik, N. (2020). Disiplinlerarası atölye çalışmalarına bir örnek: Baskiresim-seramik yakınlaşmaları. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 26(45), 535-545. doi: <https://doi.org/10.35247/ataunigsed.745596>
9. Keser, N.(2009). Sanat Sözlüğü, Ankara: Ütopya Yayınevi.
10. Kolektomani.com (11.05.2016). Edgar Degas: A Strange New Beauty MoMa'da. <https://www.kolektomani.com/edgar-degas-a-strange-new-beauty-momada/>.